

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
«ВІСКОНСІНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (США) В УКРАЇНІ»

О. П. Гребельник

МИТНА СПРАВА

4-те видання, оновлене та доповнене

ПІДРУЧНИК

Затверджено
Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів

Київ
«Центр учбової літератури»
2010

УДК 351.713+336.24(075.8)

ББК 65.9(4УКР)843-18я73

Г 79

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист №1/11-2977 від 15.07.2003 р.)*

Рецензенти:

Філіпенко А. С. – доктор економічних наук, професор кафедри “Світового господарства і міжнародних економічних відносин” Інституту міжнародних економічних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Румянцев А. П. – доктор економічних наук, професор кафедри “Світового господарства і міжнародних економічних відносин” Інституту міжнародних економічних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Новицький В. Є. – доктор економічних наук, професор, завідувач відділом Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України.

Гребельник О. П. Митна справа. [текст] підручник. 4-те вид. оновл. та доповн. / О. П. Гребельник – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 472 с.

ISBN 978-617-673-228-0

У підручнику на основі головних законодавчих актів, які регулюють митно-тарифні відносини, розглядається низка проблем, пов’язаних із функціонуванням митної системи в Україні: причини та передумови розвитку митно-тарифних відносин, система регулювання даного виду взаємовідносин, характеристика тарифного інструментарію регулювання відносин у сфері зовнішньої торгівлі, проаналізовано сутність та основні складові митно-тарифної політики країни.

Велику увагу приділено аналізу митних режимів експорту, реекспорту, імпорту, реімпорту, тимчасовому ввезенню (вивезенню), митному складу, магазину безмитної торгівлі та інше. Висвітлено основи організації та здійсненню системи митного контролю та митного оформлення. Теоретичний матеріал супроводжується практичними рекомендаціями та прикладами.

Для студентів і слухачів вищих навчальних закладів економічного профілю, а також усіх тих, хто цікавиться питаннями митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

УДК 351.713+336.24(075.8)

ББК 65.9(4УКР)843-18я73

ISBN 978-617-673-228-0

© Гребельник О. П., 2014.
© «Видавництво «Центр учбової літератури», 2014.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНО-ТАРИФНОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ	7
1.1. Митна справа як складова зовнішньоекономічної діяльності держави	7
1.2. Сутність, принципи та моделі функціонування митної політи- ки країни	19
1.3. Характеристика методів митного регулювання зовнішньоеко- номічної діяльності	35
1.4. Організаційна структура митної системи України	45
РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ	64
2.1. Генезис митно-тарифних відносин	64
2.2. Розвиток митної справи за часів Київської Русі	71
2.3. Регулювання митних відносин за литовсько-польського періоду	74
2.4. Митно-тарифна система за Козацької держави	79
2.5. Митна політика Російської імперії	83
2.6. Митна система України на початку ХХ століття	94
2.7. Характер і направленість митно-тарифної політики СРСР	97
2.8. Характеристика сучасного етапу розвитку митно-тарифної полі- тики України	101
РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТАРИФНОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ	115
3.1. Економічна природа митного тарифу, його класифікація та функціональні завдання	115
3.2. Ввізне мито — податок на зовнішню торгівлю	135
3.3. Специфіка використання експортного мита при регулюванні національного ринку	147
3.4. Особливості нарахування митного тарифу в залежності від ви- ду мита	154
3.5. Застосування особливих видів мита як обмежувальних заходів	166
3.6. Диференціація митних ставок залежно від країни походження товару	175
РОЗДІЛ 4. ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	185
4.1. Економічні наслідки застосування митного тарифу для країни	185
4.2. Вплив митного тарифу на становище національного споживача і виробника та на доходи держави	198
4.3. Чисті втрати країни від впровадження тарифного захисту	208
4.4. Визначення фактичного та оптимального рівня митного тарифу	215
4.5. Заходи регулювання зовнішньоекономічних відносин альтер- нативні митному тарифу	224

РОЗДІЛ 5. СТРУКТУРА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ МИТНОГО ОПОДАТКУВАННЯ	235
5.1. Митні платежі як основні інструменти системи митного оподаткування	235
5.2. Сутність та місце митної вартості в системі митного оподаткування	242
5.3. Характеристика механізму нарахування непрямих податків при переміщенні товарів через митний кордон України	255
5.4. Митні збори як різновид митних платежів	265
РОЗДІЛ 6. МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК СКЛADOVA МИТНОЇ ПОЛІТИКИ.	276
6.1. Сутність та особливості проведення митного контролю	276
6.2. Поняття контрабанди та порушення митних правил	288
6.3. Спеціальні види контролю на митному кордоні України	300
РОЗДІЛ 7 ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ	314
7.1. Особливості митного оформлення при переміщенні вантажів через митний кордон	314
7.2. Декларування вантажів як структурний елемент системи митного оформлення.	323
7.3. Специфіка оформлення документів при переміщенні вантажів через митний кордон	342
7.4. Роль Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності в системі митного регулювання	363
РОЗДІЛ 8. ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ МИТНИХ РЕЖИМІВ.	375
8.1. Сутність та систематизація митних режимів при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності	375
8.2. Особливості застосування митних режимів завершених комерційних операцій.	381
8.3. Використання митних режимів при наданні митними органами послуг у сфері митно-тарифних відносин	387
8.4. Специфіка митного регулювання операцій з давальницькою сировиною	399
8.5. Характеристика спеціальних митних режимів	408
8.6. Режими припинення операцій у сфері митних відносин	432
РОЗДІЛ 9. ІНТЕГРУВАННЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО СВІТОВОЇ СИСТЕМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ.	441
9.1. Світові міжнародні організації як організаційно-інституціональне підґрунтя розвитку митно-тарифної системи	441
9.2. Митно-тарифні аспекти економічної інтеграції.	449
9.3. Реалізація економічних інтересів країни за умов участі у митному союзі	455
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.	467

ПЕРЕДМОВА

Глобальна економічна інтеграція змінила характер міжнародних відносин, який виявляється насамперед у зростанні взаємодії економічних політик окремих держав та їх взаємозалежності. При формуванні ефективної економічної системи господарювання особливу роль відіграють зовнішньоекономічні відносини — вони стають одним з визначальних факторів економічного зростання. Акценти зовнішньоторговельної політики зміщуються у бік національних економік, що потребує докорінного реформування внутрішньої економіки з урахуванням тенденцій світогосподарського розвитку.

Сучасний етап ринкової трансформації економіки України передбачає, насамперед, розбудову таких елементів економічної системи, які, з одного боку, здатні забезпечувати рівні умови для здійснення господарської діяльності для усіх суб'єктів підприємницької діяльності, а з іншого — слугують інструментами державного впливу на загальну ситуацію в країні.

Це повною мірою стосується формування митно-тарифної системи держави. Для України теоретичне дослідження проблем становлення митно-тарифної політики має особливу актуальність. Це, по-перше, пояснюється тим, що процес її формування мусить відбуватися досить інтенсивно, на відміну від країн, які мали можливості для еволюційного розвитку, по-друге, він переплітається з докорінним реформуванням відносин власності, і по-третє, це формування відбувається на тлі загальної довготривалої економічної кризи.

Створення високоефективного механізму функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності не можливо без належної підготовки фахівців у даній галузі. Тому трансформація системи економічного навчання з метою підготовки висококваліфікованих спеціалістів, здатних ефективно працювати не тільки на внутрішньому, але й на зовнішньому ринку передбачає викладання цілого комплексу фахових дисциплін. Дисципліна «Митна справа» є однією з основних при підготовці менеджерів з спеціальності «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», так як формує систему професійних навичок майбутніх спеціалістів у сфері зовнішньоторговельних операцій.

Головна мета даної навчальної дисципліни полягає у дослідженні системи функціонування суб'єктів господарської діяльності у сфері зовнішньоекономічних відносин, вивченні основних законів і закономірностей функціонування митно-тарифних відносин, аналізі функціонування тарифної системи регулювання експортно-імпортних операцій. Вивчаючи си-

стему митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, студент ознайомлюється з основними нормативно-правовими засадами функціонування підприємств у сфері митно-тарифних відносин, специфікою митного регулювання при здійсненні експортно-імпорتنних операцій, методами нетарифного регулювання експортної і імпорتنної політики країни. Отримані знання щодо особливостей функціонування митно-тарифних відносин в різних країнах надають можливість виробити найбільш оптимальну стратегію виходу на зовнішній ринок. Дослідження широкого спектра різнобічних форм співпраці з іноземними партнерами дає можливість ефективно реалізувати економічний потенціал суб'єктів господарської діяльності через зовнішньоекономічні зв'язки.

Підручник «Митна справа» підготовлено відповідно до програми даної навчальної дисципліни рекомендованої Міністерством освіти і науки України при підготовці фахівців у сфері зовнішньоекономічної діяльності та міжнародної економіки. Його зміст відтворює специфіку функціонування митно-тарифної системи регулювання зовнішньоекономічних відносин в умовах формування ринкової моделі господарювання. Особливу увагу у підручнику приділено висвітленню ключових понять функціонування митно-тарифних відносин: механізму функціонування тарифної системи, оцінки наслідків застосування мита, як інструменту регулювання зовнішньоекономічних відносин, структурі та ефективності системи митного оподаткування, митній вартості як об'єкту нарахування митних платежів, специфіці функціонування системи митного контролю та митного оформлення, характеристик системи митних режимів.

Підручник призначено для студентів та аспірантів економічних факультетів, науковців і практичних працівників у сфері функціонування міжнародних економічних відносин.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНО- ТАРИФНОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ

Митна справа як складова зовнішньоекономічної діяльності держави. Сутність, принципи та моделі функціонування митної політики країни. Характеристика методів митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Організаційна структура митної системи України.

1.1. МИТНА СПРАВА ЯК СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Сучасний економічний розвиток характеризується чіткою тенденцією до інтеграції національних економік, що диктується як закономірністю розвитку світової економічної системи в цілому, так і національних економік як її складників.

Світовий ринок формується за єдиними правилами, які регламентують усю сукупність міжнародних економічних відносин. У світовому економічному просторі функціонують національні економічні системи, міжкраїнові об'єднання, регіональні союзи, формуються обширні зони вільної торгівлі, підвищується роль міжнародних угод щодо обміну товарів і послуг, руху фінансових ресурсів.

Зовнішньоекономічні зв'язки у теперішній час — це об'єктивно обумовлена необхідність, важливий фактор економічного зростання, невід'ємна складова національного процесу розширеного відтворення. Вони все більшою мірою визначають не тільки темпи і пропорції процесу виробництва, але й обміну та розподілу в державі. У багатьох країнах саме світогосподарські зв'язки визначають стан національної економіки, і дана тенденція в перспективі посилюватиметься.

Досвід економічного розвитку більшості країн світу показав, що найбільш оптимальною моделлю взаємовідносин країни зі світовим економічним простором є політика помірною протекціонізму: рух у напрямі політики «вільної торгівлі» з точковим використанням інструментарію протекціонізму, зокрема митно-тарифних регуляторів, функціонування і розвиток яких пов'язані з обслуговуванням усього

комплексу економічних відносин, що складаються між окремими країнами, суб'єктами господарської діяльності та приватними особами у сфері міжнародних економічних відносин.

Отже, митно-тарифні відносини пов'язані з розвитком міжнародних економічних відносин, які виникли внаслідок переходу від натуральної системи господарювання до товарно-грошових відносин. Становлення національних держав створило передумови для укріплення внутрішніх виробничих відносин, а з розвитком останніх — і між національними господарствами. Подальший розвиток виробничих сил виявився як у збільшенні масштабів виробництва, так і в покращанні умов транспортування товарів, створивши можливість для розширення господарських, у тому числі торговельних зв'язків між країнами. Окрім того, розвиток великого машинного виробництва посилив для окремих країн необхідність зовнішньоторговельного обміну.

Таким чином, функціонування всієї сукупності міжнародних економічних відносин безпосередньо пов'язано з формуванням та розвитком митної системи. При цьому слід зауважити, що використання даного інструментарію зовнішньоекономічної політики країни диктується, як правило, внутрішніми потребами кожної держави в забезпеченні національних, насамперед, економічних інтересів.

Розглядаючи зовнішньоекономічні відносини між країнами, можна зазначити, що поява інституту держави як форми організації суспільного життя обумовила створення системи формалізованих відносин, які регламентують як внутрішню, так і зовнішню сферу взаємовідносин. Тоді як внутрішні чинники визначають умови і можливості окремо взятої країни забезпечувати власні національні державні інтереси з урахуванням ступеня її інтегрування до світової системи господарювання, дія зовнішніх чинників зумовлена прагненням інших країн-учасниць міжнародних відносин реалізувати, насамперед, свої інтереси, а також тим, що процес світового розвитку лише відносно передбачуваний. Внутрішні і зовнішні умови формують шкалу пріоритетів кожної країни, на підставі якої будується її зовнішньоекономічна політика, яка провадиться урядом в різних напрямках, — зовнішньоторговельному, валютному, у сфері залучення іноземних інвестицій до країни і под.

Визначаючи місце митних відносин у моделі «внутрішні відносини — кордон — зовнішні відносини», необхідно виходити з того, що суть і значення зовнішніх і внутрішніх чинників принципово не змінюються, оскільки митні відносини є частиною як внутрішньоекономічних, так і зовнішньоекономічних відносин. У даному контексті важливим є те, що митні відносини, спочатку й історично формуючись на кордоні дії зовнішніх і внутрішніх чинників, відіграють роль певного регулятора, значною мірою бар'єра чи обмежувача, який перешкоджає імпорту, а в окремих випадках експорту або транзиту товарів.

Таким чином, необхідність регулювання зовнішньоекономічних відносин зумовила створення митно-тарифної системи зі специфічними нетарифними заходами, які забезпечують захист економіки.

Циклічність митних відносин передбачає їх тимчасову прив'язку до митної політики, яка провадиться органами влади. Ця циклічність має просторово-обмежений характер, оскільки стосується особливостей розвитку митних відносин окремої держави (або групи держав) із світовою системою господарювання і викликана, насамперед, суперечністю економічних інтересів країн при визначенні пріоритетів напряму розвитку зовнішньоекономічних відносин як у плані теоретичних обґрунтувань, так і при здійсненні зовнішньоекономічної політики держави.

Слід зазначити, що ні політика вільної торгівлі, ні протекціонізм на практиці жодного разу не були реалізовані в чистому вигляді, навіть при найліберальнішому підході до принципів організації зовнішньоекономічної діяльності, держава завжди залишала за собою право хоча б мінімального регулювання. Періоди вільної торгівлі змінювалися посиленням захисних тенденцій для національної економіки, і навпаки, що пояснювалося різним розумінням економічних інтересів і вигід окремо взятої країни в кожний конкретний історичний період.

Розгляд митних відносин через митну політику держави зумовлений тим, що митна політика уособлює заходи, спрямовані на відбиття в законах, методах регулювання міжнародних економічних відносин системи цінностей і пріоритетів у відносинах з іншими країнами. Проведення тієї чи іншої протекціоністської політики зумовлює відповідні негативні наслідки, наприклад, економічна блокада або «митні війни». Водночас останні чинять негативний вплив на організаційно-прикордонне регулювання міжнародних економічних відносин, що призводить до самоізоляції країни від зовнішнього світу.

Обопільна залежність зовнішньоторговельних і митних відносин пояснюється тим, що політика, яка провадиться державою стосовно зовнішньоекономічних відносин, суттєво визначає характер митних відносин. У свою чергу, особливості побудови митних відносин в одній країні значно впливають на напрям розвитку міжнародних економічних відносин з іншими державами.

Правовий аспект митних відносин передбачає чітке розмежування прав і обов'язків усіх сторін і учасників зовнішньоекономічної діяльності, законодавче закріплення митної політики, правил і принципів регулювання зовнішньоекономічної діяльності на державному і наддержавному рівні.

Митно-тарифні відносини є основою функціонування митної справи в країні. При цьому, під митною справою розуміють комплекс заходів держави, спрямованих на реалізацію митної політики країни. Основними складовими якої є: порядок переміщення через митний ко-

рдон товарів і транспортних засобів; митне регулювання, пов'язане з встановленням та справлянням податків та зборів; процедури митного контролю та оформлення; боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил та інші засоби реалізації митної політики.

Сутність митної справи як функції управління полягає у аналізі об'єктивної і достовірної інформації щодо ситуації у відповідній сфері зовнішньоекономічної діяльності, перевірці стану виконання управлінських рішень, покладених завдань та установлених нормативних приписів, нагляді за дотриманням норм і встановлених стандартів при переміщенні фізичними та юридичними особами товарів та предметів через митний кордон країни.

Митну справу у межах своїх повноважень здійснюють усі митні органи та їх посадові особи, оскільки вона об'єктивно притаманна державній управлінській діяльності, є її невід'ємною частиною і може у найрізноманітніших формах здійснюватися у процесі управлінської діяльності митних органів.

Організація митної справи означає облаштування митного простору і, передусім, митних кордонів, створення митної системи, координацію дії митних органів, забезпечення ефективного функціонування організаційно-технологічного механізму регулювання міжнародних економічних відносин.

Циклічність взаємодії всіх елементів митної системи виражається в такому. Для реалізації встановлених завдань митної політики розробляється відповідна міжнародна законодавчо-правова база, і на підставі останньої починає діяти весь механізм зовнішньоторговельних відносин. Зовнішньоекономічна діяльність впливає на організаційну взаємодію всередині держави, що вимагає адекватної реакції митної політики. У результаті існування зворотного зв'язку держава коригує напрям розвитку зовнішньоекономічної політики, і, відповідно, відбуваються зміни в митній політиці країни.

Виникнувши як система відносин з приводу регулювання торговельно-обмінних процесів (спочатку між обмеженою кількістю найближчих сусідів), митно-тарифні відносини поступово ставали формою взаємодії прикордонних територій у питаннях організації, передусім, зовнішньоторговельних операцій. Диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків внаслідок географічних відкриттів, розвитку транспортного комплексу, наукових досягнень у різних галузях людської діяльності надала митним відносинам дещо іншого значення.

Зберігши принцип організації зовнішньоторговельного обміну як цільового напрямку, почала зростати роль регулятивної і захисної функцій митної системи. Цьому сприяло збільшення кількості суб'єктів митних відносин, з одного боку, це всі країни світу, які здійснюють операції у сфері міжнародних економічних відносин і провадять відповідну зовнішньоекономічну політику, а з іншого — це сукупність

приватних осіб, підприємств, організацій, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність і взаємодіють безпосередньо з митними органами. Значно розширився і спектр об'єктів митних відносин. Якщо на ранніх етапах розвитку це в основному були товари чи валюта, то в подальшому під дію митно-тарифних регуляторів підпали не тільки послуги, а й результати інтелектуальної власності.

Об'єктом митно-тарифних відносин, на сучасному етапі економічного розвитку, є всі види зовнішньоекономічної діяльності, при здійсненні яких відбувається процес переміщення через митний кордон, експорт (імпорт) товарів, капіталу, робочої сили; експорт (імпорт) послуг; науково-технічна та науково-виробнича кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності; спільна підприємницька діяльність; міжнародні орендні операції; організація та проведення міжнародних виставок; різнобічні форми зустрічної торгівлі.

Залежно від конкретних цілей можна виділити наступні види митно-тарифних відносин:

- організацію митної системи країни;
- механізм переміщення через митний кордон товарів та транспортних засобів;
- систему регулювання митних режимів;
- нарахування та сплату митних платежів;
- систему митного оформлення;
- митний контроль за товарами та транспортними засобами, які переміщуються через митний кордон;
- систему валютного контролю;
- систему взаємовідносин, які виникають при порушенні митного законодавства;
- участь України в міжнародно-правовому співробітництві та регулюванні митної справи в рамках інтеграційних об'єднань.

Митно-тарифні відносини є однією із основних складових міжнародних економічних відносин, і як похідні від національних відносин головний імпульс для свого розвитку вони отримують від світогосподарських зв'язків.

Варто зауважити, що митно-тарифні відносини — це не пасивний об'єкт регулювання. Вони є активним фактором розвитку національної системи господарювання, оскільки, прискорюючи або стримуючи іноземну конкуренцію, стимулюючи або перешкоджаючи процесові іноземного інвестування, захищаючи національного товаровиробника чи національний ринок, митно-тарифні відносини позитивно впливають на стабілізацію та розвиток національної економіки, сприяють підвищенню ефективності вітчизняного виробництва.

У ряді публікацій митні й тарифні відносини ототожнюються, при цьому вказується, що підґрунтям їх використання є митні тарифи. Якщо

можна погодитись з тим, що основою функціонування тарифних відносин є застосування митного тарифу як одного з регуляторів міжнародних економічних зв'язків, то природа функціонування митних відносин зовсім інша. Тому вважаємо, що митно-тарифні відносини мають вивчатися і досліджуватися як цілісна система і розглядатися одночасно у декількох площинах, а саме: як митні відносини і як тарифні відносини.

Під поняттям «митно-тарифні відносини» необхідно розуміти всю сукупність суспільних, організаційно-правових, економічних, та психоетичних взаємовідносин у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які базуються на законодавчо закріплених принципах і напрямках митної політики країн-учасниць міжнародних економічних відносин. Сучасні митні відносини передбачають взаємодію і, в деякому розумінні, взаємообумовленість митних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності різних держав, що пояснюється значною залежністю економік країн світу одна від одної.

Міжнародні митні відносини — це сукупність суспільно-правових відносин, які виникають у процесі переміщення через митний кордон людей, предметів, транспортних засобів та ін., тобто впершу чергу це правові відносини. Об'єктивним підґрунтям функціонування даного виду відносин є переміщення факторів виробництва за територіальні межі окремої країни. Призначенням митних відносин є обслуговування міжнародних відносин і тому їх зародження почалося з процесом формування держави як форми суспільно-економічних взаємовідносин.

Міжнародні тарифні відносини — це сукупність економічно-суспільних відносин, які виникають у процесі взаємного обміну результатами діяльності національних господарств при переміщенні їх через митний кордон, тобто вони опосередковують рух товарів у сфері міжнародних економічних відносин. Об'єктивним підґрунтям функціонування даного виду відносин є реалізація економічних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності країни через систему світового господарства. Призначенням міжнародних тарифних відносин є обслуговування міжнародних економічних відносин і тому функції регулятора вони набули у XIX столітті, коли митний тариф почали активно використовувати як безпосередній інструмент зовнішньоторговецької політики.

Поглиблення економічних зв'язків на світовому ринку безпосередньо залежить від розвитку тарифних відносин. Адже основна їх роль зводиться до вдосконалення та стимулювання міжнародної торгівлі, капіталообміну та міжнародної економіки в цілому у такий спосіб, щоб усі її учасники отримували максимально можливу користь, що забезпечуватиме ефективність та процвітання економічних систем, які формують світову систему господарювання.

За допомогою тарифного регулювання держава може стимулювати ввезення або вивезення відповідних товарів або обмежити їх; створити

рівні економічні умови як для національного товаровиробника, так і для іноземного; провадити певну економічну, науково-технічну, екологічну, валютно-фінансову політику у сфері зовнішньоекономічних зв'язків, спрямовуючи функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в русло загальнонаціональних інтересів залежно від мети і функціональності.

На початку ХХ ст. австрійський економіст Р.Шуллер сприяв широкому розповсюдженню доктрини «невикористаних факторів виробництва», відповідно до якої тарифи стимулюють включення до виробництва додаткових факторів, насамперед, робочої сили і землі. Відповідно до даної доктрини, протекціонізм дає додаткові стимули для імпорту капіталу, розширення національного виробництва.

Отже, сферою функціонування міжнародних тарифних відносин є система митного оподаткування, у першу чергу, економічні взаємовідносини, тоді як об'єктом регулювання міжнародних митних відносин є, передусім, система митного контролю і митного оформлення, тобто правові взаємовідносини.

На різних етапах розвитку національної економічної системи можуть домінувати ті чи інші види взаємовідносин. Так, за умов функціонування централізовано-планової моделі господарювання домінантою стають митні відносини. СРСР почав практично використовувати тарифні регулятори тільки з 1961 р. Основна цільова мета їх застосування — це отримання певних торговельних поступок на переговорах з промислово розвинутими країнами. Тому тарифи диференціювались за принципом індивідуального та комерційного імпорту. Але, оскільки обсяги індивідуального імпорту були незначними і більша частина комерційного імпорту здійснювалась через зовнішньоторговельні організації на підставі отриманих квот і в рамках двосторонніх угод, то фінансовий ефект від даного інструменту зовнішньоторговельної політики був незначним.

За умов формування ринкової моделі господарювання значно підвищується роль економічних важелів регулювання економічної системи. Одним із головних регуляторів зовнішньоекономічних зв'язків стає запровадження митного тарифу як податку на зовнішню торгівлю. Разом з тим слід зауважити, що в процесі приєднання країни до Світової організації торгівлі роль тарифної системи як регулятора міжнародних економічних відносин зменшується.

Створення глобальної інформаційної мережі кардинально змінює картину світових економічних потоків, дає змогу повністю відстежити рух товарів, грошей і послуг, валютних курсів, фондових цінностей у масштабі світового господарства.

Активний розвиток світогосподарських зв'язків потребує створення нових підходів до розробки і прийняття ефективних управлінських рішень з питань регулювання зовнішньоекономічних зв'язків як на макро-, так і на мікрорівні. Кожна держава, провадячи свою зовніш-

ноекономічну політику, чітко розробляє стратегію розвитку, визначає галузеві пріоритети, впроваджує у практику заходи стимулювання експорту і захисту від іноземних конкурентів, орієнтуючись, насамперед, на задоволення власних економічних інтересів.

У даному контексті митно-тарифні регулятори використовуються як інструменти реалізації цієї політики, і особлива їх роль обґрунтовується, передусім, функціональною спрямованістю, а саме:

- вони є універсальним інструментом регулювання міжнародних економічних зв'язків незалежно від конкретної форми взаємовідносин: це може бути міжнародна торгівля товарами чи послугами, спільне підприємництво або міжнародна науково-виробнича кооперація;

- за своєю економічною природою вони більше відповідають ринковій моделі господарювання, ніж паратарифні заходи (адміністративні обмеження зовнішньоекономічної діяльності);

- ефективно виконують функцію захисту економічного суверенітету держави за умов посилення іноземної конкуренції на національному ринку;

- дають можливість оперативно розв'язувати проблеми незбалансованості з певного товаропотоку або з певною країною чи групою країн;

- є підґрунтям створення адекватного механізму регулювання і управління світогосподарськими зв'язками як на національному, так і на міждержавному рівнях.

Основні суб'єкти функціонування митно-тарифних відносин — це: країни, групи країн (інтеграційні об'єднання країн), міжнародні організації, транснаціональні компанії, юридичні особи (підприємства й організації, зареєстровані як суб'єкти господарювання) та фізичні особи (громадяни окремої країни, іноземні громадяни, особи без громадянства).

Система митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності функціонує на п'яти рівнях:

- ◆ мікрорівень — рівень суб'єктів господарювання як юридичних, так і фізичних осіб — це підприємства, фірми, організації, які експортують чи імпортують товари, предмети, послуги;

- ◆ мезорівень — рівень різного виду національних галузевих і регіональних об'єднань. Це, насамперед, міністерства і відомства, які безпосередньо здійснюють регулювання зовнішньоекономічних відносин (Міністерство економіки, Національний банк України, Антимонопольний комітет України, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі, Торгово-промислова палата), а також міністерства та відомства, які відіграють досить активну роль, особливо, що стосується питань тарифного регулювання експорту чи імпорту (АПК, Міністерство промислової політики та ін.);

- ◆ макрорівень — рівень держави. Основними суб'єктами даного рівня є, безперечно, уряд країни та парламент;

◆ метарівень — становлення митно-тарифних пріоритетів у процесі міжнародної регіональної інтеграції. Особливо це стосується співпраці митних органів на стадії створення і розвитку митних союзів.

◆ мегарівень — рівень міжнародних об'єднань, організацій. Це, насамперед, Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародна торгова палата, Міжнародний валютний фонд, Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Всесвітня митна організація.

Еволюція митно-тарифного регулювання засвідчує, що на певних періодах розвитку міжнародних економічних відносин відбувається домінування того чи іншого суб'єкта. При цьому активність однієї сторони залежить від поведінки іншої. Якщо суб'єкти макрорівня не стають рушійними силами в системі митно-тарифного регулювання, то активну позицію посідають суб'єкти мікро- або мезорівня. На мікрорівні це виявляється у пошуку шляхів мінімізації митних платежів безпосередньо суб'єктами господарювання, а на мезорівні йде пряме лобювання економічних інтересів окремих відомств. Як правило, даний процес відбувається врозріз із загальноекономічними інтересами держави.

Якщо країна вибирає автаркічну модель побудови економічної системи, то митно-тарифні відносини регулюються винятково на макрорівні, якщо ж провадиться політика лібералізації стосовно зовнішньоекономічних зв'язків, то необхідністю стає не тільки уніфікація національного митного законодавства з міжнародним, але й переноситься рівень регулювання багатьох питань з макрорівня на мегарівень.

З метою регулювання економічних процесів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків кожна держава створює власну митну систему. Основу митної системи становлять митні органи, які несуть відповідальність за забезпеченість охорони економічного суверенітету країни і дотримання норм як національного, так і міжнародного права, контроль за нарахуванням і сплатою мита, податків, різного виду зборів, а також здійснення митного контролю при переміщенні вантажів, валюти, товарів, майна через митний кордон.

Функції, які виконують митні органи, можна класифікувати таким чином: адміністративно-регулятивна; фіскально-економічна; законодавча; організаційно-контролююча у сфері митних відносин; контролююча у сфері валютних відносин; правоохоронна; науково-статистична; психоекономічна.

Адміністративно-регулятивна функція. Митниця виконує роль економічного та адміністративного інструменту зовнішньоторговельної політики держави, яка полягає у створенні обмежень або стимулів щодо виходу на національний ринок чи експорту товарів на зовнішній ринок.

Фіскально-економічна функція. реалізується в тому, що митниця виконує функції податкової служби, нараховує та справляє в зоні своєї діяльності митні платежі і збори, утримання яких у відповідності до

законодавства покладено на митні органи (мито, митні збори, акциз, податок на додану вартість при імпорті товарів) і несе відповідальність за своєчасність перерахувань отриманих коштів до Державного бюджету.

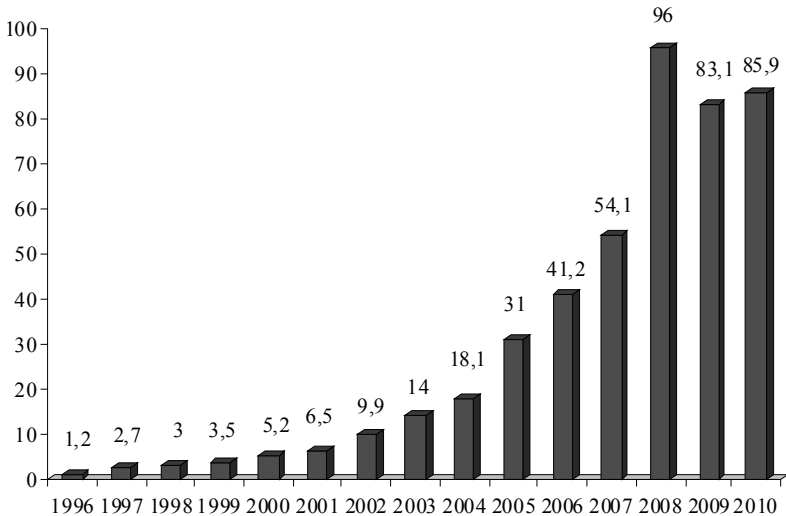

Схема 1.1.1. Перерахування коштів до державного бюджету митними органами, млрд. грн

Законодавча функція реалізується в тому, що митні органи приймають нормативно-правові акти з питань безпосереднього здійснення митної справи, організації та регулювання митного контролю, боротьби з контрабандою і порушеннями митних правил, які ґрунтуються на чинному законодавстві, призначені до виконання у межах компетенції митних органів і є обов'язковими для усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Організаційно-контролююча у сфері митних відносин. Контроль за додержанням законодавства України з питань митної справи є митним контролем у широкому розумінні цього поняття й включає всю сукупність контрольних заходів Держмитслужби, спрямованих на забезпечення законності у сфері переміщення товарів, предметів, транспортних засобів через митний кордон. Він здійснюється через перевірку відомостей, засвідчених у вантажній митній декларації, при митному оформленні товарів та інших предметів, відповідно до наявності вантажу і документів, необхідних для здійснення митного контролю;

контролюється діяльність митних брокерів, митних ліцензійних складів і магазинів безмитної торгівлі в зоні діяльності митниці.

Контролюється дотримання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і громадянами встановленого порядку переміщення товарів та інших предметів через митний кордон країни, здійснюється перевірка відомостей засвідчених у вантажній митній декларації, при митному оформленні товарів і інших предметів, відповідно до наявності вантажу і документів, необхідних для здійснення митного контролю; контролюється діяльність митних брокерів, митних ліцензійних складів і магазинів безмитної торгівлі в зоні діяльності митниці.

Вдосконалення форм і методів митного контролю та митного оформлення полягає у запровадженні таких прийомів і засобів, які, з одного боку дозволяють прискорити товарообіг та пасажиропотік, відповідають визнаному у світовій практиці митним стандартам і правилам, а з іншого забезпечують точне й неухильне виконання митними органами своїх завдань, не задають шкоди законним правам і інтересам суб'єктам переміщення (наприклад, введення у практику митної діяльності аналізу ризику вчинення митного правопорушення, електронне декларування, тощо).

Функція валютного регулювання. Валютна безпека — одна із важливих складових економічної безпеки країни. Митні органи відіграють значну роль у системі валютного регулювання: на Державну митну службу України покладено функції валютного контролю, а на митницю — агента валютного контролю. Існує митно-банківський контроль за строками повернення в Україну валютної виручки від експортних контрактів та імпортової частини бартерних угод.

Правоохоронна функція. Ця функція реалізується в таких напрямках: вживаються спільно з іншими правоохоронними органами заходи, які націлені на попередження незаконного переміщення за межі території предметів, які є національним, історичним і культурним багатством країн, забезпечується контроль за доставкою митних вантажів в інші митні органи, а у випадках їх зникнення проводиться розшук; проводиться самостійно слідство у справах контрабанди.

Науково-статистична функція полягає у зборі та обробці митної статистики зовнішньоторговельних операцій, на підставі якої готуються загальні статистичні матеріали. За умов трансформації економічної системи, коли тільки відпрацьовуються основні функціональні завдання органів виконавчої влади, а отже, існують проблеми інформаційного забезпечення при прийнятті управлінських рішень, митна статистика стає основним інформаційним джерелом, яке характеризує стан у сфері зовнішньоекономічних зв'язків.

Ведення митної статистики передбачає об'єктивний та достовірний облік даних про переміщені товари, предмети, транспортні засоби, інші операції із статистичною інформацією з питань митної справи (ст. 447 МКУ). Ведення митної статистики здійснюється за методоло-

гією, яка забезпечує порівнянність даних митної статистики зовнішньої торгівлі України з даними державної статистики інших держав (наприклад, Єдина методологія митної статистики зовнішньої торгівлі держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав від 09.12.94 р.).

Психоестетична функція. Знайомство з країною починається з знайомства з роботою державних органів управління на кордоні. Від ефективності їх роботи залежить сприйняття іноземцями країни в цілому.

На різних етапах розвитку держави, залежно від цілого ряду причин (економічних, політичних), домінує та чи інша функція, яку виконує митний орган. Але в цілому можна стверджувати про певну закономірність — чим вище економічний розвиток країни, тобто чим ефективніше працює економіка, тим більша схильність митних органів до контролюючих функцій, і навпаки, якщо економічна система функціонує неефективно то домінують фіскальні пріоритети.

Тому, у тих країнах, які тільки почали формувати свою економічну систему і які мають великий дефіцит платіжного балансу і бюджету та значну валютну заборгованість, домінує, насамперед, фіскальна функція. В країнах, де існують проблеми з урівноваженням торговельного балансу або загроза конкуренції імпортних товарів, домінує функція регулятора торговельної політики. В країнах, де доступ до національного ринку лібералізовано, суттєвим є безпосереднє виконання митницею функцій митного контролю та правової функції (наприклад, у багатьох країнах останнім часом пріоритет надається боротьбі з контрабандою зброї, наркотиків, охороні інтелектуальної власності).

Порівняння функціональних завдань митних органів у більшості країн показує їх спорідненість. Але в окремих випадках митна система може виконувати і специфічні функції. Так, наприклад, митні органи Німеччини наділені функцією контролю за всією кількістю підакцизних товарів, не тільки ввезених на митну територію, але й вироблених на ній. Відповідно, однією з додаткових форм митного контролю є перевірка діяльності всіх внутрішніх виробників підакцизних товарів та контроль за ринком підакцизної продукції в цілому (виробництво, транспортування, реалізація, споживання в першу чергу алкоголю та тютюну). У США митна служба здійснює функції прикордонного контролю, тому до митного контролю включено всю технологію проходження процедури прикордонного контролю.

Митні відносини істотно впливають на характер міжнародних економічних відносин, а митна політика є могутнім інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності і підтримки балансу інтересів країн світової спільноти.

Процес інтеграції національних економічних систем диктує необхідність створення стабільної атмосфери формування митних відносин, ознаками якої має бути:

- глобалізація регулювання обмінних процесів у масштабах світової системи господарювання за рахунок виконання бар'єрної і контактної функцій митних відносин;
- підвищення рівня гармонізації, тобто узгодженості й уніфікації митних систем країн світу та їх взаємодії. Створення міжнародних (всесвітніх) організацій, які виробляють уніфіковані документи і норми регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- вдосконалення організації і управління в митних органах країн світу. Перехід до «безконтактної» митниці, тобто до системи електронної обробки інформації, застосування новітніх інформаційних технологій, відповідних до вимог часу;
- розвиток і поліпшення технічних засобів контролю та митного законодавства, зумовлені збільшенням кількості і зміною якісного змісту об'єктів митного контролю (це пов'язано, зокрема, з необхідністю створення ефективної системи контролю за переміщенням товарів, послуг і об'єктів інтелектуальної власності подвійного призначення, запобігання витоку інформації по глобальній мережі і под.).

Майбутнє української економіки, її здатність забезпечити прийнятні та стабільні темпи зростання значною мірою залежать від ефективності функціонування митно-тарифної системи, досконалості її механізму, який необхідно формувати, ґрунтуючись на вищевикладених положеннях.

1.2. СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ ТА МОДЕЛ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ

Процес ефективного функціонування будь-якої економічної системи залежить від багатьох чинників, але основними є: вибір оптимальної моделі господарювання; визначення головних рушійних сил у даному напрямі; відпрацювання механізму реалізації даного вибору. Всі ці питання вирішуються при формуванні економічної політики держави.

Однією з основних складових економічної політики є зовнішньоекономічна політика: — комплекс заходів, який спрямовується на досягнення економікою країни певних переваг на світовому ринку і на захист національного ринку від конкуренції іноземних товарів. Від загальної концепції побудови економічної системи залежать напрям руху, етапи формування, механізм функціонування політики держави у сфері міжнародних економічних зв'язків. При цьому реалізуються як економічні цілі, так і політичні.

Еволюція розвитку міжнародних економічних відносин — співпадає з еволюцією розвитку та вдосконалення системи державного регу-

лювання даного виду взаємовідносин. Оскільки в сукупності міжнародних економічних відносин задіяні і взаємопов'язані інтереси не тільки різних соціальних груп та верств населення, але й різних країн, держава неминуче стає одним із основних суб'єктів регулювання даного виду взаємовідносин.

Централізовано-планова модель господарювання передбачала досить жорстку ієрархічну систему регулювання економіки, тому основним постулатом, на якому базувалась зовнішньоекономічна політика, була монополія держави на здійснення будь-яких операцій у сфері міжнародних економічних відносин, тобто тільки держава могла наділити певні органи правом дієздатності на зовнішньому ринку.

У ринковій моделі для суб'єктів господарювання немає принципової різниці, на якому ринку працювати: внутрішньому чи зовнішньому, головне — це реалізація економічних інтересів відповідно до існуючого правового поля.

При визначенні зовнішньоекономічної політики як економічної категорії слід акцентувати увагу на двох суттєвих моментах: наступальному і захисному, з урахуванням того, що ефективність функціонування зовнішньоекономічної політики залежить від реалізації обох функціональних завдань. Реалізація наступальної функції неможлива без чіткого відпрацювання захисної, оскільки ці процеси глибоко взаємопов'язані.

Наступальна функція спрямована, насамперед, на отримання (у результаті участі у світогосподарських відносинах) країною порівняльних та абсолютних переваг, тобто на реалізацію економічного потенціалу країни на світовому ринку.

З великого спектра проблем, які розв'язують країни, беручи участь у сфері міжнародних економічних відносин, основною є проблема збереження суверенітету. Йдеться не стільки про політичну незалежність, скільки про економічний суверенітет країни, який означає свободу держави у виборі форм і шляхів збереження та захисту своєї національної економіки від будь-якого втручання з боку іноземних держав та їхньої економічної діяльності, в тому числі й у сфері міжнародного поділу праці.

Захисна функція реалізується з метою формування господарської структури відповідно до національних інтересів і цілей зовнішньоекономічної політики. Основними причинами введення і підтримання захисних заходів є:

- створення системи регулювання імпорту з метою захисту вітчизняного ринку від іноземної конкуренції;
- необхідність захисту певних галузей і підприємств у період становлення нових виробництв, структурної перебудови і подолання кризових явищ. Такий протекціоністський захист, як правило, має вибірковий і тимчасовий характер і є результатом компромісу між

зацікавленими вітчизняними виробниками, з одного боку, і місцевими імпортерами і споживачами — з іншого, відповідно до ступеня їх впливу на структури влади, які визначають зовнішньоекономічну політику;

- необхідність захисту при будь-яких обставинах певних стратегічних галузей і підприємств, які забезпечують безперервність процесу відтворення (енергетика, транспорт, зв'язок і т.п.) або обороноздатність країни. З огляду на міжнародні домовленості, такий державний контроль покриває також оборот продукції й технологій подвійного призначення;

- необхідність мати резерв торговельно-політичних поступок в обмін на аналогічні поступки країн-партнерів, важливих для вітчизняного експорту. Потреба в цьому є особливо нагальною при вступі до СОТ і проведенні в його рамках періодичних раундів переговорів про лібералізацію умов торгівлі. Тому імпортний режим більшості країн світу диктується, як правило, помірним протекціонізмом. Даний резерв використовується також і у внутрішній політиці з метою залучення ділових кіл, які зацікавлені в протекціонізмі, як союзників партій і рухів, які знаходяться при владі;

- сучасний протекціонізм здебільшого є інструментом проведення вибіркової структурної політики і менше джерелом поповнення Державного бюджету, хоча, безперечно, дані фіскальні заходи відіграють значну роль у країнах, які розвиваються;

- необхідна реалізація даної функції при розв'язанні проблеми екстерналізації, тобто перекладання на інші національні господарські системи своїх проблем, витрат, складнощів. Це виявляється в тому, що економічно розвинуті країни екстерналізують свої витрати шляхом розширення зовнішньоекономічної сфери, імпорту дешевої сировини і палива, експорту готової продукції й капіталу, перенесення екологічно забруднених виробництв на територію інших країн, як правило, тих, які знаходяться на світогосподарській периферії.

Слід акцентувати увагу на важливому методологічному посиланні — зовнішньоекономічна політика є каталізатором ринкових перетворень у країні, вона, безперечно, стимулює рух у даному напрямі, але основний фундамент створення ефективної економічної системи — це внутрішні економічні відносини. За рахунок ефективності зовнішньоекономічних відносин можливе вирішення цілого ряду, перш за все, локальних завдань, але питання стратегії реалізуються на рівні внутрішніх економічних взаємовідносин.

Найбільш дієздатною системою реалізації і захисної, і наступальної функцій держави є митна політика. Митна політика завжди була тісно пов'язана з державною політикою. Ми розділяємо точку зору тих дослідників, які вважають, що митна політика історично була першою формою державного регулювання зовнішньої торгівлі.

Політика як вираження інтересів різних верств суспільства і заходів щодо їх захисту виникла в період появи приватної власності: спочатку індивідуальної, потім родової, місцевої (князівської) і, нарешті, суспільної у вигляді державної власності. Держава набула низку особливостей у порівнянні з родовою організацією суспільства, в тому числі за такими ознаками як:

- територіально-організаційна структура, згідно з якою почали встановлюватися і охоронятися державні кордони, а також створюватися система органів, які здійснюють охорону, контроль і збір податків при переміщенні товарів через кордони або торгівлі всередині країни;
- владна структура: державні чиновники або жерці, які були уповноважені не тільки правити, але й розробляти та регулювати за допомогою елементарних норм і правил суспільні відносини, у тому числі у сфері зовнішніх відносин;
- економічна ознака, тобто вияв державних економічних інтересів у вигляді різних податків, зборів, які збираються як з населення, так і з торговців товарів з інших країн, і управління цими процесами;
- система світсько-релігійних етичних норм і правил поведінки, кодекси честі, біблійні заповіді, вияви державної, політичної моральності.

Становлення митної системи як чинника розвитку держави залежало від взаємодії як об'єктивних, так і суб'єктивних причин. Оскільки організація митної системи — це складова політика держави і частина економічної системи, то її реформування відбувалася у відповідності до еволюції економіки в цілому. Зі зміною типів і форм державності змінювалася і митна політика, що відповідно відбивалось на ролі митних органів у системі регулювання державою економічних процесів.

Процес створення митно-тарифної системи України відбувався впродовж великого історичного періоду формування державності. На певних історичних етапах, коли територія країни була підпорядкована іншим державам, даний процес розвивався у рамках державних політик країн васалів. З часу проголошення незалежності Україна самостійно створює власну митну систему та проводить власну митну політику.

В Україні вперше поняття «митна політика» було впроваджено відповідно до ст.13 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». У подальшому дана категорія отримала розвиток у ст.2 Митного кодексу України № 1970-ХІІ від 12.12.1991р., де наголошено, що Україна самостійно визначає митну політику.

При визначенні митної політики повинні бути враховані основні підходи до її трактування: владно-правовий, організаційно-інституціональний, економічний і психоетичний. Усі чотири складові митної політики взаємопов'язані і взаємозалежні.

Владно-правовий підхід до трактування митної політики орієнтується на розкриття її основних положень через дії, спрямовані на

отримання, утримання і використання державної влади у сфері регулювання міжнародних економічних відносин. За даним підходом, митна політика — це система або комплекс заходів, правил регулювання зовнішньоекономічної діяльності, передусім, адміністративно-владного характеру, що впорядковується і регулюється за допомогою нормативно-законодавчої бази і т.д.

Владно-правове трактування митної політики конкретизується **організаційно-інституціональним підходом**. У цьому разі митна політика формується через державні організації й інститути, в яких вона розробляється, визначається і реалізовується. Це, передусім, виконавчі і законодавчі органи влади, різні компетентні організації й відповідні міністерства і відомства, які розробляють заборонно-дозвільні або обмежувальні системи щодо переміщення товарів і фізичних осіб через митний кордон України та організують їх контроль. На Державну митну службу України та її організаційні структури покладаються функції, передусім, з розробки, реалізації та визначення цієї політики.

Економічний підхід до митної політики пов'язаний в основному з впровадженням у життя зовнішньої і внутрішньої економічної політики країни, яка ґрунтується на виборі оптимальної моделі взаємовідносин із світовою системою господарювання: протекціонізм, вільна торгівля або гармонійне їх поєднання. Залежно від вибору того або іншого напрямку і ступеня його впливу (наприклад, протекціонізм може бути селективним, галузевим, колективним, прихованим, монопольним, помірним, жорстким) на практиці застосовуються різні інструменти економічної політики, в тому числі й митно-тарифні регулятори.

За **психоетичним підходом**, митна політика — це своєрідна характеристика психологічних відносин, які складаються протягом її розробки та прийняття. Одне з важливих призначень митної політики розкривається через її ключову мету — поєднання загальнодержавних, колективних та індивідуальних економічних інтересів через митно-тарифні відносини.

Сьогодні митна політика з психоетичних позицій — це площина продуманих конфліктно-консensusних кроків, маневрів, лавірувань, вимушених компромісів, угод, поступок, натисків і бар'єрів. Моральність і бажання до коригувань або зміни напрямку митної політики є найважливішою характеристикою відносин, які виникають у митній діяльності.

Митна політика — це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі.

Предметом дослідження митна політика стала з кінця XIX ст. Дослідники того часу зазначали, що «вся митна політика звертала увагу (спочатку) на суб'єкт торгівлі. Проблема торговельної політики поля-

гала у визначенні ставлення державної влади до осіб, які здійснюють торгівлю з чужоземними країнами». Лише з часом почалося дослідження об'єкта митної і торговельної політики.

Під кутом економічного підходу, об'єктом у митній політиці є те, на що спрямований економічний вплив з боку митних органів як суб'єкта митної політики, тобто товар, послуги, транспортний засіб, інтелектуальна власність і фізична особа, які перетинають митні кордони, суб'єктом — система митних органів як сукупність активних органів, які приймають і реалізують рішення у сфері регулювання зовнішньоекономічних відносин.

Об'єкт і суб'єкт економічної політики в митних відносинах формують систему економічної політики, складовими якої є:

- механізм економічної політики (мета, завдання, принципи і методи);
- формування економіко-нормативної бази;
- сукупність економічних заходів і правил регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- процеси прийняття і реалізації економіко-політичних рішень.

Під кутом зору цільової спрямованості митно-тарифна політика — це система політико-правових, економічних, організаційних та інших широкомасштабних заходів у сфері митно-тарифних відносин, спрямованих на реалізацію і захист як внутрішніх, так і зовнішньоекономічних інтересів країни з метою здійснення динамічних соціально-економічних перетворень за умов формування ринкових відносин.

З огляду на функціональну спрямованість, митно-тарифна політика — це система заходів економічної і зовнішньоекономічної політики, що вживаються державою в митному оподаткуванні, контролі і митному оформленні. На думку автора, таке визначення дає чітку градацію сфер дії держави при здійсненні митно-тарифної політики.

Отже, можна виділити такі основні напрями митно-тарифної політики: система митного оподаткування, система митного контролю та система митного оформлення. Слід зауважити, що система митного оподаткування — це економічні важелі регулювання, митний контроль і митне оформлення — це винятково адміністративні інструменти здійснення митної політики.

Водночас, поняття митної політики не має зводитись тільки до технічного виконання митних заходів на кордоні (сплата митних платежів, проходження митного контролю чи виконання митних формальностей). Це поняття потрібно розглядати в контексті системи заходів, які використовуються державою з метою регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Тому, на нашу думку, митна політика є одним із важливих проявів суверенітету держави поряд з такими атрибутами державності, як територія, кордон і под.

Таким чином, митна політика реалізує як економічні, так і політичні цілі, які визначаються державним устроєм, існуючою законодав-

чою базою та соціально-економічним напрямом розвитку суспільства. І аналізувати їх необхідно як одне ціле.

Цілі класифікуються на стратегічні (довгострокові), які забезпечують нормальне функціонування національної економіки в цілому, та тактичні (короткострокові), що зумовлені поточними потребами.

В економічній літературі трапляються визначення, в яких основні цілі митно-тарифної політики зводяться до двох основних напрямів: фіскального — «забезпечення належного рівня надходжень до Державного бюджету» та регулятивного — «створення рівних умов для конкуренції вітчизняних й іноземних виробників», при цьому наголошується на першому.

Реалізація фіскальної мети суттєво важлива з точки зору тактичних цілей. Але стратегічним напрямом розвитку митної політики є регулятивна функція, тобто створення конкурентного середовища як рушійного важеля ринкового механізму функціонування економіки. Тому основна мета митної політики повинна бути підпорядкована зовнішньоекономічній політиці держави і спрямована на досягнення економічної стабільності та прогресу за умов оптимального рівня основних макроекономічних показників.

Отже, необхідно визначити загальноекономічні цілі митної політики держави, що мають стратегічний характер, і конкретні цілі, які визначають тактику, або мають автономний характер. Наприклад, регулювання дефіцитів торговельних і платіжних балансів, крім безпосереднього впливу на зовнішню заборгованість і непрямого впливу на курс національної валюти тісно пов'язане зі зміною співвідношення попиту і пропозиції на деякі товари на внутрішньому ринку (зокрема, внаслідок обмеження митними тарифами їхнього імпорту), тобто може визначити темпи зростання інфляції.

Але необхідно зазначити, що в конкретній економічній ситуації, митна політика може суперечити кінцевій меті. Це пов'язано з тим, які митна політика має більш гнучкі важелі для оперативного втручання держави з метою реалізації тактичних цілей, що можуть бути проміжним етапом на шляху до макроекономічної стабілізації.

Як зазначалось вище, стратегічні цілі визначаються для довготермінового періоду. Їх досягнення, як правило, супроводжується коригуванням митно-тарифної політики відповідно до одержаних проміжних результатів, органи державної влади розробляють проміжні та тактичні цілі, а за необхідності й систему взаємопов'язаних тактичних цілей, послідовна реалізація яких надає можливості досягти кінцевої стратегічної мети. Потреба у визначенні проміжних тактичних цілей викликана тим, що інструменти здійснення митної політики в основному не мають безпосереднього впливу на визначену стратегічну мету. Крім того, реалізація тактичних цілей, в окремих випадках може мати і зворотний результат. Тому дуже важлива теоретична розробка моделей,

які враховували б не тільки безпосередній взаємозв'язок впливу інструментів митно-тарифної політики на економічні показники, але й давали змогу врахувати вплив інших чинників.

Тому, на нашу думку, основними цілями митної політики сьогодні є:

- забезпечення найбільш ефективного використання інструментів митного контролю і регулювання товарообміну на митній території України;

- участь у реалізації торговельно-політичних завдань щодо захисту внутрішнього ринку;

- стимулювання розвитку національної економіки;

- сприяння проведенню структурної перебудови та інших завдань економічної політики України.

Нарівні з названими можуть встановлюватися й інші цілі митної політики України відповідно до загальної економічної політики держави. Таким чином, саме митна політика визначає основні цілі, завдання і функції митної справи в Україні.

Одним із чинників, який негативно впливає на ефективність митно-тарифної політики, є неузгодженість у діях і протистояння різних гілок влади, що призводить до дестабілізації та не досить ефективного виконання прийнятих рішень. Як правило, прийняття конкретних економічних програм і законів переростає в політичне протистояння між законодавчою і виконавчою владою. У свою чергу, неузгодженість у діях різних гілок влади призводить до необґрунтованого використання митно-тарифних регуляторів, які не враховують загальноекономічних інтересів держави, а реалізують інтереси певних фінансово-політичних груп. Особливо часто це відбувається при наданні окремим суб'єктам господарювання митних пільг з одночасною ескалацією митного тарифу для інших.

Формування й реалізація митно-тарифної політики країни — це складний і системний процес, у якому беруть участь не тільки суб'єкти функціонування всіх гілок державної влади: законодавчої, виконавчої і судової, але й безпосередні учасники міжнародних економічних відносин — підприємства. Від гармонійного поєднання реалізації економічних інтересів усіх суб'єктів функціонування залежить ефективність проведення митної політики.

Отже, під **митно-тарифною політикою** розуміється комплексна система заходів, спрямованих на забезпечення економічного суверенітету країни, охорони державних кордонів, реалізації зовнішньоекономічної стратегії через сферу митних відносин.

Положення, що митні відносини є однією з складових сукупності всіх ринкових відносин, дає змогу зробити висновок, що цілі митно-тарифної політики є похідними від загальноекономічних цілей і визначаються пріоритетами останніх.

За допомогою митно-тарифних регуляторів держава коригує товаропотік і географічну структуру експорту та імпорту з урахуванням

довгострокових цілей розвитку країни, забезпечення макроекономічної стабільності, підтримання платіжного балансу, стабільного курсу національної валюти, але основними завданнями митно-тарифної політики є: створення оптимальних умов для конкуренції між національними й іноземними виробниками; забезпечення найбільш ефективного використання інструментів митного контролю і регулювання товарообміну на митній території; участь у реалізації торговельно-політичних завдань щодо захисту ринку України; стимулювання розвитку економіки; сприяння здійсненню структурної перебудови і реалізації інших завдань економічної політики; забезпечення належного рівня надходжень до Державного бюджету країни.

Створення оптимальних умов для конкуренції можливе тільки за умови вирішення головної суперечності митно-тарифної політики: з одного боку, вона повинна сприяти розвитку конкуренції, розв'язанню завдяки імпорту проблеми монополізації ринку підприємствами-монополістами, тобто реалізації наступальної функції, і забезпечити захист національного товаровиробника від непосильної іноземної конкуренції, тобто виконання захисної функції — з іншого.

Важливим методологічним аспектом дослідження митно-тарифної політики є формулювання її основних засад. Прийняття ефективних рішень у сфері митно-тарифних відносин неможливе без визначення концептуальних положень, тобто загальних принципів митно-тарифної політики.

Принципи мають об'єктивний характер і відбивають певні закономірності функціонування даної системи. Отже, митні принципи — це загальні закономірності, у рамках яких реалізуються зв'язки між різними об'єктами і суб'єктами митної політики, що виявляються при реалізації практичних завдань функціонування митної системи.

Оскільки система митного регулювання є однією з основних функцій державного управління, то на нього розповсюджуються як загальні (або основні) принципи, які притаманні державному управлінню в цілому, так і специфічні принципи на яких базується митна політика країни.

До основних відноситься наступні принципи: виключної юрисдикції України на її митній території; виключної компетенції митних органів України щодо здійснення митної справи; законності; єдиного порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України; системності; ефективності; додержання прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб; гласності та прозорості.

Виключна юрисдикція України на її митній території реалізується через дію принципу верховенства права. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Чинні

міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Органи державної влади, Президент України в межах своїх повноважень, визначених Конституцією України та законами України, здійснюють керівництво митною справою та контроль за діяльністю митних органів України.

Виключна компетенція митних органів України щодо здійснення митної справи проявляється в тому, що митні органи України безпосередньо здійснюють митну справу. Митні органи України у своїй діяльності взаємодіють з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи, організації та громадяни не мають права втручатися в службу діяльність митних органів України, крім випадків, передбачених законами України.

Принцип законності передбачає, що всі основні правила, пов'язані з переміщеннями через митний простір і, передусім, через митні кордони, повинні базуватися на законах України і міжнародних угодах. Це стосується як товарів, послуг та інтелектуальної власності, так і фізичних осіб, які перетинають митні кордони України.

Законність повинна базуватися на законодавчій діяльності митних органів з використанням як українських, так і міжнародних правових актів, договорів та інших документів. У Митному кодексі України зазначається, що «якщо міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж ті, які містяться у цьому Кодексі та інших актах законодавства України про митну справу, то застосовуються правила міжнародного договору». Забезпечення сумісності національного та міжнародного законодавства можливе тільки за умови уніфікації даного виду правових відносин у сфері митно-тарифного регулювання.

Даний принцип спрямований на захист прав учасників зовнішньоекономічних правовідносин шляхом суворого дотримання норм чинного законодавства митним органом (посадовою особою) в процесі проведення контрольних дій. Митне регулювання повинно здійснюватися: у межах повноважень органу, який провадить контроль; компетентними посадовими особами; з дотриманням необхідної процедури та термінів контролю; з належним юридичним закріпленням етапів та результатів контролю та ін.

Митні органи несуть відповідальність за збитки або шкоду, заподіяні особам та їхньому майну внаслідок своїх неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб та інших працівників митних органів при виконанні ними службових або трудових обов'язків.

Таким чином, митні органи є не тільки правоохоронними за своєю суттю, але й правовідповідальними з позицій загального законодавства. У XXI ст. роль і значущість правоохоронних функцій зростає,

оскільки у світовій спільноті домінуватимуть проблеми безпеки, в тому числі і в митній справі.

Єдиний порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України спрямований на забезпечення додержання усіма митними, іншими державними органами, суб'єктами зовнішньоекономічної і господарської діяльності, а також громадянами прав та обов'язків у галузі митної справи, дотримання, встановленого чинним законодавством, єдиного порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

Митні органи зобов'язані інформувати заінтересованих осіб про митні правила, норми та умови переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України. Інформація про нормативно-правові акти з питань митної справи (назва акта, його основні положення, інформація про опублікування) безоплатно надається митними органами заінтересованим особам за їх запитом.

Стислі довідки щодо основних положень законодавства України з питань митної справи розміщуються для загального ознайомлення в місцях розташування митних органів. За недостовірність наданої інформації з питань митної справи посадові особи митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій несуть відповідальність, передбачену законом.

Системність як принцип митного регулювання передбачає: віднесення митного регулювання до компетенції вищих органів державної влади та управління України, а також повноту і масштабність охоплення правовим регулюванням суспільних відносин у сфері митної справи.

Системність передбачає проведення митного регулювання не разово від випадку до випадку, а постійно з врахуванням стратегічної політики держави щодо регулювання митною справою. Постійне оновлення правового регулювання митною справою, усунення суттєвих прогалин — обов'язкова умова ефективного функціонування митного регулювання.

Слід зауважити, що при розгляді принципу ефективності митно-правових засобів митного регулювання мову варто вести про їх мету, оскільки масштаб оцінки ефективності правових категорій є та мета, задля якої вони встановлюються. Враховуючи мету митно-правових засобів митного регулювання, можна визначити основні критерії їх ефективності:

- загально-превентивний результат — правомірна поведінка суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності під впливом загрози несприятливих наслідків застосування санкцій;
- конкретно-превентивний результат — правомірна поведінка суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у період притягнення до відповідальності;

- виховний результат — правомірна поведінка суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

За умов формування ринкової моделі господарювання пріоритетів набувають економічні заходи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Це пов'язано з тим, що ринкові відносини передбачають свободу економічної діяльності (у тому числі й у сфері зовнішньоекономічних відносин). Конституційні основи нашої держави, забезпечуючи економічну свободу, водночас регламентують за допомогою митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності і заходів економічної політики діяльність економічних суб'єктів.

Принцип додержання прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб є продовженням загального принципу законності і вказує на один з шляхів його реалізації. Він є відбиттям конституційного положення, відповідно до якого держава відповідає перед людиною за свою діяльність. На практиці він застосовується ширше: тобто митний орган за допущені помилки або зловживання відповідає не тільки перед фізичними, а й перед юридичними особами. Таке положення, закріплене у Митному кодексі України, дисциплінує посадових осіб митних органів, сприяє підтриманню належного порядку у сфері державного управління митною справою.

Принцип гласності та прозорості припускає можливість, а в деяких випадках — обов'язковість (на що прямо вказують деякі нормативні акти, які регулюють повноваження митних та правоохоронних органів) доведення результатів митного контролю до відома осіб та відповідних органів, зацікавлених у результатах контролю.

Гласність та прозорість митного регулювання скерована на виключність рецидиву порушень митних правил, оскільки деякі правопорушники розглядають відсутність гласності та прозорості як своєрідну індульгенцію на продовження протиправної поведінки.

До специфічних принципів на яких базується митна політика країни можна віднести: єдність митно-тарифної політики як складової зовнішньоекономічної політики України та єдність митної території.

Принцип єдності митно-тарифної політики як складової зовнішньоекономічної політики реалізується в поєднанні інтересів різних суб'єктів регулювання (держави, учасників зовнішньоекономічної діяльності, фізичних осіб як головних споживачів обмінних процесів товарів і послуг). Існуючий принцип єдності в рамках системи державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності в основному означає наявність загальної нормативно-законодавчої бази; єдність прийняття рішень у сфері зовнішньоторговельних і митних відносин з ключових напрямів розвитку зовнішньоекономічних зв'язків.

Суть єдності митної і зовнішньоекономічної політики виявляється в прийнятті спільних захисних заходів у зовнішній торгівлі, у спільній розробці методологічного забезпечення, в участі в роботі міжнародних

торговельних і економічних організацій, у проведенні науково-практичних конференцій, у підготовці публікацій і т.ін. Водночас має бути чітке розділення функцій, прав і відповідальності при реалізації зовнішньоекономічної стратегії, при виконанні конкретних, специфічних і практичних цілей та завдань у регулюванні зовнішньоекономічних відносин, наявність відповідних інститутів і органів управління, відомчої інфраструктури і под.

Єдність митного простору України у вигляді зовнішніх і внутрішніх територій і кордонів є одним з основоположних принципів митної політики України. Крім даного митного простору, митна територія України включає також штучні острови, що знаходяться в морській винятковій економічній зоні України, установки і споруди, над якими Україна володіє винятковою юрисдикцією відносно митної справи.

На території України можуть створюватися вільні митні зони і вільні склади, території яких розглядаються як такі, що знаходяться поза митною територією України, за винятком випадків, визначених законодавством України та міжнародними законодавчими актами. Митний кордон можна визначити як кордон території, на якому діє єдине митне законодавство і ведеться єдиний статистичний облік зовнішньої торгівлі.

Єдині митні території і кордони в митній політиці передбачають єдине організаційне, економічне і правове їх наповнення у часі і в просторі. Створення інституціональної системи в митній справі на базі єдиних транспортних, фінансових, інформаційних і товарних потоків значно змінює статус митниці XXI ст.

Згідно з цим принципом, митні органи повинні володіти технологіями, заснованими на комплексній достатності і оптимальності в щоденному вирішенні питань митної справи в будь-якій точці митного простору України.

Митна політика у сфері зовнішньоекономічних зв'язків загалом відбивається у двох моделях, які втілюють загальні підходи до міжнародної торгівлі, — це протекціонізм і вільна торгівля.

Протекціоністська митна політика спрямована на створення умов, які стимулюють, насамперед, розвиток національної економіки шляхом обмеження її від іноземної конкуренції. Тому при виборі моделі взаємодії національної економіки з міжнародною не тільки передбачається встановлення високого рівня митного оподаткування товарів, які ввозяться на внутрішній ринок країни (а інколи і тих, які вивозяться — експортні податки), але й обмежується або існує повна заборона ввезення певних товарів, а також досить жорстка система митного контролю і митного оформлення.

Політика вільної торгівлі, навпаки, спрямована на всебічне стимулювання як імпорту, так і експорту товарів шляхом встановлення мінімального рівня мита або звільнення від нього повністю та спрощен-

ня процедури митних формальностей. Тобто країна досягає внутрішньої економічної рівноваги (наприклад, стабільності темпів економічного зростання, повної зайнятості, стабільності цін), активно не використовуючи заходів митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічних відносин.

З врахуванням перетворень, які відбуваються в економіці країни, назріла необхідність побудови концепції митної політики за умов трансформації економічної системи. На нашу думку, необхідно наголосити на трьох ключових моментах, які варто вважати визначальними.

◆ Митна політика має спрямовуватись не на роз'єднання країн митними бар'єрами, а, навпаки, на зближення їх шляхом спрощення та уніфікації митних процедур відповідно до світового законодавства.

◆ Основна діяльність має спрямовуватись на захист економічних інтересів України.

◆ Митна система повинна бути переорієнтована на перенесення основних об'єктів контролю і митного оформлення всередину території, до місць безпосередньої концентрації вантажовідправників і вантажоотримувачів.

Підвищення ефективності застосування митного тарифу можливе тільки за умов запровадження певного механізму вироблення оптимальних ставок митного тарифу. Коригування митних ставок має відбуватись за такими критеріями:

- торговельно-політичні інтереси держави (у широкому плані);
- інтереси національних виробників (у більш конкретизованому контексті);
- потреба в імпорті даного товару;
- доцільність заміни імпорту вітчизняною продукцією;
- захист національного виробництва від іноземної конкуренції (підтримка національного виробництва);
- поставки товарів у рамках прямих зв'язків і встановлення виробничої кооперації в найважливіших галузях економіки (внутрігалузева кооперація);
- ступінь обробки імпортного товару (сировина, напівфабрикати, готові вироби);
- сприяння експорту товарів (пільги при імпорті товарів, які використовуються при виробництві експортної продукції);
- доцільність обмеження імпорту окремих товарів для підвищення доходів бюджету від їх експорту (предмети розкоші та ін.);
- своєрідний «запас міцності» (мита) для отримання можливості його зниження у перебігу торговельних переговорів, що може надати можливості для зустрічного зниження імпортних бар'єрів інших країн.

Періодичність коригування митних ставок має визначатись на підставі динаміки розвитку економіки. Починаючи з 1995 р., інтенсивне коригування ставок мита було спрямоване, насамперед, на реалізацію

протекціоністської функції системи тарифного регулювання. Це призвело до того, що з ряду товарних груп і підгруп ставки мита вельми диференційовані, а структура тарифу помітно ускладнилась. При цьому формально диференційовані тарифи здебільшого фактично не діяли. Це зумовлено тим, що за даного рівня розвитку митної інфраструктури і митного адміністрування масштабна диференціація тарифу за товарними групами однорідної продукції призводила, зокрема, до заниження митної оцінки товарів або їх неправильного декларування.

Падіння курсу гривні відносно долара автоматично в тій же мірі збільшило захисний ефект будь-якої, навіть, мінімальної ставки мита. Значне подорожчання товарів іноземного виробництва зумовило різке падіння імпорتنих поставок в Україну. Водночас знизилась роль ввізного мита при формуванні доходної частини Державного бюджету.

У більшості країн світу попередній рівень мита встановлюється урядовими консультивними органами. Саме вони визначають складний баланс інтересів виробників, споживачів, експортерів, імпортерів і рекомендують той чи інший рівень мита на конкретні товари. Наступний крок, як правило, за законодавчою владою, оскільки мито — вид податку, то в більшості країн світу законодавчий порядок установа мита такий самий, як і при оподаткуванні. Отже, первинний розмір мита встановлює законодавча влада. Виконавча влада має право змінювати рівень ставок мита, але в певних межах, які жорстко лімітуються за умови, що рішення виконавчої влади повинно бути затверджено законодавчою владою.

В Україні митно-тарифне регулювання здійснювалось в найпростішій формі — шляхом збільшення або зменшення ставок ввізного мита на готові вироби і практично не використовувались різнобічні можливості цього засобу регулювання. Тому даний механізм регулювання міжнародних економічних відносин повинен бути всебічно розвинутий і широко використовуватись у системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

У даному контексті основними напрямками вдосконалення митно-тарифної політики повинні стати:

- захист національного товаровиробника у тих галузях, які або тільки починають розвиватися, або тимчасово потребують такої форми захисту. Це не може бути хаотичним регулюванням ввезення імпорتنих товарів, виробництво яких в Україні частково або взагалі відсутнє, чи через географічне розташування країни неможливе;
- поповнення Державного бюджету через оподаткування експортно-імпорتنих операцій, але не ціною збільшення розміру ставок мита, а за рахунок збільшення обсягу зовнішньоекономічних угод. Повинен спрацювати загальносвітовий принцип: «Краще стягувати податки за мінімальними ставками частіше, ніж стягувати рідше, але за максимальни-

ми». У такий спосіб вдається збільшити надходження до Державного бюджету за рахунок збільшення зовнішньоторговельного обороту.

Відповіді на поставлені запитання отримано і підтверджено багаторічною практикою митної діяльності. Їх можна тільки узагальнити і конкретизувати. Це, насамперед, єдність системи управління митними органами, яка полягає в усвідомленні політичної волі і прийняття рішень з ключових проблем митної справи.

По-друге, необхідність поєднання єдиноначальності і колегіальності управління в митній системі, що передбачає більш продумане прийняття стратегічних і програмних документів, а також об'єднання зусиль щодо вияву політичної волі з найбільш принципових і життєво важливих питань митної справи. Колегіальне обговорення проблеми, спільне вироблення оптимальних рішень ні в якому разі не означають послаблення як організаторської ролі повноважного керівника, так і ролі будь-якого виконавця. Значення колегіальності обговорення будь-якого питання означає гласність та прозорість рішень, які приймаються, розуміння ролі й об'єктивності кожного його учасника у відстоюванні економічних інтересів.

По-третє, формування територіально-економічного підходу до захисту економічних інтересів. Сьогодні актуальним є питання про доцільність і необхідність більш жорсткого спрямованого підходу до використання митних платежів для надання допомоги реальному сектору економіки в регіональному аспекті.

По-четверте, вельми важливим є перехід в економічному управлінні митної системи від «митниці для уряду» до нового сучасного типу «митниці для учасників зовнішньоекономічної діяльності», з пріоритетом відпрацювання моделі «митниці для суспільства». Від того, як відбуватиметься переорієнтація митної політики в напрямі захисту інтересів учасників підприємницької діяльності, створення економічних умов для прискорення товарообігу залежатимуть не стільки економічні результати митних платежів, скільки економічне зростання підприємств і організацій, які беруть участь у реальному секторі виробництва.

Важливим чинником у цьому напрямі є розвиток митної інфраструктури на підставі фінансової самозабезпеченості. Надання послуг у частині митної інтермодальної логістики, розвиток навколомитної сфери, створення інститутів митного аудиту і митної фінансово-банківської діяльності, інформаційно-віртуальних послуг і є найбільш перспективними напрямками економічної митної політики в майбутньому.

Розвиток держави відбувається за тими самими законами, що й розвиток живого організму. Митній політиці як соціальному явищу, які виявляється в «суспільному біогенезисі», властива тенденція розвитку від простого до складного. Як і всі інші суспільні явища, політика рухається по спіралі вдосконалення. Чим складніше суспільство, суспі-

льні умови, чим більш розвинене політичне життя, тим складніше виконання цього завдання і тим вищі вимоги, які ставляться до державних політик.

На митну політику України впливають такі фактори:

1. Україна вийшла на шлях демократизації суспільства й економічних реформ, нових ринкових відносин, отже, ускладнилися політична система суспільства і структура видів власності. У зв'язку з цим у суспільстві виникла значна кількість соціальних груп, що мають свої політичні й економічні інтереси, які часом можуть йти врозріз з державною політикою, її інтересами. Склалася інша політична обстановка в суспільстві (на відміну від однопартійної системи).

2. В останні роки митна система України зазнала значних змін: організація управління стала більш складною і великою, сформувалися нові поняття й інститути митної системи, митні території, митні союзи, вільні економічні і митні зони; виникла сукупність митних режимів; розвивається система підприємницької діяльності у сфері митно-тарифних відносин.

3. Інтегрування України до світової економіки, входження до Світової організації торгівлі та інших політичних і економічних організацій настійно потребують коригування її зовнішньоекономічної політики, що впливає на зміну митної політики. Виникає необхідність гармонізації законодавчо-правової бази, товарної номенклатури, принципів і заходів митної політики, уніфікації митного інструментарію.

4. Розвиток митної системи все тісніше пов'язується з загальними проблемами людства і, передусім, безпеки, екології, інформації, моральності й іншими світовими проблемами. Розширюється сфера діяльності митних органів у просторі і часі, у галузі товарообмінних процесів і самих товарів, переміщуваних через митні кордони. У зв'язку з необхідністю регулювання міжнародного обміну послугами і захисту інтелектуальної власності зростає значущість митної політики в державному регулюванні зовнішньоекономічної діяльності.

1.3. ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний етап ринкової трансформації економіки України передбачає, насамперед, розбудову таких елементів економічної системи, які, з одного боку, здатні забезпечувати стимулюючі умови для здійснення підприємницької діяльності усіх суб'єктів господарювання, а з іншого — слугують інструментами державного впливу на загальну ситуацію в економіці. Це повною мірою стосується формування митно-тарифної системи регулювання зовнішньоекономічних відносин.

Залежно від критеріїв поділу існують такі методи впливу держави на зовнішньоекономічні зв'язки через систему митно-тарифного регулювання, як адміністративні, економічні та правові.

Під **адміністративними методами** регулювання митно-тарифних відносин розуміють систему державних правил, нормативів, заборон, за допомогою яких країна здійснює безпосередній вплив на суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, регламентує їхню діяльність в інтересах суспільства. Як правило, дані методи домінують при функціонуванні централізовано-планової моделі господарювання, але окремі елементи можуть використовуватись і при функціонуванні ринкових відносин.

Основними серед них є:

- застосування системи митних режимів;
- методи нарахування митної вартості;
- ускладнення або спрощення системи застосування митних процедур;
- система експортного контролю;
- сертифікація імпортової продукції;
- ускладнення товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності.

Економічні методи регулювання базуються на використанні економічного інструментарію митної політики — митний тариф, податки, митні збори та інші види платежів. Використовуючи даний інструментарій, країна розв'язує, насамперед, проблеми регулювання зовнішньоторговельного обігу з іноземними державами, захисту національного товаровиробника, поповнення державного бюджету ціною надходжень від зовнішньоекономічних операцій.

Оскільки вище перелічені методи регулювання митно-тарифних відносин детально аналізуються у наступних розділах даного підручника, то зосередимо увагу на аналізі системи правового регулювання митно-тарифних відносин, яка створює правове поле, що дозволяє або, навпаки, перешкоджає реалізації економічних інтересів суб'єктів господарювання у сфері міжнародних економічних відносин.

Будь-який суб'єкт господарської діяльності функціонує у відповідному правовому середовищі, яке формується на основі законодавчої бази, тобто правила поведінки суб'єктів визначаються законодавством тієї країни, на ринку якої функціонує підприємство.

Економічні можливості підприємства у сфері зовнішньоекономічної діяльності обмежені правилами і обов'язками, які надає їм організаційно-інституціональна підсистема функціонування економічної системи суспільства. Суть даної підсистеми визначається тією роллю, яку відіграє процес організації в забезпеченні і упорядкуванні системи господарювання в цілому. Використання в механізмі зовнішньоекономічного співробітництва організаційно-інституціональних інструмен-

тів дає змогу упорядкувати складну систему взаємодії різних форм міжнародної організації виробництва і міжнародного обміну, взаємозв'язків між ними, взаємозалежності внутрішньої й зовнішньої сфери економіки. У процесі взаємодії всіх суб'єктів зовнішньоекономічних відносин відбувається формування міжнародної організаційної структури виробництва, розвиток організаційних форм і принципів його регулювання.

Інституція — така організація суспільних відносин, яка втілює в собі норми економічного, політичного, правового життя суспільства. У даному контексті поняття інституціонального механізму охоплює всі організаційні ланцюги міждержавного і міжнаціонального співробітництва. Водночас, визначаючи структуру міжнародного інституціонального механізму як сукупності організаційних заходів потрібно враховувати його міжнародну специфіку, метод створення правових норм, правового регулювання даного механізму, правового статусу організаційних утворень і суб'єктів правовідносин.

Правове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності має відповідати двом критеріям: враховувати специфіку предмета і задовольняти потреби суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. При цьому основне завдання — створити сприятливий правовий клімат для реалізації економічних інтересів суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічних відносин.

Слід зауважити, що правові норми, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність, утворюють певний комплекс, який включає як національно-правові норми, так і міжнародні. Цей комплекс характеризується як сукупність пов'язаних ієрархій і взаємопідлеглістю міжнародних і національних правових норм, що взаємодіють між собою і у своїх структурних частинах, які регламентують зовнішньоекономічні зв'язки України.

При цьому митно-правові норми відіграють важливу роль у системі правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Це пов'язано з тими функціями, які виконують митно-тарифні регулятори при обслуговуванні міжнародних економічних відносин.

Митно-правова норма це юридично обов'язкове правило, яке встановлено і санкціоновано державою відповідно до правових актів, що регулюють митно-тарифні відносини і не виконання (порушення) якого приводить до відповідальності, яка встановлена і забезпечена державою. Структура митно-правової норми складається з: гіпотези; диспозиції; санкції.

Гіпотеза — містить зазначення на фактичні умови, при наявності яких потрібно або можливо діяти певним чином. Диспозиція — визначає саме правило поведінки, яке приписано, дозволено чи рекомендується цією нормою права. В санкції — вказуються несприятливі наслідки, які загрожують порушникам встановленого даною нормою правила. Типовими в да-

них випадках санкціями є заходи адміністративної та дисциплінарної відповідальності, а в окремих випадках і карної.

Існує наступна систематизація митних норм:

- уповноважуючі — які встановлюють права суб'єктів на здійснення тих чи інших дій. Наприклад створення, реорганізація та ліквідація митниць здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері митної справи (ст.546 МК);

- зобов'язувальні — які зобов'язують суб'єкта виконувати обов'язки по здійсненню певних дій певного змісту. Наприклад, при зберіганні товарів у митному режимі митного складу (ст.125 МК);

- забороняючі — які встановлюють зобов'язання суб'єкта стримуватись від дій певного характеру. Наприклад обмеження щодо вивезення (пересилання) громадянами за межі митної території України товарів. (ст.373 МК).

Норми митного права відносяться до норм матеріального та норм процесуального права. При цьому митно-тарифні норми, які є складовими формування правового механізму функціонування підприємств у сфері зовнішніх зв'язків можуть нести як спеціальний, так і загальний характер. Те ж саме стосується нормативних документів, хоча в актах загального характеру трапляються й окремі норми, спеціально розраховані на митно-тарифні відносини. Загалом нормативні акти, які регулюють даний вид взаємовідносин, можна умовно розділити на чотири групи:

1. Першу складають правові норми загального характеру: Декларація про державний суверенітет України, яка започаткувала правову норму про самостійне створення Україною власної митної системи (Розділ VI) та Конституція України, якою регламентуються положення щодо захисту суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки (ст.17) і встановлюється конституційна норма, згідно з якою засади зовнішніх відносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної системи визначаються винятково законами України (стаття 92, п. 9).

2. До другої належать акти, в яких закріплені основні принципи організації і напрямки здійснення митно-тарифної політики України. Насамперед, це Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» ст.13, Закон України «Про митну справу в Українській РСР та Митний кодекс України. Дані нормативні документи визначають основні правові засади функціонування митної системи України, головні напрямки митної політики країни; систему органів державного регулювання митної справи. Так, Митний кодекс регулює діяльність служб митного контролю, їх права та обов'язки, порядок митного контролю, організацію митної служби та інші близькі за характером питання, такі як розподіл функцій законодавчої та виконавчої влади в митній галузі.

3. Основу третьої групи становлять акти які складаються із систематизованих норм, що регулюють окремих напрям митних відносин. Зокрема Закон України «Про Єдиний митний тариф», який практично регламентує тарифну політику в Україні. Ним визначається порядок, методологія тарифного оподаткування та пов'язані з цим дії суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. До даної групи належать також постанови та розпорядження КМУ з питань організації та забезпечення митної справи: здійснення загального керівництва митною справою; встановлення розмірів мита, митних зборів і плати за митні процедури; координація діяльності міністерств, державних комітетів і відомств України в галузі митної справи.

4. Четверта група це акти щодо регулювання поточних операцій в сфері митно-тарифних відносин. Це найбільш чисельна група нормативних документів, які регламентують широке коло відносин, — постанови, інструктивні листи, накази, які приймаються і видаються, у першу чергу, Державною митною службою України з питань митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також спільні акти ДМСУ та інших центральних, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які видаються на підставі пункту 8 Положення про ДМСУ. Такі нормативно-правові акти (спільні накази, інструкції, положення), як правило, стосуються спільних заходів щодо транспортування й оформлення вантажів, які переміщуються через митний кордон України, функціонування пунктів пропуску, організації боротьби з митними правопорушеннями тощо. Найважливіші спільні акти розглядаються та затверджуються на засіданнях спільних колегій ДМСУ та МВС, Держкомкордону, Міністерства фінансів, Державної податкової адміністрації та інших міністерств та відомств.

Запропонована класифікація законодавчих актів дозволяє чітко розмежувати сфери дії даних нормативних документів. Так, Митним кодексом регулюються питання, які пов'язані з процесом формування національної митної системи в цілому, тобто це питання, які не є, як правило, предметом міжнародних переговорів, а сфера їхньої дії — це національні закони держави, хоча не виключається можливість уніфікації національних правил роботи митних служб різних країн та їх базування на багатосторонніх міждержавних та інших угодах, які спрощують митні процедури. За часів незалежності в Україні були прийнято три Митні кодекси 1991р., 2002р. та 2012 року. Останні два нормативні документи фактично уніфіковані з європейським законодавством в сфері регулювання митної справи.

Об'єктом регулятивної дії Закону «Про Єдиний митний тариф» є митний тариф, методи встановлення і стягування мита, надання митних пільг і под. Як правило, саме питання застосування мита, рівня митних ставок, структури мита стають об'єктом міжнародних перего-

ворів, тобто ця сфера регулюється міжнародними угодами. Слід зауважити, що митне законодавство повинно бути стабільним правовим інструментом з одночасним оперативним реагуванням на зміни у внутрішній і зовнішньоекономічній обстановці, але при їх внесенні має бути певна послідовність.

Вищевказані нормативні документи регламентують конкретну реалізацію на практиці основних правових норм у сфері митно-тарифних відносин, які задекларовані національним законодавством. Водночас правовий режим митно-тарифних відносин має лише для нього характерні особливості. Насамперед тому, що у даній сфері питома вага міжнародних законодавчих актів як джерела правових норм значно вища, ніж в інших галузях економіки, а отже, національне право не є абсолютно домінуючим. Навпаки, коли існує суперечність між правовою нормою, внутрішньою і міжнародною нормою законодавства, то застосовується остання.

При цьому міжнародне право визначають як сукупність правових норм і принципів, які регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного спілкування в процесі їх співробітництва. Під предметом регулювання міжнародного права розуміються всі сфери міжнародних відносин між усіма суб'єктами даної системи права.

Під впливом загальних процесів розвитку світового господарства у системі міжнародного права виникають нові галузі правового регулювання міжнародних правових відносин (комплексна галузь права): космічне право, валютне право, атомне право, транспортне право, природоохоронне право, банківське право і под. Міжнародне митне право це галузь міжнародного публічного права, яке регулює міждержавні зв'язки тільки у сфері митних відносин, які виникають у процесі переміщення через митний кордон товарів, предметів, капіталів, послуг та фізичних осіб.

Основними завданнями митного права є:

- забезпечення міжнародної економічної безпеки і беззастережного виконання невід'ємного суверенного права держави вибору власної митної системи;
- свобода міждержавного спілкування від свавілля і незаконних ембарго, бойкотів, торгових, митних, кредитних та технологічних блоkad;
- забезпечення використання міжнародних відносин з метою уникнення експлуатації менш розвинутих в економічному відношенні країн більш розвинутих; недопуск політичного тиску; усунення неправомірних економічних відносин;
- сприяння розбудові міжнародних економічних відносин на принципах поваги до державного й економічного суверенітету, рівноправності і взаємовигоди, створення сприятливих умов для розвитку співробітництва між державами у сфері митних зв'язків і взаємодопомоги.

Митне право, яке є складовою міжнародного права, діє як на підставі міжнародного публічного права загальноприйнятих принципів

(повага національної незалежності і суверенітету; невтручання у внутрішні справи; незастосування сили або погрози сили; повна рівноправність; повага до національних інтересів і права кожного народу розпоряджатися своєю часткою; взаємовигоди, недискримінація), так і специфічних принципів міжнародного митного права. При цьому, враховуючи особливості предмета правового регулювання даної сфери діяльності, галузеві принципи розвивають, доповнюють і конкретизують основні принципи сучасного міжнародного публічного права. До специфічних галузевих принципів міжнародного митного права належать:

- принцип сприяння становленню нового економічного порядку, який ґрунтується на справедливості, сукупній рівності національних економік, взаємозалежності, спільності інтересів, взаємовигоді в митному співробітництві між усіма державами незалежно від їх економічних і соціальних систем;
- принцип заборони прямих або непрямих дій, які мають на меті перешкодити здійсненню економічної суверенності держави;
- принцип забезпечення постійного розширення і лібералізації світової торгівлі, який ґрунтується на універсальному використанні режиму найбільшого сприяння нації;
- принцип рівноправного використання державами переваг міжнародного поділу праці, сприяння розвитку широкому різнобічному торговельному обміну товарними масами з дотриманням рівноправності усіх форм власності на підставі використання переваг інтернаціоналізації господарського життя;
- принцип сприяння економічному зростанню країн, що розвиваються;
- принцип вдосконалення організаційного механізму міжнародного митного співробітництва в рамках організацій, конференцій універсального, континентального, функціонального і субрегіонального масштабу.

Принципи міжнародного митного права як найбільш важливі і найбільш загальні правила поведінки учасників міжнародного спілкування здійснюють певний вплив на розробку міжнародних митних норм, які фіксуються конкретними правилами поведінки держав у сфері міжнародних митних відносин. Кожний конкретний принцип сприяє становленню правил поведінки. Ці загальні і конкретизовані специфічні правила, які розвивають і деталізують принципи міжнародних митних відносин держав, і є системою норм міжнародного митного права.

Джерелами міжнародного митного права є:

- внутрішнє законодавство у галузі митної справи;
- міжнародний звичай, який визначений державами як правова норма;
- практика у сфері міжнародних митних відносин;

- прецеденти міжнародних відносин;
- рішення міжнародних організацій з питань міжнародного митного співробітництва і взаємодопомоги держав;
- міжнародний договір як загальний, так і зі спеціальних питань міжнародних митних відносин.

Як додаткові джерела можуть використовуватись рішення міжнародних судів і арбітражу, а також офіційні доктрини найбільш кваліфікованих спеціалістів з публічного права.

Міжнародний звичай — це давня форма формування норм міжнародного митного права, правило поведінки держави, яке використовується і призначається країною як обов'язкова норма.

Традиційні норми міжнародного митного права формуються у практиці міжнародних відносин внаслідок часто повторюваних дій держав, які стають правилом. Нормою вона стає лише, коли визнається усіма або більшістю країн як обов'язкове правило, що відображає загальну практику держав.

Звичай як джерело міжнародного митного права може мати як універсальний характер — з огляду на загальність визначення, так і регіональний — шляхом визнання обмежених економічних відносин у тих чи інших сферах співробітництва; наприклад, звичаї торгових портів, національні звичаї і традиції народів. Існують, наприклад, збірники «Звичаї портів», які видаються адміністраціями міжнародних торговельних портів або торговельними портами окремих держав.

У певних випадках джерелом міжнародного митного права можуть бути зв'язки (торговельного і митного характеру) і національні традиції, що мають міжнародний характер.

Ці звичаї знайшли своє відбиття в ряді документів міжнародних організацій, а також у збірнику «Інкотермс» 1953, 1980, 1990, 2000 та 2010 рр., Одноманітних правилах для документальних акредитивів 1974 р., розроблених Міжнародною торговельною палатою, і Загальних умов торгівлі, розроблених Європейською економічною комісією ООН та ін.

Одним із основних джерел міжнародного митного права є **діюча практика у сфері міжнародних митних відносин**, а саме: практика митного контролю держав з реалізації норм і правил національного законодавства і норм міжнародних угод. Прикладом може слугувати система прикордонного контролю за валютою і валютними цінностями в Україні, система митного контролю за вивозом культурних та історичних цінностей Східної Німеччини, практика здійснення співробітництва митних органів на кордонах; методика визначення митної вартості; правила застосування мита і митної ставки; митне оформлення операцій з давальницькою сировиною. Головним завданням митних органів є виконання функцій захисту митної території та прискорення руху через кордон.

Постійний вплив практики держав на формування норм міжнародного права і міжнародного права на практику міжнародних відносин створює реальні умови, в яких вирішуються різні питання міжнародних зв'язків держав. За сучасних умов посилюється тенденція до вирішення суперечливих питань у сфері зовнішньоекономічних зв'язків шляхом переговорів і укладення міжнародних угод. Договірна практика може слугувати прецедентом, і тому має важливе значення для розвитку сучасного міжнародного митного права.

Під **прецедентами** в сфері міжнародних економічних відносин розуміють судові або адміністративні рішення по конкретним проблемам здійснення зовнішньоекономічної діяльності, які стали обов'язковими правилами для розв'язання наступних аналогічних випадків. Отже, прецеденти міжнародних відносин є джерелом регулювання в даній сфері співробітництва держав.

Світова практика розв'язання міжнародних проблем як в економічній, так і в політичній сфері засвідчила необхідність створення міжнародних організацій. Акти, що приймаються в рамках міжнародних організацій, розв'язують проблему координації діяльності держав-учасниць з імплементації юридично затверджених в їх статутах цілей міжнародного співробітництва, у відповідних сферах суспільного життя в певній сфері взаємовідносин. Такі організації створені і в системі митного регулювання світової торгівлі (Всесвітня митна організація).

Водночас, необхідно зауважити, що їх рішення мають для суб'єктів міжнародного митного права рекомендаційний характер. Обов'язковою юридичною чинністю вони набувають тільки за бажанням самих держав, що підтверджується актом ратифікації. Договірна практика міжнародних організацій виходить із узагальнення міжнародно-правових норм і принципів, що регулюють їхню діяльність.

На сьогодні існує близько 17 конвенцій та 51 рекомендації які фактично регулюють митно-тарифні відносини у світі. Україна підписала та ратифікувала наступні: Митна конвенція про контейнери 1972 р.; Міжнародна конвенція про безпеку контейнерів 1972 р.; Митна конвенція про міжнародні перевезення вантажів з використанням книжки МДП 1975 р. (Україна бере участь з 1995 р.); Конвенція ООН з боротьби із незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 р.; Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня 1977 р. (далі — Конвенція Найробі); Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів 2002 р. (Початок застосування Україною 2004 р.); Женевська міжнародна конвенція про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах 2002 р.; Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні

порушень митного законодавства, Стамбульська конвенція про тимчасове ввезення товарів.

Розпочата робота з приєднання України до Конвенції А.Т.А. та Кіотської конвенції про гармонізацію та спрощення митних процедур.

Міжнародний договір — це угода між державами, що зазначається, як правило, у письмовій формі з різних питань їхніх взаємовідносин у політичній, економічній, митній та інших сферах співробітництва, на ґрунті добровільності і сукупної рівності. Оскільки, міжнародний договір, на відміну від міжнародного звичаю, — зрозуміліша форма угод, яка меншою мірою піддається довільному тлумаченню, то більшість норм міжнародного митного права — це норми, сформульовані й узгоджені між державою у міжнародних договорах.

Міжнародні договори України у сфері зовнішньоекономічної діяльності створюють цілу правову систему, в якій можна виділити багатосторонні і двосторонні угоди, договори, які містять у собі загальні норми про зовнішньоекономічну діяльність, а також основні положення її питань.

Поділ міжнародних угод на двосторонні і багатосторонні залежить від їх змісту і від кількості учасників. Серед багатосторонніх угод виділяються своєю значущістю і відповідно кількістю учасників універсальні угоди, які відображають інтереси всіх держав та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Прикладом багатостороннього договору є Конвенція ООН про міжнародні договори купівлі-продажу товарів на наднаціональному рівні (доповнення), яка розроблена Комісією ООН з права міжнародної торгівлі (УНСІТРАЛ) і прийнята у 1980 р. Застосовується вона до угод купівлі-продажу товарів між сторонами, які представлені суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності різних держав, які є учасниками конвенції. Конвенція надає право сторонам встановлювати інші правила. У Конвенції чітко регламентуються права та обов'язки продавців і покупців при здійсненні угод з купівлі та продажу товарів.

Прикладом багатосторонніх угод на регіональному рівні можуть бути документи, підписані Україною з країнами СНД.

Варто зауважити, що багатосторонні угоди визначають напрями руху міжнародного інтегрування між країнами, двосторонні договори вирішують конкретні економічні проблеми у сфері зовнішньоекономічних зв'язків.

Як правило, предметом двосторонніх договорів є:

- торговельно-економічне співробітництво;
- заохочення та взаємний захист інвестицій;
- сприяння капіталовкладенням в економіку країн;
- промислове і науково-технічне співробітництво;
- торговельні угоди;
- проблеми кредитування взаємовідносин;

- питання, що стосуються подвійного оподаткування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Міжнародні договори України з питань співробітництва у митній сфері можна систематизувати за таким класифікаційними ознаками: багатосторонні міжнародні договори міжурядового та міжвідомчого характеру (28 угод), двосторонні міжнародні договори міждержавного та міжурядового характеру (47 угод); двосторонні міжнародні договори міжвідомчого характеру (114 угод). До двосторонніх міжнародних договорів міжвідомчого характеру відносяться підписані між державами угоди, меморандуми, протоколи, порядки взаємодії та технологічні схеми взаємодії.

Таким чином, приймаючи національні законодавчі акти у сфері зовнішньоекономічної діяльності, укладаючи двосторонні та багатосторонні угоди, ратифікуючи міжнародні конвенції країна створює відповідне правове середовище, в якому взаємодіють суб'єкти господарської діяльності з метою реалізації своїх економічних інтересів через систему міжнародних економічних відносин.

1.4. ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Ефективність існування будь-якої організаційної системи залежить від якості виконання функціональних завдань, які стоять перед нею, тобто наскільки результативно працює дана система при регулюванні певних процесів.

Орієнтація на ринкову модель господарювання потребувала корінної зміни всієї економічної системи. При цьому одним із головних фундаментів нової економічної політики стає інтегрування до світового економічного простору. Відміна основного принципу побудови зовнішньоекономічної політики при централізовано-плановій системі — монополії держави на зовнішньоекономічну діяльність — зумовила необхідність побудови нової системи регулювання відносин у сфері міжнародних економічних зв'язків, яка повинна базуватися на адекватних інструментах ринкової моделі господарювання.

При використанні автаркічної моделі зовнішньоекономічної політики, яка ґрунтувалась на монополії держави на здійснення зовнішньоекономічної діяльності, домінували адміністративні заходи регулювання світогосподарських відносин. За допомогою директивного планування визначалися і обсяги, і номенклатура експорту чи імпорту. Кількість суб'єктів господарської діяльності, які могли здійснювати дані операції, була зведена до мінімуму, функціонували тільки уповноважені державою юридичні особи, як правило, — зовнішторги. У та-

кій моделі взаємовідносин з іншими країнами митна система відіграла, як правило, контрольно-правоохоронну функцію.

У Радянського Союзу управлінська вертикаль побудови митної системи мала досить жорстку структуру: Головне управління державного митного контролю при Раді Міністрів СРСР, республіканські митниці, регіональні митниці та митниці. Після розпаду Радянського Союзу на території України на початок 1991 р. було 25 митниць зі 118, які функціонували в цілому в Союзі.

Орієнтація на ринкову модель господарювання з поступовим входженням країни до світового економічного простору, збільшення кількості суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з підвищенням їх активності на зовнішньому ринку не тільки значно розширили спектр функціональних завдань митної системи, але й потребували її корінної перебудови.

24 травня 1991 р. постановою Кабінету Міністрів УРСР Управління державного митного контролю при Раді Міністрів УРСР було реорганізовано в Державний комітет митного контролю України. На той час уже функціонував Закон УРСР «Про зовнішньоекономічну діяльність», прийнятий 16 квітня 1991 р., де сформульовано положення про те, що Українська РСР самостійно здійснює митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності на своїй території, і що митну політику визначає Верховна Рада Української РСР.

Після прийняття Декларації про державний суверенітет Україна почала самостійно визначати митну політику, створюючи при цьому власну митну систему та здійснюючи митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності на своїй території. Вибір оптимальної структури митної служби і варіанта розміщення митних органів на території країни — один із головних елементів організації митної системи. При цьому основним принципом формування і функціонування даної системи є принцип єдиної системи митних органів, який нерозривно пов'язаний з однорідними принципами функціонування митної системи — єдина митна політика, єдина митна територія, єдине митне законодавство, єдине тарифне регулювання і поєднання його з заходами економічної політики. Будучи інструментом економічної політики, митна система України, насамперед, вирішує такі завдання:

- захист економічних інтересів України за сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків;
- контроль за додержанням вимог як митного законодавства України, так і зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів України стосовно митної справи;
- використання засобів митно-тарифного регулювання торговельно-економічних відносин з урахуванням пріоритетів розвитку економіки країни;

- створення сприятливих умов для участі України у міжнародному співробітництві;
- вдосконалення системи митного контролю, митного оформлення і митного оподаткування товарів та інших предметів при переміщенні їх через митний кордон України;
- здійснення заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів;
- контроль за додержанням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності державних інтересів на зовнішньому ринку;
- сприяння захисту прав інтелектуальної власності учасників зовнішньоекономічної діяльності;
- створення сприятливих умов для прискорення пасажиропотоку та збільшення товарообігу через митний кордон;
- здійснення комплексного контролю разом з Національним банком України за валютними операціями;
- боротьба з контрабандою, здійснення заходів щодо запобігання порушенню митних правил;
- ведення інформаційно-аналітичної роботи і митної статистики.

Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічних відносин в Україні здійснюється митними органами в межах її території. Територія України, в тому числі території штучних островів, установок та споруд, що створюються в економічній (морській) зоні, над якими Україна має виняткову юрисдикцію щодо митної справи, становить єдину митну територію.

Регулюванням даних відносин охоплюються різні види митних територій:

- національна державна митна територія — це територія країни, яка включає сушу, територіальне море, внутрішні води, повітряний простір, а також штучні острови, установки і споруди, що створюються у виключній морській економічній зоні, на яку поширюється юрисдикція країни;
- єдина митна територія, створена державами як митний союз;
- територія вільних митних зон;
- митна територія економічних зон;
- територія вільних митних складів.

Межі митної території України є митним кордоном України. При цьому митний кордон збігається з державним кордоном, за винятком меж територій, вільних митних зон і вільних митних складів, які є власне митним кордоном України. Митний кордон України становить 7190 кілометрів. Кордон з Росією складає 2063 км, з Молдовою — 1191 км, з Білоруссю — 975 км, з Румунією — 625,4 км, з Польщею — 543 км, з Угорщиною — 135,1 км, з Словачею — 98,5.

Матеріальною основою митної системи держави є митна інфраструктура, яка включає матеріально-технічну базу митних органів, соціальну інфраструктуру та фінансове забезпечення. Тобто на митному кордоні України розміщено ряд митних пунктів, в яких здійсню-

снюється фактичний митний контроль за ввезенням і вивезенням товарів, валюти, валютних цінностей і міжнародних поштових відправлень, а також здійснюються різні митні операції. На сьогодні визначено 235 пунктів пропуску: 144 міжнародних, 36 міждержавних і 55 місцевих.

На 1 січня 2008 р. працювало 210 пунктів пропуску, в тому числі міжнародних і міждержавних: для залізничного сполучення — 42, повітряного — 18, морського й річкового — 39, паромного — 4, автомобільного — 77. На країни, що є сусідами України, припадає: Росія — 27 митних постів і 41 пункт пропуску; Молдова — відповідно 17 і 39; Румунія — 9 і 17; Польща — 5 і 16; Білорусь — 5 і 15; Угорщина — 5 і 7; Словаччина — 6 і 5. Якщо врахувати протяжність кордону України з кожною із вищевказаних країн, то в середньому на один український прикордонний митний об'єкт припадає 54,2 км кордону з Білоруссю, 28,2 км із Росією, 23,5 км із Польщею, 29,9 км із Румунією, 20,7 км із Молдовою, 9,6 км із Угорщиною та 7,5 км зі Словаччиною. Таким чином, найбільш насиченим митною інфраструктурою є західний напрям зовнішньоторговельних зв'язків України.

В окремих випадках певні державні території можуть бути виключені з митної території, наприклад, при функціонуванні вільних економічних зон, чи навпаки, включені до меж митної території (при створенні митних союзів).

Митний кордон у межах міжнародних інтеграційних економічних об'єднань у системі держав визначається самими державами, ґрунтуючись на національному праві та міжнародних договорах і угодах. У межах територіальної дії митних служб окремих правових систем, наприклад, у зоні ЄС, має місце розмежування даної зони на митні райони, в яких здійснюються загальні і специфічні повноваження митних служб.

Відповідно до нормативних документів, регулювання митної справи здійснюють як найвищі органи управління України (Президент України, Верховна Рада, Кабінет Міністрів України) так і органи регулювання виконавчої влади (Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Державна служба експортного контролю, Державна служба контролю за переміщенням культурних цінностей, Митно-тарифна рада України, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі, тощо) (схема 1.4.1).

Протягом еволюції митної системи України значних змін зазнало і регулювання митними органами. На перших етапах еволюції митної системи прерогатива була віддана законодавчій та виконавчій владі, на наступних — безпосереднє керівництво Державною митною службою України здійснюється Президентом України.

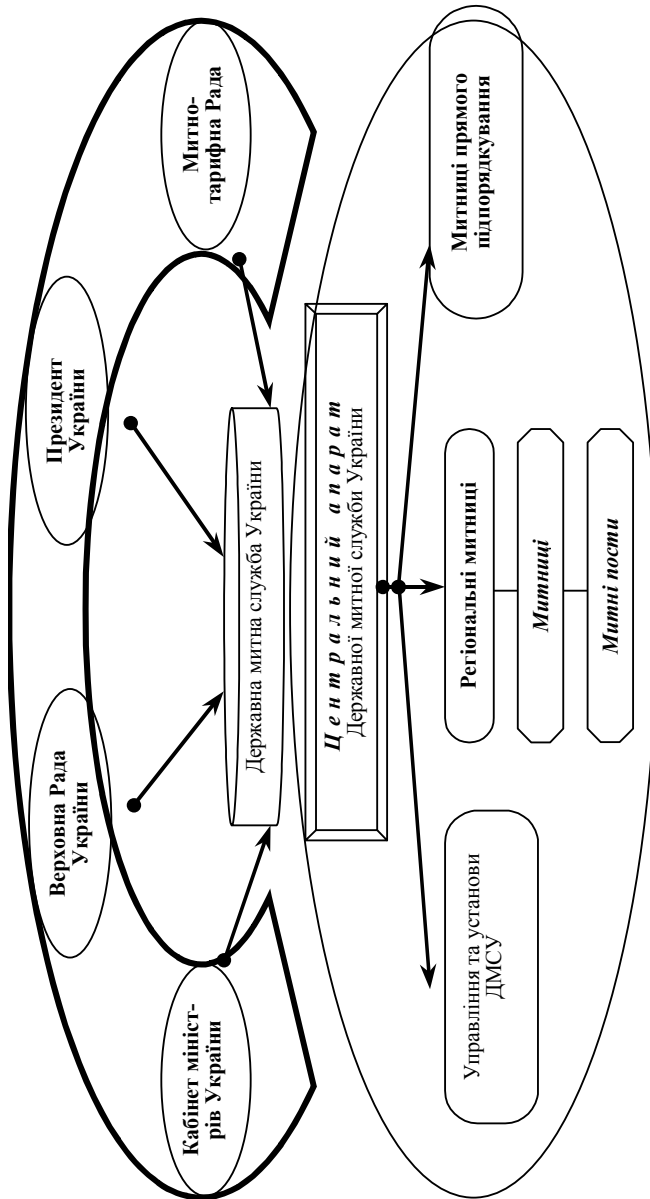

Схема 1.4.1

Згідно зі ст. 106 Конституції України Президент України представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України, у тому числі й з питань митної справи; призначає за поданням Прем'єр-міністра України керівника Держмитслужби України — центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом; має право утворювати, реорганізовувати та ліквідовувати за поданням Прем'єр-міністра України центральні органи виконавчої влади, діючи при цьому в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади.

Керівництво митною справою здійснює також Кабінет Міністрів України — вищий орган у системі органів виконавчої влади (ст. 113 Конституції України). Даний орган забезпечує виконання Конституції і законів України, актів Президента України з питань митної справи; організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи; спрямовує і координує роботу Держмитслужби України, співробітництво з міністерствами, іншими органами виконавчої влади тощо.

Контроль за діяльністю митних органів України в процесі здійснення митної справи здійснюють уповноважені на те органи державної влади: Служба безпеки України (Закон України «Про службу безпеки України» від 25 березня 1992 р.), Рахункова палата України (Закон України «Про Рахункову палату» від 11 липня 1996 р.), Державна контрольно-ревізійна служба України (Закон України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» від 26 січня 1993 р.).

Використання такого ефективного інструменту регулювання міжнародних економічних відносин, як митна система потребує формування досить сильної та ефективної управлінської вертикалі з метою реалізації, насамперед, державних інтересів. Наявність суперечностей при регулюванні митної системи між різними гілками влади зумовлює певні колізії не тільки в теорії, але й на практиці.

Підпорядкування митних органів певній державній інституції залежить від домінування тих чи інших функціональних завдань, які вирішує даний орган у системі зовнішньоекономічної політики. Є країни, де митні органи підпорядковані безпосередньо міністерствам зовнішньої торгівлі, зовнішньоекономічних зв'язків, економіки, але більшість країн світу ввела митні органи до структури міністерства фінансів. Основним аргументом даного підпорядкування є необхідність контролю за фінансовими потоками певною державною структурою. Тобто фіскальні органи підпорядковуються органам фінансового контролю.

З метою розробки пропозицій з питань митно-тарифного регулювання, з врахуванням як інтересів зовнішньоекономічної діяльності, так і держави в цілому, при Кабінеті Міністрів України діє Митно-тарифна рада, яка функціонує з 1994 р., самостійно визначаючи порядок і регламент своєї роботи. Метою створення даного органу в систе-

мі митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є вироблення узгодженої та ефективної митно-тарифної політики. До складу Митно-тарифної ради входять представники практично всіх відомств, які беруть активну участь у зовнішньоекономічних зв'язках, — Мінекономіки, Держмитслужби, Мінфіну, Мінюсту, Міністерства закордонних справ, Мінпрому, Міністерства сільського господарства, Кабінету Міністрів України. Рішення Митно-тарифної ради приймаються більшістю голосів її членів, що присутні на засіданні Ради, і оформляються протоколом. Матеріально-технічне забезпечення діяльності Ради здійснюється Державною митною службою України. Функції робочого апарату Митно-тарифної ради виконує Центральний апарат Державної митної служби України:

- розробка пропозицій з основних напрямків митно-тарифної політики України, включаючи пропозиції про прийняття, відміну і використання митних ставок, надання тарифних пільг і преференцій, а також зміни в номенклатурі Єдиного митного тарифу України;
- підготовка і розгляд проектів законодавчих актів України і міжнародних договорів України з митно-тарифного регулювання;
- розробка заходів, спрямованих на захист українського ринку при ввезенні на митну територію України і вивезенні за її межі товарів.

Механізм прийняття рішень у сфері застосування митного тарифу ілюструє схема 1.4.2.

Головною метою функціонування Митно-тарифної ради повинно бути науково-аналітичне обґрунтування застосування конкретних заходів у сфері митного регулювання, яке б дало змогу не тільки зняти певну лобістську спрямованість окремих рішень, але й створити ефективну митно-тарифну політику, яка відповідає загальнодержавним інтересам.

Спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи є Державна митна служба України (до 1996 р. — Державний митний комітет України). Державна митна служба України спрямовує, координує та контролює діяльність митних органів щодо виконання національного законодавства з митної справи, в межах своїх повноважень видає накази та інструкції, організує та контролює їх виконання.

Оскільки митні органи є державним органом регулювання зовнішньоекономічної діяльності, то відповідно й фінансування їх відбувається за рахунок Державного бюджету.

Час функціонування митної системи України можна розділити на певні періоди. На першому етапі головним завданням стало формування митної системи України загалом. При цьому становлення митної системи було пов'язане з конкретними політичними, економічними, соціальними явищами та передумовами функціонування, зумовленими процесом створення української державності, трансформуванням економічної системи, характером здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

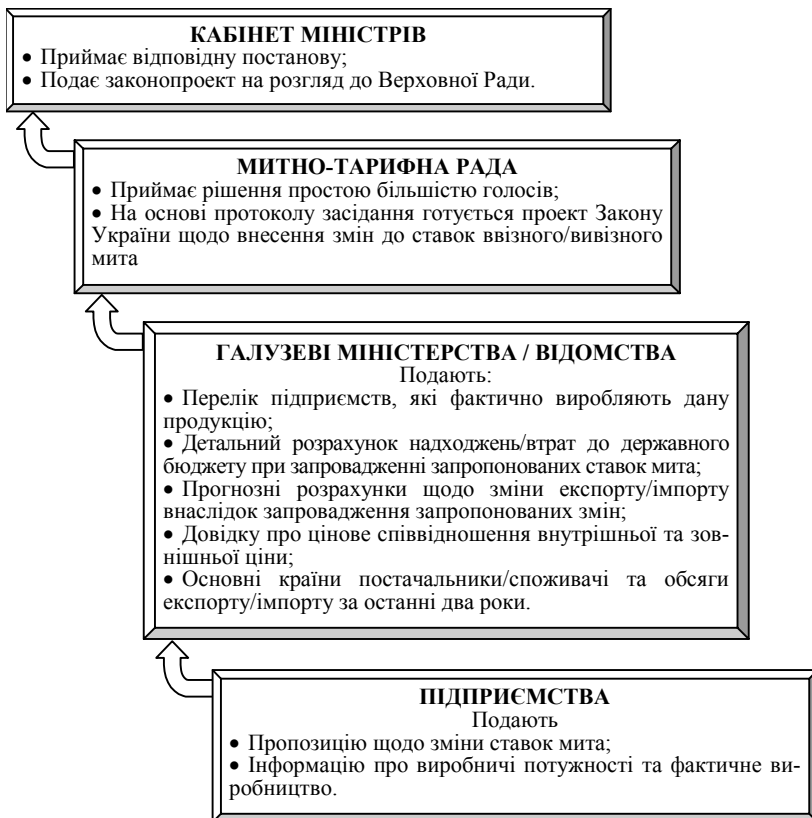

Схема 1.4.2

Даний етап характеризувався концептуальним обґрунтуванням ролі митної системи в зовнішньоекономічній політиці України, законодавчим відпрацюванням питань митної політики і конкретною реалізацією цих правових норм на практиці, з урахуванням специфіки організації митної системи і функціонування її в умовах зміни економічної парадигми.

До 1992 р. митна система України нараховувала 25 митниць та 49 митних постів (на яких працювало близько 2,5 тис. осіб) які безпосередньо підпорядковувались союзним органам. Необхідність створення дієвої митної системи диктувала прискорені темпи створення митниць. Так, з 1 січня 1992 р. до 1 січня 1993 р. кількість митних органів зросла вдвічі: митниць — з 26 до 52, митних постів — зі 111 до 225, а чисельність

працюючих у митних органах за цей період зросла з 3997 до 6131 чоловіка, тобто на 65 %.

Дане динамічне кількісне зростання диктувалося ситуацією, що склалася після проголошення незалежності України. У спадок від Радянського Союзу Україна отримала досить забезпечену митною інфраструктурою південно-західну частину кордону (близько 1 402 км., без кордону з Молдавсією), та практично повністю відкриту північно-східну (4 650 км. кордону з Росією та Білорусією). Разом з тим, слід зауважити, що пропускна спроможність існуючих пунктів митного контролю та оформлення була орієнтована на монополію держави у сфері зовнішньоекономічної діяльності, тобто мінімальна можливість перетину митного кордону господарючими суб'єктами.

1993 р. характеризується наступними тенденціями: відчутний спад у зростанні кількості митних установ (за рік було створено тільки 13 нових митниць і 20 митних постів), при зростанні чисельності штатних працівників митної служби до 13 126 чоловік. Таке зростання чисельності працюючих потребувало побудови митної інфраструктури і спонукало до прийняття у грудні 1993 р. «Комплексної програми розбудови державного кордону України». Програма діяла до 2000 р. і передбачала комплекс організаційних, правових і матеріально-технічних заходів з розвитку мережі пунктів перепуску через державний кордон.

Стрімке зростання кількості митниць, митних постів і чисельності працівників митних органів поставило під сумнів ефективність прямої управлінської вертикалі типу «центральный апарат — митниця», що привело в 1994 р. до суттєвих змін у системі управління митною справою: постановою Кабінету Міністрів України створено 8 територіальних митних управлінь, кожному з яких підпорядковувалися від 5 до 15 митниць. При цьому окремі митниці залишились митницями прямого підпорядкування, які підпорядковувались не територіальним митним управлінням, а безпосередньо Державному митному комітету України. Така система управління митними органами в Україні проіснувала трохи більше 2 років. За цей час кількість митниць зросла до 71, митних постів — до 269, збільшилася чисельність працюючих у митній системі і на початок 1996 р. становила 17 256 чоловік.

Разом з тим, слід зазначити, що незважаючи на позитивні результати діяльності митної служби система управління митними органами через територіальні митні управління мала суттєві недоліки. Відсутність у територіальних митних управлінь права на здійснення безпосереднього митного оформлення спричинила ситуацію, коли територіальні управління фактично лише дублювали управлінські функції Державного митного комітету України в тому чи іншому регіоні.

Зазначені недоліки стали основною причиною реформування митного комітету в митну службу, а територіальних митних управлінь — у регіональні митниці які почали виконувати роль регіональних мит-

них органів, здійснюючи комплексний контроль за дотриманням законодавства з митної справи в межах своєї компетенції на території закріпленого за нею регіону, при цьому забезпечуючи керівництво і координацію митницею. Місце розташування та зона діяльності регіональної митниці визначалася спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи.

Регіональній митниці почали підпорядковуватись розташовані в зоні її діяльності митниці та спеціалізовані митні установи й організації, за винятком митниць та спеціалізованих митних установ і організацій, підпорядкованих безпосередньо спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади в галузі митної справи. Відповідно до Положення про регіональну митницю її обов'язком стала організація, координація та контроль за діяльністю митниці у межах наданих повноважень. Положення про структурні підрозділи регіональної митниці та посадові інструкції їх працівників почали затверджуватись безпосередньо начальником регіональної митниці.

Основними завданнями регіональних митниць стали :

- здійснення контролю за дотриманням підпорядкованими митницями, спеціалізованими митними установами й організаціями вимог законодавства України з питань митної справи;

- організація роботи підпорядкованих митниць з виявлення й припинення контрабанди та порушень митних правил; координує взаємодію підпорядкованих митниць з правоохоронними органами, митними органами інших регіонів України, а також з митними органами суміжних країн;

- забезпечення ефективного застосування підпорядкованими митницями митно-тарифного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності; координує їх діяльність з нарахування та справляння мита, інших податків і зборів, справляння яких відповідно до законів України покладено на митні органи;

- здійснення в підпорядкованих митницях, спеціалізованих митних установах і організаціях контролю за раціональним використанням матеріальних і фінансових ресурсів відповідно до нормативів і кошторисів; за збереженням державної власності; за дотриманням фінансової та штатно-кошторисної дисципліни, організацією бухгалтерського обліку; вживає заходів для усунення недоліків і порушень, виявлених при проведенні перевірок оперативно-службової та ревізій фінансово-господарської діяльності підпорядкованих митних органів, спеціалізованих митних установ і організацій;

- координація та контроль діяльності підпорядкованих митниць, спеціалізованих митних установ і організацій з питань зберігання товарів, що перебувають під митним контролем і за якими власник не звернувся до закінчення передбачених законодавством України термінів зберігання; конфіскованих товарів і транспортних засобів; товарів,

від яких власник відмовився на користь держави; товарів, власник яких невідомий, а також розпорядження цими товарами;

- координація діяльності підпорядкованих митниць, спеціалізованих митних установ і організацій з розбудови та облаштування об'єктів митної інфраструктури, забезпечує їх необхідними матеріально-технічними засобами;

- здійснення контролю за використанням підпорядкованими митницями, спеціалізованими митними установами й організаціями технічних засобів, комп'ютерної та іншої оргтехніки, забезпечення її своєчасного ремонту та обслуговування, постачання витратних матеріалів до неї;

- забезпечення належної організації в підпорядкованих митницях, спеціалізованих митних установах і організаціях роботи з підбору та розподілу кадрів; виховної та профілактично-попереджувальної роботи з працівниками; професійної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації працівників; здійснює контроль за проведенням атестації посадових осіб;

- здійснення в підпорядкованих митницях, спеціалізованих митних установах і організаціях контролю за організацією роботи з охорони праці; створення безпечних умов праці, виконання вимог законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці; розробляє та забезпечує реалізацію підпорядкованими митницями, спеціалізованими митними установами й організаціями заходів щодо поліпшення умов праці, житлових, культурно-побутових умов, медичного обслуговування працівників;

- здійснення контролю за організацією в підпорядкованих митницях зберігання та застосування посадовими особами вогнепальної зброї, боєприпасів, спеціальних засобів та військово-технічного майна;

- організація та забезпечення здійснення в підпорядкованих митницях, спеціалізованих митних установах і організаціях заходів щодо виявлення, попередження та припинення корупції, інших протиправних дій з боку працівників;

- контроль за виконанням працівниками підпорядкованих митниць, спеціалізованих митних установ і організацій Закону України «Про державну таємницю» та інших нормативних актів з питань охорони державної таємниці;

- контроль в підпорядкованих митницях, спеціалізованих митних установах і організаціях за роботою з розгляду скарг, заяв та клопотань юридичних і фізичних осіб, вживає заходів до усунення причин, що призвели до порушення законних прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності й громадян.

Таким чином, найважливішою відмінністю регіональної митниці від територіального митного управління стало те, що вона, як і підпорядковані їй митниці, у встановленому порядку отримала функцію безпосередньо здійснювати митний контроль та митне оформлення у

відповідній зоні діяльності. Тобто регіональні митниці почали поєднували функції оперативних і координуючих органів у регіоні, маючи статус самостійних юридичних осіб.

Основними завданнями наступних етапів стали: уніфікація національного митного законодавства з міжнародними правовими нормами; відпрацювання механізму митного оподаткування, митного контролю і митного оформлення; реформування організаційної структури митної системи.

На початок 2000 р. структура митної системи України складалась з центрального апарату, 10 регіональних митниць, 46 митниць, 187 митних постів, 12 спеціалізованих митних установ та організацій. Близько 19 тисяч митників забезпечували митний контроль на 74 автомобільних, 36 авіаційних, 40 морських та річкових, 4 паромних пропускних пунктах, через які щоденно перетинали митний кордон 160—180 тис. громадян та близько 40 тис. одиниць різних видів транспорту. Кількість митниць та їх підпорядкованість досить часто змінювалися, однак сама управлінська система залишалася незмінною. Управлінська вертикаль «центральный апарат — регіональна митниця — митниця» пропрацювала до 2005 р.

Слід зауважити, що система митних органів України не залишається сталою, а перебуває в постійній динаміці, оскільки за результатами своєї діяльності постійно реформується відповідно до сучасної промислової та транспортної інфраструктури України, актуальних товарних та транспортних товаропотоків.

Так, у 2005 р. було виведено всі митниці з підпорядкування регіональних митниць та безпосередньо підпорядковано центральному апарату Держмитслужби, що, на думку тодішнього керівництва ДМСУ, сприяло керованості митними органами, скороченню чисельності управлінського апарату і перерозподілу вивільнених працівників на більш важливі ділянки роботи, зменшенню витрат бюджетних коштів, а також покращанню якості виконання завдань, поставлених перед митною службою. На кінець року всі 49 митниць стали митницями прямого підпорядкування, хоча в назвах Київської та Енергетичної залишилося слово «регіональна».

То вже у 2006 році було знову створено вертикальну організаційно-управлінську структуру «Державна митна служба — регіональні митниці — митниці», організовану за територіальним принципом з урахуванням адміністративно-територіального устрою держави. Наказом ДМСУ від 15.09.2006 № 785 «Про створення регіональних митниць та ліквідацію деяких митниць» було створено Західну, Кримську, Південну, Східну, Центральну регіональні митниці. Разом з Київською, Енергетичною та Інформаційною регіональних митниць стало 8. Бориспільська та Севастопольська митниці традиційно залишилися митницями прямого підпорядкування. Інші

39 митниць були підпорядковані регіональним: Західній та Східній регіональним митницям — по 11 митниць, Центральній — 10, Південній — 6, Кримській — 1.

Формально і в 2007 р. існували регіональні митниці, однак реально вони, як і всі інші митні органи, стали митницями прямого підпорядкування. Тобто в даний період часу кінець 2007 р. та початок 2008 р. відбулось відтворення механізму управління за схемою «центральний апарат ДМСУ — митний орган». Юридично ж дана ситуація була зафіксована в новому Митному кодексі України, який почав діяти з червня 2012 року.

На нашу думку, повернення від трьох рівнів організаційної структури управління до дворівневої системи негативно вплинула на її ефективність. За трьох рівнів системи управління департаменту чи управління підпорядковано відповідні підрозділи на регіональних митницях та митницях прямого підпорядкування. Усі інші митниці підпорядковані через відповідні підрозділи регіональних митниць. При дворівневому управлінні кількість прямо підпорядкованих підрозділів зросла у три рази. Таку велику кількість митниць прямого підпорядкування не можна вважати оптимальною.

Отже, митна система України — це єдина загальна система, яка складається з митних органів та спеціалізованих митних установ і організацій. У свою чергу, основу митних органів становить: Центральний апарат Державної митної служби України; регіональні митниці; митниці; митні пости.

З точки зору масштабів територіальної діяльності, система митних органів поділяється на два рівні:

- до першої належить Державна митна служба України, яка здійснює свою діяльність на всій території України;
- до другої — всі інші митні органи, які здійснюють свою діяльність на території підвідомчого регіону.

Центральний апарат здійснює загальне керівництво митною системою України відповідно до законодавства. Він спрямовує, координує та контролює діяльність митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій щодо законодавства України з питань митної справи.

Центральний апарат ДМСУ очолює вертикаль митних органів, виконуючи при цьому, як і регіональні митниці, дві функції: «виробничу» (здійснює в окремих випадках передбачені митним законодавством митні операції) та управлінську (здійснює управління підпорядкованими митними органами, спеціалізованими митними установами і організаціями). Отже, окрім питань, що є загальними для митних органів, Центральний апарат ДМСУ вирішує і ряд специфічних задач, пов'язаних із керівництвом митною службою і розвитком митної справи (див. Сх. 1.4.3).

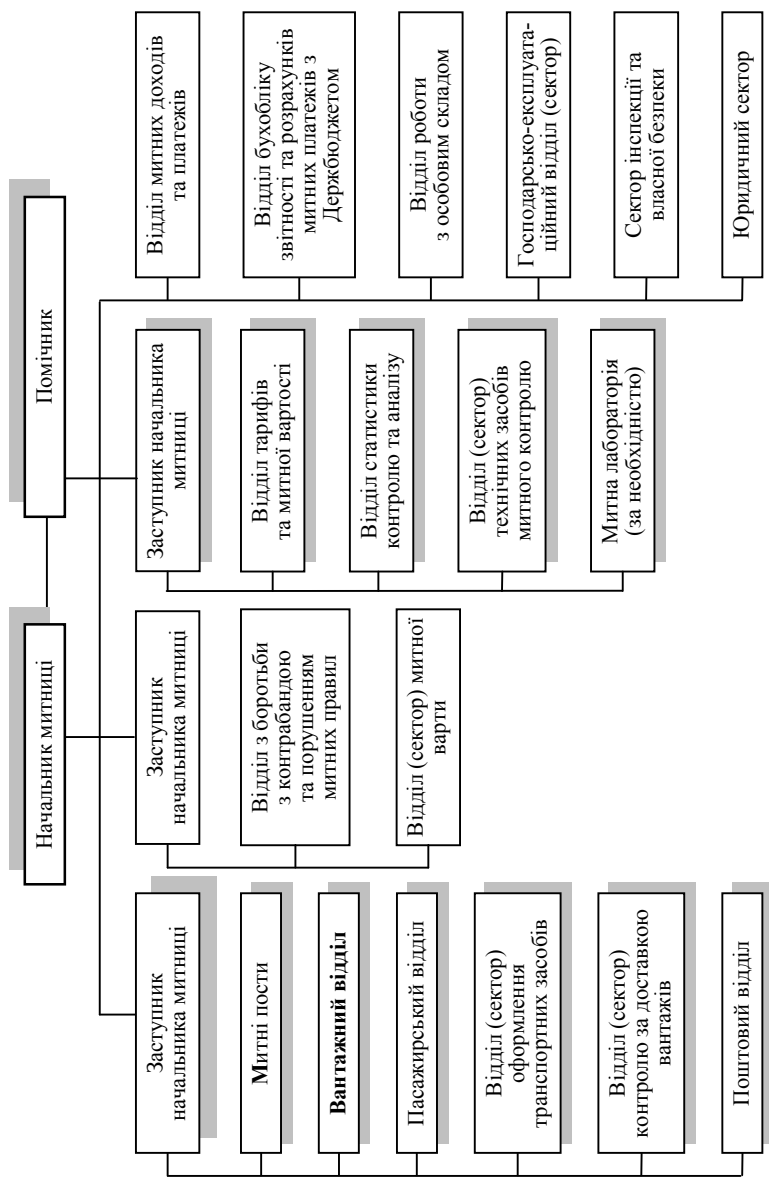

Схема 1.4.3

Митниця — це державний орган, який здійснює захист економічних інтересів України, забезпечує виконання законодавства з митних питань, а також справляння мита, митних зборів та інших митних платежів і є самостійною юридичною особою, яка здійснює свою діяльність в межах регіону (території). Створення, реорганізація та ліквідація митниць здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері митної справи (з 2013 року це Міністерство доходів та зборів України).

Для забезпечення виконання митницями певних функціональних завдань у складі митниці в пунктах пропуску через митний кордон України та інших об'єктах із значним обсягом зовнішньоекономічних операцій, як правило, створюються митні пости на правах структурного підрозділу митниці. Тобто митний пост є структурним підрозділом регіональної митниці, митниці, який безпосередньо здійснює митний контроль та оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України.

Митний пост не є юридичною особою, тобто не має самостійного балансу, поточних рахунків, інших рахунків у банках, гербової печатки, штампів, бланків, не має права оперативного управління відносно до закріпленого за ним майна, яке є державною власністю.

Митні пости створюються у міру необхідності з урахуванням адміністративно-територіального поділу, географічного положення району, а також на залізничних станціях, автомагістралях, в аеропортах, морських і річкових портах. Створення, реорганізація та ліквідація митних постів здійснюється Державною митною службою України за поданням регіональної митниці.

Залежно від територіального розміщення митниці і митні пости поділяються на прикордонні (зовнішні) й внутрішні. Це пов'язано як з маршрутами переміщення товарів, рухом пасажиропотоків, так і з місцями концентрації суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. До прикордонних належать митниці або їх підрозділи, які розміщені:

а) на митному кордоні, що збігається з державним кордоном, у пунктах пропуску на державному кордоні, через які здійснюється залізничне, автомобільне, морське, річкове, повітряне та інше сполучення, а також в інших районах митної території України;

б) у пунктах, розміщених на митному кордоні там, де він збігається з межами спеціальних митних зон, а також на території спеціальних митних зон.

Вони переважно фіксують проходження товарів через кордон та інформують про це внутрішню митницю, а також здійснюють митний контроль пасажиропотоку.

До внутрішніх належать митниці й їхні підрозділи, які розміщені в місцях концентрації суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на митній території країни. Вони здійснюють митне оформлення товарів і

контроль за їх доставкою, збори митних платежів та інші митні процедури безпосередньо на місцях.

Зазначена диференціація в організації і функціонуванні митниць та їхніх підрозділів має свої переваги, але разом з тим існує ціла низка проблем організаційного й управлінського характеру. Функціонування системи зовнішніх і внутрішніх митниць дало змогу зняти напругу з митних постів, які знаходяться на кордоні, і значно прискорити процес переміщення через митний кордон, але виникли проблеми доставки товарів на внутрішні митниці, застосування митного режиму «транзит».

У комплексі напрямів і засобів розв'язання цих проблем головним є вдосконалення організаційних і управлінських механізмів взаємодії митних органів на всьому маршруті руху товарів. На першому етапі формування митної системи в Україні основними органами в ній були зовнішні митниці, на другому — підвищується значення внутрішніх митниць. На нашу думку, нинішній етап розвитку митної системи України потребує створення ще однієї ланки в цьому ланцюгу — мобільних митних груп. Основна мета їх створення — це митний контроль на етапі проходження вантажу між зовнішньою та внутрішньою митницею. Це надасть можливість не тільки розв'язувати проблеми порушення митних правил, а й забезпечити ефективну роботу митних органів у боротьбі з контрабандою.

Особливу роль у системі митного регулювання повинні виконувати митні лабораторії. З огляду на те, що збільшується кількість суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а відповідно й обсяги зовнішньоторговельних операцій, виникають суперечливі ситуації між митними органами та суб'єктами господарювання, особливо щодо митного оподаткування. Розв'язання даних проблем, серед яких особливе місце посідають питання визначення митної вартості чи класифікації товарів відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності, можливе тільки за кваліфікованої експертизи переміщуваних товарів, яка матиме місце тільки при створенні розгалуженої системи митних лабораторій.

З 1994 року в Україні створено розгалужену систему митних лабораторій основу якої становлять — Центральна митна лабораторія та сім регіональних митних лабораторій. При цьому регіональні митні лабораторії являються структурними підрозділами регіональних митниць і мають статус відділу митних досліджень регіональних митниць.

Різновидності лабораторного контролю, що проводяться митними лабораторіями можна систематизувати на наступні групи: хімічні, класифікаційні, матеріалознавчі, товарознавчі, гомологічні, технічної експертизи документів, експертизи на віднесення до контролюємих списків, інші по необхідності.

До хімічної групи досліджень (експертиз) відноситься визначення якісного та кількісного хімічного складу речовин, товарів, субстанцій та їх фізико-хімічних властивостей.

Класифікаційні експертизи направлені на визначення технічних параметрів та властивостей, різноманітних характеристик товарів які являються критеріями класифікації згідно УК ТЗЕД, або впливаючих на код товару.

Матеріалознавчі експертизи проводяться з метою уточнення митного найменування товарів згідно УК ТЗЕД та дозволяють визначити вид матеріалу, з якого виготовлені різні товари.

Товарознавчі експертизи проводяться з метою визначення вартості товарів шляхом визначення якісних та кількісних характеристик, що впливають на вартість об'єктів дослідження (товарів та предметів, що переміщуються через кордон України).

Гомологічні експертизи направлені на визначення виду та класу дорогоцінних, напівдорогоцінних поділочних каменів, визначення їх природи, ваги, геометричних характеристик, якості та інших показників.

Технічна експертиза документів проводиться з метою визначення тотожності документів, печаток, штампів, банкнот, акцизних марок, голографічних етикеток. Ці дослідження дозволяють виявити сліди травлення та виявлення витравлених текстів, рельєфні відтиски, траси продавлювання рукописного тексту на послідуочу сторінку та інші спроби фальсифікації документів.

Мета проведення експертизи на віднесення до контрольних списків диктується необхідністю визначення наркотичних та психотропних речовин, сильнодіючих препаратів та прекурсорів. Другий вид підконтрольних списків — це перелік товарів, що підпадають під дію Державної служби експортного контролю України. В цій частині діяльності в митних лабораторіях визначаються технічні характеристики, різноманітні фізико-хімічні параметри і властивості товарів відповідно до яких продукція, товар може бути віднесена до виробів подвійного призначення, потребуючих спеціальних видів контролю.

Інші види експертиз необхідні для митного оформлення продукції — це експертиза об'єктів невідомої природи, визначення культурної, історичної та художньої цінності та ін.

Експертний висновок митної лабораторії відноситься тільки до конкретного виду товару, конкретної партії товару визначеної поставки, від якої відбиралася проба на дослідження. На наступні поставки цього ж товару висновки митної лабораторії не розповсюджуються.

З метою забезпечення ефективної діяльності митних органів при Державній митній службі України можуть створюватися спеціалізовані управління та організації для декларування, зберігання та реалізації митних вантажів, забезпечення технічними засобами контролю, а та-

кож будівельні та господарські служби, інформаційно-аналітичні центри, кінологічні служби, заклади освіти з підготовки та перепідготовки кадрів, консультаційно-інформаційні пункти.

Спеціалізовані митні установи та організації є юридичними особами, мають самостійний баланс, гербову печатку, штампи, бланки, рахунки в банку, мають право бути позивачем та відповідачем у судах і укладати в межах наданих повноважень та виділених коштів з юридичними та фізичними особами договори, пов'язані з господарською діяльністю і т.п.

ТЕСТИ

1. Що належить до митної території України?

1. Територія, що становить єдину митну територію, у межах якої Україна має виняткову юрисдикцію щодо митної справи.
2. Територія, яка межує з іншими державами.
3. Територія, де розташовані контрольно-пропускні пункти митниці.

2. До якої групи методів регулювання митної системи належить митний тариф?

1. Економічні.
2. Адміністративні.
3. Правові.

3. Який орган має право змінювати ставки ввізного мита?

1. Міністерство економіки.
2. Кабінет Міністрів України
3. Верховна Рада України

4. Назвіть митний орган, який безпосередньо забезпечує виконання законодавства України з питань митної справи:

1. Митниця.
2. Міністерство доходів та зборів України.
3. Регіональна митниця

5. Чи співпадає митний кордон України з державним кордоном України?

1. Ні, не співпадає.
2. Так, співпадає.
3. Співпадає за винятком меж спеціальних митних зон.

6. Назвіть орган митно-тарифного регулювання, який відповідає мезорівню:

1. Кабінет Міністрів України.
2. Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі.
3. Всесвітня митна організація.

7. Який із перелічених органів не є юридичною особою:

1. Державна митна служба України.
2. Митниця.
3. Регіональна митниця.
4. Митний пост.

8. В якій моделі митної політики застосовується високий рівень митного оподаткування та жорстка система митного контролю і митного оформлення?

1. Протекціонізм.
2. Градуалізм.
3. Вільна торгівля.

9. На якому із перерахованих принципів базується митне регулювання в Україні?

1. Законності.
2. Юридичної рівності і недискримінації.
3. Верховенства закону.

10. Сукупність економічно-суспільних відносин, які опосередковують рух товарів у сфері міжнародних економічних відносин — це:

1. Міжнародні митні відносини.
2. Міжнародні тарифні відносини.
3. Міжнародні відносини.

РОЗДІЛ 2

ЕВОЛЮЦІЯ МИТНОЇ СПРАВИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Генезис митно-тарифних відносин. Розвиток митної справи за часів Київської Русі. Регулювання митних відносин за литовсько-польського періоду. Митно-тарифна система за Козацької держави. Митна політика Російської імперії. Митна система України на початку ХХ століття. Характер і направленість митно-тарифної політики СРСР. Характеристика сучасного етапу розвитку митно-тарифної політики України.

2.1. ГЕНЕЗИС МИТНО-ТАРИФНИХ ВІДНОСИН

Митно-тарифні відносини пов'язані з розвитком міжнародних економічних відносин, які виникли внаслідок переходу від натуральної системи господарювання до товарно-грошових відносин. Становлення національних держав створило передумови для укріплення внутрішніх виробничих відносин, а з розвитком останніх — і між національними господарствами. Подальший розвиток виробничих сил виявився як у збільшенні масштабів виробництва, так і в покращанні умов транспортування товарів, створивши можливість для розширення господарських, у тому числі торговельних зв'язків між країнами. Окрім того, розвиток великого машинного виробництва посилив для окремих країн необхідність зовнішньоторговельного обміну.

Таким чином, функціонування всієї сукупності міжнародних економічних відносин безпосередньо пов'язано з формуванням та розвитком митної системи. При цьому слід зауважити, що використання даного інструментарію зовнішньоекономічної політики країни диктується, як правило, внутрішніми потребами кожної держави в забезпеченні національних, насамперед, економічних інтересів.

На наш погляд, домінуючими фактори які сприяли зародженню та формуванню митно-тарифних відносин, були наступні: це виникнення і розвиток товарного господарства в цілому, і найбільш динамічної його частини торгівлі, як форми товарообміну, а також поява держави — нової організації людства, як системи регулювання суспільно-економічних, в тому числі й товарообмінних відносин. Основними передумовами виникнення держави, заснованої на територіальних, а не родо-

вих засадах були: територіальна влада; надлишок капіталу; символічні пам'ятки; торгівля на далеку відстань; поділ праці; розширене суспільство; наукові знання та мистецтво письма.

Становлення митної системи як чинника розвитку держави залежало від взаємодії як об'єктивних, так і суб'єктивних моментів. Оскільки організація митної системи — це складова політики держави і частина економічної системи, то її реформування відбувалося у відповідності до еволюції економіки в цілому. Зі зміною типів і форм державності змінювалась і митна політика, що відповідно відбивалось на ролі митних органів у системі регулювання державою економічних процесів.

Стародавні письмові документи, які було знайдено в храмі Шумерської цивілізації, свідчать про те, що вже в ті часи існувала розгалужена система податкових зборів, яка покладала на вождів-жерців відповідальність за господарську діяльність. В періоді 5000—1000 років до н.е. існувала складна система обліку і контролю, що потребувала управлінської діяльності, метою якої була як кількісна, так і якісна оцінка праці та діяльності жерцями. Від них вимагалось складання звіту своєму керівництву, тому самими стародавніми письмовими документами є інвентаризаційні рахунки.

Таким чином, в науковій літературі початком відліку появи системи управління вважається момент зародження писемності в Стародавньому Шумері близько 5000 до н.е. Як вважають деякі вчені, це досягнення людської діяльності призвело до утворення особливої касти жерців-брахманів, які присвоїли собі право трактувати не тільки «стародавні книги», але й регулювати торгові операції, договори, вести ділове листування та комерційні розрахунки.

У греків та народів Сходу, в ті часи, торгівля здійснювалася безпосередньо в храмах, а в інших країнах Західної Європи вона відбувалася на церковних та монастирських площах. Храм та площа перед храмом були тими нейтральними місцями, де тільки й міг здійснюватись товарообмін, де закінчувалась ворожнеча, а торгівля та її регулювання здійснювалось під охороною «священнослужителів». Тому даний період управління характеризується як «релігійно-комерційний».

Наступним етапом розвитку суспільно-економічних відносин (з 3000 р. до н.е. по 500 р. н.е.) стало формування правових основ функціонування держав того часу. Це зв'язано перш за все з діяльністю вавилонського царя Хаммурапі в Месопотамії (1792—1750 рр. до н.е.), який видав збір законів управління державою для регулювання всієї сукупності суспільних відносин між різними соціальними групами населення, в тому числі і в сфері торгівлі (282 постанови). Даними законодавчими актами було започатковане введення світського стилю управління, посилювався контроль і відповідальність за виконання робіт.

Безперечно важко встановити точний час зародження митно-тарифних відносин, але перша письмова довідка щодо запровадження

мита відноситься до часів правління Неко в Єгипті (609—594 рр. до н.е.), підтверджувала необхідність стягнення податку на ввезення товарів у розмірі 1/10 частини товару. Також з'являються письмові підтвердження про наявність митних постів у портах Середземного та Чорного морів. Простежується активність створення митних постів по річці Ніл до кордону з Нубією.

В Хетському царстві (1650 — 1200 рр. до н.е.) яке розміщувалося в районі Малої Азії (сучасна Турція) за право торгівлі на його території з іноземних торговців стягувались значні мита. Крім цього існувала досить суворя заборона на вивезення деяких товарів, наприклад, заліза.

Зародження системи митного оподаткування в Китаї пов'язано з правлінням династії Джоу (XI—VIII ст. до н.е.) де мито було зафіксовано як податок на торгівлю. Так як основна функція системи митного оподаткування в стародавньому Китаї була регулятивна, це контроль за переміщенням стратегічно важливих товарів, зброї, дорогоцінних металів, коней, заліза, міді, шовку, продуктів харчування та будь-яких документів, то митний тариф не перевищував 1/50 або 2 % ставки податку.

Крім цього існувала система преференцій при переміщенні товарів через митний кордон. В якості «документа» про звільнення покупцям вручалась бронзові палиці із нанесеним на них текстом щодо права на звільнення. Така палиця вручалась терміном на один рік і дозволяла переміщення 50 партій вантажів через 4 визначені пункти пропуску, окремо на сухопутному або морському кордоні.

Незважаючи на те, що податки в стародавній Греції не становили основу дохідної частини, так як казна більше збагачувалась за рахунок оренди та експлуатації землі, будівель, шахт та іншої власності, існувала розгалужена система непрямого оподаткування з нарахуванням як імпортного, так і експортного мита.

Основною метою системи оподаткування було формування фінансового фонду для забезпечення військових потреб, так звана система «форос». В основному митна ставка була встановлена на рівні 5 %, але вона не була постійною і залежно від часу або місця зазнавала змін.

Найнижче мито, яке нараховувалось, становило 1/50 або 2 %. Але, наприклад, під час війни між Афінами та Спартою, що продовжувалась 27 років, з 431 р. до н.е., мито збільшили до 5 %, 10 %, 20 %. Як правило, визначалась єдина ставка мита на всі товари, але були випадки, коли встановлювались окремі ставки, наприклад, на експорт керамічних виробів в Сирію було встановлено ставку мита 3,3 % (1/30).

Механізм нарахування митного тарифу мав наступний характер. Митні пости в стародавній Греції розміщувались в портах, мито сплачувалось за ціною на момент прибуття товару. Доставка товару по країні не враховувалась, так як іноді затрати по доставці були набагато вищі від вартості самого товару. Власник товару мав зобов'язання де-

кларувати вантаж митнику, сплачував податки і тільки після цього мав право розпорядження ним. Будь-які порушення цих правил тягли за собою накладання штрафів. Особи, які стягували податки, не були представниками влади, а працювали за контрактом.

Значний внесок в систематизацію мита як податку на зовнішню торгівлю було зроблено в III ст. до н.е. коли в місті Тарифа (в сучасній Андалузії), в провінції Кадіб, на півдні Іспанії, де в той час правив Карфаген, була вперше запроваджена таблиця в яку вносились назва товару, його одиниця виміру і вказана величина мита (збору) за його перевезення через Гібралтарську протоку. Таблиця (перелік товарів), в якій було систематизовано порядок і величину мита, отримала назву в честь міста — тариф. Ставки тарифу щорічно збільшувались чи зменшувались з врахуванням економічної кон'юнктури.

Крім виконання фіскальної функції, яка як правило була домінуючою при застосуванні митного тарифу, окремі правителі використовували даний податок і як протекціоністський захід. Так, за часів Олександра Македонського (336—323 рр. до н. е.) основними товарними позиціями які оподатковувалися високими ставками мита — від 25 % до 50 % були оливкова олія, мед та вино. Причому застосування максимальних ставок мита був не стільки великий попит на дану продукцію, так олія використовувалась і як продукт харчування, і в лампових світильниках, і в чорнильних написання, стільки те, що переробку маслин в олію забезпечували підприємства родини імператора.

В історичному документі стародавньої Індії «Артхашастра» (III ст. до н.е.), який був теоретичним порадиником для практичної дії правителя, так як включав детальні приписи, щодо функціональних обов'язків 28 адміністративних підрозділів країни, в розділі «Доходи та витрати царської казни» сказано: «Мита, штрафи... є джерелами і статтями доходу, які отримують з міст».

Митний тариф передбачав як імпортні, так і експортні ставки мита. Ставки мита були встановлені у пропорційному відношенні до вартості товару. Так, наприклад, ставка мита:

- $\frac{1}{3}$ від вартості товару — на квіти, овочі, фрукти, свіжу рибу, свіже м'ясо;
- $\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{15}$ — на одяг, взуття;
- $\frac{1}{85}$ — $\frac{1}{90}$ — на шкіряні вироби, керамічні вироби, ліки, дерево, масло, цукор, сіль, страви.

В іншому розділі — «Цар і торгівля» — наглядачу за торгівлею ставилось в обов'язок спонукать купців ввозити чужоземні товари, а морякам та караванним купцям дарувати звільнення від мит, сумісні з інтересами царя. Так, при ввезенні товарів та подарунків для церемоній одруження, переміщення спадщини та релігійного майна митні податки не сплачувались.

Крім того, в даному документі була запроваджена чітка система сплати митних штрафів, які визначались в кратних розмірах до суми нарахованих податків. Так, наприклад, за відсутність відмітки митниці про сплату податків стягувалась сума вдвічі більша ніж нарахована сума податку, за використання (заміну) належного митного забезпечення іншим (з іншого товару) стягувалась сума в півтора раза більша.

Фактично митно-тарифна система як механізм регулювання сукупності економічних відносин в сфері зовнішньої торгівлі почала працювати на рубежі нової ери, коли відбувається становлення ринкових відносин. Якщо на ранніх етапах формування торгівлі домінували прості форми товарообміну (еквівалентна торгівля, бартер), то на початку нової ери відбувається перехід від «німої» торгівлі до ринкової.

В зв'язку з появою грошей (як загального еквівалента, засобу обороту та платежу) зароджується грошова торгівля. Засобом переміщення товару є вже не тільки людина, а й спочатку «живий» транспорт, а потім технічний — з'являється річна, караванна сухопутна та морська торгівля. Не тільки храми, але й пункти постійних зупинок караванів, морських портів стають спочатку «складськими» містами, а потім — містами майбутніх торгів, ярмарків і ринків. Продовжує розвиватись прикордонна торгівля.

Одним із небагатьох джерел яке залишилось до нашого часу, що свідчить про еволюцію митно-тарифних відносин є «Закони Ману» стародавньої Індії (початок н.е.). В них було передбачено, що правитель «прийняв до уваги ціни при покупці та продажу, відстань шляху, витрати харчування та приправ, а також охорону (держави), запроваджує по відношенню до купців сплату мит».

Еволюція митної системи в першу чергу реалізовувалась через вдосконалення фіскальної функції регулювання зовнішньої торгівлі, про що свідчать зміни в системі оподаткування. Якщо на перших порах фактично податки збиралися на місці торгівлі чи при отриманні права на торгівлю, то в подальшому з'являється новий вид зборів — прикордонні.

В зв'язку з тим, що митники не вели записів чи фактур і відповідно книга записів була відсутня, а товар завозився до іноземної держави без наявності покупця, і фактично без реальної ціни, то механізм нарахування даного виду збору був дуже простий — податок брали з одиниці транспортного засобу: з воза, саней, лодки чи подушного збору з купця.

Історія розвитку митно-тарифних відносин в Україні починається з VI століття до нашої ери, коли на теренах Північного Причорномор'я з'явилися міста-держави, в яких почалося стягнення податків за просування через чужу територію (Тира, Офіуса, Ольвія, Херсонес, Феодосія, Акра, Тірітака, Ніконій, Борисфен, Німфей, Кіммерік, Пантикапей, Фанагорія, Гермонасса, Танаїс, Горгіппія, Пітіунт).

Так, основу доходів міста-держави Ольвії становила єдина система ввізних та вивізних мит на товари, а також суми від стягнення штрафів, конфіскації майна злочинців та правопорушників, тощо. Збирання мита та різних податків віддавалося на відкуп впливовим мешканцям міста, але керівництво фінансовою та податковою службами здійснювалося двома колегіями (магістратурами) — «Колегія дев'яти» та «Колегія семи».

Значну роль відігравала торгівля у античному місті-фортеці Тіра, де вже у IV столітті до н.е. активно розвивалося сільське господарство, рибальство, виноградарство, ремесла. В порт Тіра заходило багато торговельних суден з Греції, а також з держав Південного та Західного Понту, які проходили вздовж західного узбережжя Чорного моря в Ольвію і Херсонес. Мито, яке сплачували ці кораблі йшло у міську скарбницю.

З розвитком скіфської держави IV ст. до н. е. митно-тарифні відносини отримали новий імпульс розвитку в зв'язку з встановленням торговельних відносин скіфів з Ольвією, Херсонесом та іншими містами. Про це свідчать записи Геродота, який проживав між 490 та 425 рр. до н.е. і описував торгівлю в Лівії, Персії та Скіфії. Геродот зробив перший опис народів та їх життя, що населяли причорноморські степи Скіфії і Тавриди. Традиційними товарами торгівлі скіфів з грецькими колоніями на Чорноморському узбережжі на довгі роки залишалися зерно, віск, хутра, мед та ін., в свою чергу в результаті товарообміну вони отримували вино, ювелірні прикраси, предмети розкоші.

Із встановленням римського контролю над чорноморським узбережжям економічні тенденції, що почали проявлятися в попередню добу, посилювалися. Античні міста стали повністю залежати від Риму, підпорядковуватись римським правителям, сплачувати торговельні мита та податки на утримання призначеної Римом адміністрації та легіонерів. Основними джерелами прибутків у Римській імперії були: орендна плата за державні землі в Італії; данина з провінцій; «брамне мито»; державна монополія на сіль; карбування грошей; прямі податки на рабів; надзвичайні позики, викуп з рабства та успадкування майна.

За часів Юлія Цезаря (44 р. до н.е.) відбулося збільшення митних надходжень, як за рахунок значного зростання обсягів торгівлі, так і за рахунок розширення номенклатури товарів, що оподатковуються митом. Мито було введено на предмети розкоші (прикраси із дорогоцінних металів та каміння, виробів із шовку, перли, парфуми тощо) і становило 2-5 % в імперії та до 25 % на східних кордонах.

На рубежі нової ери з'являється Римське право, яке стає основою системи правового регулювання держави, в тому числі і в сфері митної справи. З цього часу система управління в державі набуває «світсько-адміністративного» характеру, тобто відбувається поступовий перехід регулювання, як суспільно-економічних, так і товарообмінних відносин від релігійних до державних структур.

Досить цікавою була організація митної системи Херсонесу в останні десятиріччя римського правління. Нею займалися спеціально призначені римськими правителями митарі. Безпосередньо стягнення мита було доручено митно-поліцейським постам, які дислокувалися по периметру кордону міської території. Пост складався з десяти легіонерів які не тільки контролювали переміщення людей, але й стягували мито за переміщення товарів. Митні платежі залежали від ваги вантажів, які перевозились на возах. Отримані гроші у повному обсязі йшли в доход держави.

Одним із найстаріших правових документів в сфері регулювання митно-тарифних відносин того часу є митний закон у вигляді пам'ятника, який знайшли в ХІХ ст. в Пальмірі (Сирія). Пальмірський митний тариф 137 року н.е. вагою 15 тонн, зберігається в Державному Ермітажі в Санкт-Петербурзі, є самим раннім і найбільш повним зводом мит та правил їх утримання.

Він складався з трьох частин (колонок), які включали десятки позицій. Вони регламентували оподаткування рабів та караванів (окремо завантажених верблюдів та віслюків). Мито стягувалося залежно від товару та способу перевезення, окремо з імпорту та експорту. Оподаткуванню підлягали: олія, парфуми, та ароматичні речовини, сіль, жир, солоність, та інші продукти харчування та тваринництва. Ставки мита встановлювалися у специфічному розмірі в грошовому вираженні з однієї ємності, упаковки та способу перевезення (верблюд, віслюк).

Враховуючи, що Візантія отримала у спадок митні застави Римської імперії, а також мито як податок, подальший розвиток системи митного оподаткування був пов'язаний з еволюцією механізму нарахування мита.

Спочатку це була октава, яка становила $1/8$ або 12,5 % ставку митного податку, при цьому вважалося, що октава поєднує мито та податок на продаж товару. Наприклад, мито становило 2,5 %, а податок на продаж — 10 %, як це було в Римській імперії.

Потім, за часів імператора Юстиніана, октаву було замінено на декаду, коли стягувався однаковий 10-відсотковий податок з усього експорту та імпорту, а торгівлю почали контролювали державні урядовці — імперські митники. При цьому імперська золота монета правила за головну міжнародну валюту Сходу. Так, на початку V ст. н.е. імператор Феодосій II видав закон, згідно з яким на перському кордоні треба було сплачувати адвалорне мито з шовку у розмірі 10 % від вартості товару.

Згодом, за часів імператора Костянтина УІ (780—797 рр.), декаду було трансформовано у комеркціон, хоча різниця між цими двома видами була незначною. Вважається, що частина податку комеркціону не стягувалась з деяких церковних конфесій. Крім того комеркціон стягувався як мито на кордонах, а також як податок з обороту.

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене можна зробити наступний висновок, що формування митно-тарифних відносин в більшості країн світу відбувалося за подібними сценаріями розвитку. Спочатку основна мета та направленість їх розвитку заключалась в задоволенні потреб державної казни шляхом нарахування мита та митних зборів, з часом це виконання охоронних функцій при захисті економічних кордонів країни, а в подальшому — регулювання зовнішньоторговельних відносин, як правило, адміністративними чи економічними методами. По мірі того, як розвивалося поняття митних відносин, особливо при застосуванні митного тарифу як інструменту регулювання купівлі чи продажу товарів в сфері зовнішньоекономічних зв'язків, формувались звичаї, правила та процедури нарахування і сплати митних платежів, фактично створювалась та розвивалась митна система держави.

2.2. РОЗВИТОК МИТНОЇ СПРАВИ ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСИ

З появою та розвитком Київської Русі (IX—XI— н.е.), де основними джерелами фінансування були сплата данини, плата за судочинство, штрафи та мито, митно-тарифні відносини набрали характеру системності. Тому більшість дослідників митних відносин схиляються до того, що зародки митної системи в Україні з'явилися в даний період. Заморська торгівля складала основу економічної системи Київської Русі, оскільки один із найбільших світових товаропотоків «із варяг у греки» проходив через Київ по Дніпру, перетинав Чорне море і закінчувався в Константинополі — центрі торгівлі. Щорічно через Київ провозилось близько 50 тис. тон товарів до Візантії.

Тому, не випадково, що однією з перших письмових угод, укладених князем Олегом, була преференційна угода з Візантією (911 рік), за якою купцям з Київської Русі створювалися надзвичайно сприятливі умови: «...и да творять куплю, яко же им надобе, не платяче мыта ни в чѣм же»¹. Зазначену преференцію було встановлено в рамках військового союзу між двома країнами.

Таким чином, у Київській Русі мито означало податок, що сплачувався за перевезення товарів, перегін худоби через кордони певних територій. Існувало мито «сухе» — при сухопутному перевезенні товарів і «водяне» — при перевезенні товарів по воді.

Поняття митниці стосувалось митних дворів, застав із збору тамги або мита. Митна грамота дозволяла особі, общині, монастирю запро-

¹ Грушевський М. Історія України — Руси. Тм 1. До початку XI віка: Видання друге розширене. Львів, 1904. С.250.

ваджувати від свого імені торги. Так, митниця або митні двори в Київській Русі були одним із органів публічної влади держави. Основними функціями їх були: нанесення клейма на товари (тим самим держава брала на себе відповідальність за якість товарів допущених до публічних торгів); стягнення збору за допуск даного товару до продажу на внутрішньому ринку; здійснення митного контролю за товарами, що надходять з-за кордону, і товарами, що вивозяться за кордон.

Слід зауважити, що договори між Київською Руссю та Візантією не тільки фіксували стан зовнішньоторговельних зв'язків (поряд з військово-політичними аспектами), але й визначали подальший розвиток як держави, так і її зовнішньоторговельної та митної політики.

Тому дані домовленості в сфері зовнішньої торгівлі зачасти залежали від успіхів військових походів київських князів. Якщо після перемоги князя Олега в 907 р. Київська Русь отримала право безмитної торгівлі з Візантією, то після поразки його наступника князя Ігоря в новому договорі 944 р. про безмитну торгівлю не тільки не згадувалось, а й навпаки були введені суттєві обмеження. Як свідчить М.С. Грушевський, «для Русі поставлено і таке, що руські купці не можуть купувати паволок дорожших як 50 золотих штука; сі паволоки, себ то делікатні шовкові матерії, були гордістю візантійської культури, одним з тих виробів, що найбільш подобались та імпонували варварам». Тобто, якщо покупка перевищувала встановлену норму (50 золотих), то візантійці нараховували експортне мито.

Слід зауважити, що договори з Візантією не тільки фіксували стан зовнішніх відносин Київської Русі (поряд з військово-політичними аспектами), а також визначали подальший розвиток як зовнішньоторговельної, так і митної політики держави.

Управління фінансами, а також стягнення торговельного мита (цло, мит), у Київській Русі було державною справою тому даними аспектами безпосередньо відав сам князь. Для збирання мита і данини він призначав особистих чиновників — митників, данщиків, п'ятенщиків, які не залежали від довірених князя — намісників і волостелів. Саме цим наближеним до князя особам він і дарував частину зібраного ними мита на їх утримання, але в цілому гроші, що вони збирали, вносилися самому князеві або тому, кому він наказував, при цьому скарги на їх неправильні дії подавалися безпосередньо князю. У пам'ятках іноді говориться про намісників і волостителів як осіб, що збирали мито, але це було як виключення.

З початком періоду занепаду Київської Русі, спричиненого міжнародними війнами (друга половина XI ст.), коли держава розпалася на ворожі одне одному князівства (Галицько-Волинське на заході; Київське, Турівське, Чернігівське на півдні; Новгородське, Полоцьке і Смоленське на півночі; Тверське, Володимиро-Суздальське і Рязанське на верхній Волзі) став домінувати принцип «каждый да держит вот-

чину свою», започаткований на Любичському з'їзді князів у 1097 році, тобто кожен став проводити індивідуальну митну політику, яка відповідала його особистим інтересам. Створювались митні застави на кордонах князівських вотчин, на яких купці повинні були сплачувати відповідні податки, а то й просто побори, основними з яких були проїзне та торгове мито.

Так, на підступах до Києва, в Вишгороді, Василькові та інших містах Київського князівства було збудовано застави-фортеці де уповноважені князем збирачі здійснювали нарахування та сплату мита за перевезення товарів та прогін худоби.

Слід зазначити, що аналогічні процеси відбувалися і в Західній Європі, де подрібнення феодальних монархій призвело до створення великої кількості митних застав, які перешкождали розвитку зовнішньоекономічних відносин. Практично мито за своєю економічною суттю виконувало функції не стільки податку, скільки побору, так як сплачувалось не з товару, а з людей за право в'їзду на дану територію.

Основним видом проїзного мита стало нарахування та сплата податку за провезення товару через певну територію. Із того, що знаходилося на возі чи човні, стягувалася головщина — від 0,5 до 6 грошей у різних місцевостях. З людей, що супроводжували товар, іноді збиралися костки — по 1 грошві з душі. При поверненні купця з його людьми після розпродажу товарів із них подекуди стягувався різновид головщини — колачі — по 0,5 гроша з людини. В залежності від розміру мита в сажнях виник різновид мита — посажене. Якщо торговець об'їжджав митну хату (заставу) для того, щоб ухилитися від сплати мита, стягували подвійний штраф із возу — промитний, а з купця як особистості — додатковий штраф (заповідь).

Мостовщина і перевіз стягувалися при проїзді по мосту або при користуванні перевозами, але вже не митниками, а перевізниками і мостовщиками, під приводом поліпшення мостів і перевозів брали з пішохода по 0,5 гроша, з кінного по 1 грошу, із воза — від 2 до 4 грошей, а на зворотному шляху — по 2 гроші.

Торгові мита були більш різноманітні. Замит стягувався не з воза, а з ціни товару — із карбованця вартості товару по 1 грошу — і надавав право торгувати цим товаром. Явка — збір із крамаря по 1-3 гроші за пред'явлення товару на заставі. Комірня — за оренду комори на гостинному дворі (від 1 до 4 грошей за тиждень). Стягувалися також інші збори і мита.

При формуванні «правового поля» функціонування Київської Русі як держави важливою віхою стало прийняття зводу законів — «Руська правда» в якій було регламентовано право власності, зокрема, на землю та нерухомість, закладено основи зобов'язального права, визначена відповідальність за майнові та кримінальні злочини та інше.

В даному нормативному документі розглядалася торговельна та митна проблематика, порядок оформлення договорів купівлі-продажу (ряди). Вони уклалися на торзі (ярмарці) усно і обов'язково в присутності свідків або митника. Якщо при цьому продавець намагався збути чужий або непридатний товар, то така угода вважалася недійсною, товар повертався до його власника, а покупець одержував право на відшкодування збитків.

У 1288 р. було видано Острогомський митний статут, в якому мова йшла про правила поведінки купців з різних країн: Баварії, Польщі, Австрії та Київської Русі. Таким чином, митні відносини в Київській Русі формувались на основі не тільки внутрішніх правових документів, але й під впливом західноєвропейського законодавства.

Слід зазначити, що первоначальною метою системи митно-тарифного регулювання періоду зародження та розвитку митних відносин була фіскальна, тобто наповнення державної казни за рахунок податку на іноземні товари, і тільки починаючи з другого тисячоліття нашої ери з'являється нова направленість застосування даного інструменту системи державного регулювання міжнародних економічних відносин — це захисна функція.

На наш погляд, дана подія є відправною точкою формування митно-тарифної політики, як комплексної системи заходів держави в сфері міжнародних економічних відносин, тоді як ранніх етапах митна політика реалізувалась виключно через тарифну політику.

Завоювання земель Київської Русі татарами-монголами привело до укорінення слова «тамги», яке означало в тюркських народів знак, клеймо, що проставлялось на майні, яке належало роду. Одержання ханських ярликів супроводжувалося збором, який став називатися у русин тамгой. Незабаром так стали називатися мита, що стягувалися при торгівлі на ринках і ярмарках. Від слова «тамга» було утворене дієслово «тамжить», тобто оподатковувати товар митом, а місце, де товар «тамжили», стало називатися таможною (митницею).

2.3. РЕГУЛЮВАННЯ МИТНИХ ВІДНОСИН ЗА ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ПЕРІОДУ

Розвиток товарного виробництва, в ранньомодерну добу на теренах руських земель, мав значний вплив на пошуків торгових стосунків, а особливо на формування ринків збуту продукції. Тому країни, намагаючись отримати максимальний зиск від збільшення товарних потоків, створювали власні митні системи, завданням яких стає збирання оплат від проїжджаючих купців, їх товарів, транспортних засобів, а часом навіть від речей, що не призначалися на торг.

За українсько-литовської доби і польського періоду власної державності Україна не мала, і на її території у відповідності до підпорядкування діяло митне законодавство Литви чи Польщі. Слід зауважити, що закономірністю даного періоду розвитку зовнішньоторговельних відносин була протекціоністська направленість системи регулювання торгівлі у більшості країн.

Так, наприклад, митне законодавство Литви характеризувалось наявністю великої кількості митних ставок, що часто змінювались, та жорсткими санкціями стосовно до тих, що намагались обійти митні застави, серед яких виділялись за значимістю Київ, Чернігів, Чорнобиль. Якщо в Чернігові ставки мита в даний період складали 2 гроша з одного в'юка товару та 3 гроша з возу, то в Києві мито було значно вищим — 30 грошей з возу. Розвитку торгових відносин перешкождали багаточисельні внутрішні мита: «замит» (привіз товару для продажу або грошей для закупки товару); «явка» (повідомлення про наміри реалізувати товари); «гостинне» (при оренді приміщень); «вагове» (при визначенні ваги товару).

В Польському королівстві державна зовнішньоторговельна політика взагалі отримала назву «замкнення границь», що завдавало великої шкоди інтересам інших купців, зокрема, німецьким та австрійським. В результаті пошуку альтернативного торговельного шляху, з метою обминання Польщі, з другої половини XIV ст. торговельні каравани пішли через литовські землі, у т. ч. через Побужжя. Дана ситуація викликала у польських правителів дуже серйозні занепокоєння, не стільки від втрати казни по причині скорочення митних платежів, скільки від виникнення потужної ворожої коаліції між Пруссією та Литвою в результаті обопільного економічного інтересу у налагодженні альтернативного торговельного шляху на південь.

Це спричинило загостренню боротьби за Поділля з метою перешкоджанню сполученню Литви з Причорномор'ям. Таким чином, Поділля стало на довгий період часу (XV — XVI ст.) ареною запеклих суперечок між Литвою та Польщею. У результаті успішних військових дій полякам вдається перерізати литовське меридіальне сполучення в районі Побужжя, тобто, тепер той хто прямував литовськими землями, повинен був на невеличкій ділянці перетинати землі Польського королівства і сплачувати коронне мито.

У 1539 р. у Меджибожі для збирання всіх королівських податків, у т.ч. державного мита, було призначено спеціально уповноважену особу — екзактора. У 1545 р. згідно з розпорядження польського короля Сигізмунда Августа було складено детальний опис кордону між Короною та Великим князівством Литовським. На ділянці Верхнього Побужжя кордон перетинав так званий «гостинець» (міжнародний торговий шлях), який проходив через Меджибіж.

З метою контролю за рухом товарів через кордон та нарахуванням митних платежів на межах митних територій створювалися органи з відповідними функціями — митні комори. Існувало дві форми адміністрування даних митних органів — підпорядкування та аренда.

До першої належала передача комор у підпорядкування довірених осіб, що отримувала сталу платню. Зрозуміло, що подібний варіант міг бути реалізований лише за умови повної довіри з боку великого князя до цельника, тому це стало основною причиною незначного поширення даного типу комор.

Другою, найбільш популярною формою адміністрування була передача комор в оренду. О. Грушевський виділяє дві системи орендування комор:

- *оренда цельних та митних комор за задалегіть обумовлену грошову суму.* При цьому обов'язково зазначалися, що всі надлишки від оренди прикордонних оплат ідуть на користь орендаря. Також слід зазначити, що при входженні в право орендар зобов'язаний був виплатити готівкою грошову суму, передбачену в контракті. Показовим в даному випадку є приклад застосування «мита острозького» в Акті 1511 р. в Архіві Сангушко. У 1509 році княгиня Анастасія Заславська продала Костянтину Острозькому на п'ять років право збирання мита в Острозі за 200 кіп литовських грошей.

- *система орендування комор «до вибирання пенязей».* Суть цієї, набагато вигіднішої для орендарів системи полягала в передачі в оренду певних цельних чи митних комор кредитуру князівського скарбу на часовий проміжок, окреслений не стільки часовими хронологічними рамками, скільки грошовим боргом скарбу. Фактично комори віддавалися в оренду до того часу, поки не буде погашено з їх прибутків державного боргу.

Це призвело до того, що крім державних митниць невинно зростала велика кількість приватних митниць, у яких постійно збільшувався розмір мита. Купецька верхівка Києва, Львова, Володимира, Луцька та інших великих осередків торгівлі не шкодувала грошей, аби законодавчо закріпити надані привілеї, що давало їм величезні прибутки. Зокрема, в 1520 р. берестейський орендар Міхель Єзофович виплатив 300 кіп литовських грошей готівкою за право оренди комор у Луцьку та Володимирі.

Кредитуючи королівську казну в її інтенсивних зовнішньополітичних діях, зокрема у «руському» поході 1352 р., краківські купці добилися для себе так званого «привілею складу». Це означало, що імпортовані товари, які потрапляли в цю частину Польщі, не могли провозитися далі транзитом, а мали бути обов'язково проданими краківським купцям. Подібне право у південно-східній частині Польського королівства здобули львівські купці.

Привілеї стали характерною рисою економічних відносин між Молдавією та Львовом у взаємному товарообміні. У привілеях детально

перелічувалися всі види товарів, якими торгували обидві сторони, а також відзначено умови ведення торгівлі. Зокрема у першому привілеї 1408 року, виданому молдавським господарем Олександром Добрим, львівським купця, згадуються такі товари: сукно, одяг, шапки, зброя. Привілеї 1434, 1456, 1463 рр. вказують на індекс заборонених товарів, зокрема на молдовський віск та мед.

Важливе значення для розвитку митної справи мали Литовські статuti XVI століття де в розділах про оподаткування, було закріплено поняття митних зборів. В першому Статуті 1529 року митні стосунки регулювалися статтею 21 під назвою «Хто би новие мита уставляв». Другий литовський Статут вже мав три артикули (статті), які стосувалися митного регулювання — це артикул 15 «Хто би много за мало упросил, а без данини побрал», артикул 25 — «О митах нових», і артикул 26 — «О ненадате мита шляхте».

В результаті підписання Люблінської унії 1569 року, відбулося об'єднання Польського королівства та Великого князівства Литовського в одну державу Річ Посполиту, і митна політика стала єдиною на даній території.

Митна справа Речі Посполитої становила досить складну і запутану систему положень і стандартів щодо організації та практичної діяльності митниці, особливо в частині нарахування та сплати митних платежів. Окремими актами сейму було встановлено порядок сплати мита як за ввезення товарів, так і за їх вивезення. Стягнення мита на шляхах і переправах було прерогативою місцевих воєвод, старост та власників великих маєтків, які при стягненні мита, в основному керувалися, рішеннями Люблінського сейму 1569 року, Литовськими статутами 1566 р. («Волинський») та 1588 р. («Новий»).

Внутрішні мита стягувалися з усіх привезених на продаж товарів. Це правило не поширювалося тільки на необхідні власнику предмети споживання. У деяких випадках особливими жалуваними грамотами звільнялися від сплати мита особи духовного звання, монастирі, жителі нових міст і окремих місцевостей, а також люди, що зробили послуги державі або князівству.

Так, отримавши привілеї від Сигізмунда Августа у 1558 році, вінницькі купці та міщани мали право без жодних перешкод торгувати, купувати й продавати в усьому Великому князівстві Литовському, на Волині, на Русі та на Підляшші. Слід зауважити, що отримані вінницькими купцями привілеї на безмитну торгівлю неодноразово підтверджувались наказами королів Стефана Баторія у 1580 році, Сигізмунда III в 1593 році та Владислава IV в 1634 році. Досить цікавим з цього приводу є Універсал польського короля Сигізмунда Августа від 2 жовтня 1559 року, який звільнив міщан Брацлава від сплати торгового мита по всьому Великому князівстві Литовському на п'ять років у зв'язку з грабницьким нападом татар і причиненими значними збитками подолянам.

Слід відмітити, що деякі українські міста, наприклад Львів (від 1444 р.), Київ мали так зване складське право, надане їм найвищою владою. Таке право змушувало закордонних купців продавати свої товари місту, яке мало складське право, за цінами, визначеними місцевою владою, тобто перепродаж товарів зосереджувався у руках місцевих купців, які мали від такої трансакції великі зиски. Таким чином, складське право стало досить вдалою формою митного контролю, тому що місцева влада не перепускала через своє місто без оплати жодного купця, у чому, власне, полягала взаємна зацікавленість як міста, так і королівської влади.

Зрозуміло, що за право складу йшла боротьба між містами. Наприклад, у середині XVI ст. загострилося протистояння між Львовом та містами, що бажали отримати дану привілею Кам'янець-Подільським, Краковом та Люблінм.

Із складським правом був пов'язаний «дорожній примус». Купці мусили дотримуватися точно визначених для них доріг, у протилежному випадку їм загрожувало тюремне покарання, конфіскація їхніх товарів і навіть страта. Польський король Сигізмунд III видав у 1615 році спеціальний універсал про боротьбу з безмитним прогоном худоби і провозом солі «незвичними дорогами», щоб обминути митниці. Так, володимирський митник Абрам Якубович подав у 1617 році скаргу на люблінського купця, шотландця Яна Бендермана, про зловмисний об'їзд луцької і володимирської митниць під час перевезення товарів із Поділля до Любліна.

Досить поширеною формою торгівлі стало проведення міжнародних ярмарок, які відбувалися лише з дозволу урядових інституцій і підтверджувались спеціальною королівською грамотою. Основними товарами були збіжжя, мед, скот, волоське вино, віск, волоські горіхи тощо. Деякі товари оподатковувались за особливими ставками. Так, у 1657 році було видано указ про поштучний тариф, де крім інших молдавських товарів, були названі «волоські горіхи».

Фіскальна направленість митної політики Речі Посполитої з часом переросла в протекціоністську. Це проявилось і в існуванні досить розгалуженої системи митних платежів і в функціонуванні самих митних органів.

Крім оплати прикордонних зборів (польське — *sto*, німецьке — *Z II*) та мита (польське — *muto*, німецьке — *Maut*) внутрішнього; державного; приватного існували й інші побори та податки: мостове, перевізне, торгове, помірне, ярмаркове та ін.

У межах Речі Посполитої діяли прикордонні митні комори, які відповідно до постанов сейму, розпоряджень короля, місцевих воєвод і магнатів збирали побори і податки, що в переважній більшості йшли не в скарбницю короля, а в кишені місцевих владоможців і орендарів митниць. М.С. Грушевський так описує ситуацію по розвитку зовніш-

ньюторговельної діяльності «... до абсурду доведеною системою митних і торговельних оплат, а шкідливість цієї системи ще збільшувалася практикою привілейованих виїмків з цієї системи, що ще більшим тягарем упадала на непривілейованих».

Тобто, наслідком існування багаточислової та розгалуженої системи митних платежів у межах Речі Посполитої у кінці XVII та на початку XVIII століття стало гальмування подальшого розвитку зовнішньої торгівлі та поширення контрабанди, як форми незаконного переміщення товарів через кордон.

2.4. МИТНО-ТАРИФНА СИСТЕМА ЗА КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ

За часів Козацької держави з метою створення сприятливих умов для торгівлі видавалися спеціальні універсали про охорону особи, товарів, майна купців. При цьому українським купцям надавалися окремі привілеї при продажу товару, зокрема звільнення від торгового мита. Іноземні ж купці повинні були сплачувати ввізне мито, а також провізне мито за транзит та право складування товарів. Але з метою стимулювання торгівлі, іноземним купцям дозволялося після сплати двох відсотків ввізного мита вільно продавати свої товари на території України. Вивізне мито складало 2 відсотка від вартості товару. Така ставка мита була однією з найменших у Європі, що стимулювало товаропотік через територію України.

Разом з тим існувала і досить жорстка система покарань у випадках реалізації іноземними купцями товарів при посередництві українських купців, що мали пільги, а саме: всі товари конфісковувалися митними чиновниками, при цьому половина товарів надходила до гетьманської скарбниці, а половина безпосередньо митникові, що активізувало роботу митних органів.

У період правління Богдана Хмельницького митні відносини реформувалися у державну структуру, яка функціонувала з метою захисту ринку України, а митні платежі від зовнішньої торгівлі ставали одним із основних джерел поповнення державної казни. Прикордонне мито стягувалось безпосередньо військовим збирачем мита «екзактором», або через орендарів — відкупників, які брали на себе функції митниці. Автор записок про подорож на Схід Європи в 1653-1656 роках Павло Алепський констатує даний факт так: «Хмельницький віддає на відкуп усю митну плату з купців на кордонах своєї держави, а також прибут-

ки з меду, пива, горілки за 100 тисяч динарів (червінців) утримувачам митниць. Цього стає йому на витрати на цілий рік».¹

Б.Хмельницький намагається проводити багатовекторну політику міжнародного визнання України як держави. У 1649 році підписується Угода з Туреччиною, за якою Туреччина надавала українським купцям право вільно ходити по Чорному морю й безмитно торгувати в турецьких володіннях, а також Угода про безмитну торгівлю з Росією, яка дозволяла без сплати мита реалізовувати російські товари в Україні, а українські в Росії. Як описує Д. Дорошенко, якщо гетьману вдавалося добитися значних успіхів у зборі податків з населення, то «для самого українського уряду залишилось як головне джерело прибутків до державного скарбу мито з привізного краму й посередні податки з меду, пива і горілки»².

Впорядковуючи митну справу, Б. Хмельницький універсалом від 28 квітня 1654 р. доручив організувати митну службу на кордонах України (турецькому і московському), а також визначив механізм митного оподаткування товарів при ввезенні чи вивезенні з митної території України. Так, за товар, який вивозився, гетьманська адміністрація стягувала митний податок у формі евекти (лат. *Evectus* — який вивозиться), а за товар, який ввозився, стягувався митний податок у формі індукти (лат. *Inductus* — запроваджений).

Митна політика Козацької держави ґрунтувалася на попередніх митних постановах, однак не повністю скопійованих, а періодично вводились зміни відповідно до потреб української торгівлі. Важливим було те, що мито платили тільки чужоземні купці, за часів же польської влади індукту та евекту сплачувати зобов'язані були також і місцеві купці. Причому, як вже зазначалось вище, заборонялось українським купцям брати на своє ім'я товар чужоземного купця під загрозою конфіскації. Скасовувались також всі колишні звільнення від мита для чужоземних купців «щоб і найменша шкода скарбові нашому військовому не була».

Відзначалися особливостями і торговельно-митні відносини Запорізької Січі, яка володіла територією, на якій проживали у Середньому Подніпров'ї між Гетьманською Україною, Литвою, Польщею, Росією, з одного боку, та Кримом і Туреччиною — з іншого. Володіючи значною частиною «водного шляху з варяг у греки», запорожці фактично контролювали торгівлю між Польщею, Литвою, Україною і Південною Росією у XVI—XVIII ст.

За допомогою митного регулювання торгівля давала великі доходи запорізьким торговцям і в цілому Війську Запорізькому. Так, обсяг торгових операцій з Кримом в кінці XVII ст. досягнув рівня більше 60

¹ Дорошенко Д. І. Нарис історії України: В 2 т. — К., 1992. — Т. 2. — С. 113.

² Там же ст. 172

тис. руб. в рік, з Турцією — 200 — 250 тис. руб. Богдан Хмельницький конкретизував суми «екзакції скарбової» наступним чином — з товарів московських від 100 талярів битих, золотих по 5, з товарів турецьких від 100 талярів колонкових.

Це сприяло поживленню господарського життя, розвиткові торгівлі і зростанню виробництва продуктів на експорт. Головними місцями торгівлі і збирання мита запоріжців з татарами були Січ, Перекоп, Кафа, Козлів, з поляками Умань, Корсунь, Лисянка, Торговиця, з росіянами — Стародуб, Миргород, Хорол, Лубни, Ромни.

Митні збори стягувались з запорізьких козаків, насамперед, з торгівлі на ринках. Щоб брати мито з покупців, на всіх запорізьких територіях були особливі начальники — військові кантаржії (від турецького «кантар» — вага). Вони стежили за точністю міри і ваги, визначали ціну на товар, збирали мито у військову скарбницю.

Важливим джерелом прибутків у запорізьких козаків було також «мостове» мито, тобто митна плата з проїжджих купців, торговців і чумаків за перевіз через річки. «Збирають вони з купецтва не менше половини митного збору... за перевіз військовими човнами, а на сухому місці — через ріки за мости, адже на всій їхній землі нема жодного мосту чи гаті через найменшу протоку, з котрої не збирали б на полковника тієї паланки, у володінні якої є переїзди: по копійці з порожнього воза.»

Плата від різних возів і в різний час була різною. Збиралась також певна плата за безпеку в дорозі, тобто за конвоювання однією людиною, приставленою до валки з булавою з метою охорони. Наприклад, з порожнього воза на Микитинській заставі бралось по копійці, з навантаженого — від 2 до 10 копійок плюс 8 крб. За конвой до с. Микитино. Плата за охорону купця до місця збуту його товару значно перевищувала плату за перевіз. Це можна пояснити більшими економічними витратами митних чиновників на таку послугу, а також тим, що вона пов'язувалась з певним фізичним та економічним ризиком не тільки для покупця, а й для самих охоронців.

Найбільшими перевозами в межах Січі були: Козацький, Микитинський, Кам'янський, Кизикерменський, Мішуріноризський (всі — через Дніпро), Бугогардівський (через Буг). Для стягнення мита на переправах існувала окрема старшина військових чиновників, що складалась з шафарів, підшафарів, писарів, підписарів.

Слід зауважити, що доходи коша від «мостових» були різні в залежності від розміщення митниці, а також від руху торговців, чумаків, обсягу добутку солі, вилову риби. Наприклад, з червня 1774 р. по січень 1775 р. з Гардовського перевозу (через Буг, Миколаївська обл.) було зібрано 850 крб., відповідно за рік — більше однієї тисячі, а на Мішуріноризському перевозі щорічні надходження від зовнішньоторгівельного мита становили 12 тис. крб..

Така ситуація проіснувала до середини XVIII століття. Розуміючи, що піддрунтям автономії України є можливість самостійного збирання кош-

тів в державну скарбницю та незалежне їх використання, російський уряд почав проводити політику економічної експансії стосовно України.

20 грудня 1753р. було видано указ імператриці Єлизавети про ліквідацію в Російській державі всіх внутрішніх митниць і стягнення ними мита і зборів (всього 16 видів). Було встановлено єдину ставку мита внутрішнього мита — «с привозного и отвозного товара» — 13 коп. з кожного рубля його вартості. Єдине мито було впроваджено в Україну 18 січня 1754 року. При закордонних операціях на українсько-російському кордоні сплачували особливе мито в російську казну, але якщо той самий вантаж необхідно було вивозити через російські порти, то потрібно було сплачувати ще раз мито — від 5 % до 10 % від вартості товару — обов'язково золотом.

15 липня 1754 р. іменним указом Єлизавети фактично було зруйновано митну систему України, відмінено митні збори у вигляді індукти та евекти, які збирались для української скарбниці. Гетьман К. Розумовський спробував відстояти права та норми незалежності України, закріплені Угодою між двома державами 1654р. Російський дипломат Бестужев-Рюмін переконав імператрицю, що створені митниці будуть збирати значно більше, ніж отримував гетьман від індукти, мита, і тому російська казна не втратить, якщо Україні буде повернуто суму, яку вона мала від щорічної індукти. Єлизавета задовольнила матеріальні претензії гетьмана виплатою Україні з митних зборів по 50 тисяч рублів щорічно. Зрозуміло, що це стало «мізерною» економічною компенсацією в порівнянні з політико-правовими втратами країни — знищення одного з основних елементів державної автономії України — самостійної митної системи.

На наш погляд, доцільно акцентувати увагу на тому, що власна митна система була однією з складових, на якій базувалася незалежність державного існування України.» Московський уряд усе ж таки трактував Україну як окрему державу... Про це свідчать такі факти: по-перше, протягом ста років після договору 1654 р. Україна існувала і трактувалася як незалежна від Москви автономна державно-господарська одиниця з окремими від Москви господарською системою і політикою, самостійними торговельними шляхами, закордонними ринками збуту й привозу; по-друге: між Україною та Московією існував державний кордон, прикордонні митниці (до 1754 р.), збиралося мито з московських купців нарівні з чужоземними, а з другого боку заборонялося українським купцям вільно торгувати в московській державі»¹ Таким чином, з другої половини XVIII століття і до поновлення державності в Україні (після створення Української Народної Республіки в листопаді 1917 року) митна справа на території

¹ Яковлев А. Українсько-Московські договори в XVII — XVIII віках. Варшава. 1943. — С. 170.

України (малоросії) регулювалась виключно законодавством Російської Імперії.

2.5. МИТНА ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Еволюція митної політики в Російській імперії відбувалась під впливом наступних факторів: по-перше, це динамічний розвиток виробничих сил та підвищення ролі виробничих відносин, по-друге, відпрацювання оптимальної моделі зовнішньоекономічної політики держави, неперервна боротьба прибічників вільної торгівлі та протекціонізму, по-третє, зародження перших інституцій системи митного регулювання в країні.

Зародження митної політики Росії починається з середини XVII століття. На той час питаннями зовнішньої політики та торгівлі займалася Боярська Дума Великого Московського князівства (згодом Московського царства). Розуміючи, що зовнішня торгівля є важливим джерелом доходів Боярська Дума приймає у 1653 році Торговий статут. У відповідності до нього, всі види мита з продавців товарів були трансформовані в єдине карбованцеве мито в розмірі 5 % з обороту товарів, для солі — 10 % від ціни. На рибу і хутровину були встановлені особливі мита. Іноземні купці були зобов'язані платити мито в розмірі 6 % із ціни товару на внутрішніх митницях і 2 % колишніх мит на прикордонних митницях при вивозі товарів.

З даного моменту митні тарифи в Росії поступово ускладнюються та диференціюються, і замість єдиної адвалерної ставки відносно всіх товарів починає діяти різнобічна система митного оподаткування в залежності від групи товару.

В даний період відбулося зародження митного права Росії. Першим систематизованим документом в сфері митного оподаткування став Новоторговий статут царя Олексія Михайловича (1667 р.). До прийняття даного статуту не існувало поділу на товари внутрішнього та зовнішнього походження, тому збори як при ввезенні, так і при вивезенні товарів сплачувались при передачі товару з рук в руки, тобто нарахування було звернуто не на об'єкт, а на суб'єкт торгівлі.

Після введення Новоторгового статуту мита стали стягуватися монетами, золотом і «фимками». Новоторговий статут значно змінив митні ставки при ввезенні іноземних товарів — вони збільшилися у 4 рази, в першу чергу на вина та предмети розкошу.

Оскільки в економічній теорії домінували ідеї меркантилізму, то кожна із країн базувала свою економічну систему на жорсткій політиці стосовно імпорту товарів. У законодавчому порядку було встановлено правила перевезення товарів через державний кордон, а для здійснення контролю над перевезенням товарів і нарахуванням митних зборів

було створено спеціальні державні заклади — митниці. Усяке порушення правил, встановлених законодавчими актами щодо перевезення товарів та цінностей через кордон, одержало назву «контрабанда», а винні у скоєні таких дій підлягали покаранню.

Тому, перше десятиліття XVIII століття ознаменувалось посиленням протекціоністських тенденцій у митній політиці Російської імперії, які були спрямовані, перш за все, на підтримання щойно зароджених мануфактур. У 1712 році на сухопутній межі Росії була відновлена відкупна система при стягуванні митних платежів. У відповідному указі було зафіксовано, що вона вводилася для поповнення грошової скарбниці.

В 1714 році Петро I заборонив ввезення в Україну панчіх, золотих та срібних ниток, дорогоцінних матеріалів, шовкових тканин, цукру, фарб, полотна, столової білизни, тютюну, карт і сукна з метою змусити українців купувати ці товари тільки в Росії, а не у західноєвропейських виробників, як було раніше.

Одностороння фіскальна спрямованість російської митної політики в міру формування національної промисловості поступово вирівнювалася. Так, з 1723 року запроваджувався наступний механізм оподаткування ввізним митом імпорту: якщо у вартісному співвідношенні внутрішнє виробництво якогось товару досягало 25 % імпортованого аналогу, то мито складало четверту частину ціни останнього, якщо третину — третю частину, якщо половину то відповідно 50 %, якщо перевищувало то — 75 %. «Арифметичний» масштаб для оподаткування товарів митом був покладений в основу загального митного тарифу 1724 року. Наприклад, залізо, парусина, стрічки, голки, віск оподатковувалися митом у розмірі 75 % ціни; полотнина і оксамит — 50 % ціни; вовняні тканини і зброя — 25 % ціни. 3 товарів, вироблених не в країні, стягувалося помірне мито — від 4 до 10 %. Експортні товари оподатковувалися 3 %-вим митом, крім промислової сировини і напівфабрикатів, необхідних для фабрик (наприклад, пряжа вовняна і льняна). Стосовно до них застосовувалося, по суті, заборонне мито.

В 1724 р. було прийнято за наказом Катерини I «Покровительський митний тариф», згідно з яким товари, що ввозилися іноземними купцями, обкладались митом, у свою чергу національні товари вивозилися без перешкод.

Мито на закордонні товари сплачувалось тільки золотом та сріблом. Воно було настільки велике, що інколи складало 3/4 від вартості виробів, які вироблялись в Російській імперії (парусина, залізо, віск, та ін.), а також на деякі предмети розкоші. В той же час товари, які не вироблялись на російському ринку, оподатковувались 25 % імпортним митом. Імпортне мито також було диференційовано, наприклад, на необроблену шкіру мито становило 25 %, а з обробленою 6 %.

Таким чином, високі ставки мита були запроваджені стосовно українських товарів: так, на льняну пряжу і необроблену шкіру мито сягало 37 %, а знову дозволені до ввезення в Росію горілка і тютюн оподатковувались 30 % митом — крім того, що при вивозі потрібно було сплачувати ще й гетьманську евекту.

Разом з тим, щоб усунути реальну небезпеку зменшення митних доходів, Росія підписала торговельні договори з Англією (1726 р.) і Прусією (1728 р.) про встановлення з даними країнами режиму митного взаємсприяння. А у 1731 році був впроваджений Митний тариф, який замінив явно протекціоністський тариф 1724 року і значно полегшив умови імпорту іноземних товарів. Відповідно до нього було встановлено 20 % мито стосовно тих товарів, які вироблялися у Російській імперії, а інші товарні групи при імпорті оподатковувалися — 10 % ставкою. Відпускні мита були скасовані майже за всіма статтями митного тарифу. Таким чином, із виданням тарифу 1731 року фактично була залишена протекціоністська направленість митної системи Петра I.

У середині XVIII століття в Російській імперії стягувалися 17 різних видів митних податків. Процедура огляду товарів і запису в книгах була дуже складною і відповідно все це серйозно перешкоджало розвитку зовнішньої торгівлі. Найважливішими заходами в сфері митно-тарифних відносин стала ліквідація митних обмежень усередині країни. У 1753-1754 роках внутрішні мита, а також усі 17 «дріб'язкових митних зборів» були замінені однаковим митом у розмірі 13 копійок із карбованця вартості на кордонах держави, які стягувалися як при вивезенні, так і при ввезенні товарів. У 1754 році було видано табель нормальних цін, на основі якої розраховувалися нові збори.

На відміну від «ефімочного» мита, яке стягувалося відповідно до тарифу 1731 року в золотій валюті, 13 %-ве мито сплачувалося російськими грошима, що надзвичайно ускладнювало роботу митних чиновників. Суперечливість такого порядку була очевидна. Однак вона могла бути переборена лише шляхом загального перегляду тарифу 1731 року.

Відповідно до нового тарифу 1757 року розмір митного оподаткування при ввезенні фабрично-заводських виробів встановлювався в залежності від наявності національного виробництва. При цьому митна ставка підвищувалася одночасно з підвищенням ступеня обробки сировини. Ввезені товари оподатковувалися 17,5—25 %-вим «ефімочним» митом, а також «внутрішнім» митом. У сумі це складало 30-33 % від вартості товару, імпортованого в країну.

Реформи 1753-1757 років, а також прийняття Митного статуту Російської імперії (1 грудня 1755 р.), принесли державній скарбниці значний прибуток. Так, якщо при імператриці Єлизаветі митні платежі

складали понад 900 тисяч карбованців, то на початку царювання Катерини II прикордонні митниці дали скарбниці понад 2 мільйони карбованців.

Водночас митний тариф 1757 року виявився не практичним. Мита продовжували стягуватися як металевою валютою, так і російськими «ходячими грошима». Численна і зайва деталізація статей, відповідно до яких проводилося митне оформлення однорідних товарів, ускладнювало застосування тарифу.

Тому в основу нового митного тарифу, який був опублікований 1 вересня 1766 року, були покладені такі принципи: по-перше, всі імпорتنі товари, що у Росії не вироблялися, завозилися безмитно; по-друге, під помірний податковий тиск попали товари, національне виробництво яких знаходилося в стадії зародження; по-третє, помірними були також ввізні мита на матеріали та сировину для вітчизняного виробника; по-четверте, готові вироби оподатковувались більш високим митом в порівнянні з напівфабрикатами; по-п'яте, імпорتنі товари, виробництво аналогів яких існувало в країні, оподатковувались порівняно високим 30 % митом. Експортне мито, як правило не перевищувало 5 % ціни товару. При цьому сировинний експорт попадав під підвищене митне оподаткування, в порівнянні з вивозом готової продукції. Таким чином, прийняття митного тарифу 1766 року підтверджувало реалізацію політики вільної торгівлі, про що свідчать і зміни в структурі митної системи. З 1773 року органи митної служби залишилися лише на митному кордоні.

В 1782 році було прийнято новий митний тариф, який відповідав даній моделі зовнішньоекономічної політики. В ньому практично були відсутні статті про заборонене мито. Більшість товарів при ввезенні оподатковувалось 10 % митом. Велика кількість товарів була звільнена від оподаткування експортним митом.

У другій половині 70-х — на початку 80-х років XVIII століття, охорона державного кордону ще небула централізована, хоча прикордонна варта існувала з 1754 року. Дана невизначеність ускладнювала боротьбу з контрабандою. 27 вересня 1782 року, видано наказ Катерини II про влаштування особливої митної прикордонної мережі та варти для попередження таємного провезення товарів. Митна прикордонна варта складалася з обіздчиків та наглядачів. Обіздчиків наймали за контрактом у разі наявності посвідчень про гарну поведінку і службу на попередній посаді. Кількість обіздчиків залежала від довжини ділянки кордону: по два службовці на кожні 10 верст і ще 20 % від цієї кількості службовців перебували на митниці. Митного наглядача призначало губернське правління за згодою казенної палати та радника з митних справ. Поки наглядач обіймав цю посаду, він вважався чиновником 11 класу і керував 12 обіздчиками (2 для особливих доручень). Обіздчики були зобов'язані протягом терміну чергування постійно перебувати на

своїй ділянці. Головний їх обов'язок — попередження або перешкоджання протизаконному перетину кордону. Якщо об'їздчик не міг зупинити порушника, тоді він переслідував його до першого населеного пункту, де сповіщав місцеву владу, яка мусила налати допомогу. За сумліне виконання службових обов'язків (затримання контрабанди, порушників кордону, дезертирів, або селян-утікачів) об'їздчики отримували від влади грошову винагороду. Наглядачі мали постійно контролювати роботу об'їздчиків для попередження підкупу та зловживань серед службовців митної варти практикувалася щорічна зміна міста служби. За діяльністю митної варти наглядав радник з митної справи в казеній палаті і не менше ніж тричі на рік об'їжджав дільницю губернії.

Запровадження митної варти виявилось суттєвим кроком для вдосконалення системи охорони кордону, але проблема повністю не вирішувалася. Варта складалася з вільнонайманих службовців, яких уряд не вважав абсолютно надійними. Крім того, станом прикордонної варти не було задоволене військове відомство, особливо за умови нестабільної міжнародної ситуації.

За правління Павла I (1796—1801 pp.) питання розвитку митної системи контролювалися комерц-колегією. Колегія, в основному займалася розробкою системи тарифного регулювання зовнішньоекономічних відносин результатом якої стало відпрацювання Загального митного тарифу, який проіснував протягом всього періоду правління Павла I.

Про фіскальну направленість митної політики даного періоду свідчить тенденція зростання митних платежів. Якщо в 1796 році, митний дохід країни складав 7 млн. 500 тис. руб., то в 1802 році митні надходження до державного бюджету країни становили 8 млн. 750 тис. руб.

Слід зауважити, що з метою поживлення зовнішньої торгівлі та посилення колонізаційних процесів, в даний період вперше на півдні України була зроблена спроба створення режиму вільної торгівлі. 13 лютого 1798 року було оголошено маніфест Павла I, в якому пояснювалися принципи та механізм організації режиму Таврійського порто-франко на наступні 30 років. В силу цілого ряду організаційних та фінансових незгоджень, даний проект режиму «безмитної торгівлі» себе не виправдав і було прийнято рішення про його відміну. 21 грудня 1799 року було відновлено колишню мережу кримських портових митниць.

Митно-тарифна політика Російської імперії в першій половині початку XIX століття базувалася на реалізації меркантилістичних, фіскальних та протекціоністських функціях. При розробці тарифної політики враховувалось, що західні країни були зацікавлені в експорті сировинних товарів з Росії, а відповідно на національному ринку по-

пит як на товари споживання, так і на товари промислового призначення (машини, обладнання) не задовільнявся.

Зростання обсягів світової торгівлі на рубежі XIX століття в цілому вплинуло на розвиток зовнішньоекономічних зв'язків як цілих регіонів, так і окремих країн. В економічній теорії почали домінувати положення теорій «порівняльних» та «абсолютних» переваг, які відстоювали безперешкодний обмін товарами і послугами. За 50 років (1810-1860 рр.) зовнішньоторговельний оборот Росії збільшився майже в 3,5 рази.

Домінування тенденції посилення інтернаціоналізації господарського життя у Росії XIX століття призвело до підвищення ролі митних органів у системі державного регулювання економіки. Митні чиновники наділялися великими правами. Військові та цивільні губернатори, чини міської і земської поліції були «... об'язані чинить wspomоществование чиновникам таможенної служби по першому их требованию». Митникам дозволялося під час виконання службових обов'язків мати при собі вогнепальну та іншу зброю. У 1811 році відбулася структуризація митної системи, тобто на території Російської імперії було утворено 11 митних округів, до кожного з яких увійшло декілька митниць.

На початку XIX ст. головною функцією, яку виконували митні органи, була фіскальна, що привело до загального підвищення митних ставок у 1810 р. Існує історичний факт, що додаткове збільшення ставок імпортного мита у 1811 яким оподатковувалися французькі товари, послужило для Наполеона основним аргументом вторгнення в Російську імперію, так як фактично дані дії Росії зірвали встановлену Францією економічну блокаду Англії.

Разом з тим, з метою збільшення вивізної торгівлі у 1816 р. були вжиті заходи щодо заохочення вивезення спирту.

Митний тариф 1818 р. було складено у вільному стилі, але після короткого відхилення в бік фрітредерства, тариф 1819 р. вважається самим помірним в митній історії Російської імперії, так як практично зняв заборону на ввезення та вивезення товарів, ліберальні тарифи діяли тільки до 1821 року.

З цього часу в митній політиці Російської імперії відбулося нарощування протекціоністських тенденцій. Це пов'язано з тим, що молода російська промисловість не могла конкурувати із західними товарами (особливо англійськими). Наприклад, відповідно до Митного тарифу 12 березня 1822 р., який отримав назву заступницького, було заборонено вивіз 21 найменування товару та ввезення 300 найменувань. Основними положеннями були:

- низьке мито на товари, що необхідні для Росії, виробництво яких можливе в країні;
- звільнення від мита іноземних товарів та продуктів, які не виробляються в країні, але в яких є потреба;
- заборона ввозу товарів, які можуть конкурувати з російськими.

Митний тариф 1822 року частково припинив ввезення імпортованих товарів на територію Російської імперії, тобто національна промисловість не конкурувала з іноземними виробниками, що забезпечило існування активного торгового балансу. Почала розвиватися національна промисловість, на фабриках запроваджувались парові двигуни. Однак заборонний митний тариф знизив попит на російську сировину, підвищив ціни на споживчі товари, сприяв зростанню контрабанди. Тариф 1822 року потім неодноразово переглядався (1824 р., 1825 р., 1830 р., 1831 р., 1836 р., 1838 р. та 1841 р.).

Наслідком запровадження протекціоністського митного тарифу стало не тільки зростання обсягів контрабанди, але й набуття нею якості складної, добре організованої і керованої сили. Це привело до необхідності вдосконалення системи митного контролю на зовнішньому кордоні Російської імперії. Реформування структури митної системи 1811 року перепідпорядкувала митну варту від губернатора до начальника митного округу. Варта складалася з команд (по 10 об'їзджиків, яких набирали не за контрактом, а з відставних військових), а кожними трьома командами керував наглядач з помічником. Кожна команда охороняла 15 верст кордону, а вразі необхідності патрулювання морського узбережжя, додаткових службовців призначав начальник митного округу.

У 1827 році уряд прийняв «положение об устройстве таможенной пограничной стражи». Згідно з ним на прикордонну варту поряд з охороною кордонів покладено збір мита. Керівництво вартою здійснювали цивільні особи, що перебували на службі в департаменті зовнішньої торгівлі.

У 1832 році митну прикордонну варту перейменовано на прикордонну варту з карантинними обов'язками, але ще з 1828 року у зв'язку з тим, що начальниками митних округів були митні чини для інспектування варти, при міністерстві фінансів вводилось 2 штаб-офіцерські посади, а в 1848 році, запроваджено посаду інспектора прикордонної варти, які допомагали два вище згадувані штаб-офіцери.

Таким чином, у другій чверті XIX століття, митне відомство Росії отримало можливість виконувати не лише фіскальні функції, але й контролювати державний кордон і вести боротьбу з усіма проявами контрабанди.

Але, не зважаючи на очевидний протекціоністський митний тариф Росії на початку XIX століття, окремі регіони отримали певні преференції. Так, між Російською імперією та Царством Польським діяла Велика хартія для польської промисловості. Безперечно такий товарообмін був вигідний в першу чергу для Польщі.

Завдячуючи сприятливому географічному розташуванню певні території почали функціонувати як центри прикордонної торгівлі. Так, Одеса стала одним із важливих морських портів після введення в 1816

р. пільгового митного тарифу, що зумовило звернення військового губернатора Херсонського краю графа Ланжерона до Петербурга щодо заснування порто-франко в Одесі. Під порто-франко або вільним портом розумівся морський порт, а інколи і велика прилегла до нього територія. В межах даної території ввіз і вивіз будь-якого товару або інших предметів здійснюються без дотримання митних формальностей і звільнюються від сплати мита і митних зборів, якщо вони направляються для виробництва і споживання в межах порто-франко.

У відповідності до маніфесту 1817 року в Одесі було створено порто-франко, що передбачало: «свободный беспощинный привоз всех иностранных товаров без различия, не исключая и тех, кои по общему тарифу к вывозу в Россию запрещаются. Привозные товары выпускаются в город и его округ без таможенного осмотра и без подачи установленных объявлений (кроме хлебного вина и водки, других крепких напитков, запрещенных к вывозу тарифом до 1 января 1821 г.)».¹

Разом з тим слід зазначити, що крім позитивних тенденцій з розширення зовнішньої торгівлі в даному регіоні відбулося й накопичення негативних сторін — втрати фіскального характеру, контрабанда та ін. Спочатку режим порто-франко було введено терміном на 30 років, але потім він двічі корегувався та продовжувався — в 1848 і 1854 роках.

Новий митний тариф Російської імперії було затверджено 18 жовтня 1850 року. Він дозволив ввезення 64 із 89 товарів, заборонених попереднім тарифом, що значно послабило протекціоністську направленість митної політики, початок якої було покладено в 1822 р.

Початок другої половини XIX ст. негативно відобразився на митно-тарифних відносинах. Це проявилось у першу чергу у різкому скороченні митних доходів. В умовах затяжної Кримської війни 1853-1856 рр. та підписання Паризького договору, в результаті якого Росія втратила не тільки південно-західну частину Бессарабії, але й вихід на Дунай, значно погіршилось стратегічне положення Росії на Чорному морі, що в свою чергу вплинуло на різке скорочення обсягів зовнішньої торгівлі. В даній ситуації митна політика Росії почала орієнтуватися на модель «вільної торгівлі», що проявилось у зменшенні митних ставок перш за все на сільськогосподарську продукцію, чавун, залізо, бавовну.

Зі скасуванням кріпосного права 19 лютого 1861 року починається нова сторінка в економічній історії Росії, пов'язана з бурхливим ростом промисловості. При цьому митна політика в епоху «царя-визволителя» (Олександр II правив з 1856 р. до 1880 р.) точно повторює всі зигзаги політико-економічного курсу держави.

¹ Полное собрание законов Российской империи. Т. 34ю Док. 26. 792. Апр. 16, 1817. Маніфест об учреждении Порто-франко в Одессе.

Якщо спочатку це ліберальна митна політика, то в подальшому розвиток митної системи спрямовувався на виконання митними службами, перш за все, фіскальних функцій. Так, в 1864 р. у Міністерстві фінансів було створено департамент митних зборів з метою контролю митної системи, що значно вплинуло на поповнення державної казни за рахунок цих платежів.

З посиленням стагнаційних тенденцій розвитку економіки Росії відбулося призупинення ліберальних перетворень. 10 листопада 1876 р. було прийнято рішення про так звані «золоті мита», тобто митні збори почали справлятися тільки в золотій валюті. Митницям дозволялось крім російської золотої монети приймати іноземну валюту (золото), купони від білетів внутрішніх державних «металевих» позик, білети Державного банку, іноземні банківські білети, які розмінювалися на золото. Основні завдання, що вирішувалися при цьому, — це скорочення ввозу іноземних товарів, забезпечення активного торговельного балансу, поповнення золотовалютного резерву країни. Але даний захід призвів до негативних наслідків — спочатку відбулося підвищення цін на іноземні товари, а потім через відсутність конкуренції зросли ціни і на товари внутрішнього виробництва. Тому з часом ця система була відмінена.

З приходом в 1881 р. нового царя Олександра III, митно-тарифна політика Російської імперії змінилась в бік протекціонізму, що проявилось в значному підвищенні митних ставок при імпорті не тільки промислової продукції, але й сировини та напівфабрикатів. Заборонна митна політика сприяла індустріалізації країни, стимулювала приплив іноземних капіталів. В свою чергу стимулювання вивезення хліба, як найважливішої статті експорту з Росії, сприяло позитивному сальдо зовнішньоторговельного балансу.

В наступному десятиріччі ставки мита щорічно переглядались і кожен раз в сторону збільшення. Піком протекціоністської політики стало прийняття в 1891 р. митного тарифу, коли ставки було підвищено в 5-7 разів.

Розповсюджуючись на галузі, які до цього не попадали під дію тарифних регуляторів, митний тариф посилив ефект захисту (а в деяких випадках це було адекватно забороні ввезення іноземних товарів) і для галузей, які були під «митною парасолькою». Слід зауважити, що аналогічної політики на той час дотримувалися США та Німеччина. При цьому митні бар'єри в США були значно вищими, ніж в Російській імперії, хоча в Росії вони охоплювали більш різноманітний асортимент товарів.

Механізм дії митного тарифу мав певні особливості, а саме: він базувався на ескалації мита залежно від ступеня обробки товару; незважаючи на те, що прийнятий митний тариф вважався мінімальним існуючі доповнення до нього, шляхом додатків, створювали максимальне тарифне навантаження. В 1893 р. даний механізм був зафіксова-

ний в Законі «Про подвійний митний тариф». Відповідно до даного законодавчого акту, товари із країн, які відмовили Росії в наданні пільгових умов для ввезення чи транзиту товарів, оподатковувались митом, яке на 15-20 % перевищувало звичайні ставки.

Але, слід зауважити, що тарифна політика Росії в окремих регіонах мала свою специфіку. Так, Фінляндія маючи статус окремого великого князівства проводила власну митну політику. Це проявилось не тільки в тому, що між імперією та князівством існував митний бар'єр, а й в тому, що Фінляндія не брала участі в російських торговельних війнах з Німеччиною. Поки Росія наприкінці XIX століття запроваджувала дискримінаційні, протекціоністські заходи проти німецьких товарів, Фінляндія, більшість збіжжя закуповувала та завозила не з Росії, а з Німеччини, скуповуючи зерно за демпінговими цінами.

15 (27) жовтня 1893 року вийшов указ Олександра III про створення в департаменті митних зборів Окремого корпусу прикордонної варти (ОКПВ), який підпорядковувався Міністерству фінансів і був побудований на принципах військової організації. Корпус розподілявся на прикордонні бригади, і кожна бригада закріплювалася за митним округом, а її командир оперативно підпорядковувався начальникові митного округу. Серед основних функцій корпусу були охорона кордону і проведення митного розшуку.

Крім цього, з метою посилення боротьби з економічною контрабандою було задіяно наступний механізм фінансової зацікавленості, після викриття та вилучення контрабанди митники отримували грошову винагороду — максимальний розмір якої сягав 60 % від вартості контрабандного товару.

Все це призвело до того, що наприкінці XIX століття митні платежі займали друге місце в непрямих прибутках держави. Якщо прямі податки в 1897 році становили 101,4 млн. руб., то непрямі — 596,4 млн. руб. При цьому надходження мали наступну структуру. Найбільшою статтею доходної частини державного бюджету був акциз на алкоголь 280,1 млн. руб., який був на 50 % більше, ніж прямі податки, іншими складовими акцизного збору були: цукровий — 55,5 млн. руб., нафтовий — 22,8; тютюновий — 35,3; сірниковий — 7,1 млн. руб. Друге місце займали митні податки — 195,6 млн. руб. Головними предметами митного оподаткування були: чай — 28,1 млн. руб.; бавовна — 24,1 млн. руб.; машини — 91 млн. руб.; вина — 4 млн. руб.; вовна — 3,2 млн. руб.; фрукти — 3,1 млн. руб.; риба — 2 млн. руб.

Серед непрямих податків митний податок займав перше місце після акцизу на алкоголь, у той час як останній упав з 34,5 % у 1884 року до 25,7 % у 1894 році. Державні прибутки в Російській імперії збільшилися за 11 років із 706 266 до 1 155 786 тисяч руб., тобто на 63,3 %, непрямі податки — на 205 090 тисяч руб. (54,5 %), митний прибуток — 84 148 тисяч руб. (84,4 %).

Зростання обсягів зовнішньої торгівлі зумовило розвиток зовнішньоторговельної інфраструктури. Разом з бурхливим розвитком залізничного транспорту, який став початком формування єдиної транспортної системи, все більшу роль починає відігравати комерційний флот.

Реформи захисного характеру, де основна увага приділялась експортному спрямуванню, на перше місце ставили саме морський транспорт як найменш затратний вид перевезень. У цих умовах чорноморські порти стають центрами формування та розташування великих пароплавних компаній, так як розвиток морського транспорту, стає показником успішності економічного розвитку країни в цілому.

За останньої чверті XIX ст. чорноморські порти перетворюються на центри, де формується основний потік експортних вантажів не тільки з Донецького басейну чи Півдня України, але й з Європейської частини всієї Російської імперії. В той же час російські порти Балтії перейняли на себе функції прийому та обслуговування імпортного товаропотоку.

Митна політика під час перебування міністром фінансів (1892-1903 рр.) і головою Ради міністрів (1905 — 1906 рр.) С.Ю.Вітте була частиною економічної «системи Вітте» в основі якої був цілий комплекс фінансових, кредитних та податкових заходів, за допомогою яких держава стимулювала розвиток промисловості. «Створення власної промисловості, — підкреслював міністр фінансів, — і є тією корінною, не лише економічною, а й політичною задачею, що є наріжним каменем нашої протекціоністської системи». Обмежуючи ввезення іноземних товарів до Росії високими митними податками, уряд заохочував експорт різнобічними податковими пільгами та преміями.

Вітте не побоявся навіть розпочати в 1893 році митну війну з Німеччиною, яка була найбільшим зовнішньоторговим партнером Росії. Причиною митної війни стала відмова Німеччини про надання пільгового режиму транзиту російських товарів через її митну територію. На протязі півроку ці країни по відношенню одна до одної тричі змінювали імпорнтні митні ставки. Тільки в 1894 році митний конфлікт закінчився підписанням торгового договору, заснованого на принципі рівноправних торгових відносин з цією країною.

У першому десятилітті XX століття намітилася депресія в промисловому виробництві, але з 1909 року Російська імперія вступила в смугу промислового підйому. Це позначилося на організації митної справи, головним завданням якої як і раніше залишалася реалізація фіскальної функції.

Митний тариф 1903 року, який почав діяти в 1906 році, був ще більш протекціоністським, але в перші ж роки його існування багато статей цього тарифу були скасовані або замінені.

Збільшення експорту в період 1900-1913 років на 212 % позначилося і на рості митних прибутків. Якщо в 1893-1897 роках загальна сума прибутків складала щорічно 174 мільйона руб., у 1898-1902 ро-

ках- 218 мільйонів, у 1903-1907 роках — 239 мільйонів, у 1908-1912 роках — 306 мільйонів, то в 1913 році — 370 мільйонів руб.

Посилення фіскальної направленості діяльності митних органів диктувалося тим, що управління митною справою на всьому просторі Російської імперії належало Міністерству фінансів по департаменту митних зборів. До митного відомства, крім департаменту митних зборів, входили окружні та дільничі митні управління і установи: митниці, митні застави, пости та перехідні пункти. Кількість і межі митних округів та дільниць, установи, що до них належали, визначалися міністром фінансів. Санк-Петербурзька, Московська, Варшавська, Харківська, Одеська та Архангельська митниці не входили в жоден з округів, підпорядковувались безпосередньо департаменту митних зборів і мали назву головних сховищ них митниць.

В цілому, в даний період, митне законодавство відповідало потребам держави, а на початку ХХ століття і світовим стандартам. Згодом, згідно політичної кон'юнктури (входження Росії до Антанти), Росія поступилася своєю незалежністю в митній справі і втратила самостійність у визначенні митної стратегії.

Таким чином, впродовж ХVІІ — початку ХХ ст. розвиток митної політики Російської імперії мав циклічний характер, зміна царюючих осіб різко відбивалася на зміні підходів у регулюванні зовнішньої торгівлі — від жорсткого протекціонізму до розумної політики фритредерства і навпаки.

2.6. МИТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

З початком Першої світової війни українські землі, що входили до складу ворогуючих імперій, припинили митні операції, характерні для мирного часу. Їхнє відновлення відбулося в ході відродження української державності, чільним атрибутом якої стало заснування самостійного митного відомства.

З проголошенням 4-м Універсалом Центральної Ради України незалежною державою почався новий етап становлення митної системи в Україні. В Універсалі відзначалось: «Однині Народна Українська Республіка бере в свої руки найважливіші галузі торгівлі і всі доходи з неї повертатиме на користь народу. Торг товарами, які будуть привозитись з-за кордону і вивозитись за кордон, буде вести сама держава наша».¹ Тому «з метою захисту держави від спроб безмитного ввозу іно-

¹ *Рогожин А. И. Гончаренко В.Д.* Центральна Рада і її правові акти. // Вісник Академії правових наук України. Х., 1993. № 1. — С. 42.

земних товарів, а рівно й вивозу тих українських виготувань землі і промисловості, які за увлеченням економічного характеру можуть підпадати під обмежені норми», було вирішено встановити тимчасовий митний нагляд у кордонних пунктах.

Про значимість розбудови митної системи, як елементу державності писав Голова Центральної Ради М.С.Грушевський у своїх статтях: «... до загальнодержавних справ відносяться питання війни та миру, міжнародні договори, керівництво військовими силами республіки і — поряд з грошовою системою, поштою, телеграфом, залізницею — також загальнодержавні митні тарифи».

Тимчасовий митний нагляд до відпрацювання нового митного статуту здійснювався згідно з вимогами «Таможенного устава» й інших нормативних актів, виданих до 27 жовтня 1917 р., а також загального митного тарифу 1903 р. і конвенційних угод Росії, Німеччини і Австро-Угорщини 1894—1904—1906 рр. Митні операції обмежувалися перепусткою через кордон пасажирів з їхніми речами, серед яких підлегли до сплати мита, але не в товарному вигляді, випускалися (без таврування) після утримання зборів; прийманням до огляду всіх іноземних вантажів і поштових відправлень, що прибували з-за кордону і переадресувалися транзитом до Одеси, Києва чи Харкова.

У «Проекті Урядової комісії з вироблення Конституції Української Держави» зазначалося, що «всі міжнародні торговельні і митні умови, міжнародні умови, що накладають масткові тягарі на державу або на громадян держави... набирають чинності тільки за згодою Державного Сейму».¹ Пізніше ідея про необхідність державного контролю над митною системою України знайшла відображення у проекті Конституції УНР, десятий параграф якої зазначав, що «до компетенції Федерально-Державної Організації належать такі справи:... 10) митна та карантійна справа. Торгові склади.»

Для опрацювання порядку і умов переміщення вантажів через митний кордон України, врегулювання тарифів і місць проходження вантажів, за дорученням міністра фінансів у березні 1918 року організується Комісійна рада з питань формування митної системи УНР. У прийнятому цією радою рішенні зазначалось, що ситуація, яка склалася у прикордонні, вимагає вжити рішучих заходів з метою «... термінового відгородження кордону і держави від спроб безмитного ввезення імпорتنих товарів, а також вивезення українських».²

Рада запропонувала організувати «митний нагляд» насамперед на західному кордоні України і створити з цією метою митні установи в Радзівілові, Волочиську, Гусятині, Новоселиці, Збаражі, а також на за-

¹ Дорошенко Д.І. Нарис історії України: В 2 т. К., 1992; Т 2. — С 180.

² Павлов А.П. Українська митниця на шляху відродження та розвитку: Правові та історичні аспекти. — К., 2002. — с.66.

⁹ Там само (Додатки)

лізничній станції Брест-Литовськ, через яку в Німеччину спрямовувалась значна частина українських продовольчих товарів.

Станом на 22 квітня 1918 р. основу структури митної системи в Україні становили:

- Управління Південного і Південно-Західного митних округів;
- Одеська, Харківська та Київська митниці.

Питання організації митної справи України після державного перевороту у 1918 р. вирішував також її уряд, який для організації роботи щодо зміцнення фінансової бази країни створив, у складі Міністерства фінансів, Департамент митних зборів, який складався з наступних відділів: законодавчий, тарифний, статистичний, загальної канцелярії, господарчий та будівничий. Департаменту митних зборів були підпорядковані всі митні установи України — 22 митниці, 26 митних застав та 2 митні пости.

За рішенням гетьмана Павла Скоропадського було організовано Корпус прикордонної варти, якому доручалося виконання не тільки функцій охорони кордону України, але й окремих митних функцій. У цей період було укладено угоду між Україною і Росією, у відповідності до якої на митному кордоні між державами почали діяти митні пости Харківської митниці — в Белгороді та Валуйках.

Також було підписано «протокол економічного договору між Українською державою, з одного боку, і Німеччиною та Австро-Угорщиною — з іншого. Ним передбачалося, що третина зібраного врожаю, а також виробленої в Україні металопродукції, 10 % виробництва цукру та 20 % спирту буде експортовано до Німеччини та Австрії. Натомість останні зобов'язувалися поставляти в Україну вугілля, нафту, сільськогосподарську техніку та промислове устаткування.

В додатку до протоколу, який містив розділ «Угода про мито», поряд з регулюванням нарахування і сплати мита в торгових відносинах сторін передбачалось наступне: «Укладаючи договір, сторони приступлять негайно до спільних переговорів, щоби в інтересах товарообміну між обома державами впровадити спрощення і полегшення українських митних формальностей».

Інакше склалися взаємовідносини з Румунією. У зв'язку з негативним ставленням румунського уряду до повернення Україні загарбаної румунами української частини Бессарабії, гетьманський уряд видав наказ «Про заборону вивозу товарів у Румунію і Бессарабію». «Митна війна» між сусідніми країнами тривала протягом усього літа 1918 року, аж поки до Києва не приїхала румунська делегація для проведення відповідних переговорів.

У серпні 1918 року почалася ще одна «митна війна» — фактична економічна блокада Криму у зв'язку з сепаратними заходами уряду генерала С. Сулькевича, який намагався відірвати півострів Крим від України. За винятком продуктів для німецьких частин, які на той час перебували у

Криму, урядом України було повністю припинено рух будь-яких товарів на територію півострова. Як наслідок С. Сулькевич був змушений змінити свою політику щодо України і надіслати до Києва свою делегацію для вироблення умов приєднання Криму до України.

Структура митної системи України складалася з 49 митних установ. Залежно від значення і обсягу роботи вони розподілялися на 21 митницю: першого класу першого ряду — Одеська, першого класу другого ряду — Київська і Харківська, першого класу третього ряду — Волочеська, Радзивилівська, Маневицька (Повурівська) і Голобська (Рожицька), першого класу четвертого ряду — Новоселицька, Миколаївська, Маріупольська, Унгенська, Луцька, Лунінська. Другого класу — Бердянська, Луганська, Херсонська, Ізмаїльська, Ренійська, Томашівська, Гусятинська, Ісаківська, Долгбичевська та двадцять шість митних застав і два митних пости.

З утворенням Західноукраїнської Республіки певний рух у створенні власної митної системи здійснювався державним секретаріатом фінансів. До його складу входили: митна служба, скарбова сторожа та органи міри й ваги. Йому також підпорядковувались дирекції скарбових округів, прикордонні митні уряди та податкові відділи при повітових комісаріатах. Деякі митні функції належали й Секретаріату з торгівлі і промислу.

Таким чином можна зробити висновок, що уряди які існували у цей короткий період української державності, з глибоким розумінням ставилися до проблеми створення митної системи, але для реалізації проєктів їм не вистачило часу. В 1918-1920 рр., коли майже на всій території України розгорнулися бойові дії, міжнародні торговельні операції були практично припинені. За таких умов існування митних інституцій втрачало будь-який сенс. Їхнє відновлення відбувалося вже за часів Радянської України.

2.7. ХАРАКТЕР І НАПРАВЛЕНІСТЬ МИТНО-ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ СРСР

У радянський період митне регулювання носило інший характер. Митна політика Радянського Союзу будувалася за принципом монопольного протекціонізму і це був об'єктивний процес. Введення цієї системи диктувалося розрухою в країні, викликаною першою світовою і громадянською війною, а також економічною блокадою західних держав. Але надмірний протекціонізм стримував розвиток національного ринку, негативно позначався як на відновленні та розвитку металургійної і металообробної промисловості, так і на штучній підтримці елементів натурального господарства в сільській місцевості.

Безумовно, загальний стан економічної та політичної ситуації в країні (громадянська війна, голод, розруха, товарний дефіцит) вплинув на розвиток митної справи — крім виконання фіскальної функції однією з головних стала правоохоронна. У 1921 р. було видано декрети про право митних установ на конфіскацію контрабандних товарів, а 8 грудня 1921 р. створено Центральну комісію з боротьби з контрабандою. Контрабанда стала однією із найгостріших економічних проблем в країні. У величезній кількості ввозився іноземний товар, який породжував спекуляцію. В обмін на контрабандні товари вивозилось золото, коштовності, хутро, предмети старовини і мистецтва. Організовувалися групи контрабандистів, які підривали економічні устої держави.

28 грудня 1920 р. між Українською РСР і Радянською Росією було підписано Союзний Робітничо-селянський договір, ст.3 якого передбачала об'єднання існуючих в обох республіках народних комісаріатів зовнішньої торгівлі. Вже в жовтні 1921 року на кордоні УРСР функціонувало 44 митні установи трьох видів: митниці, митні нагляди, митні пости. Серед митниць за обсягом товаропотоку виділялись Олевська, Ямпільська, Волочиська, Гусятинська, Могилів-Подільська, Одеська, Тернопільська, Маріупольська, Бердянська, Таганрозька. «Митні нагляди» існували в Очакові, Овідіополі, Генічеську. Крім митниць на кордоні були створені також дві внутрішні митниці — в Києві та Харкові.

Таким чином, до підписання у 1922 році Договору про створення СРСР, відносини між союзними республіками характеризувалися як міждержавні. Тобто, існуючі тісні взаємозв'язки у сфері митно-тарифних відносин за нинішньою класифікацією інтеграційних об'єднань можна систематизувати як митний союз. 20 квітня 1922 року РНК УРСР було прийнято постанову про введення в дію на території УРСР Митного тарифу з Європейської торгівлі, а з часом про митну охорону.

Із створенням Радянського Союзу зовнішні відносини, як і митна справа, стали прерогативою союзних митних органів. Коли в червні 1923 р. в Москві на Четвертих зборах ЦК РКП(б) представники України порушили питання про необхідність децентралізації всієї сфери зовнішніх відносин, Сталін, доповідаючи з даного питання, заявив: «Українці пропонують, Інсправ і Зовнішторг перенести із розряду (митних) об'єднань до розряду директивних, тобто залишити комісаріати в республіках з Інсправ і Зовнішторгом Союзу, підпорядкувавши їх директивам останніх. Ця пропозиція неприпустима, якщо враховувати, що ми дійсно створюємо союзню державу, яка виступає перед зовнішнім світом як одне ціле».¹

¹ КПСС в резолюціях і рішеннях съездів, конференцій і пленумів ЦК: 7-е изд. — М., 1953ю 4.1. — С 763—764.

В 1944 р. союзні республіки отримали право на зовнішні відносини (яке фактично було реалізоване частково), але митна справа була підпорядкована виключно органам Управління Союзу РСР.

До 1922 року митні органи керувалися дореволюційним тарифом 1906 року. В умовах відновлення народного господарства, відсутності платіжного балансу і спроб іноземних держав задушити Радянську республіку економічними санкціями, єдиним засобом захисту став митний тариф 1922 року.

Ключовою тезою митного тарифу 1922 року стала орієнтація на промисловий протекціонізм. Захист національної промисловості від іноземної конкуренції і створення сприятливих умов для національного виробництва досягаються проведенням ряду заходів. Найсамперед це: встановлення високих ввізних мит (на основі різниці між національними цінами на певні товари та цінами зовнішнього ринку); допущення безмитного ввезення промислової сировини, напівфабрикатів і машинного устаткування, яке не вироблялося в країні; введення високих, навіть заборонних експортних мит на сировину, що вироблялася в країні в недостатній кількості; на сировину, вироблену в надлишку, встановлення помірних і низьких мит; безмитне вивезення готових виробів (цукор, текстильні вироби).

З метою посилення фіскальної функції встановлювалися високі ввізні мита на предмети розкоші та більш помірні на товари широкого вжитку, а також високі вивізні мита на ті предмети експорту, де країна на світовому ринку була монополістом.

Митний тариф 1922 року проіснував до початку 1924 року. Приводом до прийняття нового тарифу послужив цілий ряд причин, у тому числі і фінансового характеру. На відміну від інших держав Радянський Союз не домагався перетворення митного тарифу в основне джерело надходження коштів до бюджету. За винятком окремих періодів (наприклад, грудень 1922 року — січень 1923 року), коли частка мита у доходах була високою (30-35 %), загальний рівень мита був низький, всього 3,8-4,6 %. Невисоким він залишався й у наступні десятиліття. Це пояснюється тим, що система митного оподаткування фактично не працювала, тому основними митними надходженнями були збори за митне оформлення та інші платежі за митні процедури.

Потім митна політика в Радянському Союзі перестала виконувати регулятивні функції і впливати на розвиток торгівлі з окремими країнами. Митний тариф на імпортовані товари став покриватися з держбюджету і не мав істотного впливу як на внутрішнє ціноутворення так і на економічну ефективність зовнішньоторговельних операцій.

Прийняття нового митного тарифу 8 січня 1924 року дещо змінило ситуацію. Було значно підвищено митні тарифи на предмети розкоші та деякі інші товари. У той же час послідовно реалізовувався принцип пільгового і безмитного ввезення обладнання для промисловості, сіль-

ськогосподарських машин та інвентарю, а також безмитного везення насіння, добрив та засобів боротьби зі шкідниками.

Значну кореляцію тарифної політики внесло затвердження нового митного тарифу 11 лютого 1927 року. Ним передбачалося везення безмитних товарів, товарів з заступницькою, фіскальною і надфіскальною метою. 21 травня 1930 року Раднарком СРСР затвердив митний тариф з привізної торгівлі. У 1932 році щодо даного тарифу була введена двоколонна система, були встановлені мінімальні та максимальні ставки мит.

У 1937 році до митного тарифу було внесено зміни — різке зниження мінімальних ставок. Для всіх видів сировини, промислового устаткування, машин, верстатів було встановлено мито в розмірі 1 % від їх вартості. Отже, у 30-і роки діяльність митних органів зводилась лише до контролю та пропуску товарів, вантажів, пасажирів. Митні органи, фактично почали виконувати правоохоронну функцію, а не фіскальну чи регуляторну.

Вдосконалення системи тарифного регулювання припадає на другу половину 40-х і 50-х років. Митний тариф у післявоєнний період поділявся на: загальний митний тариф з привізної торгівлі; привізний тариф для країн Сходу; тариф для товарів афганського походження; диференційований митний тариф для товарів, що завозилися через Мурманський порт; конвенційні ставки мита на деякі товари, спеціально обговорені в торгових угодах з іноземними державами.

В кінці 50-х та на початку 60-х було видано ряд правил та інструкцій, які регулювали питання пропуску через кордон вантажів, транспортних засобів, осіб та міжнародних поштових відправлень. Постановою Ради Міністрів СРСР від 28 липня 1961 року № 671 був затверджений новий митний тариф СРСР, який вводився в дію з 1 жовтня 1961 року. 5 травня 1964 року Президія Верховної Ради СРСР затвердила Митний кодекс СРСР. У 1962 р. було підписано в Берліні угоду про співробітництво і взаємодопомогу з митних питань між соціалістичними країнами.

У новому митному тарифі СРСР враховувалися зміни, що відбулися в практиці світової торгівлі, а також нові взаємовідносини між країнами — учасниками РЕВ. Мінімальні ставки мита, застосовувалися до товарів (якщо не було передбачено їх безмитне везення), що ввозилися із країн з якими діяв режим найбільшого сприяння, а максимальні — до товарів, що ввозилися з інших країн. Постановою передбачалося, що радянські організації, які здійснюють імпорт товарів, сплачують до союзного бюджету суми мита, нараховані на товари, у порядку, установленому Міністерством фінансів СРСР і Міністерством зовнішньої торгівлі СРСР (МЗТ СРСР). Відповідно до положення даного митного тарифу, при оподаткуванні товарів за максимальними ставками, суми мита не могли бути віднесені на радянських замовників або оплачува-

тися за рахунок зменшення яких-небудь сум, предметів внеску зазначеними радянськими організаціями в союзний бюджет. Міністерству зовнішньої торгівлі СРСР надавалося право за узгодженням із Мінфіном СРСР і МВС СРСР, виходячи зі ставок, передбачених митним тарифом, і з обліком рівня роздрібних цін на відповідні товари СРСР, встановлювати ставки мита на предмети, що надходять у міжнародних поштових відправленнях, а також на предмети, які надходять у багажі та ручній поклажі прибуваючих у СРСР, коли ці товари підлягають оподаткуванню митом.

Таким чином поняття «мито» фактично підмінялось поняттям «митні прибутки», так як імпортер перераховував у бюджет не мито, а різницю вартості товару на внутрішньому і зовнішньому ринках. Це вимагало постійного перегляду багатьох положень з урахуванням змін, що відбуваються як в економіці країни, так і в сфері зовнішньоекономічних зв'язків.

Трансформація економічної системи з 1985 року відкрила новий етап розвитку радянської митної політики. Істотні зміни в системі митно-тарифного регулювання відбулися в 1989 року, коли, слідом за скасуванням державної монополії на зовнішню торгівлю та розширенням кількості учасників експортно-імпортних операцій, було введено обов'язкове декларування товарів та іншого майна, що переміщується через кордон. Тобто основними функціями митно-тарифної політики стали фіскальна та регулятивна.

З 1 червня 1991 р., втрачає силу старий, 1964 р., Митний кодекс СРСР, і вводиться новий Митний кодекс СРСР, відповідно до якого центральним митним органом СРСР затверджується Митний комітет СРСР, і йому підпорядковуються регіональні митниці та митниці. Проте така структура управління проіснувала недовго, до розпаду Радянського Союзу.

Отже, можна зробити висновок, що процес створення митно-тарифної системи України почався не з 90-х років ХХ століття, а на протязі великого історичного періоду формування державності. На певних історичних етапах, коли територія країни була підпорядкована іншим державам, даний процес розвивався у рамках державних політик країн-вассалів. З моменту проголошення незалежності Україна самостійно буде власну митну систему та проводить власну митну політику.

2.8. ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ МИТНО-ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Система державного регулювання зовнішньоекономічних відносин в Україні, на початку 90-х років ХХ століття, почала формуватися у складних та суперечливих соціально-економічних умовах які характе-

ризувалися значним та різким падінням національних обсягів виробництва, гіперінфляцією, розривом традиційних господарських зв'язків з підприємствами колишнього СРСР, відсутністю привабливого для іноземного капіталу інвестиційного клімату.

Загальна системна криза неминуче вплинула на сферу зовнішньоекономічних зв'язків — скоротилися як обсяги експорту, так імпорту товарів та послуг, це проявилось в наявності дисбалансів в даній сфері діяльності (від'ємне сальдо як зовнішньоторгового, так і платіжного балансів, вагома зовнішня нетто-заборгованість). Низька конкурентна спроможність більшості товарів українського виробництва та відсутність кваліфікованих кадрів у даній сфері діяльності зумовила інертність та «консервацію» існуючої товарної і географічної структури зовнішньоекономічних зв'язків.

Тому головною метою перших етапів відпрацювання механізму зовнішньоекономічної політики, та митно-тарифної системи як його складової, стало припинення падіння зовнішньоторговельного обороту, і насамперед експорту, в забезпеченні критичного імпорту країни, стабілізації зовнішньоторговельного і платіжного балансів, створенні інвестиційних, організаційних та технічних передумов інтегрування економіки України до світового економічного простору.

Еволюцію митно-тарифної політики України за моменту становлення держави можна розділити на п'ять етапів.

Перший етап (1991—1993) — формування основ зовнішньоекономічної політики та митно-тарифної політики як її складової.

Це проявилось в першу чергу у закладенні підвалин законодавчої бази функціонування країни у сфері світогосподарських зв'язків. Нормативно-правові передумови управління зовнішньоекономічними відносинами були закладені з прийняттям Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року. В ньому знайшли своє відображення основні, загальні правові норми регулювання зовнішньоекономічних відносин.

Першими нормативними документами які визначили основні правові засади функціонування митно-тарифних відносин в Україні стали Закон України «Про митну справу в Українській РСР» (25 червня, 1991 р.), Закон України «Про державний кордон України» (4 листопада 1991 р.), Митний кодекс України (12 грудня 1991 р.), Закон України «Про Єдиний митний тариф» (5 лютого 1992 р.).

В умовах значного збільшення чисельності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, підвищення обсягів як товаропотоку, так і пасажиропотоку однією з головних задач для держави стало формування ефективної митної політики країни. Її реалізація можлива була тільки за умови створення оптимально структуризованої, з чітким визначенням функціональних завдань митних органів ефективної митної системи.

Тому для реалізації поставлених завдань Держмитком у відповідності з наказом № 73 від 08.04.92 р. реорганізував митні пости, які залишилися від СРСР, в митниці, а також створив 15 нових митниць (Луганська, Сумська, Харківська, Івано-Франківська, Краснолиманська, Рава-Руська, Рівненська, Рухівська, Бердянська та ін.) і 53 митні пости. Штатна чисельність митниць була встановлена від 30 (Бердянська і Краснолиманська митниці) до 190 одиниць (Рава-Руська митниця).

В подальшому відповідно до Постанови КМУ від 08.07. 94 р. були створені територіальні митні управління, які здійснювали безпосереднє керівництво митними установами, що знаходились на підконтрольній території: Дніпровська, Західна, Карпатська, Кримська, Південна, Південно-Східна, Східна, Центральна.

Слід зауважити, що з точки зору системи державного регулювання зовнішньоекономічних відносин в Україні, особливо в частині застосування митних регуляторів, відбулася зміна пріоритетів, головним став контроль держави за зовнішньоторговельною діяльністю, а не за переміщенням фізичних осіб, як було при централізовано-плановій системі господарювання. Було впроваджено досить жорсткий експортний і ліберальний імпорتنний режими, тобто відносно імпорту домінувала преференційна функція, тоді як справляння експортного мита мало суто фіскальну та протекціоністську спрямованість, що пов'язано з цілим рядом причин, але основною стала відсутність загальної концепції трансформування економічної системи з командно-адміністративної моделі на ринкову.

Домінуючими причинами застосування лібералізації імпорту були наступні: по-перше, насичення споживчого ринку країни в умовах його незбалансованості; по-друге, досить широкий тиск з боку міжнародних фінансових та економічних організацій, які завжди зацікавлені в лібералізації особливо імпорту; по-третє, конкурентний фактор, сподівання на те, що продукція іноземного виробництва заставить національного виробника підвищити ефективність власного виробництва.

В Україні до початку 1993 року стосовно до ввезених на її територію товарів формально діяв Митний тариф СРСР, затверджений Постановою Ради Міністрів СРСР від 27 квітня 1981 року № 394. Митний тариф мав таку особливість: сировина, устаткування та обладнання не оподатковувались імпортним митом, тоді як продукти харчування та товари широкого вжитку попадали під дію мита.

Єдиний митний тариф України від 11 січня 1993 року у більшості тарифних позицій передбачав ставки від 0 до 10 %. Незначна частина товарних позицій була об'єктом вищих ставок — 15—30 %, і максимальний рівень митного оподаткування передбачався для алкогольних і тютюнових виробів — 50 %. Для товарів з країн, які користувалися режимом найбільшого сприяння, використовувалися тарифи 2—5 %.

Позитивом політики лібералізації відносно імпорту стало зменшення дисбалансу між попитом і пропозицією на внутрішньому ринку, але при цьому спостерігалась негативна тенденція яка виявилась в неготовності більшості національних підприємств конкурувати з іноземними. Внаслідок чого ускладнювалась реалізація продукції, а отже втрата ринків збуту, в тому числі і внутрішнього, мав місце спад виробництва.

Основною причиною вибору жорсткої митно-тарифної політики відносно експорту стали диспропорції між внутрішніми та світовими цінами. Адміністративне регулювання цін привело до збереження значно нижчого їх рівня у порівнянні зі світовими, що стимулювало вивіз товарів з України і загострення проблеми дефіциту. Таким чином, цінова вилка давала змогу отримувати значні прибутки від продажу товарів на експорт.

Наповнення державного бюджету за рахунок валютної виручки та експортного мита привело до того, що практично більшість потенційних експортованих товарів попадали під дію вивізного мита, або нетарифних методів регулювання.

Впровадження даної системи митно-тарифного регулювання експорту було безперечно доцільним, але вкрай неефективним виявилось функціонування механізму нетарифного регулювання, особливо в частині розподілу квот, ліцензій, дозволів при експорті товарів. Створення складної процедурної системи отримання права на експорт товарів не тільки заклало основи тінізації економіки України, але й практично знищило початки конкурентного середовища, без якого не можливе функціонування ринку, як системи господарювання.

Оскільки співвідношення між цінами було на користь світових, то відбулася переорієнтація експортних поставок з ринку СНД на західні ринки.

Основним здобутком даного періоду стала кардинальна зміна ролі зовнішньоекономічного фактора в національній економіці. На відміну від пасивної ролі у централізовано-плановій моделі господарювання, він став активною рушійною силою стимулювання ринкових трансформаційних процесів.

Радикально змінився і сам характер зовнішньоекономічної діяльності. З ліквідацією монополії держави на здійснення зовнішньоекономічних операцій для більшості суб'єктів господарювання зовнішньоекономічна діяльність стала одним із видів господарської практики. При цьому реалізація економічних інтересів суб'єктів господарювання стала вирішальним фактором, який визначав стан у сфері зовнішньоекономічних відносин, оскільки основна частина доходів від даного виду діяльності почала концентруватися в розпорядженні не держави, а суб'єктів господарювання.

За умов посилення кризових явищ в економіці України, зовнішньоекономічні зв'язки сприяли вирішенню деяких поточних господарсь-

ких завдань. Так, наприклад, для підприємств металургійного комплексу, хімічної та легкої промисловості зовнішньоекономічні зв'язки стали головним джерелом «виживання», яке забезпечило реалізацію незатребуваної внутрішнім ринком продукції. Крім цього, за рахунок імпорту стало можливе наповнення внутрішнього ринку товарами, які до цього вважалися дефіцитними.

Лібералізація зовнішньоекономічної діяльності створила потенційні можливості для подолання автаркічних перешкод і реальної інтеграції країни до світового економічного простору. Кон'юнктура і вимоги світових ринків стали важливим фактором, який став визначати цілі і пропорції відтворення, загальноекономічну ситуацію в країні.

Другий етап (1994—1995). Основна мета цього етапу — фіскальна, тобто наповнення державного бюджету за рахунок оподаткування імпорту та експорту.

В зв'язку із лібералізацією зовнішньоторговельного режиму створюється механізм тарифного та нетарифного регулювання, який спрямований на отримання податкових надходжень, тобто забезпечення в першу чергу суто фіскальної функції, а далі — на захист національного товаровиробника.

Це проявилось у підвищенні середніх ставок мита до 20 % за пільговими ставками, а за повними до 30 %, у скасуванні пільгового мита при імпортуванні продукції з країн СНД, підвищенні максимальних ставок до 300-350 % (лікєро-горілчані вироби).

В зв'язку з тим, що ставки імпортного мита були в основному підвищені на товари споживання, тобто під дію митного тарифу попала незначна кількість номенклатури товарів, то середньозважена величина мита становила 11,9 %, а для країн, з якими Україна уклала угоди про вільну торгівлю — 6,3 %. Але при цьому слід зауважити, що ступінь фактичного захисту певних товарів суттєво підвищували досить високі ставки акцизного збору на імпортну продукцію.

В той же час було закладено основи щодо проведення узгодженої митно-тарифної політики — це створення в 1994 році Митно-тарифної ради при Кабінеті Міністрів України і прийняття у 1994 році першої постанови щодо зміни ставок ввізного мита, яка на той час носила більше фіскальний характер, хоча й мала елементи протекціонізму.

З 1994 р. в Україні вперше почали діяти кількісні обмеження щодо імпорту. Було чітко визначено товари, які підлягають регулюванню нетарифними методами, а саме: товари, експорт яких підлягає і квотуванню, і ліцензуванню; товари, експорт яких підлягає тільки квотуванню; товари, імпорту яких підлягає і квотуванню, і ліцензуванню; товари, імпорту яких підлягає тільки ліцензуванню.

У травні 1994 р. було прийнято Указ Президента України «Про заходи щодо лібералізації експортної політики в Україні», відповідно до якого значно скоротився перелік товарів, що експортувались

у режимі застосування нетарифних методів регулювання. Так, перелік товарів що підпадали під систему квотування, ліцензування було скорочено на 104 позиції. Даний нормативний документ (п.3) скасував інститут уповноважених організацій на експорт вугілля, аміаку, етилену, метанолу, мінеральних добрив, бензину і чорних металів, при цьому Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків дістало можливість проводити аукціони щодо реалізації квот через Українську фондову біржу.

У 1995 р. було знято перелік товарів, імпорт яких попадав під режим квотування і ліцензування. Режим ліцензування товарів на імпорт поширювався на такі товарні групи, як шлак, хімічні засоби захисту рослин, фармацевтичні продукти, ветеринарні препарати, мінеральні добрива, косметичні препарати та засоби особистої гігієни. Було знято також і перелік товарів, експорт яких підлягає ліцензуванню, а кількість товарних позицій, що попали під режим квотування і ліцензування, було значно скорочено. Даний режим залишився тільки на зернові культури, руди й концентрати дорогоцінних металів, дорогоцінне та напівдорогоцінне каміння, відходи та брухт чорних, кольорових та дорогоцінних металів.

Значне скорочення нетарифних заходів регулювання експортно-імпорتنних операцій було пов'язане з тим, що Україна почала активно залучати до своєї економіки кредити міжнародних економічних організацій (МВФ, Світовий банк, ЄБРР), а однією із умов отримання таких кредитів було значне скорочення системи нетарифного регулювання зовнішньоторговельних операцій.

З метою подолання інфляції, стабілізації витрат на оплату критичного імпорту (зокрема нафти та газу) 12 серпня 1993 р. НБУ прийняв рішення щодо фіксації обмінного курсу українського карбованця до долара США, німецької марки та російського рубля. Фіксація курсу супроводжувалася новими, жорсткішими умовами використання валютної виручки. А саме, рішенням від січня 1994 року 40 % надходжень іноземної валюти мали передаватися уряду через валютний тендер за офіційним курсом 12610 крб. за 1 дол. США, 10 % — НБУ за курсом 25000 крб. за долар. Решта 50 % експортних валютних надходжень могли зберігатися на валютних рахунках або продаватися винятково НБУ. Діяльність валютної біржі було призупинено. Таким чином на даному етапі відбулося відновлення державної валютної монополії.

Скасування експортних податків у даний період практично не змінило ситуацію в кращу сторону, оскільки основною перешкодою на шляху експорту стало впровадження політики «двох курсів»: високого (офіційного) та низького (ринкового). Встановлений для експортерів обов'язковий продаж половини їхньої валютної виручки за офіційним курсом зробив експорт товарів не вигідним.

Разом з тим слід зауважити, що протягом 1993—1996 років відбулася певна позитивна деформація у сфері зовнішньоекономічних відносин. Це проявилось в першу чергу у нарощуванні обсягів зовнішньоторговельних операцій, про що свідчать дані динаміки експортно-імпортних операцій протягом відповідного часу. Під впливом здійснюваної відносно ліберальної митно-тарифної політики зовнішньоторговельний оборот України стабільно зростав протягом 1993-1996 років у середньому на 17,3 відсотка щорічно і у 1996 році досяг свого найвищого рівня — майже 38 млрд. дол. США.

Крім цього, протягом зазначеного періоду спостерігається ще одна позитивна і дуже важлива для економіки України тенденція, а саме: випереджаючі темпи зростання експорту товарів і послуг над їх імпортом. Так протягом 1993—1996 року середньорічні темпи зростання експорту склали 20,7 відсотка, або 2,75 млрд. дол. США, у той час, як середньорічні темпи зростання імпорту становили лише 14,1 відсотка, або 2,05 млрд. дол. США. Тобто у середньому обсяг експорту щорічно зростав на 6,7 відсотка, або на 0,70 млрд. дол. США, більше ніж обсяг імпорту. Такий розвиток подій дозволив Україні у 1996 році вперше за роки незалежності досягти позитивного сальдо торгового балансу 249,2 млн. дол. США.

Третій етап (1996-1999) можна охарактеризувати як протекціоністський. Основна мета — це захист національного товаровиробника від іноземної конкуренції.

У цей період спостерігалась тенденція підвищення ставок імпортного мита, почалося застосування комбінованого мита, практично було урівняно пільгові ставки з повними, встановлено мінімальну митну вартість, введено попередню сплату імпортного мита. Усі перераховані заходи, і особливо справляння податків на кордоні, тобто до моменту фактичної реалізації товарів, поставили імпортні товари в нерівні умови відносно товарів вітчизняного виробництва.

Фіскальні надходження від мита відбувались переважно за рахунок підвищення ставок на імпорт рентабельної на українському ринку іноземної продукції (підакцизної, високоліквідної), та за рахунок заходів, пов'язаних із визначенням митної вартості, тарифної позиції та країни походження товару. Постачання сировини для українських підприємств оподатковувалось за мінімальними митними ставками. На експорт окремих видів продукції було введено вивізне (експортне) мито.

Посилення протекціонізму в митно-тарифній політиці поєднувалося із заходами щодо приведення даної системи до вимог ГАТТ/СОТ у зв'язку з переговорним процесом щодо приєднання України до цих міжнародних організацій. Це призвело до того, що перевага у регулюванні експортно-імпортних операцій була віддана адміністративним та технічним заходам, а середньозважена ставка імпортного мита була знижена до 6 %.

Але разом з тим була значно розширена база митного оподаткування за рахунок ліквідації пільг, наданих окремим суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, що істотно впливало на ефективність митної політики. Так, у 1995 р. державними і комерційними структурами, які користувались пільгами при митному оподаткуванні імпортованих товарів, було ввезено без оплати податків 74 % алкогольних напоїв і 98 % тютюнових виробів. А протягом січня-серпня 1996 р. близько 80 % усього обсягу імпорту було здійснено з декларуванням тих чи інших податкових пільг.

У листопаді 1996 р. внесено зміни до статті 2 Декрету Кабінету Міністрів України від 11.01.1993 р. «Про Єдиний митний тариф України», якими передбачено право Кабінету Міністрів змінювати ставки мита лише стосовно об'єктів митного оподаткування і заборонено зменшувати ставки мита для окремих юридичних і фізичних осіб та за конкретними зовнішньоекономічними контрактами або звільняти їх від сплати мита чи переносити терміни його сплати. З 1997 року набули чинності закони, згідно з якими скасовано всі види пільг, які надавалися юридичним і фізичним особам при ввезенні практично всіх піддакцизних і більшості непіддакцизних товарів, а також пільги при отриманні організаціями гуманітарної і технічної допомоги у вигляді товарів, що ввозяться в Україну.

Апофіозом протекціоністської направленості митної політики України даного періоду став Закон України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» (17.07.1997 р.). В даному законодавчому акті було легалізовано застосування досить широкого комплексу захисних заходів з метою протидії імпорту сільськогосподарської продукції на ринок України. Це підвищення розміру ставок ввізного мита на дану продукцію, заборона відстрочення сплати мита та ПДВ, щорічне запровадження сезонного мита, квотування окремих видів с/г продукції в межах 10 % від обсягу виробництва аналогічної продукції в Україні, складна система сертифікації.

У 1998 році в Україні прийнято Антидемпінговий кодекс, який чітко визначив принципи проведення антидемпінгових та спеціальних розслідувань і відповідно застосування антидемпінгових та спеціальних заходів захисту національного ринку. Крім даних інструментів регулювання, до Антидемпінгового кодексу були включені заходи щодо захисту вітчизняного виробника від субсидованого імпорту товарів з інших країн.

Посилення протекціоністської направленості митно-тарифної політики України, особливо відносно імпорту, швидко відбилося на обсягах зовнішньоторговельних операцій. Так, якщо у 1997 році зменшення зовнішньоторговельного обороту відносно попереднього року становило лише 1 відсоток, то у 1998 році це зменшення становило вже 13,2 відсотка. У 1996 році зовнішньоторговельний оборот скоро-

тився відносно 1996 року на 14,1 відсотка або на 5,34 млрд. дол. США. Протягом цього періоду Україна змогла зберегти додатне сальдо торгового балансу лише за рахунок того, що імпорт товарів та послуг скорочувався швидше, ніж експорт. Так середньорічні темпи скорочення імпорту склали 7,5 відсотка, а відповідний показник для експорту становив лише 7,1 відсотка, тобто щорічно імпорт скорочувався на 0,4 % або на 51 млн. дол. США, більше ніж експорт.

Характерно, що нарощування в Україні тенденції протекціонізму відбувалося паралельно з розвитком тіньового зовнішньоторговельного обороту, контрабанди товарів, що призвело до масового ухилення від сплати мита, митних зборів, акцизу і податку на додану вартість.

Парадокс полягав у тому, що підвищення податків на імпорт у вигляді зростання митних ставок, дискримінаційних процедур спричинив неадекватне функціонування тарифної системи України, що призвело до незначної частки митних надходжень до державного бюджету і як наслідок — зниження захисту національного товаровиробника. Так, діюча в 1995 р. митно-тарифна система, при всебічному підвищенні ставок мита на товари забезпечувала 2,99 % доходів державного бюджету, в 1996 році — 1,53 %, в 1997 році — 9,72 %, в 1998 році — 10,5 %, 1999 році — 10,72 %, 2000 році — 10,5 %, 2001 році — 12,04 %.

Варто зауважити, що аналіз вищенаведених показників показав, що підвищення ставок мита насправді зумовило скорочення обсягів зовнішньої торгівлі, а їх зменшення, у свою чергу, привело до збільшення її обсягів. Тобто існує досить вагома від'ємна кореляція між рівнем протекціонізму та обсягами зовнішньоторговельного обороту.

Але митно-тарифна політика — не єдиний чинник, який впливає на зовнішню торгівлю і визначає динаміку зовнішньоторговельного обороту України. Необхідно зазначити, що цілий ряд як зовнішніх так і внутрішніх чинників сприяли розвитку негативних тенденцій.

Основними зовнішніми факторами були:

- загострення світової фінансової кризи і, як наслідок, скорочення світової торгівлі;
- зменшення торговельних операцій з Російською Федерацією;
- погіршення кон'юнктури основних товарних ринків для традиційного українського експорту;
- зменшення ціни на російський газ, отриманий в рахунок за транзит;
- зниження тарифів за транзит російського газу через територію України.

Внутрішніми чинниками, які негативно впливали на зовнішньоторговельний оборот стали: спад виробництва, посилення платіжної кризи, важкий фінансовий стан підприємств, висока собівартість української продукції при її низькій якості, нестабільність гривні.

Отже, у цей період екстенсивний розвиток зовнішньої торгівлі практично був вичерпаний. Без здійснення структурних змін у експортоорієнтованих та інших галузях виробництва було неможливе нарощування обсягів зовнішньоторговельного обороту.

Слід зазначити, що в даному періоді відбулося завершення формування митної системи України, яка набула сучасного вигляду. 29 листопада 1996 року Указом Президента України на базі Державного митного комітету України було створено Державну митну службу України з чітко структуризованою системою: регіональні митниці, митниці прямого підпорядкування, митниці, митні пости.

Четвертий етап (2000—2008). Адаптація системи митно-тарифного регулювання відповідно до вимог міжнародного законодавства.

Мета зовнішньоекономічної політики України — це створення державою умов для отримання максимального вирашу від участі в міжнародному поділі праці через ефективне використання її конкурентних переваг у світовому розподілі ресурсів. Рух у даному напрямі простежується через трансформування всієї сукупності суспільно-економічних відносин держави — політичних, правових, економічних.

Інтегрування країни до світової системи господарювання, потребує відпрацювання оптимального механізму функціонування зовнішньоекономічних відносин. Тому основним завданням даного періоду стало вдосконалення існуючої митної системи з метою створення ефективного механізму регулювання зовнішньоекономічних зв'язків.

Головними факторами які вплинули на трансформацію митно-тарифних відносин даного періоду були наступні: намагання України вступити до СОТ, що дозволило б покращити позицію країни на зовнішніх ринках і отримати можливість рівноправної участі у врегульованих торгових суперечках між державами та інтегрування до ЄС, шляхом створення зони вільної торгівлі з даними країнами, що сприятиме збільшенню українського експорту до Європейських країн, а також підвищенню інвестиційної привабливості галузей національної економіки.

В той же час, незважаючи на визнання керівництвом держави цих завдань пріоритетом зовнішньоекономічної політики, їх виконання не було чітко послідовним. Тому даний етап розвитку митно-тарифних відносин можна поділити на два періоди. Перший (2000 — 2004 роки), зв'язаний з підготовкою та прийняттям основного нормативно-правового документу, що регулює митно-тарифні відносини — Нового Митного кодексу України. Другий (2005 р. 2008) — це трансформація економічної системи в сторону побудови ліберальної моделі взаємовідносин в сфері зовнішньоекономічних зв'язків, пов'язана зі змінами в політичній структурі суспільства.

Зрозуміло, що реалізація поставлених цілей можлива тільки на основі гармонізації відповідного законодавства України з вимогами СОТ

та Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС (УПС). Тому надбанням даного етапу в сфері правових відносин стало наступне.

По-перше, з 1 січня 2004 року почав діяти Новий Митний кодекс України який відпрацьований відповідно до основних норм міжнародного законодавства.

По-друге, була досягнута певна передбачуваність у прийнятті рішень щодо зміни ставок ввізного мита. Якщо в 1999 році такі ставки за рішенням Митно-тарифної ради почали прийматися один раз у півроку, то з 2000 року зміна ставок ввізного мита здійснюється один раз на рік.

По-третє, відбулося створення законодавчої бази для приєднання до Конвенції ГС, при цьому було оптимізовано тарифну номенклатуру за рахунок появи національної деталізації на рівні 9 та 10 знаків опису та кодування товарів.

Основними заходами в сфері тарифного регулювання стали:

- скасування вимог про мінімальну митну вартість імпортованих автомобілів, тютюнових виробів, алкогольних напоїв, продукції сільськогосподарства та легкої промисловості;

- відбулося зниження ставок ввізного мита на значну номенклатуру товарів текстильної промисловості відповідно до зобов'язань України перед ЄС;

- узгодження з більшістю країн-членів СОТ рівня тарифного оподаткування товарів та підписання відповідних угод;

- по більшості товарів відбулося зменшення розміру ставок імпортованого мита при їх ввезенні на митну територію;

- забезпечення рівних умов конкуренції через відмову від дискримінаційного протекціонізму, зокрема субсидування експорту та дискримінаційного обмеження імпорту.

В сфері митного контролю та митного оформлення було запроваджено комплекс заходів направлених на спрощення митних процедур. Це:

- ◆ запровадження системи єдиного збору, який справляється в пунктах пропуску через державний кордон України;

- ◆ запровадження системи «зелених» коридорів при переміщенні фізичних осіб через митний кордон країни;

- ◆ створення «єдиного вікна» при митному оформленні суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності вантажів;

- ◆ зміни в процедурах стандартизації та сертифікації відповідно до міжнародних стандартів.

П'ятий етап (2008 — сьогодні). Вдосконалення механізму митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Відпрацювання ефективного механізму реалізації міжнародних норм в сфері митно-тарифних відносин повинне передбачати здійснення взаємопов'язаного комплексу заходів, основними з яких мають бути:

1. У сфері розвитку системи митного контролю та митного оформлення:

- раціоналізація процесів митного оформлення товарів, які перемищуються через митний кордон України;
- створення нових і вдосконалення існуючих технічних засобів митного контролю;
- здійснення ряду митних формальностей до фактичного прибуття товарів до місця митного оформлення і контролю;
- забезпечення максимальної доступності учасниками зовнішньоекономічної діяльності інформації про митні правила;
- розвиток підрозділів митної охорони, які здійснюють мобільні пошуково-оперативні заходи щодо виявлення як на митному кордоні, так і на митній території товарів і транспортних засобів, які не підлягають митному контролю.

2. У сфері митного оподаткування:

- ◆ вдосконалення механізму митного регулювання шляхом підвищення ефективності використання митного тарифу і класифікації товарів з метою повного нарахування законодавчо встановлених митних платежів;
- ◆ розробка порядку погашення заборгованості з митних платежів на основі переуступки прав погашення боргів;
- ◆ введення реєстру банків, які виконують роль гарантів забезпечення сплати митних платежів;
- ◆ визначення фіксованої межі митної вартості для нарахування митних платежів з окремих категорій товарів;
- ◆ захист українського ринку від недоброякісних товарів, зокрема підвищення контролюючої функції митних органів за дотриманням правил сертифікації імпортованої продукції;
- ◆ розвиток митно-тарифних методів, сприяння залученню іноземних інвестицій, у тому числі шляхом використання митних режимів переробки, які стимулюють розвиток міжнародної кооперації виробництва на підставі довгострокових контрактів і угод;
- ◆ вдосконалення нормативно-правової бази функціонування митної системи шляхом забезпечення кореспонденції норм і принципів митного законодавства із зовнішньоекономічним, податковим, валютним, цивільним, карним, транспортним законодавством у частині, яка стосується митної справи;
- ◆ вдосконалення митної системи через уніфікацію механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності з вимогами СОТ з поєднання захисту економічних інтересів України.

Отже, результатом еволюції митно-тарифної політики в Україні за роки незалежності стало створення законодавчих умов функціонування митно-тарифних відносин, які орієнтовані на загальноприйняті міжнародні норми, стандарти і практику, а також відпрацювання митної

підсистеми як складової системи державного регулювання зовнішньо-економічних зв'язків. Практично відбулося формування механізму реалізації митно-тарифної політики. Основною метою наступного етапу стає підняття на якісно новий рівень економічної ефективності функціонування митної системи.

ТЕСТИ

1. Назвіть документ, який вперше на території України зафіксував поняття «мито»:

1. Договір Любечського з'їзду князів.
2. Договір князя Олега про безмитну торгівлю з Візантією.
3. Договір козаків з турецьким султаном.

2. Ефекта це:

1. Мито, яке сплачувалось при вивезенні товарів у період гетьманщини.
2. 30 % ввізний податок.
3. Єдина ставка внутрішнього мита в Російській імперії.

3. Індукта це:

1. Мито, яке сплачувалось при ввезенні товарів в період гетьманщини.
2. Ставка мита, яка нараховувалась у Київській Русі.
3. Внутрішнє мито, яке сплачувалось у Російській імперії.

4. На території України вперше митний режим порто-франко почав діяти:

1. В Одесі.
2. У Києві.
3. У Миколаєві.

5. Який принцип митного оподаткування товарів було прийнято на Любечському з'їзді 1097 р.:

1. Кожен з князів затверджував власну систему оподаткування.
2. Було прийнято єдину ставку мита.
3. Мито було орієнтоване на митну систему сусідніх країн.

6. У чому суть «Покровительського митного тарифу»:

1. Товари, які ввозились іноземними купцями, оподатковувались митом, а власні товари вивозились без оподаткування.

2. Товари, які вивозились російськими купцями оподатковувались митом, а іноземні товари ввозились без оподаткування.
3. Товари які ввозились і вивозились не оподатковувались митом.

7. Митна політика Російської імперії на початку 2 половини XIX ст. базу-валася на:

1. Політиці автаркії.
2. Політиці вільної торгівлі.
3. Політиці протекціонізму.

8. З якого часу на території України почалося формування митної сис-теми:

1. З часів Київської Русі.
2. З появою скіфської держави.
3. За часів Козацької держави.

9. Назвіть основні місця збирання мита запорозькими козаками з поляків у XVII столітті:

1. Умань, Корсунь, Лисянка.
2. Січ, Перекоп, Кафа.
3. Стародуб, Миргород, Хорол.

10. Назвіть рік руйнації митної системи України, тобто відміна митних податків у вигляді індукти та евекти:

1. 1754.
2. 1714.
3. 1724.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТАРИФНОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ

Економічна природа митного тарифу, його класифікація та функціональні завдання. Ввізне мито — податок на зовнішню торгівлю. Специфіка використання експортного мита при регулюванні національного ринку. Особливості нарахування митного тарифу в залежності від виду мита. Застосування особливих видів мита як обмежувальних заходів. Диференціація митних ставок залежно від країни походження товару.

3.1. ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА МИТНОГО ТАРИФУ, ЙОГО КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Безперечно, основними економічним інструментами митної політики є заходи у сфері митного оподаткування: тарифні (мито) та нетарифні (акцизний збір, податок на додану вартість і под.) регулятори. Тому однією з головних складових митної політики є тарифна політика держави в сфері міжнародних економічних відносин — централізований комплекс заходів, спрямованих на формування тарифної системи, вироблення ефективного механізму застосування різних видів митних податків при регулюванні зовнішньоекономічної діяльності.

Процес переходу від однієї економічної моделі до іншої пов'язаний з багатьма негативними тенденціями, серед яких домінує спад виробництва. Наслідком спаду виробництва стало скорочення податкових надходжень, що, у свою чергу, пов'язано з обмеженням внутрішніх джерел фінансування Державного бюджету. У даній ситуації пошук зовнішніх джерел фінансування став одним із адекватних заходів Уряду на економічну ситуацію, яка склалася в країні.

Створення ефективних механізмів контролю об'єктів оподаткування і зборів податків потребує певного часу. У сфері зовнішньоекономічних відносин це досягається, в порівнянні з внутрішніми об'єктами оподаткування, значно простіше. Досить жорстка система митного контролю і митного оформлення полегшує роботу державних фіскальних органів під кутом зору збору податків до Державного бюджету.

У рамках тарифної політики визначаються:

- принципи формування митного тарифу та інших видів податків (прозорість, сталість, передбачуваність, можливість оперативного регулювання);

- рівень ставок мита та інших, еквівалентних миту податків або зборів, що застосовуються при регулюванні зовнішньоекономічної діяльності;

- види мита, які застосовуються (адвалорне, специфічне, комбіноване, змішане, антидемпінгове, спеціальне, компенсаційне, експортне, імпортне, транзитне та ін.);

- порядок їх справляння (на загальній, пільговій, преференційній або сезонній основі, ставки в рамках тарифних квот та ін.);

- характер побудови та рівень деталізації товарної номенклатури;

- механізм розподілення тарифних квот;

- перелік товарів і країн, які підпадають під дію національної схеми преференцій.

Одним із найпоширених економічних заходів регулювання міжнародних економічних відносин є митний тариф, який містить деталізований перелік товарів, що оподатковуються імпортним, експортним і транзитним митом з наведенням способу нарахування, ставки мита, а також коефіцієнтів надбавок і знижок та переліку товарів, заборонених до ввезення, вивезення і транзиту відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності. Його можна розглядати також як конкретну ставку мита, яка застосовується при ввезенні певного товару чи вивезенні його за її межі на митну територію країни. У даному разі поняття митного тарифу повністю збігається з поняттям мита при переміщенні товарів через митний кордон країни і може визначатись як вид митного платежу, що стягується з товарів та предметів, які переміщуються через митний кордон держави.

Водночас в економічній літературі поняття митного тарифу часто використовується у більш широкому розумінні — як особливий інструмент зовнішньоторговельної політики і державного регулювання внутрішнього ринку країни у його взаємодії зі світовим ринком, тобто це не конкретна ставка щодо визначеної групи товарів, а засіб регулювання зовнішньої торгівлі, який за термінологією визначається як «тарифне» регулювання. Тому інколи такі поняття, як «мито» та «митний тариф» розглядаються як еквівалентні.

Разом з тим, слід зауважити, що митний тариф є — не єдиний економічний інструмент державного регулювання зовнішньої торгівлі, як це засвідчується в економічній літературі. Поряд з ним до системи економічного інструментарію можна віднести як податки, особливо це стосується непрямих податків (нарахування акцизного збору чи податку на додану вартість при імпорті), так і різні види митних чи прикордонних зборів.

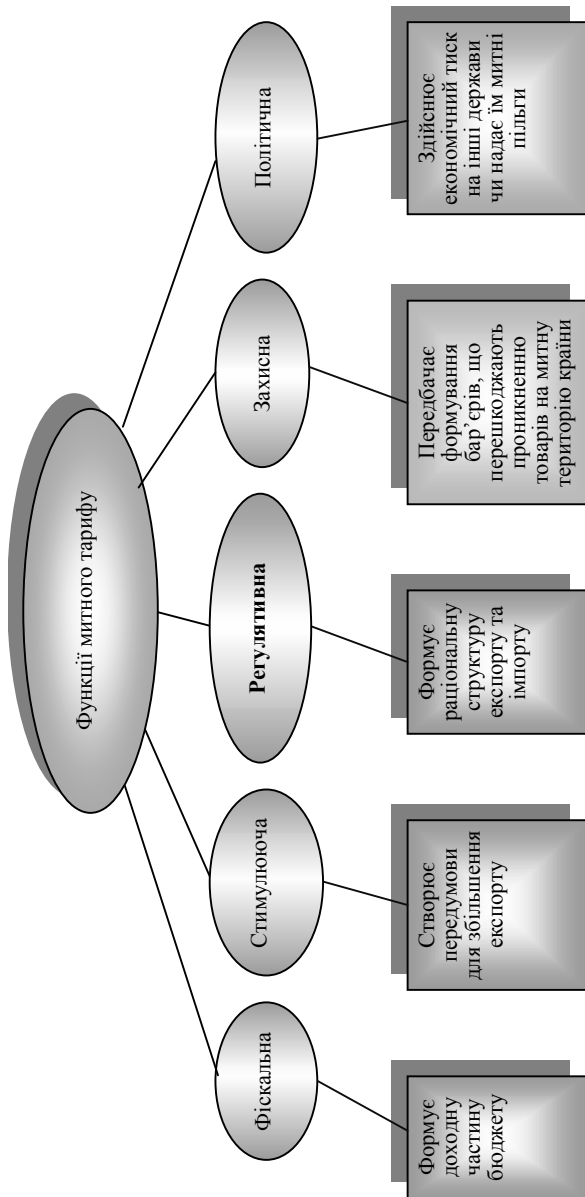

Рис. 3.1.1

Незважаючи на те, що мито за характером дії — економічна категорія, його застосування може мати як економічний, так і політичний характер. Введення мита може бути засобом економічного тиску на відповідні держави або створення режиму найбільшого сприяння з політичних мотивів. Тому, на нашу думку, з точки зору мотивації, доцільно визначити економічну і торговельно-політичну роль митного тарифу (див. рис. 3.1.1).

Економічна роль митного тарифу пов'язана, насамперед, з тим, що, впливаючи на ціну товару та відмежовуючи національний ринок від світового, підвищуючи рівень цін на товари, мито активно впливає на конкурентоспроможність товару, що, в свою чергу, позначається і на рівні накопичення капіталу, темпах розвитку, нормах прибутку в окремих галузях економіки, нівелюючи різницю, яка склалася в міжнародних і національних умовах виробництва. Тому роль мита в економічному контексті полягає у:

- створенні вартісного бар'єра, який підвищує ціну товару, незалежно від застосованого експортного, імпортного чи транзитного мита;
- надходженні коштів до Державного бюджету країни;
- стимулюванні державою розвитку окремих галузей економіки чи підприємств. В першу чергу мова йде про захист молодих галузей. Тимчасовий захист молодих національних фірм від жорсткої конкуренції іноземних корпорацій дозволяє галузям, які утворюються, зміцнити і стати ефективними виробниками;
- збільшення внутрішньої зайнятості. Сукупні витрати у відкритій економіці складаються із витрат споживачів, капіталовкладень, державних витрат, чистого експорту (під чистим експортом розуміють різницю між експортом та імпортом). Збільшення сукупних витрат внаслідок скорочення імпорту стимулює внутрішньоекономічний розвиток, оскільки збільшуються доходи і зайнятість;
- захисті від демпінгу. Митні тарифи необхідні для захисту вітчизняних фірм від іноземних конкурентів, які реалізують свою продукцію за цінами, нижчими за собівартість;

Торговельно-політична роль мита:

- ♦ у необхідності забезпечення обороноздатності країни (військово-політичний аспект). Захисне мито потрібне для збереження і посилення ролі галузей, що спеціалізуються на виробництві стратегічних товарів і матеріалів необхідних для їх обробки;
- ♦ бути інструментом тиску на уряди певних країн з метою отримання конкретних поступок не тільки економічній сфері, але в політичному контексті;
- ♦ захищати галузі від конкуренції іноземних товарів (це не обов'язково мають бути слабкі в економічному відношенні галузі та підприємства, частіше найбільшим захистом користуються саме найбільш розвинені, монополізовані галузі. Мета такого виду політики —

створення національним виробникам умов для отримання на внутрішньому ринку монополю високого прибутку як одного із важелів успішного виходу на зовнішній ринок);

◆ диверсифікація заради стабільності. Доходи високоспеціалізованих економік знаходяться у прямій залежності від міжнародних ринків. Захист за допомогою митного тарифу потрібен для стимулювання промислової диверсифікації, що зменшує залежність країни від світових процесів.

Отже, можна зробити висновок, що більшість країн світу, використовуючи митний тариф у своїй зовнішньоекономічній політиці, вирішують низку завдань, таких як:

- захист економіки країни від негативного впливу іноземної конкуренції (митний тариф завжди погіршує конкурентні умови функціонування іноземних виробників на даному ринку);

- забезпечення умов для ефективного інтеграції країни до світового економічного простору (митні тарифи широко використовуються з метою поліпшення умов доступу національних товарів на іноземні ринки);

- підтримання раціонального співвідношення вивезення і ввезення товарів, валютних надходжень і витрат на території країни (митні тарифи впливають на стан платіжного балансу країни);

- створення умов для прогресивних змін у структурі виробництва і споживання товарів;

- раціоналізація товарної структури вивезення і ввезення товарів.

Таким чином, за основними функціональними ознаками мито — це:

- ◆ регулювання зовнішньоторговельного обігу з іноземними державами;

- ◆ джерело поповнення Державного бюджету;

- ◆ захист національного товаровиробника.

Регулятивна функціональна ознака мита, насамперед, виявляється при регулюванні внутрішніх економічних відносин національної економіки. Основним об'єктом регулювання є зовнішньоторговельний оборот, тобто операції з експорту та імпорту товарів. Завдяки митному тарифу як інструменту зовнішньоторговельної політики відбувається раціоналізація товарної структури, підтримується оптимальне співвідношення валютних доходів і витрат держави. Крім цього, митний тариф — економічний інструмент впливу на зовнішні економічні відносини країни. За допомогою даного інструменту держава може здійснювати контроль над обсягами і характером товаропотоку, тобто стимулювати рух товарів або, навпаки, його блокувати. При цьому стимулювання може відбуватись не тільки відносно певної товарної групи, але й товаропотоку з конкретної країни чи групи країн.

Мито завжди є тарифним бар'єром на шляху товаропотоку з однієї країни до іншої, навіть, якщо розмір ставки незначний, так як торговельні перешкоди ніколи не сприяють переміщенню товарів. При транзиті, якщо ставки значні, вони змінюють напрям товаропотоку, при експорті знижу-

ють обсяги вивозу товарів, а при запровадженні імпортного мита спонукають інші країни до створення відповідних перешкод на шляху ввезення товарів з країни-ініціатора застосування митного тарифу.

Регулятивність митного тарифу виявляється також у тому, що він — інструмент державного регулювання цін. Як вже зазначалось, існують певні відмінності між внутрішніми і світовими цінами, що зумовлені наявністю різного рівня витрат на виробництво та різницею в системі оподаткування. При цьому простежуються певні закономірності, а саме: перевищення цін над світовими робить вигідним імпортування товарів іноземного виробництва, і навпаки, низький рівень внутрішніх цін стимулює експорт вітчизняних товарів.

Поглиблення даних диспропорцій у цінах може завдати шкоди національним підприємствам, що призводить до спаду виробництва та зростання безробіття. Для запобігання таких ситуацій держава може застосовувати механізм тарифного регулювання: за допомогою застосування ввізного мита на імпортні товари підвищується їх ціна, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності національних товарів, а якщо виникає необхідність стримати експорт певних товарів з країни, держава через механізм застосування експортного мита підвищує ціну вітчизняних товарів до необхідного рівня, який зменшує обсяги експорту.

Прикладом застосування тарифного механізму як регулятора імпорту є його використання Урядом США з метою збалансування національного ринку нафтопродуктів. При падінні цін на нафтопродукти на світовому ринку США вводять значне мито на імпорт, отримуючи при цьому додаткові надходження, а також створюючи суттєві перешкоди для імпортерів дешевої нафти. В даній ситуації країни-продавці починаючи нести значні збитки як від зниження цін, так і від падіння обсягів експорту, вибирають наступну модель поведінки, зниження обсягів видобутку, тобто скорочення пропозиції на американський ринок. Таким чином, реалізується регулятивна функція мита з метою стабілізації ринку.

Регулятивність митного тарифу при захисті національного ринку може реалізуватись через систему ескалації мита, тобто збільшення митної ставки в залежності від ступеня обробки товару. При проведенні системної регулятивної політики імпортерам створюються умови, за яких економічно недоцільне ввезення готових виробів, а рентабельно налагодження відповідного виробництва в потенційній країні імпорту.

Крім цього, функціональна регулятивність митного тарифу проявляється в тому, що він є інструментом раціонального використання іноземної валюти в країнах із незначними валютними резервами, а також у реалізації соціальних цілей. Так, високі митні тарифи на предмети розкоші і деякі готові вироби стримують їх імпорт, тоді як зниження ставок мита на товари широкого вжитку і сировину для промисловості стимулюють дані товаропотоки до країни. Дана модель тарифної політики країни сприяє

раціональному використанню іноземної валюти, виходячи із загальноекономічних інтересів та суттєвих потреб країни.

Безперечно, домінуючими функціями застосування митного тарифу є акумуляція доходів та захист національного ринку від іноземної конкуренції. Моделі використання митного тарифу з метою виконання фіскальної функції можуть бути найрізноманітнішими. Одна з них базується на обов'язковому впровадженні мита відносно товарів широкого вжитку, при цьому ставки мита утримуються на низькому рівні з метою максимізації митних надходжень до Державного бюджету. Низькі ставки мита стимулюють імпортерів до офіційного отримання імпортного вантажу, а не до пошуку контрабандних шляхів. У свою чергу, широке охоплення імпортом великої кількості товарних позицій дає можливість країні мати великі обсяги товарів.

Фіскальної мети може бути досягнуто через митне оподаткування тільки певної категорії товарів, але при цьому ставки мита мають бути значно вищі, ніж у першому варіанті, щоб зберегти певний рівень митних надходжень. Можливе також використання варіанта впровадження єдиної низької ставки мита на всі товари, що перетинають митний кордон країни незалежно від напрямку руху, — експорт, імпорт, транзит, але це може мати тільки тимчасовий фіскальний ефект, оскільки реакція торговельних партнерів буде адекватною, що знизить обсяги зовнішньоекономічної діяльності.

Застосування митного тарифу завжди виконує фіскальну функцію, оскільки митний тариф завжди є податком, який є засобом поповнення державної казни і покривається за рахунок кінцевого споживача. Ефект фіску прямо залежить від митної ставки. Якщо вона незначна, то й ефект від даного податку невеликий, а якщо розмір ставки підвищується, то й посилюється податковий ефект.

Імпортне мито забезпечує ефект захисту, оскільки митний тариф знижує, насамперед, цінову конкурентоспроможність товару, відносно якого він застосовується. Зі збільшенням ставки мита зростає його протекціоністська спрямованість як інструменту зовнішньоторговельної політики.

Митний тариф за своєю суттю виконує захисну функцію навіть тоді, коли вітчизняна продукція не вступає в пряму конкуренцію з іноземними товарами. Наприклад, коли країна хоче знизити валютні витрати своїх громадян, у зв'язку з проблемами платіжного балансу, влада йде на підвищення ціни на деякі іноземні товари, хоча аналогічні імпортозамінні вітчизняні товари відсутні, з метою тимчасового скорочення споживання.

Отже, використання митного тарифу зумовлює одночасну дію як фіскальної, так і захисної функції. Тобто країна, застосовуючи митний тариф (особливо це стосується імпортного мита), розв'язує як проблему акумуляції доходів, так і проблему захисту національного ринку. Спостерігається певна закономірність — низькі ставки використовуються для отримання фіскального ефекту, а високі — для ефекту захисту.

Митний тариф існував ще за часів, коли централізована держава починала зароджуватись. У той час він мав в основному фіскальний характер, оскільки головна мета полягала в поповненні державної казни. Протягом розвитку суспільства значення митного тарифу як інструменту фіску поступово зменшувалось, зростала роль його як ефективного засобу проведення торговельної політики.

Наприкінці XIX і на початку XX століття хоча і домінував фіскальний підхід (митний тариф був високий і розглядався виключно як джерело доходу держави), але разом з тим високі митні тарифи більшості держав світу захищали національну економіку від припливу англійських товарів, які на той час, завдяки технічній революції, мали високу конкурентоспроможність.

Починаючи з XX століття намітилась тенденція до зниження митних тарифів, послабилась їхня роль у формуванні доходів держави, тобто почала домінувати регулятивна функція. При цьому відчувалася значна потреба в більш деталізованій диференціації митних ставок залежно від товарних груп і конкретних виробів з врахуванням потреби в імпорті, рівні національних і світових цін. Така диференціація митних тарифів потребувала наукового обґрунтування, дослідження об'єктивних визначальних факторів. Одним із об'єктивних факторів, який почав відігравати домінуючу роль, став розвиток міжнародного поділу праці, що потребував послаблення протекціоністських заходів, які перешкоджали розширенню світогосподарських зв'язків.

Спеціалізація національних економік, у тому числі предметна, подетальна і технологічна, потребувала диференціації зовнішньоторговельної політики країн за групами, видами продукції і стадіями технологій, обґрунтування мита за виробами і групами виробів з урахуванням зовнішніх і національних умов виробництва та реалізації.

Інтернаціональні витрати виробництва формуються на підставі національних витрат виробництва на товари, що експортуються на світовий ринок і мають конкурентні переваги щодо певних умов виробництва. Певні переваги забезпечують відносно низький рівень національних витрат виробництва спеціалізованої продукції і відповідно нижчий рівень національних цін порівняно зі світовими. Дана різниця між національними і світовими витратами та цінами визначається відносно стійкою різницею в національних умовах виробництва продукції в різних країнах і є об'єктивною основою формування митного тарифу.

Враховуючи специфіку, яка залежить від політики окремих країн, виокремлюють:

- тарифи промислово розвинутих держав, рівень яких, як правило, помірний з огляду на певний економічний розвиток країни. Так, середнорифметичний імпортерний тариф в економічно розвинутих країнах на промислові вироби складає 6,3 %, у тому числі в США — 4,6 %, ЄС — 5,7 %, Канаді — 9,0 %, Японії — тільки 3,9 %. Водночас, слід зазначити,

що навіть незначний рівень митних ставок є досить суттєвою перешкодою для виходу імпортованих товарів на дані ринки збуту. Так, за оцінками експертів, зниження торговельно-митних бар'єрів на ринках економічно розвинутих країн хоча б наполовину принесло б країнам периферійної зони додатково від 110 млрд. до 140 млрд. дол. США на рік;

- тарифи країн, що розвиваються, де рівень мита, як правило, досить високий через високі національні витрати на виробництво товарів та бажання захистити свій ринок від конкуренції іноземних товарів. Відповідно до розмірів митних ставок ці країни можна поділити на три групи: для першої характерні ставки, які не перевищують, як правило, 50 % мита для більшості товарів (Ангола, Нігерія, Болівія, Чилі, Сінгапур, Філіппіни, Тонга); до другої групи належать країни з більш високими ставками мита — 50–100 % (Алжир, Лівія, Танзанія, Аргентина, Бразилія, Мексика, Іран, Індонезія, а також Південна Корея); в третій групі ставки митного тарифу перевищують 100 % (Єгипет, Ботсвана, Марокко, Колумбія, Пакистан, Індія, Сирія, Таїланд, Туреччина).

Точки зору з приводу визначення мита як економічної категорії велими різноманітні, але їх більшість об'єднується розумінням даного поняття як податку. Хоча існують визначення, у яких митний тариф не ототожнюється як податок.

Мито — це вид державного непрямого податку, який справляється з імпорту, експорту і транзиту товарів, торговельно-промислового прибутку, майна, цінностей і предметів, що перетинають кордон у визначених державою пунктах під контролем митних служб. Незалежно від виду мита воно включається до ціни товарів і сплачується за рахунок кінцевого споживача. Однак під час перетину митного кордону мито сплачує суб'єкт господарювання за рахунок своїх оборотних коштів, що суттєво впливає на фінансовий стан підприємств, тим більше, що даний вид податку не залежить від фінансово-господарської діяльності платника. Наприклад, при дії імпортованого мита на період від сплати ввізного мита до реалізації споживачам імпортованих товарів, відволікаються (імобілізуються) оборотні кошти імпортерів.

Механізм застосування митного тарифу складається з декількох елементів: товарна класифікація об'єкта оподаткування, методи оцінки вартості оподатковуваних товарів, методи визначення країни походження товарів, процедура застосування митних ставок. Таким чином ефективно застосування митного тарифу не обмежується простою зміною рівнів митних ставок. Досягнення певних цілей: протекціоністських чи фіскальних, можливе за умови маніпуляції всіма елементами митного тарифу. Тому кожна країна світу використовує свою систему застосування різних видів мита в різній послідовності.

Основними критеріями, які дають можливість чітко класифікувати види митного тарифу, мають бути: мета і функціональність застосування; вплив на економіку; походження; напрям руху товаропотоку; спосіб на-

рахування; механізм дії; спосіб покарання; термін дії; принцип обмеження; спосіб застосування митних ставок; типи митних ставок. Відповідно до зазначених критеріїв, нами класифіковано види мита (рис. 3.1.2).

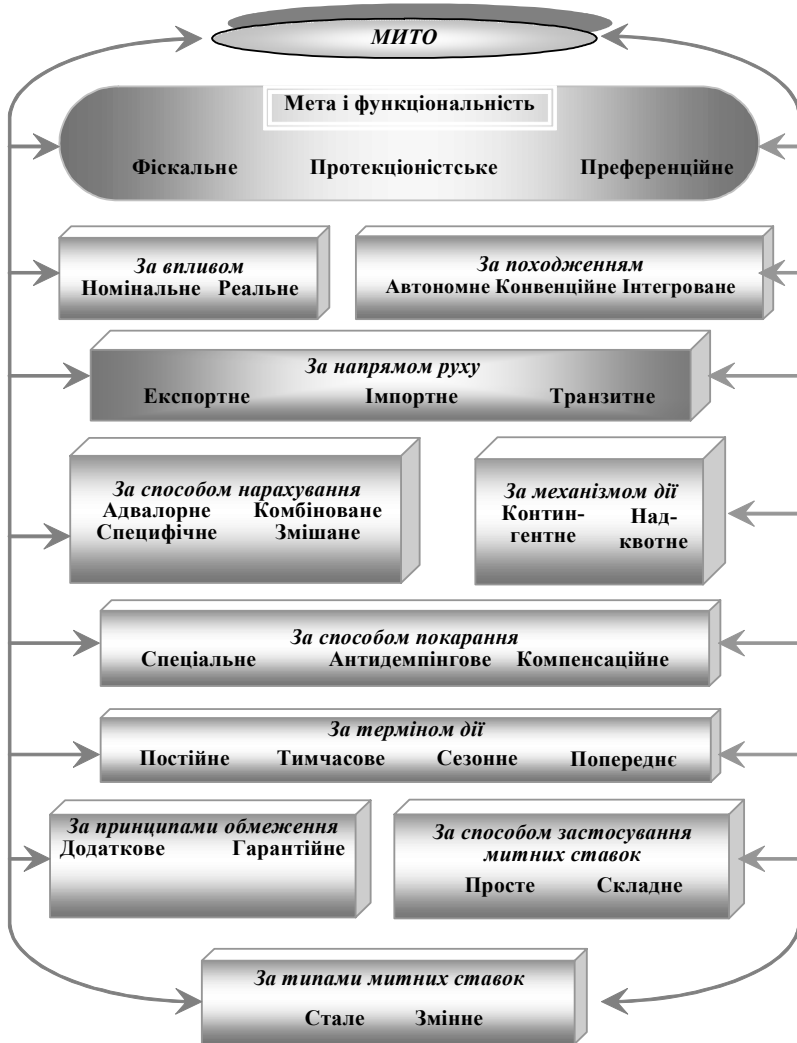

Рис. 3.1.2

Залежно від мети і функціональності застосовуються такі види мита:

- **фіскальне**, встановлюється для забезпечення надходжень коштів до бюджету країни від зовнішньоекономічних операцій. Основна мета його встановлення має винятково економічний характер. Фіскальну функцію мито може виконувати в різних формах: і як експортне, і як імпорнтне мито, і в формі застосування транзитного мита;

- **протекціоністське мито** спрямоване на захист національного виробника і явно дискримінаційне відносно ввезення товарів іноземного виробництва, тому застосовується здебільшого у формі імпорнтного мита;

- **преференційне**, що передбачає особливі переваги держави щодо розміру ставок, які надаються іншим країнам, головним чином з торговельно-політичними цілями (табл. 3.1.1).

Таблиця 3.1.1

КЛАСИФІКАЦІЯ МИТНОГО ТАРИФУ ЗАЛЕЖНО ВІД МЕТИ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Вид мита	Мета застосування	Ставки	Наслідки застосування
Преференційне	Стимулювання торговельно-економічних відносин з іншими країнами	Мінімальні	Імпорт іноземних товарів збільшується
Фіскальне	Забезпечення доходної частини бюджету стабільними надходженнями	Помірні	Незначне скорочення імпорту іноземних товарів
Протекціоністське	Призначене для захисту національного виробника від іноземної конкуренції	Максимальні	Припинення ввезення іноземних товарів

Інкони за даним критерієм мито поділяють на фіскальне, протекціоністське та заборонне. На нашу думку, за суттю заборонне та протекціоністське мито виконують однакові функціональні завдання, а саме: блокування товаропотоку до певних країн або з певних країн. Тому при використанні протекціоністського мита відбувається виконання і функції руйнації міжнародних торгових відносин, тобто заборонної.

Аналіз застосування митного тарифу з огляду на товарну спрямованість дозволяє виявити такі тенденції: протекціоністське мито застосовується відносно товарів, які створюють значну конкуренцію вітчизняним виробникам, фіскальне застосовується відносно товарів, які виробляються в країні, але є достатньо конкурентоспроможними з товарами іноземного виробництва, преференційне поширюється на ті товари, які не виробляються у державі, і відповідно створюються сприятливі умови для їх імпорту.

Якщо проаналізувати використання митного тарифу під кутом зору напрямку руху товаропотоків, то можна простежити певну закономірність. Фіскальне мито застосовується для усіх видів товаропотоків незалежно від напрямку: експорт, імпорт чи транзит. Сфера дії протекціоністського мита — це винятково імпорт товарів, оскільки всі країни зацікавлені в реалізації, насамперед, національного експортного потенціалу. Преференційне мито використовується як при експорті, так і при імпорті товарів.

Мито — це вартісна категорія. Воно є основним фактором, який підвищує ціну конкретного імпортного (експортного) товару при його надходженні на національний ринок країни і дає змогу національним виробникам підвищувати загальний рівень цін на вітчизняні товари та отримувати додатковий прибуток. Тому потрібен індивідуальний підхід до обґрунтування мита з кожного конкретного товару на основі аналізу національних та інтернаціональних витрат і цін. Встановлення імпортного тарифу (T_I) на основі співвідношення світових та національних цін на конкретний товар ($P_{Ц}$) дозволяє країні реалізувати певну стратегічну направленість (рис. 3.1.3).

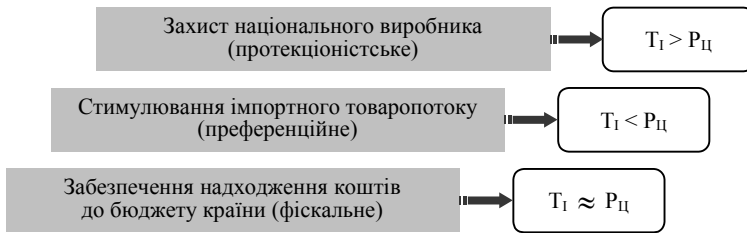

Рис. 3.1.3 Моделі формування митного тарифу в залежності від функціональної направленості

Якщо мито визначається на основі різниці між світовими і національними цінами, то в даній ситуації митний тариф виконує, перш за все, фіскальну функцію, тобто формування доходної частини Державного бюджету і при цьому митний тариф є стабілізуючим фактором, тобто вирівнює умови конкуренції для імпортних і національних товарів, не надаючи переваг жодному з них. Тому, у даному контексті, фіскальне мито можна назвати урівноважувальним.

Аналіз імпортного тарифу в Україні показав, що основними товарними групами відносно яких мито виконує дану функцію є продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (28.01– 35.07; 38.01 — 40.01), різні види тканин (52.01 — 55.16), вироби з каменю, гіпсу, цементу, азбесту, слоюди та ін. (68.01 — 70.20), різні види інструменту (82.01 — 82.15), прилади й апарати оптичні, фотографічні, кінематографічні та ін. (90.01 — 92.09).

Коли ж мито встановлюється вище різниці між національними і світовими цінами, тобто обмежує допуск на національний ринок імпортованих товарів, митний тариф виконує протекціоністську функцію, тобто мито є заборонним, дискримінаційним або захисним. У сучасних умовах формування тарифної політики України основними товарними групами, які підпали під захисний ефект дії імпортного мита стали: вибухові речовини (36.02 — 36.06), фотоплівки (37.01 — 37.07), шкіра та вироби з неї (41.01 — 42.02), текстильні вироби (56.01 — 67.04), ювелірні вироби (71.13 — 71.18), електроінструмент (85.01 — 85.48), автомобілі (87.01 — 87.16), зброя та боєприпаси (93.01 — 93.07), меблі та інші промислові вироби (94.01 — 94.06).

Якщо ж ввізне мито встановлено нижче різниці між національними і світовими цінами, то створюються сприятливі умови для іноземних товарів, виконується функція стимулювання імпорту товарів до країни і мито є стимулюючим. Нерідко такі товарні групи оподатковуються чисто номінальною ставкою (1 %–3 %), а здебільшого нульовою ставкою. В основному до цієї групи належать товари, використання яких передбачено в промисловій переробці, або товарні групи аналогів яких у національному виробництві не існує, а потреби у споживанні є досить сталими, а саме: чистопородні племінні тварини (01.01.11000; 01.02.1000; 01.03.10000; 01.04.10100; 01.06.0000), сировина для харчової промисловості (горіхи 08.01.30000; мигдаль, фундук 08.02.90.900; перець 09.04; ваніль 09.06; кориця 09.06 та под.).

Таким чином, встановлення для різних товарів однакової за розміром митної ставки не означає, що митний тариф має однакову функціональну спрямованість. Тільки встановлення безпосередньої залежності між внутрішніми та зовнішніми цінами дає змогу визначити кінцевий ефект застосування митного тарифу. Залежність співвідношення цін засвідчує, що для одних товарних груп мито виконує захисну функцію, для інших регулятивну, а для окремих створює конкурентні умови виробництва як національних, так і іноземних підприємств.

Залежно від порядку встановлення розрізняють:

- **автономне мито**, яке встановлюється державою самостійно, тобто без будь-яких обов'язків перед іншою країною, і застосовується до будь-яких предметів і товарів незалежно від їх походження. Величина мита може бути змінена відповідно до інтересів країни без узгодження з країнами-партнерами. Даний вид мита, як правило, досягає значних розмірів і є об'єктом дискусій на дво- або багатосторонніх переговорах для отримання поступок в обмін на зниження ставок автономного мита. Предметом таких переговорів є перелік товарів, до яких застосовуються митні тарифи, їх структура, розмір митних ставок, порядок їх застосування. В результаті виникає конвенційне або договірне мито;

- **конвенційне (договірне) мито** встановлюється на базі двосторонньої або багатосторонньої угоди з іншими державами, або угоди

про створення митного союзу, і тому воно не може бути змінене державною владою в односторонньому порядку. Воно не змінюється впродовж тривалого часу, що має велике значення для аналізу тих митних бар'єрів, з якими експортер стикається на ринку інших країн. Конвенційне мито вилучається з митного тарифу, коли угоди, за якими воно було представлене, призупиняють свою дію;

• **інтегроване (спільне) мито** встановлюється на основі угоди про створення митного союзу, коли країни запроваджують єдиний зовнішній митний тариф по відношенню до імпорту товарів з третіх країн. Прикладом може слугувати інтегрований тариф ЄС, який по суті стандартизує об'єкт оподаткування (номенклатуру товарів для зовнішнього мита) та ставки оподаткування (спільний митний тариф)

На ранніх етапах формування митно-тарифної політики, як правило, митний тариф є автономним. Це пов'язане з тим, що:

по-перше, через відсутність концепції реалізації зовнішньоекономічної стратегії країна не може визначити пріоритетність застосування тих чи інших регуляторів зовнішньоекономічних відносин;

по-друге, основи регулятивності формуються, передусім, на національному рівні, а потім у міру інтегрування на базі міжнародного законодавства;

по-третє, першочерговими завданнями стають проблеми пошуку джерел формування бюджету та захисту національного ринку, тобто мито виконує фіскальну та протекціоністську функції, а вже потім регулятивну;

по-четверте, автономне мито встановлюється з метою максимізації митних ставок не стільки з причини фіску, скільки створення сприятливих умов для проведення майбутніх торгів у сфері регулювання торгових бар'єрів у вигляді митних тарифів.

У подальшому, з розвитком інтернаціоналізації господарського життя, механізм застосування митного тарифу набуває договірної характеру. Цьому передують такі тенденції:

◆ знижується роль національного законодавства, зростає роль міжнародного, і, у першу чергу, тих законодавчих актів, які спрямовані на зняття торговельних обмежень;

◆ реалізація експортного потенціалу країни на світовому ринку нерідко залежить від рівня протекціонізму відносно товарів даної країни, а пониження даного рівня можливе тільки за умови певних поступок країни у напрямі лібералізації умов здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

На перших етапах формування митно-тарифної політики України (1991-1996) митний тариф мав автономний характер, а в подальшому у міру запровадження двосторонніх та багатосторонніх договорів мито набуло конвенційної спрямованості. Так, в січні 2002 р. Україна знизила ставки ввізного мита на текстильні вироби. Це рішення було при-

йняте на основі домовленості з Європейською комісією з уніфікації митних ставок. В іншому випадку існувала загроза поновлення системи квот відносно імпорту текстилю з України, яка була відмінена у березні 2001 року.

Величина ставки мита — це кількісний показник, тобто він не дає можливості повною мірою відстежити ефективність використання митного тарифу як інструменту державного регулювання економічної ситуації у сфері міжнародних економічних відносин. Так, якщо взяти номінальну ставку імпортного мита в розмірі 8 %, то важко сказати, який функціональний ефект досягається при використанні даного виду митного тарифу, — протекціоністський, фіскальний чи регулятивний. Тому за впливом на конкретний об'єкт оподаткування (експорт, імпорт) потрібно розрізняти *номінальний* і *реальний* митний тариф.

Номінальні митні ставки — це ті, що вказуються в митному тарифі. Вони дають тільки загальне уявлення про рівень митного оподаткування країни. Реальні ставки свідчать про реальний рівень мита на кінцеві товари і розраховуються з врахуванням усіх факторів, які впливають на процес формування митного тарифу, — співвідношення між цінами на внутрішньому та зовнішньому ринках, темпи зростання інфляції, погіршення чи покращання платіжного балансу, рівень митного оподаткування імпорتنих комплектуючих та ін.

Так, відповідно до рішень СОТ рівень митного оподаткування продукції промислового виробництва у розвинутих країнах світу повинен становити 3,8 %. Водночас зниження середнього рівня митних ставок не дає повного уявлення про рівень реального протекціоністського захисту внутрішніх ринків розвинутих країн.

По-перше, скорочення середнього рівня митних ставок може відбуватися за рахунок ставок, що вже втратили своє торговельно-політичне чи економічне значення, незважаючи на те, що ставки на «чутливі» товари залишаються високими.

По-друге, в умовах зближення рівнів продуктивності праці, витрат виробництва, внутрішніх і зовнішньоторговельних цін розвинутих країн навіть порівняно невисокі ставки митного тарифу можуть забезпечувати захист внутрішнього ринку.

По-третє, при невисокій номінальній ставці мита можна забезпечувати значний рівень протекціоністського захисту внутрішнього ринку за умови диференціації ставок мита на готову продукцію і сировину та напівфабрикати, які використовуються при її виробництві. Чим більшою буде різниця між цими ставками, тим вищим буде ефективний рівень тарифного захисту.

Якщо враховувати, що тарифні ставки в усіх країнах диференційовані залежно від того, які товари імпортуються, то особливого значення набуває не визначення номінального рівня захисту, а ефективного, тобто реального. При цьому простежуються певні закономірності:

- якщо при виробництві кінцевої продукції не використовуються імпорتنі компоненти, ефективний рівень митного захисту дорівнює номінальному;
- якщо ставка митного тарифу на кінцеву продукцію і на імпортні компоненти однакова, то ефективний рівень митного захисту дорівнює номінальному;
- якщо ставка митного тарифу на кінцеву продукцію більша, ніж ставка тарифу на імпортні компоненти, ефективна ставка на кінцевий товар більше номінальної. Ця залежність правильна і навпаки;
- ставка ефективного рівня митного тарифу зростає у міру збільшення частки імпортних компонентів у кінцевій продукції;
- ставка ефективного рівня митного тарифу знижується у міру зростання тарифу на імпортні компоненти. Залежність правильна і навпаки.

Номінальна ставка митного тарифу може бути тільки додатною, ефективна ставка може бути як додатною, так і від'ємною у випадку, якщо тариф на імпортні компоненти значно перевищує кінцеву продукцію.

На підставі розрахунку ефективного рівня захисту обґрунтовуються застосування певних важелів зовнішньоторгової політики держави. Якщо уряд хоче захистити національних виробників готової продукції, то для цього необхідно встановити ставку на готову продукцію на рівні вище ставки тарифу на імпорту проміжної продукції. У результаті реально існуючий (ефективний) рівень митного захисту буде вище номінального. Якщо ж необхідно захистити від іноземної конкуренції сектори, які виробляють проміжну продукцію, але стимулювати конкуренцію в секторах, які виробляють готову продукцію, то можна встановити високий імпортний тариф на проміжну продукцію, внаслідок чого номінальна ставка тарифу на готову продукцію буде насправді означати більш низький, а іноді від'ємний рівень реального митного захисту.

Серед факторів, які мають безпосередній вплив на реальний рівень митного оподаткування, одним із головних є стабільність курсу національної грошової одиниці. Дослідження застосування імпортного мита в Україні показало, що більшість митних ставок, які використовувались з регуляторною метою, в основному як інструмент структурного регулювання імпорту, після девальвації стали фактично дискримінаційними відносно товарів іноземного виробництва. Так, адвалорна ставка у 30 % на побутову електротехніку, аудіо- та відеотехніку практично блокувала офіційний товаропотік, тому що за умов низької платоспроможності споживачів сплата всіх митних платежів приводить до втрати конкурентоспроможності імпортера. За таких умов знижуються офіційні обсяги імпорту, а суб'єкти господарювання посилюють пошук легальних шляхів мінімізації платежів при імпорті чи нелегального ввезення товарів.

Отже, при розробці ставок національних митних тарифів мають враховуватись такі критерії визначення номінального мита:

- різниця між внутрішніми (оптовими) та світовими цінами;
- інтереси національних виробників та споживачів;
- можливість заміни імпоротної продукції вітчизняною;
- інтереси збереження прямих зв'язків, виробничої кооперації;
- заохочення або стримування імпорту товарів залежно від ступеня їхньої обробки;
- сприяння виробництву товарів експортного призначення через систему пільг на імпорт сировини та компонентів;
- доцільність обмеження імпорту окремих товарів або підвищення прибутків Державного бюджету від оподаткування імпорту;
- можливість маневрування рівнем мита в перебігу міждержавних та торговельних переговорів для отримання зустрічних поступок.

Таким чином, у контексті вартісної категорії митний тариф можна розглядати як інтернаціональну диференційовану ренту, яка виникає на базі стійкої різниці в національних витратах виробництва різних країн, що обумовлені різною ефективністю функціонування національних економічних систем.

За напрямом руху товарів застосовують вивізне (*експортне*), ввізне (*імпортне*) і *транзитне* мито.

Оскільки експортне та імпортне мито досить детально буде розглянуто в наступних параграфах, доцільно акцентувати увагу на транзитному миті, яке застосовується тільки у деяких країнах світу. Воно встановлюється відносно товарів, які переміщуються через територію країни до інших держав. Основні причини застосування транзитного мита — це:

- ◆ регулювання (стримання) потоків певних груп товарів через територію країни;
- ◆ поповнення Державного бюджету;
- ◆ покриття витрат, пов'язаних з транзитом іноземних товарів через митну територію країни.

Певний час транзитне мито було досить популярним заходом фіскального характеру і застосовувалось багатьма країнами світу. Але з часом, враховуючи той факт, що всі держави, як правило, зацікавлені у збільшенні транзиту через їхню територію, оскільки це приносить чималі дивіденди, транзитне мито стало об'єктом міжнародних переговорів, і у більшості країн припинило своє існування. Так, відповідно до статті У ГАТТ країни-учасниці даної організації взяли на себе обов'язок щодо свободи транзиту через територію кожної з країн-учасниць, тобто звільнення транзитних товарів від митних та транзитних зборів.

Тому даний вид мита сьогодні використовується дуже рідко, як правило, як інструмент «торговельної війни». Більшість країн віддають перевагу при оподаткуванні транзиту нарахуванню різного виду

зборів: дозвільні, гербові, статистичні і, як правило, нарахування плати за переміщення вантажів через митну територію даної держави.

За терміном дії можна виділити такі види мита, як *попереднє, постійне, тимчасове, сезонне* та. Попереднє мито застосовується на період проведення антидемпінгового розслідування. Після розгляду наявності демпінгу воно або відміняється, у випадку відсутності реалізації товарів за заниженими цінами, або є підґрунтям для застосування антидемпінгового мита.

Під постійним розуміють мито, яке не змінюється залежно від часу застосування. Тобто воно є незмінним впродовж періоду дії встановленої ставки мита. Як правило, більшість митних ставок є постійними. Це дає можливість суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності робити довгострокові прогнози і планувати свою діяльність.

Тимчасове мито запроваджується на певний термін з метою вирішення локальних проблем, незалежно від періоду ввезення чи вивезення товарів. Так, уряди деяких країн запроваджували тимчасове мито для вирішення проблеми дефіциту торговельного чи платіжного балансу країни, а також при виникненні проблеми дефіциту Державного бюджету держави.

У 2008 році у Верховній Раді України розглядався законопроект № 3379 від 20.11.08 р. «Про внесення змін в деякі закони України з метою покращення стану платіжного балансу України в зв'язку з світовою фінансовою кризою». Суть даного законопроекту полягала в запровадженні 12 % тимчасової надбавки до існуючого мита по тим товарним позиціям де відбувся значний приріст імпорту у 2008 році. Період дії тимчасової надбавки до існуючого мита повинен був становити не більше шести місяців, а отримані кошти планувалось направляти до Стабілізаційного фонду. В результаті була запроваджена додаткова 13 % надбавка до імпортного мита на іноземні автомобілі, яка діяла з 6 березня по 6 вересня 2009 року.

В окремих випадках застосовується сезонне мито, яке встановлюється на окремі товари та інші предмети на строк не більше чотирьох місяців з моменту його застосування. В основному застосування сезонного мита має оперативний характер, тобто вирішуються конкретні тактичні завдання. Сезонне мито вважається винятком з преференційних або пільгових режимів, у тому числі угод про вільну торгівлю, митних союзів, виробничої кооперації та інших подібних міжнародних угод, якщо це передбачено такими угодами. Аналіз використання даного інструменту свідчить, що сезонне мито має явно протекціоністський характер, і тому його застосування має бути обов'язково проаналізоване під кутом зору наслідків.

Відповідно до Закону України «Про державне регулювання сільськогосподарської продукції», сезонне мито застосовується з 1998 р. відносно деяких видів сільськогосподарської продукції при їх імпорті на митну територію України і має такі особливості:

- основна мета введення сезонних ставок мита — заборонна, про що свідчать достатньо високі ставки мита порівняно з діючими;
- запроваджується відносно до невеликої номенклатури товарів;
- запроваджується щорічно у подвійному розмірі до розміру пільгових ставок ввізного мита;
- термін дії — не менше 60, але не більше 120 послідовних календарних днів протягом строку збирання і закладення на зберігання аналогічної продукції українського виробника.

При переміщенні товарів через митний кордон країни можуть нараховуватись не тільки урівноважувальні види мита, які відповідають податкам, що запроваджуються до товарів національного виробництва, але й спеціальні імпорتنі податки які мають за мету обмеження як окремої групи товарів, так і імпорту в цілому. Запровадження таких додаткових протекціоністських заходів дозволяє країні оминати договірні зобов'язання на міждержавному рівні по зниження розміру ставки мита. Як правило, спеціальні імпорتنі податки використовуються в якості надзвичайних заходів по скороченню імпорту та оздоровлення зовнішньоторгового балансу. За принципом обмеження мито поділяється на *додаткове* та *гарантийне*.

Додаткове мито використовується і діє паралельно з існуючими митними ставками і запроваджується на певний термін з метою вирішення конкретних економічних проблем у випадках крайньої необхідності. Так, уряди деяких країн запроваджували тимчасове, додаткове мито для вирішення проблеми дефіциту платіжного балансу. У 1964 році Великобританія ввела додаткове 15 % ввізне мито на весь імпорт (яке практично подвоїло існуючий тарифний рівень), від якого вона відмовилась уже наступного року. У 1971 році Данія та США запровадили 10 % імпортне мито на більшість товарів що ввозились до цих країн. По суті даний податок став завуальованою формою підвищення розміру мита і приніс американській казні за час його дії 500 млн. дол. США.

В 1998 році з метою підтримання рівноваги платіжного балансу за рахунок тимчасового обмеження імпорту в Росії також було введено трьохвідсоткове додаткове імпортне мито практично на всю номенклатуру товарів, що ввозились, яке проіснувало до початку 1999 року.

Україна не є виключенням при запровадженні спеціальних додаткових імпортних податків з метою вирішення певних економічних проблем, так як в своїй практиці вона використовувала додаткові види мита, хоча й вуалювала їх під назвою — «запровадження митних зборів». Так, у 1998 р. з метою часткового погашення заборгованості Державного бюджету перед Пенсійним фондом було запроваджено нарахування специфічного податку при ввезенні на територію України нафтопродуктів у розмірі 0,01 ЄВРО за 1 кг.. У 1999 році додаткове адвалорне мито було запроваджено по відношенню вже не до певної товарної позиції, а практично на всю номенклатуру товарів, що ввозились — 2 % митної вартості товарів, що імпортувались на територію України.

В цілому ряді країн існують спеціальні імпортні податки на окремі види товарів (нафта та нафтопродукти, антикваріат, дорогоцінні метали), які інколи приймають форму так званого гарантійного мита. Так, в 2006 році в Республіці Білорусь було введено мито на ввезення м'яса та харчових субпродуктів домашньої птиці в розмірі 45 % від митної вартості, але не менше 0,45 ЄВРО за 1 кг, понад існуючого мита (20 % від митної вартості, але не менше 0,20 ЄВРО за 1 кг.).

За типами ставок мито поділяють на сталі і змінні. *Сталі* митні ставки встановлюються державними органами і не можуть змінюватися залежно від обставин. Так як розмір мита не залежить від певних параметрів, його інколи називають уніфікованим. Слід зауважити, що більшість країн світу мають митні тарифи з постійними ставками.

Змінні митні ставки — це ставки, які можуть змінюватися за певних обставин (при зміні рівня світових і внутрішніх цін, рівня державних субсидій). Прикладом таких тарифів може бути зміна ставок у Західній Європі в рамках єдиної сільськогосподарської політики.

Останнім часом змінне мито держави почали використовувати у зв'язку з значною зміною світової цінової кон'юнктури на певні групи товарів. Так, Росія з метою диференціації прибутків нафтодобувних підприємств запровадила диференційовану шкалу експортного мита залежно від світової ціни на барель нафти.

Наведена класифікація дає змогу систематизувати будь-який митний тариф, який застосовується на практиці за різними індикативними критеріями. Наприклад, ставки ввізного мита на картоплю у вересні становлять наступні величини: пільгове 30 %, але не менше 0,2 ЄВРО за 1 кг, повне 50 %, але не менше 0,2 ЄВРО за 1 кг.

Оскільки основна мета впровадження цього мита — це блокування товаропотоку з даної товарної позиції, то воно є протекціоністським. Так як, цей вид мита Україна застосовує самостійно, то мито — автономне. Ставка 50 % номінальна. Картопля оподатковується при ввезенні — мито імпортне. Нарахування ставок мита у відсотках до митної вартості, але із зазначенням, що не менше ніж 0,2 ЄВРО за 1 кг засвідчує, що мито комбіноване. Оскільки ставка ввезення змінюється залежно від строку ввезення: з 1.01 по 1.04 вона становить 40 %; з 1.04 по 1.08 — 30 %; а з 1.08 по 1.01 — 50 %, то мито має сезонний характер. Оскільки використовується і повна, і пільгова ставка, то митний тариф складний. Незмінність ставок від рівня цін засвідчує, що даний вид митного тарифу сталий. Дану комбінаторику митного тарифу можна назвати протекціоністською, автономною, номінальною, імпортною, комбінованою, сезонною, складною, сталою.

За запропонованими ознаками можна класифікувати застосування будь-якого митного тарифу щодо певних товарів чи предметів, що дає можливість проаналізувати весь спектр причинно-наслідкових зв'язків при запровадженні митного тарифу.

3.2. ВВІЗНЕ МИТО — ПОДАТОК НА ЗОВНІШНЮ ТОРГІВЛЮ

Одним із найбільш поширених інструментів регулювання зовнішньо-економічної діяльності є ввізне (імпортне) мито. Відповідно до запропонованої класифікації митного тарифу мито на імпорт та ввізне мито за своєю економічною природою є еквівалентними поняттями. Воно нараховується на товари та інші предмети при їх ввезенні на митну територію країни. Основні цілі застосування імпортного мита — це:

- збільшення доходної частини Державного бюджету;
- створення сприятливих умов для розвитку національного виробництва;
- регулювання конкурентного впливу іноземних товарів на ринок України з метою встановлення добросовісної конкуренції;
- вплив на господарську діяльність і соціальну обстановку як складової механізму ціноутворення;
- формування раціональної структури споживчого ринку, яка ґрунтується на збалансованій пропозиції внутрішніх та зовнішніх ресурсів, а також на ескалації митного тарифу;
- захист окремих галузей економіки від можливого заподіяння їм суттєвих збитків від іноземних виробників;
- сприяння структурній перебудові економіки України;
- сприяння оптимізації співвідношення експорту та імпорту держави, валютних витрат і надходжень, досягненню оптимального торговельного балансу;
- вирішення торговельно-політичних цілей у взаємовідносинах з іноземними державами, їхніми союзами та групами, тобто використання митного тарифу з метою поступок на міжнародних переговорах.

Слід зазначити, що динаміка надходжень до Державного бюджету за статтею ввізне мито є позитивною, так у 1999 р. надійшло фактично — 850,3 млн грн, у 2000 р. — 1393,2 млн грн, у 2001 р. — 1759,8 млн грн, у 2002 р. — 2144 млн грн, у 2003 р. — 2 992,4 млн грн, у 2004 р. — 4248,9 млн грн, у 2005 — 5096,9 млн грн, у 2006 р. — 4197,5 млн грн, у 2007 р. — 5484,9 млн грн, у 2008 р. — 4637,3 млн грн, у 2009 р. — 8810,9 млн грн, 2010 р. — 10 604 млн грн.

Хоча імпортне мито — найпопулярніший захід системи економічного інструментарію регулювання зовнішньоекономічної діяльності, але часто його доля в структурі митних платежів не сама суттєва, так нарахування з податку на додану вартість значно перевищують надходження з мита при ввезенні товарів.

За економічним змістом і характером дії імпортне мито належить до вартісних ринкових регуляторів зовнішньоторговельного обороту, тобто як будь-який податок мито збільшує ціну товару і знижує його конкурентоспроможність.

Визначити вплив мита на загальний рівень товарних цін у країні значно важче, ніж розрахувати підвищення цін на імпортні товари. Проте деякі автори, здійснивши такі розрахунки, доводять, що втрати споживачів від загального підвищення внутрішніх цін, яке було результатом застосування імпортного мита в економічно розвинutih країнах, у 4–5 разів перевищували суму стягнутого мита.

Реалізації вищезазначених цілей певною мірою має відповідати структура митного тарифу, яку умовно можна поділити на три рівні ставок мита, що існують на даний час. Кожний рівень має відповідати стадії обробки продукції — сировина, напівфабрикати та готові вироби. Даний поділ ґрунтується на принципі ескалації тарифу, тобто підвищення ставок мита у міру зростання ступеня обробки продукції, яка представляє ланки одного технологічного ланцюга (наприклад: каучук — вулканізована резина — гумотехнічні вироби). Поділ на рівні в цілому відповідає основам побудови Гармонізованої системи опису та кодування товарів (далі — ГС) та товарним номенклатурам зовнішньоекономічної діяльності (ТН ЗЕД) багатьох країн світу.

Прикладом застосування імпортного мита на основі тарифної ескалації є використання специфічного мита при ввезенні на територію України кави: якщо кава розчинна то ставка ввізного мита на каву становить 3 EURO за 1 кг.; якщо кава в зернах смажена то ставка ввізного мита на каву становить 0,1 EURO за 1 кг.; якщо ввозиться кава в зернах несмажена то ставка ввізного мита на каву дорівнює нулю.

Залежність рівня митного оподаткування від рівня обробки товару має на меті, насамперед, захист національної обробної промисловості. Якщо розглядати структуру за рівнем ставок, то за модель можна взяти структуру, граничний рівень якої на даний час найбільш пристосований до економічних умов та проблем України, зокрема імпорт промислової сировини, як правило, здійснюється безмитно або оподатковується низькими ставками мита, в той час як на напівфабрикати та особливо готові вироби ставки мита суттєво зростають. На практиці дана закономірність наступна: сировина та матеріали — 0–5 %; напівфабрикати та комплектуючі — 5–15 %; готові вироби — 15–30 %.

Тарифна ескалація особливо відчутна в економічно розвинutih країнах. У такий спосіб вони стимулюють виробництво сировини в країнах, що розвиваються і консервують їх технологічну відсталість, тому що тільки з сировинною продукцією, мито на яку мінімальне, країни, що розвиваються реально можуть пробитися на ринки економічно розвинutih країн, а ринок готової продукції для них практично закритий. Це стосується й України, експортні товари якої є переважно сировинними або з низьким рівнем обробки, а вийти на світовий ринок готової продукції за існуючої тарифної ескалації для неї вельми проблематично.

Разом з тим, слід зазначити, що тарифна ескалація дозволяє країні імпортеру стимулювати виробництво чи переробку певного товару на її те-

риторії. Так, в січні 2002 року з метою стимулювання фасування чаю в Україні були підвищені пільгові ставки ввізного мита на фасований чай в упаковках масою до 3 кг. — з EURO 0,2 за 1кг. до EURO 0,4 за кг (повна ставка — EURO 0,4 за кг). По відношенню до продукту, який ввозиться в упаковках масою більше 3 кг., діє нульова ставка мита.

Підвищення ступеня захисту окремих галузей економіки може відбуватися не тільки за рахунок підвищення ставки імпортного мита, але й шляхом вибіркового його зниження, у першу чергу, на ті товари, які є складовою готової продукції, що виробляється (вузли, агрегати, комплектуючі, які ввозяться з-за кордону). Такий спосіб підвищення митного протекціонізму за сучасних умов використовується досить активно у зв'язку з розширенням міжнародної торгівлі напівфабрикатами, вузлами, комплектуючими.

Нескладні розрахунки показують, як відміна мита на імпортні агрегати, які входять до складу національного виробу, підвищує ступінь захисту останнього. Наприклад, національна автомобільна промисловість продає автомобілі на внутрішньому ринку, який захищено митом в 20 %, за ціною 10000 ЄВРО. Двигун таких машин імпортується за ціною 4 000 ЄВРО, а мито складає 20 %, тобто споживачам він обходиться у 4 800 ЄВРО. Відміна мита на двигун дасть можливість підприємству отримати додатково 800 ЄВРО (сума мита, яке раніше сплачувалось). Такий же ефект могло дати підвищення мита на автомобіль ще на 8 %, але у цьому разі ціна на автомобіль складала б не 10 000 ЄВРО, а 10 800 ЄВРО.

Цей приклад підтверджує висновок, що вибіркоче зниження мита не означає, що відповідно буде зменшено ступінь протекціоністського захисту. Важливо й те, що вибіркоче зниження мита на окремі комплектуючі, сировину або напівфабрикати не тягне за собою загальне підвищення цін у країні і зростання інфляції.

Слід зазначити, що в Україні такий ефективний засіб практично не використовується, а навпаки, існує проблема застосування досить високої ставки мита на сировину.

Так, на меласу (сировина для сільськогосподарських підприємств) діє комбінована ставка мита 50 % митної вартості, але не менше 0,08 ЄВРО за 1 кг, на кукурудзу для промислової переробки на підприємствах харчової промисловості — 30 % митної вартості, але не менше 20 ЄВРО за 1 тону. Такі високі ставки на ввезення сировини значно підвищують ціну готових виробів з неї.

Аналіз механізму впливу мита на ціни і конкурентоспроможність товару дає змогу зробити ще один висновок: ефективність тарифного протекціонізму визначається не тільки абсолютною величиною ставки мита. Зіставлення структури митного тарифу, структури внутрішнього виробництва і структури імпорту економічно розвинутих країн світу показало, що рівень протекціоністського захисту готового виробу за-

лежить не тільки від рівня обкладання митом самого готового виробу, але й від рівня мита на ті складові і матеріали, які імпортуються для виготовлення даного виробу.

Як вже зазначалось вище, механізм впливу мита на ціни багатогранний, тому ефективність мита, а отже, й оцінка його ефективного рівня — залежать від багатьох факторів. Необхідно врахувати й те, що ставки митних тарифів зростають в період погіршення економічної кон'юнктури і знижуються в період підвищення ділової активності.

Як було зазначено вище, імпортне мито формується на основі різниці між світовими і національними цінами. Тому як метод політики протекціонізму ввізне (імпортне) мито використовують практично усі країни світу і досить часто. Тільки в економічно розвинутих країнах, як правило, рівень імпортного мита відносно низький, а в менш розвинутих країнах, де високі національні витрати, рівень імпортного мита досить високий.

Як свідчить світовий досвід, для того щоб рівень митно-тарифного захисту був ефективним, він має бути не вище 10-15 % митної вартості товару. Відповідно до існуючих домовленостей у рамках СОТ до тарифних піків, тобто максимальних ставок мита, належать усі ставки, які перевищують 10 %. Максимальна межа мита не має перевищувати 30 %. Перевищення даного рівня призводить не до збільшення надходжень до Державного бюджету країни, а навпаки — до їх скорочення. Більше того, високі ставки мита і податків на імпорт не захищають національних товаровиробників, а призводять до значного порушення умов конкуренції на внутрішньому ринку. Крім цього, високі ставки митного тарифу стимулюють розвиток корупції і контрабанди в країні.

За міжнародними стандартами, рівень та вплив інструментів митно-тарифного регулювання можна визначити за такою шкалою:

Таблиця 3.2.1

Рівень середньо-зваженої ставки	Вільний	Відкритий	Помірний	Обмежувальний	Заборонний
	0	0–10	10–15	15–40	40–100

На даний час в Україні простежується така динаміка показника ставки ввізного мита, який характеризує українську систему митно-тарифного регулювання як відкрити.

Необхідно зазначити, що за результатами Уругвайського раунду (1994 р.) країнам з перехідною економікою, бажаючим приєднатися до системи ГААТ/СОТ, дається семирічний перехідний період для адаптації своїх економік до жорстких вимог, які випливають із зобов'язань кожної держави, що приєднується до даної системи, максимально лібералізувати свою зовнішню торгівлю.

За результатами Уругвайського раунду переговорів, середній рівень митного обкладення промислових товарів (за винятком нафти) знижено на 38–40 %, тобто з 6,3 % до 3,9 %. Розрахунки основних показників митного тарифу в Україні свідчать про поступовий рух у напрямі приведення до норм міжнародного законодавства. Спостерігається тенденція до поступового зниження як середньоарифметичної, так і середньозваженої ставки ввізного мита, зокрема, якщо станом на 1.06.99 р. середньоарифметична ставка складала 12,72 %, в кінці 2002 року 10,55 %, на початку 2006 р. середньоарифметична зв'язана ставка досягла рівня 6,72 %, то в 2009 р. 3,2%.

Середньозважена ставка ввізного мита — це відношення ставки на певний вид товару, помноженої на обсяг його імпорту, до загального обсягу імпорту всіх товарів. Якщо в кінці 2004 р. середньозважена ставка ввізного мита становила 7,02 %, на початку 2006 р. — 5,68 %. то в 2008 р. — 3,7 %.

Але при цьому слід зазначити, що зростають абсолютні показники тарифного відрахування. Так, якщо в 1998 р. митниця з 1 тис. дол. США товару брала всього 115–140 грн. мита, то в 2000 р. ця величина складала 210–215 грн.

На даний час кількість товарних підпозицій, на які встановлено ставки ввізного мита 30 % і більше, складає близько 20 % від загальної кількості товарних підсубпозицій. Тарифних підпозицій, на які встановлено нульову ставку мита, в тарифі нараховується близько 16 %. На даний момент існує 7 тарифних коридорів з рівнями ставок 0 %, 2 %, 5 %, 10 %, 15 %, 20 % та 30 %.

Механізм нарахування і сплати ввізного мита включає декілька етапів, а саме: порядок визначення контрактної вартості товару; порядок визначення товарної групи імпортованого товару; порядок визначення країни походження товару; порядок використання пільг, якщо такі передбачені для даного товару; порядок нарахування і сплат мита.

Імпортному тарифу притаманна внутрішня суперечність, яка виявляється в розбіжності інтересів національних виробників та споживачів. З одного боку, виробники зацікавлені в митному тарифі, що захищає їх від іноземної конкуренції, з іншого — ті самі виробники в неробочий час є споживачами і не зацікавлені у застосуванні імпортного мита, оскільки воно позбавляє їх можливості купувати імпортні товари за нижчими цінами. Частково ці суперечності можуть вирішуватись шляхом застосування тарифної квоти (інколи в економічній літературі даний термін трактується як тарифний контингент).

Тарифна квота — це різновид змінних митних ставок, які залежать від обсягу імпорту товарів: при імпорті в межах певної кількості він оподатковується за базовою *внутрішньоквотною* ставкою мита, тобто воно є контингентним, а при перевищенні певного обсягу імпорту оподатковується за *надквотною* ставкою.

Прикладом застосування даного інструменту обмеження імпорту може слугувати використання тарифної квоти в Японії. Там товари оподатковуються митом за первинною ставкою до тих пір, доки обсяги імпорту не досягають певної величини, після чого вступає в дію більш висока вторинна ставка. Як правило, тарифна квота визначається відніманням обсягу внутрішнього виробництва із обсягу попиту на даний товар всередині країни.

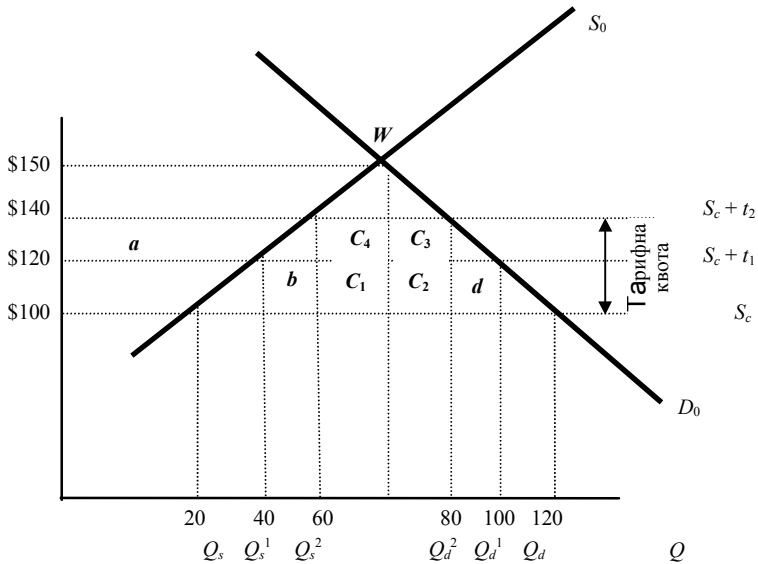

Рис. 3.2.1. Механізм застосування тарифної квоти

Розглянемо застосування тарифної квоти за допомогою графіка.

Де крива D_0 — внутрішній попит; S_0 — внутрішня пропозиція і S_c — світова пропозиція товару. До початку торгівлі ціна рівноваги товару (W) становила 150 дол. США. При вільній торгівлі ціна товару становила 100 дол. США. За даною ціною країна виробляє 20 одиниць товару (Q_s), споживає 120 одиниць товару (Q_d) та імпортує 100 одиниць ($Q_d - Q_s$).

Після застосування імпортного мита з метою захисту національного виробника уряд вводить тарифну квоту, відповідно до якої імпорт перших двадцяти одиниць товару оподатковується адвалорним митом у розмірі 20 % (20 дол. США), а імпорт яких перевищує 20 одиниць — ставкою мита в розмірі 40 % (40 дол. США). Оскільки країна свідомо імпортує значно більше одиниць товару, ніж передбачено квотою, виникає двоступінчатий тариф, який збільшує внутрішню ціну товару до 140 дол.

У результаті внутрішнє виробництво збільшиться до 60 одиниць товару Q_{s_2} , споживання зменшиться до 80 одиниць товару (Q_d^2), а імпорт (80–60) до 20 одиниць ($Q_d - Q_s$). Ефект перерозподілу становитиме величину a , що дасть змогу національному виробникові під захистом імпортного тарифу перерозподілити частину доходів за рахунок споживачів на свою користь. Прямі економічні втрати через меншу ефективність внутрішнього виробництва порівняно із зарубіжним через скорочення внутрішнього споживання будуть складати як і раніше $b+d$, тобто вони не зміняться.

Водночас, величина c розподілиться на декілька підвеличин. Оскільки після введення митного тарифу держава імпортуватиме 20 одиниць товару, які суттєво перевищують тарифну квоту, ставки імпортного мита, які застосовуються до різних частин будуть також різними. Перші 10 одиниць імпорту оподатковуватимуться тарифом за внутрішньою квотною ставкою, доходи від якої будуть становити 200 дол. ($c_1 = 10 \times 20 \text{ дол.} = 200 \text{ дол.}$) і надходитимуть до державної казни. Наступні 10 одиниць імпорту будуть оподатковуватись митом за надквотною ставкою, доходи від нього в розмірі 400 дол. ($c_2 + c_3 = 10 \times 40 \text{ дол.} = 400 \text{ дол.}$) надійдуть до бюджету. Підвеличина c_4 ($c_4 = 10 \times 40 \text{ дол.} = 10 \times 20 \text{ дол.} = 200 \text{ дол.}$) становитиме непередбачений дохід національних фірм, які купуватимуть сто одиниць товару за 120 доларів у рамках квоти і отримають можливість перепродати його за більш високою внутрішньою ціною 140 дол.

Але реакція іноземних постачальників буде однозначною — враховуючи їх зацікавленість в отриманні непередбаченого доходу, вони просто підвищать експорту ціну. У даному прикладі вона досягне 140 дол., що призведе до відпливу непередбачуваного доходу за кордон. Тому тарифна квота може використовуватися як засіб торговельної політики тільки впродовж обмеженого проміжку часу.

Головна мета застосування тарифних квот — це сприяння ввезенню національними товаровиробниками сільськогосподарської сировини для виробництва готової продукції. Оскільки при митному оформленні продукції, яка ввозиться за квотами, сплачується мінімальна ставка ввізного мита, то це сприятливо впливає на ціну готової продукції, що робить її більш конкурентоспроможною.

Механізм тарифних квот почав активно застосовуватись в Україні з 1998 р. В основному він стосувався достатньо чутливих для українського ринку позицій — деяких видів сільськогосподарської продукції (цукру-сирцю тростинного, солоду, деяких видів олії та окремих видів хмелесировини). Щорічно з 1999 р. Верховною Радою України затверджується розмір та механізм реалізації тарифних квот відносно імпорту цукру-сирцю тростинного.

Застосування митного тарифу як регулятивного заходу зовнішньоторговельної політики передбачає створення не тільки ефективної захисної си-

стеми національного ринку, але й визначення оптимальних напрямів стимулювання реалізації економічних інтересів через систему митно-тарифних відносин. Використовуючи ті чи інші митні пільги у тарифній системі, методи тарифної ескалації та деескалації, держава регулює пропорції в економічній структурі виробництва, обміну, розвитку продуктивних сил, сприяє створенню в країні оптимальної структури споживання.

Під тарифною пільгою (у даному контексті пільгове мито і тарифна пільга є еквівалентними поняттями) розуміється надання на умовах взаємності чи в односторонньому порядку пільги стосовно товару, який переміщується через митний кордон України, у формах: звільнення від сплати мита, зниження митної ставки, встановлення тарифних квот на преференційне ввезення чи вивезення товарів, повернення ранише сплаченого мита. На сьогодні в Україні існує близько 100 пільг в системі оподаткування товарів ввізним митом.

Усю сукупність існуючих пільг у сфері митного оподаткування можна систематизувати за декількома критеріями: за юридичною природою надання пільг у системі тарифного регулювання, за суб'єктом та об'єктом надання податкових пільг, відповідно до застосування певного митного режиму.

За юридичною природою можна систематизувати всю сукупність митних пільг залежно від того, на підставі якого законодавства — національного чи міжнародного діє дана пільга.

Товари, які не обкладаються ввізним митом відповідно до національного законодавства, можна класифікувати на дві групи.

1. Звільнення від обкладення митом, тарифні пільги та преференції відповідно до митного законодавства України, основними з яких є Митний кодекс України, Закон України «Про Єдиний митний тариф».

До цієї групи належать:

- товари та інші предмети, що ввозяться на митну територію України і походять з іншої території, з яких стягувалось мито при первісному ввезенні на митну територію України та тимчасовому вивезенні за її межі;

- товари та інші предмети, що ввозяться на митну територію України за рахунок коштів Державного валютного фонду України, республіканського (Республіка Крим), місцевих валютних фондів;

- товари та інші предмети, що ввозяться на митну територію України за рахунок іноземних кредитів, що надаються під гарантію Кабінету Міністрів України;

- засоби захисту рослин і тварин, калійних і фосфатних добрив, що ввозяться на митну територію України;

- товари та інші предмети, що тимчасово ввозяться на митну територію України і призначені для зворотного вивезення за її межі в установлені строки у незмінному стані або у відремонтованому вигляді;

- майно, що ввозиться в Україну за договорами (контрактами) про спільну інвестиційну діяльність.

2. Звільнення від обкладення митом, тарифні пільги та преференції відповідно до інших законодавчих актів України.

Дану групу складають:

- ◆ вантажі з гуманітарною допомогою, що надходять на митну територію України від іноземних, юридичних і фізичних осіб за умови подання відповідного підтвердження Комісії з питань координації приймання транспортування, охорони та розподілу гуманітарної допомоги із зарубіжних країн при Кабінеті Міністрів України;

- ◆ насіння, що ввозиться для проведення наукових досліджень та для державного сортовипробування;

- ◆ товари, звільнені від обкладення ввізним митом відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо інвестування розвитку генеруючих потужностей електроенергетики України»;

- ◆ обладнання та матеріали, призначені для власної інформаційної діяльності засобів масової інформації, виробництва і розповсюдження їхньої інформаційної продукції відповідно до Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів».

Відповідно до міжнародного законодавства, звільнення від обкладення митом, тарифні пільги та преференції діють на підставі міжнародних договорів (двосторонніх та багатосторонніх угод), зобов'язань України, а також міжнародних звичаїв за принципом взаємності.

До даної групи належать:

- товари, що ввозяться в Україну в межах договорів про вільну торгівлю;

- товари, що ввозяться в Україну в межах договорів про надання режиму найбільшого сприяння чи національного режиму;

- товари та інші предмети, що ввозяться в Україну на виконання Угоди між Україною та США щодо надання допомоги Україні в ліквідації стратегічної ядерної зброї, а також запобігання розповсюдженню зброї масового знищення;

- товари, що ввозяться в Україну на виконання Угоди між урядами України, Канади, США та Швеції про створення Українського науково-технологічного центру;

- товари, що ввозяться в Україну на виконання Угоди між урядами України та США про гуманітарне і техніко-економічне співробітництво;

- товари, що ввозяться в Україну на виконання Угоди між Урядом України та Комісією Європейського Співтовариства з метою реалізації проєктів технічної допомоги в рамках програми TACIS;

- товари, що ввозяться в Україну на виконання програми технічної допомоги, що надається урядом Канади;

- товари, що ввозяться на виконання інших міжнародних та міжурядових угод;

- сировини, матеріалів, устаткування та обладнання, які ввозяться в Україну в межах виробничої кооперації країн СНД відповідно до Ашгабатської угоди.

Залежно від суб'єкта податкові пільги можна поділити на дві групи — звільнення від сплати тарифного податку окремих осіб, які не є резидентами та осіб які є резидентами України. Прикладом пільг за першою ознакою можуть слугувати пільги, які надаються на товари і послуги, передбачені для власних потреб дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав та представництв міжнародних організацій в Україні, а також для особистих потреб дипломатичного персоналу та членів їх сімей.

До юридичних осіб, що отримали пільги за другою ознакою відносяться підприємства, які зареєстровані на території України і мають відповідні пільги: товари та інші предмети, що ввозяться на митну територію України всеукраїнськими та міжнародними об'єднаннями громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи (за переліком організацій товарів та граничних обсягів їх ввезення в Україну, затверджених Кабінетом Міністрів України); майно, що ввозиться в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями; техніка, устаткування, майно й матеріали, що ввозяться на митну територію України розвідувальними органами України та призначені для власного використання цими органами.

Залежно від об'єкта оподаткування митні пільги класифікуються у такий спосіб:

1. Повне звільнення від тарифного податку. Дана пільга поширюється на:

- транспортні засоби, що використовуються для регулярних міжнародних перевезень вантажів, багажу та пасажирів, а також матеріально-технічного постачання, пальне, продукти харчування та інше майно, необхідні для їх нормальної експлуатації під час перебування у дорозі, у пунктах проміжних зупинок або придбані за кордоном для ліквідації аварійних поломок;

- ввезення (імпортування) в українські порти українськими риболовецькими підприємствами власного, необробленого вилову морської риби, безхребетних, ракоподібних або мушель чи вилову, підготовленого до реалізації;

- валюту України, іноземну валюту та цінні папери;
- товари та інші предмети, що підлягають переданню у власність держави у випадках, передбачених законами України;

- товари та інші предмети, що, внаслідок пошкодження до пропуску їх через митний кордон України, стали непридатними до використання як вироби або матеріали;

- товари та інші предмети, які походять з митної території України і ввозяться назад на цю територію без обробки або переробки.

2. Зниження рівня митного обкладення товарів. Це стосується:

- ◆ відремонтованих та раніше ввезених на митну територію України або вивезених за її межі;
- ◆ пошкоджених до пропуску їх через митний кордон України, але придатних до використання як вироби або матеріали;
- ◆ предметів дитячого асортименту, при ввезенні яких відповідні ставки мита зменшуються на 50 %.

Прикладом пільг залежно від застосування певного митного режиму можна вважати:

- безмитне ввезення (вивезення) митом товарів, які:
 - ввозяться у спеціальні митні зони на території України для кінцевого споживання у цих зонах;
 - вивозяться зі спеціальних митних зон для споживання за межами митної території України та походять із цих зон;
 - вивозяться зі спеціальних митних зон на митну територію України та походять з цих зон.
- ◆ умовно-безмитне ввезення та вивезення товарів, що запроваджується на товари, які:
 - тимчасово ввозяться на митну територію України та призначені для зворотного вивезення за її межі в установлені строки, незмінному стані (відремонтованому вигляді);
 - тимчасово вивозяться за межі митної території України та призначені до зворотного ввезення на цю територію в установлені строки (до одного року від дня пропуску через митний кордон України) у незмінному стані.
- зменшення належної до сплати за розрахунковий період суми тарифного податку і використання податкового кредиту. Дана пільга поширюється на:
 - давальницьку сировину іноземного замовника, що ввозиться відповідно до Закону України «Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах»;
 - готову продукцію, вироблену з давальницької сировини українського замовника, що ввозиться відповідно до Закону України «Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах».

Наслідки запровадження системи пільг у сфері тарифного регулювання міжнародних економічних відносин — неоднозначні. З одного боку, позитивні зміни відбуваються у структурі зовнішньоекономічних зв'язків, з іншого — має місце негативний вплив на економічну ситуацію в країні, оскільки від системи існування пільгового режиму сплати ввізного мита, яким користуються понад 200 суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (чорнобильські організації, підприємства з іноземними інвестиціями, банківські установи, релігійні організації, установи та організації, які забезпечують діяльність вищих органів державного управління та ін.) втрачає, насамперед, Державний бюджет. Так, у 2010 р. умовні нарахування митних платежів та податків

відповідно до пільг, наданих законодавством, збільшилися в 1,8 рази і склали 22,1 млрд. грн., з яких 3,6 млрд. грн. це пільги по імпортному миту.

Але головний недолік, на нашу думку, полягає в тому, що порушуються умови функціонування конкуренції як рушійної сили формування ринкової моделі господарювання. За наявності пільг велика частка високоліквідних товарів ввозиться в Україну через комерційні структури які мають преференційний статус. Основним видом діяльності окремих суб'єктів господарювання стає власне реалізація їх пільгового статусу. Наслідки політики держави у сфері митного регулювання (обмеження чи стимулювання) імпорту в останні роки, що аналізувалися, засвідчують, що зміни у ставках мита та зміни обсягів імпорту були неадекватними.

Отже, доходимо висновку, що обсяги імпорту переважно змінювались не завдяки цілеспрямованим заходам держави у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а під дією певних факторів, а також власних мотивів тих чи інших суб'єктів регулювання, які здійснювали державну політику в даному періоді. Тому формування чинного на певний відрізок часу митного тарифу має провадитись, виходячи не лише з економічних інтересів окремих суб'єктів господарювання, а й з урахуванням загальнодержавних інтересів залежно від реального стану економіки країни.

Тобто необхідно враховувати такі фактори, як конкурентоспроможність вітчизняної продукції, можливість внутрішнього виробництва та строків освоєння продукції, ступінь дефіцитності товару, рівень його виробничої та соціальної значущості, збереження та створення нових робочих місць, можливості залучення іноземних та стимулювання внутрішніх інвестицій. Водночас, варто зауважити, що врахування цих чинників може призвести до відхилення від наведеної вище базової схеми побудови тарифу. Періодичність коригування діючих на певний момент часу ставок митного тарифу повинна визначатись на базі динаміки розвитку економіки країни.

Побудова імпортного тарифу, який застосовується в Україні, має ґрунтуватись на таких основних принципах, як:

- ескаляція митного тарифу — це підвищення ставок мита у міру зростання ступеня обробки продукції;
- ефективний митний тариф — це встановлення низьких ставок для товарів, необхідних для розвитку виробництва з високою часткою новоствореної вартості;
- поповнення доходної частини Державного бюджету за рахунок встановлення високих ставок мита для товарів з малою еластичністю попиту;
- згідно з теоремою симетрії Лернера, імпортне мито — це податок і на експорт, оскільки воно підвищує реальний курс національної валюти і знижує користь експорту;
- здійснення структурної перебудови національної економіки та її розвиток мають привести до раціоналізації тарифу і поступового зниження

ставок імпортного мита у міру підвищення конкурентоспроможності внутрішнього виробництва, основним показником якої є зростання експорту. Якщо експорт товару збільшується, то необхідно знижувати ставки імпортного мита на сировину та комплектуючі, які використовуються для цього виробництва, а зниження ставок на кінцеву продукцію може бути обумовлено торговельно-політичними міркуваннями.

3.3. СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПОРТНОГО МИТА ПРИ РЕГУЛЮВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ

Серед інструментів, які використовуються державою при регулюванні зовнішньоекономічних відносин, одним із найпоширеніших є застосування митного тарифу. Митний тариф, як правило, вводиться для обмеження імпорту з метою захисту вітчизняних виробників від іноземної конкуренції. Але інколи виникає необхідність в обмеженні експорту.

Одним із методів обмеження експорту є використання вивізного (експортного) мита на національні товари. Експортне мито нараховується на товари, які реалізуються іноземним суб'єктам господарської діяльності і вивозяться за межі митної території країни застосування. При цьому експортне мито може виконувати декілька функцій: протекціоністську, фіскальну, регулятивну, політичну.

Оскільки експортне мито — вартісна категорія, то при аналізі його застосування можна використати методику, запропоновану при дослідженні мита загалом, тобто критерієм домінування певної функції є співвідношення між національними та світовими цінами на конкретний товар. Товари експортуються, коли співвідношення між цінами сприятливі на користь ціни національного виробника. Якщо ставка експортного мита більша за різницю між цінами, то мито виконує протекціоністську функцію. Якщо рівень експортного мита базується на різниці між національними цінами та світовими, то домігантою є фіскальний ефект. У разі ж, коли ставка вивізного мита є незначною порівняно з наявною різницею між цінами, то використовується даний захід як регулятор експортних операцій.

Існує декілька причин застосування експортного мита з метою захисту національного ринку. Введення митного тарифу на експорт вважають доцільним у тому разі, коли ціна на певний товар перебуває під адміністративним контролем держави і утримується на рівні нижче світової шляхом виплати субсидій виробникам. У даному разі обмеження експорту розглядається державою як необхідний захід для підтримання достатньої пропозиції на внутрішньому ринку і запобігання надлишковому експорту товарів, які субсидуються.

У деяких країнах експортне мито встановлюється на певний строк, як правило, при дефіциті сировини в країні. У такий спосіб створюється-

ся перешкода для вивезення сировини на зовнішній ринок, оскільки при експорті висока ціна сировини впливає на її конкурентоспроможність. Таким чином, внутрішній переробник отримує додатковий вигреш не тільки за рахунок збільшення можливостей отримання сировини, але й за рахунок певної стабілізації цін на внутрішньому ринку через неможливість здійснення експортних операцій.

Безперечно, держава може бути зацікавлена у встановленні експортного тарифу з огляду на необхідність збільшення доходної частини державного бюджету, тобто у виконанні експортним митом фіскальної функції. Як свідчать статистичні дані в Україні фіскальна складова при запровадженні експортного мита була не пріоритетною (схема 3.3.1).

Значно частіше експортне мито застосовується в тих країнах, де значна частина валового внутрішнього продукту реалізується на світовому ринку. Так, у Росії в структурі митного тарифу надходження від запровадження експортного мита складають 3/4, тоді як доходи від застосування імпортного мита — 1/4.

Якщо країна, що експортує товар, має на світовому ринку монополічне право на встановлення цін на даний товар, то вона може використовувати вивізне мито у своїх інтересах. При цьому, розмір оптимального експортного мита буде прямо пропорційний до кількості країн-імпортерів, які залежні від імпортних поставок даного товару на національний ринок. Оподаткування експорту часто залежить від монополічного становища країни з певного товару, що змушує інші країни переплачувати за імпортні товари.

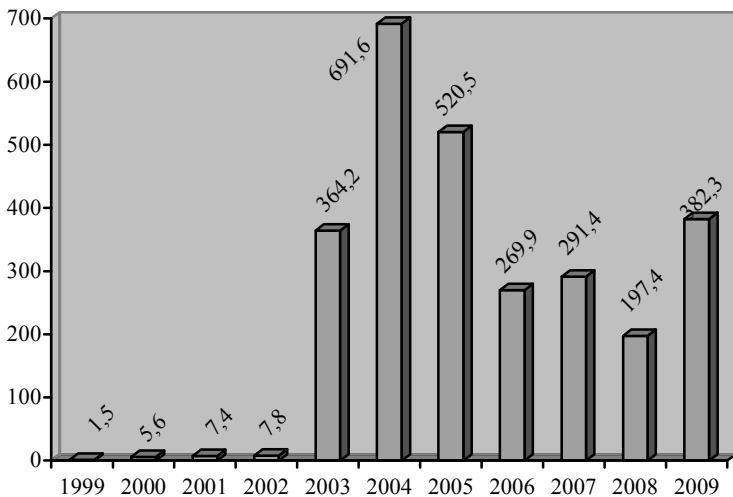

Схема 3.3.1. Динаміка надходження коштів до Державного бюджету України від експортного мита, млн. грн.

Ступінь ефективності застосування такої моделі зовнішньоторговельної політики залежить від обґрунтування оптимального рівня експортного мита. Дохід від зростання світових цін на експортні товари в даному разі має перекривати чисті внутрішні втрати, які виникають внаслідок введення експортного мита.

Прикладом даної ситуації може бути введення вивізного мита на експорт нафти та нафтопродуктів з Росії. Оскільки Росія може змусити імпортерів переплачувати за імпорт нафти, з огляду на залежність країн Східної Європи від енергоносіїв з Росії, то вводиться податок, що поповнює державну казну, хоча б за рахунок національного товаровиробника. Так, у серпні 2000 р. Росія збільшила експортне мито на нафту з ЄВРО 20 до ЄВРО 27, на мастила з ЄВРО 12 до ЄВРО 20, на високо та низько октанові бензини відповідно з ЄВРО 20 та ЄВРО 15 до ЄВРО 25.

Для виконання вивізним митом функції регулятивності можливо запроваджувати мито на експорт з метою поліпшення умов торгівлі країни. Це відбувається за умови, коли ціни на імпорتنі товари залишаються без змін, а експортні ціни зростають через використання вивізного мита.

Впровадження експортного податку може бути і фактором боротьби з інфляцією. Збільшення валютних надходжень до країни позитивно впливає на платіжний баланс, а це, у свою чергу на стабільність курсу національної грошової одиниці.

Одним із аргументів впровадження експортного мита є ефект перерозподілу прибутків у межах країни. Це може бути пов'язано із застосуванням мита щодо експорту монопольних для країни товарів. Прикладом цього є експортне мито на каву в Бразилії, какао в Гані. Різке підвищення ставок експортного мита на нафту в Росії, за сприятливої кон'юнктури зовнішнього ринку, загальної світової тенденції зростання цін на нафту також обґрунтовують його застосування.

Торговельно-політична роль експортного мита виявляється в тому, що за його допомогою країна може впливати не тільки на економічні відносини, але й на політичну ситуацію. Характерним прикладом є взаємовідносини Росії з Україною з огляду на енергетичну залежність останньої. Доки Україна не буде мати альтернативної можливості отримання енергоносіїв, вплив тарифної політики Росії у даному напрямі регулювання товаропотоку буде досить значним.

Водночас, слід зауважити, що експортний тариф використовують в основному країни, які розвиваються і країни з перехідною економікою. Промислово розвинуті країни використовують його дуже рідко, а в деяких державах світу оподаткування експорту навіть заборонено Конституцією як основним законодавчим актом (Аргентина, США). Тому акцент у даних випадках зміщується в бік використання нетарифних методів регулювання (ліцензії, квоти, контингенти).

Чим вищий митний бар'єр на шляху експортного товару, тим складніше виробникам забезпечити відповідний рівень прибутків від експорт-

ної операції. Ставка мита, яка перевищує розмір прибутку від майбутньої операції, може взагалі гальмувати експорт товарів. Тому при оцінці рівня експортного мита його ставка обов'язково має порівнюватись з оцінкою прибутків, які можна отримати від зовнішньоторговельних операцій. Таке зіставлення є об'єктивним критерієм для відповіді на запитання: високою чи низькою є ставка експортного мита.

В економічно розвинутих країнах світу загальним показником середнього рівня прибутку є облікова ставка центральних банків. У 80-ті роки в більшості розвинутих країн облікові ставки центральних банків дорівнювали 5–7 %, а в окремих випадках 9 %. У 90-ті роки вони підвищились до 10–12 %. Зіставляючи середній рівень мита в розвинутих країнах з обліковою ставкою центральних банків, доходимо висновку, що ставка мита, яка перевищує 10 %, може вважатись високою, а ставка в 6–10 % є середньою.

При застосуванні вивізного митного тарифу можуть використовуватись як адвалорні, так і специфічні ставки мита. Інколи можуть застосовуватись специфічні ставки з адвалорною фіксацією митного оподаткування. Прикладом цього може служити застосування конструкції використання експортного мита на сиру нафту в Росії. Прогресія будується таким чином, щоб при середніх довгострокових цінах на нафту ставки експортного митного тарифу складали 6,5 % ціни.

Таблиця 3.3.1

**ШКАЛА СТАВОК ЕКСПОРТНОГО МИТА
ЗАЛЕЖНО ВІД СВІТОВИХ ЦІН НА НАФТУ**

Ціна нафти, дол. за барель	від \$ 0 до \$ 12,5	від \$ 12,5 до \$ 15,0	від \$ 15 до \$ 17,5	від \$ 17,5 до \$ 20	від \$ 20 до \$ 22,5	від \$ 22,5 до \$ 25,0	від \$ 25 до \$ 27,5	від \$ 27,5 до \$ 30	від \$ 30,0 до \$ 32,5	більше \$ 32,5
Експортне мито ЄВРО/тонна	0	2	5	9	14	20	27	34	41	48

Дана прогресія змінює рівень вилучення коштів з додаткових прибутків нафтових компаній від підвищення рівня світових цін на нафту. При цьому щомісячно проводиться моніторинг цін відповідно до цін на світовому ринку, а ставки експортного мита змінюються не частіше одного разу на два місяці для забезпечення стійкості системи ціноутворення.

Розглянемо механізм застосування експортного мита з точки економічної теорії на конкретному прикладі (виробництво і споживання телевізорів) за допомогою графіка. Припустимо, що точкою рівноваги виробництва і споживання країни телевізорів є точка (W), лінія (S_0) — крива внутрішньої пропозиції, а лінія (D_0) — крива попиту.

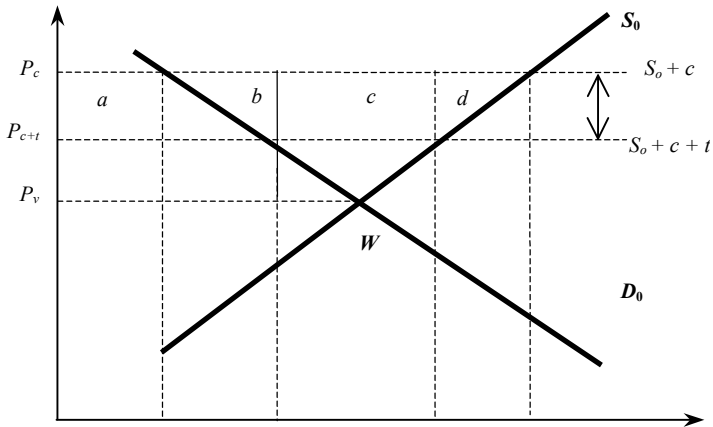

Рис. 3.3.1

Вихід країни на світовий ринок свідчить, що світова ціна на даний телевізор (P_c) вища, ніж внутрішня ціна (P_v). Оскільки світовий ринок може спожити необмежену кількість телевізорів за ціною (P_c), то крива пропозиції представлена горизонтальною лінією S_{0+c} , й визначає обсяги товару, що виробляється в даній країні та експортується на світовий ринок.

Рівновага попиту і пропозиції в умовах вільної торгівлі буде досягнута в точці (W), в якій обсяг пропозиції товару позначено Q_s , а внутрішній попит — Q_d . Надлишок товару, тобто різниця між обсягом пропозиції та внутрішнім попитом ($Q_s - Q_d$), експортуватиметься на світовий ринок.

Уряд країни з метою обмеження експорту вводить митний тариф при вивозі товарів за митну територію країни. У випадку з малою країною, факт застосування митного тарифу не вплине на рівень світових цін. Це означає, що умови торгівлі країни не зміняться.

Застосування вивізного мита робить експорт менш прибутковим. Оскільки значно підвищується ціна, що впливає на конкурентоспроможність, то національні виробники збільшують продаж на внутрішньому ринку. Це, у свою чергу, призводить до зниження внутрішньої ціни на величину тарифу до (P_{c+t}) . Зниження внутрішньої ціни стимулює збільшення внутрішнього споживання телевізорів з Q_d до Q_d^1 , але одночасно вітчизняні виробники скорочують обсяг виробництва до Q_s^1 , відповідно скорочуються й обсяги експорту до $Q_s^1 - Q_d^1$.

Отже, у результаті застосування експортного мита відбулося збільшення внутрішнього споживання і скорочення внутрішнього виробництва товару, що, у свою чергу, призвело до скорочення експорту.

Аналізуючи дану теоретичну модель, доходимо висновку, що від введення експортного мита:

по-перше, виграють споживачі, тому що при зниженні цін збільшується сегмент споживання телевізорів (a).

по-друге, виграє країна-експортер, оскільки отримує доходи до Державного бюджету. Водночас національні виробники телевізорів, які фактично будуть сплачувати податок на експорт, будуть мати значні збитки ($b + d$). Загалом у результаті застосування експортного мита виникають ті ж групи ефектів, що й при застосуванні імпортного мита — ефекти перерозподілу та ефекти втрат. Таким чином, експортний тариф є ніби віддзеркаленням імпортного тарифу з тією різницею, що при його застосуванні основні втрати несуть не споживачі, а національні виробники.

Отже, доходимо висновку, що поряд з позитивними ефектами, які досягаються при використанні експортного мита, виникають і негативні — це підриєк експортного потенціалу країни, порушення структури зовнішньоторговельного обороту та інше.

Вперше в Україні експортне мито почало використовуватись з 1992 р. і нараховувалось на всі потенційно експортні товари. (близько 124 товарних груп). У 1993 р. вийшов Декрет Кабінету Міністрів України «Про вивізне «експортне» мито у 1993 р.» Декларативними причинами застосування експортного мита стали встановлення раціональної структури експорту і скорочення переліку товарів, експорт яких підлягає нетарифному регулюванню. Значно скоротилась кількість товарних груп порівняно з 1992 р., що підпали під дію експортного мита (43 товарні позиції). Але було розширено діапазон ставки мита від 10 % до 30 % митної вартості товару. Не обкладались експортним митом товари, які вивозились у межах отриманих суб'єктами підприємницької діяльності експортних квот, а також товари, що вироблені повністю з давальницької сировини, яка була попередньо імпортована.

Даний період застосування експортного мита можна назвати фінкальним. Про це свідчить достатньо широка номенклатура товарів, відносно яких воно застосовувалось та рівень ставок оподаткування.

Ціла низка факторів вплинули на необхідність лібералізації зовнішньоекономічної діяльності. Основні серед них: висока інфляція (в 1993 р. вона дорівнювала 10 155 %; дерегуляція цін; падіння курсу національної валюти; від'ємне сальдо платіжного балансу). За цих умов основна увага тарифної системи регулювання зовнішньоекономічних зв'язків приділялась імпорту.

Починаючи з 1996 р. основною метою введення експортного мита стає виконання функції регулювання. Це пов'язано з необхідністю заблокувати експортний потік важливої для національної економіки сировини з України. Головним аргументом при цьому є завантаження національних підприємств роботою. Вивізне мито стало використовувати-

ватись з таких товарних позицій, як металобрухт, жива худоба та шкіряна сировина, насіння деяких видів олійних культур.

Варто зауважити, що в Україні застосовується адвалорне експортне мито, яке нараховується у відсотках до митної вартості товарів за формулою:

$$M_e = \frac{C_e - C_B}{C_B}$$

Звідки, $C_e = C_B (1 + M_e)$, де M_e — мито експортне; C_e — ціна, за якою товар експортується; C_B — ціна товару на внутрішньому ринку.

Отже, ставка експортного мита має дорівнювати різниці між світовою ціною і ціною даного товару на внутрішньому ринку.

Інші країни використовують і специфічне, і комбіноване експортне мито. Так, у Росії відносно експорту деяких видів деревини діє специфічне мито 5 ЄВРО за кубометр, а на шиноматеріали — комбіноване 6,5 %, але не менше 5 ЄВРО.

З метою захисту споживчого ринку України, інтересів вітчизняного виробника та подальшого поліпшення структури експорту з травня 1996 р. стало діяти мито відносно експорту живої худоби і шкіряної сировини у розмірі від 27 % до 75 % митної вартості товару, але існує пільга сільгоспвиробникам у вигляді експорту без сплати вивізного мита (за винятком молодняка великої рогатої худоби масою не більше 350 кг і шкірсировини), якщо ці товари є продукцією власного виробництва. Основною метою даного законодавчого акта була реалізація захисної функції, тобто усунення з українського ринку основних іноземних експортерів великої рогатої худоби, а саме: посередників-конкурентів з Лівану та Сирії.

У 1999 р. було введено експортне мито при вивезенні соняшникового насіння. Основна причина введення експортного мита — це надприбутки, які отримують посередники на даному сегменті ринку. Слід зауважити, що це був один із найбільш результативних та ефективних випадків застосування державою даного інструменту регулювання. Позитивним наслідком стала не тільки стабілізація на внутрішньому ринку олії, відбулося зростання товарної пропозиції за рахунок будівництва нових олійно-екстрактних заводів, але й позиціонування України як одного з основних експортерів олії на світовому ринку.

На нашу думку, експортне мито повинно мати тільки тимчасовий характер, тобто використовуватись як захід оперативного регулювання конкретних ситуаційних проблем. Наприклад, введення сезонного експортного мита на насіння соняшнику з 1.10. по 1.04., тобто на період основної його переробки. Але варто зауважити, що податок на експорт обмежує надходження валютних коштів, оскільки знижується зацікавленість підприємств у розвитку зовнішньоекономічної діяльності, тому ставка мита має бути незначною. Як один з варіантів можливе та-

кож коригування експортного мита залежно від співвідношення світових цін на насіння соняшнику.

Застосування механізму експортного мита має ґрунтуватись на принципі «деескалації» ставок мита, тобто ставки мають залежати від ступеня обробки експортованого товару, але за наступним принципом: чим нижчий в товарі ступінь доданої вартості, тим нижчі митні ставки мають бути використані.

Збільшення ціни експортного товару за рахунок застосування вивізної мита приводить до пошуку потенційними експортерами шляхів мінімізації митних платежів. Такими шляхами стають толлінгові схеми, навіть офіційна робота трейдерів у формі давальницьких схем дозволяє мінімізувати митні платежі, тому що експортне мито при вивезенні насіння за давальницькою схемою не сплачується, не кажучи про те, коли готова продукція не повертається або використовується режим вільної торгівлі.

3.4. ОСОБЛИВОСТІ НАРАХУВАННЯ МИТНОГО ТАРИФУ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ВИДУ МИТА

Оскільки завжди країна стоїть перед спокусою отримання додаткових надходжень від участі у міжнародних економічних відносинах відбуваються зміни не тільки самого митного тарифу, а й вдосконалюється механізм митного оподаткування. Слід зауважити, що збільшення митних платежів можливе не тільки за рахунок підвищення ставки мита, але й за рахунок вдосконалення способів нарахування мита. Це і вибір джерела та об'єкта оподаткування, і розширення кола операцій, які підпадають під митне оподаткування, і зміна методів нарахування та ін.

Одним із напрямів вдосконалення системи митного оподаткування є застосування митного тарифу залежно від способу нарахування. Відповідно до даного критерію розрізняють такі види мита: адвалорне, специфічне, комбіноване, змішане. Це дає змогу охопити всі аспекти методів нарахування даного податку.

Відповідно до того, яке функціональне навантаження несе застосування митного тарифу залежить і спосіб нарахування мита. За орієнтації на жорстку протекціоністську модель взаємовідносин застосовується змішане мито, якщо вибирається помірний протекціонізм, то використовується комбіноване мито. Якщо ж домінує фіскальна функція митного тарифу, то використовуються специфічне мито, яке дозволяє мати країні фіксований рівень оподаткування чи адвалорне, яке також несе у собі досить сильний ефект фіску.

В окремих випадках з метою диференціації товаропотоку з певних країн відносно однієї і тієї ж товарної групи можуть застосову-

ватись митні ставки різних видів. Так, відносно штучного хутра і виробів з нього, які ввозяться на митну територію України за пільговою ставкою, діє адвалорне мито у розмірі 25 %, а за повною — комбіноване 25 %, але не менше як 0,4 ЄВРО за кв. метр. Дана диференціація діє відносно й інших товарних груп, в основному це товари легкої промисловості, вироби з пряжі (57.01–57.03), ворсового полотна (60.01) та бавовни (61.10).

На етапі формування митної системи України домінувало застосування адвалорних ставок, з метою фіксації певних податкових надходжень почали застосовуватись специфічні ставки, а в подальшому, за умови посилення протекціоністських тенденцій, значно збільшувалась частка комбінованих ставок мита. З інтегруванням митної системи України до світової системи господарювання знову почали домінувати фіскальні механізми нарахування і тому більшість митних ставок є адвалорними, незначну долю займають специфічні, а в окремих випадках застосовується комбіноване мито.

Адвалорне мито нараховується у відсотках до митної вартості товарів та інших предметів, які обкладаються митом. Воно аналогічне пропорціональному податку і використовується, як правило, при оподаткуванні товарів, які мають різні якісні характеристики в межах однієї товарної групи, тобто адвалорним митом, як правило, оподатковуються диференційовані промислові товари. Його величина прямо пропорційна до ціни.

Наприклад, якщо ставка митного тарифу на імпортований товар становить 10 %, а вартість партії імпортованих товарів складає 2000 дол. США, то мито буде дорівнювати 200 дол. США. Або, якщо вартість імпортованого товару становить 600 дол. США за одну тону, то митний тариф у такому випадку буде дорівнювати 60 дол. США за тону імпортованого товару. Отже, ціна товару в країні імпорту складе 660 дол. США за одну тону.

Якщо товар оподатковується за адвалорними ставками, то підставою для нарахування величини мита завжди є митна вартість товару. Окремі автори, визначаючи адвалорне мито, не зовсім коректно трактують його поняття, замінюючи об'єкт оподаткування даним видом мита. Ціна товару і митна вартість товару — це не еквівалентні економічні категорії, тому що крім ціни товару до митної вартості можуть включатися інші складові (витрати на транспортування, страхування вантажу та ін.).

Водночас слід зауважити, що застосування лише адвалорних ставок мита не завжди дає очікуваний результат, тобто не завжди є захистом національного ринку. Результати проведених нами досліджень показали, що масове застосування адвалорних ставок мита в Україні (з 1993 до 1995 р. використовувались виключно адвалорні ставки мита), зумовило зниження митної вартості імпортованих товарів суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Величина адвалорного мита визначається за формулою:

$$M_a = (M_B \times C_{ma}) : 100,$$

де M_a — величина мита, яка нараховується за адвалорною ставкою;

M_B — митна вартість товару;

C_{ma} — ставка мита адвалорна (у відсотках до митної вартості товару).

Перевагою адвалорного мита є те, що завдяки йому підтримується фіксований рівень захисту внутрішнього ринку незалежно від коливання цін на товар, змінюються лише доходи бюджету. Так, наприклад, якщо мито складатиме 10 % ціни товару, то при ціні товару 100 \$ доходи бюджету становитимуть 10 \$. При збільшенні ціни товару до 200 \$ доходи бюджету зростуть до 20 \$. При падінні ціни товару до 50 \$ — скоротяться до 5 \$. Але незалежно від ціни рівень оподаткування адвалорним митом залишається незмінним — 10 %.

Тому за умов довгострокової тенденції до зростання цін, як правило, спостерігається намагання збільшити в митних тарифах частку адвалорного мита. Ця тенденція — характерна для сучасної митної політики більшості економічно розвинутих країн. Так, у США частка специфічних ставок складає 25 %, в Англії — 10 %, у Швеції — 13 %.

Одним із факторів поширення адвалорного мита стало те, що його можна використовувати як засіб захисту надходжень до Державного бюджету за умов інфляції, тобто незалежно від темпів інфляції рівень митних надходжень до державної казни залишається незмінним.

Іншим фактором, який стимулював застосування адвалорного мита, стало підвищення ролі зовнішньої торгівлі. Збільшення обсягів товаропотоку, розширення товарної номенклатури торгівлі зумовило необхідність вироблення простого і разом з тим ефективного способу нарахування митних платежів.

Крім того, застосування адвалорного мита спрощує систему тарифної класифікації товарів, робить її не такою громіздкою і подрібненою.

За допомогою адвалорного способу нарахування мита досягається як фіскальний ефект, так і ефект захисту. При цьому простежується певна закономірність, чим вища ставка мита, тим більша вірогідність застосування мита як засобу захисту національного ринку.

Розглянемо механізм дії адвалорного мита, за допомогою графіка попиту та пропозиції, наведеного при розкритті базисної теорії митних тарифів (рис. 3.4.1).

Прямі S_0 та D_0 характеризують пропозиції та попит на імпорتنі товари. Після введення адвалорного мита у розмірі 25 % митної вартості крива пропозиції імпорتنих товарів зміститься вертикально вгору і займе положення S_a . У даному разі криві S і S_a не паралельні, оскільки величина мита залежить від митної вартості товару, тобто чим більша ціна і кількість імпорتنих товарів, тим більше буде сплачено імпортного мита.

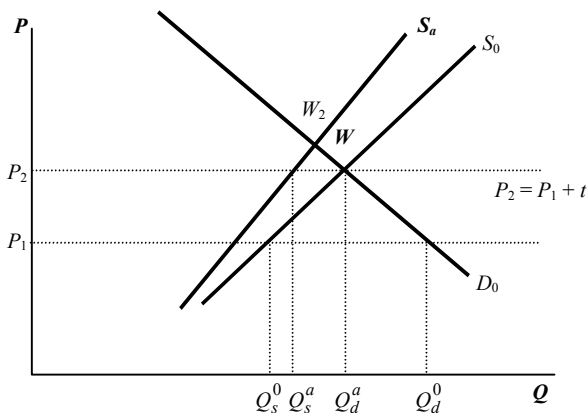

Рис. 3.4.1. Механізм функціонування адвалорного мита

Після запровадження адвалорного мита споживачі будуть купувати імпортовані товари за новою ціною P_2 , тоді як виробники за свої товари отримають P_1 . Величина доходу держави буде залежати від митної вартості товару і збільшуватиметься у міру розширення об'єкта оподаткування. Чим більша ціна товару, тим більший дохід отримуватиме держава при певному обсязі імпорту. За своїми джерелами цей дохід складатиметься з двох частин: частина — сплачується споживачами, а частина — закордонними фірмами-виробниками.

Недолік адвалорного мита полягає в тому, що йому передують митна оцінка вартості товару. Оскільки ціна товару може коливатися під дією багатьох економічних (обмінний курс, процентна ставка та ін.) і адміністративних (митне регулювання, індикативні ціни, поняття мінімальних цін і под.) факторів, то використання адвалорного мита є суб'єктивним, і може стати джерелом зловживань. При цьому зловживання можуть бути як з боку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, так і з боку адміністративних органів. Імпортер завжди зацікавлений у заниженні вартості товару, оскільки зменшення об'єкта оподаткування мінімізує витрати на митниці, а митні органи завжди мають спокусю завищити вартість імпорту, оскільки в цьому випадку збільшуються доходи держави.

Дана суперечність має об'єктивний характер, оскільки її підґрунтям є реалізація економічних інтересів різних суб'єктів митних відносин. Розв'язання даної проблеми полягає в обґрунтуванні та конкретизації такої економічної категорії, як митна вартість.

Специфічне мито нараховується в установленому грошовому розмірі на кількісну одиницю товару та інших предметів, що обкладаються митом; — обсяг, маса, метр, штука або інше.

Наприклад, ставка митного тарифу на товар складає 50 ЄВРО за одну тону. Якщо митна вартість товару дорівнює 1000 ЄВРО за одну тону, то ціна цього товару в країні імпорту буде складати 1050 ЄВРО за одну тону. Можна легко встановити, що адвалорний еквівалент специфічного тарифу на цей товар складе у даному випадку 5 %.

Якщо товар оподатковується за специфічними ставками, то на відміну від адвалорного мита підставою для його нарахування є не митна вартість товару, а кількість товару. Ставка фіксується у стабільній валюті. Відносно специфічної ставки, яка діє в Україні, то спочатку це було ECU, а з 2000 р. ЄВРО, тобто фіксується в єдиній європейській валюті.

Специфічне мито нараховується за формулою:

$$M_c = KT \times CM_c \times O_{ке}$$

де M_c — величина мита, яке нараховується за специфічною ставкою; KT — кількість товару (у тоннах, літрах, кубометрах, штуках і т.д.); CM_c — специфічна ставка мита (в ЄВРО за одиницю товару); $O_{ке}$ — офіційний курс ЄВРО до гривні, який встановлюється Національним банком України на дату подання вантажної митної декларації.

Специфічне мито, як правило, застосовується на стандартизовані товари і має перевагу перед адвалорним з точки зору адміністрування, оскільки усуває можливість зловживань. Водночас чисто технічні відмінності при застосуванні адвалорного і специфічного мита є не основними, тому що за організаційно-технічними відмінностями стоять торговельно-політичні й економічні цілі. Так, рівень митного захисту за допомогою специфічного мита дуже залежить від коливань цін на товари. Так, специфічне мито в 100 дол. за один імпортований музикальний центр значно сильніше обмежує імпортування музикальних центрів ціною 800 дол., (тому що адвалорний еквівалент специфічного мита складає 12,5 % його ціни), ніж музичного центру ціною 1200 дол., що складає тільки 8,3 % його ціни. Внаслідок підвищення імпортованих цін, рівень захисту внутрішнього ринку за допомогою специфічного тарифу знижується.

Отже, за умов коливання цін наслідки застосування мита різні: при збільшенні ціни сума, яка сплачується як адвалорне мито, збільшується пропорційно до зростання вартості товару, в той час як специфічне залишається незмінним. І навпаки, при падінні цін сума, яка сплачується як адвалорне мито, зменшується, а як специфічне залишається незмінною, тобто при падінні цін більш ефективним є використання специфічного мита, а при підвищенні — адвалорного. Незалежність специфічного мита від ціни товару позбавляє його певної еластичності і знижує ефективність його застосування з торговельно-політичними цілями.

Крім цього, за умов активізації інтеграційних процесів є необхідність порівняння рівня митного оподаткування, а при порівнянні спе-

цифічних ставок є певні складнощі, тому що застосовується вартісний показник (ставка специфічного мита виражається у грошових одиницях). Наведені та інші фактори призвели до того, що останнім часом більш поширеним є застосування адвалорного мита (див. структуру імпортного тарифу в Україні табл. 3.4.1).

Проаналізуємо механізм застосування специфічного мита за допомогою графіка прямих імпортного попиту та пропозиції.

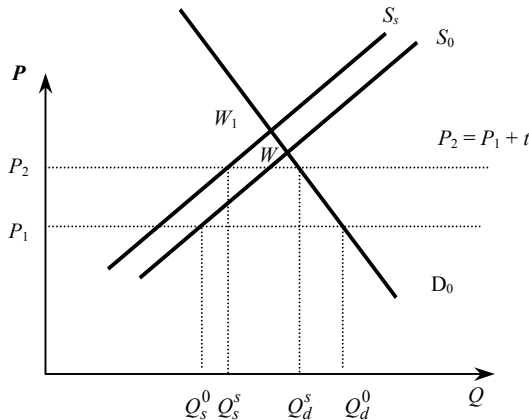

Рис. 3.4.2. Механізм дії специфічного мита

Точка перетину W характеризує стан рівноваги. При введенні специфічного мита (у нашому прикладі воно дорівнює P_1 за одиницю товару) крива імпортної пропозиції змінить своє положення з S_0 на S_s , тобто зміститься вгору паралельно відносно вихідного положення, тому що ставка мита фіксована і не залежить від коливань цін на імпортні товари.

У результаті зміщення кривої пропозиції ринкова рівновага встановиться в новій точці W_1 . Тобто споживачі будуть сплачувати більшу ціну за імпортний товар, маючи при цьому меншу кількість імпортних товарів для вибору. Втрати іноземного постачальника товару залежатимуть від зменшення кількості реалізованих товарів на даному ринку і будуть визначатись зміною кількості з Q_d до Q_d^s .

Дохід від введення специфічного мита отримає держава. Однак необхідно зауважити, що цей дохід ніякою мірою не буде залежати від ціни товару. І держава програє, коли збільшується ціна товару, тому що ставка залишається фіксованою і не змінюється сума мита при збільшенні ціни товару, оскільки частину доходу сплатять споживачі, а решту — імпортери-виробники.

Безумовно, як і при застосуванні адвалорного мита, функціональність специфічного залежить від величини митної ставки. Зі збільшення ставки специфічного мита послаблюється фіскальний ефект і посилюється захисний.

В Україні специфічні митні ставки почали застосовуватись з 1995 р. Це було обумовлено, у першу чергу, тим фактором, що через застосування адвалорних ставок почало відбуватися масове заниження митної вартості товарів суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності з метою мінімізації митних платежів, особливо в частині сплати імпортного мита. Оскільки специфічні ставки не залежать від методики визначення митної вартості, то застосування даного інструменту тарифного регулювання частково розв'язало проблему. В основному об'єктом оподаткування специфічним митом стала сільськогосподарська продукція, мінеральна сировина, товари широкого вжитку (одяг із натуральної шкіри, хутрові вироби, побутова радіоелектроніка) та транспортні засоби.

З метою усунення недоліків попередніх видів мита з огляду на їх реакцію на коливання цін запроваджуються такі види мита, як комбіноване і змішане.

Комбіноване мито поєднує обидва попередні види митного обкладення, але мито сплачується за більшою сумою нарахування. Тобто воно швидше альтернативне, а не комбіноване, в силу специфіки механізму його нарахування.

Нарахування величини мита за товарами, що оподатковуються за комбінованими ставками, здійснюється в три етапи. На першому етапі здійснюється розрахунок величини мита за адвалорною схемою. На другому етапі величина мита нараховується за специфічною схемою. Слід зауважити, що послідовність може бути й іншою, тобто спочатку нараховується мито за специфічною схемою, а потім за адвалорною. У даному разі, послідовність не має принципового значення. На третьому етапі зіставляються результати нарахування мита, тобто величини M_a і M_s , і найбільша з них приймається як мито що має бути сплачене. Тобто застосовуються не обидва види мита, а альтернативний варіант за більшою сумою нарахування.

Сума мита по комбінованій ставці визначається за формулою:

$$C_{MK} = C_{Ma}, \text{ якщо } C_{Ma} \geq C_{Ms} \\ C_{MK} = C_{Ms}, \text{ якщо } C_{Ms} \geq C_{Ma}$$

де C_{MK} — сума ввізного (вивізного) мита за комбінованими ставками, C_{Ma} — сума ввізного (вивізного) мита розрахована по ставкам в відсотках до митної вартості, C_{Ms} — сума ввізного (вивізного) мита розрахована по ставкам в євро за одиницю товару.

Наприклад, якщо ставка митного тарифу на імпортний товар становить 30 %, але не менше 12 ЄВРО за штуку, а вартість партії імпортних товарів складає 2000 ЄВРО при їх загальній кількості 500 штук, то імпор-

тне мито буде становити 1800 ЄВРО. Це зв'язано з тим, що задекларована ціна 4 ЄВРО за штуку менше ніж ціна розрахунку митної ставки при імпорті товарів по даній товарній позиції. Отже, ціна товару в країні імпорту складе 7,6 ЄВРО за одиницю ввезеного товару. Таким чином, адвалорний еквівалент комбінованого митного тарифу на імпортований товар становитиме у даному випадку 90 %.

Практика застосування даного виду мита свідчить, що метою його використання є як фіскальна, так і захисна функції, але домінуючим є ефект захисту національного виробника від конкуренції іноземних товарів. Застосування специфічного і комбінованого ввізного мита усуває неможливість заниження митної вартості товарів і відповідно неможливість ухилення від сплати обов'язкових митних платежів суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності шляхом використання такого інструменту, як ціна товару. За оцінками деяких митних служб Європи та країн СНД, дані методи ухилення від сплати податків традиційні практично для всіх країн світу і становлять 80 % усіх порушень митного законодавства і конфліктних ситуацій із перевізниками вантажів при здійсненні митного оформлення товарів.

При цьому, чим більша різниця між мінімальною ціною, яку встановлюють митні органи, і фактурною ціною, за якою імпортує товар суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, тим менша зацікавленість суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в легальному отриманні митного вантажу. Тобто застосування даного виду мита може практично блокувати потік товару з конкретної товарної позиції, що, на нашу думку, пов'язане не стільки з бажанням чи небажанням суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності легально сплачувати митні платежі, скільки з рентабельністю операцій з даного товару. Тобто при легальному отриманні вантажу суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності практично не витримує цінової конкуренції. Тому товари, що оподатковуються комбінованим митом, посідають друге місце після підакцизних товарів, які, як правило, є завжди об'єктом контрабандних операцій.

Розглянемо механізм дії комбінованого мита, за допомогою, графіка попиту та пропозиції.

Криві S_0 та D_0 характеризують пропозиції та попит на імпортовані товари. Після введення адвалорного мита у розмірі 30 % митної, але не менше 2 ЄВРО вартості крива пропозицій імпортованих товарів зміститься вертикально вгору і займе положення S_k . У даному випадку криві S_0 і S_k не паралельні, оскільки величина мита залежить від митної вартості товару, тобто чим більша ціна і кількість імпортованих товарів, тим більше буде сплачено імпортованого мита. Сума комбінованого мита завжди буде більшою, ніж адвалорного, хоча графічно вони розташовані приблизно однаково, але, зваживши на те, що з цього виду мита вибирається більша сума сплати ставки, воно має не тільки фіскальний але й протекціоністський ефект, тому що перекриває рух імпорту товарів до країни.

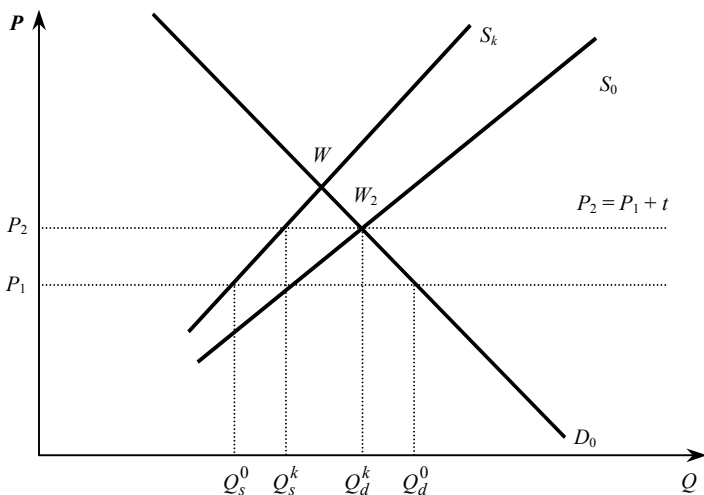

Рис. 3.4.3. Механізм дії комбінованого мита

Після запровадження комбінованого мита споживачі будуть сплачувати більшу ціну за імпортовані товари, тоді як національні виробники за свої товари будуть отримувати більші прибутки. Величина доходу держави залежатиме від митної вартості товару і збільшуватиметься у міру розширення об'єкта оподаткування. Чим більша ціна товару, тим більший дохід отримує держава при певному обсязі імпорту. За своїми джерелами цей дохід складається з двох частин: частина — сплачується споживачами, а решта — закордонними фірмами-виробниками.

Є ще один, з нашої точки зору, суттєвий недолік застосування комбінованого мита. Розповсюдження такого мита на все більшу кількість товарних позицій зумовлює негативну реакцію імпортерів: до країни ввозяться в основному товари дешеві та низькоякісні, тобто такі, які мають низьку митну вартість, що, у свою чергу, дає змогу мінімізувати митні платежі та тримати норму прибутковості за даними товарами на певному рівні. У даній ситуації, у першу чергу, втрачає споживач. Тому при застосуванні такого виду мита у державі має бути чітко відпрацьована система регуляторів якісних показників імпортованих товарів. Це можуть бути державні структури, які входять до системи нетарифного регулювання (карантин рослин, ветеринарна інспекція, екологічна інспекція, система стандартизації, санітарно-епідеміологічна служба і под.) і через систему видачі документів-дозволів контролювати даний процес.

Варто зауважити, що застосування мінімальної митної вартості при використанні комбінованого мита не завжди обгрунтоване. Так, відно-

сно цитрусових та інших фруктів, які не вирощуються в Україні, діє, у першій частині, адвалорна ставка 20 %. А потім спостерігається суттєва різниця за конкретними товарними групами. Так, на банани і цитрусові імпортерне мито складає 20 %, але не менше 0,1 ЄВРО за кг, на ананаси, фініки, манго — 0,4 ЄВРО за кг, на виноград, дині, кавуни, папайя — 0,6 Євро за кг, на яблука, груші, айву, абрикоси, вишні, черешні, персики та сливи — 1,0 ЄВРО за кг.

Логічно встановлювати досить високий рівень мінімальної митної вартості на фрукти, які вирощуються в Україні, але чи варто встановлювати таку ж мінімальну вартість на екзотичні фрукти, наприклад, папайя. На нашу думку, застосовувати в декілька разів вищу митну вартість відносно товарних позицій практично схожих товарних груп недоцільно, тим більше, що дана продукція не може бути вироблена в Україні через певні кліматичні відмінності, а попит на неї існує. Це призводить до того, що фірми, які реалізують дану продукцію, здійснюють розмитнення вантажів через посередників, які мають митні пільги, що зумовлює суттєві втрати Державного бюджету.

Тому, з нашої точки зору, необхідно значно знизити мінімальну вартість використовуваної комбінованої ставки, особливо щодо тих товарних позицій, які неможливо задовольнити за рахунок національного виробника. Крім того, недоцільно настільки диференціювати мінімальну митну вартість.

В Україні комбіновані ставки мита почали застосовуватись з другої половини 1995 р. Так, з 19 прийнятих у 1996 р. постанов, якими вносились зміни до Єдиного митного тарифу, в 13 запроваджувалися комбіновані ставки ввізного мита. В основному вони встановлені на сільськогосподарську і харчову продукцію, лікєро-горілчані та тютюнові вироби, продукцію легкої промисловості, автомобілі, відеотехніку та інші види високоліквідних товарів споживання, які, як правило, є традиційними об'єктами заниження митної вартості.

Змішане мито застосовується дуже рідко. Як правило, лише з протекціоністськими цілями, навіть в більшій мірі дискримінаційними, тобто з метою блокування імпортного товаропотоку конкретної групи товарів або товарів з конкретної країни. За умов, коли головною тенденцією розвитку світової системи господарювання стала глобалізація економічних процесів змішане мито як інструмент тарифної політики використовує досить обмежене коло країн.

Водночас, слід зазначити, що не тільки країни, які розвиваються використовують даний інструмент зовнішньоторговельної політики для захисту свого національного ринку, але й промислово розвинуті країни запроваджують даний захід. Так, США застосовує змішане мито при імпорті кухонних ножів на американський ринок.

Розглянемо механізм нарахування даного виду мита. Змішане мито — це одночасне застосування як специфічної, так і адвалорної ставки відно-

сно одного виду товару, тобто до основної ставки, яка нараховується на одиницю товару, додають мито, яке нараховується з ціни.

Як приклад, можна навести тариф, який дорівнює 15 % від митної вартості товару, плюс 70 дол. США за одну тону ваги даного товару. Нехай митна вартість товару складає 3000 дол. США за одну тону. Тоді змішаний митний тариф на цей товар буде дорівнювати: 450 дол.США (адвалорна частина) + 70 дол.США (специфічна частина) = 520 дол.США (за тону). Адвалорний еквівалент комбінованого тарифу в даному випадку складе 17,3 %.

Механізм дії змішаного мита ілюструє рис. 3.4.4.

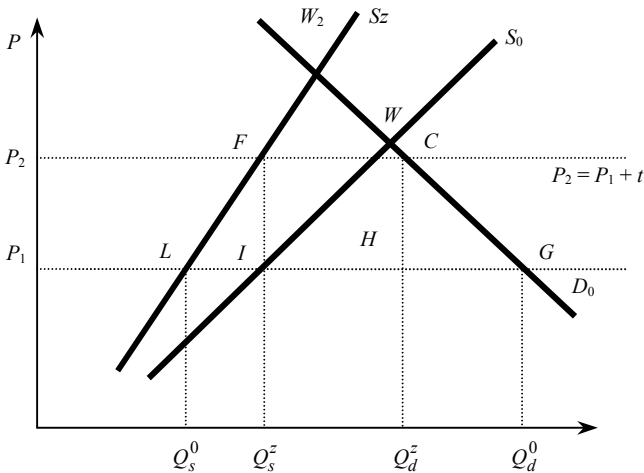

Рис. 3.4.4. Механізм дії змішаного мита

Крива пропозиції при дії змішаного мита (S_z) є більш вертикальною, ніж при застосуванні інших видів мита, що свідчить не стільки про збільшення доходної частини надходжень від імпорту, скільки про захисну домінанту при використанні даного виду мита.

На нашу думку, некоректно ототожнювати комбіноване та змішане мито, оскільки механізми нарахування за цими видами зовсім різні. Якщо при нарахуванні комбінованого мита використовується або адвалорна ставка, або специфічна, залежно від суми нарахування, то при нарахуванні змішаного мита обов'язково застосовується як перша, так і друга ставки.

Підсумовуючи дослідження щодо систематизації митного тарифу залежно від способу нарахування, доходимо таких висновків:

1. Адвалорне мито є фіскально-регулятивним, оскільки, насамперед, воно є інструментом податкових функцій, а потім регулятивних.

2. За характером функціонування специфічне мито є регулятивно-фіскальним, оскільки фіскальний тиск на імпорт при його використанні значно менший, ніж адвалорного, і воно в більшій мірі стимулює імпорт.

3. Комбіноване мито є протекціоністсько-фіскальним, тому що застосовується не тільки з метою захисту національного ринку, але й як засіб протидії при зниженні фіскального ефекту.

4. І нарешті змішане мито є дискримінаційно-протекціоністським відносно імпорту оскільки створює значні торговельні перешкоди, передовсім, цінові для товарів іноземного виробництва. Графічно дані закономірності віддзеркалює рис. 3.4.5.

Так, при застосуванні специфічного мита відбувається незначне зміщення кривої позиції (S_s), що свідчить про зменшення національного ринку споживання до розміру (Q_d^s). Використання ж адвалорного мита зумовлює значне зміщення кривої пропозиції вгору (S_a), тобто ринок споживання зменшується на величину Q_d^0 . Зміщення кривої пропозиції при використанні комбінованого та змішаного мита вздовж кривої попиту вверх змінює положення точки рівноваги (W_2), що свідчить про значне скорочення ввезення товарів до країни, яке, у свою чергу, скорочує національний ринок споживання з товарної групи, відносно якої застосовуються дані види мита.

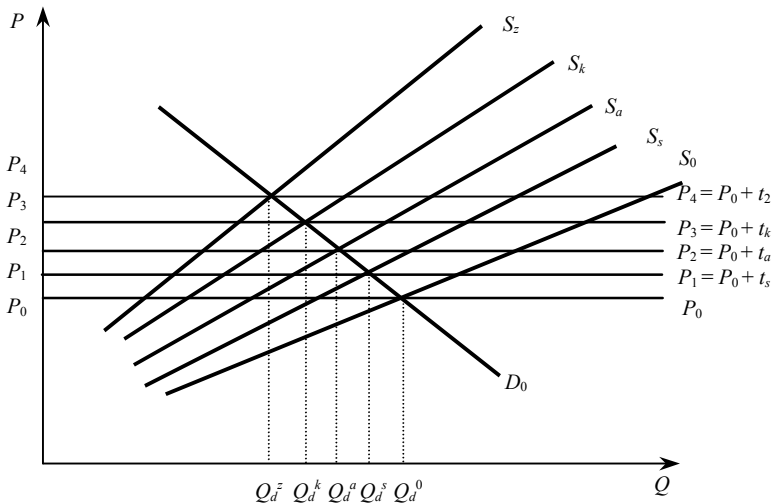

Рис. 3.4.5. Механізм дії митного тарифу залежно від способу нарахування

Отже, залежно від застосування того чи іншого виду мита відбувається скорочення імпорту: незначні зміни зумовлені впливом специфічного мита, досить суттєве скорочення імпорту зумовлює вплив адвалорного мита і практично блокуючі ефекти мають місце від запровадження комбінованого та змішаного видів мита. Простежується також і певна залежність між зміною способу нарахування митного тарифу та приростом продукції національного товаровиробника. Дана залежність має протилежну спрямованість, у порівнянні з імпортом.

Тобто, національний виробник має бути зацікавлений у такій послідовності використання видів мита відносно імпорту: змішане, комбіноване, адвалорне, специфічне.

3.5. ЗАСТОСУВАННЯ ОСОБАЛИВИХ ВИДІВ МИТА ЯК ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ

Одним із наслідків інтегрування економіки України до світового економічного простору є прийняття певних зобов'язань відносно вжиття цілого ряду заходів у сфері регулювання зовнішньоекономічних зв'язків. Ці зобов'язання, у першу чергу, пов'язані з обмеженням у використанні тарифних та нетарифних методів захисту національного ринку. Водночас проблема економічної незалежності є актуальною і для держави, яка активізує процес входження до світової системи господарювання.

Отже, на сучасному етапі розвитку митно-тарифної системи в Україні існує певна суперечність між звуженням можливостей застосування тарифних заходів та підвищенням захисних функцій держави в умовах інтернаціоналізації господарського життя.

Врегулювання даної суперечності можливе за рахунок зменшення ролі звичайних видів митного тарифу як інструментарію захисту національного ринку та значного розширення діапазону застосування особливих видів мита. Відповідно до міжнародних правових норм, звичайними вважаються ті види мита, які мають постійне застосування (імпортне чи експортне мито), а особливі види мита — це ті, які застосовуються в окремих екстремальних ситуаціях.

В екстремальних ситуаціях застосовуються надзвичайні тарифні заходи, що класифікуються за способом покарання. Вони поділяються на три види: **антидемпінгове**, **спеціальне** та **компенсаційне мито**. Інколи особливі види мита називають дискримінаційними, тому що їх рівень завжди значно вищий, ніж звичайний, і використовуються вони винятково для посилення тарифного тиску на товари іноземного виробництва з метою пониження їх конкурентоспроможності.

Дані види митного тарифу застосовуються не тільки для вирішення стратегічних завдань (захист національного ринку або акумуляція коштів), але й у разі виникнення форс-мажорних обставин, а саме: необхідність погашення тимчасового дисбалансу з певної торговельної групи, експансія дешевої низькоякісної продукції на національний ринок, адекватні дії країни на економічну експансію з боку інших держав та под.

Як правило, особливі види мита є тимчасовим заходом і використовуються країною або в односторонньому порядку з чисто захисною метою від спроб недобросовісної конкуренції з боку її торговельних партнерів, або як захід у відповідь на дискримінаційні дії, що порушують інтереси країни з боку інших держав.

Інший важливий аспект особливих видів мита — це їх «точковий характер» впливу. Вони мають використовуватись стосовно до імпорту окремих іноземних товарів чи окремих іноземних виробників, які застосовують демпінг або субсидії при експорті або виробництві продукції, або при зростаючій загрозі для українського ринку масового імпорту товарів.

Перед застосуванням особливих видів мита провадиться розслідування (за дорученням уряду країни), конкретних випадків з метою отримання об'єктивних доказів того, що саме несприятливий вплив іноземної конкуренції наніс або невідворотно загрожує нанести істотного збитку якій-небудь галузі економіки держави. Ці обставини ускладнюють процес введення та використання особливих видів мита. У процесі розслідування провадяться двосторонні переговори, визначаються позиції, розглядаються можливі пояснення ситуації, що виникла, робляться спроби розв'язати проблему іншим шляхом. Слід зауважити, що введення особливих видів мита є крайнім заходом, який використовують країни для врегулювання торговельних суперечностей.

Відповідно до законодавства, Україна в окремих випадках при ввезенні на митну територію чи вивезенні за межі цієї території товарів незалежно від інших видів мита може застосовувати антидемпінгове, спеціальне мито та компенсаційне мито.

При нарахуванні суми антидемпінгового, спеціального чи компенсаційного мита використовується наступна формула:

$$C_{\text{MO}} = (B \times M_0) : 100,$$

де C_{MO} — сума антидемпінгового, спеціального та компенсаційного мита, B — митна вартість товару, M_0 — ставка антидемпінгового, спеціального та компенсаційного мита, встановлена у відсотках до митної вартості товару.

Митна вартість товару, що є об'єктом антидемпінгового, спеціального чи компенсаційного розслідування нараховується відповідно до базисних умов поставки CIF — кордон України.

Механізм використання антидемпінгового мита — це система заходів, пов'язаних з використанням митного тарифу з метою блокування потоку товарів, реалізація яких відбувається за демпінговими цінами. При цьому під демпінгом розуміється продаж значних за обсягами партій товару за цінами, які суттєво нижчі, ніж при звичайних комерційних операціях на внутрішньому ринку (або в країні походження даного товару) і наносять або можуть нанести економічний збиток національній промисловості або суттєво затримати її розвиток.

Таким чином, дане визначення чітко класифікує два критерії, які необхідні для констатації факту демпінгу, — ціновий, або вартісний критерій та критерій економічного збитку. Тому при здійсненні антидемпінгових процедур, насамперед, визначаються поняття «нормальна ціна» і «нормальна вартість». Під «нормальною ціною товару» розуміють ціну, за якою аналогічний товар реалізується на внутрішньому ринку країни-експорту або походження. Якщо продаж аналогічних товарів на ринку країни-експорту або походження відсутній чи неможливо зробити правильне порівняння, то «нормальною» ціною вважається ціна аналогічних товарів, відповідно до якої товари експортуються до інших країн. Якщо і таким шляхом неможливо встановити нормальну ціну, то нею вважається «нормальна вартість», яка отримується шляхом додавання «фактичних» витрат виробництва і помірному обсягу прибутку. Ціни кваліфікуються як демпінгові, якщо різниця між «нормальною» продажною ціною і ціною угоди перевищує встановлений процент, як правило, це 20 %.

«Нормальна вартість» визначається різними методами залежно від наявності інформації щодо цін, витрат виробництва, а також від напряму поставок товарів (з країн з ринковою економікою або з інших). Відповідно до законодавства країн ЄС при ввезенні товару з країн з ринковою економікою «нормальна вартість» визначається за рівнем внутрішньої ціни на ідентичний товар у країні експорту чи країні, де виробляється даний товар.

У разі, якщо такий товар не продається на внутрішньому ринку чи його продаж здійснюється не за звичайних ринкових умов, що не дає змоги порівнювати експортну та внутрішню ціни, «нормальна вартість» визначається — за ціною експорту до «третьої країни» або спеціально розраховується. При розрахунку «нормальної вартості» за ціною експорту до «третьої країни» береться до уваги найбільш висока з наявних реалізаційних зовнішньоторговельних цін.

Величина «нормальної вартості» для країн з високим рівнем державного регулювання економіки, визначається в інший спосіб, а саме: за вартісними категоріями країн з ринковою економікою, які не входять до ЄС, але умови виробництва в яких близькі до умов виробництва країн з державно-регульованою економікою. Розрахунки «нормальної вартості» здійснюються:

- відповідно до реально діючих цін країни з ринковою економікою;
- відповідно до цін, за якими країна з ринковою економікою продає ідентичний товар до інших країн;
- на підставі вартості показників (прямі витрати виробництва, адміністративно-господарські витрати, прибуток) країни з ринковою економікою.

Дані підходи зумовлені такими факторами:

1. Необґрунтованістю у вказаних країнах існуючих цінових та інших вартісних показників, оскільки вони формуються не під впливом об'єктивних ринкових тенденцій, а встановлюються державними органами;

2. Мізерністю, а деколи повною відсутністю в країнах з державно-регульованою економікою інформацією про ціни та інші вартісні показники.

Тому в примітці до VI статті ГАТТ з ініціативи Чехословаччини було зафіксовано положення про те, що у випадку імпорту з країни, де внутрішні ціни фіксуються державою, пряме зіставлення імпортової ціни з внутрішньою ціною товару в такій країні для цілей встановлення демпінгу не завжди виправдане. Це положення відіграло значну роль у захисті Східноєвропейських країн від звинувачення у демпінгу.

Величини експортної ціни і нормальної вартості при визначенні розміру демпінгу, насамперед, зіставляються. Для цього або до експортної ціни, або до величини нормальної вартості вносяться поправки на якість, кількість і умови його реалізації. Відповідно до законодавства ЄС, поправки на якісні відмінності вносяться, виходячи з вартісної оцінки впливу відмінностей в якісних параметрах на ціну.

Поправки на кількість можуть вноситися у тих випадках, коли різниця в цінах повністю або частково зумовлена або знижками за кількість, або економією на витратах виробництва при виготовленні і поставках великих обсягів товару. Виходячи із законодавства ЄС, до уваги беруться знижки на кількість, які надаються протягом не менше 6 місяців і поширюються на значну частину поставок товарів (зазвичай не менше 20 % загального обсягу їх реалізації на внутрішньому ринку чи ринку «третьої країни»). Врахування відмінностей в умовах реалізації рекомендується здійснювати шляхом внесення поправок на розміри мита, податків, на умови кредитування, застави, гарантії, технічної допомоги, післяпродажного сервісу, а також на фрахтовий базис. Відповідно до другого критерію демпінгу економічно збитковим у світовій практиці вважається такий значний збиток, який наноситься або може бути нанесений імпортом «демпінгового» товару підприємству, яке розвивається або вже розвинуте в країні імпорту.

При визначенні економічного збитку виходять з трьох груп показників:

- ◆ динаміки імпорту і динаміки частки ринку, що належить постачальникам демпінгового товару;

- ◆ співвідношення імпорتنих цін на демпінговий товар і внутрішніх цін на аналогічний товар;

- ◆ вплив імпорту «демпінгового» товару на економічні показники національних підприємств.

Перша група показників є основою кваліфікації (визнання факту й оцінки) матеріального збитку. Ці показники враховуються і враховуються практично в усіх випадках антидемпінгових суперечок, які мають місце, наприклад, у країнах ЄС, при цьому провадження антидемпінгових процедур відбувається при різних кількісних оцінках цих показників.

Цінові показники можуть розраховуватись за співвідношенням імпорتنих цін до оптових. Ці показники як додатковий до демпінгової маржі вартісний орієнтир можуть кількісно відрізнитися від показника цінового критерію демпінгу.

При розрахунку показників третьої групи береться до уваги вплив імпортного «демпінгового» товару на випуск і реалізацію аналогічної національної продукції, використання виробничих потужностей, запаси продукції, прибуток, доходи від інвестицій, на зайнятість, рух ліквідних засобів та ін. При цьому для врегулювання антидемпінгових суперечностей повинно бути констатовано зниження ефективності роботи національних підприємств (зменшення доходів, скорочення зайнятості).

Констатація національними органами окремих країн або наднаціональними органами країн ЄС демпінгової маржі і економічного збитку, здійснена після аналізу наявних дат і консультацій із зацікавленими сторонами, дає змогу приймати економічні санкції проти експортерів. Ці санкції можуть мати різнобічний характер (зниження квоти реалізації на даному ринку, зниження обсягів поставок, добровільне підвищення цін), але одним із найбільш ефективних є оподаткування демпінгового товару антидемпінговим митом.

У ряді випадків має місце продаж товарів за цінами, які навіть не відшкодовують витрат виробництва. Встановлення явно занижених цін на експортні товари як ефективного способу боротьби за освоєння нового ринку і закріплення або розширення присутності на частково освоєному ринку є досить поширеним у практиці здійснення експортно-імпорتنих операцій. Товарний демпінг зрештою здійснює негативний вплив на міжнародну торгівлю загалом, оскільки сприяє монополізації ринку, яка виявляється у встановленні і підтриманні монопольно високих цін на внутрішньому ринку, картелізації ринків.

Отже, антидемпінгове мито, як правило, використовується у випадку ввезення на територію країни товарів за ціною, нижчою за нормальну ціну, яка діє в країні експорту, що наносить шкоду національному виробництву.

Антидемпінгове мито нараховується в сукупності із звичайним митом. Воно сплачується в розмірі різниці між демпінговою ціною товару і ціною

на аналогічний товар на світовому ринку. Такий вид мита нараховується країною незалежно від того, оподатковується даний товар митом відповідно до законодавства країни чи знаходиться у переліку безмитних.

В Україні антидемпінгове мито застосовується відповідно до Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту»:

- у разі ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктом демпінгу і при цьому заподіюється шкода національному товаровиробникові;
- у разі вивезення за межі митної території України товарів за ціною, істотно нижчою за ціни інших експортерів подібних або безпосередньо конкуруючих товарів на момент цього вивезення, якщо таке вивезення заподіює шкоду.

Ставка антидемпінгового мита не може перевищувати різниці між конкурентною оптовою ціною об'єкта демпінгу в країні експорту на момент цього експорту і заявленою ціною при його ввезенні на митну територію України або різниці між ціною об'єкта демпінгу з України і середньою ціною українського експорту подібних чи безпосередньо конкуруючих товарів на той самий період часу.

Проблеми порушення антидемпінгового законодавства українськими підприємствами набули особливого значення. Щорічно щодо українських товарів провадяться антидемпінгові розслідування.

Особливістю застосування механізму антидемпінгових процедур є визначення статусу держави як країни з неринковою чи ринковою економікою. Відповідно до ст.6 ГАТТ країна може вважатися ринковою у випадках, коли держава не впливає на формування внутрішніх цін та за відсутності повної монополії в торгівлі. Крім цього в кожній з країн існують власні вимоги до надання іншим країнам статусу ринкових. Так, в США основними критеріями є: ступінь конвертованості національної валюти; ступінь визначення заробітної плати шляхом вільних переговорів між працівниками та адміністрацією; ступінь контролю державою засобів виробництва; ступінь свободи функціонування іноземних інвестицій та спільних підприємств; ступінь контролю державою розміщення ресурсів, встановлення цін та прийняття рішень.

Відповідно до антидемпінгового законодавства США та ЄС вартість продукції для підприємств із неринкової країни розраховується на основі методу аналогії з «сурогатною» країною. Тобто визначенні собівартості експортованого товару використовуються «вихідні дані» інших країн для розрахунку витрат на його виробництво (наприклад, ціна електроенергії береться в Тунісі, сировини в Польщі, робочої сили в Бразилії та под.). Таким чином виробник не має права аргументувати низьку собівартість своєї продукції, посилаючись на відносну дешевизну її складових, пільгове оподаткування експорту та ін.

У жовтні 2000 р. Рада міністрів Європейського Союзу надала окремим підприємствам України статус підприємств, які працюють в умо-

вах ринкової економіки. Надання Україні статусу країни з ринковою економікою значно скорочує ризик для підприємств-експортерів потрапити під дію антидемпінгового законодавства. Особливо це стосується українських металургійних комбінатів та хімічних підприємств при виході на ринок США та ЄС.

З прийняттям пакета документів з антидемпінгових питань є певна надія, що проблеми захисту національних інтересів України та інтересів українських суб'єктів господарської діяльності будуть розв'язанні на регіональних міжнародних ринках. Одним із перших кроків у даному напрямі стало впровадження антидемпінгового мита на електролампи з Росії. Ставка мита складає 62,31 %, а максимальна партія ламп, яка може ввозитись на митну територію України без сплати попереднього мита — 30 шт. Крім даної товарної групи під дію антидемпінгового тарифу попали вироби з хутра та ворсу, на які відповідно було встановлено мито у розмірі 179,7 % та 53,29 % митної вартості.

Потрібно зауважити, що особливо ефективно антидемпінгове мито діє у сукупності з іншими інструментами нетарифного регулювання, такими як квоти та ліцензії. Тому його впровадження необхідно координувати із загальною стратегією зовнішньоторговельної політики країни.

Нарівні з антидемпінговим митом досить ефективним заходом захисту національного ринку є застосування спеціального митного тарифу, тобто мита, ставки якого встановлюються на більш високому рівні в порівнянні з постійно діючими. В залежності від функціональної направленості спеціальне мито може використовуватись як захисний захід, міра попередження та захід у відповідь.

Як захисний захід, спеціальне мито запроваджується, якщо товари ввозяться на митну територію України у таких кількостях або на таких умовах, які завдають чи загрожують завдати шкоди вітчизняним виробникам подібних або безпосередньо конкуруючих товарів.

Запобіжним заходом даний вид тарифного регулювання стає відносно учасників зовнішньоекономічної діяльності, які порушують загальнодержавні інтереси у сфері міжнародних економічних відносин, а також як захід для припинення недобросовісної конкуренції у випадках, що визначаються законами України.

У відповідь на дискримінаційні дії та (чи) недружні дії з боку іноземних держав проти України або у відповідь на дії окремих країн та їх союзів, які обмежують здійснення законних прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України, держава також може запроваджувати спеціальне мито.

Слід зауважити, що ставка спеціального мита встановлюється в кожному окремому випадку залежно від конкретної ситуації та мотивації застосування.

Останнім часом досить інтенсивно даний інструмент регулювання почали використовувати не тільки країни з напрацьованим антидемпінговим

законодавством, але й країни, які тільки починають відпрацьовувати механізм антидемпінгового регулювання, — Росія, Східноєвропейські країни. Так, відносно українських товарів з вересня 2000 р. було введено спеціальне 30 % імпортне мито на вивезення з України картопляного крохмалю, що зробило практично нерентабельним експорт даного товару до Росії. Наслідком даного процесу стало значне падіння обсягів продажу крохмалю (оскільки виробляти його в обсягах, необхідних для внутрішнього споживання, не рентабельно). Ініціатором проведення спеціального розслідування та введення спеціального мита став основний конкурент українських підприємств на даному сегменті ринку Росії — Група промислових підприємств «Російський крохмалепродукт».

З 1999 р. Угорщина ввела спеціальне мито у розмірі 25 дол. США за тону відносно української аміачної селітри вартістю 53 дол. США (FOB Чорне море), яка фактично закрила даний ринок збуту продукції для основних експортерів України — Рівненського «Азоту» і Горлівського «Стиролу».

Компенсаційне мито нараховується на імпорт тих товарів, при виробництві яких прямо чи побічно використовувались субсидії або якщо їх імпорт наносить шкоду національному виробництву таких товарів. Стаття УІ ГАТТ визначає компенсаційне мито як особливе мито, яке встановлюється з тим, щоб нейтралізувати дію субсидій або пільг, які застосовуються прямо або побічно стосовно експорту або виробництва якого-небудь товару, і рекомендує країні, що ввела субсидію, провести консультацію з іншими учасниками ГАТТ, а у тих випадках, коли це субсидування зачіпає інтереси інших країн, обмежити його розміри.

У випадках явного застосування експортних субсидій Угода надає право застосовувати відносно таких товарів компенсаційне мито без доказу наявності матеріального збитку. В інших випадках обкладання компенсаційним митом здійснюється на підставі правил процедури встановлення нанесеного збитку від використання експортних субсидій.

Відповідно до законодавства України компенсаційне мито застосовується у випадках: ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктами субсидованого імпорту, якщо при цьому заподіюється шкода національному виробникові; вивезення за межі митної території України товарів, для виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту або споживання яких безпосередньо або опосередковано надавалася субсидія, якщо таке вивезення заподіює шкоду.

Цей вид мита нараховується за ставкою і на умовах, що встановлюються згідно з рішеннями Комісії про вжиття компенсаційних заходів, але ставка компенсаційного мита не може перевищувати виявленого розміру субсидій.

При використанні різниці між мінімальною ціною та митною вартістю товару, що є об'єктом антидемпінгового чи антисубсидійного розслідування мито нараховується за формулою:

$$C_{\text{мо}} = (\text{Ц} + K_{\text{е}} \times \text{Н}) - \text{В}) \times 100,$$

де $C_{\text{мо}}$ — сума антидемпінгового, компенсаційного мита, Ц — мінімальна ціна на імпорт в Україні товару відповідно до рішення Міжвідомчої комісії по міжнародній торгівлі про використання антидемпінгових, компенсаційних заходів, $K_{\text{е}}$ — курс ЄВРО, встановлений Національним банком України на день подачі ВМД, В — митна вартість товару, Н — кількісна чи фізична характеристика товару.

Вказане мито сплачується незалежно від сплати інших податків і зборів, у тому числі мита та митних зборів, що нараховуються при переміщенні товарів через митний кордон. Відносно імпорту товару одним постачальником не може одночасно використовуватись компенсаційне і антидемпінгове мито.

Після того, як у 1998 р. було прийнято пакет документів, який отримав назву Антидемпінгового кодексу, запрацював законодавчий механізм проведення антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних розслідувань і в Україні. Але в основному реалізувались заходи нетарифного регулювання (кількісні обмеження). Особливі види мита почали застосовуватись в Україні тільки з вересня 2000 р., незважаючи на існуючу законодавчу можливість їх використання (Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Закон України «Про Єдиний митний тариф»). На нашу думку, особливі види мита мають бути основою механізму захисту внутрішнього ринку. Але захисні бар'єри, що при цьому створюються, незважаючи на достатньо високий розмір, повинні бути обмежені в часі.

Результатом Уругвайського раунду стала Нова редакція Кодексу щодо субсидій і компенсаційного мита, в якому регулюється дві групи питань: правила застосування компенсаційного мита і правила використання субсидій. Щодо застосування компенсаційного мита, то кодекс значно розширив статтю VI ГАТТ і доповнив положенням щодо субсидій. У Новій редакції кодексу розмежовуються експортні субсидії і субсидії, які використовуються в країні як інструмент економічної і соціальної політики. Останнє є дуже важливим для країн з перехідною економікою.

В економічно розвинутих країнах світу застосування митного тарифу як обмежувального заходу при регулюванні зовнішньоторговельних операцій є одним із найбільш поширених методів конкурентної боротьби на світовому ринку. Це дає змогу чинити тиск на одні країни, обкладаючи їхні товари додатковими видами мита або високими митними ставками, і надавати пільги іншим, прив'язуючи їх цим до свого ринку, а також провадити дискримінаційну торговельну політику, створюючи митні зони і союзи.

Використання Україною методів боротьби за світові ринки і захисту свого національного ринку відбувається з певним запізненням, що за умови трансформації економічної системи завдає економіці країни значних втрат. Крім того, вступ України до міжнародних економічних організацій призведе до звуження інструментарію при регулюванні зо-

внiшньоторговельних операцiй, особливо в частинi застосування митно-тарифних регуляторiв.

У даному разi вiдпрацювання механiзму застосування спецiального, антидемпiнгового i компенсацiйного мита дає змогу не тiльки розв'язувати окреми локальнi проблеми, але й створити ефективну систему захисту нацiонального ринку вiд недобросовiсної конкуренцiї як iноземних виробникiв, так i нацiональних пiдприємств, якi зацiкавленi в нарощуваннi монополiстичних тенденцiй, що суперечить загальноекономічним iнтересам країнi. Тому, на нашу думку, механiзм застосування особливих видiв мита має стати пiдґрунтям тарифної системи захисту нацiонального ринку вiд iноземної економічної iнтервенцiї.

3.6. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ МИТНИХ СТАВОК ЗАЛЕЖНО ВІД КРАЇНИ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРУ

Як вже зазначалось, одна iз функцiй, яку виконує митний тариф, регулятивна. Тобто стимулювання товаропотоку з однієї країнi з одночасним блокуванням iмпорту з iншої. Найбiльш дiєвим регулятором у тарифній системi є функцiонування митних ставок, тобто диференцiацiя мита залежно вiд країнi походження товару.

За способом застосування митних ставок митний тариф подiляється на два види: простий та складний. **Простий** митний тариф базується на одній ставцi митного оподаткування, тобто передбачає одну ставку мита для кожного товару незалежно вiд країнi походження. Такий тариф є унiверсальним, але він не забезпечує достатньої маневреностi в митній полiтицi, не передбачає пiльгового або дискримiнацiйного мита i порiвняно мало розповсюджений (Мексика, Болiвiя, Панама).

Складні митні тарифи базуються на двох, трьох i бiльше ставках митного оподаткування з конкретного товару. Кожна митна ставка застосовується до товарiв певних країн або груп країн. Такi тарифи з рiзним рiвнем митного оподаткування дають змогу державам провадити рiзну митну полiтику вiдносно до тих чи iнших країн. Він тисне на одні країнi, оподатковуючи їх товари бiльш високими ставками мита, при цьому домагаючись вiд них рiзних поступок (США, Нiмеччина, Японія, Канада, Італія та iн.), або надаючи пiльги iншим країнам, прив'язуючи їх до свого ринку.

Розвиток митного тарифу бiльшостi країн вiдбувався шляхом збiльшення кiлькостi товарiв, якi обкладались митом, i встановлення на кожний товар декiлькох ставок мита (двi або бiльше), — тобто мало місце застосування складного митного тарифу. Низка країн застосовують митні тарифи з великою кiлькiстю колонок. Наприклад, у тарифах Венесуели — 7 колонок, Сенегалу — 9, Малi — 17. Як правило, найвища ставка складного митного тарифу автономна, її називають

максимальною або генеральною. Застосовують її до товарів з тих країн, з якими не має торговельних угод. За нею слідує мінімальна ставка для товарів з країн, на які поширюється «режим найбільшого сприяння». Такі ставки значно нижчі за максимальні. У митному тарифі ЄС, наприклад, різниця між ними складає 1,5–2,0 рази. У США й Японії цей розрив ще більший. Складний митний тариф передбачає також особливо низьке преференційне мито. Воно використовується країнами для створення замкнутих економічних угруповань, режимів асоціацій, а також у відносинах з країнами, що розвиваються.

Отже, простий митний тариф за походженням завжди є автономним, тобто приймається країною без домовленостей з іншими державами у сфері застосування митного тарифу. Складний митний тариф за своєю природою, навпаки, завжди є конвенційним, тобто він формується на підставі певних домовленостей з іншими країнами. Навіть на застосування повних ставок, які приймаються за відсутності домовленості з митних відносин з іншими країнами, впливають договірні стосунки між державами чи групами держав. Так, наприклад, на прийняття рішення Україною про застосування повних ставок мита відносно товарів з Тайваню вплинула домовленість з Китаєм про існування національного режиму товарообміну між країнами.

Порівняємо використання складного виду мита в Росії й Японії. Росія застосовує такі митні ставки, як базові, преференційні, нульові, максимальні. Базові ставки мита використовуються при ввезенні товарів, які походять з країн, яким Росія в торговельно-політичному відношенні надала режим найбільшого сприяння. До товарів, які походять з країн, що розвиваються, діють преференційні ставки. Вони складають 75 % величини базових ставок. До товарів походженням із найменш розвинутих країн, а також країн СНД застосовуються нульові ставки. Якщо ж завозяться товари, які походять з країн, яким Росія не надала режиму найбільшого сприяння, або країна походження товару невідома, то застосовуються максимальні ставки мита (вони вдвічі перевищують базові ставки).

Митний тариф Японії також містить чотири види ставок, але вони мають свою специфіку застосування: загальні, ГАТТ/СОТ, преференційні, тимчасові. Загальні (базові) ставки встановлені законом про митний тариф з поділом усіх товарів на 21 групу, 99 секцій і 1010 позицій (у ряді випадків з поділом і на підпозиції). Базові ставки практично не застосовуються, оскільки відповідно до Закону про тимчасові тарифні заходи щорічно або у міру необхідності встановлюються тимчасові ставки, які використовуються у випадку розбіжностей з базовими. Тимчасові ставки встановлюються залежно від конкретної ситуації на ринку певного товару і в економіці Японії загалом.

Преференційні митні ставки введені для найменш розвинутих країн відповідно до класифікації ЮНКТАД (ставки встановлюються країнами самостійно). Дані ставки використовуються щодо імпорту із 155 країн, що

розвиваються, і 25 територій, причому для 41 з них встановлено безмитне ввезення для всіх видів продукції. Але є винятки при застосуванні преференцій. Це стосується сільськогосподарських товарів (зерно, цукор, молоко, м'ясо) та нафтопродуктів. Преференційні пільги поширюються на 5 % японського імпорту загалом і на 10 % імпорту з країн, що розвиваються. При цьому на п'ять найбільших бенефіціарів (КНР, Республіка Корея, Тайвань, Таїланд і Малайзія) припадає 3/4 імпорту за Генеральною системою преференцій (ГСП).

Визначення ставки імпортного мита для митного оподаткування ґрунтується на правилі, за яким спочатку береться преференційна ставка митного тарифу Японії, а якщо вона відсутня, то послідовно аналізується ставка ГАТТ/СОТ, тимчасова і базова (загальна) ставки. Якщо ставка ГАТТ/СОТ перевищує інші ставки, використовується тимчасова ставка, а у разі її відсутності — загальна ставка.

Вперше в Україні, відповідно до національного законодавства, почали застосовуватись митні ставки з січня 1993 р., при цьому митний тариф визначався на основі чотирьох знаків товарної номенклатури. Сьогодні для розрахунку величини мита при переміщенні товарів через митний кордон України використовуються митні ставки, які передбачені Законом України «Про Єдиний митний тариф» (ст. 8), і кодифікація товару при застосуванні митних ставок визначається за семи знаками. Як правило, вони диференційовані залежно від коду товару за Товарною номенклатурою зовнішньоекономічної діяльності та країни походження. Інші критерії: особи, які здійснюють зовнішньоторговельні операції, або вид угод значення для диференціації ставок не мають.

Слід зазначити, що при застосуванні експортного мита діє простий митний тариф, тоді як механізм дії імпортного мита передбачає використання трьох видів ставок мита: преференційні, пільгові, повні. На нашу думку, це свідчить про різну функціональну мету використання даного заходу митно-тарифної політики. Якщо у першому випадку — це виконання митним тарифом протекціоністських функцій, то у другому — це регулювання товаропотоків з певних країн.

Преференційні — це особливі митні ставки, які включають звільнення від сплати мита і застосовуються до товарів, які походять з держав, що разом з Україною входять до митних союзів або створюють з нею спеціальні митні зони, а також при прийнятті якогось спеціального преференційного рішення відповідно до міжнародних договорів за участю України. Як правило, їх застосовують до товарів країн, що розвиваються.

Різниця між преференційними та пільговими наступна. Преференційні митні ставки є мінімальними, тому що вони за розмірами є найнижчими, а пільгові митні ставки — це окремий вид митних ставок і, вони відрізняються від преференційних тим, що, як правило, вони за розміром вищі за преференційні ставки і застосовуються до товарів

походженням з країн, з якими не підписані договори про вільну торгівлю чи митні союзи.

Преференційне мито може вводитись державами як на взаємній основі, так і в односторонньому порядку. Так, наприклад, починаючи з 1 січня 1965 р. Радянський Союз надав односторонні, невзаємні і недискримінаційні преференції країнам, що розвиваються, при цьому відминив нарахування мита при імпорті всіх їхніх товарів. Але, оскільки існувала монополія держави на здійснення зовнішньоекономічної діяльності, то впровадження даного заходу суттєвого значення не мало. Це був більше політичний, ніж економічний крок, тому що держава, контролюючи всі операції у сфері зовнішньоекономічних зв'язків, могла регулювати товаропотік не економічними, а адміністративними методами.

З січня 1993 р. у відносинах з ЄС, наприклад, Україна отримала право користуватися Генеральною схемою преференцій (ГСП). Проте для неї існують деякі обмеження. Так, ступінь доступу на європейський ринок для України залежить, передусім, від виду товару. У рамках цієї системи товари класифікуються на 4 рівні чутливості: високочутливі, чутливі, напівчутливі та нечутливі. Від цієї класифікації залежить розмір пільгового мита, котре у чотирьох групах складає відповідно 85 %, 70 %, 35 %, 0 % від ставки мита для третіх країн. Теоретично близько половини українського експорту може мати користь із зниження тарифів ГСП. При експорті товарів необхідно звернутися з проханням про зниження тарифів, але до цього часу українські експортери не використовували повною мірою свої можливості.

Особливість України стосовно Генеральної системи преференцій полягає в тому, що вона була і країною-донором. За резолюціями 21 та 24 другої сесії ЮНКТАД, а також резолюцією 96 четвертої сесії цієї Конференції Україна надавала тарифні преференції країнам, що розвиваються. Тарифний преференційний режим було встановлено щодо 149 країн. Преференції застосовувались до товарів від 1-ї до 24-ї товарної групи.

Тарифні преференції встановлювались на товари, вироблені у країнах, що розвиваються, тільки за умови безпосередньої закупівлі товарів у даних країнах, і розмір преференційних ставок для зазначених товарів був нульовим.

З 1997 р. Україна змінила систему надання преференцій. Було анульовано преференційні ставки відносно товарів, які походили з країн, що розвиваються. Преференції почали діяти тільки відносно товарів, що вироблялись у державах, з якими Україна уклала угоди про вільну торгівлю, — Азербайджан, Вірменія, Латвія, Литва, Молдова, Грузія, Естонія, Казахстан, Туркменістан, Узбекистан. З 01.02.98 року діють преференційні ставки відносно товарів походженням з Росії, а з 1.03.98 р. на товари, що виробляються в Білорусі.

Товари, які ввозяться та походять з країн, що уклали з Україною договори про вільну торгівлю, звільняються від справляння ввізного мита. Практично кожна угода про вільну торгівлю містить виключення деяких товарів з режиму вільної торгівлі, до яких не застосовується

преференції. З Македонією Угода про вільну торгівлю передбачає поступове щорічне зниження на деякі товари ставок ввізного мита від Митного тарифу, який зафіксовано на рівні початку 2001 року.

За винятком деяких країн (в основному країн Балтії), звільнення від мита відбувається, коли виконуються вказані нижче правила:

- 1) підтвердження походження товарів шляхом представлення сертифіката форми СТ-1 (або форми EUR — країни Балтії та Македонія);
- 2) дотримання правила «безпосередньої закупівлі»;
- 3) дотримання правила «прямого відвантаження».

Для застосування тарифних преференцій щодо зазначених вище країн необхідним елементом є визначення країни походження товарів, яке здійснюється:

— з країнами СНД — відповідно до Правил визначення країни походження, затверджених Рішенням Ради глав урядів Співдружності Незалежних Держав 30.11.2000;

— з країнами Балтії та Македонією — на підставі правил визначення країни походження товарів, які є невід'ємною частиною цих двосторонніх угод про вільну торгівлю.

Система оподаткування пільговими ставками в Україні також знала певних змін. До 1997 р. пільгові ставки застосовувалися до товарів (предметів), які походили з країн або економічних союзів, що користувались в Україні режимом найбільшого сприяння, а також до товарів з країн, що розвиваються, у межах товарних груп 25–97.

З 1997 р. дана схема змінилася. Пільгові ставки почали використовуватися при оподаткуванні товарів з країн, що уклали з Україною торговельно-економічні угоди з наданням режиму найбільшого сприяння або національного режиму. До цієї групи належать 67 держав.

Як правило, рівень пільгових ставок незначний: від 3 % до 5 % митної вартості товарів і при цьому вони становлять половину повних ставок, але в Україні почали застосовуватися пільгові ставки, які практично збігаються з повними. Це, насамперед, стосується товарів широкого вжитку: текстилю і виробів з нього, взуття, посуду і под. (товарні позиції 50.01 — 63.01; 64.03 — 66.01; 68.01 — 70.13). Тобто практично в даній ситуації порушується принцип диференціації при оподаткуванні даних товарів.

Для того, щоб суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності відчували реальний стимул виходу на ринок України, а пільгові ставки виконували функцію регулювання товаропотоку, необхідно привести рівень пільгових ставок у відповідність до норм міжнародного законодавства. Тобто пільгові ставки повинні бути значно нижчими, ніж повні.

По-перше, завдяки існуванню диференціації митних ставок, залежної від країни походження товару, митний тариф є дійсно дієвим інструментом регулювання товаропотоків з тієї чи іншої країни. Якщо відмінити диференціацію, то досить складно буде знайти еквівалентний інструмент регулювання двосторонніх економічних відносин.

По-друге, дана методика підрахунків втрат від застосування пільгових ставок не зовсім коректна, оскільки відсутність преференцій може зумовити блокування імпорту з конкретної країни, що призведе як до втрат Державного бюджету, так і до негативних наслідків для конкретного споживача чи ринку.

Зрозуміло, що повними ставками вважається максимальний рівень митного оподаткування. Вони застосовуються до товарів, вироблених в інших країнах, що не входять до переліку країн, з якими укладено угоди про надання режиму найбільшого сприяння або національного, або за відсутності сертифіката походження товару. Повним митом оподатковуються товари із країн Європи (Мальта, Ліхтенштейн, Кіпр, Ізраїль, Сербія, Хорватія, Словенія, Норвегія), Азії (Тайвань, Малайзія, Сінгапур, Камбоджа, Лаос, Таїланд, Непал, Бангладеш, Афганістан, Іран, Кувейт, Катар) та Африки (Судан, ПАР, Саудівська Аравія, Бруней).

Прикладом механізму застосування повних ставок є схема оподаткування товарів виробництва Тайваню. Відповідно до Спільного Комюніке між Україною та Китайською Народною Республікою від 31 грудня 1992 р. Україна визнала, що уряд КНР є єдиним законним урядом Китаю, а Тайвань — невід'ємною частиною території Китаю. Щодо товарів, які походять з Тайваню, застосовується режим митного оподаткування, аналогічний товарам, що походять з території Китаю. Однак основним документом, який засвідчує країну виробництва товару, є сертифікат походження товару, який повинні видавати компетентні органи КНР, що неможливо навіть теоретично, а тому, за відсутності сертифіката походження, до тайванських товарів застосовуються повні ставки мита.

Застосування митних ставок прямо залежить від країни виробництва товару, і одним із головних елементів системи регулювання товаропотоків між країнами, який має істотне значення при реалізації зовнішньоекономічних торговельних операцій, є визначення країни походження товарів. Треба мати на увазі, що країною походження товарів вважається та, де товари було повністю виготовлено або піддано достатній обробці чи переробці.

Якщо товари виробляються в межах Міждержавної кооперації, то для застосування критерію достатньої переробки може використовуватись кумулятивний принцип походження, згідно з яким при послідовній переробці товару в країнах-учасниках кооперації ці держави розглядаються з метою визначення походження як одне ціле. При визначенні критерію достатньої переробки товару, виробленого за участю двох або більше країн, країною походження вважається країна, в якій товар було піддано останній суттєвій переробці, достатній для надання йому характерних особливостей.

У разі, коли стосовно конкретних товарів чи конкретної країни критерії походження товару окремо не обумовлюються, застосовується загальне правило, відповідно до якого товар вважається підданим

достатній переробці, якщо відбулася зміна товарної позиції (класифікаційного коду товару) згідно з Товарною номенклатурою ЗЕД на рівні будь-якого з перших 4 знаків.

У разі, коли критерій достатньої переробки виражається через адвалорну частку, вартісні показники розраховуються:

- для імпортованих матеріалів за митною вартістю, тобто вартістю, що підлягає митному оподаткуванню при ввезенні (на базі СІФ) або у випадку, якщо його походження невідоме;
- за встановленою ціною першого продажу на території країни, де здійснювалось виробництво.

Предмети в розібраному або незібраному вигляді, які постачаються декількома партіями, коли за виробничими чи транспортними умовами неможливе їх відвантаження однією партією, мають розглядатися, за бажанням імпортера, як цілісний предмет щодо визначення походження. Але це можливо тільки за певних умов, а саме: попереднього повідомлення митниці ввозу про розбивку розібраного або незібраного товару на декілька партій із зазначених причин такої розбивки, детальної специфікації кожної партії з прив'язкою до ТН ЗЕД, вартості і країни походження товарів, що входять до кожної партії; поставка всієї партії від одної країни, одним експортером; ввезення всіх партій через одну митницю; поставка всіх товарних партій в строк, який не перевищує 6 місяців з дати першого відвантаження.

При визначенні походження товарів, походження використовуваних для їх виробництва теплової й електричної енергії, машин, обладнання та інструментів не враховується.

Товар вважається походженням із країни експорту тільки в тому випадку, якщо він не тільки відповідає критеріям походження, але й виконуються такі умови: безпосередня закупівля та пряма поставка. Безпосередньою закупівлею вважається операція, коли товар закуповується безпосередньо у підприємств, зареєстрованих у встановленому порядку в країні експорту, й імпортується шляхом прямого відвантаження із цієї країни до країни імпорту.

У разі, якщо американська фірма, реквізити якої та холдингова компанія знаходяться в США, поставляє російський ліс в Україну, то відносно даної продукції не буде діяти «Угода про вільну торгівлю», яка підписана між Росією та Україною. Тобто будуть застосовуватись не преференційні митні ставки, а пільгові, які діють відповідно до укладеної угоди між США та Україною про режим найбільшого сприяння.

Вимозі прямого відвантаження відповідають також товари, що транспортуються через територію однієї або декількох країн внаслідок географічних, транспортних або економічних причин та при тимчасовому складуванні їх на території цих країн за умови, що товари весь час перебувають під митним контролем країн транзиту. Правилам прямого відвантаження відповідають товари, закуплені імпортером на

виставках чи ярмарках, за умов, що ці товари не використовуються з іншими, крім виставкових, цілями після відправлення на виставку чи ярмарок і залишалися під митним контролем під час виставки.

Для підтвердження походження невеликих партій товару (вартістю до 5000 дол. США) експортер може декларувати країну походження товару на рахунку-фактурі або в інших супровідних документах.

ТЕСТИ

1. Які бувають ставки мита?

1. Преференційні, пільгові, повні.
2. Часткові, повні.
3. Преференційні, повні, часткові.
4. Часткові, пільгові, повні.

2. Як розподіляється мито за способом нарахування?

1. Адвалорне, специфічне, комбіноване, змішане.
2. Внутрішнє та зовнішнє.
3. Пряме та непряме.
4. Пряме, внутрішнє, адвалорне.

3. Визначте вид мита, що нараховується у відсотках до митної вартості товарів:

1. Адвалорне.
2. Специфічне.
3. Комбіноване.
4. Змішане.

4. Визначте вірне твердження, мито — це:

1. Податок, який сплачується за товари, які перетинають митний кордон України.
2. Податок, що сплачується за товари чи предмети, які імпортують в Україну.
3. Податок, який сплачується за підакцизні товари.

5. Яке із перелічених видів мита застосовується у відповідь на дискримінаційні дії інших держав:

1. Реторсійне.
2. Антидемпінгове.
3. Специфічне.
4. Компенсаційне.

6. Чому буде дорівнювати ефективний рівень митного захисту, якщо ставка мита на кінцеву продукцію співпадає зі ставкою на комплектуючі:

1. Вартості обробки товару.
2. Номінальний тарифний ставці.
3. Різниці між внутрішньою та світовою ціною.

7. Експортне мито це:

1. Податок, який включають до ціни реалізації.
2. Податок, який сплачується з прибутку.
3. Податок, який відносяться на витрати виробництва.

8. За якої із наведених закономірностей мито виконує фіскальну функцію?

1. Мито установлюється нижче різниці між світовими і національними цінами.
2. Мито установлюється на підставі різниці між світовими і національними цінами.
3. Мито установлюється вище різниці між світовими і національними цінами.

9. Назвіть перевагу застосування адвалорного мита:

1. Зручне з точки зору адміністрування.
2. Підтримується фіксований рівень захисту внутрішнього ринку незалежно від коливання цін на товар.
3. Підтримується фіксований рівень захисту внутрішнього ринку, але залежно від коливання цін на товар.

10. За напрямом руху мито класифікується як:

1. Адвалорне, специфічне, комбіноване.
2. Експортне, імпортне, транзитне.
3. Антидемпінгове, компенсаційне, сезонне.

ЗАДАЧІ

Задача № 1

Проаналізуйте ситуацію, що склалася в Україні на ринку шкіри великої рогатої худоби. Міністерство економіки пропонує відмінити експортне мито на шкіру великої рогатої худоби, аргументуючи збільшенням обсягів реалізації. Міністерство фінансів стверджує, що державний бюджет потребує збільшення надходжень, Міністерство промислової політики вважає, що даний захід негативно вплине на національного виробника.

В умовах, коли Україна не впливає на світові ціни, покажіть за допомогою графіка кожен із наступних ефектів:

1. Додатковий експорт, від зняття експортного мита;

2. Втрати державного бюджету від зняття експортного мита;
3. Виграш національних виробників;
4. Втрати національних споживачів;
5. Чистий виграш від відміни експортного мита.

Задача № 2

Визначити продажну ціну на імпортовану продукцію за наданими умовами.
Назва продукції — кольорові телевізори. Країна — виробник — Південна Корея.

1	Контрактна вартість товару	25 000 дол. США
2	Курс НБУ на день сплати митних платежів	8,4 грн./дол.
3	Митний збір за оформлення митної декларації	0,2 %
4	Сума фрахту	1000 дол.
5	Страховання вантажу	800 дол.
6	Ставки мита а) преференційні б) пільгові в) повні	0 % 10 % 20 %
7	Акцизний збір на імпортовану продукцію	10 %
8	ПДВ на імпорт продукції	20 %
9	Питома вага витрат обігу до купівельної ціни	8 %
10	Умовна рентабельність	30 %
11	Умова постачання	FOB

РОЗДІЛ 4

ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Економічні наслідки застосування митного тарифу для країни. Вплив митного тарифу на становище національного споживача і виробника та на доходи держави. Чисті втрати країни від впровадження тарифного захисту. Визначення фактичного та оптимального рівня митного тарифу. Заходи регулювання зовнішньоекономічних відносин, альтернативні митному тарифу.

4.1. ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ЗАСТОСУВАННЯ МИТНОГО ТАРИФУ ДЛЯ КРАЇНИ

Використання будь-якого інструменту економічної політики країни передбачає детальне прогнозування наслідків від його застосування. Відповідно до основних законів діалектики наслідки можуть мати як позитивний, так і негативний характер. Зіставлення позитивних та негативних моментів і визначає ефективність впровадження даного заходу в системі державного регулювання економіки.

Вибір методики застосування конкретного заходу, форми його використання, часу впровадження і под. може залежати як від суб'єкта, що використовує даний захід, так і об'єкта, на який обраний захід спрямовується. Не є винятком і процес використання митного тарифу в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Спектр поглядів на його застосування завжди поляризується від доцільності його використання лише в конкретній економічній ситуації до недоцільності впровадження митного тарифу стосовно певних товарних груп.

Враховуючи те, що митний тариф є складником ринкової економіки, дослідження його застосування доцільно розглянути через модель кривих сукупного попиту та сукупної пропозиції, яка використовується при аналізі ефектів, які виникають у результаті взаємодії економічних процесів. Дану модель доцільно використовувати як при аналізі впливу митного тарифу на економіку країни, так і на її окремих суб'єктів (споживачів, національних виробників, фірм-імпортерів, держави).

Як і при розгляді теорії торгівлі, застосування митного тарифу доцільно розглядати в рамках концепції загальної рівноваги, яка передбачає, що будь-які події в економічній системі мають певний взаємозв'язок. Це виявляється в тому, що використання митного тарифу стосовно товарів конкретної галузі впливатиме не тільки на стан даної галузі, а й на економічну ситуацію в цілому. Слід зауважити, що торговельну політику в певній галузі можна аналізувати і без взаємозв'язку з іншими галузями (за умови, що даний взаємозв'язок несуттєвий), тобто в рамках концепції часткової рівноваги. Але якщо, наприклад, використання митного тарифу суттєво впливає на економічну ситуацію в країні, то необхідно звертатися до аналізу загальної рівноваги.

Дослідження наслідків використання митного тарифу як інструменту торговельної політики доцільно почати із впливу імпортного мита на економіку країни в цілому. При цьому слід зауважити, що на даний взаємозв'язок впливає як рівень розвитку економіки країни, так і її залежність від світової системи господарювання. Існує специфіка впливу митного тарифу на економіку малої і великої країни. При цьому під малою або великою державою розуміють не масштаби країни, а її вплив на міжнародну торгівлю через вартісні важелі.

Малою вважається країна, якщо в результаті зміни її попиту на імпортні товари світові ціни не змінилися. І навпаки, країна визнається великою, якщо зміна попиту з її боку на імпортні товари зумовлює зміни світових цін, тобто великою вважається країна, яка може реально впливати на умови торгівлі, відповідно до яких вона здійснює торговельний облік зі своїми партнерами.

Аналіз впливу митного тарифу на економіку як малої, так і великої країни доцільно з методологічної точки зору здійснювати в три етапи: автаркічна система господарювання; політика «вільної торгівлі»; обмеження торгівлі через застосування митного тарифу.

Автаркічна система господарювання передбачає вироблення і споживання товару в межах країни в повній ізоляції від світового господарства, тобто йдеться тільки про національні товари, оскільки імпорт відсутній. Митний тариф запроваджується з єдиною метою захисту національного ринку від ввезення іноземних товарів і, відповідно, виконує виключно протекціоністську функцію, тобто у своїй основі він є заборонним.

Наведений графік (рис. 4.1) характеризує загальну рівновагу в малій країні з виробництва і споживання конкретного товару, тобто точка *W* характеризує загальну рівновагу виробництва і споживання товару в малій країні за умов автаркії точкою суспільної кривої байдужості, яка визначає максимально можливий рівень споживання за наявних виробничих можливостей. Саме вона визначає максимально сприятливий економічний стан як для споживачів, так і для виробників. Іншими словами, за умов автаркії виробляється

$OQ_{\text{рівн}}$ товару за ціною $OP_{\text{рівн}}$, і споживається стільки ж товару за такою ж ціною.

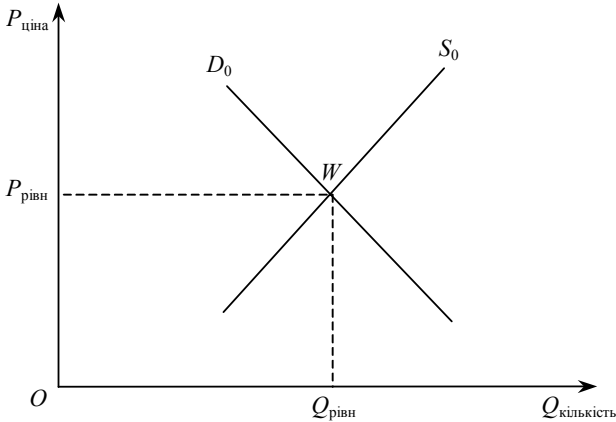

Рис. 4.1. Модель рівноваги попиту і пропозиції товару за умов автаркії (мала країна)

Включення країни до світової системи господарювання зумовлює появу на національному ринку товарів іноземного виробництва, тобто країна починає імпортувати певний товар, оскільки його ціна на світовому ринку P_c нижча, ніж ціна рівноваги на внутрішньому ринку P_b за умов автаркічної моделі господарювання.

Проаналізуємо дану ситуацію за допомогою графіка. Оскільки малій країні світовий ринок може запропонувати будь-яку кількість даного товару за ціною P_c , крива пропозиції матиме вигляд горизонтальної прямої S_c , яка визначає обсяги товару, що буде споживатися на даному ринку як за рахунок власного, так і за рахунок іноземного виробництва. При цьому очевидно, що на внутрішньому ринку малої країни національна ціна дорівнюватиме P_b внаслідок конкуренції між національними й іноземними товарами. Оскільки споживач віддаватиме перевагу більш дешевим імпортованим товарам, то національні виробники будуть змушені знизити ціни на свої товари, щоб витримати конкуренцію і не втратити потенційного споживача, тобто ціна буде дорівнювати світовій ціні P_c .

Крива попиту (рис. 4.2) віддзеркалює потребу вітчизняних споживачів Q_d (70) за ціною \$ 80 за одиницю. При цьому зберігається закономірність: чим більша ціна на даний товар, тим менший попит. На кривій попиту величина попиту товарів характеризується точкою G . Вітчизняні виробники виробляють за даною ціною тільки Q_s (30) одиниць товару, що позначено точкою F на кривій пропозиції. Чим більша

ціна товару на національному ринку, тим вигідніше національним виробникам виробляти і реалізовувати даний товар. Різниця ($Q_d - Q_s$) буде відшкодована імпортом. Він становитиме $70 - 30 = 40$ одиниць товару. Якщо діє домінуюча у світі ціна, то частина вітчизняного попиту задовольнятиметься вітчизняними виробниками, що складатиме 30 одиниць, а частина — іноземними — 40 одиниць.

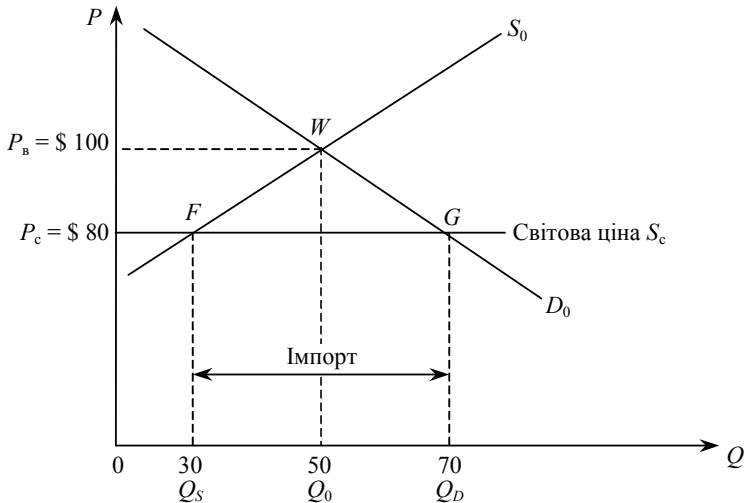

Рис. 4.2. Виробництво, споживання та імпорт товару при вільній торгівлі (мала країна)

На підставі викладеного доходимо таких висновків:

- політика «вільної торгівлі» в країні зумовлює збільшення попиту на даний товар. З 50 одиниць він збільшиться до 70 одиниць;
- у результаті конкуренції з боку іноземного виробника національний виробник зменшить своє виробництво на 20 одиниць $50 - 30 = 20$;
- за вільної торгівлі ринкова ціна товару знизиться з 100 дол. до 80 дол., що суттєво для споживачів (при купівлі товару вони економлять 20 дол. на одиниці);
- за даною ціною (80 дол. за одиницю) країна має імпортувати 40 одиниць товару для того, щоб задовольнити попит на національному ринку.

Безперечно, висновки невтішні для національних виробників, і тому їх реакцію на дану ситуацію легко прогнозувати: вони намагатимуться створювати певні перешкоди для імпорту товарів з метою захисту від іноземної конкуренції, застосовуючи певні інструменти, одним з яких є введення імпортного мита на іноземні товари.

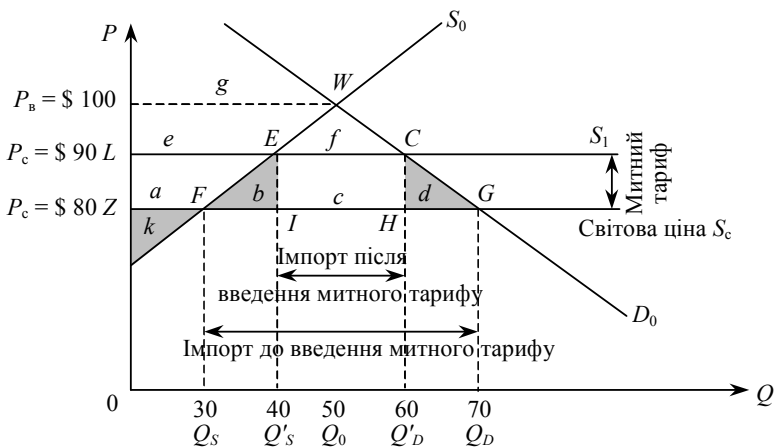

Рис. 4.3. Вплив імпортного тарифу на економіку малої країни

На рис. 4.3 графічно проілюстровано наслідки від введення імпортного тарифу на ввезені товари. Так, за ціною 90 дол. (80 дол. ціна іноземного виробника + 10 дол. мито на кордоні) імпортери готові реалізувати на внутрішньому ринку товар. Отже, нова ціна товару, включаючи тариф на внутрішньому ринку, становитиме 90 дол., тобто буде вищою за світову ціну (80 дол.), що сприятиме зростанню вітчизняного виробництва. Імпортний тариф забезпечує захист ринку, надаючи змогу вітчизняним фірмам виробляти продукцію з граничними витратами, які перевищують світову ціну. Таким чином, з точки зору виробництва імпортний тариф дискримінує іноземців на користь вітчизняних виробників. Він діє подібно до субсидій вітчизняним виробникам товарів.

У результаті запровадження імпортного тарифу попит на даний товар на національному ринку знизиться з Q_d до Q_d^1 і становитиме 60 одиниць товару. Вітчизняне виробництво збільшиться з Q_s до Q_s^1 , тобто національні виробники будуть виробляти не 30 одиниць товару, як було при вільній торгівлі, а 40 одиниць.

Імпорт відповідно зменшиться. Якщо при вільній торгівлі він становив $Q_d - Q_s = 70 - 30 = 40$ одиниць товару, то із впровадженням мита ця величина зменшиться з $Q_d^1 - Q_s^1 = 60 - 40 = 20$ одиниць товару.

Щодо попиту дана ціна змушує споживачів скорочувати свої витрати на купівлю імпортних товарів, надаючи перевагу товарам національного виробництва, оскільки вони будуть дешевші. Попит падає з Q_d до Q_d^1 , споживання зміщується вздовж кривої попиту від точки G до точки C . Для споживачів введення імпортного тарифу має, безумо-

вно, негативні наслідки, тому що тариф виконує функції, аналогічні податку на товари. Споживачі сплачують більш високу ціну за товари, які вони продовжують купувати на національному ринку. Приріст ціни дорівнює добутку 10 дол. на кількість Q_d^1 , що на графіку відповідає площині прямокутника $ZLCH$.

До оподаткування імпорту митним тарифом надлишки споживання склали $a + b + c + d + e + f + g$, тобто споживачі могли купувати товари в будь-яких кількостях, які обмежувались кривою сукупної внутрішньої і зовнішньої пропозиції і кривою внутрішнього попиту. Крива пропозиції після оподаткування імпорту митним тарифом перемістилась догори на величину тарифу, і надлишки споживання обмежилися сегментами $e + f + g$. Втрата надлишків споживання склала величину $a + b + c + d$.

Дохід від запровадження митного тарифу надходить державі і дорівнює добутку імпорту ($Q_d^1 - Q_s^1$) на ставку митного тарифу (10 дол.) або величині c (площа прямокутника ІЕСН). Даний економічний ефект від впровадження імпортного мита можна назвати фіскальним ефектом відповідно до функції, яку виконує мито в даній ситуації: у зарубіжній економічній літературі він має назву ефекту доходів (revenue effect). Фіскальний ефект не є втратою для економіки країни, але втрачають споживачі, оскільки він надходить до бюджету держави, тобто відбувається перерозподіл доходів з приватного сектору до державного. Трансферт держава використовує на свій розсуд. Ці кошти можуть спрямовуватись як на розв'язання економічних проблем, покриття дефіциту державного бюджету чи платіжного балансу, так і соціальних — підвищення заробітної плати державним службовцям чи виплати малозабезпеченим верствам населення.

Безумовно, збільшені платежі споживачів частково йдуть і на збільшення прибутку національних фірм. Даний трансферт характеризує площина трапеції $ZLEF$, що на графіку позначено a . Вітчизняні фірми отримують більш високі прибутки від свого початкового випуску продукції (Q_s), і привласнюють різницю між ціною і граничними витратами при зростанні обсягів виробництва ($Q_s^1 - Q_s$), що виникли внаслідок введення митного тарифу, отже, споживачі куплять 40 одиниць товару за ціною 90 дол., тобто витратять 3600 дол. За відсутності митного тарифу 40 одиниць товару коштували б 3200 дол.

Отже, у результаті оподаткування імпорту митним тарифом національні виробники отримують $3600 - 3200 = 400$ дол. додаткових доходів. Даний економічний ефект отримав назву виробничого ефекту і відноситься до ефекту перерозподілу (redistribution effect).

Водночас варто зауважити, що не всі додаткові доходи є прибутком національних компаній, тому що в разі збільшення обсягів виробництва збільшаться і витрати виробництва, що на графіку позначено величиною b або $(40 - 30) \times 10/2$ дол. = 50 дол., тобто чистий дохід ви-

робників становитиме $80 - 50 = 30$ дол. Даний прибуток, або рента, і є предметом зацікавленості національних виробників, конкуруючих з імпортом продукції при введенні митного тарифу.

Однак суспільство від даного доходу не має однозначних переваг, оскільки цей прибуток є лише переходом доходу від споживачів до національних виробників.

Крім того, слід зауважити, що збільшення поставок на внутрішній ринок товарів національного виробництва не компенсує скорочення імпорту. Якщо імпорт зменшився на величину $(Q_s - Q_s^1) + (Q_d - Q_d^1)$, то збільшення надходжень національного виробництва дорівнює лише величині $(Q_s^1 - Q_s)$.

Заштрихована ділянка *FEI* (величина *b*) відповідає витратам суспільства, тобто характеризує виробничий ефект, який у зарубіжній економічній літературі отримав назву ефекту захисту (protective effect). Частина збільшених платежів споживачів підтримує малоефективне національне виробництво. Неefективність виробництва означає, що граничні витрати на виробництво одиниці товару всередині країни значно перевищують ціну купівлі даного товару на світовому ринку. Сумарний надлишок вітчизняних граничних витрат над світовою ціною (трикутник *b*) — це соціальні втрати, зумовлені введенням тарифу.

На графіку витрати на збільшення національного виробництва товару з 30 до 40 штук позначаються вздовж кривої S_0 з 80 дол. до 90 дол. за одиницю. Водночас таке збільшення пропозиції може бути досягнуто за рахунок поставки з-за кордону додаткових 10 шт. товару за ціною 80 дол. Таким чином, втрати економіки складають $90 - 80$ дол. = 10 дол. за кожен одиницю товару (трикутник *FEI*).

Збиток від введення митного тарифу покривають споживачі і суспільство, що пояснюється тим, що додаткові ресурси, які надходять до галузі, що захищається тарифом, можна було б використати ефективніше в інших секторах економіки.

Водночас у споживачів існують додаткові витрати — ділянка *HCG* (рис. 4.3). Це втрати надлишку споживача, що виникли внаслідок зниження споживання з Q_d до Q_d^1 . В економічній літературі даний ефект отримав назву ефекту споживання (consumpti effect). У нашому прикладі він дорівнює величині *d*, або $70 - 60 \times 10/2 = 50$ дол.

Граничну вартість кожного додаткового товару для споживачів характеризує крива попиту. Граничні витрати суспільства задані світовою ціною. Коли гранична вартість товару переходить граничні витрати, скорочення споживання збільшує втрату споживача. Ці втрати аналогічні відходам у виробництві.

Таким чином, в результаті оподаткування імпорту митним тарифом виникають дві групи економічних ефектів — статичні та динамічні.

Під статичними ефектами розуміють економічні наслідки, які виявляються відразу після запровадження імпортного митного та-

рифу як його безпосередній результат, а під динамічними ефектами — економічні наслідки, що виявляються на більш пізніх фазах дії мита у довготерміновій перспективі та мають інший механізм впливу. Вони можуть значно посилити, послабити чи модифікувати статичні ефекти.

До статичних відносяться наступні ефекти: ціновий, торговельний та конкурентний.

Суть цінового ефекту полягає у збільшенні ціни для внутрішніх споживачів не тільки на імпортні товари, які попали під дію мита, але й на аналогічні товари національного виробника. Тобто національні споживачі фактично виносять на собі весь тягар мита, оскільки зарубіжна ціна постачання залишається незмінною.

На рис. 4.3 графічно проілюстровано наслідки від введення імпортного тарифу на ввезені товари. Так, за ціною 90 дол. (80 дол. ціна іноземного виробника + 10 дол. мито на кордоні) імпортери готові реалізувати на внутрішньому ринку товар. Отже, нова ціна товару, включаючи тариф на внутрішньому ринку, становитиме 90 дол., тобто буде вищою за світову ціну (80 дол.), що сприятиме зростанню вітчизняного виробництва. Імпортний тариф забезпечує захист ринку, надаючи змогу вітчизняним фірмам виробляти продукцію з граничними витратами, які перевищують світову ціну. Таким чином, з точки зору виробництва, імпортний тариф дискримінує іноземців на користь вітчизняних виробників. Він діє подібно до субсидій вітчизняним виробникам товарів.

Торговельний ефект це зменшення обсягів імпорту як результат введення податку на зовнішню торгівлю. Якщо при вільній торгівлі імпорт становив $Q_d - Q_s$ одиниць товару, то із впровадженням мита ця величина зменшиться з $Q_d^1 - Q_s^1$ одиниць товару. Тобто від'ємний торговельний ефект дорівнює $Q_s - Q_s^1 + Q_d^1 - Q_d$. Втрати іноземних виробників на даному ринку становлять двадцять одиниць товару.

Конкурентний ефект – це погіршення конкурентного середовища на національному ринку в результаті зменшення пропозиції іноземних товарів в наслідок падіння обсягів імпорту. Даний ефект має надзвичайне значення для економіки невеликих держав, так як внутрішній ринок може забезпечити ефективну діяльність лише обмеженої кількості національних виробництв. При цьому слід зауважити, що вилучення з економічного обороту іноземних виробників, як правило, призводить до втрати національними виробниками стимулів до підвищення ефективності виробництва та зниження цін на конкурентні товари. Зрозуміло, що суспільство в цілому не зацікавлено в такому втручанні в конкуренцію, але уряд країни має свої вагомні аргументи для запровадження митного тарифу на імпорт.

До динамічних відносяться:

- ефекти впливу;
- ефекти перерозподілу;
- ефекти втрат.

Основу ефектів впливу становлять ефект впливу на умови торгівлі та ефект впливу на платіжний баланс.

Ефект впливу на умови торгівлі проявляється в тому, що застосування митних тарифів при регулюванні імпорتنих операцій змушує іноземних конкурентів не тільки скорочувати обсяги ввезення товарів, але й знижувати ціну товарів які імпортуються в країну. А це, у свою чергу, веде до зміни співвідношення між експортними та імпортними цінами. Таким чином, покращуються умови функціонування національних фірм, та погіршуються для іноземних. Але з часом аналогічні санкції може запровадити країна імпорту, що призведе до скорочення зовнішньоторговельного обороту.

Як було зазначено раніше, запровадження митного тарифу при ввезенні іноземних товарів, призводить до скорочення споживання імпорتنих товарів. Це означає, що зменшуються витрати іноземної валюти, інвестується національний товаровиробник. Дана ситуація за інших умов є сприятливою для поліпшення стану платіжного балансу країни.

У результаті дії другої групи динамічних ефектів відбувається перерозподіл коштів:

- фінансовий ефект (від споживачів до держави), інколи його називають ефект доходу;
- виробничий ефект — це перерозподіл від споживачів до національних виробників.

До третьої групи ефектів відносяться чисті втрати малої країни від застосування митного тарифу на імпорт товару (це ефекти захисту і споживання).

Як було зазначено, вплив митного тарифу на розвиток економічної ситуації у великій країні має свої особливості. Це зумовлюється насамперед монополюючим становищем країни на даному ринку товарів. У даному випадку метою застосування імпортного мита буде не фінансова функція митного тарифу, а обмеження закупівлі іноземних товарів з метою зменшення ціни імпорту.

Велика країна з монополюючим правом на даному ринку товару, обмежуючи імпорт за допомогою митного тарифу, суттєво знижує сукупний попит на даний товар, у результаті чого постачальники змушені знижувати ціни. Падіння цін на імпортні товари за постійного рівня цін на експортні товари сприяє покращанню умов торгівлі для даної країни.

Але слід зауважити, що і велика країна може розраховувати на позитивний ефект імпортного тарифу, тільки за умови, якщо він не перекривається негативними наслідками від введення мита.

Проаналізуємо вплив імпортного мита на економіку великої країни, використовуючи попередню методичку, тобто дослідження проводитиметься поетапно, як і при аналізі впливу митного тарифу на економіку малої країни.

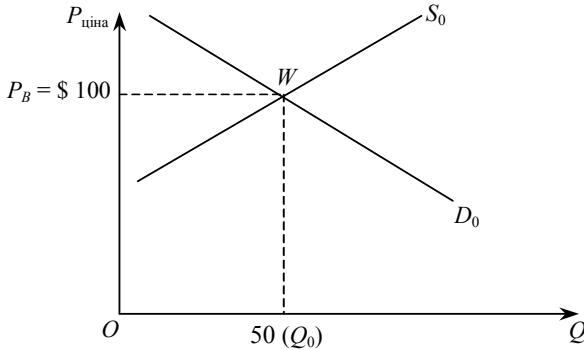

Рис. 4.4. Модель рівноваги попиту і пропозиції товару за умов автаркії (велика країна)

Аналіз моделі рівноваги рис. 4.4 за умов автаркії свідчить, що велика країна виробляє 50 одиниць товару, і при цьому весь вироблений товар споживається на національному ринку за ціною 100 дол. Точка W характеризує виробництво і споживання товару у великій країні, лінія S_0 є кривою внутрішньої пропозиції, а лінія D_0 — крива внутрішнього попиту (за заданих умов повної ізоляції країни від конкуренції товарів іноземного виробництва).

Припустимо, що уряд країни почав провадити політику лібералізації економіки. Ринок заповнили товари іноземного виробництва за ціною нижчою $P_c = \$ 80$, ніж внутрішня ціна $P_B = \$ 100$. Оскільки світовий ринок може реалізувати в даній країні тільки певну кількість товару за ціною P_c , то при зменшенні ціни пропозиція товару також зменшиться (що на рис. 4.5 зображено кривою S_1).

При цьому слід зауважити, що лінія кривої пропозиції не може виходити з початку осі координат, як це зафіксовано в окремих економічних виданнях оскільки у такому випадку втрачається економічна суть графіка, тому що не може бути товару за нульовою ціною.

Крива S_1 характеризує обсяг товару, який можуть купити споживачі великої країни як у національних, так і в іноземних виробників. При цьому доцільно акцентувати увагу на відмінній особливості моделі впливу імпортного мита на економіку малої і великої країни. Якщо в малій країні ціна не змінюється від скорочення обсягів імпорту, то в

моделі з великою країною світова ціна прямо залежить від кількості товару, який закуповується великою країною. Рівновага попиту і пропозиції в умовах вільної торгівлі буде досягнута в точці G , у якій обсяг попиту на товар становитиме величину Q_d , тобто 70 одиниць товару, а внутрішня пропозиція становитиме тільки 30 одиниць товару Q_s . Різниця між внутрішнім попитом і внутрішньою пропозицією задовольнятиметься за рахунок імпорту товарів $Q_d - Q_s = 70 - 30 = 40$ одиниць товару.

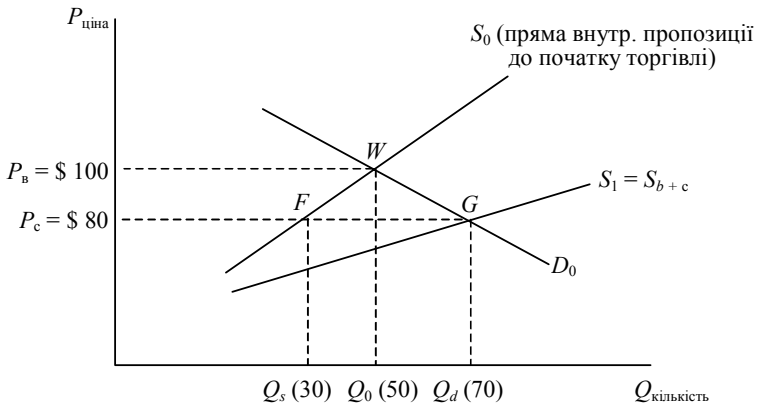

Рис. 4.5. Виробництво, споживання та імпорт товару при вільній торгівлі (велика країна)

У даній ситуації вплив конкуренції іноземних товарів спрогнозувати неважко. Внутрішня ціна на товари P_v 100 дол. зменшиться до рівня світової ціни P_c , тобто становитиме 80 дол. за одиницю товару. Сукупний попит на товар зросте до 70 одиниць, при цьому національні виробники скоротять своє виробництво з 50 одиниць, які вироблялись в умовах автаркії, до 30 одиниць.

Як і в першому випадку, дана ситуація зумовить вкрай негативну реакцію з боку національних виробників, які всіма способами будуть лобювати введення імпортного мита на іноземні товари. Спробуємо спрогнозувати наслідки введення митного тарифу на економіку великої країни за допомогою графіка (рис. 4.6).

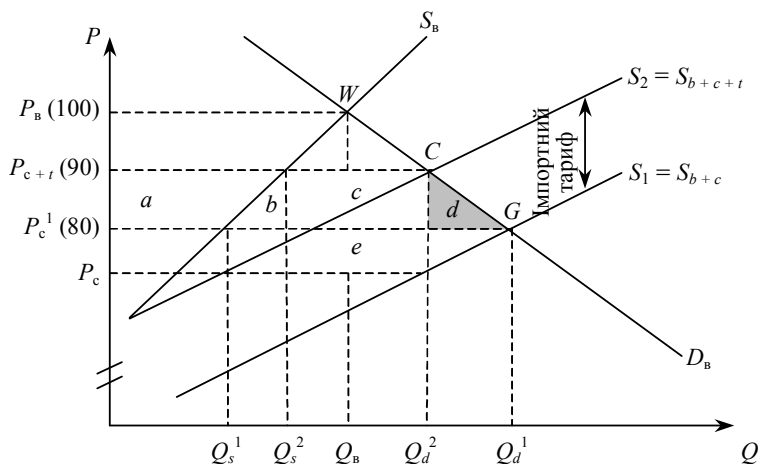

Рис. 4.6. Вплив митного тарифу на економіку великої країни

Як було зазначено вище, використання великою країною імпортно-го мита впливає на рівень світових цін. У даній ситуації падіння обсягів імпорту зумовлює пониження ціни, що при постійній ціні на експорт означає покращання умов торгівлі для великої країни.

Внаслідок введення митного тарифу внутрішня ціна імпортного товару зростає на розмір мита, крива сукупної пропозиції S_1 зміститься догори на величину тарифу і буде відповідати рівню S_2 (криві S_1 і S_2 розташовані не паралельно одна одній, а під певним кутом). Це пов'язано зі специфікою застосування різних видів мита (адвалорного, специфічного, комбінованого, змішаного). При використанні адвалорного мита зміна ціни зумовлює зміни розміру митних платежів, оскільки базою оподаткування є митна вартість товару.

Після введення митного тарифу на ринку встановлюється нова рівновага, якій на графіку відповідає точка C . Наслідком цього стане збільшення національного виробництва з Q_s^1 до Q_s^2 , а також скорочення внутрішнього споживання з Q_d^1 до Q_d^2 . Існуюча різниця між внутрішнім споживанням і внутрішньою пропозицією задовольнятиметься за рахунок імпорту, який також скоротиться з величини $Q_d^1 - Q_s^2$ до $Q_d^2 - Q_s^2$.

Аналіз втрат від введення митного тарифу у великій країні свідчить, що вони мало чим відрізняються від втрат, які зумовлені запровадженням тарифу в малій країні. Тобто втрати споживача будуть становити величину $a+b+c+d$. За допомогою графіка можна проаналізувати економічні ефекти втрат та перерозподілу, які на рис. 4.6 представлені сегментами b і d . Виробничий ефект b , — це втрати в результаті зменшення економічної ефективності національного вироб-

ництва порівняно із закордонними, а ефект споживання d — втрати в результаті скорочення внутрішнього споживання. Ефект перерозподілу представлено сегментом a і означає перерозподіл доходів від споживачів до національних виробників конкуруючої з імпортом продукції.

Отже, на думку автора, вплив митного тарифу на економіку як малої, так і великої держави за розглянутими ефектами ідентичний.

Проаналізуємо фіскальний ефект. Він розраховується як добуток обсягу імпорту на величину митного тарифу. На рис. 4.6 — це сегменти c і e , що у вартісному виразі становить 40 дол. Як суттєвий бар'єр на шляху до ринку митний тариф змушує іноземного виробника знизити свої ціни, покращуючи тим самим умови торгівлі для великої країни. У результаті цього величина приросту цін у великій країні менша за величину самого тарифу. Таким чином, складниками фіскального ефекту для великої країни є ефект внутрішнього доходу і ефект умов торгівлі. При цьому під ефектом внутрішнього доходу (demestic revenue effect) розуміють перерозподіл доходів від споживачів на даному ринку до бюджету великої країни, а ефект умов торгівлі (terms-of-trade effect) — це перерозподіл доходів від іноземних виробників до бюджету великої країни.

Отже, застосування імпортного мита великою країною зумовило скорочення обсягів імпорту, що, у свою чергу, вплинуло на зниження світової ціни P_c^1 . Це означає, що ефект умов торгівлі в розмірі $P_c \times P_c^1$ входить до загального фіскального ефекту за рахунок іноземного виробника. А ефект внутрішніх доходів, який також входить до загального фіскального ефекту за рахунок перерозподілу коштів від споживача до держави, становитиме $P_c^1 \times P_{c+t}$ на кожну одиницю товару, що менше від розміру імпортного мита. У сукупності дані два ефекти за вартістю будуть збігатись з імпортним митом, але перший з них сплачуватимуть споживачі на даному ринку, а другий — іноземні постачальники.

Отже, у випадку з великою країною імпортний тариф може позитивно впливати на економіку країни через ефект умов торгівлі — e . Водночас слід зауважити, що виробничий ефект b і ефект споживання d завжди впливають негативно на економічну ситуацію в країні.

З метою визначення впливу від введення імпортного мита на економіку держави необхідно порівняти абсолютні розміри приросту в результаті ефекту умов торгівлі із сукупними втратами, які виникають від вищезазначених ефектів.

Так, якщо $e > b + d$, то застосування імпортного мита вважається доцільним, оскільки ефект від покращання умов торгівлі значно перевищує втрати від використання тарифу. Тобто економічна ситуація в результаті введення імпортного мита значно покращиться.

Якщо $e = b + d$, то це свідчить про врівноваженість виграшу і втрат, тобто економічна ситуація в країні від введення імпортного мита не зміниться.

Якщо ж $e < b + d$, то йдеться про неефективність використання імпортного тарифу як інструменту зовнішньоторговельної політики держави, тобто країна втратила більше, ніж виграла від впровадження імпортного тарифу, і економічна ситуація в країні у результаті введення митного тарифу погіршиться.

4.2. ВПЛИВ МИТНОГО ТАРИФУ НА СТАНОВИЩЕ НАЦІОНАЛЬНОГО СПОЖИВАЧА І ВИРОБНИКА ТА НА ДОХОДИ ДЕРЖАВИ

Ефективне функціонування ринкової моделі господарювання можливе тільки за умови існування жорсткої конкуренції між виробниками товарів за потенційного покупця. Для споживачів немає суттєвої різниці, ким вироблено товар — національним товаровиробником чи іноземним, головне — це якість і ціна товару. Але, коли імпорт у країну надходить, то він користується попитом. Отже, введення тарифу вплине на споживача імпорту. Безумовно, завжди буде існувати певна частина патріотично налаштованих громадян, які за будь-яких обставин будуть купувати тільки національну продукцію, але не вони визначають характер взаємовідносин на ринку споживання товарів. Факт існування імпортних товарів свідчить про наявність певної конкуренції, тобто є право вибору товару на даному ринку.

Наслідки введення імпортного мита для потенційного покупця проаналізовано автором попередньо і з'ясовано, що введення мита збільшує ціну імпортного товару, і споживач сплачуватиме більше грошей за імпортний товар або споживатиме цього товару менше, або ж буде мати місце і те й інше. Тобто обмеження імпорту за рахунок застосування ввізного мита призводить до погіршення споживчих можливостей.

Розглянемо даний висновок на конкретному прикладі. Побудуємо модель рівноваги при функціонуванні національного ринку (див. рис. 4.2.1). За відсутності будь-яких торговельних обмежень, тобто за моделлю «вільної торгівлі» конкуренція між національним та іноземним виробником створює ситуацію, коли ціна на національні та імпортні телевізори збігається — 80 дол. США. Споживачі купували б за цією ціною у національних виробників Q_s , а імпорт складав би $Q_d - Q_s$ телевізорів, або M_0 на рік. При цьому загальний обсяг споживання становив $Q_d = Q_s + M_0$.

Як видно з графіка, до введення митного тарифу споживачі імпортного товару мали можливість споживати його в кількості Q_d , про що свідчить крива попиту, за якою ми маємо можливість визначити, скільки споживачів були готові придбати товар за даною ціною і максимальну ціну товару, за якою певна кількість споживачів готова його

придбати. Тобто т. G свідчить, що деякі споживачі купували телевізори за 80 дол., т. C — бажаючі купити його за 90\$.

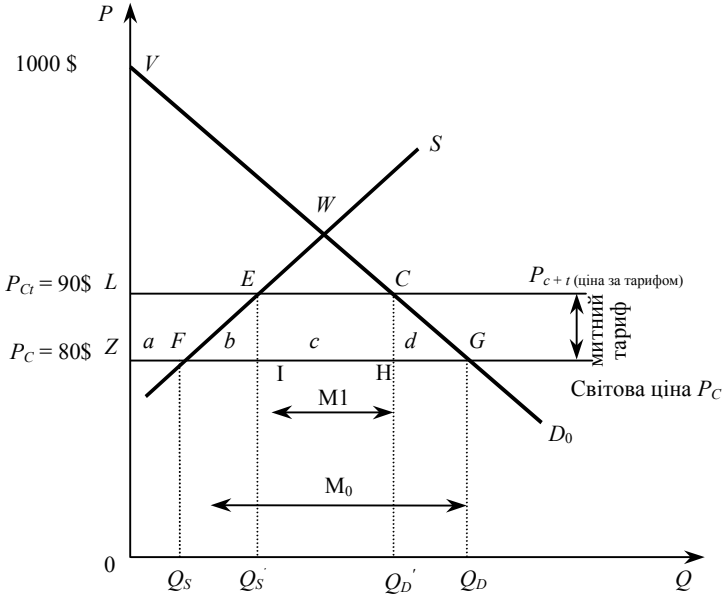

Рис. 4.2.1. Вплив тарифу на поведінку споживачів

Аналогічно, якщо з якихось причин у країні існує певний дефіцит телевізорів, то очевидно, знайдеться покупець, готовий заплатити найвищу ціну за телевізор, скажімо, 1000 дол. (т. V).

Коли ж вводиться світова ціна (P_C), скажімо, 80 дол., то покупець, що готовий був заплатити 1000 дол. (т. V) за телевізор, зкономить 920 дол. на рік. Якщо розглядати криву попиту від т. V до т. G рис. 4.2.2 переконаємося, що інші споживачі також виграють від можливості купити телевізор за ціною нижчою, ніж та, на яку вони розраховували.

Отже, проаналізувавши криву попиту, з'ясуємо, що вигравш споживачів від можливості закупівлі телевізорів за відсутності мита на імпорт окреслюється площею трикутника ZVG , з наявним негативним впливом імпортного мита в бік зниження цього вигравшу.

Таким чином, уся площа трикутника, обмеженого кривою попиту і лінією світової ціни, характеризує вигравш від купівлі телевізорів за даною ціною. Цей вигравш є різницею між тим, що споживач був готовий витратити на покупку, і реальними витратами.

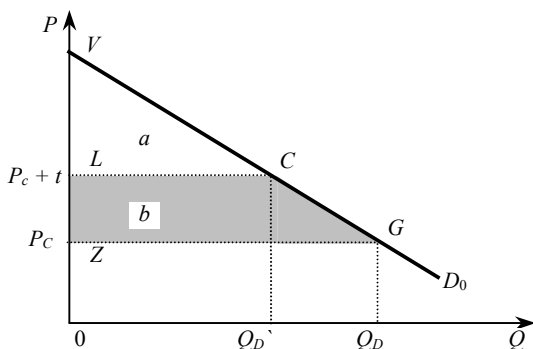

Рис. 4.2.2. Геометрична інтерпретація виграшу споживачів

Трикутник ZVG , що відповідає виграшу споживача, графічно віддзеркалює його витрати на купівлю телевізора. При введенні імпортного мита у 10 дол. збільшується вартість телевізора на 10 % і, як видно з графіка, одночасно зменшується виграш споживача від купівлі телевізора.

Піднімаючи ціну до 90 дол., тариф змушує одних споживачів платити на 10 дол. більше за кожен телевізор, щоб купити ту саму кількість телевізорів (Q_d), яку вони б купили за ціною 80 дол., інших — взагалі відмовитись від купівлі телевізорів іноземного виробництва. Розмір втрати споживачів від введення імпортного мита досить значний. Тариф призводить не тільки до збільшення цін на імпортні вироби, але й збільшує ціни на вітчизняні вироби. Безперечно, деякі споживачі, щоб не переплачувати 10 дол. за телевізор, будуть купувати вітчизняні телевізори, але внутрішня пропозиція не може зростати без паралельного збільшення витрат виробництва понад 90 дол. (і вітчизняним виробникам не потрібен був тарифний захист). У результаті продаж вітчизняних телевізорів досягне величини E (рис. 4.2.1), за якої їхні граничні витрати, і відповідно, ціна дорівнюватиме 90 дол., і споживач переплачуватиме за всі телевізори, а не тільки за імпортні. Для того щоб вирахувати втрати споживачів (площа заштрихованої зони) — необхідно знати вартість телевізорів з урахуванням і без урахування тарифу, а також кількість телевізорів, яку було б куплено до і після введення тарифу (Q_d і Q_d'). Знаючи ці величини, можна вирахувати площу $a + b + c$ і трикутника d . Навіть якщо кут нахилу кривої попиту невідомий, можна отримати приблизну оцінку величини втрат споживачів: вона більша за добуток розміру тарифу (\$ 10) і кількості куплених при цьому телевізорів, але менша ніж добуток розміру тарифу і кількості телевізорів, що споживались до його введення.

Серед великого спектра аргументів, які використовуються при обґрунтуванні доцільності застосування імпортного мита, найбільш вагомими, з точки зору прихильників протекціонізму, є захист національного товаровиробника. З моменту появи митних тарифів цей аргумент застосовується найчастіше. Він може інтерпретуватись у різних формах: захист нових галузей, створення додаткових робочих місць, почуття національної гідності, питання національної безпеки тощо, але суть його одна: потрібно захищатись від іноземної конкуренції. І тут виникає декілька запитань, на яких доцільно акцентувати увагу:

- кого захищати?
- з якою метою?

Спробуємо відповісти на ці запитання.

Попередній аналіз показав, що, якщо національний споживач майже завжди втрачає від введення митного тарифу на імпорт, то національний виробник, що випускає конкуруючу продукцію з імпортом, практично завжди зацікавлений у застосуванні митного тарифу стосовно імпортних товарів. Це пов'язано не тільки з тим, що обмежуються обсяги імпорту, і, відповідно, споживач починає задовольняти власні потреби за рахунок товарів національного виробництва, а й з підвищенням цін на дані товари через введення митного тарифу.

Виграш виробника від введення імпортного мита можна проаналізувати за допомогою графіка (рис. 4.2.3), що дасть змогу відстежити ринок телевізорів у країні з точки зору національного виробника. При введенні митного тарифу ціна на ринку телевізорів збільшиться з 80 до 90 \$. Збільшення величини тарифу вплине на скорочення обсягів пропозиції даного товару на ринку країни. При цьому значно скоротиться імпорт телевізорів, тому що ввізним митом обкладаються тільки телевізори іноземного виробництва. Якщо при вільній торгівлі імпорт становив $M_0 (Q_d - Q_s)$, то при введенні мита він становитиме $M_1 (Q_d - Q_s)$, тобто на ринку телевізорів утвориться вільна ніша за рахунок різниці між попитом і пропозицією. Реакція національного виробника: збільшиться випуск і продаж телевізорів з Q_s до Q_s' . При збільшенні випуску до Q_s' витрати виробництва кожного наступного телевізора, як свідчить крива пропозиції, досягне ринкової ціни з врахуванням митного тарифу 90 \$. За даної ситуації це буде цінова межа, що лімітує національне виробництво, оскільки збільшення випуску недоцільне через перевищення максимальних витрат виробництва, що зумовлює підвищення ціни і відповідно зниження конкурентоспроможності національних товарів порівняно з іноземними.

Прибуток національних виробників — різниця між сукупною виручкою і витратами виробництва. На рис. 4.2.4 прибуток (інколи його називають рентою), що отримують національні виробники телевізорів, які, у свою чергу, є споживачами інших благ і послуг, має форму три-

кутника, контури якого визначаються лінією ціни (P_{c+t}), кривою максимальних витрат (S) і вертикальною віссю ціни.

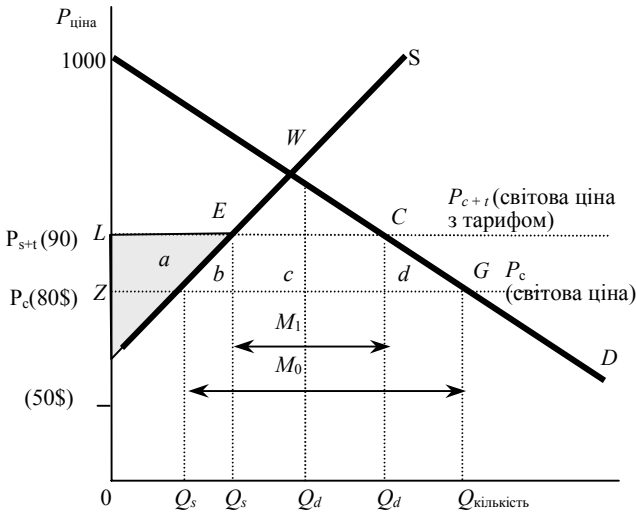

Рис. 4.2.3. Виграш виробника від введення імпортного мита

Даний прибуток еквівалентний сумі добутку ціни товару на обсяги продажу в умовах вільної торгівлі ($P_c \times Q_s$) та добутку ціни товару на кількість проданого товару після введення митного тарифу ($P_{c+t} \times Q_s$). Як бачимо, застосування імпортного мита збільшило доходи від сукупного продажу національних виробників. Водночас слід зауважити, що не весь дохід є прибутком. Частка сукупного доходу, яка на графіку розташована нижче кривої пропозиції або кривої граничних витрат, — це змінні витрати виробництва телевізорів. Тому тільки частина, яка знаходиться вище кривої пропозиції, але в межах сукупного доходу, є прибутком національних виробників, тобто різниця між доходами і витратами.

Отже, імпортне мито збільшує прибуток вітчизняних виробників телевізорів тільки на величину a .

Але виграш національного виробника від введення митного тарифу не перекриває втрат споживачів. Бо, якщо перші отримують переваги від зростання цін тільки на вітчизняні товари, то споживачі сплачують більш високу ціну як за національні, так і за імпортні товари. Якщо введення митного тарифу дало виграш національному виробникові телевізорів у розмірі величини a , то споживачі повинні за свій рахунок покривати не тільки ділянку a , а ще й $b + c + d$.

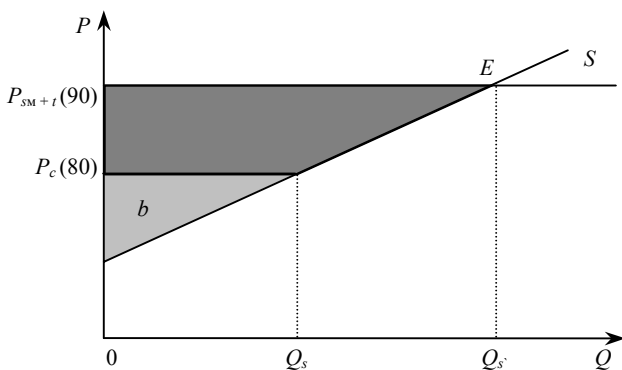

Рис. 4.2.4. Геометрична інтерпретація виграшу національного виробника

Тобто доходимо висновку, що застосування імпортного мита в цілому для країни призвело до значних втрат. Безперечно, кожна країна зацікавлена в нарощуванні національного виробництва не тільки, виходячи з економічної доцільності, але й з точки зору завоювання передових технологічних позицій та престижу держави. І одним із шляхів для досягнення даних цілей є оподаткування імпорту.

За допомогою рис. 4.2.5, 4.2.6 спробуємо проаналізувати доцільність використання митного тарифу з метою розширення національного виробництва.

У результаті введення 10 дол. мита внутрішня ціна телевізорів зростає, що зумовило розширення національного виробництва з Q_s до Q_s^1 , і додатковий вигреш країні в розмірі величини g , оскільки збільшилися податкові надходження до бюджету держави за рахунок національного товаровиробника. Водночас країна виробляє телевізори з більшими витратами, ніж телевізори, які можна закупити за кордоном, що на графіку характеризується сегментом b . Знижується й сукупний попит на величину, що дорівнює різниці $Q_d - Q_d^1$ (сегмент d).

Чистий національний вигреш, який дорівнює різниці $g - (b + d)$ може бути як позитивний, так і негативний. Виходячи з того, що основним мотивом дій держави при використанні мита в даному разі було не скорочення імпорту, і тим більше не скорочення споживання, а збільшення обсягів національного виробництва, доходимо висновку, що даної мети можна досягти й в інший спосіб. Розширити національне виробництво можливо за допомогою субсидування. Цей захід має стимулюючий характер.

Проаналізуємо наслідки використання субсидій з метою розширення національного виробництва за допомогою графіка (рис. 4.2.6).

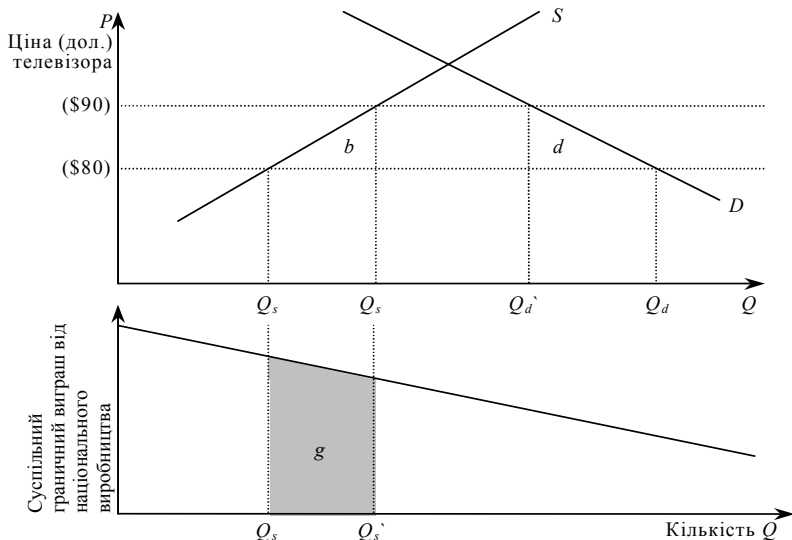

Рис. 4.2.5 Сприяння розвитку національного виробництва за рахунок митного тарифу

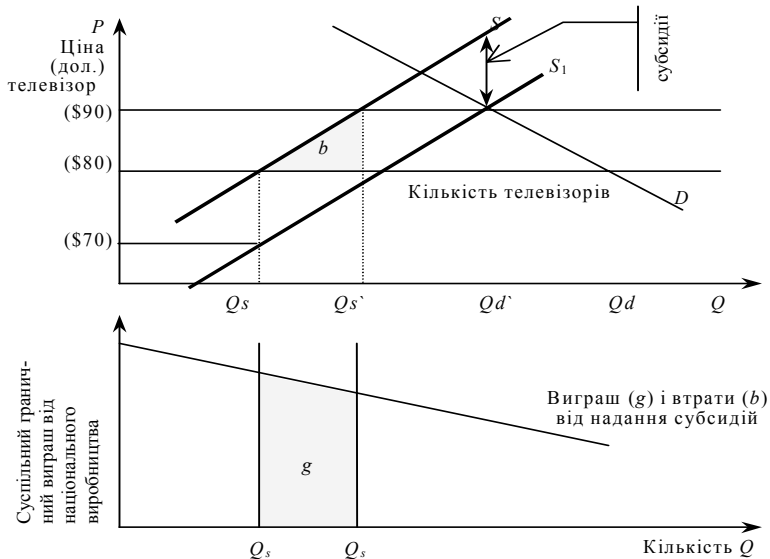

Рис. 4.2.6 Сприяння розвитку національного виробництва за допомогою використання субсидій

Припустимо, що необхідний розмір субсидій дорівнює розміру ставки мита — 10 дол. Використання даного розміру субсидії відповідатиме збільшенню обсягів річного виробництва так само, як і застосування мита, Тобто національне виробництво збільшиться з величини Q_s до Q_s^1 , і суспільство отримає відповідний вигравш g .

При цьому прямі витрати виробництва однаково перевищують світову ціну, за якою можна було б закупити телевізори за кордоном (в обох випадках величина витрат дорівнює ділянці b). Але субсидування не знижує загального обсягу споживання, а тільки дає можливість національному виробникові самостійно задовольняти більшу частину сукупного попиту на внутрішньому ринку за ціною 80 дол., тобто величина сукупного попиту залишається незмінною, чистий національний вигравш у цьому разі дорівнює різниці $g-b$.

Використання субсидій ефективніше, ніж використання іншого аргументу — збереження чи збільшення робочих місць, оскільки соціальні витрати при застосуванні виробничих субсидій значно менші, ніж при використанні імпортного мита. Кількість робочих місць на долар продукції в даній галузі є більш ефективним, ніж субсидії, що прив'язані до обсягів виробництва. Якщо метою економічної політики є збільшення рівня зайнятості в масштабах економіки країни, то більш логічним в політиці економічного зростання вважається використання фіскальних або кредитно-грошових важелів.

Однією із інтерпретацій захисту національного виробника є необхідність використання імпортного мита з метою захисту молодих галузей, які тільки починають формуватися в економіці країни. Суть полягає в тому, що менш розвинутим країнам доцільно тимчасово використовувати митний тариф з метою обмеження імпорту сучасної промислової продукції до того часу, доки молода національна індустрія не стане конкурентоспроможною порівняно з іноземною, тобто витрати виробництва знизяться до рівня конкуренції з імпортними товарами без допомоги митного захисту.

Апріорі обмеження конкуренції імпорту із більш розвинутих країн з часом зумовить зменшення національних витрат виробництва. На відміну від оптимального тарифу, даний вид протекціонізму в довгостроковому періоді буде вигіднішим не тільки для самої країни, але й для світової економіки, оскільки митний тариф у даному разі має тимчасовий характер.

Еволюція застосування митного тарифу як інструменту зовнішньоторговельної політики свідчить, що даний аргумент використовувався досить часто. У праці А. Гамільтона «Доповідь про стан обробної промисловості», опублікованій у 1891 р., вперше було сформульовано необхідність захисту молодих галузей. Дана теза реалізовувалася у багатьох країнах світу. Так, у Сполучених Штатах Америки після громадянської війни було встановлено високі ставки мита для захисту галузей, що зароджувалися

(текстильної, металургії та ін.) і які не могли протистояти конкуренції британським товарам. На початку XIX ст. Німеччина широко використовувала цей захід для захисту своєї обробної промисловості. У післявоєнній Японії високе імпорнтне мито у поєднанні з іншими заходами протекціонізму дало змогу національній автомобільній промисловості стати провідною галуззю на світовому ринку. Безперечно, захист молодих галузей буде актуальним завжди, оскільки закономірність розвитку економічної системи за умови науково-технічного прогресу — це пошук нових потреб, а для їх задоволення й виникнення нових галузей. Збільшення товарної номенклатури за рахунок нових товарів зумовить пошук нових технологій, акумуляції коштів для створення нових галузей, які потрібно буде захищати. На нашу думку, використання митного тарифу в даному разі логічно, але для інших цілей: зростання кваліфікації робочої сили, технічного переобладнання та ін. необхідно використовувати інші методи державного регулювання. Так, наприклад, якщо за мету ставиться скорочення витрат виробництва в даній галузі, тобто проектується, що у майбутньому високі витрати перекриються низькими, доцільно під заставу майбутніх прибутків взяти кредит. Дану форму кредитування може забезпечити як приватний сектор, так і держава без використання імпорнтного мита.

Крім того, недолік використання мита як тимчасового заходу, полягає в тому, що «молоді галузі», так і не ставши рентабельними, звикають до пільгового режиму, а отже, будуть використовувати частину прибутку, який забезпечується митним тарифом, на заходи, що сприятимуть їх усталенню, що зумовить не тільки значні втрати Державного бюджету країни, а й накопичення негативних тенденцій в її економіці, оскільки дана галузь виробництва взаємопов'язана з суміжними галузями за технологією. Тому використання в даній ситуації митного тарифу не завжди є оптимальною формою розв'язування проблеми.

Як бачимо, введення митних тарифів обов'язково супроводжується зниженням рівня добробуту споживачів та зростанням добробуту національних виробників. Але тариф обмежує імпорнт лише частково, тобто не є забороненим, він приносить дохід державі. Тому оподаткування імпорнту доцільне й з точки зору захисту молодих країн. За умови нестабільності економічної ситуації, яка характеризується багатьма негативними тенденціями, однією з головних проблем стає скорочення податкових надходжень. А введення тарифу на імпорнт поповнює Державний бюджет. Внаслідок спаду національного виробництва значно обмежуються внутрішні джерела фінансування Державного бюджету. У даній ситуації пошук зовнішніх джерел фінансування стає одним із адекватних заходів уряду на економічну ситуацію, яка склалася в країні.

Створення ефективних механізмів контролю, об'єктів оподаткування і зборів податків потребує певного часу. У сфері зовнішньоекономічних відносин це досягається порівняно з внутрішніми об'єктами оподаткування

значно простіше. Досить жорстка система митного контролю і митного оформлення полегшує роботу державних фіскальних органів з огляду на збирання податків до Державного бюджету. У даному разі імпортерне мито стає не стільки засобом захисту національного виробництва, скільки важливим джерелом доходу Державного бюджету. Від однієї четвертої до трьох п'ятих Державного бюджету країн з низьким рівнем національного доходу може забезпечуватися за рахунок митних платежів. Ця частка залежності державних доходів від митної системи значно перевищує аналогічні показники економічно розвинутих країн.

Оскільки у більшості країн, що розвиваються, адміністративні ресурси значно обмежені, передача митним органам деяких фіскальних функцій (нарахування і контроль за сплатою непрямих податків та інших платежів) є не тільки доцільним з точки зору системи управління, а й економічно вигідним, тому що є дешевшим способом поповнення Державного бюджету, ніж витрати на розробку і впровадження спеціальної податкової системи.

Проаналізуємо це твердження за допомогою графіка (рис. 4.2.7).

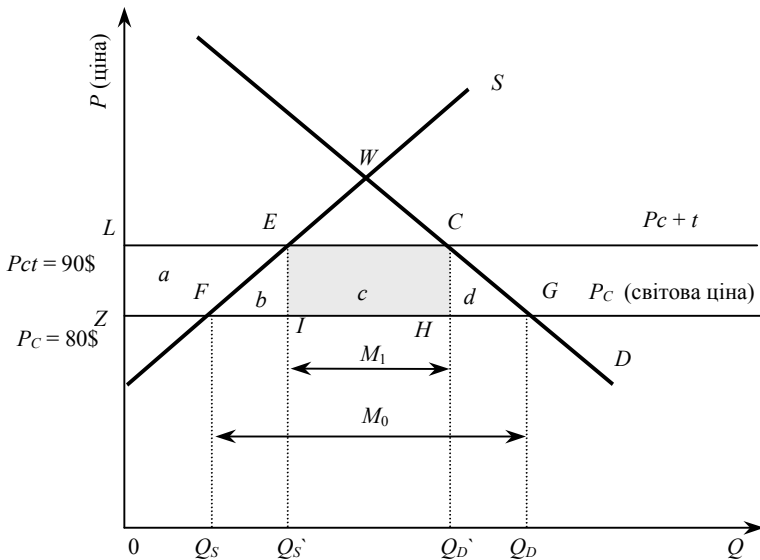

Рис. 4.2.7. Вплив митного тарифу на дохід країни

За введення імпортерного мита у розмірі 10 дол. США дохід держави на графіку визначатиметься площиною ІЕСН (величина c), яка визначає обсяг збільшення доходів бюджету за рахунок оподаткування ми-

том імпорту. Він розраховується як розмір митної ставки держави помножений на обсяги імпорту після введення митного тарифу.

Безперечно, ефект доходу не є втратою для економіки країни, але варто зауважити, що цей дохід державі знову ж таки надходить за рахунок споживачів імпортного товару, зазвичай заможних.

Проте головним є те, що цей дохід залишається в межах держави. Сума, отримана державою від застосування ввізного мита, в подальшому може слугувати різноманітним цілям: перетворюватися на додаткові витрати на соціальні програми, сприяти зниженню таких податків, як, наприклад, прибутковий податок з громадян, або ж просто підняти заробітну плату державним службовцям. А отже, має братись до уваги при розрахунку наслідків введення тарифної залежності поряд із виграшем підприємців і втратами споживачів.

Розглянемо, яким чином введення імпортного тарифу впливає на доходи держави загалом, а також, які чинники враховуються при визначенні тарифного ефекту і який їхній сумарний вплив на розмір національного збитку від впровадження тарифного захисту.

4.3. ЧИСТІ ВТРАТИ КРАЇНИ ВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ТАРИФНОГО ЗАХИСТУ

Узагальнюючи результати впливу тарифу на споживачів, національних виробників і дохід держави, ми можемо оцінити сумарний вплив тарифного захисту на країну, що здійснює імпорт загалом.

Для аналізу нам слід ввести деякі обмеження до аналітичної моделі. Насамперед, необхідно з'ясувати, наскільки рівнозначними є ті грошові одиниці, якими вимірюється ефект для кожної групи, яких стосуються зміни від введення тарифів. Адже важливою є і суб'єктивна оцінка значущості кожної з таких груп.

Для спрощення попередніх суджень, ми зробимо застереження, що кожна грошова одиниця (незалежно від того, є вона виграшем чи збитком) рівноцінна як для сторони, що виграла, так і для тієї, що програла.

Застосовуючи критерій рівнозначності грошей, доходимо висновку, що тариф слугуватиме джерелом чистих втрат не лише для країни, що здійснює імпорт, а й для всього світового господарства. Нам відомо, що втрати споживачів у грошовому виразі перевищують виграш виробників (рис. 4.3.1).

Окрім того, очевидно і те, що держава також отримує певний дохід від введення тарифів (ділянка *c*). Однак ліва частина графіка свідчить, що грошовий вираз збитків споживачів все ж таки перевищує сумарну величину доходу виробників та імпортних зборів, що надходять до бюджету держави.

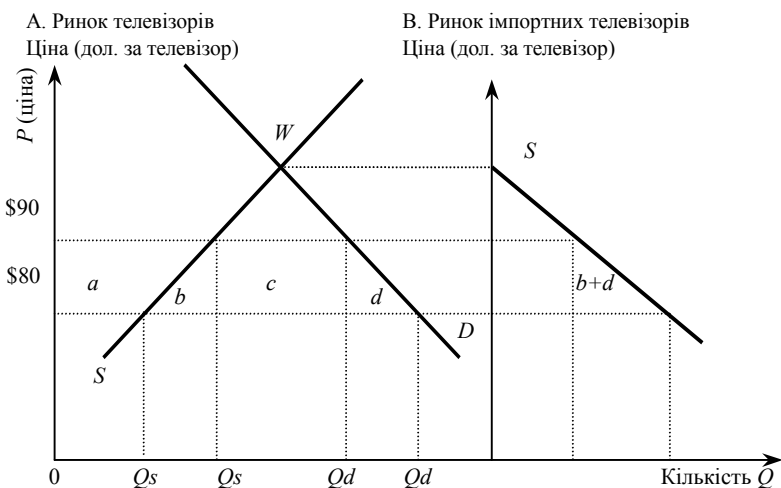

Рис. 4.3.1. Чисті національні втрати від введення національного тарифу

Збитки, які завдаються державі, можна визначити й в інший спосіб. Права частина рис. 4.3.1 відображає ринок імпортованих телевізорів. Крива попиту на цьому ринку показує, на яку величину попит перевищує пропозицію за кожного рівня цін. Ця величина вираховується відніманням внутрішньої пропозиції від внутрішнього попиту за кожного рівня цін (тобто по горизонталі), оскільки імпорту дорівнює попиту мінус внутрішня пропозиція. Оскільки ділянки b і d утворюються за одного й того ж рівня тарифів і відображають відповідно заміщення імпорту вітчизняним виробником і загальне зниження попиту, ділянка $(b+d)$ складає трикутник, висота якого дорівнює розміру тарифу, а основа — загальному скороченню імпорту (права частина графіка).

Чисті втрати країни від введення тарифу, графічно зображені на рис. 4.3.1, можна оцінити й емпірично. Для цього необхідно знати розмір власне тарифу і величину скорочення імпорту внаслідок введення тарифу. Як правило, це здійснюється шляхом визначення відносного зростання ціни, що відбулося за введення тарифу, початкової рівня ціни імпорту й еластичності імпорту від ціни, тобто чисті втрати країни від введення тарифу можна вирахувати, користуючись інформацією, що стосується лише імпорту.

Проаналізуємо економічний зміст твердження щодо переваг від міжнародної торгівлі і спеціалізації, втрачених внаслідок введення тарифу. Ділянка d , яку часто називають споживчим ефектом тарифу, характеризує втрати, які несе споживач країни, що здійснює імпорту, у

результаті вимушеного зниження споживання (у нашому прикладі телевізорів). Споживачі згодні заплатити за додаткову кількість імпортованих телевізорів (d) суму в межах 90 доларів, але тариф не дозволяє їм придбати їх за ціною, нижчою за 90 доларів. Втрати споживачів (ділянка d) — абсолютний збиток, елемент загальної неефективності, спричиненої впровадженням тарифу.

Ділянка b свідчить про скорочення добробуту, зумовлене тим, що споживчий попит переключається з дешевої імпортованої продукції на дорожчу вітчизняну. Тариф стимулює зростання вітчизняного виробництва, яке заміщує імпорт, на величину $Q_s Q_s'$. Передбачається, що внутрішня крива пропозиції, вона ж крива граничних витрат, має позитивний кут нахилу, тобто зміщується догори. Отже, виробництво кожного наступного телевізора обходиться все дорожче, збільшуються витрати виробництва з 80 до 90 дол. Споживачі платять за телевізор понад 80 доларів, за які можна було б їх придбати за кордоном. Ці додаткові витрати, зумовлені зміщенням у бік дорожчого вітчизняного виробництва, складають захисний ефект митного тарифу.

На графіку — це ділянка b , яка також характеризує абсолютні витрати або ж частку, що платить споживач, яка не надходить ні державі, ні виробнику, тобто є різницею між витратами, обумовленими відволіканням внутрішніх ресурсів від іншої форми їх використання, і економією від того, що іноземним постачальникам не було сплачено за додаткову кількість телевізорів $Q_s Q_s'$, недопоставлених у результаті дії тарифу. Таким чином, вигравш від зовнішньої торгівлі, втрачений із введенням торговельних обмежень, характеризується двома видами ефектів: ефект споживачів (ділянка d) і ефект захисту (ділянка b).

Початковий аналіз тарифу дозволяє розглядати ділянки b і d як чисті втрати від тарифу лише за певних передумов. Ключова передумова полягає в тому, що при зіставленні інтересів різних груп використовується критерій рівноцінності грошей. Саме за допомогою цього критерію ми доходимо висновку, що ділянки b і d , що відповідають споживчим втратам, повністю перекривають вигравш національних виробників (ділянка a) і величину митних доходів держави (ділянка c). Таким чином ми виходимо на рівень чистих національних втрат — ділянка $(b + d)$.

Якщо вважати, що суспільство повністю задовольняє попит споживачів на телевізори і долар вигравшу виробника є важливішим, аніж долар споживчих втрат, то ділянки $(b$ і $d)$ не можна визнати як чисті втрати країни від тарифу. За логікою початкового аналізу тарифу, ми можемо встановити, у скільки разів кожний долар вигравшу виробників і держави вагомніше долара споживчих втрат, і застосовувати власний критерій до оцінки впливу тарифу на окремі групи і визначення.

У проведеному аналізі використовується також ряд інших застережень, що впливають на оцінку ефекту від введення тарифу.

По-перше, передбачається, що країна, яка здійснює імпорт, сама не може впливати на рівень світових цін.

По-друге, аналіз здійснювався без врахування балансу платежів між розглядуваними країнами, оскільки не враховувалося, що введення тарифу призведе до скорочення виплат іноземним постачальникам. Насправді, зниження грошових витрат на придбання імпоротної продукції тягне за собою або зміну курсу валют, або зміни платіжного балансу в напрямку додатного сальдо.

По-третє, аналіз здійснювався за припущення, що за умов вільної торгівлі виграші і втрати окремих суб'єктів є одночасно виграшами і втратами для суспільства в цілому. Лише введення тарифу стає фактором, що розмежує суспільні й особисті інтереси.

Починаючи з кінця 50-х років, окремі економісти стали на практиці застосовувати різноманітні методи оцінки національних втрат від використання зовнішньоторговельних тарифів та інших торговельних обмежень. З цією метою використовувалися досить точні методи. Але сама процедура ґрунтувалась на встановленні ділянки, аналогічної $b+d$ на (див. рис. 4.3.1). Подібні методи спираються на інформацію, що стосується обсягів імпорту, імпортного мита та інших митних бар'єрів, а також оцінки еластичності попиту за ціною для кожного імпортованого продукту.

Проте існує багато причин, які не дають можливості прийняти стандартну зміну ділянки $b + d$ за дійсну величину зміни національного добробуту, зумовленої тарифною політикою. Виникає необхідність коригування подібних змін, що потребує з'ясування причин, що їх зумовлюють. На нашу думку, одна з суттєвих причин полягає в тому, що більшість подібних змін виникають через недооцінку наслідків встановлення торговельних бар'єрів.

По-перше, економісти, які твердили, що чистий національний збиток від тарифу складає незначну величину, доходили такого висновку на підставі її зіставлення з розміром ВВП. Але ВВП є вартісним показником великого масштабу порівняно з яким інші, безумовно, є «незначними». Зокрема, оцінка національного збитку для США розміром 1 % ВВП складає водночас 10—20 % всього імпорту країни.

Іншим аргументом є те, що втрати споживачів перевищують чисті національні втрати. Вважаємо, що цей аргумент є не зовсім коректним. Не слід забувати, що окремим групам торговельні бар'єри обходяться суттєво дорожче, аніж країні загалом. Найчастіше ці бар'єри чинять неоднозначний вплив на матеріальний стан окремих груп населення, при цьому сукупний ефект може виявитися оманливо невеликим. Отже, вплив торговельних бар'єрів, що полягає в перерозподілі доходів всередині країни, перевищує їх вплив на добробут нації загалом.

Слід також акцентувати увагу на тому, що кожен торговельний бар'єр має свою адміністративну вартість. Застосування тарифу пе-

редбачає на кордоні митні служби, що потребує певних витрат на зарплату. Таким чином, частина доходів від введення тарифу (на графіку це ділянка *c*), стає платою за саме існування цього торговельного обмеження. Проте праця людей, зайнятих на митниці, могла б бути використаною більш продуктивно. Тому частина коштів, що переходить від споживачів до держави, є суспільною втратою національних ресурсів. Це означає, що при розрахунку чистих національних втрат від тарифу необхідно враховувати доходи від введення тарифів.

Крім того, протекціонізм стримує науково-технічний прогрес. Як правило, при оцінці наслідків тарифу припускається, що він ніяк не впливає на бажання національних виробників скорочувати витрати виробництва, що на графіку ілюструється зміщенням кривої граничних витрат донизу. Ця передумова може виявитися хибною. Багато дослідників вважають, що будь-який захист виробників знижує стимулюючі мотиви пошуку технологічних змін, які б дали змогу знизити витрати. Цій точці зору було протиставлено іншу, викладену в працях Шумпетера і Гелбрейта; а саме: великий обсяг валового прибутку, що потрапляє в розпорядження великих фірм, стає додатковими фінансовими ресурсами для здійснення науково-дослідних робіт і прискорення впровадження технологічних нововведень. Проте це твердження не було обґрунтовано емпіричними розрахунками.

Зрештою вплив тарифу на зміну обсягу імпорту може просто недооцінюватися. Оцінка впливу тарифу залежить від розміру відповідного йому скорочення обсягу імпорту. Але остання величина часто виявляється заниженою. На нашу думку, існує низка причин постійної недооцінки реакції імпорту на зміну цін.

По-перше, звичайні статистичні оцінки еластичності імпорту за ціною виявляються, як правило, короткостроковими, які є нижчими за довгострокові.

По-друге, ці показники ґрунтуються на аналізі великих товарних груп, що призводить до недооцінки цінової чутливості імпорту окремих специфічних продуктів, які мають високий коефіцієнт взаємозамінності.

По-третє, процедура встановлення справжнього рівня імпорту часто виявляється некоректною, що знову ж таки призводить до заниження цінової (і тарифної) еластичності імпорту.

По-четверте, складність у встановленні реального значення еластичності пов'язана з необхідністю одночасного врахування різних факторів, що часто зумовлює недооцінку впливу тарифів та цін на обсяг імпорту.

Отже, вплив тарифів на обсяг імпорту, як правило, недооцінюється, що, у свою чергу, призводить до заниження розміру чистого національного збитку від тарифів.

Усі наведені нами зауваження щодо вдосконалення оцінки чистого національного збитку стосувались збільшення оцінки тарифного ефек-

ту порівняно із попереднім рівнем. Проте можна навести низку прикладів, коли в результаті коригування тарифний ефект знижується.

Вже відзначалося, що початковий аналіз не враховує впливу тарифу на обмінний курс між валютами країн, залучених до торгівлі. Оскільки зв'язок між валютним курсом та тарифом — незначний, то навіть проблеми валютної і торговельної політики можна розмежувати. На нашу думку, цей фактор необхідно враховувати.

Припустимо, що тариф зумовлює скорочення імпорту. Отже, зменшуються і валютні платежі, оскільки імпортна ціна або залишилася попередньою (як передбачається в початковому аналізі), або знизилася. Це означає, що розмір попиту на іноземну валюту, необхідну для придбання імпортних товарів, також зменшиться. Але така зміна валютного курсу, у свою чергу, вплине на розмір у гривнях національного експорту та імпорту. Якщо іноземцям прийдеться на кожен гривню вітчизняного експорту платити більшу суму своєї валюти, то попит на нього скоротиться, і ціна в гривнях експортних товарів може навіть дещо знизитися.

Аналогічно, іноземні товари в гривнях будуть дешевшими, ніж вони коштували спочатку, оскільки на кожен гривню тепер можна купити більше одиниць іноземної валюти. Таким чином, тариф може обмежувати зростання ціни імпорту у гривнях величиною меншою, ніж розмір самого тарифу. Якщо, наприклад, внаслідок введення 10-відсоткового тарифу вартість гривні в одиницях іноземної валюти збільшиться на 3 %, то внутрішня ціна імпортованого товару в гривнях зросте лише на 7 %.

Можна приблизно вирахувати й розмір зниження національного збитку, викликаний подібним взаємозв'язком тарифу й обмінного курсу. За запропонованою оцінкою цієї величини Джорджіо Басеві, чистий ефект від тарифу знижується пропорційно до участі валютного курсу в тарифному ефекті. Наприклад, якщо 10 %-ний тариф знизив ціну іноземної валюти в гривнях на 3 %, то кінцевий збиток від тарифу буде дорівнювати 70 % від величини чистого збитку, розрахованої звичайним способом (тобто як площа ділянок b і d). Чим меншою є частка в сумарному імпорті товарів, що підлягають обкладенню новим тарифом, тим меншою буде відповідна зміна обмінного курсу.

Вважаємо, що необхідно також акцентувати увагу на тому, що зміна рівня тарифу зумовлює втрати, викликані переміщенням виробничих ресурсів. Традиційний аналіз провадиться за припущення, що крива внутрішнього попиту збігається з кривою граничних витрат як для окремих фірм виробництва телевізорів, так і для всього вітчизняного виробництва. Це припущення ґрунтувалось на тому, що будь-які трудові чи інші витрати, що використовуються при виробництві телевізорів, не є значним відлученням від якогось іншого їх використання, продуктивність якого приблизно дорівнювала б продуктивності в ін-

дустрії телевізорів і оплачувалася на тому ж рівні. Тобто малось на увазі, що працівники, зайняті у виробництві телевізорів, які отримують 5 гривень за годину, могли б знайти іншу не гірше оплачувану роботу. На підставі цього припускалось, що витрати фірм, які виготовляють телевізори, дорівнюють середнім суспільним витратам.

Вважаємо, що це твердження не є коректним. Доведемо нашу думку. Якщо в електронній чи іншій галузі виявилася б необхідність припинення найму робочої сили і вкладення матеріальних ресурсів, то цим працівникам не так вже й просто було б знайти собі таку роботу, де граничний продукт дорівнював би тій же величині. Становище, якого працівники набувають після звільнення, як правило, мало їх влаштовує, особливо, якщо нова робота пов'язана з необхідністю зміни місця проживання і спеціальності. Зазвичай звільнені працівники несуть значні матеріальні витрати в процесі пошуку нової роботи. Отже, витрати, пов'язані з необхідністю переміщення виробничих ресурсів (або структурні витрати), також мають братись до уваги при розрахунку чистого ефекту від зміни рівня тарифу.

Вплив структурних витрат на чистий національний збиток від тарифу залежить, насамперед, від того, вводиться новий митний тариф чи скасовується. Скасування імпортного мита, безумовно, призведе до звільнення працівників з галузей, що конкурують з імпортом, у нашому прикладі — з електронної. Працівники цієї галузі будуть мати матеріальні збитки до тих пір, доки не знайдуть собі нової роботи. Підприємці і власники акцій електронної промисловості також несуть втрати капіталу внаслідок більш високої конкурентоспроможності імпорту. Збиток, нанесений електронній промисловості зняттям тарифу, є реальним зниженням суспільного добробуту. Навіть, якщо платники податків через Державний бюджет і зможуть полегшити (а може, й повністю компенсувати) зниження доходів в електронній промисловості, втрати все ж залишаться, цього разу у вигляді податкового тягаря. Очевидно, що розмір цих втрат необхідно вирахувати із виграшу, отриманого суспільством у результаті скасування тарифу. Сучасні дослідження довели, що в деяких випадках структурні витрати можуть повністю нейтралізувати позитивний ефект від зняття тарифу.

Водночас, врахування структурних витрат не зумовлює зниження національного збитку від введення нового тарифу. Новий тариф на імпортні телевізори не призведе до звільнення працівників. Навпаки, електронна промисловість розширить випуск продукції і збільшить кількість зайнятих. У цьому разі структурні втрати матимуть інші галузі економіки. Однією з них є експортне виробництво, яке в результаті може скоротитися. Причин для цього декілька.

По-перше, новий імпортний тариф зумовить зростання обмінного курсу національної валюти і призведе до скорочення експорту.

По-друге, введення нового тарифу може спровокувати іноземні держави до вжиття відповідних протекціоністських заходів, спрямованих проти національного експорту, що може призвести до втрати робочих місць і доходів в експортних галузях.

Таким чином, з урахуванням структурних витрат величина оцінки національного збитку від введення нового тарифу має збільшитися.

Врахування усіх «нюансів» при обрахуванні національного збитку від тарифів та інших торговельних бар'єрів — одна з актуальних проблем дослідників. Деякі «нюанси» мають дискусійний характер — важко оцінити національні збитки кількісно, але, безсумнівно, ця проблема може бути розв'язана коригуванням за допомогою запропонованих вище поправок.

4.4. ВИЗНАЧЕННЯ ФАКТИЧНОГО ТА ОПТИМАЛЬНОГО РІВНЯ МИТНОГО ТАРИФУ

Відомо, що чим вищий рівень імпортного мита, тим більший захист отримують національні виробники від держави. Тому при аналізі наслідків від застосування митного тарифу необхідно з'ясувати, який рівень захисту забезпечує мито. Даний рівень можна визначити й емпірично. При використанні адвалорного мита сама його ставка визначає певний рівень захисту (10 %, 25 %, 30 %). Якщо ж використовується специфічне мито, то рівень захисту можна визначити, розділивши його величину на ціну до введення мита. Але визначення рівня захисту потребує економічних розрахунків. Для з'ясування, хто отримає вигоду від введення митного тарифу, необхідно розглянути структуру виробництва.

Імпортне мито захищає не тільки національні фірми, що виробляють імпортозамінний товар, але й доходи працюючих на цих підприємствах, а також доходи галузей, що постачають для національного виробника сировину і матеріали. На стан фірми, яка виробляє телевізори, впливають також митні тарифи на комплектуючі: телевізійні плати, кінескопи і под.

Вважаємо, що для аналізу впливу тарифної політики держави на окреме підприємство необхідно побудувати повну модель взаємодії попиту і пропозиції, яка охоплювала б декілька галузевих ринків, що потребує розгляду поняття фактичного рівня захисного тарифу.

Фактичний рівень захисного мита імпортних товарів розраховується, виходячи з розміру мита, яке застосовується стосовно імпорту комплектуючих. Розмір мита визначається як величина (у відсотках), на яку збільшується в результаті функціонування всієї тарифної системи створена в даній галузі додана вартість одиниці товару.

Реальний рівень захисту для галузі визначається як:

$$\frac{V_T - V_w}{V_w},$$

де V_w — додана вартість у галузі за умов вільної торгівлі;

V_T — додана вартість після застосування митного тарифу.

Реальний рівень захисту національної галузі, що конкурує з імпортом при використанні митного тарифу, розраховується за формулою:

$$\frac{V_T - V_w}{V_w} = t_A + P_C \left(\frac{t_A - t_C}{P_A - P_C} \right),$$

де P_A — світова ціна на товар,

P_C — світова ціна на комплектуючі,

t_A — ставка адвалорного мита на товар,

t_C — ставка адвалорного мита на комплектуючі.

Визначимо фактичний рівень захисного мита на конкретному прикладі телевізорів. Припустяємо, що телевізор на світовому ринку продається за ціною 100 дол., з якої комплектуючі коштують 80 дол. Країна прагне розвивати галузь зі складання телевізорів. Для підтримки національного виробника телевізорів вона вводить адвалорне мито на імпортні телевізори, ставка якого дорівнює 25 %. У такий спосіб, країна розширює ціновий діапазон для національних виробників до 125 дол. замість 100 дол. початкових. Але твердити, що рівень захисту національного виробника дорівнює 25 %, неправомірно через те, що до введення митного тарифу складання телевізорів всередині країни було вигідним тільки в тому разі, якщо він дорівнював 20 дол. або менше (тобто різниця між 100 дол. за телевізор і 80 дол. за комплектуючі). Після введення тарифу складання можна здійснювати навіть, якщо витрати складали б 45 дол. (різниця між ціною 125 дол. і вартістю комплектуючих). Таким чином, мито в 25 % забезпечує складальникам телевізорів фактичний рівень захисного мита в 125 %.

Тепер припустимо, що для стимулювання виробництва комплектуючих для телевізорів країна вводить 10 %-ве мито на імпортні комплектуючі, підвищуючи їхню вартість з 80 дол. до 88 дол. до введення мита телевізори в країні доцільно було складати за 20 дол. (100—80 дол.), після введення мита складання можна здійснювати, якщо це коштуватиме не дорожче 12 дол. (100—88).

Слід зауважити, що фактичний рівень захисного тарифу в окремій галузі може значно відрізнятись від розміру тарифу, що сплачується споживачем. Різниця між номінальним рівнем захисного тарифу і фактичним рівнем захисного тарифу проілюстровано на рис. 4.4.1 за 25-

відсоткового імпортного мита на телевізори і 10 % мита на імпорт транзисторів, мікросхем та інших комплектуючих, необхідних для виробництва телевізора.

За вільної торгівлі За 25 %-го тарифу на телевізори
Ціна телевізора 100 дол. і 10 %-го тарифу на комплектуючі

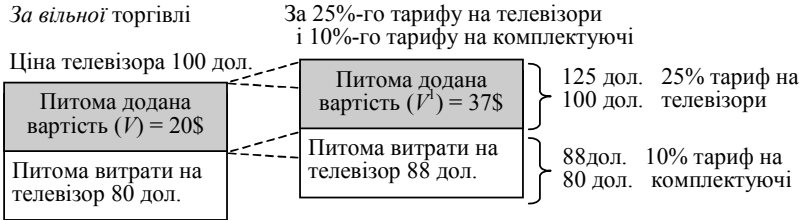

Рис. 4.4.1. Розрахунок фактичного рівня захисного мита

Власне 25-відсотковий імпортний тариф на телевізори підвищить ціну і додану вартість кожного телевізора на 25\$. 10-відсотковий тариф на комплектуючі для цієї галузі збільшить їх внутрішні ціни на 8\$ за кожний телевізор. Загалом обидва тарифи збільшать додану вартість одного телевізора тільки на 17\$, це рівень захисту доданої вартості (отже й доходів) галузі розміром 85 % її величини (а не 25 % або навіть менше, як можна було очікувати, якщо брати до уваги тільки номінальний рівень захисного тарифу).

Проаналізувавши розрахунок фактичного рівня захисту галузі за формулою:

$$T_{\phi} = \frac{T_n - A \cdot T_{im}}{1 - A},$$

де T_{ϕ} — фактичний рівень митного захисту;

T_n — номінальна ставка тарифу на кінцеву продукцію;

T_{im} — номінальна ставка тарифу на імпортні частини і комплектуючі;

A — частка вартості імпортованих компонентів у вартості кінцевого продукту, можна виявити певні закономірності:

- Якщо при виробництві кінцевої продукції не використовувались імпортні компоненти ($A = 0$), то фактичний рівень захисного тарифу дорівнює номінальному ($T_{\phi} = T_n$).

- Якщо ставка митного тарифу на кінцеву продукцію і на імпортні компоненти однакова ($T_n = T_{im}$), то фактичний рівень захисного тарифу знову ж таки дорівнює номінальному $T_{\phi} = T_n$.

- Якщо ставка митного тарифу на кінцеву продукцію більша за ставку тарифу на імпортні компоненти ($T_n > T_{im}$), то ставка фактичного рівня захисного тарифу більша номінальної $T_{\phi} > T_n$; і навпаки.

- Ставка фактичного рівня захисного тарифу (T_f) зростає в міру збільшення частки імпортованих компонентів кінцевої продукції (збільшення коефіцієнта A).

- Ставка фактичного рівня митного тарифу T_f , знижується в міру зростання тарифу на імпортовані компоненти (T_{in}), і навпаки.

- У випадку, якщо тариф на імпортовані компоненти значно перевищує тариф на кінцеву продукцію, номінальна ставка тарифу може бути як додатною, так і від'ємною.

Узагальнені залежності наведено у табл. 4.4.1.

Даний приклад ілюструє два основних принципи, на яких ґрунтуються концепції сукупного ефекту протекціонізму, — доходи галузі або її додана вартість перебувають під впливом торговельних бар'єрів, що стають не тільки на шляху конкуруючої імпортованої продукції, але й матеріалів, які використовуються у процесі виробництва даної продукції. І якщо кінцева продукція галузі захищається більш високим митом, ніж її проміжна продукція, фактичний рівень захисного тарифу перевищує його номінальний рівень. Тому необхідно розглядати не захист окремого суб'єкта, а господарської системи загалом в контексті витрати-виробництва.

На нашу думку, розрахунок фактичного рівня митного тарифу необхідно здійснювати не тільки при митному регулюванні зовнішньоекономічної діяльності, а й при виробленні ефективної торговельної політики. Так, у разі захисту вітчизняних виробників національної продукції ставка імпортованого мита на готові вироби має значно перевищувати ставку мита при імпорті напівфабрикатів.

Якщо ж необхідно захистити сектори економіки, що виробляють проміжну продукцію і при цьому стимулювати конкуренцію в секторах, які виробляють готову продукцію, то встановлюється високе імпортоване мито на напівфабрикати, внаслідок чого номінальна ставка тарифу на готову продукцію буде мати більш низький, а інколи й негативний рівень діючого тарифного захисту, про що свідчить зарубіжний досвід. Так, номінальний і фактичний рівень митного тарифу на продукти харчування складають у США 4,7 % і 10,6 % відповідно, в Японії — 25,4 % і 50,3 %, в країнах ЄС — 10,1 % і 17,8 %. Практично двократне перевищення фактичного рівня митного тарифу за продуктами харчування над номінальним рівнем митного тарифу досягнуто за рахунок митного оподаткування харчових продуктів, з яких вони виготовляються. Тому фактичний рівень митного тарифу, а не номінальний рівень митного тарифу і є предметом переговорів при виникненні торговельних конфліктів між країнами.

Нині не можна назвати жодної країни, яка послідовно дотримувалася б принципів вільної торгівлі, теоретична модель якої була сформована Адамом Смітом і Давидом Рікардо. Шведські вчені Є. Хекшер і Б. Олін, ґрунтуючись на теоріях абсолютних і відносних переваг, розробили тео-

рію факторних пропорцій, яка стала основною в загальній теорії міжнародної економіки, побудованій на принципах вільної торгівлі.

Прихильники цієї теорії вважають, що вільна торгівля сприяє появі додаткових переваг, дає змогу уникнути витрат, пов'язаних з митним захистом, підвищує національний добробут і не потребує втручання держави.

Протекціоністська політика, навпаки, призводить до значних втрат, що знижує рівень добробуту в країнах-учасниках міжнародної торгівлі (це стосується як країн-експортерів, так і країн-ініціаторів введення митних тарифів).

Детально проаналізувавши вигоди і втрати від застосування митних тарифів, економісти дійшли висновку, що вони не є універсальним інструментом політики протекціонізму.

Як бачимо, теоретично модель вільної торгівлі досить аргументована. Але емпіричні перевірки вигод і втрат від вільної торгівлі, детальний їх аналіз дали змогу аргументувати вигоду від введення митних тарифів.

Це, насамперед, стосується країн-монополістів, які спроможні впливати на світові ціни. Введення оптимального тарифу з метою покращення умов торгівлі, як правило, сприяє зростанню добробуту країни, і вигода перевищує втрату.

Під оптимальною ставкою тарифу — розуміють такий рівень ставки, який принесе чистий вигаиш, тобто забезпечить максималізацію рівня національного економічного добробуту. Дане становище країни — монополіста, що отримало назву монополонії (тобто монополії покупця) може існувати навіть у тому разі, коли на внутрішньому ринку жодна із національних фірм її не має. Яскравим прикладом монополонії у світовій торгівлі є США, які на практиці використовують свою монополонну владу в таких галузях світової торгівлі, як ринки комп'ютерів, машинного обладнання та ін. товарів.

Маючи таку владу над ціною зарубіжних постачальників, країна використовує дану перевагу за допомогою імпортного тарифу. Оскільки країна А вирішила застосувати невелику ставку імпортного мита стосовно товару X, то це зумовить зростання внутрішньої ціни, яку будуть сплачувати споживачі за іноземні товари. Але при монополонії країни тарифна націнка разом зі збільшенням внутрішніх цін зумовить зниження ціни іноземного постачальника. Якщо іноземні постачальники зможуть забезпечувати виробництво і поставки до країни А меншої кількості товарів з більш низькими граничними витратами, то вони радше всього підуть на зниження продажної ціни товару X у країні А, для того щоб обмежити скорочення свого продажу в цій країні, а також щоб вистояти у ціновій конкуренції з товарами національного виробництва. Це і дасть змогу даній країні отримати вигаиш від застосування імпортного тарифу. Але незважаючи на те, що за весь обсяг

імпортного товару X країні A вдалося виплатити нижчу ціну, внутрішня ціна на товар для споживачів на даному ринку в результаті застосування мита підвищиться.

Водночас, слід зауважити, що існує фактор, який негативно впливає на ефективність функціонування економіки країни A при введенні імпортного мита. Це скорочення обсягів імпорту. Для покупців ця втрата більш вагома, ніж доходи від іноземних постачальників, але, якщо тариф невеликий, то в даній ситуації витрати компенсуються країні A виграшем від отримання імпорту за нижчими цінами.

Отже, можна констатувати, що існує певний позитивний рівень митного тарифу, причому досить невисокий, за якого країна A отримає більші переваги, ніж при використанні моделі вільної торгівлі. Розглянемо дану ситуацію на графіку (рис. 4.4.2).

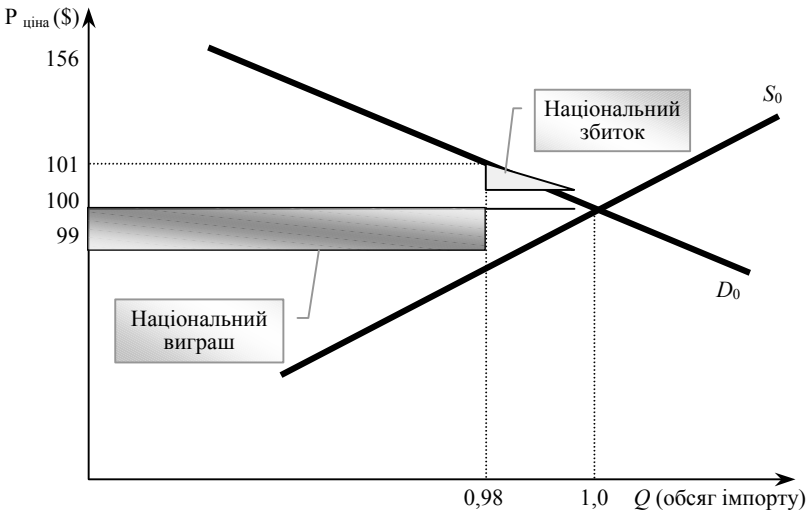

Рис. 4.4.2. Національний виграш від введення тарифу, який впливає на ціну, встановлену іноземними постачальниками (низька ставка тарифу)

Припустимо, що країна A застосовує невелику митну ставку розміром $2\$$ США на товар X . Це приводить до збільшення внутрішньої ціни, яка стане 101 дол. США, при цьому світова ціна буде складати 100 дол., а ціна імпорту знизиться до 99 дол. В результаті відмови споживачів від покупки $0,02$ млн. товарів X (оскільки за ціни 100 дол., як правило, продавалося 1 млн. одиниць товару) наслідком підвищення ціни на 1 дол. стане те, що країна A понесе певні збитки. Розмір їх буде незначним,

тому що вони будуть перекриватися виграшем країни від інших 0,98 млн. одиниць товару X , імпорт яких до країни залишиться. Змусивши іноземних постачальників продавати даний товар на долар дешевше, країна А змушує оплачувати їх частину митного тарифу. Даний виграш у масштабі країни складатиме величину 1 дол. \times 0,98 од. товару щорічно, яка покриває абсолютні втрати, що виникають у результаті скорочення імпорту. Зрозуміло, що якщо невеликий рівень тарифу дає країні владу над цінами, то більш високий його рівень може привести до ще кращих результатів — хоча це можливо тільки до певної межі. Ставка тарифу може стати настільки високою, що закrije доступ імпорту до країни взагалі, і тоді експорт товарів до цієї країни стане для іноземних постачальників не вигідним.

Тому тільки за невисокого номінального рівня тарифу на імпорт товарів велика країна має можливість визначити оптимальні ставки імпортного мита. Проаналізуємо дані висновки за допомогою графіка (рис. 4.4.3).

Як бачимо, без використання митного тарифу ($T = 0$), економічний добробут великої країни знаходиться на рівні E_1 . Максимально позитивний вплив митного тарифу на економічний добробут досягається при оптимальному рівні тарифу T_0 . Тобто за рахунок виграшу від покращання умов торгівлі над втратами при введенні митного тарифу економічний добробут зріс до рівня E_2 .

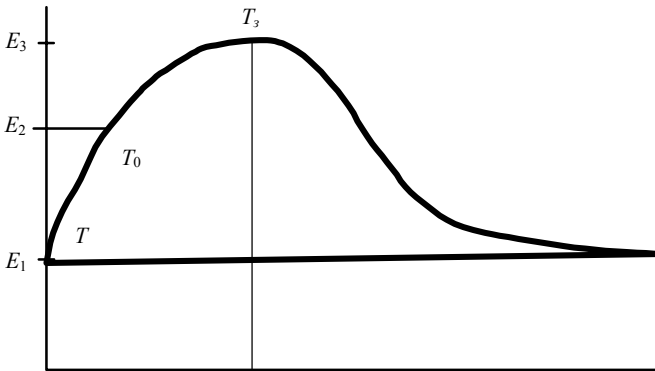

Рис. 4.4.3. Оцінка оптимального тарифу

Потім, у міру збільшення ставки тарифу, економічні втрати починають все більше перекривати отриманий виграш до тієї межі, коли рівень митного тарифу стає не стільки високим, скільки заборонним (T_3), й імпорт товару до даної країни втрачає економічну доцільність. Через відсутність дешевого імпорту економічний добробут країни зменшується до рівня E_3 . Пода-

льше збільшення ставки митного тарифу вже ніяк не впливатиме на економічний стан у країні, оскільки імпорт практично буде відсутній.

Отже, доходимо висновку, що заборонний тариф ніколи не може бути оптимальним з економічної точки зору. Але доцільність його використання може диктуватись іншими причинами (політичного, соціального та ін. характеру).

Припустимо, що країна A збирається ввести такий високий імпорتنний тариф, за якого весь імпорт товару X стане неприбутковим (див. рис. 4.4.4). На рис. 4.4.4 такою ставкою тарифу є митний тариф, що перевищує 81 дол. за одиницю товару X . Він знижує ціну, яку отримує іноземний постачальник, до 119 дол. Такий тариф не може змусити іноземних постачальників продавати товар X в країні A за нижчими цінами. У даній ситуації вони взагалі відмовляться від поставок товару X до даної країни або шукатимуть контрабандних шляхів збуту.

Відсутність доходів від імпорту свідчить, що країна A не отримує переваг від міжнародної торгівлі товару X . Тому ставка оптимального тарифу завжди позитивна і знаходиться у проміжку між нульовою і заборонною ставками митного тарифу. Вона може розглядатися і розраховуватися як оптимальна знижка з ціни будь-якому покупцеві, який має монополю владу.

При цьому розрахунки за передумови лінійного характеру функцій попиту і пропозиції свідчать, що для великої країни вигреш від покращання умов торгівлі перевищує виникаючі економічні втрати тільки у разі, коли ставка імпортного мита відносно невелика і якщо вона максимально перекладена на іноземного постачальника за рахунок пониження світової ціни на імпортний товар.

Оптимальний тариф як складова частина ціни, що сплачується іноземними постачальниками, дорівнює величині, зворотній еластичності імпорту. Тобто, чим нижче еластичність імпорту за ціною (обсяги імпорту змінюються несуттєво за коливання цін, тим вища ставка оптимального тарифу. І навпаки, чим вища еластичність імпорту за ціною (при зростанні цін обсяги скорочуються пропорційно), тим нижча ставка оптимального тарифу.

Дану залежність можна сформулювати так: чим менш гнучка політика іноземних постачальників, які підтримують приблизно однаковий рівень імпорту, тим більша вірогідність отримання країною додаткових коштів за їхній рахунок, і навпаки, якщо еластичність їхніх поставок велика, а ціна світового ринку залишається незмінною, тим менше шансів у країні заробити додаткові кошти, оскільки вона не може вплинути на іноземних виробників і змусити їх продавати товари за нижчими цінами. У даному разі введення митного тарифу буде збитковим. Оптимальний тариф у даній ситуації дорівнюватиме нулю, тобто взагалі немає ніякого сенсу його вводити.

На рис. 4.4.4 графічно зображено вплив такого оптимального тарифу. Країна A має вигреш від зниження ціни імпортованого товару X

у розмірі ділянки, яка значно перевищує національні втрати споживачів, що дорівнює величині $b + d$.

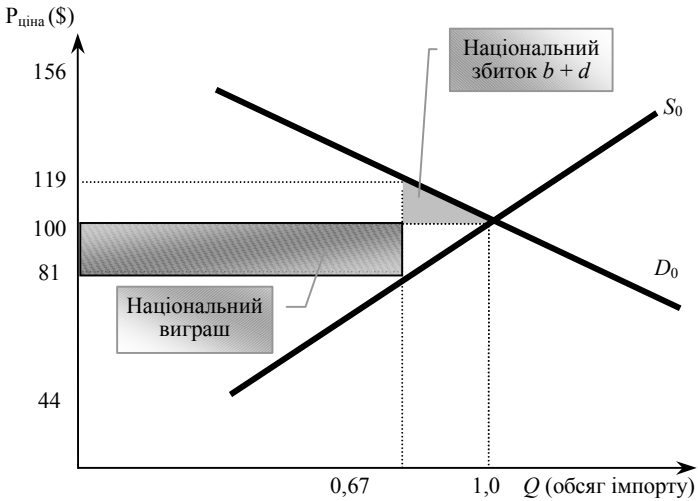

Рис. 4.4.4. Національний виграш від введення митного тарифу, що впливає на ціну, яка встановлюється іноземним виробником

Водночас слід зауважити, що навіть тоді, коли оптимальний тариф обумовлює економічний виграш однієї країни, світова економіка в цілому втрачає. Це пов'язано з перерозподілом доходів від однієї країни до іншої. Кожний долар виграшу країни А (сегмент e) отримано тільки за рахунок іноземних постачальників. Світова ж економіка не отримала ніякого позитивного ефекту від подібного перерозподілу доходів за цінами. Але іноземні постачальники постраждали ще більше, вони втратили ще й величину f , у розмірі якої вони мали б отримати додатковий прибуток, якби митний тариф не зумовлював скорочення обсягів імпорту.

Отже, для світового господарства митний тариф залишається непривабливим. Світова економіка втратила сегменти e ; d ; f , які могли б бути перевагою, отриманою від міжнародної торгівлі, оскільки споживачі в країні А оцінюють іноземний товар X при обсягах імпорту в межах 1 млн. одиниць на рік вище, ніж витрати виробництва іноземних постачальників.

У даному разі світове господарство підпало під дію ефектів захисту і споживання, тобто понесло втрати від необхідності розвитку менш ефективного порівняно із зарубіжним національного виробництва, а також від скорочення внутрішнього споживання в інших країнах.

Крім того, не виключена ситуація, що на високий рівень оподаткування мита своїх товарів іноземна країна може відреагувати адекватно: або збільшити рівень оподаткування товарів країни А, або ввести податки на експорт своїх товарів до даної країни. Наслідком даної ситуації є створення однією або навіть декількома країнами власної системи торговельних бар'єрів для товарів з країни А. Критичною формою такої ситуації стають торговельні війни між державами. Як бачимо, й оптимальний митний тариф може призвести до значних негативних наслідків.

Вважаємо, що при використанні оптимального тарифу як інструменту зовнішньоекономічної політики необхідно враховувати такі закономірності:

- ставка оптимального тарифу завжди позитивна і знаходиться в проміжку між нульовою і заборонною ставкою мита;
- ставка оптимального тарифу завжди відносно невелика. Розрахунки засвідчують, що для великої країни вигреш від покращання умов торгівлі перевищує виникаючі економічні збитки тільки у тому випадку, якщо ставка імпортного тарифу відносно невелика і якщо якомога більша частина його перекладається на іноземних постачальників за рахунок зниження світових цін на імпортний товар;
- оптимальний тариф сприяє економічному вигрешу однієї країни, але призводить до втрат міжнародної економіки в цілому, оскільки є лише перерозподілом доходів від однієї країни до іншої. Світове господарство в цілому отримує ефекти захисту і споживання, тобто несе втрати через необхідність розвитку менш ефективного, у порівнянні із зарубіжним, внутрішнього споживання в усіх країнах світу.

4.5. ЗАХОДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН АЛЬТЕРНАТИВНІ МИТНОМУ ТАРИФУ

У сучасній практиці державного регулювання зовнішньої торгівлі, поряд з тарифними механізмами, досить широко застосовуються й інші, не пов'язані з митним оподаткуванням інструменти зовнішньоторговельної політики — нетарифні.

Це пояснюється тим, що:

1. У системі державного регулювання зовнішньоекономічних операцій як тарифні, так і нетарифні методи мають однаковий функціональний зміст та категоріальний апарат — від поповнення Державного бюджету до регулювання експортно-імпортних операцій.
2. Є цілий ряд економічних категорій, які використовуються як при митному, так і при нетарифному регулюванні (методи оцінки митної вартості товарів, митні формальності, товарна класифікація тарифів і под.).

3. Митні органи відіграють суттєву роль у системі нетарифного регулювання, оскільки вони виконують контролюючу функцію даних заходів, особливо це стосується митного оформлення і митного контролю.

Але ефект, отриманий державою від застосування тих чи інших інструментів, має досить значні відмінності. Аналіз впливу імпорتنних квот на добробут свідчить, що цей різновид протекціонізму нічим не кращий, (а за певних обставин навіть шкідливіший для країни в цілому), від застосування мита при ввезенні товарів, яке забезпечує такий самий обсяг імпорту, що надходить до країни.

З метою з'ясування переваг і недоліків застосування наведених інструментів нами здійснено порівняльний аналіз, доцільність якого обґрунтовано викладеним вище. Розглянемо конкретний приклад, а саме вплив квоти на імпорт телевізорів. Для цього побудуємо графік (рис. 4.5.1).

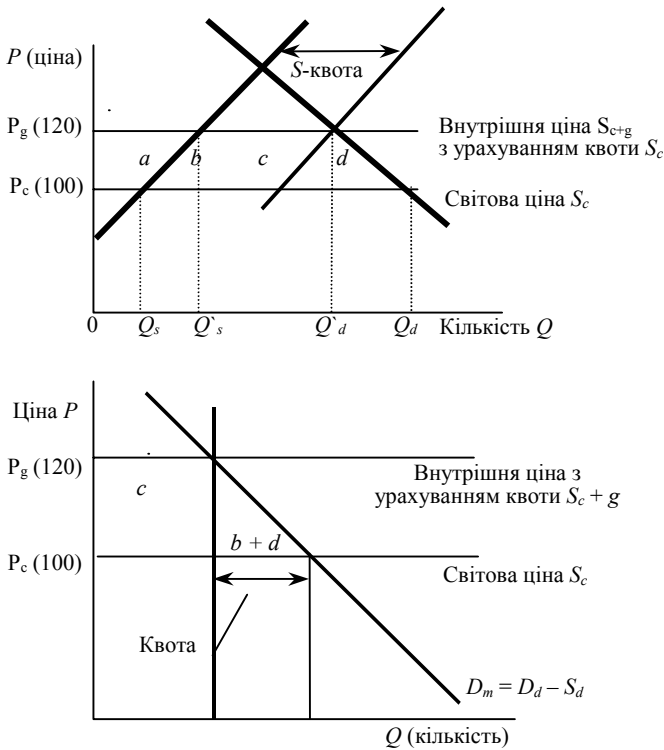

Рис. 4.5.1 Механізм дії імпоротної квоти за умов вільної конкуренції

Умовні позначення:

Крива D — внутрішній попит товару, S — пропозиція. У випадку вільної торгівлі пропозиція товару (S_c) за світовою ціною (P_c) із-за кордону не обмежена, (Q_s) — внутрішнє виробництво товару, (Q_d) — споживання, ($Q_d - Q_s$) — величина імпорту товарів.

Припустимо, що країна, національна промисловість якої не монополізована, вирішила обмежити ввезення товарів, застосовуючи імпорту квоту з урахуванням того, що квота скорочує розмір імпорту порівняно із внутрішнім платоспроможним попитом на нього, який має місце за рівнем цін світового ринку. Після введення квоти величина імпорту визначається різницею $Q'_d - Q'_s$, тобто дорівнює величині квоти. Відповідно пропозиція збільшиться на величину квоти.

Отже, неможливість задовольнити весь попит за ціною світового ринку призводить до підвищення рівня внутрішніх цін на товар, у даному випадку до 120 дол.

За умов вільної конкуренції результати впливу імпортової квоти та митного тарифу на рівень добробуту ідентичні. Квота зумовила зростання вітчизняного виробництва з рівня Q_s до Q'_s ділянка b рис. 4.5.1 (а), при цьому граничні витрати виробництва вітчизняних товарів зросли до 120 дол., а за відсутності квоти цей товар можна було придбати за кордоном за ціною 100 дол. Споживачі також зазнають втрат — (ділянка d).

Як і у випадку з імпортом митом, величина скорочення надлишку споживання дорівнюватиме сумі сегментів $a + b + c + d$, де сегмент a — виробничий ефект, b — ефект захисту, c — ефект доходів, d — ефект споживання. Чисті національні втрати дорівнюватимуть сумі b і d (рис. 4.5.1 (б)).

Отже, доходимо висновку, що виробничий ефект має ті самі економічні наслідки, що й у разі застосування митного тарифу, — перерозподіл доходів від споживачів до національних виробників.

Відмінністю від застосування імпортової квоти порівняно із застосуванням імпортного тарифу є інтерпретація ефекту доходів c . У разі застосування імпортного мита ефект полягає у перерозподілі доходів від споживачів до Державного бюджету. У випадку ж імпортової квоти додаткові доходи отримують імпортні фірми, які в рамках квоти мають можливість купити ($Q'_d - Q'_s$) товарів за низькою ціною P (100 дол.) і продати їх споживачам за більш високою внутрішньою ціною P_g (120 дол.). Незначну частину доходів від націнки на дозволений імпорту отримує держава через систему розподілу квот на імпорту чи експорт у країні впровадження нетарифних методів регулювання.

Відмінність від застосування імпортного тарифу та імпортової квоти полягає не тільки в різному економічному змісті ефекту перерозподілу, але й у різній силі обмежувального впливу, які справляють на імпорту та-

риф та квота. Припустимо, що уряд розглядає два варіанти обмеження імпорту за допомогою тарифу чи квоти. Введення імпортного мита у розмірі 20 дол. підвищить внутрішню ціну товару до рівня P_t і скоротить імпорт до $Q'_d - Q'_s$. Введення імпоротної квоти в розмірі $Q'_d - Q'_s$, що дорівнює зниженню імпорту від введення мита, підвищить внутрішню ціну до рівня P_g . На перший погляд, результат від застосування цих інструментів обмеження імпорту однаковий. Але аналіз свідчить про інше.

Припустимо, з будь-яких причин внутрішній попит на товар зріс з D до D_1 , але під захистом тарифу внутрішня ціна P_g залишається незмінною при збільшенні імпорту на величину $Q'_d - Q'_s$. Зростання попиту на товар зумовило збільшення його імпорту. Розглянемо вплив імпоротної квоти на зростання попиту за допомогою графіка (рис. 4.5.2).

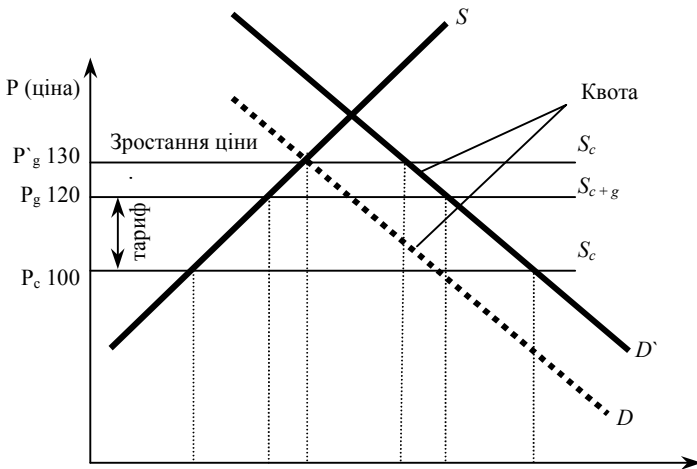

Рис. 4.5.2. Наслідки від збільшення попиту при застосуванні імпоротної квоти

Оскільки головне завдання квоти зберегти не ціни, а обсяги імпорту на певному рівні, то, внаслідок підвищення попиту внутрішня ціна на товар збільшиться до рівня P'_g . Внутрішнє виробництво зросте до Q_s^2 , а споживання становитиме Q_d^2 . При цьому величина імпорту залишиться незмінною в рамках квоти, тобто $Q'_d \text{ Ч } Q'_s = Q_d^2 \text{ Ч } Q_s^2$. Зростання попиту на товар спричинило збільшення його внутрішньої ціни.

Виходячи з вищевикладеного, доходимо висновку, що у разі зростання попиту на товар імпортна квота має більш обмежувальний хара-

ктер, ніж імпортне мито, оскільки дає змогу утримувати імпорт у заданих обсягах.

Імпортна квота найприйнятніша за умов вільної конкуренції, однак, якщо квота провокує монополю владу або якщо імпортні ліцензії розміщуються неефективно, то вона стає небезпечною і шкідливою.

Квота завдає більших збитків країні, ніж еквівалентний імпортний тариф, коли стає причиною монополізації внутрішнього ринку. Панівна фірма у вітчизняній промисловості не має можливості стати монополістом від запровадження заборонного тарифу, оскільки запобіжним заходом є еластична конкурентна пропозиція за ціною, що дорівнює світовому рівню, плюс тариф. За умови квотування імпорту (нееластична крива попиту) надаються можливості вітчизняній фірмі одержувати монополні прибутки через встановлення високих цін. Тобто, квота, яка провокує монополю в ситуацію на внутрішньому ринку, призводить до встановлення надмірно високих цін, до зниження обсягів випуску продукції, що зумовлює більші національні втрати, ніж від митного тарифу.

Квота може спричинити більші витрати, ніж тариф і в тому разі, коли сприяє монополізації іноземних експортерів. Така ситуація мала місце внаслідок угоди про добровільне обмеження експорту, запропонованої Сполученими Штатами Америки азіатським та іншим іноземним імпортерам на початку 60-х років XX століття. Для послаблення протекціоністського тиску з боку парламентського лобі уряд США вирішив використати квоти і подібні до них інструменти торговельної політики спочатку щодо імпорту текстилю, а згодом сталевого прокату і низки інших товарів. Однак, щоб уникнути незручності від запровадження імпортного мита країною, що як і раніше претендувала на роль лідера в напрямі за вільну торгівлю, США примусили іноземних постачальників самостійно розподілити між собою єдину лімітовану квоту на експорт своєї продукції на американський внутрішній ринок. Результатом стало квотування американського імпорту, але виграш від підвищення цін на американському внутрішньому ринку мали лише імпортери. США, крім національних втрат, еквівалентних втратам від тарифу, понесли втрати до отримання виграшу від підвищення цін.

Отже, доходимо висновку, що кількісні обмеження за характером впливу на товарообіг принципово відрізняються від мита, податків та інших заходів протекціонізму, які обмежують ввезення товарів через механізм цін.

Підвищення митних платежів зумовлює підвищення цін на імпортовані товари, знижується їхня конкурентоспроможність на даному ринку, і, як наслідок, скорочуються обсяги ввезення. Перевагою даних заходів є те, що вони не обмежують виробника в діях виходу на зовнішній ринок, не встановлюють прямих адміністративних обмежень, які визначають кількість і номенклатуру товарів, що дозволяються до ввезення чи вивезення, не обмежують коло країн, куди можна експорту-

вати чи імпортувати товари. Кількісні обмеження, навпаки, завжди є формою державного регулювання, не сприятливого для виходу підприємств на зовнішній ринок.

Ще одна відмінність між тарифами і кількісними методами обмеження полягає в тому, що мито завжди є обмеженням, тоді як квоти стають ним тільки за певних умов. Так, якщо імпорт товару підлягає оподаткуванню митом і підпадає під дію системи квотування, то мито виконує обмежувальну функцію завжди і незалежно від обсягу введеного тарифу, а квота стає обмеженням тільки після того, як імпорт досягає обумовленого обсягу.

Нерідко перевага віддається імпортним квотам перед тарифними обмеженнями з декількох причин.

По-перше, така політика гарантує від подальшого збільшення витрат на імпорт, коли іноземна конкуренція підсилюється. На початку другої світової війни багато країн зіткнулося з погіршенням своїх конкурентних позицій за тодішнього офіційного валютного курсу. Це змусило їх вжити суворих заходів щодо вирівнювання платіжного балансу. Тут імпортна квота стає гарантом жорстко фіксованого обсягу імпорту. Якщо зростання конкурентоспроможності імпортних товарів зумовить зниження їх цін, то це тільки прискорить скорочення імпортних платежів. Тариф, навпаки, в разі зниження цін зумовить збільшення обсягу імпорту та його загальної вартості за умови, що внутрішній попит на імпортовані товари еластичний. Як бачимо, запровадження тарифу ускладнює процес регулювання платіжного балансу.

По-друге, квоти мають переваги ще й тому, що надають урядові більшу гнучкість і владу в здійсненні економічної політики, у той час як підвищення ставок тарифу регламентується міжнародними торговельними угодами. Якщо галузі, які конкурують з імпортом, потребують високого рівня захисту, то уряд, за винятком окремих випадків, не може самостійно підвищити тариф. Простішим виявляється встановлення суворіших імпортних квот. Органи державної влади вважають, що квоти полегшують виконання регулятивної функції і щодо вітчизняних фірм. У свою чергу, галузі, що потребують захисту, також віддають перевагу квотуванню імпорту, оскільки домогтися спеціальних ліцензійних привілеїв легше, ніж запровадити тариф, який править за джерело державного доходу.

По-третє, нетарифні методи вважаються політично більш прийнятними, оскільки на відміну від тарифу не стають додатковим податковим тягарем для споживачів імпорту.

По-четверте, адміністративне застосування нетарифних методів значно простіше, тому що обмежити імпорт, наприклад, телевізорів до 100 000 шт. шляхом введення імпортної квоти набагато легше, ніж вирахувати ставку імпортного тарифу, яка дасть можливість знизити імпорт до бажаного обсягу.

Отже, існує низка причин, з яких уряд та галузі, що потребують захисту, віддають перевагу імпортним квотам. Але варто зауважити, що жодна з них не пов'язана з інтересами країни в цілому. Головна мета застосування кількісних обмежень — це захист позицій національних виробників у тих випадках, коли інші види торговельно-політичних заходів малоефективні. Підтримання високих цін на товари, а відповідно, й прибутки виробників є дійовим засобом витіснення іноземних конкурентів з національного ринку. Крім того, кількісні обмеження є засобом економічного тиску на інші країни з метою досягнення поступок у конкурентній боротьбі і на торговельних переговорах.

ТЕСТИ

1. Яким чином впливає введення імпортного митного тарифу на економіку країни?

1. Підвищується обсяг товарообігу країни.
2. Зростає добробут споживачів країни
3. Знижується добробут споживачів країни.

2. Зменшення частки вартості двигунів у вартості готового автомобіля за умови, що імпортне мито на готові автомобілі становить 20 %, а на двигуни — 30 %, приведе:

1. До зростання рівня ефективності тарифу на автомобілі.
2. Зростання рівня ефективності тарифу на двигуни
3. Зменшення рівня ефективності на автомобілі.

3. У чому полягає відмінність між застосуванням імпортного мита та імпортної квоти?

1. В інтерпретації ефекту захисту.
2. В інтерпретації ефекту споживання.
3. В інтерпретації ефекту доходу.

4. Зазначте, який із наведених суб'єктів отримає вигравш від введення експортного мита?

1. Суспільство.
2. Споживачі.
3. Національні виробники.

5. Зазначте, який із наведених суб'єктів понесе збитки від введення імпортного мита?

1. Держава.

2. Національний виробник.
3. Суспільство.

6. Розмір доходу держави від введення митного тарифу дорівнює:

1. Сумі ставки імпортного мита.
2. Різниці між світовими цінами і цінами на внутрішньому ринку.
3. Добутку ставки тарифу на обсяг імпорту, яким він оподатковується.

7. Визначте, вірну закономірність, яка спостерігається при введенні імпортного мита:

1. Попит зменшується, а пропозиція національного виробника збільшується.
2. Попит збільшується, а пропозиція національного виробника зменшується.
3. Попит зменшується, але пропозиція національного виробника залишається незмінною.

8. Сумарний надлишок вітчизняних граничних витрат над світовою ціною — це:

1. Соціальні втрати, зумовлені введенням імпортного мита.
2. Соціальні втрати, зумовлені введенням експортного мита.
3. Втрати держави від введення імпортного мита.

9. Визначення «Величина (%), на яку збільшиться створена в певній галузі додана вартість одиниці продукції в результаті функціонування всієї тарифної системи» стосується:

1. Фактичного рівня захисного мита.
2. Тарифної ескалації.
3. Номінального рівня захисного мита.
4. Оптимального тарифу.

10. Фактичний рівень захисного мита — це:

1. Збільшення додаткової вартості одиниці товару в результаті функціонування тарифної системи в даній галузі.
2. Збільшення обсягів імпорту в країну за рахунок застосування імпортного мита.
3. Збільшення експорту з країни за рахунок використання експортного мита.

ЗАДАЧІ

Задача № 1

Використовуючи мал. 1, що ілюструє внутрішній попит і пропозицію на національному ринку телевізорів дайте відповіді на наступні питання:

- а) Визначте внутрішню ціну на телевізори і обсяги імпорту за умов вільної торгівлі

- б) Визначте внутрішню ціну на магнітофон і обсяги імпорту після введення мита.
- в) Як зміняться обсяги внутрішнього виробництва телевізорів.
- г) визначте на графіку площину фігури, що відображає додаткові витрати споживачів на купівлю телевізорів після введення мита на імпорт
- д) Яка частина цих додаткових витрат буде надходити до державного бюджету як доходи від введення імпортного мита, а яка частина буде становити додаткову ренту місцевих виробників?
- е) Покажіть на графіку чисті втрати суспільства від введення імпортного мита.

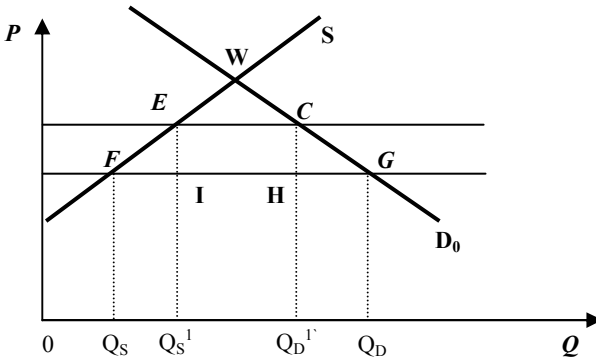

Рис. 1. Наслідки введення імпортного митного тарифу

Задача № 2

Проаналізуйте наслідки введення імпортного мита на цукор в країні використовуючи дані таблиці:

	Після введення митного тарифу	Без введення митного тарифу
Світова ціна	0,10 дол. США за кілограм	0,10 дол. США за фунт
Імпортне мито	0,02 дол. США за кілограм	0
Внутрішня ціна	0,12 дол. США за кілограм	0,10 дол. США за кг
Споживання в країні	20	22
Виробництво в країні	8	6
Імпорт в країну	12	16

Розрахуйте наступні величини:

1. Виграш споживачів у країні від відміни зняття імпортного мита.

2. Втрати національних виробників від відміни митного тарифу.
3. Втрати державного бюджету від скорочення митних платежів.
4. Чистий ефект від відміни імпортного мита для добробуту в країні.

Задача № 3

Розрахуйте фактичний рівень захисного митного тарифу маючи наступні дані. При вільній торгівлі кожна гривна вартості одиниці продукції в текстильній галузі розподілялась наступним чином: 40% додана вартість, 30% бавовняна пряжа, 30% — інше волокно. По відношенню до імпорту текстилю застосовується адвалорне мито в розмірі 25%, а імпорт бавовняної пряжі 16,7%. Проаналізуйте розподіл нової вартості одиниці продукції, враховуючи митний тариф. Визначте чому буде дорівнювати норма фактичного рівня захисного тарифу.

Задача № 4

Припустимо Китай виробляє 1,4 млн. велосипедів у рік і 1 млн. штук імпортує, без запровадження митних тарифів. Ціна на велосипеди 200 дол. США. Дайте відповідь на такі запитання, якщо врахувати введення адвалорної ставки мита в розмірі 10%. Який максимальний збиток для національного добробуту Китаю буде заподіяний введенням мита? Який мінімальний збиток для національного добробуту Китаю буде заподіяний введенням мита? При розв'язанні задачі обов'язково намалюйте графік з метою дослідження положення відповідних кривих.

Задача № 5

Використовуючи дані таблиці визначте:

1. Виграш споживачів від відміни імпортного мита;
2. Втрати національних виробників мотоциклів від відміни імпортного мита;
3. Втрати держави від скорочення митних надходжень;
4. Сукупний вплив на добробут в країні.

	Поточний стан при 5% імпортному миті	Передбачаємо стан без застосування митного тарифу
Світова ціна на мотоцикли	2000 дол. США	2050 дол. США
Адвалорний митний тариф 5%	100 \$	0
Внутрішня ціна	2100 \$	2050 \$
Обсяг споживання мотоциклів на національному ринку	100 000	105 000
Кількість мотоциклів, що виробляються в країні	40 000	35 000
Кількість мотоциклів, що імпортуються в країну	60 000	70 000

Задача № 6

Припустимо, що попит і пропозиція на ринку красок в Нідерландах має наступну динаміку:

Ціна (дол. США)	Обсяг попиту (млн. шт.)	Обсяг пропозиції (млн. шт.)
5	5	2
10	4	3
15	3	4
20	2	5

Попит і пропозиція на ринку красок в Німеччині мають наступну динаміку:

Ціна (дол. США)	Обсяг попиту (млн. шт.)	Обсяг пропозиції (млн. шт.)
5	2,5	1
10	2,0	3
15	1,5	5
20	1,0	7

Визначте (за умови вільної торгівлі):

1. Ціну рівноваги на краски?
2. Яка країна буде експортувати краски в іншу?
3. Які будуть обсяги експорту?
4. Проаналізуйте обсяги експорту і імпорту красок якщо Нідерланди введуть імпортне мито в розмірі 10 \$ за кожну краску.
5. Який вид мита використовується у даному випадку.

Задача № 6

Побудуйте графік застосування імпоротної квоти, який ілюструє внутрішній попит і пропозицію на радіоприймачі в країні та дайте відповідь на наступні питання:

- а) Яким буде імпорт радіоприймачів в країну при відсутності торгових обмежень?
- б) Яка ціна на радіоприймачі встановлена на внутрішньому ринку після введення імпоротної квоти?
- в) Як зміниться національне виробництво і споживання радіоприймачів?
- г) Визначте дохід від введення квоти?
- д) Які чисті втрати суспільства від встановлення імпоротної квоти?
- е) Зробіть порівняльний аналіз використання квоти і тарифу, в умовах вільної конкуренції і в умовах монополії.

РОЗДІЛ 5

СТРУКТУРА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ МИТНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Митні платежі як основні інструменти системи митного оподаткування. Сутність та місце митної вартості в системі митного оподаткування. Характеристика механізму нарахування непрямих податків при переміщенні товарів через митний кордон України. Митні збори як різновид митних платежів.

5.1. МИТНІ ПЛАТЕЖІ ЯК ОСНОВНІ ІНСТРУМЕНТИ СИСТЕМИ МИТНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Формування соціально-орієнтованої економіки ринкового типу передбачає багатогранний комплекс взаємообумовлених заходів як у сфері функціонування внутрішніх економічних відносин, так і зовнішніх. І однією з найсуттєвіших проблем є вдосконалення системи фінансових важелів як засобів підвищення ефективності економіки.

Використання тих чи інших інструментів зовнішньоекономічної політики має передбачати аналіз механізму їх реалізації та наслідків їх дії як для світового співтовариства в цілому, так і для економіки конкретної країни, зокрема. При цьому дана проблема має кілька аспектів.

По-перше, усі інструменти зовнішньоекономічної політики мають свої власні механізми дії.

По-друге, реалізація того чи іншого інструменту зовнішньоекономічної політики супроводжується як певними здобутками, так і певними втратами. У кожному конкретному випадку той чи інший інструмент впливу на експортні чи імпорتنі потоки приносить одним зовнішньоекономічним суб'єктам реальний вигравш — економічне становище інших погіршується.

По-третє, економічні наслідки використання інструментів зовнішньоекономічної політики доцільно розглядати в двох основних вимірах:

- безпосередні зміни, які відбуваються на ринку того товару, що є об'єктом державного регулювання;
 - опосередковані зміни (вторинні ефекти) ринку інших товарів.
- Такі зміни зумовлені тим, що кожний окремий ринок товарів є елемен-

том національної економічної системи, який тісно взаємодіє з іншими її складовими ринками, які також реагують на відповідні зміни на ринку окремого товару.

Тому, приймаючи рішення про використання тих чи інших інструментів зовнішньоекономічної політики, уряд країни повинен оцінювати їх сукупний вплив на характер економічної політики і можливі дії у відповідь за принципом «дія-протидія» з боку інших країн.

Процеси, які відбуваються в Україні за умов трансформації економічної системи, вимагають розробки такого механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, який би враховував особливості перехідного етапу. Такий висновок пояснюється тим, що національна промисловість України з її застарілими виробничими факторами ще не в змозі конкурувати з дешевими і більш якісними товарами, які виробляються за кордоном за допомогою більш сучасних технологій, з вищим рівнем організації виробництва тощо. Без захисту національної економіки на етапі формування економічної системи наповнення ринку дешевими імпортними товарами зумовлює скорочення національного виробництва і навіть знищення деяких його видів, що спричиняє скорочення робочих місць, зростання безробіття, загрожує національній економічній безпеці, міжнародному престижу країни, її культурі і традиціям.

Тому для країни з перехідною економікою надзвичайно актуальним є розвиток системи митного оподаткування, яка б передбачала наявність розгалуженої системи митних платежів. Роль та місце митних платежів в системі зовнішньоекономічної політики показано на схемі 5.1.1.

Основу системи митного оподаткування становлять митні платежі, під якими розуміють ті види податків та зборів, які нараховуються у встановленому порядку при переміщенні через митний кордон країни товарів та інших предметів під контролем митних служб. Дана дефініція дозволяє не тільки чітко визначити об'єкти оподаткування (товари, предмети і под.), але й суб'єкти системи митного оподаткування, до яких належать крім держави та митних органів безпосередні платники податків та зборів, тобто юридичні та фізичні особи, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. При цьому слід акцентувати увагу на характерній особливості митних платежів, а саме: односторонньому руху вартості від юридичних та фізичних осіб до держави.

Отже, критерієм визначення митних платежів є не тільки об'єкт оподаткування, але й суб'єкт, тобто ті органи системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які виконують контролюючі функції з нарахування чи сплати даного виду платежів.

Слід зауважити, що митне оформлення та пропуск товарів через митний кордон може здійснюватись лише після сплати належних платежів або за умов надання митним органом у встановленому порядку відстрочення їх сплати.

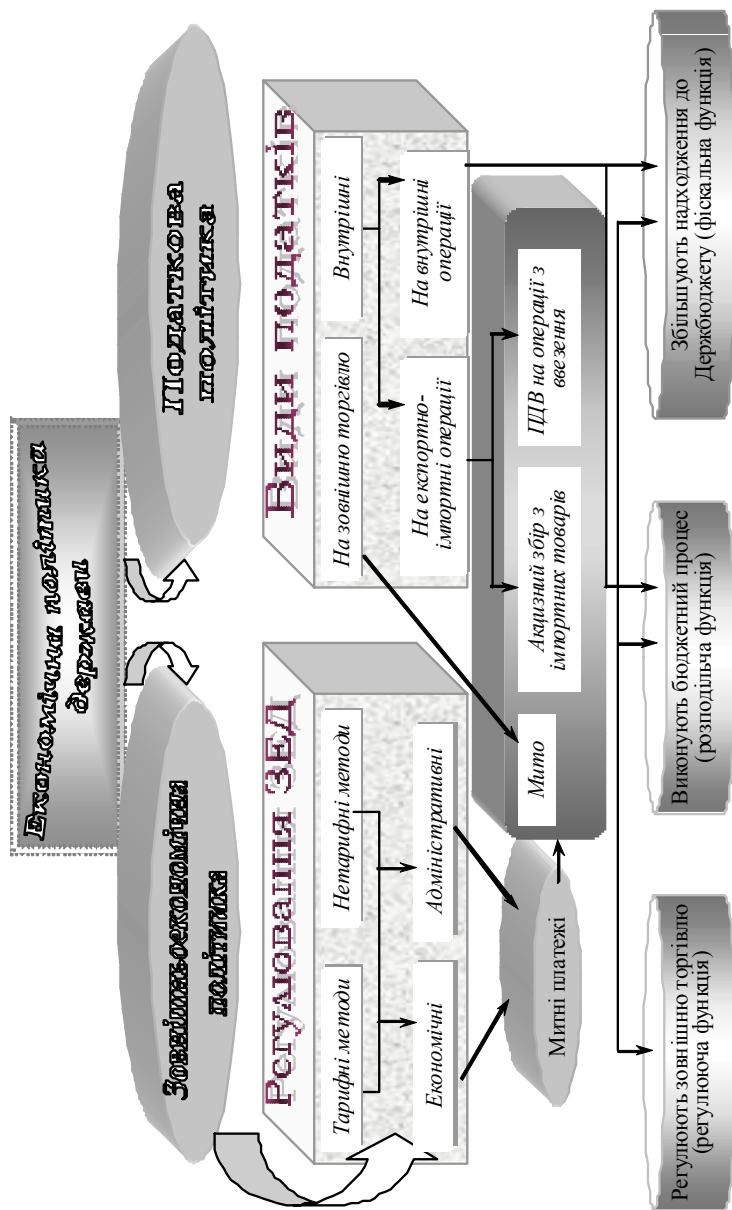

Схема 5.1.1. Митні платежі як складова економічної політики держави

Серед великого спектра функціональних завдань, які виконують митні платежі головними є:

- фіскальні, тобто митні платежі є джерелом поповнення бюджету країни;
- стимулюючі, які спрямовані на розвиток національного виробництва;
- регулятивні, які формують обсяг та структуру експорту, імпорту, споживання.

Таблиця 5.1.1

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ

	Фіскальна	Регулююча	Бюджетна
Властивості	Трансфертні (розкриває процес акумуляції доходів від непрямих податків на зовнішньоекономічну діяльність до Держбюджету)	Врівноважує фіскальну функцію у відповідності із завданнями економічної політики держави	Оцінює функціональну продуктивність системи оподаткування зовнішньоекономічної діяльності
Ознаки	Проявляється через об'єкт, базу оподаткування, ставку податку	Проявляється через систему податкових пільг	Проявляється через бюджетний процес країни
Призначення	Акумулює доходи до Держбюджету	Регулює зовнішньоекономічну діяльність	Кількісно-якісно відображає хід розподільчого процесу
Роль	Визначає частку фінансових ресурсів, яка може бути акумульована до Держбюджету; перелік суб'єктів, зовнішньоекономічну діяльність, на які будуть розповсюджені обов'язки зі сплати податків; конкретні об'єкти, які будуть підпадати під оподаткування; права і обов'язки, які необхідно покласти на учасників зовнішньоекономічної діяльності — платників податків	Встановлено економічно обгрунтовану взаємодію податкової системи з макроекономічними показниками, системою державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, валютним регулюванням, бюджетним фінансуванням, ціноутворенням	Контролює формування податкових надходжень, їх повноту та своєчасність перерахування до Держбюджету

На етапі трансформування економічних відносин домінує фіскальна функція митних платежів, але у міру формування ринкової моделі

господарювання митні платежі стають важливим фінансовим інструментом регулювання економіки.

У зв'язку з тим, що митні платежі крім фіскальної та регулятивної дії мають ще й побічні, зовнішні для фіску соціальні наслідки, їх доцільно розглядати не тільки як економічну, але й як суспільно-соціальну категорію. На нашу думку, суспільна ціна митних платежів вимірюється втратою частки добробуту конкретними платниками даних платежів із переміщенням цієї частки через бюджет до всього населення держави. Тому митні платежі, як правило, встановлюються найвищими органами державної влади і за рівнем запровадження належать до загальнодержавних податків.

Згідно Закону України «Про систему оподаткування» ставки, механізм справляння податків і зборів (обов'язкових платежів), за винятком особливих видів мита, і пільги щодо оподаткування не можуть встановлюватися або змінюватися іншими законами України, крім законів про оподаткування. Особливі види мита справляються на підставі рішень про застосування антидемпінгових, компенсаційних і спеціальних заходів, прийнятих відповідно до законів України.

Види митних платежів, порядок їх нарахування і сплати, випадки надання митних і тарифних пільг та інше, пов'язане з даними питаннями, регламентуються значною частиною законодавчих актів, головними серед яких є: Митний кодекс України, Закон України «Про Єдиний митний тариф», Закон України «Про податок на додану вартість». Варто наголосити, що при регулюванні митно-тарифних відносин велику роль відіграють відомчі нормативні акти Державної митної служби України, Міністерства фінансів України, Державної податкової інспекції України.

Тому за юридичною природою митні платежі можна систематизувати на ті, які надходять згідно з Митним кодексом (мито та митний збір), та платежі, що стягуються відповідно до інших нормативних документів (податок на додану вартість та акцизний збір).

Залежно від каналу надходження, митні платежі можна систематизувати на ті, які надходять до доходної частини Державного бюджету (мито, акцизний збір, податок на додану вартість), та ті, які надходять до фондів Державної митної служби України (митні збори). Тому з точки зору порядку зарахування митні платежі в основному є директивними (закріпленими), оскільки вони повним обсягом надходять до одного рівня — Державного бюджету (рівень держави).

Контекст нарахування митних платежів відносно податкової бази має певні особливості. Більшість митних платежів є квотарними, тобто їх сума обраховується залежно від обсягу податкової бази або об'єкта оподаткування і ставок податку. Для більшості митних платежів — це митна вартість, але в окремих випадках застосовуються й інші бази оподаткування. Так, при нарахуванні комбінованого мита — це може

бути мінімальна вартість, а при незбігу митної вартості з фактурною вартістю може використовуватись остання при нарахуванні податку на подану вартість.

Таблиця 5.1.2

КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ СИСТЕМИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ

Класифікаційні ознаки	Елементи
↓	↓
Види податків	Мито. Акцизний збір з імпорتنих товарів; ПДВ на операції з ввезення імпорتنих товарів
Спосіб стягнення	Непрямі
Суб'єкт податку	Юридичні особи, фізичні особи
Рівень влади	Загальнодержавні
Призначення	Загальні
Порядок зарахування до Держбюджету	Закріплені
Порядок введення	Обов'язкові
Джерело сплати податкових сум	Експортно-імпортні операції
Об'єкт оподаткування	Митна та фактурна вартість товару
Тривалість	Момент митного оформлення
Метод нарахування	Прогресивні, адвалорні, специфічні, комбіновані
Форма розрахунків	Безготівковий, готівковий, вексельна форма

Джерело митних платежів може бути безпосередньо пов'язане з об'єктом оподаткування, у випадку коли оподатковувані товари приносять дохід, а також не мати відношення до об'єкта оподаткування, наприклад, коли оподатковується майно чи предмети особистого користування, які ввозяться понад лімітованої суми безмитного імпорту.

Основні платежі, які нараховуються митними органами, на нашу думку, можна класифікувати на декілька груп:

- платежі, які пов'язані з нарахуванням митного тарифу;
- різні види митних зборів;
- непрямі податки. Що нараховуються при здійсненні експортно-імпортних операцій (акцизний збір, податок на подану вартість);
- платежі за видачу ліцензій на здійснення діяльності у сфері митно-тарифних відносин;
- платежі, пов'язані з проблемами порушення митного законодавства.

За економічною природою основу митних платежів складають митні податки та митні збори. Митні податки — це непрямі податки, які

нараховуються при переміщенні предметів через митний кордон: мито, акцизний збір, податок на додану вартість. Митні збори поділяються на дві групи: митні збори за виконання покладених на митницю обов'язків та митні збори за надання послуг у галузі митної справи.

За формою взаємовідносин між платником і державою податки, які контролюють митні органи, є непрямими, тобто вони стягуються до бюджету держави за допомогою цінових механізмів, при чому конкретні платники податків не завжди є їх носіями.

Відповідно до бюджетної класифікації, мито є податком на зовнішню торгівлю, а акцизний збір та податок на додану вартість — це внутрішні податки, що повністю відповідає положенням ст. III ГАТТ «Внутрішні податки або інші внутрішні збори будь-якого типу», в якій констатується, що податок або збір, які застосовуються до вітчизняних товарів та до подібних імпортованих товарів, стягується або примусово стягується у судовому порядку у випадку імпортованої продукції у час або в місці імпортування, повинні, вважатися внутрішнім податком або збором.

Доцільно зауважити, що за способом митного регулювання митні платежі можна класифікувати на тарифні та нетарифні засоби. Платежі, пов'язані з нарахуванням митного тарифу, — це єдиний вид тарифного регулювання, нарахування ж за акцизним збором, податком на додану вартість, митними зборами — це види нетарифного регулювання.

До митних платежів, пов'язаних з митним тарифом, слід віднести такі: ввізне мито, що нараховується за вантажною митною декларацією; ввізне мито в неторговельному обороті (з громадян); мито за поштові відправлення; вивізне мито; вивізне мито в неторговельному обороті (з громадян).

Тому митні платежі можна класифікувати як ті що, формують торговельний оборот та ті, що формують неторговельний оборот.

Залежно від специфіки платника митні платежі можна систематизувати на основні та додаткові. Основні — це мито, акцизний збір, податок на додану вартість, митний збір за митне оформлення. Додаткові — митні збори за зберігання товарів, митний супровід, збори за видачу ліцензій, плата за участь у митних аукціонах.

Серед багатьох видів підприємницької діяльності, які останнім часом отримали новий імпульс у своєму розвитку, є ті, що безпосередньо пов'язані з митно-тарифними відносинами. Відповідно до законодавства України, стосовно них діє система ліцензування. До платежів, які перераховуються митними органами за надання права здійснювати певні види діяльності, слід віднести видачу ліцензій на відкриття митних ліцензійних складів, складів тимчасового зберігання, магазинів безмитної торгівлі.

Існує ціла група платежів, які пов'язані з відповідальністю суб'єктів господарювання за порушення правових норм у сфері митного законодав-

ства. Це, насамперед, штрафи за порушення митних правил; доходи від реалізації конфіскованих або прийнятих на зберігання предметів; безпосередньо конфіскована валюта, а також валюта, що конфіскована після закінчення строку зберігання; доходи від реалізації конфіскованих цінностей; національна валюта, заборонена до ввезення.

Митні платежі є основою, за рахунок якої формуються митні доходи країни. Під митними доходами розуміють всю сукупність грошових внесків, які утворені в результаті справляння або стягнення митних платежів, а також кошти від реалізації конфіскованих предметів контрабанди, від стягнення штрафів, пені.

Отже, доходимо висновку, що різнобічна система використання митних платежів дає можливість державі ефективно регулювати зовнішньоекономічну діяльність з метою реалізації економічних інтересів держави у світовій системі господарювання.

5.2. СУТНІСТЬ ТА МІСЦЕ МИТНОЇ ВАРТОСТІ В СИСТЕМІ МИТНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Однією з найбільш важливих категорій не тільки в системі митного оподаткування, але й у системі митного контролю та митного оформлення є поняття митної вартості. Це пов'язано, насамперед, з ключовою роллю, яку відіграє митна вартість у системі митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Функціональне призначення митної вартості товарів — це підґрунтя, на якому розраховуються більшість платежів, що здійснюються на митниці, — митний тариф, митні збори, акцизний збір та податок на додану вартість.

Наявність загальнодоступної методики і встановлених правил визначення митної вартості забезпечує усім учасникам зовнішньоекономічної діяльності рівні умови і дає змогу істотно підвищити впевненість при організації зовнішньоторговельних операцій, заздалегідь прорахувати всі необхідні економічні параметри укладених угод. Відсутність чітко визначених норм функціонування митної вартості зумовлює не тільки зниження фіскальних надходжень, але й створює сприятливе середовище для тінізації економічних відносин в митній системі.

Використовуючи різні методики визначення митної вартості, держава може посилювати фіскальну спрямованість митних платежів, застосовуючи, наприклад, комбіновані ставки мита, може стимулювати товаропотік у певному напрямі або, навпаки, перешкоджати імпорту чи експорту товару у випадках формування митної вартості на адміністративно-фіксованій системі цін (мінімальні чи індикативні ціни).

Проведені нами дослідження показують, що в залежності від застосування певного методу митної оцінки товарів ціна на товар може

бути збільшена на 20—50 %, а в окремих випадках і в два рази. Тому методи визначення ціни при ввезенні товарів також важливі для розрахунку суми імпортного мита, як і розмір самої митної ставки.

Зміна методів оцінки митної вартості може бути додатковим протекціоністським бар'єром на шляху імпортних товарів, а не тільки збільшувати обсяги митних нарахувань. Цей обмежувальний інструмент митної політики досить часто використовувався економічно розвинутими країнами, в тому числі й США. Серед існуючих способів визначення митної вартості в США найбільшого поширення набуло справляння мита з експортної вартості товару, а також застосування ціни американського внутрішнього ринку відносно аналогічних товарів. Внаслідок переходу від експортної ціни на американську внутрішню ціну фіскальний тиск збільшувався на 60–80 %. З цієї причини в багатьох документах ЮНКТАД та СОТ американська методологія визначення митної вартості кваліфікувалася як серйозний і складний протекціоністський бар'єр.

Введення будь-якої системи оподаткування допускає, що для забезпечення ефективності її дії має використовуватись принаймні дві умови:

- встановлення чіткого порядку обчислення бази оподаткування, тобто визначення переліку основних елементів (структури) цієї вихідної бази і правил їх визначення;
- введення необхідних контролюючих механізмів, що дають можливість державі контролювати дотримання встановлених правил розрахунку бази оподаткування.

Митна вартість, з огляду на систему оподаткування, має визначатись як вартість товару, що використовується з метою митного обкладення, тобто слугує вихідною розрахунковою базою для нарахування адвалорних митних платежів.

Крім цього митна вартість є основою для ведення митної статистики, а також у відповідних випадках для розрахунків у разі застосування штрафів, інших санкцій та стягнень, встановлених законодавством України.

Оскільки об'єкт митного оподаткування є вартісною категорією, то митну вартість можна трактувати як суму витрат, понесених з даного товару імпортером до обумовленого пункту на митному кордоні незалежно від того, як фактично розподіляються витрати за контрактом. Тобто митна вартість при імпорті розраховується на основі реальних сум витрат при ввезенні товару.

Доцільно зауважити, що крім митної вартості у системі митного оподаткування використовується поняття фактурної вартості. Фактурна вартість — це сума, яка фактично виплачена або підлягає виплаті за товар, або має компенсуватися зустрічними поставками і фіксується у рахунку-фактурі, що подається до оплати. Величина фактурної вартос-

ті та склад витрат, що її формують, визначаються умовами зовнішньоекономічного контракту.

Різниця між митною та фактурною вартістю полягає, передусім, у різній функціональній значущості. Якщо митна вартість є основою для системи митного оподаткування, то фактурна вартість є основою системи валютного контролю, а також базою для розрахунку митної вартості. Тому митна вартість розраховується в національних грошових одиницях, а фактурна — у конвертованій валюті, яка зазначається у рахунку-фактурі, як правило, це вільноконвертована валюта.

Крім фіскальних функцій, митна вартість прямо або побічно використовується і для інших митних цілей, таких як ведення митної статистики, перевірка обґрунтованості ціни товару при бартерних угодах, контроль за еквівалентністю зустрічних товарних операцій, валютний контроль при здійсненні експортно-імпортних операцій, контроль за дотриманням установлених вартісних квот, стягнення штрафів та застосування інших санкцій за порушення митних правил, передбачених законодавчими актами України.

Митну вартість товарів можна розглядати як заявлену декларантом або визначена митним органом вартість товарів, що переміщуються через митний кордон України, яка обчислюється на момент перетинання товарами митного кордону України відповідно. Отже, митна вартість — це ціна, яка фактично сплачена або підлягає сплаті за товар на момент перетинання митного кордону України, тобто, коли виконано всі необхідні формальності щодо ввезення товару в Україну чи вивезення його за її межі.

Процедура визначення і контролю митної вартості пов'язана із зовнішньоторговельною діяльністю, тому особливе значення має уніфікація митного законодавства торгуючих сторін. Це дає змогу учасникам зовнішньоекономічної діяльності значно полегшити організацію експортно-імпортних операцій, спростити митне оформлення товарів.

Оцінка товарів, що переміщуються через митний кордон, з метою визначення розміру стягнутих митних платежів є однією із найскладніших процедур у міжнародній митній практиці. Система визначення митної вартості, яка використовується нині, сформувалася не відразу. У даний час більшість країн, що беруть участь у зовнішній торгівлі, використовують одну з двох міжнародних систем визначення митної вартості — «Брюссельську» або «ГАТТ». Лише невелика кількість країн, що не відіграють значної ролі в зовнішньоторговельному обороті, використовують власні національні методики визначення митної вартості товарів.

Постановою Кабінету Міністрів України від 5.10.1998 р. № 1598 затверджено Порядок визначення митної вартості товарів та інших предметів у разі переміщення їх через митний кордон України. Зазначеною постановою першою митною вартістю встановлено її ви-

значення на підставі поданих митному органу документів. При цьому заявлені декларантом митна вартість і дані, що стосуються її визначення, повинні ґрунтуватись на достовірній і документально підтвердженій інформації.

Митний орган, що проводить митне оформлення товарів, здійснює контроль за правильністю визначення декларантом їх митної вартості, у тому числі правильністю й можливістю застосування обраного декларантом методу визначення митної вартості, повнотою (комплектністю) поданих декларантом документів (обов'язкових і додаткових) та їх відповідністю встановленим вимогам.

Якщо митний орган вважає, що певні конкретні елементи витрат, які формують частину вартості для митних цілей, понесені покупцем, але не включені до ціни, що фактично сплачена або підлягає сплаті за імпортовані товари, то митний орган має право відповідним чином корегувати заявлену митну вартість.

Система митного контролю правильного нарахування митних платежів на базі митної вартості має передбачати дві стадії. Перша стадія — контроль при митному оформленні товарів; друга — наступна перевірка достовірності заявлених митним органам відомостей або додаткова документальна перевірка (включаючи запит необхідної для цих цілей документації) або перевірка фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність (так звані зовнішні перевірки).

Необхідність додаткової перевірки і підтвердження фактично сплаченої ціни, що залежить від конкретних обставин угоди, включаючи наявність додаткових нарахувань до ціни, з одного боку, і вимога спрощення процедури митного оформлення та термінів їх проведення — з іншого обумовили побудову «двоступінчатої» системи митного контролю в частині, що стосується митної вартості.

На першому етапі, під час митного оформлення товару, здійснюється митний контроль пред'явлених документів (а також документів, додатково запитаних митними органами), за необхідності — з оглядом товарів. Митна вартість товарів і метод її визначення заявляються (декларуються) митному органу декларантом під час переміщення товарів через митний кордон України шляхом подання декларації митної вартості.

Декларація митної вартості — заява, що містить відомості про митну вартість товарів і є документом, потрібним для цілей митного оформлення. Для заявлення митної вартості товарів, що переміщуються через митний кордон України, застосовуються форми декларацій митної вартості ДМВ-1 і ДМВ-2. Форма ДМВ-1 застосовується при заявленні митної вартості, визначеної за методом 1 — за ціною угоди щодо товарів, що імпортуються. Форма ДМВ-2 застосовується при визначенні митної вартості в установленому порядку за одним із методів

2-6: за ціною угоди щодо ідентичних товарів (метод 2), за ціною угоди щодо подібних (аналогічних) товарів (метод 3), на основі віднімання вартості (метод 4), на основі додавання вартості (метод 5), резервний метод (метод 6).

Декларація митної вартості подається одночасно з вантажною митною декларацією та іншими потрібними для митного оформлення документами відповідному митному органу в установленому порядку.

Митна вартість заявляється лише у вантажній митній декларації в таких випадках:

- при заявленні митних режимів, відповідно до яких товари, що ввозяться, не підлягають обкладенню податками та зборами (обов'язковими платежами)

- якщо митна вартість товарів у партії не перевищує суми, еквівалентної 5000 євро, за умови, що така партія не є частиною поставки за однією угодою (договором, контрактом), а також поставок того самого товару, що повторюються, одним відправником в адресу одного одержувача за різними угодами (договорами, контрактами).

Заявлена декларантом митна вартість товарів і подані ним відомості про її визначення мають базуватися на достовірній, документально підтвердженій інформації, що подається у кількісному виразі. У разі потреби у підтвердженні заявленої декларантом митної вартості товарів декларант зобов'язаний на вимогу митного органу надати йому необхідні для цього відомості. При цьому митний орган має право прийняти рішення про неможливість використання вибраного декларантом методу митної оцінки.

У разі виникнення потреби в уточненні заявленої декларантом митної вартості товарів або у разі незгоди декларанта з митною вартістю, визначеною митним органом, декларант має право звернутися до митного органу з проханням надати йому товари, що декларуються, у вільний обіг під гарантію уповноваженого банку або сплатити податки і збори згідно з митною оцінкою цих товарів, здійсненою митним органом. Гарантією також може виступати простий вексель, виданий декларантом митному органу та авальований уповноваженим банком, або депозит у банку.

При наданні декларантом гарантії уповноваженого банку митний орган зобов'язаний випустити товари у вільний обіг. У випадку сплати декларантом податків і зборів згідно з митною оцінкою, зробленою митним органом, і прийняття остаточного рішення митним органом вищого рівня або судом щодо застосування митної оцінки, зробленої декларантом, митний орган зобов'язаний відшкодувати декларанту суму надміру сплачених податків і зборів. Термін дії гарантійних зобов'язань не може перевищувати 30 календарних днів з моменту випуску товарів у вільний обіг.

Додаткові витрати, що виникли у декларанта у зв'язку з уточненням заявленої ним митної вартості або поданням митному органу до-

даткової інформації, несе декларант. При цьому збільшення строку митного оформлення товару, зумовлене проведенням митної оцінки, не може бути використане декларантом для одержання фактичної відстрочки у сплаті мита та інших податків і зборів.

Митний орган, що здійснює контроль за правильністю митної оцінки товарів має право приймати рішення про правильність заявленої декларантом митної вартості товарів.

Митний орган на письмовий запит декларанта зобов'язаний у термін, що не перевищує 30 календарних днів, надати декларанту письмове роз'яснення причин, за якими заявлена декларантом митна вартість товарів не може бути прийнята митним органом як основа для нарахування податків і зборів. При цьому рішення митного органу стосовно визначення митної вартості товарів може бути оскаржене в порядку, встановленому законом.

Таким чином даний етап перевірки ґрунтується на тому, що декларант повинен заявляти достовірні дані; подання недостовірних даних щодо митної вартості є порушенням митного законодавства; стосовно особи (осіб), що припустились цих порушень, можуть бути застосовані відповідні санкції, установлені Митним кодексом.

У разі відсутності даних, що підтверджують правильність визначення заявленої декларантом митної вартості товарів, або за наявності обґрунтованих сумнівів у достовірності поданих декларантом відомостей митний орган може самостійно визначити митну вартість товарів, що декларуються, послідовно застосовуючи методи визначення митної вартості, встановлені законодавством України, на підставі наявних у нього відомостей, у тому числі цінової інформації щодо ідентичних чи подібних (аналогічних) товарів з коригуванням, що здійснюється з діючими правовими нормами.

Крім цього, у разі невідповідності заявленої митної вартості товарів та інших предметів, що визначаються, або у разі неможливості перевірки її обчислення, митні органи України можуть звертатися за довідковою інформацією до таких організацій, як Державний інформаційний, аналітичний центр моніторингу зовнішніх товарних ринків (Держзовнішінформ); Торгово-промислова палата України; Інститут судово-медичної експертизи; інші експертні організації, які визначені Держмитслужбою України для проведення цінової експертизи контракту або для визначення рівня цін на аналогічну продукцію.

Експертний висновок цінової експертизи товару вищезазначених організацій надається до митного оформлення, але має довідковий характер, оскільки остаточне рішення щодо визначення підстави нарахування платежів покладається на інспектора оперативного підрозділу митниці (відділу митних доходів та платежів, митного посту).

При виникненні суперечностей відносно визначення митної вартості необхідно провести вартісну оцінку товару у відділі тарифів та вар-

тості, які функціонують при кожній митниці. При цьому необхідно надати такі документи: копію вантажної митної декларації; пакет усіх необхідних документів, які надавалися до митного оформлення (контракт, специфікації, транспортна накладна, інвойс тощо); технічна документація, сертифікати якості, відповідності та інші документи, які надають найбільш повну інформацію щодо назви та якості товару; за наявності — висновок товарної експертизи організації, яка уповноважена Держмитслужбою України здійснювати цінову експертизу товару; прайс-листи виробника та продавця товару; інша додаткова цінова інформація (копія експортної вантажно-митної декларації країни відправлення, банківські документи щодо розрахунків за даним контрактом тощо).

Інформація, надана декларантом і визнана такою, що становить комерційну таємницю чи є конфіденційною, може використовуватися митним органом виключно для митних цілей і не може розголошуватися, передаватися третім особам, включаючи інші органи державної влади, без спеціального дозволу декларанта, за винятком випадків, передбачених законами України. За розголошення інформації, що становить комерційну таємницю або є конфіденційною, посадові особи митних органів несуть відповідальність згідно з законодавством.

Для проведення контролю й остаточного підтвердження заявлених митному органу даних у ряді випадків виникає необхідність другого етапу — зовнішня перевірка експортно-імпорتنих операцій безпосередньо на підприємстві — учасникові зовнішньоекономічної діяльності за даними його бухгалтерського обліку і комерційної документації. Саме цей етап митного контролю дає змогу виявити необхідні деталі зовнішньоторговельних операцій, інформацію про які неможливо одержати або перевірити на етапі митного оформлення, а урахування їх дає можливість правильно визначити митну вартість.

Найчастіше порушення, пов'язані з визначенням чи заявою митної вартості, підпадають під статті Митного кодексу України: ст. 472 «Недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення» та ст. 485 «Дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів».

Якщо внаслідок митного контролю виявлені помилки у визначенні чи заяві митним органам даних з митної вартості товарів, то, відповідно до Митного кодексу України, це класифікується як порушення митних правил і тягне за собою застосування відповідних штрафних санкцій із стягненням у законодавчому порядку несплачених митних платежів, а також накладення штрафу, розмір якого буде визначатися відповідно до статті Митного кодексу України.

Для того щоб передати товар у користування декларантові під забезпечення сплати митних платежів до встановлення остаточного роз-

міру митної вартості (Закон України «Про Єдиний митний тариф»), розроблена процедура тимчасової (умовної) митної оцінки, введено форму коригування митної вартості.

Спеціальними нормативними актами Державної митної служби України регламентовано особливості визначення, заяви і контролю митної вартості відносно:

а) окремих видів, груп товарів (наприклад, підкацизних, окремих видів фруктів, м'яса й інших продовольчих і непродовольчих товарів);

б) окремих митних режимів (наприклад, реекспорт, тимчасове ввезення);

в) організації робіт щодо контролю митної вартості митними органами, регламентації функції контролю митної вартості, виконуваних митними органами різноманітних рівнів, порядку ведення баз даних і подання звітності, правил використання цінової інформації для цілей митного контролю і проведення митної оцінки та ін.

Враховуючи, що в законодавчому визначенні терміну «митна вартість» суттєве значення має момент перетинання митного кордону України, на нашу думку, його доцільно розглянути більш детально.

З метою визначення митної вартості, моментом перетинання митного кордону вважається:

а) для авіаперевезень: при експорті — здійснення або завершення митного оформлення в аеропорту, де відбувається навантаження; при імпорті — початок або здійснення митного оформлення в першому аеропорту на території України, в якому відбувається розвантаження чи перевантаження товарів, якщо факт перевантаження підтверджений митним органом цього аеропорту;

б) для морських і річкових перевезень: при експорті — здійснення або завершення митного оформлення в порту навантаження на території України; при імпорті — початок або здійснення митного оформлення в першому порту розвантаження чи перевантаження на території України, якщо факт перевантаження підтверджений митним органом цього порту;

в) для товару, що доставляється поштою, здійснення митного оформлення в пункті міжнародного поштового обміну;

г) для перевезень іншими видами транспорту (у тому числі залізничним та автомобільним): при експорті — здійснення або завершення митного оформлення в пункті пропуску на митному кордоні України на шляху переміщення товару; при імпорті — початок або здійснення митного оформлення у пункті пропуску на митному кордоні України на шляху переміщення товару.

Процедура декларування митної вартості товарів, що ввозяться на територію України, та форма декларації митної вартості визначаються Державною митною службою України. За необхідності підтвердження поданої митної вартості декларант зобов'язаний на вимогу митного

органу надати йому необхідні для цього відомості. При виникненні у митному органі сумнівів щодо достовірності даних, наданих декларантом для визначення митної вартості, декларант має право та зобов'язаний довести таку достовірність. За відсутності доказів, що підтверджують достовірність наданих декларантом даних, митний орган має право прийняти рішення про непридатність використання вибраного декларантом методу оцінки.

Для цього за письмовою заявою декларанта, митний орган повинен надати письмове роз'яснення причин, через які визначену декларантом митну вартість не може бути прийнято. При незгоді з рішенням митного органу, декларант може оскаржити це рішення у вищестоящому митному органі в десятиденний строк з часу отримання декларантом такого рішення. Рішення Державної митної служби України з питань визначення митної вартості товарів, що імпортуються до України, тлумачення та застосування правил митної оцінки є обов'язковим для виконання.

Особливе місце в системі нормативних актів з митної вартості посідають питання визначення митної вартості товарів, що вивозяться з митної території України. Митна вартість товарів, що вивозяться (експортуються) з України на підставі договору купівлі-продажу або міни, визначається на основі ціни, яку було фактично сплачено або яка підлягає сплаті за ці товари на момент перетинання митного кордону України.

До митної вартості товарів, що експортуються, також вносяться витрати, що не включені до ціни угоди:

- а) на навантаження, вивантаження, перевантаження, транспортування та страхування до пункту перетинання митного кордону України;
- б) комісійні та брокерські винагороди;
- в) ліцензійні та інші платежі за використання об'єктів права інтелектуальної власності, які покупець повинен прямо чи побічно здійснити як умову продажу (експорту) товарів, які оцінюються.

Митна вартість товарів, що вивозяться (експортуються) з України на підставі договору, відмінного від договорів купівлі-продажу чи міни, визначається на основі ціни, підтвердженої комерційними, транспортними, банківськими, бухгалтерськими та іншими документами, що містять відомості про вартість товарів, які оцінюються, з урахуванням витрат на транспортування та страхування товарів до пункту перетинання митного кордону України.

У разі встановлення цінових обмежень під час вивезення (експорту) окремих товарів (індикативні ціни, граничні рівні цін, ціни, встановлені в результаті антидемпінгових розслідувань тощо) митна вартість таких товарів у разі вивезення (експорту) їх з України визначається з урахуванням положень, що визначають порядок застосування зазначених обмежень.

У разі вивезення (експорту) товарів, на які встановлено вивізне, антидемпінгове, компенсаційне чи спеціальні види мита, митна вартість декларується шляхом подання декларації митної вартості.

Основою для визначення митної вартості товарів є ціна угоди, яку фактично сплачено чи яка підлягає сплаті за ці товари, якщо на неї не вплинули такі фактори:

1) обмеження щодо прав продавця (експортера) на товари, що оцінюються, за винятком: обмежень, встановлених законами; обмежень, що істотно не впливають на ціну товарів;

2) залежність продажу (відчуження) та ціни угоди від дотримання умов, вплив яких неможливо врахувати;

3) відомості, використані декларантом для визначення митної вартості товарів, не підтверджені документально або не є кількісно вираженими та достовірними;

4) учасники угоди (експортер та імпортер) є взаємозалежними особами, за винятком випадків, коли їх взаємозалежність не вплинула на ціну угоди, що повинно бути доведено декларантом. При цьому особи вважаються взаємозалежними, якщо має місце хоча б одна з таких умов:

а) один з учасників угоди — фізична особа чи посадова особа одного з підприємств — учасників угоди є одночасно посадовою особою іншого підприємства — учасника угоди;

б) учасники угоди є співвласниками підприємства;

в) учасники угоди пов'язані трудовими відносинами;

г) один з учасників угоди володіє вкладом (паєм) чи акціями з правом голосу в статутному капіталі іншого учасника угоди, які становлять не менше п'яти відсотків статутного капіталу;

г) обидва учасники угоди перебувають під прямим чи непрямим контролем третьої особи;

д) учасники угоди спільно, прямо чи непрямю контролюють третю особу;

е) один з учасників угоди прямо чи непрямю контролює іншого учасника угоди;

є) учасники угоди — фізичні чи посадові особи підприємств — учасників угоди є родичами.

При відсутності угоди купівлі-продажу або у випадку неможливості її використання як підстави для визначення митної вартості, вартість визначається, виходячи з даних бухгалтерського обліку продавця-експортера про витрати на виробництво товару, що вивозиться, і величини одержаного прибутку або на підставі даних про оприбуткування і списання з балансу товарів, що вивозяться. При цьому враховуються витрати, перераховані в пунктах а)–є).

У разі, коли неможливо використати подані декларантом дані, митна вартість товару, що експортується, визначається на підставі зведень про ціни на ідентичні або однорідні товари. Крім цього, стосовно певної групи товарів діють індикативні ціни.

Використання на практиці митного тарифу тісно пов'язане з методами оцінки вартості товарів для митного оподаткування. Відмінності національних методик митної оцінки, як правило, відносять до групи нетарифних перешкод, тому що в даному випадку мито використовується як протекціоністський бар'єр. Коли метод митної оцінки призводить до завищення вартості імпортованого товару, до якого застосовується адвалорне мито, то матимемо ті самі наслідки, що й від збільшення тарифної ставки.

У рамках ГАТТ було укладено Угоду з митної оцінки, що набула чинності з 1981 року. Відповідно до даної угоди для оцінки вартості імпортованого товару використовують ціну товару, зазначену в зовнішньоторговельному контракті або в рахунку-фактурі іноземного контрагента, а також усі фактичні витрати.

Методологічна схема вартісної оцінки товарів включає до себе цілу систему методів митної оцінки: за ціною зовнішньоторговельної угоди; за ціною угоди з ідентичними товарами; за ціною угоди з однорідними товарами; віднімання вартості; складання вартості; резервний метод.

Основним, і відповідно найбільш поширеним є метод оцінки товарів, які ввозяться згідно із зовнішньоекономічним контрактом, тобто угоди щодо товарів, які імпортуються (метод 1). Особливістю першого методу оцінки є те, що в даному випадку розглядається тільки ціна угоди щодо оцінюваних товарів. Водночас інші методи (2—6) використовують в тій чи іншій мірі як підставу для оцінки з митними цілями даних про вартість як ввезених (оцінюваних), так й ідентичних або однорідних товарів, або товарів того самого класу або виду.

Оцінка товарів з митними цілями завжди здійснюється послідовно від методу 1 до методу 6. За наявності передумов для оцінки за ціною угоди з ввезеними товарами використання інших методів оцінки виключається.

Якщо основний метод не може бути використаний, застосовується послідовно кожний із перелічених методів: за ціною угоди з ідентичними товарами; за ціною угоди з однорідними товарами; віднімання вартості; складання вартості; резервний метод. При цьому кожний наступний метод застосовується, якщо митна вартість товарів не може бути визначена шляхом застосування попереднього методу. Методи віднімання та додавання вартості можуть застосовуватися у будь-якій послідовності за розсудом декларанта.

За базу для визначення митної вартості при використанні наступного методу приймається ціна угоди з ідентичними товарами. Під ідентичними розуміються товари, однакові у всіх відношеннях з товарами, що підлягають оцінці, у тому числі за такими параметрами:

- призначення та характеристики;
- якість, наявність товарного знаку та репутація ринку;
- країна походження;
- виробник.

Незначні відмінності у зовнішньому вигляді не можуть бути підставою для відмови у розгляді товарів як ідентичних, якщо в решті такі товари відповідають вимогам даних параметрів. Товари, вироблені різними особами, можуть вважатися ідентичними тільки у тому разі, якщо у декларанта та митних органів немає відомостей про ідентичні товари, вироблені особою, яка виробила товари, що підлягають оцінці.

Ціна Угоди з ідентичними товарами приймається як база для визначення митної вартості, якщо ці товари:

- продані (відчужені) для ввезення на територію України;
- ввезені одночасно, або не раніше ніж за 90 діб до ввезення товарів, що оцінюються;
- ввезені на тих самих комерційних умовах і приблизно в тій самій кількості, що і товари, які підлягають оцінці.

У разі, якщо ідентичні товари ввозились у іншій кількості чи на інших комерційних умовах, декларант повинен зробити відповідне коригування їх цін з обчисленням цих відмінностей та документально підтвердити митному органу обґрунтування ціни. Якщо при використанні дійсного методу виявляється більше однієї ціни угоди по ідентичним товарам, то для визначення митної вартості товарів, що імпортуються, використовується найменша з них.

У відповідності з третім методом за основу для визначення митної вартості приймається ціна Угоди по товарах, однорідних з товарами, що імпортуються. Під однорідними розуміються товари, які, хоча і не є однакоvими у всіх відношеннях, мають схожі характеристики і складаються із схожих компонентів, що дозволяє їм виконувати ті самі функції, що і товари, які оцінюються, та бути комерційно взаємозамінними.

При визначенні однорідності товарів враховуються такі їх характеристики: призначення та характеристики; якість, наявність товарного знаку та репутація на ринку; країна походження.

Визначення митної вартості за методом віднімання вартості, інколи його називають дедуктивним методом, використовується у тому разі, якщо товари, що підлягають оцінці, ідентичні чи однорідні, товари продаються (відчужуються) на території України у незмінному стані.

За базу для визначення митної вартості при використанні четвертого методу приймається ціна одиниці товару, за якою товари, що підлягають оцінці, ідентичні чи однорідні, товари продаються найбільшою партією на території України у час, максимально наблизений до часу ввезення (не пізніше 90 діб з дати ввезення товарів, що підлягають оцінці), покупцю, не залежному від продавця. З ціни одиниці товару віднімаються, якщо вони можуть бути виділені, такі компоненти:

а) виплати на витрату комісійних винагород та витрати на транспортування, страхування, навантаження, розвантаження на території України після випуску товарів у вільний обіг;

б) суми імпортного мита, податків, зборів та інших платежів, що підлягають сплаті в Україні, у зв'язку з ввезенням чи продажем товарів.

При відсутності випадків продажу товарів, що підлягають оцінці, ідентичних чи однорідних у такому самому стані, в якому вони знаходяться на момент ввезення, на прохання декларанта може використовуватись ціна одиниці товару, що пройшов переробку, з поправленням на добавлену вартість.

Метод оцінки на підставі складання вартості за основу приймає ціну товару, що розраховується шляхом складання:

- вартості матеріалів та інших витрат, понесених виробником у зв'язку з виробництвом товарів, що підлягають оцінці;
- загальних витрат, що характерні для продажу в Україну з країни — експортера товарів того самого виду, у тому числі вартості транспортування, вантажно-розвантажувальних робіт, страхування до місця митного оформлення на території України і т. ін.
- прибутку, що звичайно має експортер у результаті поставки в Україну таких товарів.

При визначенні митної вартості за допомогою даного методу повинні враховуватись всі витрати, що включаються в ціну товару.

У тих випадках, коли при розрахунку вартості імпортного товару митна вартість не може бути визначена декларантом у результаті послідовного використання вказаних методів чи митні органи аргументовано вважають, що дані методи визначення митної вартості не можуть бути використані, то митна вартість товарів визначається і обґрунтовується з урахуванням світового митного досвіду. Тобто, можуть бути використані інші методи, що відповідають принципам Угоди і статті 7 ГАТТ (оцінка в митних цілях). При цьому як база визначення митної вартості за даним методом не можуть бути використані:

- а) ціна товару на внутрішньому ринку;
- б) ціна на товари вітчизняного походження;
- в) ціна товару, що постачається з країни — експортера у треті країни;
- г) довільно встановлена чи непідтверджена ціна.

Більшість країн-учасниць даної Угоди для митної оцінки використовують в основному контрактну ціну: вони обстоюють обмеження кількості компонентів вартості, які можуть бути добавлені до контрактної ціни, хоча за цим у більшості випадків може маскуватись небажання ускладнювати внутріфірмові операції транснаціональних корпорацій.

Інтереси ж країн, які не беруть участі в Угоді, не захищені в законодавчому порядку, і проти них можуть бути використані дискримінаційні методи оцінки, використання яких полегшується відсутністю у них можливості апеляції і захисту митних органів країн-учасниць.

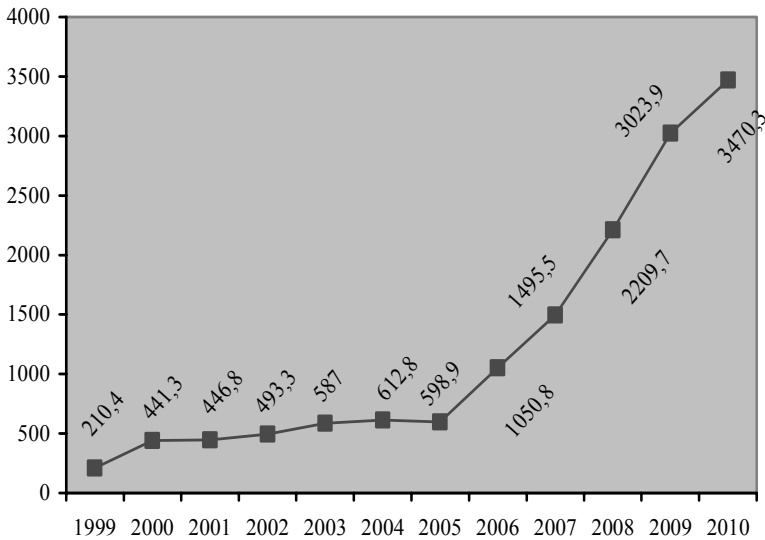
5.3. ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМУ НАРАХУВАННЯ НЕПРЯМИХ ПОДАТКІВ ПРИ ПЕРЕМІЩЕННІ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Серед великої сукупності платежів, контроль за нарахуванням та сплатою яких покладено на митні органи, суттєву роль відіграють непрямі податки при переміщенні товарів чи предметів через митний кордон. Насамперед ці податки виконують фіскальну та регулятивну функцію, але з метою захисту національного ринку можуть бути використані як активні елементи протекціоністської системи відносно товарів іноземного виробника. Найбільш поширеними непрямими податками, які застосовуються відносно імпортованих товарів, — є акцизний збір та податок на додану вартість.

Важливим інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності є акцизний збір — непрямий податок на високорентабельні товари (продукцію), який включається до ціни товарів. В Україні відбувається нарощування надходжень за даним податком.

Схема 5.3.1

ДИНАМІКА НАДХОДЖЕНЬ КОШТІВ ВІД АКЦИЗНОГО ЗБОРУ ПРИ ІМПОРТІ ТОВАРІВ ДО ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Перелік товарів, на які встановлюється акцизний збір та змінюються ставки акцизного збору, затверджується Верховною Радою України. Оскільки акцизний збір на імпортні товари є внутрішнім податком, то підакцизні імпортні товари не можуть підпадати за бажанням монополії аналогічних національних товарів під більш високу «націнку», ніж та, яку Україна застосовує відносно вітчизняних аналогів.

Залежно від суб'єкта сплати розрізняють два види акцизних зборів як митних платежів: акцизний збір, що нараховується за вантажною митною декларацією, та акцизний збір у неторговельному обороті. Акцизний збір в неторговельному обороті сплачують фізичні особи, які переміщують підакцизний товар через кордон.

Платниками акцизного збору при експорті є суб'єкти підприємницької діяльності — українські виробники алкогольних напоїв та тютюнових виробів, а також замовники, за дорученням яких виготовляється ця продукція на давальницьких умовах. Платниками акцизного збору при імпорті товарів є суб'єкти підприємницької діяльності, в тому числі підприємства з іноземними інвестиціями, незалежно від дати їх реєстрації, та громадяни, що здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, і ввозять товари (продукцію) на митну територію України для власних, виробничих потреб або з метою продажу (передачі), реалізації на умовах комісії, а також реекспорту.

Об'єктом оподаткування акцизним збором товарів є кількісні показники, а при застосуванні ставки акцизного збору у відсотках — митна вартість підакцизних товарів, які ввозяться на територію України, включаючи виготовлені за межами митної території України із давальницької сировини, реімпортованих, а також товарів, які повертаються на митну територію України із зони митного контролю, перерахована в національну валюту України за валютним курсом Національного банку України, який діяв на дату подачі вантажної митної декларації з урахуванням фактично сплачених сум мита і митних зборів.

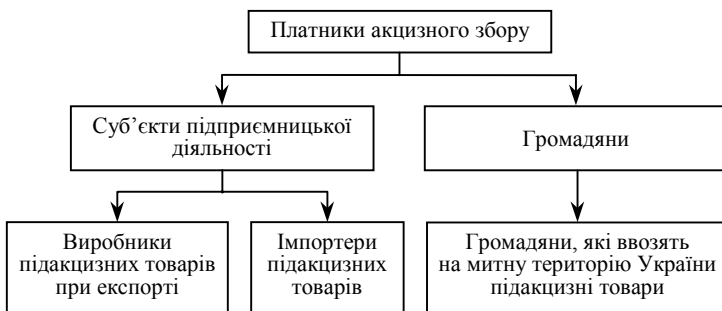

Рис. 5.3.1. Платники акцизного збору при експорті або імпорті товарів

Сума акцизного збору із ввезених на митну територію товарів і з товарів, вироблених в Україні, спрямовується до Державного бюджету. Контроль за правильністю обчислення і своєчасністю сплати акцизного збору з товарів, що імпортуються в Україну, під час митного оформлення здійснюється митними органами, а під час реалізації (передачі) на території України — державними податковими адміністраціями.

Варто наголосити, що контроль за сплатою акцизного збору з товарів, які підлягають позначенню марками акцизного збору, здійснюється митними органами спільно з податковими організаціями. Під час митного оформлення таких товарів підтвердженням сплати акцизного збору є заявка-розрахунок на одержання марок з відмітками про повну сплату сум акцизного збору, які були нараховані відповідно до ставок акцизного збору та курсу валют, встановленого Національним банком України.

Якщо внаслідок зміни цих ставок чи курсу валют під час митного оформлення нараховано більшу суму акцизного збору, ніж зазначено у заявці-розрахунку, імпортер повинен сплатити цю різницю на депозитний рахунок митниці. У разі, коли внаслідок зміни ставок чи курсу валют під час митного оформлення нараховано меншу суму акцизного збору, ніж зазначено в заявці-розрахунку, сума надміру стягнутого акцизного збору підлягає поверненню власникові товару та інших предметів на його вимогу протягом року з моменту митного оформлення.

З моменту застосування акцизного збору як заходу регулювання імпорту товарів відбулись значні зміни. Механізм вдосконалювався в двох напрямках: з одного боку, розширювався або звужувався список товарів, які підпадали під дію даного непрямого податку, з іншого — змінювався порядок нарахування акцизного збору.

Доцільно зауважити, що основними цілями застосування акцизного збору є: фіскальна, регулятивна, протекціоністська. На кожному конкретному етапі еволюції застосування даного податку домінувала та чи інша ціль, відповідно до яких й розраховувалась сума даного податку.

На першому, з 1994 р. до 1996 р. основною була фіскальна — поповнення Державного бюджету. Під оподаткування підпали 29 товарних позицій високорентабельних товарів.

Сума акцизного збору розраховувалась за формулою:

$$A) \quad C_a = \frac{(B + 3)}{100} \cdot A \quad (5.3.1)$$

(за товарами, що не підлягають обкладенню митом);

$$\text{б) } C_a = \frac{(B + 3 + M)}{100} \cdot A. \quad (5.3.2)$$

(за товарами, що підлягають обкладенню митом)

де C_a — сума акцизного збору, B — митна вартість; 3 — митні збори; M — мито; A — ставка акцизного збору, %.

На другому етапі домінувала протекціоністська ціль: значно було розширено коло товарів, які підпадали під оподаткування (близько 50 товарних груп) та змінено формулу нарахування з метою збільшення податкової бази.

З вересня 1996 р. нарахування акцизного збору здійснювалось:

а) щодо товарів (продукції), що не підлягають обкладенню митом, за формулою:

$$C_a = \frac{(B + 3) \cdot A}{100 - A}; \quad (5.3.3)$$

б) щодо товарів (продукції), що підлягають обкладенню митом, за формулою:

$$C_a = \frac{(B + 3 + M) \cdot A}{100 - A}, \quad (5.3.4)$$

де C_a — сума акцизного збору;

B — митна вартість;

3 — сума митного збору;

M — сума мита;

A — ставка акцизного збору, %.

Третій етап можна характеризувати як регулятивний. По-перше, значно скорочено список підакцизних товарів — до чотирьох основних груп: напої, тютюнові вироби, різні види пального та транспортних засобів. По-друге, змінено об'єкт оподаткування, з якого вилучено платежі за імпортом митом та митним збором.

З березня 2000 р. порядок нарахування такий:

А. Якщо ставка адвалорна, тобто встановлена у відсотках до митної вартості, то сума акцизного збору обчислюється за формулою:

$$C_a = B \times A,$$

де C_a — сума акцизного збору, B — митна вартість, A — ставка акцизного збору.

Б. Якщо ставка специфічна, тобто встановлена в грошовому еквіваленті до фізичної одиниці виміру товару, то сума акцизного збору обчислюється за формулою:

$$C_a = H \times A,$$

де S_a — сума акцизного збору, N — кількість товару у фізичних одиницях виміру, визначених відповідним законом, A — ставка акцизного збору.

Таким чином, зміна методики нарахування акцизного збору може зумовити як збільшення, так і зменшення суми акцизного збору при імпорті товарів на митну територію України, що відповідно впливає на надходження до бюджету платежів від зовнішньоекономічної діяльності.

Усі підакцизні товари, які імпортуються в Україну суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, підлягають пропусканню для вільного обігу тільки за умови сплати всіх митних платежів. З 01.01.96 р. практично відмінено всі пільги щодо оподаткування імпорту в Україні підакцизних товарів, які надавались окремим організаціям (Фонд Чорнобиля, Фонд ветеранів Афганістану та ін.).

Варто зауважити, що даний вид митних платежів має певні особливості.

По-перше, акцизні збори не нараховуються:

а) на транзит товарів через територію України;
б) у разі тимчасового ввезення майна (за винятком лізингу — довготривалої оренди з викупом);

в) якщо підакцизні товари надходять на ліцензійний склад, нарахування провадять на момент випуску товарів у вільний обіг на території України;

г) у разі ввезення готової продукції, повністю виготовленої з давальницької сировини. Під час ввезення давальницької сировини сплату акцизного збору на підакцизні товари здійснюють поданням простого векселя, завізованого податковою адміністрацією.

По-друге, з реімпорту і реекспорту акцизний збір стягують у загальному порядку.

По-третє, товари, які ввозяться на територію України для вільного обігу, обкладають акцизним збором в установленому порядку. У разі зміни попереднього митного режиму на режим вільного обігу застосовується механізм оподаткування, чинний на день зміни митного режиму.

По-четверте, постановою Кабінету Міністрів «Про порядок внесення обов'язкових платежів у разі імпорту окремих видів товарів» від 23 січня 1997 р. (зі змінами від 29 вересня 1997 р.) введено обов'язкове подання попередньої вантажної митної декларації при ввезенні підакцизних митних товарів зі сплатою всіх обов'язкових платежів: ввізного мита, митних зборів, акцизного збору і податку на додану вартість.

Відповідно до законодавства України не оподатковуються акцизним збором:

- митна вартість ввезених і конфіскованих на території України підакцизних товарів (продукції), відносно яких не встановлено власника, а також тих, які перейшли до держави на правах спадковості;

- митна вартість підакцизних товарів, які провозяться через територію України транзитом;

- митна вартість імпортової або обороти від реалізації вітчизняної сировини, які ввозяться чи використовуються для виробництва підакцизних товарів;

- вартість підакцизних товарів (у тому числі алкогольних напоїв і тютюнових виробів), які експортуються за межі митної території України за іноземну валюту;

- митна вартість зразків підакцизних товарів (продукції), ввезених на територію України із-за її меж з метою показу або демонстрації, якщо вони залишаються власністю іноземних юридичних осіб і їх використання на території України не має комерційного характеру;

- вартість легкових автомобілів спеціального призначення (міліція, швидка медична допомога) за переліком, визначеним Кабінетом Міністрів України, і автомобілів спеціального призначення для інвалідів, оплата вартості яких проводиться органами соціального забезпечення;

- до 2007 року обороти від продажу легкових, вантажо-пасажирських автомобілів і мотоциклів, які виготовляються українськими підприємствами усіх форм власності, за умови виробництва не менше 1000 шт. автомобілів і 1000 шт. мотоциклів на рік;

- комплектуючі, із яких на українських підприємствах виготовляються зазначені в Законі «Про ставки акцизного збору і ввізного мита на деякі транспортні засоби і шини до них» транспортні засоби.

Поряд з податком на прибуток та акцизним збором, податок на додану вартість є одним із важливіших чинників наповнення державного бюджету більшості країн з ринковою економікою. Не винятком з цього переліку є й Україна, в якій за рахунок стягнення податку на додану вартість в значній мірі формується Державний бюджет.

При цьому об'єктом оподаткування є операції платників податку при:

- ◆ продажу товарів (робіт, послуг) на митній території України, в тому числі операції щодо виплати вартості послуг за угодами оперативної оренди (лізингу) і операції щодо передачі права власності на об'єкти застави позичальнику (кредитору) для погашення кредиторської заборгованості заставодавача;

- ◆ ввезенні (пересилці) товарів на митну територію України і отримання робіт (послуг), що надаються нерезидентами з метою використання або споживання на митній території України, в тому числі операції щодо ввезення (пересилки) майна за договорами оренди (лізингу), застави та іпотеки;

- ◆ вивезенні (пересилці) товарів за межі митної території України і надання послуг (виконання робіт) для їх споживання за межами митної території України.

Наведені дані переконливо засвідчують тенденцію стосовно постійного зростання розмірів та, відповідно, ролі цього непрямого податку у поповненні фінансових ресурсів України. Як бачимо, частина податку на додану вартість складає в Україні приблизно 25–30 % консолідованого бюджету.

При цьому слід зауважити, що існує небезпечна тенденція — це зростання питомої ваги нарахувань податку на додану вартість на імпортні, а не на вітчизняні товари. Якщо загальна сума надходжень ПДВ до державного бюджету за 2003 р. становила 12 598,1 млн. грн., податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів становив тільки 3 126,8 млн. грн., тоді як податок з ввезених на територію України товарів досягнув рівня 9 471,3 млн. грн., у 2005 році ПДВ з вітчизняних товарів (з урахуванням відшкодування) 10 777 млн. грн., а ПДВ із ввезених товарів 23 027, відповідні дані за 2008 рік — 92 082 млн. грн. та 80 978,2 млн. грн..

Залежно від того, які операції здійснюють суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, є певні особливості визначення бази оподаткування податком на додану вартість.

Для товарів, які ввозяться на митну територію України, платниками податку, базою оподаткування є договірна (контрактна) вартість таких товарів, але не менше митної вартості, зазначеної у вантажній митній декларації з урахуванням витрат на транспортування, навантаження, розвантаження і страхування до пункту перетинання митного кордону України, сплата брокерських, агентських, комісійних та інших видів винагород, пов'язаних із ввезенням таких товарів, плата за використання об'єктів інтелектуальної власності, що належать до даних товарів, акцизних зборів імпортного мита, а також інших податків, зборів (обов'язкових платежів), яка розраховується за формулою:

$$BO = (B + TB + BC + IB) + M + CA + PI, \quad (5.4.1)$$

де БО — база оподаткування, В — митна вартість, ТВ — транспортні витрати, ВС — витрати з страхування до пункту перетинання митного кордону України, ІВ — інші витрати (брокерські, агентські, комісійні), М — імпортне мито, СА — сума акцизного збору, ПІ — інші податки, які включаються до ціни.

Слід зазначити, що у випадку, коли фактурна вартість більша митної, то базою оподаткування є фактурна вартість. Це має місце у випадках, коли методом визначення митної вартості є віднімання вартості. У такому разі мито та акцизний збір сплачуються з митної вартості, а податок на додану вартість — з фактурної.

Сума податку на додану вартість нараховується за формулами:

$$a) \quad СПДВ = (B + M + Ca) : 100 \quad (5.4.2)$$

(за товарами, що обкладаються митом та акцизним збором);

$$б) \quad (B + M) \times ПДВ : 100 \quad (5.4.3)$$

(за товарами, що обкладаються тільки митом);

$$в) \quad (B + Ca) \times \text{ПДВ} : 100 \quad (5.4.4)$$

(за товарами, що обкладаються тільки акцизним збором);

$$г) \quad (B) \times \text{ПДВ} : 100 \quad (5.4.5)$$

(за іншими товарами (що не підлягають обкладенню митом та акцизним збором),

де СПДВ — сума ПДВ,

Ca — сума акцизного збору;

B — митна вартість товару;

M — мито;

ПДВ — ставка податку на додану вартість (20 %).

Визначена таким чином вартість товару, що імпортується з урахуванням усіх обов'язкових податків, зборів і платежів, є обліковою ціною, за якою суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності оприбутковують імпортований товар. Формула має вигляд:

$$\text{ВІТ} = \text{БО} + \text{ПДВ}, \quad (5.4.6)$$

де ВІТ — вартість товару, що імпортується, БО — база оподаткування, ПДВ — податок на додану вартість.

За подальшої реалізації імпортованих товарів на території України платником податку на додану вартість додається націнка — Н, і сума ПДВ буде нараховуватися за формулою:

$\text{СПДВ}_1 = (\text{ВІТ} + \text{Н}) \times 20 \% : 100 \%$, тобто на митній території України ціна продажу імпортованого товару складає:

$$\text{ЦР} = \text{ВІТ} + \text{Н} + \text{ПДВ}_1 \quad (5.4.7)$$

де ЦР — ціна реалізації, ВІТ — вартість товару, що імпортується, Н — націнка, ПДВ₁ — податок на додану вартість.

При цьому ПДВ, нарахований при проходженні митного контролю, відноситься на податковий кредит (ПК) платника податку; — тобто

$$\text{ПК} = \text{ПДВ} (\text{ПЗ}) \quad (5.4.8)$$

Відповідно податкове зобов'язання суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності буде зменшено на величину даного податкового кредиту, тобто

$$\text{ПЗ} = \text{ПДВ}_1 - \text{ПК}, \quad (5.4.9)$$

Для робіт (послуг), які виконуються (надаються) нерезидентами на митній території України, базою оподаткування є договірна (контрактна) вартість таких робіт (послуг):

$$\text{БО} = \text{ДВР}(\text{П}), \quad (5.4.10)$$

де ДВР (П) — договірна вартість робіт (послуг).

При цьому вартість робіт (послуг) перераховується в національну валюту України за валютним (обмінним) курсом Національного банку України, діючому на момент виникнення податкового зобов'язання. Сума податку на додану вартість нараховується відповідно до наведених вище формул. Відповідальність за сплату податку до бюджету несе вітчизняний замовник робіт.

Для готової продукції, виготовленої на території України з давальницької сировини нерезидента, у разі її продажу на митній території України, базою оподаткування є договірна (контрактна) вартість цієї продукції з урахуванням акцизного збору, імпортного мита, а також інших податків. Визначена вартість перераховується в українську гривню за валютним курсом Національного банку України, діючим на момент виникнення податкового зобов'язання. При цьому податок сплачується до бюджету покупцем у порядку, передбаченому для оподаткування імпортованих товарів, а відповідальність за сплату податку покупцем такої продукції несе її вітчизняний переробник.

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет 1994 року» ставка податку на додану вартість залишається незмінною впродовж останніх років у розмірі 20 %.

Платниками податку на додану вартість є суб'єкти підприємницької діяльності, у тому числі й підприємства з іноземними інвестиціями, що знаходяться на території України, та міжнародні об'єднання й іноземні юридичні особи, а також громадяни, які здійснюють від свого імені виробничу чи іншу підприємницьку діяльність на території України.

Платники податку на додану вартість з товарів, що імпортуються на територію України, перераховують зазначені платежі на депозитні рахунки митних установ. Оплатою податку на додану вартість вважається надходження коштів на депозитний рахунок митних установ на час митного оформлення. При цьому податок на додану вартість стягується в національній валюті України та зараховується до доходу Державного бюджету України. Необхідно зазначити, що нарахування податку на додану вартість є однією із основних статей доходної частини бюджету України.

Контроль за правильністю обчислення і своєчасністю сплати податку на додану вартість з товарів, що імпортуються в Україну, під час митного оформлення здійснюється митними органами, а під час їх реалізації — податковими органами. Повернення надміру чи помилково нарахованих і сплачених сум податку на додану вартість здійснюється митними органами у разі подання їм оформленої вантажної митної декларації на ввезення товарів та розрахункових платіжних документів про їх сплату, якщо не минув річний термін з дня внесення платежів до бюджету. Варто зауважити, що податок на додану вартість, який має бути повернений суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності державними податковими інспекціями під час здійснення експортних операцій, не може бути зарахований як внесення обов'язкових платежів під час імпортування товарів.

З метою вирішення даних суперечностей порядок справляння податку на додану вартість має передбачати компенсаційний механізм щодо сплаченого платежу на кожному етапі.

У міжнародній практиці існує два механізми стягування даного податку в зовнішньоторговельних відносинах, які ґрунтуються на принципах призначення або походження.

За принципом призначення — товари оподатковуються за місцем їх споживання, тобто при споживанні у країні-імпортері. Застосування принципу призначення у механізмі оподаткування імпорту податком на додану вартість, згідно з діючими в країнах СОТ домовленостями, передбачає, що ставка даного податку не повинна перевищувати внутрішню при реалізації вітчизняних товарів. Перевагою даного принципу є можливість дотримання та контролювання однакового рівня оподаткування на момент кінцевої реалізації відносно імпортованих та національних товарів.

За принципом походження — товари оподатковуються за місцями їх виробництва, тобто стягнення податків у даному разі відбувається при експорті товарів. Недоліком принципу походження є відмінність між механізмами та рівнями оподаткування товарів, що імпортуються, та вітчизняних товарів, особливо якщо у країні походження при експорті застосовується інша ставка. Застосування принципу походження тягне необхідність врегулювання питання «подвійного оподаткування зовнішньої торгівлі» у зовнішньоекономічних відносинах, що пов'язане з високим рівнем податкової координації між країнами та передбачає прийняття системи розподілу податків.

В ситуації, коли дві торгуючі між собою країни застосовують різні механізми нарахування податку на додану вартість, на перший погляд, втрачає та країна, яка нараховує даний податок за принципом походження, так як в силу подвійного оподаткування і в країні експорту, і в країні імпорту товар стає менш конкурентоспроможним. Але це відбувається за умови існування альтернативного товаропотоку до країни імпорту. Якщо ж країна експорту є монополістом даної товарної групи, то запровадження механізму нарахування податку на додану вартість за походженням дозволяє їй отримувати додаткові надходження до бюджету за рахунок споживачів країни імпорту.

Прикладом існування даної проблеми для України є її зовнішньоторговельні операції з Росією. Ці дві країни застосовували різні механізми нарахування даного податку: Україна використовувала принцип призначення, тоді як в Росії нарахування відбувалося за принципом походження. До останнього часу така ситуація була сприятлива для експорту товарів з України.

У липні 2001 року Росія в основному перейшла на механізм нарахування податку на додану вартість за принципом призначення, але при цьому зберегла 10 % податок на сиру нафту та газ при експорті.

Застосування даної змішаної системи нарахування податку на додану вартість фактично стає протекціоністським бар'єром на шляху українських товарів на ринок Росії. По-перше, вони автоматично подорожують мінімум на 10 %, що знижує їх конкурентоспроможність. По-друге, збереження 10 % податку на додану вартість на експорт енергоносіїв, а вони фактично, в грошовому виразі, займають більше половини російського імпорту в Україну, консервує збереження високої собівартості української продукції, що також понижує її конкурентоспроможність на російському ринку. По-третє, при запровадженні даного заходу Росія не тільки реалізує свої фіскальні інтереси, так як зберігається додаткове джерело надходження коштів до бюджету, але й фактично стимулює розвиток національного товаровиробника — так як з готових нафтопродуктів вихідний податок на додану вартість не нараховується, то стимулюється переробка нафти, а не її вивезення.

Виходом з даної ситуації може бути або запровадження для України певної квоти на нафту, в межах якої податок на додану вартість не нараховується, а її перевищення оподатковується, тобто аналогу тарифної квоти, або зняття Росією нарахування податку відносно товарів з України на кордоні.

5.4. МИТНІ ЗБОРИ ЯК РІЗНОВИД МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ

Крім сплати мита, обов'язковим платежем при переміщенні вантажів через митний кордон є митні збори. Це вид митних платежів, що стягується за здійснення на користь платника певних дій з боку митних органів під час митного оформлення товарів та інших предметів.

Безумовно, надходження від митних зборів займають незначну частку в доходах бюджету від митних платежів, але зважаючи на те, що вони є джерелом фінансування розвитку митної системи, відповідно до Митного кодексу, фіскальний ефект від їх запровадження є суттєвим і постійно зростає.

Досить часто митні збори ототожнюються зі всією сукупністю митних платежів. Це некоректно, оскільки митні збори є тільки одним із видів митних платежів, які нараховуються при переміщенні через митний кордон, тобто митні збори є тільки складовою митних платежів.

Вважаємо, що митні збори доцільно класифікувати за двома ознаками: залежно від функцій, що виконують митні органи, та від операцій, що здійснюють платники.

За першою ознакою митні збори можна поділити на два види:

- митні збори за виконання покладених на митницю обов'язків;
- митні збори за надання послуг у сфері митно-тарифних відносин.

До митних зборів, що класифікуються за критерієм за виконання покладених на митницю обов'язків, можна віднести такі види митних платежів:

- ◆ за перебування товарів та інших предметів під митним контролем; за митне оформлення транспортного засобу індивідуального користування, якщо цей засіб використовується для перевезення товарів та інших предметів в обсягах, що підлягають обкладенню митом;

- ◆ за видачу посвідчень на право реєстрації (перереєстрації) ввезених до України громадянами транспортних засобів;

- ◆ за зберігання товарів та інших предметів на складах митниць; за зберігання товарів та інших предметів, що підлягають обов'язковій передачі митниці;

- ◆ за митне оформлення товарів та інших предметів; за митне оформлення тимчасово ввезеного (вивезеного) майна під зобов'язання про його зворотне вивезення (ввезення); за митне оформлення товарів у разі транзиту; за митне оформлення товарів у разі ввезення на митний ліцензійний склад;

До митних зборів, що нараховуються за надання послуг у сфері митно-тарифних відносин можна віднести платежі за:

- за видачу підприємству свідоцтва про визнання його декларантом;
- за продовження терміну дії (перереєстрації) свідоцтва про визнання його декларантом;

- за супроводження підакцизних товарів;
- за видачу ліцензій на відкриття магазину безмитної торгівлі;
- за видачу ліцензій на відкриття митного ліцензійного складу.

За другою ознакою митні збори поділяються на митні збори, які нараховуються за вантажною митною декларацією, та інші види митних зборів. До митних зборів, які нараховуються за вантажною митною декларацією, можна віднести митні платежі за:

- ◆ митне оформлення товарів;
- ◆ митне оформлення тимчасово ввезеного (вивезеного) майна;
- ◆ митне оформлення у разі транзиту іноземних товарів;
- ◆ митне оформлення у разі ввезення на митний ліцензійний склад;
- ◆ митне оформлення товарів та інших предметів у зонах митного контролю на територіях і в приміщеннях підприємств.

Платниками митних зборів є юридичні та фізичні особи, що здійснюють митне оформлення. Нараховуються митні збори за фіксованими ставками, у доларах США.

Так, за митне оформлення товарів та інших предметів при митній вартості:

- до 100 дол. США митні збори не стягуються;
- від 100 до 1000 дол. США сплачується еквівалент 5 дол. США;
- понад 1000 дол. США сплачується 0,2 % митної вартості товарів та інших предметів, але не більше еквівалента 1000 дол. США.

Приклади нарахування зборів за митне оформлення. (Для всіх прикладів курс долара США на день подання ВМД становить 5 гривень за 1 долар США).

Приклад 1. Заповнення графі 47 при нарахуванні митних зборів за митне оформлення товару:

Загальна митна вартість, вказана в графі 12 ВМД, складає одну тисячу гривень.

Таблиця 5.4.1

Вид	Підстава нарахування	Ставка	Сума до сплати в грн.	СП (спосіб платежу)
10	1000	\$ 5	25	01

Загальна митна вартість, вказана в графі 12 ВМД, складає вісім тисяч гривень.

Таблиця 5.4.2

Вид	Підстава нарахування	Ставка	Сума до сплати в грн.	СП (спосіб платежу)
10	8000	0,2 %	16,0	01

За митне оформлення тимчасово введеного (вивезеного) майна під зобов'язання про його зворотне вивезення (ввезення) за кожною вантажною митною декларацією сплачується еквівалент 30 дол. США; за кожним додатковим аркушем до неї — еквівалент 15 дол. США.

У даній частині застосування митних зборів митні органи значно посилили фіскальний тиск на суб'єктів господарювання. Якщо раніше митні збори нараховувались і сплачувались тільки при тимчасовому ввезенні майна, то нині вони сплачуються як при ввезенні, так і при вивезенні майна з митної території України.

Приклад 2. Заповнення графі 47 ВМД при нарахуванні митних зборів за митне оформлення тимчасово введеного (вивезеного) майна під зобов'язання про його зворотне вивезення (ввезення):

Таблиця 5.4.3

Вид	Підстава нарахування	Ставка	Сума до сплати в грн.	СП (спосіб платежу)
12	—	\$ 30	150,0	01

Якщо товари переміщуються в режимі транзиту, то за митне оформлення сплачується за кожною вантажною митною декларацією еквівалент 10 дол. США, за кожним додатковим аркушем до неї — еквівалент 5 дол. США.

Приклад 3. Заповнення графі 47 ВМД при нарахуванні митних зборів за митне оформлення товарів у разі транзиту:

Таблиця 5.4.4

Вид	Підстава нарахування	Ставка	Сума до сплати в грн.	СП (спосіб платежу)
14	—	\$ 10	50,0	02

При ввезенні товарів на митний ліцензійний склад плата за митне оформлення складає: за кожною вантажною митною декларацією 30 дол. США; за кожним додатковим аркушем до неї — 15 дол. США.

Приклад 4. Заповнення граfi 47 ВМД при нарахуванні митних зборів за митне оформлення товарів у разі ввезення на митний ліцензійний склад.

Таблиця 5.4.5

Вид	Підстава нарахування	Ставка	Сума до сплати в грн.	СП (спосіб платежу)
15	—	\$ 30	150,0	01

За митне оформлення товарів та інших предметів у зонах митного контролю на територіях і в приміщеннях підприємств, що зберігають такі товари та інші предмети, чи поза робочим часом, встановленим для митниці (за 1 год. роботи одного працівника митниці) сплачується:

- у робочий час 20 дол. США
- у неробочий час, суботу, неділю — 40 дол. США,
- у святкові дні 50 дол. США.

Приклад 5. Заповнення граfi 47 ВМД при нарахуванні митних зборів за митне оформлення товарів та інших предметів у зонах митного контролю на територіях і в приміщеннях підприємств. Митне оформлення здійснюється у робочий час протягом 6 год.

Таблиця 5.4.6

Вид	Підстава нарахування	Ставка	Сума до сплати в грн.	СП (спосіб платежу)
03	6	\$20	100,0	01

Збори за митне оформлення не стягуються у випадках, коли:

- ввозяться в Україну предмети, призначені для офіційного (службового) користування дипломатичних та консульських представництв іноземних держав в Україні, міжнародних міждержавних організацій, представництв іноземних держав при цих організаціях та інших міжнародних організаціях, які користуються на території України митними пільгами відповідно до міждержавних угод;

- подається попередня вантажна митна декларація при ордерних поставках товарів;

- подається загальна вантажна митна декларація при поставках комплектного об'єкта;

- пункт ввезення в Україну та вивезення за кордон іноземних товарів, які переміщуються транзитом через територію України, збігаються;
- вивозяться товари з митного ліцензійного складу за провізною відомістю без оформлення вантажної митної декларації.

Під час перебування товарів та інших предметів під митним контролем, за кожний день перебування в перші п'ятнадцять календарних днів митні збори не стягуються, за кожний наступний календарний день стягуються у розмірі 0,005 % загальної митної вартості товарів та інших предметів.

Приклад 6. Нарахування митного збору за перебування товарів та інших предметів під митним контролем.

Слід зазначити, що митні органи значно ускладнили процедуру перебування товарів під митним контролем. Так, якщо раніше підставою для нарахування були робочі дні, то нині нарахування митного збору за даним видом платежів відбувається на підставі календарних днів. Тобто у суб'єкта господарювання значно зменшився період проходження митних процедур, але це стало додатковим джерелом надходження коштів на митницю.

Приклад 7. Загальна митна вартість, вказана в графі 12 ВМД, становить десять тисяч гривень. Термін перебування товарів під митним контролем — 65 календарних днів.

За перші 15 календарних днів плата не стягується.

За наступні 50 днів плата складає 2,5 % загальної митної вартості.

При заповненні графи 47 ВМД у колонці «Ставка» здійснюється підрахунок ставки.

Таблиця 5.4.7

Вид	Підстава нарахування	Ставка	Сума до сплати в грн	СП (спосіб платежу)
01	10 000	0,05 %* 50 днів=2,5 %	250	01

Строк перебування під митним контролем для цілей нарахування митного збору за перебування під митним контролем при ввезенні товарів обчислюється:

при ввезенні автомобільним транспортом з дати, що зазначена у провізній відомості як строк доставки товарів до митниці призначення, а при доставці раніше цієї дати — з дати фактичної доставки товарів до митниці призначення. У разі порушення строків перевізник повинен мати юридичний документ, який засвідчує причину порушення (у разі поломки — акт технічного стану автомобіля, засвідчений працівником ДАІ; у разі хвороби водія — свідчення лікаря і под.);

при ввезенні залізничним транспортом — з дати отримання митницею призначення інформації залізниці про надходження вантажу та

проставлення штампу «під митним контролем» на товари у супровідних документах;

при ввезенні водним транспортом — з дати отримання митницею інформації порту про надходження вантажу;

при ввезенні авіаційним транспортом — з дати отримання митницею інформації від авіапідприємства про надходження вантажу.

У разі форс-мажорних обставин, наприклад, ускладнення вивантаження із судна, пов'язане з погіршенням кліматичних умов в акваторії порту, необхідно мати юридичний документ, який засвідчить дане явище, — довідку служби метеорології, на підставі якої складасться акт. Варто зауважити, що зміна законодавства не може бути віднесена до форс-мажорних обставин, а отже, не може бути підставою для звільнення від даного виду платежу.

Залежно від операцій, що здійснюються платниками, держава може встановлювати інші види митних зборів. Прикладом такого виду зборів слугує введення додаткових тимчасових митних зборів в Україні: на нафтопродукти (0,01 ЄВРО за 1 кг) у 1998 р.; на імпорт (2 % митної вартості) у 1999 р.; гербовий збір, в середньому 0,2-0,5 % вартості вантажу за маркування вантажних декларацій при ввезенні товарів в Україну у 2000р.; додатковий збір за утилізацію тари імпортних товарів з 2002 р., збір за утилізацію автомобілів, який нараховується при імпорті іноземних транспортних засобів з 2013 р..

Інші держави також практикують поповнення Державного бюджету за рахунок введення додаткових зборів на митних кордонах. Так, при в'їзді до Росії з вересня 2003 року введено обов'язкове страхування автомобілів які перетинають митний кордон. Мінімальна плата 25 дол. США за страхування автомобіля на 15 діб, хоча автомобіль може перебувати на митній території Росії всього один день.

Митні збори сплачуються платниками у валюті України або в іноземній валюті першої групи класифікатора валют Національного банку України до/ або на момент здійснення митного оформлення.

У національній валюті України митні збори сплачуються:

- суб'єктами підприємницької діяльності з місцезнаходженням на території України, які створені і діють відповідно до законодавства України;

- філіями, представництвами іноземних фірм, іноземними компаніями, міжнародними організаціями з місцем знаходження на території України, що здійснюють свою діяльність на підставі Законів України — дипломатичними, консульськими, торговельними та іншими офіційними представництвами України за кордоном, які користуються імунітетом і дипломатичними привілеями;

- філіями та представництвами підприємств та організацій України за кордоном, що не здійснюють підприємницької діяльності;

- фізичними особами з місцем постійного проживання на території України.

Обмежено коло платників, які можуть сплачувати митні збори як у національній валюті, так і в іноземній. До них належать: суб'єкти підприємницької діяльності, що створені і діють відповідно до законодавства іноземних держав; іноземні, дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, розташовані на території України; представництва інших організацій і фірм в Україні, що не здійснюють підприємницької діяльності; фізичні особи з місцем постійного проживання за межами України.

Сплата митних зборів може бути здійснена перерахуванням суми митних зборів за безготівковим розрахунком на рахунок митної установи або внесенням суми митних зборів готівкою до каси митної установи, при цьому сплатою митних зборів за безготівковим рахунком вважається фактичне зарахування сум митних зборів на рахунок митниці. Суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності може сплатити митні збори внесенням авансових сум на рахунок митниці.

За заявою платника та за наявності гарантії банку митниця має право надати відстрочку або розстрочку сплати митних зборів на строк, що не перевищує одного місяця. Звільнити від сплати митних зборів може тільки Кабінет Міністрів України.

У випадках, коли митними органами стягнуто надміру митних зборів, суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності може повернути суму надмірно стягнутих митних зборів або зарахувати в рахунок майбутніх платежів протягом року з моменту митного оформлення. При цьому контроль за поверненням надміру стягнених сум митних зборів або зарахування їх у рахунок майбутніх платежів здійснює відділ митних платежів митниці, де здійснювалось митне оформлення.

Механізм повернення надміру стягнених сум митних зборів або зарахування їх у рахунок майбутніх платежів має таку послідовність.

Спочатку особа, що здійснює декларування товарів та інших предметів, звертається до начальника митниці із заявою, підписаною керівником та головним бухгалтером підприємства, щодо повернення надміру стягненої суми митних зборів або зарахування її в рахунок майбутніх платежів.

Перерахунок суми митних зборів здійснюється відділом митних платежів та оформляється завізованою начальником відділу відповідно запискою на ім'я начальника митниці. На підставі прийнятого начальником митниці рішення сума митних зборів, що підлягає поверненню, реєструється в журналі руху грошових коштів. Якщо надміру стягнена сума митних зборів підлягає поверненню, то відділ митних платежів готує повідомлення відділу бухгалтерського обліку про перерахування коштів. Якщо надміру стягнена сума митних зборів підлягає зарахуванню в рахунок майбутніх платежів, то відділ митних платежів вносить зміни до звітності та відповідних журналів обліку.

Отже, нарівні з митними податками, митні збори є дієвими засобами не тільки системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, але й інструментами податкової політики держави.

ТЕСТИ

1. Митні податки — це?

1. Директивні податки.
2. Регульовані податки.
3. Розкладні податки.

2. Чи входить вартість митних зборів до розрахунків суми податку на додану вартість при імпорті товарів?

1. Так, входить.
2. Ні, не входить.
3. Не залежить від попереднього.

3. Який вид митного збору належить до основних платежів?

1. Митний збір за митний супровід.
2. Митний збір за митне оформлення.
3. Митні збори за зберігання товарів.

4. Чи має право митниця надати відстрочку платежів суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності?

1. Ні, не має.
2. Так, має на підставі заяви і при гарантії банку, але не більше 1 місяця.
3. Так, має на підставі заяви і при гарантії банку, але не більше 3 місяців.
4. Так, має на підставі заяви суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності та при гарантії банку

5. Чи має право підприємство здійснювати оплату продукції за імпорт в іншій конвертованій валюті, ніж передбачено контрактом?

1. Так, якщо між партнерами досягнуто згоди за курсом на останню дату публікації «FINANCIAL TIMES»...
2. Так, якщо між партнерами досягнуто згоди за спот-курсом.
3. Ні, не мають.

6. Легкові автомобілі не підлягають ввезенню на митну територію України у такому випадку:

1. Автомобілі випущені понад 15 років.
2. Автомобілі випущені понад 5 років.
3. Автомобілі випущені понад 8 років.

7. При визначенні мита і митних зборів вартість давальницької сировини перераховується у валюту України за офіційним валютним курсом НБУ:

1. На день подачі векселя.
2. На день фактичного відвантаження товару.
3. На день надання вантажної митної декларації.

8. Як розраховується митна вартість товару за базисної умови СiP Київ?

1. З фактурної вартості відраховуються витрати, які мали місце після моменту перетину кордону України.
2. До фактурної вартості додаються додаткові витрати, що не були включені в контракт.
3. До фактурної вартості додаються додаткові, не виплачені витрати з доставки товарів до перетину кордону України.

9. Який із видів митних платежів належить до податків на зовнішню торгівлю?

1. Експортне мито.
2. Митний збір за митне оформлення.
3. Податок на додану вартість при імпорті.

10. Податок на додану вартість в Україні сплачується при:

1. Транзиті товарів.
2. Експорті товарів.
3. Імпорті товарів.

ЗАДАЧІ

Задача № 1

Вантаж надійшов до митниці призначення 1.11.2013 р. Дата доставки вантажу 2.11.2013 р. Власник вантажу надав вантаж до митного оформлення 23.11.2013 р. Визначте суму митного збору за перебування товарів під митним контролем, якщо відомо, що загальна митна вартість складає 20 000 грн. Заповніть відповідну графу ВМД.

Задача 2

Відповідно до законодавства України розрахуйте митні платежі при ввезенні нового автомобіля «Шкода» з обсягом двигуна 1600 см.3 на митну територію України в митному режимі «імпорту». Вартість визначена в «інвойсі» 10 000 дол. США. (Курс валют: 1 дол. США. — 8,5 грн., 1 євро — 11,6 грн.).

Задача 3

Визначте загальну суму митних зборів за виклик працівників митниці для митного оформлення товару на підприємство, де вони зберігаються, якщо відомо, що:

- кількість працівників митниці — 2 чол.;
- термін оформлення 15 год., з яких 3 год. у неробочий час, 5 год. у вихідний день.

Курс долара США на день пред'явлення ВМД 8,5 грн. за 1 дол. США. Заповніть відповідну графу в ВМД.

Задача № 4

Розрахуйте суму митних зборів за митне оформлення товарів у випадку ввезення на митний ліцензійний склад, якщо відомо, що митна вартість товару — 7500 дол. США, митна декларація складається з 4 додаткових аркушів, курс долара США на день пред'явлення ВМД складає 8,4 грн. за 1 дол. США. Заповніть відповідну графу в ВМД.

Задача № 5

Підприємство, що займається оптовою реалізацією побутових радіаторів на ринку України отримало офerti від виробників з Китаю, Тайваню, Італії. Пропозиції подані в табл. № 1.

Таблиця 1

№ п/п	Потенційні постачальники	Ціна за одиницю товару	Кількість одиниць	Базисні умови поставки
1	Фірма Китаю	1200 юань	3000 шт.	FOB Шанхай
2	Фірма Тайваню	150 дол. США	3000 шт.	FAS Гонконг
3	Фірма Італії	140 ЕВРО	3000 шт.	FCA Мілан

Ціна на аналогічні по якості товари на ринку України становить 1800 гривень.

Таблиця 2

СТРУКТУРА ВИТРАТ В ЦІНІ

№ п/п	Витрати	Питома вага
1	Ціна товару на умовах поставки EXW	100 %
2	Перевірка якості	0,1 %
3	Упаковка і маркування	0,3 %
4	Навантаження на транспортний засіб	0,2 %
5	Доставка до основного перевізника	4,0 %
6	Експортне мито	3,0 %
7	Навантаження на основний транспорт	0,2 %
8	Страховання перевезення	1,5 %

9	Оплата основного транспорта	6,0 %
10	Розвантаження	0,2 %
11	Доставка від основного транспорту	2,0 %
12	Розвантаження на складі підприємства	0,2 %

Код товару по ТН ЗЕД 85.16.29 100. По першій і другій позиції є сертифікат походження товару.

Завдання:

1. Визначте фактурну вартість кожного з потенційних контрактів.
2. Розрахуйте митну вартість кожного із потенційних контрактів.
3. У відповідності до законодавства України розрахуйте основні платежі при розмитненні товарів.
4. Визначте суму коштів які повинна перерахувати фірма на рахунок митниці.
5. Визначте загальну вартість оприбуткованого імпортного товару.
6. Розрахуйте ціну реалізації імпортного товару якщо торгова надбавка не перевищує 20 % загальної вартості.
7. Визначте оптимальну пропозицію серед запропонованих варіантів.

РОЗДІЛ 6

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК СКЛАДОВА МИТНОЇ ПОЛІТИКИ

*Сутність та особливості проведення митного контролю.
Поняття контрабанди та порушення митних правил.
Спеціальні види контролю на митному кордоні України.*

6.1. СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

Митному контролю підлягають усі товари, що переміщуються через митний кордон України. Він передбачає проведення митними органами мінімуму митних процедур, необхідних для забезпечення дотримання законодавчих норм у сфері митно-тарифних відносин. Таким чином, митний контроль — сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своєї компетенції з метою забезпечення дотримання норм національних нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку. Водночас, форма та обсяг контролю визначаються самостійно митними органами.

Основними завданнями і напрямками організації митного контролю є: підготовка проектів законодавчо-нормативних актів з питань організації та розвитку митної інфраструктури; аналіз діючих та впровадження передових форм і методів митного контролю та заходів підвищення їх ефективності; запровадження технологій митного контролю та митного оформлення; організація взаємодії митних органів (структурних підрозділів) з іншими державними органами, що здійснюють контроль на державному кордоні України; розробка і запровадження нових систем захисту результатів митного оформлення; удосконалення видів особистих митних забезпечень, форм їх застосування.

Контроль здійснюється під час:

- ввезення на митну територію України товарів з метою їх вільного використання з моменту ввезення і до пропуску через митний кордон;
- вивезення за межі території України товарів з метою вільного використання — з моменту ввезення товарів у зону митного контролю і подання необхідних для митного контролю документів на дані товари і до вивезення їх за межі митної території;

- тимчасового ввезення товарів на митну територію України — з моменту ввезення і до вивезення за межі митної території;
- тимчасового вивезення товарів за межі митної території України — з моменту пред'явлення митниці товарів та інших предметів і необхідних для митного контролю документів на такі товари та інші предмети і до пропуску через митний кордон України під час зворотного ввезення через територію України;
- транзиту через територію України — ввезення в Україну і до вивезення з України.

Митний контроль товарів, транспортних засобів перевізників у пунктах пропуску через державний кордон України здійснюється цілодобово відповідно до типових технологічних схем пропуску через державний кордон України автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників, що затверджуються Кабінетом Міністрів України.

При цьому під пунктом пропуску розуміється спеціально виділена територія на залізничних і автомобільних станціях, у морських і річкових портах, аеропортах (на аеродромах) з комплексом будівель, споруд і технічних засобів, де здійснюється прикордонний, митний та інші види контролю і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів і товарів.

Одним із напрямків організації митного контролю є розробка і запровадження в дію технологічних схем митного контролю. Технологічна схема — це встановлена обов'язкова для виконання послідовність операцій митного контролю та митного оформлення, а також дій посадових осіб підрозділів митного органу під час здійснення цих операцій.

Технологічні схеми митного контролю можуть бути типовими, або детальними. Типові технологічні схеми визначають загальну мінімально-обов'язкову послідовність операцій та дій посадових осіб на окремому напрямку митного контролю. Вони розробляються й запроваджуються центральним апаратом Державної митної служби України. Детальні технологічні схеми розробляються регіональними митницями і митницями на підставі типових технологічних схем, з урахуванням особливостей характеру і способів переміщення товарів, місцезнаходження й розташування структурних підрозділів, інфраструктури, тощо, і регламентують діяльність як одного окремо взятого структурного підрозділу, так і декількох структурних підрозділів митного органу в комплексі, а також взаємодію структурних підрозділів митного органу з підрозділами інших органів (служб) причетних до здійснення контролю осіб, товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України. За допомогою технологічних схем, погоджених з відповідними службами, врегульовуються питання взаємодії під час здійснення митного контролю та митного оформлення.

Типові технологічні схеми пропуску через державний кордон України автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників затверджує Кабінет Міністрів України. Детальні технологічні схеми затверджують керівники митних органів. З метою врегулювання окремих напрямків митного контролю на регіональному рівні регіональні митниці можуть розробляти й запроваджувати типові технологічні схеми митного контролю для регіону. Такі схеми затверджують начальники регіональних митниць.

Залежно від наявності перевізника, відправника, одержувача, а також договору про перевезення товари переміщуються у: вантажних відправленнях;

супроводжуваному багажі; несупроводжуваному багажі; ручній поклажі; міжнародних поштових відправленнях.

Митний контроль здійснюється безпосередньо посадовими особами митних органів шляхом:

- перевірки документів та відомостей, необхідних для такого контролю;
- митного огляду (огляду та переогляду товарів і транспортних засобів, особистого огляду громадян);
- обліку товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України;
- усного опитування громадян та посадових осіб підприємств;
- перевірки системи звітності та обліку товарів, що переміщуються через митний кордон;
- перевірки фінансово-господарської діяльності підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність;
- огляду територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних ліцензійних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де можуть знаходитись товари та транспортні засоби, що підлягають митному контролю, або здійснюється діяльність, контроль за якою покладено на митні органи;
- в інших формах, передбачених законодавством.

Основною і найбільш поширеною формою митного контролю є перевірка документів та відомостей, необхідних для такого контролю — документальний контроль. У ході здійснення такого контролю перевіряються документи та відомості, необхідні для здійснення митного контролю. При цьому встановлюється наявність документів, необхідних для митного контролю товарів у відповідності з заявленим режимом та найменуваннями товарів, перевіряється правильність заповнення товаротransпортних документів, відповідність зазначених у них відомостей відомостям, що містяться у зовнішньоекономічному договорі (контракті) та інших документах, наданих до митного контролю та митного оформлення, перевіряються відомості та документи, що стосуються нетарифних заходів регулювання (ліцензування, сертифі-

кації, дозволи інших державних органів), платіжні документи, сертифікати про походження товарів і інші документи.

Поряд з документальним контролем митні органи України здійснюють контроль фактичний. Формами такого фактичного контролю є митний огляд та переогляд товарів (у тому числі ручної поклажі та багажу) і транспортних засобів, а також особистий огляд громадян.

Митний огляд та переогляд товарів і транспортних засобів здійснюється шляхом відкриття вантажних приміщень, транспортних засобів, тари й упаковки. У ході митного огляду встановлюються найменування та якість товарів, визначається їх кількість. Митний огляд використовується також з метою виявлення прихованого переміщення товарів.

Митні органи, при здійсненні митного контролю мають право усного опитування усіх фізичних осіб, в тому числі посадових осіб підприємств, декларантів і перевізників, що переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон України, або безпосередньо перетинають його у пунктах пропуску на митному кордоні України. Усне опитування може здійснюватись посадовими особами митних органів з метою отримання інформації, необхідної для здійснення митного контролю та митного оформлення. Результати опитування повинні бути оформлені відповідним протоколом.

Окремою формою митного контролю є перевірка системи звітності та обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України, та огляд територій, де можуть знаходитись товари та транспортні засоби, що перебувають під митним контролем. Це передбачає проведення митними органами на підприємствах дій щодо встановлення відповідності документації про зазначені товари і транспортні засоби.

Здійснення митного контролю у шляхом огляду територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних ліцензійних складів, спеціальних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де знаходяться або можуть знаходитися товари і транспортні засоби, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою покладено на митні органи.

Стосовно поняття інших місць, де знаходяться або можуть знаходитися товари і транспортні засоби, що підлягають митному контролю, прикладом такої форми контролю може бути перевірка на територіях проміжних стоянок транспортних засобів (TIR-паркінгів, залізничних станціях, портах, тощо) в межах всієї митної території України.

Митні органи мають право використовувати інші форми митного контролю, прикладом цього може бути ідентифікація товарів, транспортних засобів, приміщень митними органами або дослідження (аналіз, експертиза) проб та зразків товарів, верифікація сертифікатів про походження товарів. Також, фактично, формами митного контролю є

організаційно-технологічне супроводження, аналіз та прогнозування, завдяки проведенню яких контрольна функція може бути виведеною із безпосереднього контакту з об'єктом контролю й виконуватись дистанційно.

Товари, що переміщуються через митний кордон України, разом з їх упаковкою та маркуванням, транспортні засоби, якими вони переміщуються через митний кордон, а також документи на ці товари і транспортні засоби пред'являються для контролю митним органам у незмінному стані в пунктах пропуску через митний кордон України та в інших місцях митної території України, встановлених митними органами для здійснення митного контролю та оформлення, не пізніше ніж через три години після прибуття зазначених товарів і транспортних засобів у пункт пропуску або таке місце.

Необхідні форми та обсяг митного контролю визначають посадові особи митних органів (відповідно до затверджених технологічних схем митного контролю, правил, порядків, тощо), хоча поряд з цим достатність окремих форм митного контролю може бути передбачена міжнародними договорами за участю України, окремими законодавчими та нормативно-правовими актами, а також наказами та розпорядженнями Державної митної служби України. Так наприклад, особистий огляд відповідно до законодавства України визначений винятковою формою митного контролю. Разом з ти слід зауважити, що відповідно до вимог статті 358 Митного кодексу України може бути встановлене звільнення від окремих форм митного контролю.

Під визначенням обсягу митного контролю слід розуміти, як обсяг операцій, пов'язаних зі здійсненням митного контролю (митних процедур) так і обсяг (необхідну кількість) предметів такого контролю.

У ряді випадків митний контроль може здійснюватись в межах перевірки документів, або огляду, що полягає у перевірці зовнішнього вигляду транспортних засобів, товарів, що у них знаходяться, без відкриття вантажних приміщень, тари й упаковки (наприклад при огляді територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних ліцензійних складів, спеціальних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де знаходяться або можуть знаходитись товари і транспортні засоби, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою покладено на митні органи).

Рішення про доцільність застосування таких форм митного контролю, як митний огляд та переогляду товарів і транспортних засобів приймається, як правило, у ході перевірки документів або їх зовнішнього огляду.

У виборі форм та обсягів митного контролю митні органи керуються такими основними принципами: митний контроль повинен забезпечувати виконання основних завдань здійснення митної справи; у ході митного контролю не повинні порушуватись основні права й свободи людини.

Незастосування будь-яких форм митного контролю, так само як і звільнення від них не звільняє громадян і підприємства від обов'язків по додержанню законодавства України з питань митної справи.

У пунктах пропуску через державний кордон України митниці за погодженням з прикордонними військами встановлюють зони митного контролю. Зоною митного контролю вважається частина пункту пропускання на митному кордоні України або в інших місцях території, у межах якої митниця здійснює митний контроль. Зони митного контролю створюються з метою забезпечення митними органами митного контролю та уникнення намагань з боку юридичних та фізичних осіб перемістити через митний кордон товари та інші предмети з порушенням законодавства України.

Зони митного контролю в пунктах пропуску на державному кордоні відрізняються від зони митного контролю, які створюються у внутрішніх митницях, наявністю окремої зони або лінії прикордонного контролю, з якої починається огляд транспортних засобів, здійснюється паспортний контроль, визначаються особи, яким заборонений в'їзд до країни та інше.

Зони митного контролю можуть розрізнятися за типом в залежності від виду транспорту (автомобільний, залізничний, водний, повітряний, мультимодальний), напрямків транспортних потоків та магістральних шляхів. Останнім часом використовуються такі назви, як «митний термінал», «вантажний митний комплекс», «автопорт». В аеропортах, в морських та річкових портах, вимоги часу потребують створення мультимодальних ЗМК, де процес митного контролю розповсюджується (одночасно або послідовно) на декілька видів транспорту, які застосовуються для перевезення вантажів з урахуванням специфіки пункту пропуску.

Для здійснення заходів митного контролю, інфраструктура зони митного контролю, як правило, потребує наявності таких основних елементів: службові приміщення для працівників митниці; місця для розвантаження, перевантаження та навантаження вантажів; місце для проведення митного огляду з наявністю технічних засобів контролю; майданчик для стоянки транспортних засобів; склади тимчасового зберігання (у випадку зміни транспорту або непрямого перевантаження, наприклад складування на причалах порту в очікуванні підходу судна); майданчик для стоянки затриманих транспортних засобів; відповідну інфраструктуру транспортно-го руху (залізничні колії, автомобільні дороги тощо) або пасажиропотоку («зелений» та «червоний» коридори) та інше.

При необхідності в зони митного контролю передбачають створення окремих транспортних смуг, що обумовлено можливістю блокування провідного руху на період проведення митного контролю вантажу або транспортного засобу та прийняття рішення стосовно пропуску вантажів через митний кордон.

Зонами митного контролю також є території митних складів, складів тимчасового зберігання, магазинів безмитної торгівлі та інші території, в яких діють спеціальні митні режими.

Порядок доступу та перебування у таких зонах (за винятком посадових осіб, які безпосередньо забезпечують процес митного контролю, і громадян, які проходять митний контроль або уповноважені пред'явити такому контролю товари та інші предмети), а також порядок переміщення товарів за межі зони митного контролю називають режимом зони митного контролю. Під режимом зони митного контролю розуміють встановлені відповідно до законодавства приписи, заборони та обмеження щодо перебування товарів, транспортних засобів та громадян, умови розташування будівель та споруд, а також здійснення виробничої, комерційної та іншої господарської діяльності у зоні митного контролю.

Проведення виробничої, комерційної та господарської діяльності у зоні митного контролю, переміщення транспортних засобів, товарів, громадян, у тому числі посадових осіб інших державних органів, у межах даної зони допускається тільки з дозволу митного органу і під його контролем.

Межі зони митного контролю встановлюються відповідними положеннями для кожного пункту пропускання у місцях митного контролю пасажирів, транспортних засобів, вантажів, а саме:

- в автомобільних пунктах пропускання — на смугах легкового та вантажного автотранспорту, у залах митного огляду та інших приміщеннях митних органів;

- у залізничних пунктах пропускання:

- а) пасажирських — у залах митного огляду, на перонах та в пасажирських потягах зарубіжного прямування;

- б) вантажних — на оглядових майданчиках, контейнерних терміналах та в інших місцях, які відведено на території залізничних станцій для оформлення вантажів.

- ♦ в авіаційних пунктах пропускання — у залах митного огляду, на стоянках і у літаках з початку митного оформлення до відправлення, та в інших місцях, передбачених в аеропортах для оформлення вантажів і багажу;

- ♦ у морських і річкових пунктах пропускання — у залах митного огляду, на суднах під час їх контролю, на контейнерних терміналах та в інших місцях, які визначено у портах для оформлення вантажів та пасажирів.

У пунктах на митному кордоні, які є кордонами спеціальних митних зон, митниця самостійно визначає території зон митного контролю.

За умов здійснення контролю на об'єктах можуть встановлюватися тимчасові зони митного контролю. Такі зони встановлюються на строк, необхідний для проведення митного контролю повним обсягом.

При організації спільного митного контролю з митними органами сусідніх країн зони митного контролю можуть бути розташовані у пунктах пропускання на території суміжних держав відповідно до укладених угод.

Спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи можуть визначитися ділянки території з комплексом будівель, споруд, інженерно-технічних засобів та комунікацій, необхідних для здійснення митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, — вантажні митні комплекси, автопорти, автотермінали. Вантажний митний комплекс, автопорт, автотермінал можуть входити до митної служби України як спеціалізована митна організація або належати на праві власності юридичній особі — резиденту, зареєстрованій як суб'єкт підприємницької діяльності. Відкриття вантажних митних комплексів, автопортів, автотерміналів суб'єктами підприємницької діяльності здійснюється за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи. Вимоги, яким повинен відповідати вантажний митний комплекс, автопорт, автотермінал, визначаються Кабінетом Міністрів України.

Товари й транспортні засоби перебувають під митним контролем з моменту його початку і до закінчення згідно із заявленим митним режимом. Тривалість перебування товарів і транспортних засобів під митним контролем на території зони митного контролю у пункті пропуску на митному кордоні України встановлюється відповідно до технологічної схеми пропуску через митний кордон осіб, товарів, транспортних засобів. Закінчення митного контролю відбувається після здійснення повним обсягом митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України.

Відповідно до законодавства, митні органи можуть застосовувати спрощений митний контроль. Він застосовується у випадках переміщення громадянами через митний кордон України товарів, що не підлягають обов'язковому декларуванню та оподаткуванню і не належать до категорії товарів, на переміщення яких через митний кордон України встановлено заборони чи обмеження. Спрощений митний контроль застосовується у спеціально обладнаних зонах (коридорах) спрощеного митного контролю. Громадяни, які проходять через зони спрощеного митного контролю, звільняються від подання митної декларації.

В окремих пунктах пропуску існують технологічні схеми проведення митного контролю ручної поклажі та багажу громадян із використанням двоканалної системи митного контролю. Двоканална система митного контролю застосовується як при в'їзді громадян на митну територію України, так і при виїзді за її межі з відповідним обладнанням «зеленого» та «червоного» коридорів. Громадяни самостійно приймають рішення

щодо проходження митного контролю «зеленим» чи «червоним» коридором. Зазначене положення реалізує принцип охорони прав та свобод громадянина при проходженні митного контролю.

Режим «зеленого» коридору передбачає митний контроль та митне оформлення за спрощеним порядком для громадян, що переміщують через митний кордон України предмети, які не підлягають обов'язковому письмовому декларуванню або обкладенню митними та іншими платежами та зборами і на переміщення яких через митний кордон України не встановлено заборон чи обмежень.

Спрощений порядок митного контролю за «зеленим» коридором звільняє громадянина від заповнення та надання митному органу пасажирської митної декларації форми МД-4, але не звільняє їх від дотримання порядку переміщення предметів через митний кордон України.

Громадяни, які користуються режимом спрощеного митного контролю по «зеленому» коридору, не звільняються від декларування митному органу переміщуваних через митний кордон предметів. Декларування таких предметів проводиться особою, що їх переміщує через митний кордон, в основному, в усній, а за їх бажанням — і в письмовій формах.

При проходженні громадянином митного контролю «зеленим» коридором посадова особа митниці може запропонувати громадянину пред'явити паспорт або інший документ, що посвідчує особу. При цьому посадова особа митниці роз'яснює критерії проходження митного контролю цим коридором та може проводити опитування громадянина за пунктами митної декларації.

За рішенням посадової особи митниці може здійснюватися вибірковий контроль предметів громадян, які проходять митний контроль «зеленим» коридором із застосуванням технічних засобів контролю або з розпакуванням місць багажу. На вимогу посадової особи митниці громадянин зобов'язаний представити вміст багажу. У разі вчинення громадянином порушення митних правил, посадовою особою митного органу складається протокол про порушення митних правил.

Незалежно від закінчення операцій митного контролю, оформлення та пропуску товарів і транспортних засобів митний контроль за ними може здійснюватися, якщо є достатні підстави вважати, що мають місце порушення законодавства України чи міжнародного договору України, укладеного в установленому законом порядку, контроль за виконанням яких покладено законом на митні органи. Такий контроль здійснюється на підставі письмового розпорядження керівника митного органу або особи, яка його заміщує.

Проведення митного контролю після випуску товарів і транспортних засобів передбачається самим характером ряду митних режимів. Так, митні органи можуть проводити перевірки товарів та транспортних засобів, що були ввезені на митну територію України під зо-

бов'язання про наступне вивезення у встановлений митницею строк. Такі товари мають бути у незмінному з моменту ввезення стані та знаходитися у використанні особи, що ввезла зазначені товари.

У разі ввезення на митну територію України давальницької сировини з метою виробництва готової продукції митні органи можуть перевірити виконання технологічної схеми переробки, використання увезених матеріалів тільки за призначенням, тощо.

Планується проведення митного контролю й у випадку випуску товарів у вільний обіг на виконання інвестиційних програм та програм міжнародної технічної допомоги, тобто із наданням підприємствам пільг по сплаті митних платежів за умови обов'язкового цільового використання товарів і транспортних засобів.

Товари передаються підприємству у режимі випуску для вільного використання без стягування мита та ПДВ. Такі товари можуть використовуватися тільки з метою, пов'язаною з реалізацією даної програми. На митний орган покладається здійснення контролю за використанням випущених товарів після пропуску їх на митну територію України.

Митний контроль, як правило, пов'язаний із фактом порушення митних розпоряджень, виявлення якого безпосередньо не стало результатом планованої правоохоронної діяльності митних органів.

Найчастіше здійснення такого митного контролю пов'язано з надходженням інформації від інших правоохоронних і контролюючих органів. Між останніми і ДМСУ можуть укладатись спеціальні угоди про взаємодію і координацію спільних зусиль. Прикладом можуть служити спільні накази з ДПА, МВС, Держстандартом, інші.

При здійсненні митного контролю після випуску товарів і транспортних засобів митні органи можуть реалізовувати наступні повноваження:

- перевіряти наявність товарів і транспортних засобів;
- проводити їхній повторний митний огляд;
- перевіряти відомості, зазначені в митній декларації;
- перевіряти комерційні документи та іншу інформацію, що відноситься до зовнішньоекономічних і наступних комерційних операцій з товарами;
- перевіряти відповідність умов використання пропущених на митну територію товарів та транспортних засобів митному режиму.

Перевірки можуть проводитися в місцях перебування підприємств або будь-якої особи, що має прями чи непряме відношення до зазначених операцій та володіє необхідними документами

З метою боротьби з порушеннями митних правил, охорони території, будівель, споруд та приміщень митних органів, охорони та супроводження товарів і транспортних засобів, забезпечення охорони зон митного контролю в митній системі функціонують спеціальні підрозділи митних органів — митна варта.

Основними завданнями митної варті є:

- здійснення заходів, пов'язаних із виявленням, розкриттям, припиненням, профілактикою порушень митних правил, запобіганням таким порушенням;
- охорона приміщень митних органів та інших об'єктів митної інфраструктури, зон митного контролю від будь-яких протиправних посягань;
- фізичний захист співробітників митних органів, інших осіб, а також товарів, які перебувають у зоні митного контролю, від протиправних дій;
- локалізація разом з іншими органами конфліктних ситуацій у зоні діяльності митних органів;
- участь у ліквідації наслідків катастроф, аварій, стихійного лиха та екологічного забруднення в зоні діяльності митних органів.

Для здійснення перелічених завдань підрозділи митної варті мають право:

1) розташовувати тимчасові пости, пересуватися будь-якими ділянками місцевості і водного простору в межах митної території України, а в межах контрольованого прикордонного району — за погодженням з відповідними органами охорони державного кордону України;

2) затримувати та проводити в установленому порядку огляд товарів, транспортних засобів і громадян, які перетинають митний кордон України у пунктах пропуску;

3) проводити за рішенням керівника спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи або його заступника, керівника регіональної митниці (митниці) або його заступника у встановленому порядку огляд та переогляд оформлених митними органами транспортних засобів і товарів, у тому числі тих, що переміщуються транзитом через територію України;

4) запрошувати осіб до митних органів для з'ясування обставин порушення митних правил. У невідкладних випадках з'ясування обставин і первинне документування такого порушення можуть здійснюватися в інших придатних для цього місцях;

5) супроводжувати та охороняти товари, які перебувають під митним контролем, у тому числі ті, що переміщуються через територію України транзитом.

Однією з гарантійних умов переміщення товарів транзитом через митну територію України є обов'язкове супроводження підакцизних товарів підрозділами митної варті. При цьому вони виконують наступні завдання: забезпечують постійний контроль за даними товарами; забезпечують обов'язкову доставку цих товарів до митниці призначення; визначають спосіб охорони і супроводження, шляхи перевезення вантажів, пункти технологічних зупинок; порядок прийняття-передачі транспортних засобів і документів між підрозділами митної

варті; забезпечення недоторканості товарів і належного на транспорті засобу митного забезпечення у вигляді пломб чи печаток на час переміщення товарів (від митниці відправлення до митниці призначення).

Охорона і супроводження підакцизних товарів, які переміщуються автомобільним транспортом, здійснюється як правило, у вигляді ескортування колони транспортних засобів підрозділами митної варті. Кількісний склад групи охорони і супроводження визначається, виходячи з наступних положень: для супроводження транспортного засобу без використання автомобілів митниці — 2 чоловіки; для супроводження колони від двох до чотирьох транспортних засобів без використання автомобілів митниці — 3 чоловіки; у випадках формування колони з п'яти і більше транспортних засобів — додатково один інспектор на два транспортних засоби.

Оплата за охорону та супроводження вноситься до або на момент реалізації угоди із супроводження, тобто до чи на момент митного оформлення товарів, відносно яких використовується попереджувальний захід. Розмір оплати за охорону та супроводження товарів нараховується відповідно до калькуляції витрат на їх здійснення.

Розрахунок часу, витраченого групою митної варті на супроводження між пунктами транзитів, здійснюється за наступною формулою:

$$T_p(\text{г}) = \frac{24(\text{ч}) \cdot S(\text{км})}{V(\text{км/г}) \cdot 10}, \quad (6.1.1)$$

де 24 (г.) — кількість годин в добі;

S (км.) — відстань транзитів (постанова КМУ від 06.05.96 р. № 484;

V (км/г) — середня швидкість руху колони автотранспорту за год.;

10 (г.) — сумарний час транзитного руху колони автотранспорту за добу.

Розрахунок собівартості супроводження товарів підрозділами митної варті при транзиті товарів нараховується за формулою:

$$B_{\text{супр}}(\text{дол.}) = 2 \cdot (C(\text{дол./г}) \cdot T_p(\text{г}) \cdot W + S(\text{км}) \cdot A(\text{дол./км}) \cdot W_a) \quad (6.1.2)$$

де 2 — коефіцієнт, який враховує зворотний шлях групи супроводження до місця дислокації;

C — собівартість супроводження за годину на одну посадову особу митної варті;

T_p — розрахунковий час руху колони транспортних засобів від митниці відправлення до митниці призначення з врахуванням зупинок;

W — кількість осіб супроводження групи супроводження митної варті (для супроводження одиночного транспортного засобу без використання автомобілів митниці — 2 людини; для супроводження колони від двох до чотирьох транспортних засобів без використання автомобілів митниці — 3

людини; якщо формується колона із п'яти чи більше транспортних засобів — додатково один інспектор на два транспортних засоби);

S — відстань маршруту, яку визначає митниця відправлення;

A — собівартість 1 км. руху (враховуючи використання автотранспорту митної варті);

W_a — кількість автомобілів супроводження на колону, визначається митницею відправлення (якщо для організації охорони і супроводження використовуються службові автомобілі митних органів — додатково один інспектор-водій для кожного автомобіля).

6.2. ПОНЯТТЯ КОНТРАБАНДИ ТА ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ

Сучасний стан трансформації економіки України характеризується як перехідний період становлення ринкової системи, особливістю якого є наявність суперечностей у процесі первинного накопичення капіталу. Як свідчить світовий досвід, процес первинного накопичення капіталу завжди тісно пов'язаний з проблемою криміналізації економічної системи. Вважається, що якщо обсяги тіньової економіки досягають 30 % валового внутрішнього продукту, настає критична межа, перевищення якої свідчить про формування в країні самозабезпечуваної системи тіньових економічних відносин.

Головними об'єктами кримінального бізнесу стали високорентабельні галузі економіки — ринок нафтопродуктів, ринок горілчаних та тютюнових виробів, електроенергетика, операції у сфері зовнішньоекономічних відносин. Останні, як правило, відіграють особливу роль через цілу низку об'єктивних обставин. По-перше, завжди існує об'єктивна база для розвитку даного виду взаємовідносин, насамперед, різниця в цінах на внутрішньому та світовому рівні. По-друге, становлення держави як економічної системи — довготривалий процес, особливо у сфері створення ефективного механізму захисту економічного суверенітету країни. Завжди є певні групи суспільства, які використовують ситуацію незбалансованості державної влади для реалізації своїх економічних інтересів.

Порушення у сфері митно-тарифних відносин є одним із найбільш поширених у системі тіньових економічних відносин. Проведені дослідження показали, що тінізація ринку імпортованих товарів не тільки перевищила критичну межу, але й стала тією домінантою, яка фактично руйнує систему ринку як конкурентного середовища. З окремих видів імпортованих товарних груп, які реалізуються на ринку України, близько 40—60 % — це товари, які з'явилися на ринку через тіньовий сектор економіки.

Серед великого спектра негативних наслідків від криміналізації зовнішньоекономічних відносин головним, на нашу думку, є знищення підґрунтя функціонування ринкової економіки — конкуренції. Негативність полягає не стільки в тому, що хтось отримує додаткові надприбутки, хоча це є порушенням принципу соціальної справедливості, а скільки в тому, що формується монополістичне середовище, від якого втрачає не тільки конкретний споживач, але й економічна система в цілому.

Як правило, тінізація у сфері митно-тарифних відносин відбувається на етапах, коли домінантою формування митно-тарифної політики є виконання фіскальних чи протекціоністських функцій. Тобто відбувається посилення податкового тиску на суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності або дискримінується імпорт відносно національного виробництва у країні. Основна цільова спрямованість застосування імпортного тарифу — це вартісний вплив з метою обмеження конкурентоспроможності ввезених товарів на національному ринку. Таким чином, домінантою регулювання митно-тарифних відносин стають тарифні регулятори.

В умовах відпрацьованого механізму митного контролю наслідком даного процесу стає скорочення попиту на імпортний товар, зменшення його постачання та відповідно зростання цін на даний товар на внутрішньому ринку. Національні виробники товару, захищеного імпортним митом, отримують вигоду від зростання цін і розширення ринку збуту власної продукції. Тобто митний тариф у даному випадку є дискримінаційним податком відносно іноземних виробників.

За відсутності ефективної системи митного контролю митний тариф також несе цільове навантаження дискримінаційного податку, але відносно національних виробників. Підвищення цін на імпортні товари за рахунок введення ввізного мита призводить до зростання рентабельності тіньових операцій у сфері імпорту та до пошуку легальних і нелегальних способів мінімізації митних платежів. Товари офіційних імпортерів та національних виробників втрачають конкурентоспроможність через обов'язкові нерідко непосильні податки, а контрабандний товар задовольняє існуючий попит на ринку.

Існування контрабанди призводить до того, що митні органи перестають виконувати регуляторну чи захисну функцію, але дискримінаційний характер митних відносин не зникає. Під дискримінаційний ефект попадають ті, кого митний тариф повинен захищати — національні виробники, тому що вони працюють на ринку офіційно і досить обмежені у можливості мінімізації податкового тиску. А це, у свою чергу, зумовлює виникнення недобросовісної конкуренції, в якій перемагають товари іноземного виробництва, що реалізуються за демпінговими цінами. Тому економічні наслідки тінізації митно-тарифних відносин мають безпосередній вплив на економічну ситуацію в країні.

Відповідно до вимог митних правил, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності несуть відповідальність за їх порушення. Дані дії можуть класифікуватись митними органами у двох напрямках:

- як контрабанда;
- як порушення митних правил.

Згідно з п.7 ст. 3 Положення про ДМСУ, затвердженим Указом Президента від 8 лютого 1997 року за № 126/97, одним із основних завдань Держмитслужби є боротьба з контрабандою. Контрабанда один із найбільш небезпечних господарчих злочинів і тому відповідно до Ч.4 та 5 ст.12 Карного кодексу України відноситься до категорії тяжких злочинів.

Контрабанда — це переміщення товарів, валюти, цінностей та інших предметів через митний кордон України поза митним контролем або з приховування від митного контролю, вчинене у великих розмірах особою або групою осіб, які організувалися для діяльності, а також незаконне переміщення через кордон історичних і культурних цінностей, наркотичних засобів, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних, вибухових речовин, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та боєприпасів до неї). Відповідно до Карного кодексу України під вчиненням переміщення у «великих розмірах» розуміють контрабанду загальною вартістю якої становить 1000 та більше офіційно встановлених мінімальних розмірів заробітних плат. Механізм класифікації дій, які підпадають під визначення «контрабанда» подано у схемі 6.2.1.

Предметом переміщення товарів через кордон поза митним контролем найчастіше є високо оподатковувані (підакцизні) товари: цигарки, алкогольні напої, радіоелектронна техніка або товари, переміщення яких через кордон є обмеженим або забороненим, — зброя, наркотики.

Відповідно до законів України митні органи з метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь у цьому, разом з іншими державними органами (підрозділами), що мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, можуть використовувати метод контрольованої поставки зазначених засобів, речовин і прекурсорів.

Поняття «контрольована поставка» вперше було визначено Конвенцією Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 року. Метою проведення контрольованої поставки є вжиття таких заходів, щоб визнати кримінальними злочинами дії осіб, які беруть участь у здійсненні правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

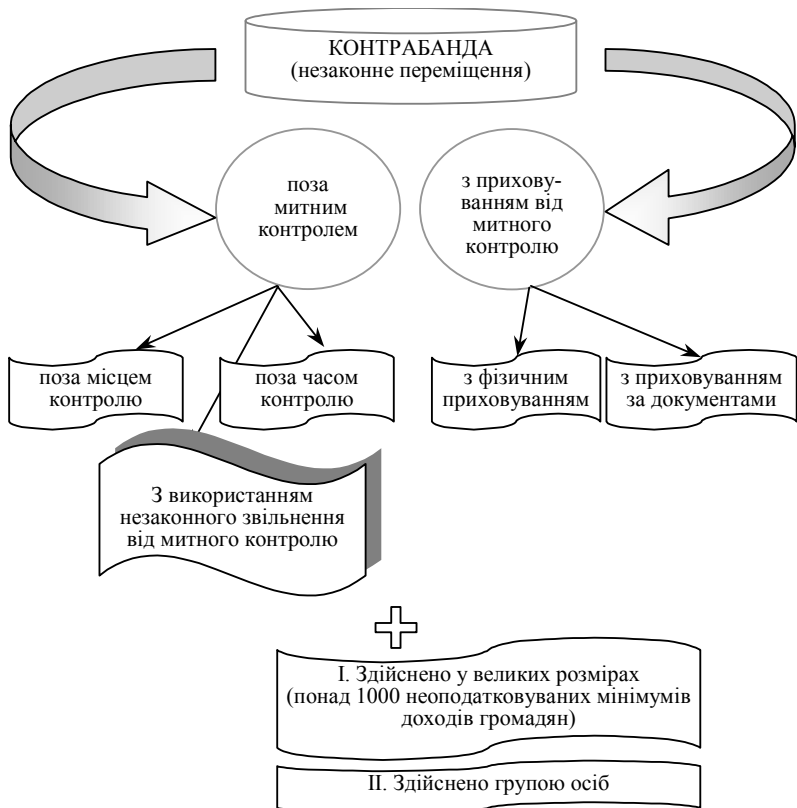

Схема 6.2.1. Механізм розпізнавання дій, які підпадають під визначення «контрабанди»

До наркотичних засобів відносяться рослини, сировина, засоби природного або синтетичного походження, що класифікуються, як такі, в міжнародних конвенціях, а так само інші рослини, сировина і речовини що представляють небезпеку для здоров'я населення, віднесені до показаної категорії «Комітетом по контролю наркотиків» при МОЗ України (марихуана, кокаїн, героїн, ЛСД).

Під психотропними речовинами розуміють будь-які природні або синтетичні матеріали, що класифікуються в міжнародних конвенціях, та надають небезпеку для здоров'я населення в зловживанні ними, віднесені до показаної категорії «Комітетом по контролю наркотиків» при МОЗ України (ефедрин, мескалін, феназепам, група амфетамінів).

Прекурсори це речовини і їхні солі, використовувані для виготовлення наркотичних і психотропних речовин, а так само хімічні засоби і їхні солі, віднесені до показаної категорії «Комітетом по контролю наркотиків» при МОЗ України.

Підставою для здійснення контрольованої поставки наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів являється достатня інформація про їх незаконне переміщення, а також інформація, що отримана в рамках ведення оперативно-розшукових справ щодо зайняття особою чи групою осіб наркобізнесом. Фактичні результати контрольованої поставки можуть бути підставою для порушення кримінальної справи і використовуватися у сукупності з іншими доказами по справі.

У випадках контрабанди митні органи фіксують та кваліфікують ці незаконні дії, порушуючи справи. Тому після виявлення контрабанди, відповідного документального оформлення і попереднього дізнання вони передаються до правових охоронних структур відповідно до їх компетенції.

Справи про порушення митних правил провадяться митними органами від моменту виявлення порушення до винесення постанови про накладення адміністративного стягнення.

Якщо порушення класифікуються як контрабанда то, за незаконне переміщення товарів через митний кордон України фізичною чи юридичною особою встановлена відповідальність у вигляді позбавлення волі строком від трьох до семи років з конфіскацією предмета контрабанди. Якщо дані дії здійснені групою осіб, то покарання стає більш жорстким — від п'яти до дванадцяти років позбавлення волі з конфіскацією предмета контрабанди.

Порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений законодавством України порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України і за які передбачена адміністративна відповідальність ст.468-485 Митного кодексу України. Адміністративна відповідальність за правопорушення, настає у разі, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність. Відповідальність встановлена за такі дії:

1. Переміщення через межі зони митного контролю і в межах цієї зони товарів, транспортних засобів, громадян, у тому числі посадових осіб органів державної влади (крім митних органів), які не перетинають митний кордон України, а також проведення в зоні митного контролю господарських робіт без дозволу митного органу або вчинення інших дій, якими порушується встановлений законодавством режим зони митного контролю, тягне за собою за відсутності товарів, транспортних засобів — безпосередніх предметів порушення митних пра-

вил накладення штрафу в розмірі до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії за наявності товарів, транспортних засобів — безпосередніх предметів порушення митних правил тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Неподання митному органу в установлений законодавством строк документів, передбачених для здійснення митного контролю товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, незалежно від подання письмової декларації, тягне за собою попередження або накладення штрафу на громадян у розмірі до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб підприємств — до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Видача без дозволу митного органу або втрата товарів, транспортних засобів, що знаходяться під митним контролем, тягне за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

4. Недоставлення до митного органу товарів, транспортних засобів, що перебувають під митним контролем і перевозяться з одного митного органу до іншого, а так само прийнятих для передачі митному органу митних або інших документів на ці товари, транспортні засоби — тягне за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

5. Незупинення в зоні митного контролю транспортного засобу, що переміщується через митний кордон України, тягне за собою накладення штрафу у розмірі до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

6. Відправлення без дозволу митного органу транспортного засобу, що перебуває під митним контролем, тягне за собою накладення штрафу у розмірі до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб підприємств — до десяти неоподатковуваних доходів громадян.

7. Причалювання до судна, що перебуває під митним контролем, інших суден та інших плавучих засобів без дозволу митного органу — тягне за собою попередження або накладення штрафу на громадян у розмірі до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб підприємств — до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

8. Здійснення операцій з товарами, транспортними засобами, що перебувають під митним контролем, а саме зміна їх стану, користування та розпорядження ними без дозволу митного органу тягне за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію цих

товарів, транспортних засобів, а на посадових осіб підприємств — у розмірі від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію цих товарів, транспортних засобів.

9. Навантаження, вивантаження, перевантаження, усунення пошкоджень упаковки, розпакування, переупакування товарів, що перебувають під митним контролем, або зміна ідентифікаційних знаків чи маркування на цих товарах чи їх упаковці без дозволу митного органу — тягнуть за собою накладення штрафу на громадян у розмірі до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб підприємств — до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

10. Пошкодження або втрата пломб, печаток чи інших засобів митного забезпечення, зазначених у товаро-супровідних документах, — тягне за собою накладення штрафу на громадян у розмірі до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб підприємств — до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

11. Порушення встановленого відповідно до Митного кодексу України порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю, тобто наявність під час проведення митного контролю в особи, яка формою проходження митного контролю обрала проходження через таку зону (коридор), товарів, заборонених або обмежених до переміщення через митний кордон України, або товарів у кількостях, що перевищують неоподатковувану норму переміщення через митний кордон України, тягне за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію цих товарів.

12. Недекларування товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, тобто не заявлення за встановленою формою точних відомостей (наявність, найменування або назва, кількість тощо) про товари, транспортні засоби, які підлягають обов'язковому декларуванню у разі переміщення через митний кордон України, тягне за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від ста до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію цих товарів, транспортних засобів, а на посадових осіб підприємств — від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію цих товарів, транспортних засобів.

13. Пересилання через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання, — тягне за собою конфіскацію цих товарів.

14. Перешкодження посадовій особі митного органу під час здійснення нею митного контролю або провадження в справах про контрабанду та порушення митних правил у доступі до товарів, транспортних засобів і документів, а також неперед'явлення в установлений законо-

давством строк без поважних причин таких товарів, транспортних засобів і документів посадовій особі митного органу чи призначеному нею експерту або спеціалісту — тягнуть за собою накладення штрафу у розмірі до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

15. Неподання митному органу особами, передбаченої законодавством звітності щодо товарів, які перебувають під митним контролем або на територіях спеціальних митних зон і ввозяться, вивозяться, зберігаються, переробляються, виготовляються, купуються та реалізуються без попереднього дозволу митного органу, а також порушення порядку ведення звітності щодо таких товарів — тягнуть за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від трьох до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб підприємств — до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

16. Неподання у випадках, передбачених законодавством, на вимогу митного органу відповідних документів та зразків товарів, необхідних для проведення дослідження (аналізу, експертизи), тягне за собою попередження або накладення штрафу в розмірі до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

17. Ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території з комерційною метою товарів з порушенням охоронюваних законом прав інтелектуальної власності — тягне за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від десяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією контрафактних товарів, а на посадових осіб підприємств — від тридцяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією контрафактних товарів.

18. Порушення встановленого законодавством порядку розміщення товарів на митних ліцензійних складах для зберігання, неотримання встановлених строків, умов і порядку зберігання зазначених товарів, а так само проведення операцій з товарами, що зберігаються на митних ліцензійних складах, без дозволу митного органу — тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

19. Порушення встановленого законодавством порядку знищення (руйнування) товарів, що перебувають під митним контролем, тобто порушення встановлених цим Кодексом та іншими законами України умов, заборон та обмежень щодо знищення (руйнування) таких товарів, тягне за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

20. Не вивезення за митний кордон України товарів, які були тимчасово ввезені на митну територію України під зобов'язання про зворотне вивезення, або не вивезення на митну територію України товарів, які були тимчасово вивезені за митний кордон України під зобов'язання про зворотне ввезення, у строк, зазначений у зо-

бов'язанні про зворотне вивезення (зворотне ввезення) таких товарів, тягне за собою накладення штрафу у розмірі від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію таких товарів.

21. Не вивезення за митний кордон України товарів, транспортних засобів, ввезених з метою транзиту через територію України, в строки, встановлені митним органом, тягне за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію цих товарів та транспортних засобів.

22. Ухилення від встановленого Кабінетом Міністрів України маршруту переміщення товарів територією України — тягне за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію цих товарів.

23. Дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України поза митним контролем, тобто їх переміщення через митний кордон України поза місцем розташування митного органу або поза часом здійснення митного оформлення, або з використанням незаконного звільнення від митного контролю внаслідок зловживання службовим становищем посадовими особами митного органу — тягне за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію цих товарів, а також конфіскацію транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів — безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України.

24. Дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю, тобто з використанням спеціально виготовлених сховищ (тайників) та інших засобів або способів, що утруднюють виявлення таких товарів, або шляхом надання одним товарам вигляду інших, або з поданням митному органу як підстави для переміщення товарів підроблених документів чи одержаних незаконним шляхом, або таких, що містять неправдиві дані, — тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію цих товарів, а також конфіскацію товарів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками) та транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів через митний кордон України.

25. Зберігання, перевезення, придбання чи використання товарів, транспортних засобів, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацію цих товарів та транспортних засобів.

26. Використання товарів, стосовно яких надано пільги щодо сплати податків і зборів, в інших цілях, ніж ті, у зв'язку з якими було нада-

но такі пільги, тягне за собою накладення штрафу в розмірі від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

27. Заявлення в митній декларації неправдивих відомостей та надання митному органу документів з такими відомостями як підстави для звільнення від сплати податків і зборів або зменшення їх розміру або несплата податків і зборів у строк, встановлений законодавством, а також інші протиправні дії, що спричинили недобори податків і зборів, за відсутності ознак злочину, тягнуть за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб підприємств — від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Слід зауважити, що найбільш поширеними порушеннями, пов'язаними з переміщенням товару через митний кордон, є:

- порушення, викликані свідомо неправильним визначенням кількості, якості або митної вартості товару (чимало фірм занижують кількісні, якісні та вартісні показники товару з метою зменшення розміру митних сплат);

- порушення, пов'язані з несумлінним оформленням сертифікатів товару для отримання митних преференцій, які застосовуються до товарів з певних країн;

- фіктивний транзит (порушення, пов'язані з нормою українського законодавства, згідно з якою при транзитному перевезенні товарів через територію України товари звільняються від ввізного мита; на практиці велика кількість товарів, задекларованих як транзит і звільнених від мита, залишаються на території України для реалізації).

Можна навести десятки прикладів, що стають кримінальними джерелами доходу окремих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності через низку причин: суперечності законодавства, невідпрацьованість самого механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності, забюрократизованість митного апарату, низька кваліфікація працівників митниці і под.

Відповідальність за контрабанду та порушення митних правил настає з досягненням особою 16-річного віку. Тому всі громадяни (в т.ч. іноземні та особи без громадянства) несуть відповідальність. Винятком є тільки іноземці, які користуються дипломатичним імунітетом (ступінь їх відповідальності вирішується дипломатичним шляхом). Не може порушуватися справа про порушення митних правил відносно до народних депутатів, суддів, прокурорів, а також, якщо вчинено дії, передбачені відповідними статтями митного кодексу, за умов:

- крайньої необхідності для усунення небезпеки, що загрожує встановленому порядку, якщо ця небезпека не могла бути усунена іншим шляхом;

- у стані необхідної оборони, якщо при цьому не було перевищено меж самооборони;

- скоєння у стані неосудності, внаслідок тимчасового розладу психіки, душевної хвороби, внаслідок іншого хворобливого стану;
- якщо особа не досягла 16-річного віку.

При малозначності вчиненого порушення службова особа митного органу, що розглядає справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності.

Система адміністративних стягнень, включає в себе різні по характеру і правовим наслідкам санкції, що дозволяє використати їх диференційно, з урахуванням характеру вчиненого порушення митних правил, особистості правопорушника. В залежності від наростання суворості за порушення митних правил можуть бути накладені такі стягнення: попередження; штраф; конфіскація товарів.

Попередження як стягнення за порушення митних правил є офіційним попередженням правопорушника стосовно недопустимості таких діянь у майбутньому. Попередження є одним із основних адміністративних стягнень і як один з видів адміністративного стягнення, воно застосовується переважно до осіб, винних в здійсненні незначних, не представляючих великої суспільної небезпеки проступків. Зміст попередження полягає в офіційному, від імені держави, засудженні і осуді протиправного діяння правопорушника органом адміністративної юрисдикції і в попередженні правопорушника про неприпустимість таких дій надалі. Оскільки попередження саме м'яке адміністративне стягнення, воно не торкається майнові і інші права порушника. Застосовується попередження лише в тому випадку, коли воно передбачене в санкції статті.

При наявності альтернативи в санкції статті воно застосовується тільки в тих випадках, коли особа, що характеризується позитивно, вперше вчинила порушення митних правил, за яке недоцільно застосувати більш суворе стягнення. Причому перераховані умови лише в комплексі можуть дати підставу застосувати попередження, а не штраф або інше адміністративне стягнення, передбачене санкцією.

Застосування попередження, рівно як і іншого адміністративного стягнення, спричиняє для правопорушника відповідні правові наслідки. Крім того, належним образом оформлене попередження набуває значення преюдиціального факту, що важливо для притягнення до відповідальності і визначення стягнення відносно осіб, що здійснило повторно однорідне порушення митних правил.

Рішення про попередження приймається керівником митного органу або його заступником у формі постанови про накладення адміністративного стягнення. Попередження оформляється письмово шляхом винесення постанови органом (посадовою особою), що розглядає справу. Постанова оголошується правопорушникові.

Штраф це міра впливу на свідомість правопорушника шляхом ущемлення його майнових інтересів. Тому, під штрафом розуміють,

стягнення майнового характеру, яке виражається в отриманні з порушника і направленні в прибуток держави певної суми грошових коштів. У адміністративно-юрисдикційній практиці штраф є домінуючою формою адміністративної відповідальності, оскільки він передбачений як єдина або альтернативна міра стягнення за більшість адміністративних проступків. Як адміністративне стягнення за вчинення порушення митних правил штраф може застосовуватися як основне покарання.

Встановлений мінімальний та максимальний розмір штрафів, що застосовуються, фіксуючи їх з визначенням верхнього і нижнього рівнів. Це дає можливість диференціювати стягнення, що накладаються, виходячи з характеру вчиненого порушення, обставин, що характеризують особу правопорушника, форми і міру його провини і т.п. Крім того, розмір штрафу встановлюється в залежності від суб'єкта адміністративної відповідальності (громадяни, посадові особи). Штраф обчислюється у величині кратній розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян на день скоєння правопорушення.

Попередження або штраф можуть застосовуватися тільки як основний вид стягнення за вчинене правопорушення.

Конфіскація, як адміністративне стягнення, складається в примусовому вилученні і безвідплатному оборненні у власність держави предметів — безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувались для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортних засобів, що використовувались для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України. Конфіскація товарів, транспортних засобів, застосовується незалежно від того, чи є ці товари, транспортні засоби власністю особи, яка вчинила правопорушення.

При цьому треба розуміти, що під транспортними засобами, що використовувались правопорушником для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України слід розуміти будь-які засоби авіаційного, водного, залізничного, автомобільного транспорту (в тому числі кінний транспорт, велосипед), за винятком транспортних засобів, що використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України по чітко встановленим маршрутам та рейсам, що здійснюються відповідно до встановленого розкладу руху на підставі міждержавних (міжвідомчих) угод про транспортне сполучення.

Конфіскація може бути призначена в якості як додаткового, так і основного стягнення, і може бути призначена тільки судом. Відповідно до чинного законодавства постанови про конфіскацію приводяться у виконання державними виконавцями.

Адміністративні стягнення у вигляді попередження, штрафу можуть бути накладені не пізніше як через два місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні—два місяці з дня його виявлення.

У разі відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи, але за наявності в діях правопорушника ознак порушення митних правил, стягнення у вигляді попередження, штрафу може бути накладено не пізніше як через місяць з дня прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи або її закриття.

За одне і те саме порушення митних правил може накладатися тільки основне або основне і додаткове стягнення. Якщо статтею, якою встановлюється відповідальність за порушення митних правил, передбачається основне і додаткове стягнення, застосування лише додаткового стягнення без основного не допускається.

6.3. СПЕЦІАЛЬНІ ВИДИ КОНТРОЛЮ НА МИТНОМУ КОРДОНІ УКРАЇНИ

Окремі види продукції підлягають спеціальному контролю. Здійснюючи експортно-імпорتنі операції, суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, крім митного контролю, повинен розв'язати проблеми, які пов'язані із застосуванням спеціальних видів контролю на кордоні, — ветеринарного, карантинного, екологічного, радіологічного, санітарно-епідеміологічного та гомологічного.

Ветеринарний контроль полягає у використанні системи заходів щодо пропуску через митний кордон України товарів тваринного походження. На прикордонних пунктах пропуск таких товарів регулюється «Правилами пропуску вантажів, підконтрольних служб і ветеринарної медицини», затвердженими Головним державним інспектором ветеринарної медицини України 7.08.1993 року № 15-4-1/263 та головою Держмиткому України 13.08.1993 року № 11/12841.

Відповідно до ст. 2 і 16 Закону України «Про ветеринарну медицину» підконтрольними ветеринарній медицині є:

- усі види тварин (домашні, дикі, зоопаркові, циркові, лабораторні), хутрові звірі, кролі, домашня, дика птиця, бджоли, жива риба і рибопродукти, раки, жаби, молоски, сперма, ікра, риби, інкубаційні яйця;
- продукти тваринного походження і харчові вироби з них (м'ясо, молоко, яйця, мед та ін.);
- сировина тваринного походження для переробки (сирі шкіри і хутро, необроблена вовна, пух, пір'я, роги, кістки та ін);
- готові харчові продукти тваринного походження (консерви м'ясні, рибні, сири, масло вершкове, маргарин, ковбасні вироби, м'ясні коп-

ченості) в непорушеній упаковці, виготовлені відповідно до стандартів і нормативів на підприємствах держав та експортерів;

- корми тваринного походження (м'ясна, рибна, кров'яна, кісткова мука, комбіновані і живі корми для риб);
- корми рослинного походження (фуражне зерно, комбікорми, коренеплоди, бульбоплоди, сіно, солома);
- інші продукти, предмети і матеріали, які можуть бути збудниками заразних хвороб, мікробні віруси, ветеринарні препарати та медикаменти, предмети колекціонування тваринного походження, незалежно від відомчої підпорядкованості і форми власності.

Транспортні засоби, що повертаються після перевезення, підлягають дезінфікуванню. Підстилку для тварин і пакувальні матеріали спалюють. Експорт, імпорт і транзит за межі держави здійснюються з дозволу головного інспектора ветеринарної медицини або його заступників.

При ввезенні на територію України або вивезенні за її межі юридичними та фізичними особами предметів тваринного походження прикордонній митниці подається ветеринарний сертифікат. Митне оформлення предмета (вантажу) може бути здійснене після закінчення ветеринарного контролю.

Державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд на державному кордоні та транспорті здійснюються регіональними службами державного ветеринарно-санітарного контролю на державному кордоні та транспорті, їх структурними підрозділами (пунктами). Безпосередньо ветеринарно-санітарний контроль на державному кордоні та транспорті здійснюють державні інспектори ветеринарної медицини з оформленням відповідних документів. Робочі місця зазначених осіб облаштовуються у пункті пропуску через державний кордон.

Державний ветеринарно-санітарний контроль на державному кордоні та транспорті здійснюється за наявності оригіналів документів, виданих державною ветеринарною службою країни-відправника, з урахуванням її епізоотичного стану та за умови виконання ветеринарних вимог України щодо імпорту вантажів.

Державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд на державному кордоні та транспорті здійснюються регіональними службами державного ветеринарно-санітарного контролю на державному кордоні та транспорті, їх структурними підрозділами (пунктами). Безпосередньо ветеринарно-санітарний контроль на державному кордоні та транспорті здійснюють державні інспектори ветеринарної медицини з оформленням відповідних документів. Робочі місця зазначених осіб облаштовуються у пункті пропуску через державний кордон.

Відповідно до законодавства пропуск через митний кордон України, підконтрольних службі ветеринарної медицини, дозволяється тільки з країн, благополучних в епізоотичному відношенні, за наявності

оригіналу ветеринарного сертифіката країни походження з обов'язковим зазначенням конкретного одержувача та при виконанні ветеринарних вимог щодо імпорту в Україну вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини, після проходження обов'язкового ветеринарного контролю.

Рішення про пропуск таких вантажів або окремих предметів приймаються начальником прикордонного чи транспортних пунктів держконтролю, а при необхідності начальником регіональної служби держветконтролю на кордоні і транспорті. Забороняється ввезення всіх видів вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини, через треті країни, в тому числі і країни СНД, у порядку реекспорту.

Державний ветеринарно-санітарний контроль на державному кордоні та транспорті здійснюється за наявності оригіналів документів, виданих державною ветеринарною службою країни-відправника, з урахуванням її епізоотичного стану та за умови виконання ветеринарних вимог України щодо імпорту вантажів.

Оформлення дозволів на перевезення вантажів тваринного походження, вивіз (ввіз), транзит, забезпечення транспортом та інші організаційні питання покладаються на власників вантажів (відправників чи одержувачів). Основним документом який засвідчує проходження процедури ветеринарного контролю є ветеринарний сертифікат.

Таким чином, ветеринарний сертифікат є однією з підстав для переміщення через митний кордон України товарів, які підлягають ветеринарному контролю. Вимагається при оформленні та переміщенні через митний кордон України вантажів, що підлягають ветеринарному контролю. Механізм надання ветеринарного сертифікату має певні особливості.

Так, ветеринарне свідоцтво за формою Ф 2 — це документ, що видається фахівцями структурних підрозділів регіональних служб держветконтролю за місце оформлення вантажу після проведення ветеринарно-санітарної експертизи.

Для експорту підконтрольних вантажів в країни СНД для митного оформлення надається ветеринарне свідоцтво.

При ввезенні тварин органами держветмедицини за місцем акредитації отримувача видається ветеринарне свідоцтво за формою Ф 1.

Погодження державного департаменту ветеринарної медицини на ввезення ветеринарних препаратів — використовується як підстава для отримання імпоротної ліцензії у Мінекономіки, якщо товар підлягає ліцензуванню. Надається до митного органу під час першого декларування товарів, на які воно видане.

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, що здійснюють заготівлю та вирощування тварин, виробництво, переробку, зберігання, транспортування і реалізацію тварин, продуктів та сировини

тваринного та рослинного походження несуть відповідальність у вигляді штрафу:

- за переміщення через державний кордон без обов'язкового проведення ветеринарно-санітарної експертизи підконтрольних ветеринарному нагляду вантажів у розмірі вартості ввезеної продукції;
- за реалізацію ввезених на територію України продуктів та сировини тваринного походження, кормів для тварин, які не пройшли в Україні ветеринарно-санітарну експертизу, — у розмірі вартості реалізованої продукції.

Слід зауважити, що обов'язковою умовою ввезення товарів тваринного походження на митну територію України є врахування епізоотичного стану в країні-експортері. У випадках погіршення епізоотичного стану в будь-якій державі відповідними державними інспекціями країни імпорту може бути оголошена заборона на ввезення певних товарів тваринного походження, що вважається одним із методів нетарифного регулювання імпорту.

Відповідно до закону України «Про карантин рослин» від 30.06.93 р. 3348-ХІІ та постанови Кабінету Міністрів № 892 від 28.10.93 року «Про статус Державної служби з карантину рослин України» на пунктах пропуску державного кордону при експорті та імпорті насіння і продукції імпортного походження здійснюється **карантинний контроль**.

Відповідно до ст.5 Закону центральним спеціально уповноваженим державним органом з карантину рослин є Головна державна інспекція з карантину рослин України. Іншими спеціальними органами у галузі карантину рослин є обласні і міські інспекції з карантину рослин, пункти карантину рослин в пунктах пропуску на державному кордоні України. При цьому основними завданнями Державної служби карантину рослин є:

1. Охорона території України від занесення з-за кордону або з карантинних зон небезпечних шкідників, хвороб рослин і бур'янів, усіх видів культур живих грибів, бактерій, вірусів — збудників хвороб, а також комах, кліщів і нематод, що пошкоджують рослини.

2. Здійснення державного контролю за дотриманням особливого карантинного режиму і проведення заходів щодо карантину рослин при ввезенні, вивезенні, перевезенні, зберіганні підкарантинних матеріалів.

Даний вид контролю здійснюють обласні прикордонні інспекції з карантину рослин та пункти пропуску на державному кордоні. До їх компетенції належить:

- видача сертифікатів на насіння, рослини і продукцію рослинного походження, що експортуються, а також що вивозяться із зон особливого карантинного режиму;
- проведення карантинної перевірки і лабораторної експертизи завезення з-за кордону підкарантинних матеріалів та об'єктів (у тому числі тих, що надходять у багажі, поштових відправленнях і ручному вантажі пасажирів);

- організація, оздоровлення, знезараження підкарантинних матеріалів та об'єктів, транспортних засобів, що прибувають з-за кордону;
- контроль за діяльністю інтродукційно-карантинних розсадників, державних сортодільниць, оранжерей і теплиць, що проводять карантинну перевірку насіння, рослин та садівного матеріалу, завезеного з-за кордону;
- здійснення державного контролю за виробництвом, заготівлею, транспортуванням, зберіганням, переробкою, використанням і реалізацією насіння, рослин і продукції рослинного походження, що імпортується чи експортується.

До підкарантинної та підконтрольної продукції відносять: насіння, рослини, частини рослин, продукцію рослинного походження, транспортні засоби, тару, упаковку та будь-які матеріали, за допомогою яких можуть поширюватись карантинні об'єкти.

Вантажі, які попадають під карантинний контроль можна класифікувати наступним чином: підконтрольні об'єкти, підконтрольні матеріали, підкарантинні матеріали. Якщо підконтрольні матеріали можуть підлягати карантинному огляду без супровідних фітосанітарних документів, то підкарантинні матеріали підлягають карантинному контролю на державному кордоні з обов'язковим наданням фітосанітарних документів.

Первинний огляд підкарантинної продукції проводиться безпосередньо на кордоні. При відсутності зараження карантинні об'єкти безперешкодно пропускаються до місця призначення. Крім цього для всіх підконтрольних і підкарантинних матеріалів обов'язковим є вторинний огляд за місцем розмитнення (розвантаження) підкарантинної продукції державним інспектором з карантину рослин. При необхідності може бути проведена лабораторна експертиза за місцем отримання вантажу.

Обов'язковими документами для ввезення в Україну підкарантинних матеріалів є:

- ◆ сертифікат це документ, який повинен бути при транспортних документах, що супроводжують під карантинний вантаж. Вимагається при переміщенні через митний кордон України та оформленні вантажів, що підлягають контролю з боку Держінспекції карантину рослин і відповідно видається державними органами з карантину і захисту рослин країни-експортера;

- ◆ карантинний дозвіл на імпорт, що видається Головою держінспекції карантину рослин Міністерства АПК.

Всі підконтрольні та під карантинні матеріали, що поступають з-за кордону і які пройшли фітосанітарний контроль на прикордонно-перепускному пункті, підлягають вторинному карантинному догляду, а при необхідності — лабораторній експертизі в місці призначення. При виявленні карантинних об'єктів вантажі підлягають очисці або знезараженню, в разі необхідності — знищенню.

Отже, митне оформлення вантажів проводиться тільки після здійснення фітосанітарного контролю. При цьому державний інспектор має право:

- затримувати на весь період проведення фітосанітарної експертизи підкарантинні матеріали та об'єкти, що вивезені без карантинних сертифікатів з території, де встановлено особливий карантинний режим, або ввезення з-за кордону без карантинного дозволу;
- відібрати зразки насіння рослин, продукції рослинного походження та інших матеріалів для проведення лабораторної експертизи згідно з законодавством;
- накладати адміністративні стягнення на осіб, винних у порушенні законодавства про карантин рослин.

Підприємства, діяльність яких пов'язана з виробництвом, переробкою, зберіганням, транспортуванням і торгівлею підкарантинних матеріалів, зобов'язані:

- ◆ при закупівлі за кордоном великих партій насіння, рослин і продукції рослинного походження, направляти за свій рахунок держінспекторів з карантину рослин для фітосанітарного контролю у місцях відвантаження підкарантинних матеріалів в Україну;
- ◆ надавати безплатно в користування органів держслужби з карантину рослин транспортні засоби, необхідне обладнання, засоби зв'язку, в тому числі для прикордонних пунктів пропуску;
- ◆ організації, які здійснюють імпорт насіння, рослин і продукції рослинного походження, зобов'язані не пізніше п'яти днів до можливого ввезення в країну продукції повідомити про це інспекцію з карантину рослин;
- ◆ вивезення імпортової продукції рослинного походження із залізничних станцій, аеропортів за межі країни допускається після карантинної перевірки у разі наявності карантинних сертифікатів, що видаються на кожну партію вантажу, чи інспекторами з карантину рослин.

Насіння, рослини без штампа встановленого зразка, який проставляється на вантажних документах державними органами і продукція рослинного походження, завезені в Україну із зарубіжних країн, у разі виявлення в них карантинних та інших небезпечних шкідників, хвороб рослин і бур'янів підлягають обов'язковому знезаражуванню хімічними чи іншими засобами.

Хімічне знезараження насіння, рослин і продукції рослинного походження від карантинного та інших небезпечних шкідників і хвороб рослин на прикордонних пунктах з карантину, через які завозиться цей вантаж, проводиться обласними фумігаційними загонами держслужби з карантину рослин.

Вивезення підкарантинних матеріалів за межі України проводиться на основі фітосанітарного догляду у супроводі фітосанітарного серти-

фіката на експорт міжнародного зразку, що завіряється трикутним штампом і видається на кожному транспортну одиницю.

Фітосанітарний контроль експортованих підкарантинних матеріалів проводиться у місці попереднього відвантаження і додатково в прикордонних пунктах при перевантаженні, коли формується товарна партія з видачею фітосанітарного сертифіката. При експорті без перевантаження в прикордонних пунктах здійснюється тільки контроль за правильним оформленням фітосанітарного сертифіката на експорт, який видано з місця відвантаження. Якщо фітосанітарний сертифікат за місцем відвантаження оформлено невірною, в пункті вивезення оформляється новий сертифікат.

Рішення держінспектора щодо заборони вирощування, вивезення, зберігання чи використання підкарантинної продукції є обов'язковим для виконання. На підприємств, винних у порушенні карантинних вимог щодо вивезення з карантинних зон або ввезення з-за кордону підкарантинних матеріалів, за подання головних державних інспекторів з карантину рослин накладається штраф у судовому порядку.

Екологічний контроль здійснюється Державною екологічною інспекцією Міністерства екології і природних ресурсів. Державна екологічна інспекція зобов'язана забезпечити здійснення екологічного контролю в пунктах пропуску через державний кордон:

- транспортних засобів, у тому числі літаків, суден, військових кораблів;
- вантажів, які містять промислову сировину, відходи виробництва, хімічні сполуки, токсичні, хімічні, радіоактивні та інші небезпечні для навколишнього середовища і здоров'я людей речовини, засоби захисту рослин, стимулятори їх росту, добрива;
- усіх видів риб, диких тварин і рослин, зоологічних, ботанічних, мінералогічних колекцій і мисливських трофеїв.

Відповідно до нормативних документів визначено пропускні пункти, на яких здійснюється екологічний контроль. Крім цього, визначено фіксовані ставки зборів за виконання робіт, пов'язаних з наданням послуг під час здійснення екологічного контролю.

Такий контроль, як правило здійснюється безпосередньо в пункті пропуску на державному кордоні. Екологічний контроль в зоні діяльності регіональних митниць і митниць здійснюється з метою прискорення проходження вантажів у пунктах пропуску через державний кордон України, а також для здійснення більш детального догляду вантажів (у разі потреби).

Під час транзитних перевезень екологічний контроль вантажів може здійснюватися у місцях їх перевантаження на території України.

У разі проведення екологічного контролю у країнах експортера великих партій вантажів, у зоні діяльності регіональних митниць і митниць (при експорті) та в морських і річкових портах (крім поромних

переправ, під час розвантаження суден) оформлюється Екологічна декларація. Екологічна декларація (оригінал або копія, яка завірена в установленому порядку) повинна знаходитись у комплекті перевізних документів, що супроводжують вантаж.

Для оперативного вирішення питань, пов'язаних з проходженням особливо великих партій (понад 100 тонн) вантажів, що підлягають екологічному контролю в пунктах пропуску через державний контроль, власникові вантажів необхідно за 30 днів до перетину кордону здійснити попередню оплату робіт, пов'язаних з наданням послуг в обласному управлінні екологічної безпеки, якому підпорядковані зазначені пункти.

Збори за виконання робіт, пов'язаних з наданням послуг під час здійснення екологічного контролю транспортних засобів та невеликих партій вантажів, сплачуються безпосередньо на кордоні через відділення банку. У разі неможливості застосування безготівкової форми розрахунків дозволяється проводити розрахунки готівкою через контрольно-касові апарати за умови інкасації її в уповноваженій установі банку протягом дня здійснення сплати.

Основними документами які видаються уповноваженими органами Міністерства екології та природних ресурсів при здійсненні митного оформлення товарів, що підлягають екологічному контролю є дозволи. Залежно від виду товару та умов його ввезення, до митниці представляються:

- ◆ сертифікат екологічного контролю для вивезення за межі України відходів та брухту чорних та кольорових металів (для попередження випадків з перевищенням норм радіоактивного випромінювання);
- ◆ погодження на ввезення (вивезення) продукції, що може містити озоноруйнуючі речовини при оформленні відповідної продукції;
- ◆ дозвіл (ліцензія) на ввезення (вивезення) екологічно небезпечних вантажів або відходів;
- ◆ дозвіл на експорт (імпорт) товарів, що були в ужитку;
- ◆ дозвіл на виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізацію отруйних речовин, у тому числі токсичних промислових відходів, продуктів біотехнології та інших біологічних агентів;
- ◆ погодження органу виконавчої влади у галузі охорони навколишнього середовища при ввезенні металобрухту;
- ◆ висновок про дотримання вимог чинного законодавства, норм і правил з ядерної та радіаційної безпеки при експорті (імпорті) радіоактивних матеріалів — для перевезення через митний кордон України джерел іонізуючого випромінювання.

Радіологічний контроль. В Україні не створена окрема служба з радіологічного контролю. Зазначений вид контролю здійснюється всіма вказаними вище контролюючими службами по відношенню до під-

контрольних їм об'єктів. Основна відповідальність за проведення радіологічного контролю покладена на органи Міністерства екології та природних ресурсів. Проставлення в товаросупровідних документах дозвільних штампів цих органів щодо здійснення екологічного контролю свідчить про позитивні результати радіологічного контролю.

Відповідно до Положення про екологічний контроль у пунктах пропуску через державний кордон та в зоні діяльності регіональних митниць і митниць затверджено наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 08.09.99 № 204, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 15.11.99 за № 787/4080 органи Міністерства екології та природних ресурсів здійснюють радіаційний контроль.

Радіаційний контроль здійснюється з метою контролю щодо додержання вимог чинного законодавства при переміщенні через державний кордон радіоактивних речовин (РР) і ядерних матеріалів (ЯМ). Радіаційний контроль всіх вантажів, що перетинають державний кордон України, у тому числі й транзитних, є обов'язковим.

Основними завданнями радіаційного контролю є:

- виявлення фактів випадкового або навмисного несанкціонованого ввезення, вивезення та транзитного перевезення територією України джерел іонізуючого випромінювання у вигляді РР і ЯМ;
- контроль за виконанням вимог, норм і правил при санкціонованому транспортуванні РР і ЯМ через державний кордон;
- контроль за забезпеченням радіаційної безпеки персоналу, який здійснює перевезення РР і ЯМ, персоналу в пунктах пропуску через державний кордон та пасажирів.

У разі виявлення спроби несанкціонованого ввезення радіаційно небезпечного об'єкта, його переміщення через державний кордон України забороняється. Після складання акта про виявлене порушення об'єкт повертається вантажовідправнику. У разі спроби несанкціонованого вивезення радіаційно небезпечного об'єкта він до митного огляду не допускається і його переміщення через державний кордон України забороняється. Об'єкт затримується у пункті пропуску на спеціально обладнаному майданчику, до визначення подальших дій з ним згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок взаємодії органів виконавчої влади та юридичних осіб, які проводять діяльність у сфері використання ядерної енергії, в разі виявлення радіонуклідних джерел іонізуючого випромінювання у незаконному обігу» від 02.06.03 № 813.

Під час санкціонованого перевезення радіаційно небезпечних об'єктів у разі виявлення порушень норм і правил радіаційної безпеки при транспортуванні РР і ЯМ об'єкт до митного огляду не допускається і його подальший рух через державний кордон України забороняється. Об'єкт затримується в пункті пропуску до усунення порушень.

При ввезенні об'єкта на територію України усунення порушень норм і правил РБ повинно проводитися на території держави-відправника.

Санітарно-епідеміологічний контроль. Даний вид контролю регламентується Законом України від 24.02.94 № 4004-ХІІ «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення». Відповідно до ст.16 даного законодавчого акту підприємства, установи, організації та громадяни можуть ввозити з-за кордону сировину, продукцію (вироби, обладнання, технологічні лінії тощо) і реалізовувати чи використовувати їх в Україні лише за наявності даних щодо безпеки для здоров'я населення. Перелік та зміст цих даних встановлюється головним державним санітарним лікарем України.

У разі відсутності зазначених даних ввезення, реалізація та використання продукції закордонного виробництва дозволяється лише після отримання позитивного висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи.

Тимчасовий порядок проведення державної санітарно-гігієнічної експертизи затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.10.2000 № 247, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10.01.01 за № 4/5195.

З метою запобігання занесенню в Україну особливо небезпечних (у тому числі карантинних) і небезпечних для людей інфекційних хвороб у прикордонних контрольних пунктах у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України, створюються і функціонують спеціальні санітарно-карантинні підрозділи.

Установи державної санітарно-епідеміологічної служби здійснюють свою діяльність відповідно до Положення про державний санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні, затвердженого постановою КМУ від 22.06.99 № 1109. Відповідно до п. 10 Положення головні державні санітарні лікарі Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя, міст, районів та їх заступники, головні державні санітарні лікарі на водному, залізничному, повітряному транспорті та їх заступники, а також головні державні санітарні лікарі об'єктів з особливим режимом роботи у межах відповідних адміністративних територій (об'єктів) мають право видавати відповідно до законодавства дозволи на:

- ввезення з-за кордону сировини, продукції (вироби, обладнання, технологічні лінії тощо) та реалізацію і використання їх в Україні;
- транзит через територію України хімічних, біологічних, радіоактивних, інших небезпечних для здоров'я населення видів сировини, корисних копалин, речовин та матеріалів (у тому числі нафти і нафтопродуктів, природного газу);

Відповідно до законодавства України визначено, що санітарна охорона території України забезпечується проведенням профілактичних і протиепідемічних заходів та санітарно-епідеміологічним нагляда-

дом у пунктах пропуску через державний кордон та на всій території України.

Підрозділи санітарно-епідеміологічного контролю в пунктах пропуску проставляють в товаросупровідних документах наступні штампи: «Ввезення на митну територію дозволено», «Ввезення дозволено без права реалізації (використання)». Для митного оформлення у вільне використання в цьому випадку необхідне отримання Висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи та штампу «Ввезення, реалізацію (використання) дозволено» за місцем надходження вантажу.

Висновком державної санітарно-епідеміологічної експертизи від 28.12.02 № 5.10/47505 затверджено об'єкти зовнішньоекономічної діяльності за кодами УКТ ЗЕД, а також об'єкти, на які проведена державна санітарно-епідеміологічна експертиза на етапі їх державної реєстрації в Україні (медична техніка, вироби медичного призначення, пестициди, агрохімікати тощо). В документах на зазначені товари штамп «Ввезення, реалізацію (використання) дозволено» проставляється безпосередньо в пункті пропуску і цього достатньо для митного оформлення товарів у вільне використання на території України.

Гомологічний контроль. З метою посилення контролю за переміщенням коштовних, напівкоштовних та декоративних каменів походженням із України створено Державний гомологічний центр Міністерства фінансів України, який проводить всі роботи, пов'язані з експертною оцінкою якісних та вартісних показників природних та штучних дорогоцінних каменів органічного утворення, напівдорогоцінних та декоративних каменів. Дозволом для переміщення вказаного вантажу є експертний висновок встановленої форми на бланках сурової звітності.

Слід зазначити, що право на виконання відповідних експертних робіт мають, крім штатних співробітників Державного гомологічного центру, також позаштатні акредитовані експерти.

ТЕСТИ

1. Переміщення через митний кордон України товарів, що належать громадянам, у багажних відділеннях транспортних засобів, якими прямують ці громадяни або уповноважені ними особи, з оформленням багажних документів, це:

1. Переміщення товарів через митний кордон України у супроводжуваному багажі.
2. Переміщення товарів через митний кордон України у несупроводжуваному багажі.
3. Переміщення товарів через митний кордон України у вантажних відправленнях.

2. Особа, яка на підставі договору або належно оформленого доручення, виданого власником товарів і транспортних засобів, наділена правом вчиняти дії, пов'язані з пред'явленням цих товарів і транспортних засобів митним органам для митного контролю та митного оформлення при переміщенні їх через митний кордон України, або іншим чином розпоряджатися зазначеними товарами і транспортними засобами, це:

1. Уповноважена особа.
2. Митний брокер.
3. Митний декларант.

3. Юридична чи фізична особа, яка здійснює декларування товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, це:

1. Митний декларант.
2. Митний брокер.
3. Уповноважена особа.

4. Яка із перерахованих структур митниці контролює ввезення товарів на міжнародну виставку?

1. Митна варта.
2. Внутрішня митниця.
3. Зовнішня митниця.

5. Який строк зберігання товарів та інших предметів під митним контролем?

1. Протягом шести місяців, крім товарів та інших предметів з обмеженим строком зберігання.
2. Протягом дев'яти місяців, крім товарів та інших предметів з обмеженим строком зберігання.
3. Протягом трьох місяців, крім товарів та інших предметів з обмеженим строком зберігання.

6. Розпорядження товарами, пропущеними через митний кордон України без митного контролю, це:

1. Вільний обіг.
2. Тимчасове ввезення (вивезення).
3. Спеціальна митна зона.

7. Сукупність дій, пов'язаних із переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон України у відповідному напрямку, це:

1. Ввезення товарів і транспортних засобів на митну територію України, вивезення товарів і транспортних засобів за межі митної території України.
2. Митні процедури.
3. Митне забезпечення.

8. Адміністративне правопорушення, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений законодавством України порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України і за які передбачена адміністративна відповідальність, це:

- 1.Порушення митних правил.
2. Контрабанда.
3. Порушення митних процедур.

9. Встановлений законодавством України порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, це:

1. Митні правила.
2. Митні процедури.
3. Митне забезпечення.

10. Операції, пов'язані із здійсненням митного контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон України, митного оформлення цих товарів і транспортних засобів, а також із справлянням передбачених законом податків і зборів це:

1. Митні процедури
2. Митні правила.
3. Митне забезпечення.

ЗАДАЧІ

Задача № 1

Розрахуйте загальну та середню вартість охорони та супроводження транзитних товарів митною вартою по території України.

ВИХІДНІ ДАНІ ДО РОЗРАХУНКУ

1	Транспортні засоби	-4 одиниці (автотранспортні засоби, що заявлені для транзиту)
2	Відстань транзиту	- $(S) = 1000$ км (відстань маршруту, що визначила митниця відправлення)
3	Кількість осіб супроводження	- $(W) = 5$ чол.
4	Собівартість супроводження	- $(C) = 3$ дол. США (згідно з калькуляцією Держмиткому)
5	Собівартість одного кілометра руху	- $(A) = 0,33$ дол. США (км) згідно з калькуляцією Держмиткому)

Закінчення табл.

6	Курс дол. США (для розрахунку)	-8 грн. — 1 дол. США за станом на 1.01.2011 р.
7	Кількість машин супроводження	-(Wa)=2 одиниці (визначає митниця відправлення)

ПОПЕРЕДНІ ДАНІ ДЛЯ РОЗРАХУНКУ

1	(V) 50 км/год	Середня швидкість руху колони автотранспорту, що супроводжується митною охороною
2	10 год.	Дозволений сумарний час пресування колони транзитного автотранспорту на добу
3	3 дол. США/год.	Собівартість охорони та супроводження 1 інспектором митної охорони
4	0,33 дол. США/год.	Собівартість витрат одного кілометра пробігу автотранспортних засобів зі супроводженням митної охорони
5	2	Коефіцієнт, що враховує зворотний шлях до місця дислокації групи супроводження

РОЗДІЛ 7

ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ

Особливості митного оформлення при переміщенні вантажів через митний кордон. Декларування вантажів як структурний елемент системи митного оформлення. Специфіка оформлення документів при переміщенні вантажів через митний кордон. Роль Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності в системі митного регулювання

7.1. ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ПРИ ПЕРЕМІЩЕННІ ВАНТАЖІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН

При визначенні митно-тарифної політики з огляду на функціональну спрямованість однією із складових є система митного оформлення. При цьому під митним оформленням розуміють сукупність дій, пов'язаних з пропуском в Україну чи за її межі (у тому числі за умов тимчасового ввезення або тимчасового вивезення) товарів, майна та інших предметів, що переміщуються через митний кордон України.

Митне оформлення товарів та транспортних засобів є вимогою, виконання якої обов'язкове для реалізації права всіх фізичних та юридичних осіб на ввезення в Україну або (та) вивезення з України товарів, транспортних засобів та особистих речей. Тому всі товари та транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон України, підлягають митному оформленню, за виключенням випадків передбачених Митним кодексом України.

Метою митного оформлення є засвідчення відомостей, одержаних під час митного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, та оформлення результатів такого контролю, а також статистичного обліку ввезення на митну територію України, вивезення за її межі і транзиту через її територію товарів і транспортних засобів.

Воно здійснюється службовими особами митниці для забезпечення митного контролю та із застосуванням засобів державного регулювання ввезення чи вивезення товарів та інших предметів. При цьому існує виключне право на проведення митного оформлення тільки посадовим особам митних органів, які діють в межах свої компетенції.

Процедура митного оформлення є суттєвим важелем митно-тарифної політики який може стимулювати реалізацію економічних інтересів суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічних відносин, чи навпаки перешкоджати їх реалізації. Ускладнення процедури митного оформлення, збільшення кількості документів при проходженні товарів через митний кордон стає значним протекціоністським бар'єром. Так, за оцінками деяких експертів, під час митного оформлення імпортованих товарів підприємства змушені подавати масу документів та довідок, лише 10 % яких передбачено Митним кодексом України. Такий стан справ суперечить світовим тенденціям до скорочення кола питань, у вирішенні яких втручаються державні органи.

Система митного контролю та митного оформлення є адміністративними заходами, які здійснює держава при регулюванні зовнішньоекономічної діяльності. Ці адміністративні інструменти входять до системи митного управління зовнішньоекономічними зв'язками.

Для отримання або відправлення вантажів за кордон суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності повинен пройти на митниці процедуру акредитації. З цією метою на митницю, що обслуговує район реєстрації підприємства, подаються такі документи:

- облікова картка суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності;
- свідоцтво про державну реєстрацію;
- свідоцтво облстатуправління Комітету статистики України про надання підприємству статистичних кодів;
- статут підприємства та його нотаріально завірену копію;
- довідка обслуговуючого банку про відкриття рахунків;
- довідка про декларування валютних цінностей (форма № 2), завірена печатками податкової інспекції та уповноваженого відділення Національного банку.

Комплекс заходів системи митного оформлення можна класифікувати на три групи:

1. Митне оформлення — це засвідчення відомостей, одержаних під час здійснення митного контролю товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України. Відомості про такі товари надаються особами, які їх переміщують, або уповноваженими декларантами. Відомості зазначаються у митних деклараціях або заявляються усно посадовим особам митного органу.

2. Юридичне оформлення результатів митного контролю. здійснюється посадовими особами митного органу шляхом проставлення відтисків штампів та печаток, що належать до особистого митного забезпечення, на аркушах митної декларації та накладанням засобів митної ідентифікації на вантажні відсіки транспортних засобів, контейнери, приміщення, тощо.

3. Ведення статистичного обліку ввезення на митну територію України, вивезення за її межі і транзиту через її територію товарів і транспортних засобів.

Як вже зазначалось, система митного оформлення зовнішньоекономічних відносин є досить важливим інструментом регулювання даної сфери взаємовідносин. З однієї сторони, запровадження даного регулятивного механізму може стимулювати взаємовідносини у сфері міжнародних економічних зв'язків, з іншої, навпаки є досить серйозною протекціоністською перешкодою для експортерів чи імпортерів.

В будь-якій країні дії митних органів в ту чи іншу сторону суттєво впливають на ситуацію на кордоні. Так, наслідком впровадження в Україні системи «зеленого коридору», тобто спрощеної процедури проходження митного контролю та митного оформлення стало зняття багатьох проблем у зоні митного контролю. І, навпаки, ускладнення системи використання податкових векселів при імпорті товарів в Україну вплинуло не тільки на збільшення кількості митних документів та збільшення строку розмитнення вантажів, стільки на скорочення обсягів ввезення товарів.

Операції митного оформлення, порядок їх здійснення, а також форми митних декларацій та інших документів, що застосовуються під час митного оформлення товарів та транспортних засобів, та порядок їх заповнення визначаються Кабінетом Міністрів України.

Митне оформлення здійснюється в місцях розташування відповідних підрозділів митних органів протягом часу, що його встановлюють митні органи за погодженням з органами, уповноваженими здійснювати види контролю. Слід зазначити, що відповідно до міжнародних договорів, укладених в установленому законом порядку, митне оформлення у пунктах пропуску через митний кордон України може здійснюватися цілодобово.

Таким чином, митне оформлення здійснюється під час роботи митного органу. Законодавство України допускає можливість здійснення митного оформлення в інших місцях і поза часом роботи митного органу. У такому випадку зацікавлена особа повинна одержати на це згоду митного органу, що проводить митне оформлення. Усі витрати, зв'язані зі зміною місця і часу митного оформлення, оплачуються за рахунок зацікавленої особи.

Митному оформленню передують система процедур, які визначаються як попередні операції, вони мають сприяти прискоренню митного оформлення товарів і транспортних засобів. Митне оформлення розпочинається після подання митному органу митної декларації, а також усіх необхідних для здійснення митного контролю та оформлення документів відомостей щодо товарів і транспортних засобів, які підлягають митному оформленню. Свідченням прийняття товарів та документів на них до митного контролю та митного оформлення є проставлення відповідних відміток на митній декларації.

Існує суттєва різниця між здійсненням митного оформлення юридичних та фізичних осіб. Митне оформлення товарів або транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон фізичною особою може здійснюватись у будь-якому митному органі на всій митній території України, тобто це, як правило, пункт пропуску фізичної особи через митний кордон. Якщо товар ввозиться фізичною особою у формі несупроводжуваного багажу, то митне оформлення здійснюється за місцем проживання або тимчасового перебування даної особи.

Митне оформлення товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон юридичною особою, здійснюється митним органом, у зоні діяльності якого розташована дана юридична особа. Тобто, якщо митне оформлення товарів і транспортних засобів у повному обсязі відповідно до їх митного режиму здійснюється не в місці перетинання митного кордону, митному органі у пункті пропуску на митному кордоні України подаються транспортні, комерційні та інші супровідні документи, що містять відомості, достатні для прийняття рішення про можливість пропуску товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

Митне оформлення розпочинається після подання митному органу митної декларації, а також усіх необхідних для здійснення митного контролю та оформлення документів, відомостей щодо товарів і транспортних засобів, які підлягають митному оформленню. Перелік документів необхідних для проведення митного оформлення визначається митним режимом відповідно до якого проводиться оформлення та встановлюється КМУ.

До відомостей, які необхідно довести митному органу, необхідно віднести інформацію про місцезнаходження товарів та транспортних засобів, про готовність до митного контролю, відомості про особу, що надає товари та транспортні засоби до митного контролю, тощо.

Засвідчення митним органом прийняття товарів, транспортних засобів та документів на них до митного контролю та митного оформлення здійснюється шляхом проставлення відповідних відміток на митній декларації та товаросупровідних документах. Проставлення відтисків митного забезпечення на декларації посадовою особою митниці є моментом, після якого настає юридична відповідальність декларанта за відомості, що заявлені у декларації.

З метою здійснення митного контролю та митного оформлення товарів митним органом за вмотивованим письмовим розпорядженням керівника відповідного митного органу або його заступника можуть братися проби та зразки зазначених товарів для дослідження (аналізу, експертизи). Під зразком товару варто розуміти одиницю продукції, що є тотожною по структурі, складу і властивостям усієї партії товару. Під пробою розуміється оптимально необхідна частина зразка товару, тотожна по складу і властивостям всьому об'єкту дослідження. Оплата проведення дослідження (аналізу, експертизи) товарів здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

Проби і зразки товарів у процесі митного оформлення можуть бути отримані:

- митними органами зі своєї ініціативи чи з ініціативи осіб, що мають повноваження у відношенні товарів;
- іншими державними органами, що здійснюють контрольні функції на митному кордоні;

При цьому відбір проб та зразків для проведення митного контролю проводиться за розпорядженням начальника митниці або його заступника. Проведення досліджень здійснюється через мережу митних лабораторій, які мають відповідний статус (повноваження).

Взяття проб і зразків товарів для проведення їх досліджень здійснюється вибірково митними органами в рамках процедур митного контролю та митного оформлення. Метою досліджень зразків товарів та інших предметів є встановлення їх виду та найменування при вирішенні питань класифікації товарів згідно з Українським класифікатором товарів зовнішньоекономічної діяльності.

Зразки відбираються у разі виникнення сумнівів у правильності декларування товарів чи неподання до митних органів необхідних для митного оформлення документів, пов'язаних з досягненням мети досліджень зразків товарів та інших предметів.

Процедура взяття проб і зразків провадиться уповноваженою посадовою особою митного органу у присутності власника вантажу чи уповноваженої ним особи або двох понятьх.

У складних випадках (невідомий об'єкт дослідження, необхідність застосування спеціальних пристроїв або спеціальних знань тощо) керівник митного органу, може залучати до взяття проб і зразків спеціалістів та експертів відповідних митних лабораторій та інших уповноважених організацій.

Проби та зразки товарів беруться у мінімальній кількості, що забезпечує можливість проведення їх дослідження (аналізу, експертизи) за нормативами, затвердженими спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи. При цьому про взяття проб та зразків товарів, що перебувають під митним контролем, складається акт встановленої форми у чотирьох примірниках, які підписуються посадовою особою митного органу, що взяла проби і зразки, представниками відправника (одержувача) та перевізника вантажу, спеціалістом лабораторії, якщо він бере участь у процедурі взяття проб і зразків, залученими до процедури понятими.

Один примірник акта додається до взятих проб і зразків, один — передається представникові відправника (одержувача) вантажу, один — перевізникові, один — залишається у справах митного органу.

Декларанти мають право бути присутніми під час взяття проб та зразків товарів посадовими особами митного органу та інших органів державного контролю. Взяття проб та зразків товарів, що перебувають

під митним контролем, іншими органами державного контролю, а також декларантами здійснюється у присутності посадових осіб митних органів. Декларанти зобов'язані сприяти посадовим особам митних органів під час взяття проб та зразків товарів і здійснювати за свій рахунок вантажні та інші необхідні операції.

Окрема митна декларація на проби та зразки товарів не подається за умови, що відомості про них будуть наведені в митній декларації, яка подається щодо всіх товарів, які переміщуються через митний кордон України.

Декларанти мають право ознайомлюватися з результатами проведеного дослідження (аналізу, експертизи) взятих проб та зразків товарів та отримувати копії результатів досліджень (аналізів, експертиз).

Митні органи мають бути ознайомлені з результатами проведених досліджень (аналізу, експертизи) проб та зразків товарів, що перебувають під митним контролем, взятих іншими органами державного контролю, а також декларантами. Митним органам також повинні надаватися копії результатів таких досліджень (аналізів, експертиз).

Митні органи не відшкодовують витрат, понесених декларантом в результаті взяття проб та зразків товарів, що перебувають під митним контролем. Витрати на проведення дослідження (аналізу, експертизи) проб та зразків товарів, понесені митними органами та митними лабораторіями, особою, яка має повноваження щодо таких товарів, не відшкодовуються, крім випадків, коли таке дослідження (аналіз, експертиза) проводиться з ініціативи зазначеної особи.

Порядок взяття проб та зразків товарів, строк проведення їх дослідження (аналізу, експертизи), а також розпорядження ними встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Дослідження проб і зразків здійснюється у необхідний для його проведення термін, який не повинен перевищувати одного місяця з дня надходження проб і зразків до лабораторії, а також терміну зберігання товару. Дослідження проб і зразків товарів, що швидко псуються, здійснюється негайно.

Рішення, прийняте митним органом на підставі результатів проведеного лабораторного дослідження, доводиться до відома власника вантажу. Після закінчення дослідження непошкоджені проби і зразки товарів повертаються власникові або уповноваженій ним особі з оформленням відповідного акта.

Одержання проб і зразків іншими органами державного контролю проводиться в присутності посадових осіб митних органів і осіб, що мають повноваження у відношенні товарів, чи їхніх представників. Екземпляр акта одержання проб і зразків товарів направляється в відповідний митний орган або подається митному органу декларантом.

Результати проведених досліджень повинні бути доведені до відома митного органу для їх врахування при проведенні митного оформлення.

Витрати по відбору проб і зразків відносяться на осіб, що мають повноваження у відношенні товарів. Витрати на проведення дослідження, несуть митні органи, крім випадків, коли дослідження проводиться по ініціативі особи, що має повноваження щодо таких товарів.

Відповідно до законодавства України у ряді випадків передбачено спрощений порядок митного оформлення в залежності від суб'єкта та об'єкта митно-тарифних відносин. В даному випадку суб'єктами можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Так, друга глава Митного Кодексу України надає право на спрощення митних процедур для уповноважених економічних операторів.

Уповноважений економічний оператор – це підприємство, створене відповідно до законодавства України, діяльність якого відповідає наступним умовам:

- здійснення зовнішньоекономічної діяльності протягом не менше трьох років до дня звернення до митниці з заявою про надання статусу уповноваженого оператора економічної діяльності;

- відсутність на день звернення до митниці невиконаного зобов'язання із сплати митних платежів та пені;

- відсутність на день звернення до митниці заборгованості відповідно до податкового законодавства; в

- відсутність протягом трьох років до дня звернення до митниці фактів притягнення посадових осіб підприємства до адміністративної відповідальності за порушення митних правил за статтями 472, 482–485 Митного Кодексу України;

- наявність такої системи обліку товарів, яка дає змогу порівнювати документи і відомості, що надаються митним органам при здійсненні митного контролю та митного оформлення, з документами і відомостями про провадження господарської діяльності;

- відсутність на день звернення до митниці суми непогашеного грошового зобов'язання, визначеного за результатами документальної перевірки.

Статус уповноваженого економічного оператора надається підприємству митницею шляхом видачі сертифіката уповноваженого економічного оператора та включення його до Єдиного реєстру уповноважених економічних операторів. При цьому статус уповноваженого економічного оператора визнається на всій митній території України. Підприємству може бути видано сертифікати уповноваженого економічного оператора таких видів: на спрощення митних процедур; щодо надійності і безпеки; на спрощення митних процедур та щодо надійності і безпеки.

Уповноваженому економічному оператору, якому видано сертифікат на спрощення митних процедур, можуть бути надані такі спеціальні спрощення: здійснення митного контролю в першочерговому порядку; розміщення товарів на складі тимчасового зберігання закритого

типу без отримання дозволу митного органу; звільнення від надання гарантії при здійсненні внутрішнього митного транзиту товарів (крім підакцизних), якщо декларантом є уповноважений економічний оператор; митне оформлення товарів на об'єктах уповноваженого оператора економічної діяльності; подання однієї митної декларації, якщо протягом певного часу, погодженого з митним органом, товари неодноразово ввозяться на митну територію України або вивозяться за її межі однією особою за одним зовнішньоекономічним договором.

Якщо уповноваженому економічному оператору видано сертифікат щодо надійності і безпеки, то можуть бути надані такі спеціальні спрощення: зменшений обсяг відомостей, які необхідно надати митному органу до прибуття на митну територію України та/або вибуття за межі митної території України товарів, транспортних засобів комерційного призначення; тимчасове зберігання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що перебувають під митним контролем, у приміщеннях, на відкритих та критих майданчиках уповноваженого оператора економічної діяльності; зняття митного забезпечення без отримання дозволу митниці; відправка товарів з приміщень, відкритих та критих майданчиків уповноваженого оператора економічної діяльності без пред'явлення їх митному органу відправлення.

У випадку надання уповноваженому економічному оператору сертифікату на спрощення митних процедур та щодо надійності і безпеки, можуть бути надані одночасно спеціальні спрощення, визначені як в першому так і в другому випадку.

В залежності від об'єкта переміщення через митний кордон товари, що підлягають митному оформленню у спрощеному порядку можна класифікувати на дві групи.

До першої групи, відносяться товари необхідні для здолання суспільно небезпечних наслідків: стихійного лиха (повінь, землетрус, сніжна замет та ін.); аварій, тобто збитків, заподіяних транспортним засобам, вантажам в процесі їх перевезення; епідемії (швидке і безупинне поширення інфекційної хвороби в межах визначеної групи чи населення визначеного регіону).

До другої групи, відносяться товари затримка митного оформлення яких може привести до їх псування, заподіяння шкоди або невиконання міжнародних угод.

Визначення випадків і умов застосування спрощеного порядку митного оформлення залежить від мети ввезення (вивезення) товарів, з урахуванням насамперед суспільних інтересів, а також від характеру і властивостей товарів.

Спрощений порядок передбачає спрощення процедури митного оформлення і скорочення часу його проведення, але в рамках і з дотриманням основних принципів митного оформлення. Наприклад, при митному оформленні товарів у спрощеному порядку може допускати-

ся декларування митному органу зведень про вантаж не в митній декларації за установленою формою, а у виді транспортних та інших документів, передача товарів власнику без їхнього фактичного приміщення на склад тимчасового збереження, доставка товарів у визначене митним органом місце їхньої доставки, здійснення митного оформлення в пріоритетному порядку і недотримання ряду інших умов й вимог, що діють при митному оформленні.

Митне оформлення здійснюється митним органом, як правило, протягом однієї доби з часу пред'явлення товарів і транспортних засобів, що підлягають митному оформленню, подання митної декларації та всіх необхідних документів і відомостей. Митне оформлення вважається завершеним після виконання митним органом митних процедур, визначених ним відповідно до заявленого митного режиму.

Таким чином, митне оформлення товарів та транспортних засобів починається з моменту подання митному органу митної декларації та пакету документів до неї та закінчується після проведення всіх необхідних митних процедур для випуску предметів у відповідний митний режим. Зазначені процедури мають бути проведені у мінімальні строки. У разі обставин, які не дають змогу провести митне оформлення у зазначений термін в повному обсязі, митний орган має право його продовжити.

Результати проведення митного оформлення предметів, що переміщуються через митний кордон країни, засвідчуються проставленням відтисків особистого митного забезпечення на митній декларації, що є дозволом на використання таких предметів у відповідності до обраного митного режиму.

Досить суттєвим моментом у взаємовідносинах митних органів і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності є фіксація суперечностей в юридичних документах. У разі відмови у митному оформленні та пропуску через митний кордон України товарів і транспортних засобів митний орган зобов'язаний видавати заінтересованим особам письмове повідомлення із зазначенням причин відмови та вичерпним роз'ясненням вимог, виконання яких забезпечує можливість митного оформлення та пропуску цих товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

У разі даному випадку посадова особа митного органу має поінформувати особу, що подала декларацію, про причини відмови. Документальним підтвердженням зазначеної відмови є картка відмови у пропуску на митну територію України чи митному оформленні товарів та інших предметів з відривним талоном відмови у пропуску на митну територію України чи митному оформленні товарів. Порядок оформлення відмови у пропуску на митну територію України чи митному оформленні товарів та інших предметів встановлюється Державною митною службою України.

Картка відмови з відривним талоном заповнюється в усіх випадках відмови у пропуску на митну територію України чи митному оформленні товарів та інших предметів, пред'явлених до митного контролю митному органу України підприємством, перевізником чи декларантом.

Картка й талон заповнюються посадовою особою митного органу, яка прийняла рішення про неможливість пропуску на митну територію України чи митного оформлення задекларованого митному органу вантажу, спричинену наявними обставинами (заборонаю до переміщення через митний кордон, заявленим режимом, поданими документами, несплатою належних митних та інших платежів тощо).

Після оформлення Картки заповнений відривний талон відокремлюється та передається підприємству, перевізнику або декларанту. На підставі оформленого митним органом талона підприємство або перевізник чи особа, уповноважена на декларування, має право оскаржити дії митного органу до:

- регіональної митниці;
- Державної митної служби України — стосовно дій митниць центрального підпорядкування та рішень регіональних митниць;
- суду (арбітражного суду).

7.2. ДЕКЛАРУВАННЯ ВАНТАЖІВ ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ

Обов'язковою умовою митного оформлення вантажів є їх декларування. Декларування — це заява за встановленою формою (письмовою, усною, шляхом вчинення дій) точних даних про мету переміщення через митний кордон товарів та інших предметів, про самі товари та інші предмети, а також будь-яких відомостей, необхідних для митного контролю та митного оформлення.

Декларування здійснюється в наступних основних випадках: при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон України; при зміні митного режиму (наприклад, у випадку, коли товар, що зберігався на митному складі, продається покупцю, режим митного складу міняється на режим випуску для вільного використання); в інших випадках, обумовлених актами чинного митного законодавства (наприклад, товари, розміщені відповідно до митного режиму митний склад, підлягають повторному митному оформленню, що передбачає подачу нової митної декларації, при анулюванні ліцензії на право відкриття та експлуатації митного ліцензійного складу та ліквідації митного ліцензійного складу).

Умови та порядок застосування форм декларування, перелік відомостей, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення, визначаються Кабінетом Міністрів України, а порядок

заповнення митних декларацій та інших документів, що застосовуються під час митного оформлення товарів і транспортних засобів, встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи.

Результати декларування товарів і транспортних засобів можуть бути використані посадовими особами митного органа в різних цілях, а саме: правоохоронних (для боротьби з контрабандою й іншими порушеннями митних правил), податкових (як податкову декларацію), для адміністративного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (з метою здійснення квотування, ліцензування і т.д.), організації інших видів державного контролю на митному кордоні (ветеринарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного і т.д.), ведення зовнішньоторговельної (митної) статистики і ін.

Принцип митного декларування означає, що всі основні дані, необхідні для розрахунку розмірів податків та зборів і виконання митних формальностей, повинні бути представлені безпосередньо особою, що переміщує товар через митний кордон України (власником товару, його володільцем і т.д.), чи митним брокером. Очевидно, що такий порядок одержання інформації для митних цілей не виключає можливості свідомого надання декларантом митному органу недостовірних чи неточних відомостей.

Основними формами декларування є письмова й усна. Законодавство передбачає можливість застосування інших форм декларування наприклад, шляхом здійснення конклюдентних дій. У сучасній митній практиці декларування через здійснення конклюдентних дій практикується в міжнародних аеропортах, де організована система «зелених коридорів». Пасажир, не складаючи письмової декларації, самим фактом вибору «зеленого коридору» заявляє митниці про відсутність товарів, що підлягають оподаткуванню або заборонених до ввезення (вивезення) товарів.

У митному законодавстві місце декларування визначається окремо для товарів і транспортних засобів. Місце декларування товарів визначається за місцем проведення митного оформлення.

Порядок визначення місця декларування транспортних засобів розрізняється у залежності від виду транспортного засобу та характеру перевезення — пасажирського чи вантажного (зовнішньоторговельного).

Товари і транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон України, декларуються митному органу, який здійснює митне оформлення цих товарів і транспортних засобів. При цьому транспортні засоби, що використовуються для переміщення товарів, декларуються одночасно з цими товарами.

Морські, річкові та повітряні судна декларуються митному органу в порту чи аеропорту прибуття на митну територію України або в порту чи аеропорту відправлення з митної території України.

Порожні транспортні засоби та транспортні засоби, які перевозять пасажирів, декларуються в місці перетину митного кордону України або в митному органі за місцем розташування власника транспортного засобу.

Терміни подачі митної декларації встановлюються Державною митною службою України. При цьому вони не можуть перевищувати 10 днів з дати представлення товарів і транспортних засобів митному органу.

Особливі терміни декларування встановлюються для транспортних засобів, що перевозять пасажирів, і порожніх транспортних засобів: не пізніше трьох годин після перетину митного кордону в разі в'їзду транспортних засобів і не пізніше чим за три години до перетинання митного кордону для транспортних засобів, що виїжджають. Такі скорочені терміни подачі митної декларації ставлять за мету, крім іншого, звести до мінімуму незручності, що виникають при пасажирських перевезеннях через необхідність проведення митного оформлення і здійснення митного контролю, а також прагнуть скоротити час перебування транспортних засобів на транспортних вузлах (в аеропортах, морських і річкових портах, залізничних станціях, пунктах пропуску автомобільного транспорту).

При переміщенні через митний кордон фізичними особами товарів, які не призначені для виробничої чи іншої комерційної діяльності і знаходяться в ручній поклажі і супроводжуваному багажі, митна декларація подається одночасно з представленням товарів.

Товари, що переміщуються через митний кордон України фізичними особами, декларуються цими громадянами або уповноваженими ними особами на підставі нотаріально засвідченого доручення. Декларування товарів та транспортних засобів, які належать підприємствам, здійснюється безпосередньо власником або на підставі договору іншими підприємствами, що допущені митницею до декларування. Підприємства допускаються митницею до декларування на підставі свідоцтва про визнання їх як декларантів.

Поняття декларанта, як суб'єкта митно-тарифних відносин, є одним із найважливіших в системі митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно до визначення термінів, які вживаються в митному законодавстві України, декларант — це юридична чи фізична особа, яка здійснює декларування товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України.

У відносинах з митними органами інтереси підприємств та громадян можуть представляти митні брокери та інші особи на підставі відповідного договору, укладеного з підприємством, або нотаріально посвідченої довіреності (доручення), виданої громадянином.

Митним брокером може бути виключно резидент України, в той час, коли декларантом товарів і транспортних засобів, що належать громадянам, можуть бути громадяни, наділені відповідним чином

оформлені повноваженнями, незалежно від того, резидентами якої країни вони являються.

Законодавство України визначає, що декларантами товарів і транспортних засобів, що належать громадянам, можуть бути як посередники (митні брокери), так і громадяни, уповноважені власниками зазначених товарів і транспортних засобів на здійснення декларування нотаріально посвідченими дорученнями.

Декларантом може бути тільки особа, яка має чітко визначені повноваження, щодо товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон та підлягають декларуванню, а також відповідно до зазначених повноважень реалізує право на декларування, виконує встановлені законодавством обов'язки та несе передбачену законодавством відповідальність, пов'язану з декларуванням.

Безумовне право декларування шляхом заявлення за встановленою формою (письмовою, усною, шляхом вчинення інших дій) точних відомостей про товари і транспортні засоби, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення мають підприємства або громадяни, які відповідно до чинного законодавства є власниками товарів та транспортних засобів, що декларуються. Слід мати на увазі, що декларування товарів і транспортних засобів, власником яких є підприємство, можливе працівником даного підприємства, який має відповідні повноваження.

Таким працівником може бути особа, яка відповідно до установчих документів, є розпорядником фінансових та матеріальних цінностей, або особа, зарахована до штату даного підприємства, якій розпорядником коштів у встановленому законодавством порядку надані повноваження щодо декларування товарів і транспортних засобів, що належать вказаному підприємству (шляхом видання відповідного наказу та видачі доручення). При декларуванні за встановленою письмовою формою і відповідно до порядку ведення в митних органах обліку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, відомості про таким чином уповноважену особу, в тому числі — зразок її особистого підпису та зразок відтиску печатки підприємства, якими засвідчуються відомості, заявлені даною особою в митній декларації, повинні бути внесені до облікової картки суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, форма якої визначена спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи.

Особливо слід зазначити, що при декларуванні товарів і транспортних засобів безпосередньо підприємством — власником таких товарів і транспортних засобів, адміністрація даного підприємства самостійно визначає особу, що здійснює декларування. Однак, митний орган має право рекомендувати адміністрації підприємства заміни зазначеної особи, якщо у процесі її роботи буде встановлений недостатній рівень

знань з питань декларування або невиконання (неналежного виконання) нею обов'язків декларанта.

Посередницька діяльність митного брокера віднесена законодавством України до видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню. Таким чином, зазначений вид господарської діяльності може здійснюватись виключно на підставі ліцензії, тобто документу державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на провадження посередницької діяльності митного брокера протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов. Законодавство України передбачає можливість здійснення зазначеної діяльності як юридичною, так і фізичною особою за умови її реєстрації в установленому порядку як суб'єкта підприємницької діяльності.

Для отримання свідоцтва про визнання підприємства декларантом, воно має бути зареєстровано як юридична особа на території України і мати у своєму штаті осіб, уповноважених на декларування, які отримали відповідні кваліфікаційні свідоцтва. За видачу свідоцтв про визнання підприємства декларантом стягується збір у розмірі, встановленому Кабінетом Міністрів, при цьому Державна митна служба України веде реєстр підприємств, що здійснюють декларування на підставі договору. Видане свідоцтво діятиме безстроково за умов відсутності порушень підприємства та його щорічної перереєстрації. Свідоцтво про визнання підприємства декларантом не може бути передане іншій особі.

Підприємство, що здійснює декларування на підставі договору, повинно зберігати всю документацію, пов'язану із здійсненням своєї діяльності протягом п'яти років, починаючи з календарного року, наступного після року митного оформлення товару.

Підприємство, що здійснює декларування на підставі договору, має право від свого імені за рахунок і за дорученням власників вантажу самостійно здійснювати такі операції в галузі митної справи:

- декларувати товари, транспортні засоби та інші предмети;
- подавати митному органу України документи, необхідні для митного оформлення;
- пред'являти митниці товари, транспортні засоби та інші предмети, що декларуються;
- забезпечувати сплату митних платежів, установлених для товарів, транспортних засобів та інших предметів, що декларуються;
- виконувати в межах своєї компетенції інші дії, необхідні для митного оформлення та митного контролю товарів і транспортних засобів, що декларуються;
- оскаржувати у встановленому порядку рішення митних органів України.

При цьому, підприємство, що здійснює декларування на підставі договору, зобов'язане:

- ◆ заявляти за затвердженою формою відповідно до прийнятих строків дані про товари та їх митні режими, а також інші відомості, необхідні для митного оформлення;

- ◆ на вимогу митного органу пред'являти митниці товари, транспортні засоби та інші предмети, що переміщуються через митний кордон України;

- ◆ надавати митному органу України документи, що містять відомості, необхідні для здійснення митного контролю та оформлення;

- ◆ перевіряти дійсність документів, отриманих від власника вантажу;

- ◆ на вимогу митного органу України бути присутнім при митному оформленні товарів і транспортних засобів та сприяти працівникам митниці під час митного оформлення вантажів;

- ◆ здійснювати визначення кількості, завантаження, розвантаження, перевантаження товарів, виправлення пошкодженої упаковки, відкриття упаковки, пакування чи перепакування товарів, що підлягають митному оформленню;

- ◆ правильно нараховувати митні платежі;

- ◆ сплачувати митні платежі, встановлені для задекларованих товарів, якщо це передбачено угодою підприємства, що здійснює декларування на підставі договору, з власником вантажу;

- ◆ здійснювати контроль за своєчасною і повною сплатою платежів власником платежу;

- ◆ сприяти при необхідності проведенню ветеринарного, фітосанітарного та інших видів державного контролю, якому підлягають задекларовані товари, транспортні засоби та інші предмети;

- ◆ дотримуватись умов та обмежень щодо використання товарів, транспортних засобів та інших предметів, розпоряджатись ними, якщо митне оформлення не завершено;

- ◆ негайно інформувати митні органи про пошкодження тари й упаковки, невідповідність товарів відомостям про них у транспортних, комерційних та інших документах, які стосуються митної справи;

- ◆ забезпечувати відповідність використовуваних ним засобів автоматичного оброблення інформації та програмних продуктів засобам автоматичного оброблення інформації та продуктам, що використовуються митними органами України;

- ◆ подавати для ознайомлення суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності (на їх вимогу) свідоцтво про визнання підприємства декларантом;

- ◆ вести реєстр укладених договорів із власниками вантажів та пред'являти митниці (на її вимогу) угоди між підприємствами, що здійснює декларування на підставі договору та власниками вантажів;

- ◆ перевіряти повноваження власника щодо належності йому товарів та інших предметів;

- ◆ надавати консультації власникам вантажів щодо вимог митного законодавства України;

- ◆ користуватися послугами виключно осіб, уповноважених на декларування, які зараховані до штату підприємства, що здійснює декларування на підставі договору;

- ◆ протягом трьох робочих днів інформувати митницю про факти прийому на роботу або звільнення з роботи особи уповноваженої на декларування;

- ◆ забезпечити відповідність знань осіб, уповноважених на декларування, які зараховані до штату підприємства, що здійснює декларування.

При митному оформленні підприємство, що здійснює декларування на підставі договору виконує обов'язки і несе відповідальність у повному обсязі як власник, що самостійно переміщує товари чи інші предмети через митний кордон України.

Взаємовідносини підприємства, що здійснює декларування на підставі договору, з власником вантажу базуються на договірній основі. Такий договір укладається у письмовій формі. Власник вантажу повинен давати доручення на виконання перелічених функцій тільки в цілому. Доручення на виконання одних і тих самих функцій щодо партії вантажів декільком підприємствам обмеження повноважень зазначеного підприємства виконанням тільки частини цих функцій або виконання операцій у межах однієї функції не дозволяються.

Декларанти можуть бути присутніми під час митного оформлення товарів і транспортних засобів, які пред'являються ними для такого оформлення. Присутність декларантів при митному оформленні обумовлено необхідністю надання додаткової інформації усно або письмово, надання додатково витребуваних митним органом документів, роз'яснення положень щодо партії товарів які декларуються, тощо. Необхідно зазначити, що у таких випадках декларант має бути присутнім при проведенні митного оформлення тільки на вимогу посадової особи митного органу.

На вимогу посадової особи митного органу, декларант має бути присутнім обов'язково на таких етапах митного оформлення: огляд та переогляд товарів та транспортних засобів та огляд та переогляд ручної поклажі та багажу. У разі відсутності декларанта посадова особа митного органу має право відмовити у митному оформленні у визначеному законодавством порядку. Зазначені заходи відносяться до основних видів митного контролю та призначені для визначення відповідності або невідповідності відомостей зазначених в митній декларації відомостям про предмети, які фактично надані для митного контролю.

Суперечки між підприємством, що здійснює декларування на підставі договору, та власником вантажу вирішуються відповідно до чинного законодавства України. При цьому митні органи України не не-

суть відповідальності перед власниками вантажів за дії чи бездіяльність представницького підприємства-декларанта у тому числі і за затримку митного оформлення товарів, якщо така сталася внаслідок неналежного виконання зазначеним підприємством своїх обов'язків.

Основним документом, на базі якого здійснюється декларування вантажів, є вантажна митна декларація, оформлення якої є обов'язковою умовою допуску вантажів до процесу розмитнення.

Вантажна митна декларація (ВМД) — письмова заява встановленої форми, що подається митному органу й містить відомості про товари, які переміщуються через митний кордон України, та митний режим, у який вони заявляються, а також інформацію, потрібну для здійснення митного контролю, митного оформлення, митної статистики, нарахування податків, зборів та інших платежів.

Вантажна митна декларація є уніфікованим документом, сформованим відповідно до міжнародних стандартів аналогічних документів інших країн. Типова форма вантажної митної декларації розроблена Радою митного співробітництва на підставі бланку, прийнятого як уніфікований документ в ЄС, і вперше почала застосовуватись з 1 вересня 1989 р. З 1 січня 1993 р. ВМД використовується для декларування і митного оформлення товарів та інших предметів, які переміщуються через митний кордон України.

ВМД містить точні дані про мету переміщення через митний кордон товарів та інших предметів, про самі товари та інші предмети, про відправника, отримувача та декларанта вантажу, спосіб і порядок переміщення вантажів, умови поставки, спосіб розрахунків. Вносяться інші відомості, необхідні для митного оформлення, в тому числі і про нарахування митних та інших обов'язкових платежів. Одним з основних понять при декларуванні товару є самостійний вибір декларантом митного режиму.

Даний документ заповнюється на кожну партію товару або яких-небудь предметів (майна) за умови, якщо стосовно даних товарів або предметів встановлено один і той самий митний режим тобто, на:

- товари, що переміщуються на адресу одного одержувача за одним перевізним документом (транспортною накладною, коносаментом тощо), відповідно до правил (порядку) перевезення товарів відповідним видом транспорту, передбачених законодавством України та міжнародними договорами, укладеними в установленому законодавством порядку.
- партію товарів, що переміщуються трубопровідним транспортом або лініями електропередачі, визначається в порядку, установленому спеціальними актами законодавства України;
- товари, що належать підприємствам та переміщуються в ручній поклажі одним громадянином у пасажирському відділенні (салоні) транспортного засобу, яким прямує цей громадянин, відповідно до

правил (порядку) перевезення ручної поклажі цим видом транспорту, передбачених законодавством України та міжнародними договорами, укладеними в установленому порядку.

Кабінет Міністрів України визначив коло товарів, декларування яких проводиться з заповненням вантажної митної декларації:

- ◆ на товари, що переміщуються через митний кордон України підприємствами й митна вартість яких перевищує суму, еквівалентну 100 ЄВРО;

- ◆ на товари, що підлягають державному експортному контролю;

- ◆ на товари, що переміщуються в митному режимі митного складу;

- ◆ на підакцизні товари, що переміщуються через митний кордон України підприємствами;

- ◆ на товари, що безпосередньо ввозяться громадянами в супроводжуваному багажі або пересилаються в несупроводжуваному багажі, надходять на адреси громадян у вантажних відправленнях, міжнародних поштових відправленнях та міжнародних експрес-відправленнях і сумарна митна вартість яких перевищує 1000 ЄВРО та/або 100 кг, крім випадків, передбачених законодавством України;

- ◆ на товари, що безпосередньо вивозяться громадянами й сукупна митна вартість яких перевищує 200 ЄВРО, крім випадків, передбачених законодавством України;

- ◆ на товари незалежно від їх митної вартості в інших випадках, передбачених законодавством України.

Існують випадки, коли партія вантажу оформлюється по декільком деклараціям. Так, за окремими вантажними митними деклараціями форми МД-2 декларуються автомобілі та окремі номерні вузли до них, що ввозяться в Україну й підлягають реєстрації в органах ДАІ МВС України.

Окремі ВМД на товари, що входять до однієї партії, оформлюються незалежно від фактурної вартості цих товарів за наявності в партії:

- товарів, до яких застосовуються різні митні режими;

- товарів, за які в межах одного зовнішньоекономічного договору (контракту) передбачено розрахунки різних форм (наприклад, бартер та грошові розрахунки) чи в різній валюті, або якщо за частину товару розрахунки між сторонами договору (контракту) не здійснюються;

- товарів, що переміщуються за різними зовнішньоекономічними договорами (контрактами), у тому числі на виконання посередницьких договорів;

- товарів, що підлягають експортному контролю, і товарів, що не підлягають експортному контролю;

- товарів, визнаних відповідною Комісією з питань гуманітарної допомоги гуманітарною допомогою, і товарів, які не визнано гуманітарною допомогою.

Окремі ВМД на товари, що входять до однієї партії, можуть оформлюватися незалежно від фактурної вартості цих товарів у таких ви-

падках: при декларуванні товарів, проданих у магазині безмитної торгівлі; при випуску товарів з митного ліцензійного складу (далі — МЛС); за наявності в партії товарів, що підлягають сертифікації, та товарів, що не підлягають сертифікації (у разі потреби).

Разом з цим необхідно відмітити, що в деяких випадках одна ВМД може бути оформлена на декілька партій товарів:

- ◆ при декларуванні відповідно до митного режиму транзиту товарів, що одночасно надходять на прикордонну станцію за місцем увезення товарів на митну територію України з однієї станції відправлення, розташованої за межами України, від одного вантажовідправника на адресу одного вантажоодержувача на одну станцію призначення, розташовану за межами України, незалежно від кількості залізничних накладних на дрібні, контейнерні чи по вагонні відправлення;

- ◆ при декларуванні міжнародних поштових відправлень (далі — МПВ) незалежно від кількості митних декларацій CN 23 за умови, що в цих МПВ переміщуються товари одного найменування одним відправником на адресу одного одержувача в одному митному режимі, пред'явлені одночасно до митного контролю;

- ◆ при декларуванні машин, обладнання, механізмів, установок, приладів тощо, які класифікуються за одним товарним кодом згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності як складений товар, але з урахуванням особливостей транспортування та монтажу ввозяться на митну територію України в розібраному стані на кількох транспортних засобах (за кількома товаротранспортними накладними) на адресу одного одержувача;

- ◆ при декларуванні однорідних товарів, що перевозяться залізничним транспортом, якщо перевезення цих товарів можна здійснити за однією накладною;

- ◆ при декларуванні консолідованих вантажів під час розміщення їх на митних ліцензійних складах транспортно-експедиційних організацій, включених до переліку підприємств — резидентів України, під час провадження якими зовнішньоекономічної діяльності застосовується режим сприяння;

- ◆ при випуску товарів з митних ліцензійних складів;

- ◆ при декларуванні товарів, проданих у магазині безмитної торгівлі.

Товари або майно, вартість яких перевищує 100 ЄВРО, декларуються митницею за умови наявності відомостей про нього у вантажній митній декларації. На товари, вартість яких нижча 100 ЄВРО, ВМД не заповнюється. Такий товар, крім підакцизних товарів, декларується на підставі відомостей про них у супровідних та інших документах.

Вантажна митна декларація складається з уніфікованого адміністративного документа форми МД-2 на п'яти зброшурованих основних аркушах різного кольору та уніфікованого адміністративного документа форми МД-3 на такій самій кількості зброшурованих додаткових

аркушів різного кольору. У необхідних випадках використовують додаткові аркуші, що дає можливість декларувати одночасно до 99 найменувань товарів та інших предметів однієї партії і щодо яких встановлено єдиний митний режим. Якщо при декларуванні використовується формуляр-специфікація (МД-8), то по такій декларації можливо провести митне оформлення не більш ніж 256 товарів.

Митний орган залишає собі два аркуші декларації і відповідні додаткові аркуші до неї для державного митного контролю. Один аркуш використовують для державної статистики, а другий повертають декларанту. Бланк вантажної митної декларації має 4 розділи, позначені літерами А, Б, С, Д, і 56 граф, позначених арабськими цифрами або цифрою і літерою (наприклад, 15а, 17а). Частина граф містить підрозділи. Розділи і графи (за незначним винятком) супроводжуються текстовими позначеннями, що вказують на відомості, про які має заявити декларант.

Відповідно до вимог заповнення певних типів вантажної митної декларації декларант самостійно вписує відомості у необхідні графи декларації. Графу 47 і розділ В (йдеться про нарахування обов'язкових платежів) декларант може не заповнювати з метою прискорення проходження вантажів через митний кордон. Якщо ця графа і розділ декларантом не заповнені, це робить митний орган. Розділи А, С, Д, заповнюються виключно митним органом після декларування товарів та інших предметів і пред'явлення їх декларантом до митного оформлення.

Якщо для зазначення необхідних відомостей, що вимагаються у відповідній графі, не вистачає місця, їх можна подавати на зворотному боці декларації. Такий запис засвідчується декларантом, а у графі роблять позначку «див. на звороті». На зворотному боці документа допускається проставлення відміток і штампів інших контролюючих органів: санітарного, ветеринарного, фітосанітарного, радіологічного, екологічного тощо. ВМД і додаткові аркуші до неї заповнюють українською (російською) мовою на друкарській машинці або комп'ютері.

Існують також певні правила заповнення вантажної митної декларації для різних випадків переміщення товарів та інших предметів через митний кордон України: експорт товарів, експорт майна, експорт комплектного об'єкта, ордерні поставки, транзит іноземних товарів через територію України, імпорт товарів майна комплектного об'єкта тощо.

Як загальний порядок заповнення граф вантажної митної декларації, так і особливий порядок заповнення ВМД відповідно до конкретного митного режиму, визначається Держмитслужбою України.

ВМД на товари, що належать підприємствам, складаються на партію товарів за умови, що до всіх товарів цієї партії застосовується єдиний митний режим. Якщо партія складається з товарів, що мають різні коди згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), а також якщо товари з однаковим кодом згідно з УКТ ЗЕД мають різні дані (країну походження, ознаки та харак-

теристики, що впливають на рівень оподаткування, тощо), то відомості зазначаються на додаткових аркушах ВМД (форми МД-3).

ВМД заповнюється державною мовою за допомогою комп'ютера. Під час заповнення ВМД може застосовуватися іноземна мова, якщо переклад державною мовою назв суб'єктів або фірмового (комерційного) найменування товару є недоцільним та істотно не впливає на принцип здійснення заходів тарифного або нетарифного регулювання.

Разом з ВМД подається її електронна копія, яка використовується для прискорення проведення процедури митного оформлення товару і митної статистики зовнішньоекономічної діяльності. Інформація, внесена до електронної копії ВМД, повинна відповідати інформації, внесеній декларантом до оригіналу. Форма та структура електронної копії ВМД, або ВМД, що подається тільки в електронному вигляді, кодуювання символів, засоби пересилання визначаються Державною митною службою.

Під час митного оформлення товарів у деяких випадках, а саме:

- при митному оформленні вантажів (товарів), що надійшли на митну територію України як гуманітарна допомога;
- при митному оформленні товарів у режим тимчасового ввезення (вивезення);
- при митному оформленні запасів, призначених для споживання, що поставляються на транспортні засоби;
- при митному оформленні товарів, що продані в магазині безмитної торгівлі протягом календарного місяця, та українських товарів, які перебувають в магазині безмитної торгівлі, що ліквідується;
- під час розміщення товару на митному ліцензійному складі, власником якого є транспортно-експедиційна організація, у режимі митного складу;
- при митному оформленні товарів та інших предметів, що передаються на тимчасове зберігання;
- замість уніфікованого адміністративного документа форми МД-3 допускається застосування формуляра-специфікації форми МД-8.

Для контролю за багаторазовим переміщенням через митний кордон України транспортних засобів використовується вантажна митна декларація типу «31 АТЗ». Кожне переміщення автотранспортного засобу через митний кордон України здійснюється за умови подання в пункті пропуску через митний кордон України четвертого примірника ВМД типу «31 АТЗ». Після завершення контролю на кордоні примірник ВМД АТЗ повертається водію.

Особлива форма передбачена для декларації транспортних засобів, що переміщуються фізичними особами через митний кордон України (незалежно від їх вартості) — МД-7.

Дана декларація заповнюється власником транспортного засобу або його довіреною особою, що безпосередньо здійснює переміщення

транспортного засобу індивідуального користування, номерного вузла чи агрегату через митний кордон України.

В декларації зазначаються прізвище, ім'я, по батькові особи, що переміщує транспортний засіб (номерний вузол чи агрегат) і дається зобов'язання про зворотнє ввезення/вивезення, транзит із зазначенням терміну (число, місяць, рік) та країни призначення. Ця інформація завіряється підписом особи, що переміщує транспортний засіб (номерний вузол чи агрегат), з проставленням дати подання такого зобов'язання.

Особа, що переміщує транспортний засіб (номерний вузол чи агрегат), засвідчує своїм особистим підписом відповідність заявлених ним даних до фактичних, проставляє дату заповнення МД-7 та подає її разом з потрібними документами до митного оформлення. З метою прискорення митного оформлення транспортного засобу індивідуального користування (номерного вузла чи агрегату) за згодою особи, яка переміщує через митний кордон України транспортний засіб (номерний вузол чи агрегат), можливе заповнення МД-7 декларантом.

Митна декларація приймається та реєструється митним органом у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України або уповноваженим ним органом. З моменту прийняття митної декларації посадовою особою митного органу, з'являється виникнення зобов'язань декларанта по сплаті передбачених законодавством митних платежів, а також момент подання ним дозвільних документів відповідних державних органів, передбачених чинним законодавством. Тобто, момент прийняття митної декларації означає одночасне набуття декларантом юридичної відповідальності за повноту та достовірність відомостей, заявлених ним у митній декларації, та наявність документів, подання яких передбачене діючим законодавством України.

Характеризуючи принцип митного декларування, слід особливо зазначити, що митне законодавство зв'язує виникнення зобов'язання по сплаті митних платежів з подачею не всякого документа, що містить інформацію про товари і транспортні засоби, що підлягають митному контролю та митному оформленню, а тільки митної декларації, що використовується для декларування товарів та транспортних засобів, тобто письмової заяви за встановленою формою, яка подається митному органу і містить в собі точні відомості щодо товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України, необхідні для їх митного оформлення або переоформлення. Так, наприклад, попереднє повідомлення не може привести до появи податкового зобов'язання, оскільки законодавством України не встановлена вимога щодо подання митному органу гарантії сплати зборів та податків.

Складовими умовами, необхідними для прийняття митної декларації є:

- декларування товарів та транспортних засобів, тобто заявлення декларантом за встановленою письмовою формою точних відомостей

про товари і транспортні засоби, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення;

- подання разом з митною декларацією комерційних супровідних та інших необхідних документів щодо задекларованих товарів і транспортних засобів ;

- встановлення митним органом факту, що митна декларація містить в собі всі необхідні відомості і до митної декларації додані всі необхідні документи.

Слід зазначити, що перші дві умови є водночас обов'язками декларанта, незалежно від того, яка особа здійснює декларування товарів і транспортних засобів (підприємства та громадяни, яким належать дані товари і транспортні засоби, або інші уповноважені ними особи). Таким чином, декларант зобов'язаний вчинити дії, зміст та обсяг яких необхідні для прийняття митної декларації митним органом.

Оскільки декларування шляхом подання митної декларації являє собою заявлення за встановленою письмовою формою точних відомостей про товари і транспортні засоби, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення, митна декларація не може бути прийнята митним органом, якщо відомості, внесені до неї, не відповідають встановленій формі або вона не містить в собі всіх відомостей, передбачених встановленою формою, або якщо до неї не додані зазначені в ній документи.

Встановлення митним органом факту, що митна декларація містить в собі всі необхідні відомості і до митної декларації додані всі необхідні документи, означає результат перевірки посадовою особою митного органу наданих документів на предмет наявності передбачених законодавством підстав для прийняття митної декларації (підтвердження повноважень декларанта, дотримання декларантом форми декларування, заповнення ним всіх розділів та граф митної декларації відповідно до порядку її заповнення, а також перевірку комплектності документів, наданих разом з митною декларацією).

Тобто, встановлення митним органом факту, що митна декларація містить в собі всі необхідні відомості і до митної декларації додані всі необхідні документи, не означає перевірку посадовою особою митного органу (в межах її повноважень) відомостей, заявлених декларантом в митній декларації, а також їх відповідності характеристикам та ознакам товарів та інших предметів, що декларуються з використанням митної декларації. Отже, факт прийняття митним органом митної декларації не може являти собою дозвіл митного органу на використання товарів і транспортних засобів в цілях, заявлених митниці.

Таким чином, прийняття митної декларації є окремою операцією з митного оформлення, яка здійснюється до початку перевірки посадо-

вою особою митного органу відомостей, заявлених декларантом у митній декларації. Фіксація дати і часу прийому митної декларації митним органом передбачає проставлення посадовою особою митного органу, що її прийняла, відміток на бланку митної декларації та відповідного запису (реєстрації) у документах митного органу.

Відмітки посадової особи на митній декларації проставляються у вигляді відтиску одного з видів особистих митних забезпечень. В залежності від виду митної декларації, що подається декларантом митному органу, для фіксації моменту прийому митної декларації можуть використовуватись різні види особистих митних забезпечень та різні способи реєстрації митної декларації у справах митного органу.

Так наприклад, прийняття митної декларації форми МД-2, МД-3 потребує відтиску особистого митного забезпечення № 2 (штамп «Під митним контролем»), наявність на митній декларації реєстраційного номеру та реєстрацію митної декларації в обліковому журналі. При застосуванні митної декларації форми МД-4 прийняття митної декларації потребує проставлення відтиску особистого митного забезпечення № 1 (особистої номерної печатки) та реєстрації факту прийняття митної декларації в облікових справах митного органу.

Таким чином, незалежно від виду митної декларації, що використовується при здійсненні митного контролю та митного оформлення, необхідною умовою її прийняття є проставлення на її бланку відтиску особистого митного забезпечення, використання якого передбачене для даного виду митної декларації, засвідчення такого відтиску особистим підписом посадової особи митного органу, яка прийняла митну декларацію, та реєстрація прийнятої митної декларації у справах митного органу.

Починаючи з моменту прийняття митної декларації митним органом, митна декларація набуває статус документу, який свідчить про факти, що мають юридичне значення. Тобто з зазначеного моменту, вона та (або) додані до неї документи не можуть бути відкликані декларантом, а внесення будь-яких змін та доповнень до них є можливим лише з дозволу посадових осіб митного органу, уповноважених на надання зазначеного дозволу, та виключно у випадках, передбачених чинними законодавчими та нормативно-правовими актами з митної справи.

При цьому, слід особливо підкреслити, що, оскільки декларування передбачає заявлення за встановленою формою точних відомостей про товари і транспортні засоби, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення, а здійснення декларування є обов'язком декларанта, можливість внесення змін до митної декларації має розглядатись митним органом після оцінки даної ситуації на предмет наявності в діях декларанта ознак порушень митних правил, відповідальність за які передбачена законодавством України.

В окремих випадках з дозволу митного органу відомості, зазначені у митній декларації, можуть бути змінені чи доповнені, а подана митна декларація відкликана. Слід акцентувати увагу на тому, що зміна, доповнення чи відкликання можуть бути здійснені лише до моменту прийняття митним органом митної декларації до митного оформлення.

Зміна, доповнення та відкликання митної декларації після її прийняття митним органом до митного оформлення не допускаються. Внесення до митної декларації змін чи доповнень, які мають істотне значення для застосування процедур митного контролю щодо товарів і транспортних засобів або впливають на умови оподаткування товарів чи застосування до них заходів нетарифного регулювання, здійснюється шляхом подання митному органу нової митної декларації, якщо це дозволяється відповідно до законодавства.

Посадові особи митних органів не мають права заповнювати митну декларацію, змінювати чи доповнювати відомості, зазначені в митній декларації, за винятком внесення до неї відомостей, що належать до компетенції митних органів.

Митний орган не вправі відмовити в прийнятті митної декларації, якщо декларантом виконано всі умови, встановлені законодавством України. Письмове повідомлення декларанту про відмову в прийнятті митної декларації та причини такої відмови оформлюються у вигляді картки відмови, яка підписується посадовою особою митного органу, якій декларантом була надана митна декларація та яка прийняла рішення про відмову.

Вмотивованість відмови повинна базуватись відповідним посиланням на вимоги конкретних актів, виданих органами, які уповноважені законодавством України на визначення засад митної справи, а також організацію та забезпечення здійснення митної справи. При цьому не допускається посилання на нормативні документи, видані спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи.

Один примірник картки відмови видається декларанту, а другий, з підписом декларанта про отримання картки відмови, зберігається у встановленому порядку у справах митного органу. Примірник картки відмови, який передається декларанту, є підставою для його звернення до судових органів з метою оскарження дій митного органу (або посадових осіб митного органу).

Крім класичної вантажної митної декларації існують інші різновиди вантажної митної декларації: тимчасова (неповна), періодична, попередня та спеціальна.

Якщо на момент надходження транспортних засобів, товарів та інших предметів подання належним чином оформленої вантажної митної декларації з об'єктивних причин неможливе, оформлюється тимчасова або неповна митна декларація, і здійснюється випуск вантажів

до вільного обігу під зобов'язання керівника підприємства про подання вантажної митної декларації, оформленої за правилами, у термін до 30 днів з дня випуску товарів у вільний обіг.

Таким чином, тимчасова, чи неповна, декларація подається, коли декларант у силу особливих причин не може подати повну декларацію. Найчастіше декларант виявляється нездатним надати повну декларацію через відсутність необхідної інформації, неотримання в термін необхідних для декларування документів. Тимчасову декларацію митний орган дозволяє подавати в окремих форс-мажорних ситуаціях (при наданні термінової гуманітарної допомоги населенню, що постраждало в результаті стихійних лих, і т.д.).

Механізм використання неповної декларації має свої особливості. По-перше, вона може бути подана тільки з дозволу митного органа, що проводить митне оформлення. При цьому обов'язково враховуються характеристики підприємства, умови сплати необхідних податків та зборів у повному обсязі. По-друге, неповна декларація повинна містити основні відомості, необхідні для митних цілей (насамперед інформацію, що дозволяє ідентифікувати товари, що декларуються, транспортні засоби, якими вони переміщуються через митний кордон України). По-третє, протягом установленого митним органом терміну декларант зобов'язаний надати всю відсутню інформацію для подачі повної декларації (тому неповну декларацію інакше називають тимчасовою).

Неповна декларація відрізняється від звичайної митної декларації тільки обсягом інформації, що заявляється митному органу. Причому, як уже відзначалося, декларант протягом установленого терміну зобов'язується надати усі відсутні документи і відомості митному органу, для проведення митного оформлення даної партії товарів.

Подача тимчасової декларації допускається, якщо декларант не може подати повну декларацію (ВМД) у силу особливих причин, під якими розуміються:

- відсутність на дату подачі декларації сформованої товарної партії, яка може бути фактично пред'явлена митному органу;
- неможливість визначення кількості, якості товарів і їхньої вартості на дату подачі ВМД.

Тимчасова декларація заповнюється відповідно до порядку заповнення ВМД, який діє у відношенні митного режиму, що заявляється, з урахуванням деяких особливостей: зазначається кількість товарів, що планується перемістити через митний кордон без вказівки номерів і дат транспортних документів; інші відомості, що залежать від кількості і якості товару, вказуються орієнтовно; митні податки та збори розраховуються, виходячи з умовної (тимчасової) оцінки товару, що базується на цінній інформації Державної митної служби України або визначеної одним з інших методів визначення митної вартості.

Не пізніше 30 днів після випуску товарів у вільний обіг декларант представляє в митний орган, що проводив митне оформлення цього товару, повну вантажну митну декларацію.

При регулярному переміщенні через митний кордон тією самою особою однорідних товарів, на одних і тих самих умовах та підставах, за одним контрактом в незмінному режимі митний орган може дозволити такій особі подавати періодичну митну декларацію, яка оформляється на переміщення товарів за певний погоджений з митним органом період.

Додатковою підставою для проведення митного оформлення по періодичній декларації є наявність підприємства-резидента у реєстрі підприємств, що користуються режимом сприяння зовнішньоекономічній діяльності.

При цьому митний орган може дозволити такому підприємству подавати періодичну митну декларацію, яка оформлюється на товари, що переміщуються протягом певного періоду (який, як правило, не перевищує 30 днів), погодженого з митним органом.

У термін до 30 днів з дати оформлення періодичної митної декларації підприємство зобов'язане подати митну декларацію, заповнену в порядку, установленому для випуску товарів у вільний обіг.

Кабінетом Міністрів України визначені товари, які не дозволяється декларувати з застосуванням періодичної декларації: міжнародна технічна та гуманітарна допомога; що підлягають експортному контролю; наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги й прекурсори; спеціальні технічні засоби для зняття інформації з каналів зв'язку, інші засоби негласного отримання інформації; що переміщуються трубопровідним транспортом та лініями електропередачі; продовольчу сировину, сировину для лікарських засобів, харчові продукти, відходи виробництва, хімічні, біологічні, радіоактивні речовини, які підлягають санітарно-епідеміологічному контролю.

Перед застосуванням до транспортних засобів і товарів відповідного митного режиму може подаватись попередня митна декларація. Вона подається перевізником одночасно з пред'явленням транспортних засобів та товарів або з дозволу митних органів не пізніше наступного робочого дня після пред'явлення товарів. Подання попередньої митної декларації при ввезенні на митну територію України підакцизних товарів є обов'язковим. Порядок подання попередньої митної декларації, її форма та порядок відомостей, що зазначаються у ній, встановлюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи.

Попередня декларація є одним із видів документів контролю за доставкою вантажів, які за своєю суттю являють собою гарантію перед Державою стосовно встановлених нею для підприємств та громадян обов'язків. Особливості застосування попередньої декларації полягають, по-перше, у визначенні права декларанта попередньо заявити митному органу про намір особи, якою він у встановленому порядку

уповноважений, здійснити ввезення та декларування товарів і транспортних засобів. По-друге, попередня декларація передбачає внесення (до або на момент її прийняття митним органом) платежів, які підлягають сплаті при ввезенні на митну територію України.

Оскільки попередня митна декларація подається митному органу до моменту фактичного ввезення товарів і транспортних засобів на митну територію України, вона, залишаючись за своєю суттю фінансовою гарантією, не передбачає обов'язковості заявлення декларантом всіх відомостей щодо заходів нетарифного регулювання діяльності суб'єктів в сфері зовнішньоекономічних відносин. Але така норма не звільняє підприємство або громадянина, що переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон України, надати митному органу, в зоні діяльності якого здійснюється їх переміщення через митний кордон, відповідних дозвільних документів, передбачених чинним законодавством України в якості умов їх ввезення в Україну.

Попередня митна декларація — це документ, що складається на бланку уніфікованого адміністративного документа форми МД-2 (МД-3), містить у собі відомості про товари, які будуть ввезені на митну територію України. При цьому перелік відомостей, що заявляються в ній декларантом, визначаються Держмитслужбою України.

Слід мати на увазі, що надане законодавством України право декларанта подавати попередню митну декларацію, передбачає можливість (за власним бажанням декларанта) подати митному органу попередню митну декларацію, щодо товарів і транспортних засобів, на які не поширюються вимоги щодо обов'язковості її подання.

Спеціальна митна декларація використовується при спрощеній формі проведення митного оформлення. Так, в Україні при проведенні Чемпіонату Європи по футболу в 2012 році спеціальна митна декларація використовувалась при перетині кордону для офіційних осіб УЄФА, команд учасниць чемпіонату та журналістів які висвітлювали дані спортивні змагання.

ВМД — основна, але не єдина форма декларування товарів в торговому обігу. Товари, митна вартість яких менше суми, еквівалентної 100 ЄВРО включно, декларуються шляхом представлення в митний орган письмової заяви, складеної у довільній формі. У цьому випадку як митну декларацію можуть використовуватися товаросупровідні комерційні й інші документи.

Форма і порядок подачі митної декларації на поштові відправлення визначаються нормами міжнародного права. Товари та інші предмети, які переміщуються в міжнародних поштових відправленнях (далі — МПВ) юридичних та фізичних осіб (крім особистих листів громадян), підлягають декларуванню митним органам.

Для декларування товарів та інших предметів, які переміщуються в МПВ, використовуються уніфіковані міжнародні бланки встановлених

форм згідно з положеннями Актів Всесвітнього поштового союзу: митна декларація CN 23 (обов'язкова при пересиланні посилок, можлива при пересиланні дрібних пакетів, бандеролей) та ярлик «Митниця CN 22» (можливий при пересиланні дрібних пакетів та бандеролей). Дані форми затверджені Протоколом Статуту Всесвітнього поштового союзу (Сеул, 1994 р.).

У разі відправлення юридичною особою за межі митної території України МПВ або надходження на адресу юридичної особи МПВ з-за кордону, крім зазначених вище бланків, для декларування товарів використовується бланк вантажної митної декларації.

В разі недеklarування відправником товарів або за відсутності митної декларації CN 23 (ярлика «Митниця CN 22») до МПВ, що надійшло на адресу фізичної особи чи відправляється за межі митної території України фізичною особою, працівник міжнародного місця поштового відправлення, тобто, виробничого підрозділу оператора відповідного поштового зв'язку, складає акт, форма та порядок заповнення якого визначаються Державним комітетом зв'язку та інформації.

7.3. СПЕЦИФІКА ОФОРМЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ПРИ ПЕРЕМІЩЕННІ ВАНТАЖІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН

Відповідно до законодавства, особи, які переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон України або здійснюють діяльність, контроль за якою покладено на митні органи, зобов'язані надавати цим органам документи та відомості, необхідні для здійснення митного контролю. Подання митним органам документів та відомостей, необхідних для здійснення митного оформлення покладається на осіб, які переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон України чи провадять діяльність, контроль за якою покладено на митні органи.

Перелік документів та відомостей, необхідних для здійснення митного оформлення й порядок їх подання визначаються Кабінетом Міністрів України. Як правило такі переліки містяться в Типових технологічних схемах пропуску через державний кордон України автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників. В залежності від способу переміщення товарів, їх характеру, кількісних та вартісних розмірів, мети переміщення і таких інших факторів митним органам можуть подаватись різні документи. Основне правило, яке при цьому діє полягає в тому, що такому поданню підлягають усі документи та відомості необхідні для здійснення, у передбаченому обсязі, митного контролю.

Визначення переліку документів, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення конкретних товарів і транспортних засобів, залежить від заявленого декларантом митного режиму щодо таких товарів і транспортних засобів, їх характеру, осіб, яким вони належать, вимог відповідних законодавчих та нормативно-правових актів щодо окремих (додаткових) умов та порядків переміщення конкретних товарів і транспортних засобів через митний кордон України та (або) їх митного контролю та митного оформлення, вимог міжурядових та (або) міждержавних угод, учасниками яких є Україна.

Документи, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення, подаються митному органу при: перетинанні товарами і транспортними засобами митного кордону України; декларуванні товарів і транспортних засобів; повідомленні митного органу про намір здійснити переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України; здійсненні митними органами інших контрольних функцій.

Для того щоб зрозуміти роль та місце кожного з документів який надається при проходженні процедури митного оформлення розглянемо всю сукупність документів, які необхідні для проведення зовнішньоторговельної операції. До зовнішньоторговельних документів відносяться документи, які на різних етапах реалізації зовнішньоторговельної угоди виконують певні специфічні функції.

Усю сукупність зовнішньоторговельних документів можна систематизувати на: оперативно-зовнішньоторговельні, комерційні, розрахункові, транспортні, страхові, дозвільні, митні та інші документи. Дана класифікація подана у схемі 7.3.1.

Схема 7.3.1. Систематизація зовнішньоторговельних документів

Перелічені документи перевіряються посадовими особами митних органів до прийняття рішення про пропуск товарів і транспортних засобів через митний кордон України, або рішення про їх випуск та використання у відповідності до обраного митного режиму.

Перевірка документів полягає у ознайомленні з їх відомостями з точки зору відповідності діючим правилам митного законодавства й повноті їх оформлення. Посадова особа митних органів має право вимагати від декларанта подання додаткових документів, необхідних для митного контролю. Наприклад, у відповідності до Порядку визначення митної вартості товарів та інших предметів у разі переміщення їх через митний кордон України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 05.10.98 № 1598 митні органи повинні вимагати подання копії експортної декларації країни відправлення, а також прайс-листа виробника та продавця товару.

До **оперативно-зовнішньоторговельних** документів відносяться, документи із забезпечення виробництва експортних товарів та документи по підготовки товару до відвантаження.

Документи із забезпечення виробництва експортних товарів видаються на підприємстві для купівлі виробів чи матеріалів, необхідних для виробництва чи виготовлення товарів, які замовлені покупцем чи будуть запропоновані для продажу. Основними серед них є: доручення на покупку товару, інструкція з виготовлення, наряд на вивіз товару зі складу, таблиця фактурування, інструкція упаковки, наряд на внутрішнє транспортування, внутрішні адміністративні документи.

Основними функціональними завданнями документів з підготовки товару до відвантаження є підтвердження резервування місця для відправки товару бажаним транспортним засобом, готовність партії товару до відвантаження, вид упаковки та інше. В документацію з підготовки товару до відвантаження входять: заявка на фрахтування, інструкція з відправки, доручення на відвантаження, ордер на перевезення, ордер на відправку, повідомлення про розподіл документів, дозвіл на поставку.

Комерційні документи, мають містити вартісну, якісну та кількісну характеристику товарів і транспортних засобів. До них відносяться — договір (угода), рахунок (проформа-рахунок), специфікація, рахунок-фактура, пакувальний лист, сертифікат якості, тощо.

Зовнішньоекономічний контракт — це матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів та спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

Рахунок-фактура виписується продавцем на партію товарів, що відправляються, у ньому містяться відомості про кількість товару, ціну за одиницю товару і загальну суму партії товару, що відправляється, а також дата, найменування та адреса продавця та покупця, номер контракту, скорочений опис товару, відомості щодо кількості місць та упа-

ковки, умови платежу, умови доставки, найменування банку, що здійснює платіж та інші необхідні дані. Як правило рахунки виписуються в тій валюті, в якій встановлено ціну в контракті.

Так як рахунок-фактура є вимогою продавця до покупця щодо сплати зазначеної в ньому суми, то основне функціональне навантаження рахунку-фактури — це розрахунковий документ. Тому рахунок-фактура надається: до торгово-промислової палати — для отримання сертифікату походження товару; до адміністративних органів — для отримання ліцензії; до транспортно-експедиторських фірм — для перевезення вантажу, в банк — для отримання належного з покупця платежу; до митних органів — для визначення декларантом митної вартості переміщуваних товарів з метою нараховування митних платежів.

Існує чотири типи рахунків-фактур:

- попередня фактура — це перелік цін, який надається експортером потенційному закордонному покупцеві на етапі, коли ще не укладено договір на продаж та покупку товарів і ведуться попередні переговори;

- комерційний рахунок-фактура — це вимога оплати за продані товари, запропонована експортером імпортеру. Вона містить наступні дані: опис товарів; кількість; ціна за одиницю і сумарну ціну продажу; умови доставки; умови платежу;

- сертифікований рахунок-фактура — це комерційний рахунок-фактура, яка містить висновок експортера щодо стану відправлених товарів або країни їх виготовлення;

- консульський рахунок-фактура — це комерційний рахунок-фактура, який складений за формою, встановленою в країні експортера, консульством країни покупця. Головне призначення консульського рахунку-фактури — надання допомоги уряду країни покупця при контролі над імпортом, тому її завіряють консульською печаткою.

Рахунок-специфікація — це комерційний рахунок, який поєднує реквізити як рахунку, так і специфікації.

Проформа-рахунок виписується при постачанні товарів на безготівковій основі і містить відомості щодо ціни товару і загальної вартості, але не є розрахунковим документом, оскільки не містить вимоги щодо сплати зазначеної в ньому суми.

За допомогою розрахункових, тобто платіжних документів, підприємство доручає своєму банку провести виплату певної суми у вказаній валюті названої країни. А у випадку, коли валюта знаходиться в іншій країні, або за домовленим способом, або через інші банківські операції, пов'язані з виплатою грошових коштів відправнику (власнику) закупленої партії товару у вказаний строк або за певними документами.

До **розрахункових**, а в окремих класифікаціях вони мають назву документів з платіжних банківських операцій відносяться: платіжні документи на перерахування сум митних та інших платежів; вексель,

письмове зобов'язання; документи про надання фінансових гарантій; та інші документи.

До платіжних документів на перерахування сум митних та інших платежів відносяться платіжні доручення, касові ордери. Використовуються для підтвердження сплати митних та інших обов'язкових платежів на депозитні рахунки митних установ.

Вексель, письмове зобов'язання — це документ встановленої форми, який видається суб'єктом підприємницької діяльності у сплату ввізного (вивізного) мита, податків та зборів, що підлягають сплаті при ввезенні (вивезенні). Митне законодавство України передбачає використання векселя у наступних випадках:

- При ввезенні в Україну давальницької сировини для переробки у готову продукцію. Якщо за давальницьку сировину податки та збори не нараховуються, використовується письмове зобов'язання;

- При закупівлі іноземним замовником на Україні давальницької сировини для її переробки у готову продукцію. Якщо за давальницьку сировину податки та збори не нараховуються, використовується письмове зобов'язання;

- При відстроченні сплати податку на додану вартість при ввезенні (пересилці) товарів на митну територію України при оформленні безмитного ввезення на територію України майна у якості внеску іноземного інвестора в статутний фонд;

- При оформленні безмитного ввезення на територію України майна по договорах(контрактах) про спільну інвестиційну діяльність;

- При здійсненні митного оформлення вивезення давальницької сировини для її переробки в готову продукцію за межами митної території України.

У разі переміщення транзитом підакцизних та інших, окремо визначених Державною митною службою України товарів, митним органам можуть бути представлені наступні документи, що підтверджують наявність фінансових гарантій: витяг банку про внесення грошової застави, або гарантійний лист уповноваженого Держмитслужбою банку, або страховий поліс уповноваженої Держмитслужбою страхової компанії, або гарантійний документ уповноваженого Держмитслужбою незалежного фінансового посередника.

До інших платіжних документів відносяться — інструкція з банківського переказу, заявка на банківську трату, повідомлення про інкасовий платіж, повідомлення до оплати товару за товарним акредитивом, заявка на банківську гарантію, гарантійний лист за товарним акредитивом, інкасове доручення, заявка на товарний акредитив, товарний акредитив, повідомлення про відкриття товарного акредитиву, перевідний вексель, простий вексель, боргове зобов'язання.

Для розмитнення вантажу з експортно-імпортних операцій обов'язково необхідно пред'явити документи, що підтверджують проведення

платежів за отриманий або відправлений вантаж. Це фінансові та банківські документи при здійсненні експортно-імпортних операцій.

В окремих випадках, при виникненні диспропорцій в торгівлі з окремими країнами держава може запроваджувати додаткові обов'язкові банківські документи. Так, певний час при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності з країнами, які перебували в межах Радянського Союзу була запроваджена довідка про надходження попередньої оплати за продукцію, що відвантажується в країни СНД, з метою контролю за надходженням на територію України коштів за зовнішньоекономічними контрактами. Вона видавалася банками, уповноваженими Національним банком України.

Транспортні документи — це документи, які безпосередньо супроводжують товари та транспортні засоби, тобто це документи на підставі яких товари та транспортні засоби переміщуються через митний кордон. Транспортні документи виписуються вантажоперевізником для підтвердження того, що товар прийнято для перевезення. Тобто транспортним документом є документ, який свідчить про завантаження вантажу на транспортний засіб, відправлення або прийняття його під відповідальність. Такі документи призначені для надання посвідчень про укладання контракту перевезення, про прийняття товарів (перевізником) і, у деяких випадках, для посвідчення права власності, тобто права власника цих документів на володіння відповідними товарами.

До транспортних документів насамперед відносяться товарно-транспортні накладні; Carnet TIR (книжка МДП), якщо вантаж доставляється автотранзитом через декілька країн Західної Європи; свідоцтво про допущення транспортного засобу до перевезення; документи, які застосовуються при підтвердженні витрат на доставку товарів.

Товарно-транспортні накладні — це документи, які супроводжують транспортні засоби. Свідчать про укладення договору на перевезення вантажів. Залежно від обраного виду транспорту, яким переміщуються вантажі, у якості товаротransпортного документа може використовуватись: міжнародна автомобільна накладка (CMR); авіаційна вантажна накладна (Air Waybill); залізнична накладна СМГС; коносамент (bill of Lading); інші встановлені документи (морська накладна, штурманська розписка, вантажний маніфест, фрахтовий маніфест, контейнерний маніфест, підтвердження про фрахтування тоннажу, фрахтовий рахунок, заявка-вимога про відправку, якщо вантаж доставляється морем; гарантійний лист; дорожня відомість; дорожні листи; бордеро; поштова квитанція — у разі доставки товару поштою).

Carnet TIR (книжка МДП) свідчить про перевезення товарів та інших предметів за умовами згідно Конвенції МДП 1975 року. Може використовуватись при здійсненні перевезень вантажів з використанням автомобільного виду транспорту. Наявність книжки МДП підтверджує допущення

транспортного засобу до перевезення вантажів під митними печатками та пломбами та дійсність фінансової гарантії. Дає підстави митним органам виставляти позов до національного гарантійного об'єднання (АСМАП) у разі не доставлення вантажів до митниць призначення.

Свідоцтво про допущення транспортного засобу до перевезення. При перевезенні вантажів автомобільним транспортом перевізники-резиденти України допускаються до перевезень вантажів під митним забезпеченням за умови наявності у них: ліцензії Міністерства транспорту України на право здійснення міжнародних перевезень вантажів автомобільним транспортом (крім перевезень до країн СНД) та свідоцтва про допущення дорожнього транспортного засобу до перевезення вантажів під митними печатками і пломбами, виданого митними органами України. При переміщенні товарів за книжкою МДП наявність свідоцтва обов'язкова.

Документи, які застосовуються при підтвердженні витрат на доставку товарів використовуються декларантами для визначення митної вартості товарів. В якості таких документів можуть використовуватися: документ, що визначає відносини сторін в угоді по наданню послуг по доставці товарів від місця відправлення до місця призначення; рахунок-фактура від виконавця угоди доставки, що містить реквізити сторін, суму та умови платежу, а також предмет платежу; банківські платіжні документи, що підтверджують факт сплати послуг по доставці у відповідності до виставленого рахунку-фактури.

При переміщенні товарів чи інших предметів через митний кордон України всі транспортні документи повинні містити обов'язкові реквізити, а саме: найменування продавця та покупця, адреса, номери телефонів; назва документа, дата і місце його виписки; номер контракту і його дата підписання; найменування товару, його описання і кількість; вид упаковки і маркування.

Страхові документи свідчать про взаємовідносини між страховиком та застрахованим. Вони засвідчують, що товар застраховано від визначених ризиків і що у разі виникнення цих ризиків ціну товару буде відшкодовано власникові або одержувачеві товару. Збитки, понесені від незазначених ризиків, не підлягають відшкодуванню з боку страхових компаній. При цьому, в багатьох країнах існує перелік типових ризиків (всі ризики або визначені ризики), від яких обов'язково страхується вантаж.

До них відносяться: страховий поліс, страховий сертифікат, страховий лист, страхова об'ява, каверпот.

Страховий поліс містить докладні відомості про перелік ризиків, які покриваються, і є посвідченням укладення договору про страхування. В страховому сертифікаті, який підписується експортером та страховою компанією, вказується вартість товару, і наводяться докладні відомості про відвантаження, а також про ризики, які покриваються. Страховий лист оформляється страховим брокером і є посвідчен-

ням того, що були розпочаті дії щодо оформлення страхового полісу чи сертифікату.

До **дозвільних** документів відносяться різного виду дозволи профільних органів державного регулювання зовнішньоекономічних операцій.

Схема основних дозволів державних органів при проведенні процедури митного оформлення подана у схемі 7.3.2.

При цьому, основними документами, що дозволяють ввезення чи вивезення певних товарів з України є: експортні та імпорتنі ліцензії; лист-погодження Мінекономіки; картка реєстрації (обліку) зовнішньоекономічного договору (контракту); разова (індивідуальна ліцензія на здійснення зовнішньоекономічної операції); наряд-замовлення; дозвільні документи органів Держстандарту; дозволи закладів Міністерства охорони здоров'я України; сертифікат Комітету по контролю за наркотиками; ветеринарне свідоцтво; сертифікат якості органів Держхлібінспекції; дозволи органів екологічного контролю; висновок Державного гомологічного центру; фітосанітарний сертифікат; дозвіл/висновок ДСЕСКУ; дозволи Міністерства освіти і науки України; дозволи Міністерства культури; ліцензія НБУ на операції з валютними цінностями; довідка про декларування валютних цінностей; висновок експертизи з енергозбереження; висновок (дозвіл) Держкомтаємниці; дозвіл Укрчастьнагляду; ліцензія СБУ на право реалізації спеціальних технічних засобів негласного контролю;

В окремих випадках відносно певних груп товарів можуть застосуватись нетарифні заходи регулювання. Найбільш поширеними є кількісні обмеження. Коли діє система ліцензування чи квотування, або одночасно і ліцензування, і квотування необхідне оформлення ліцензії на експорт або імпорт товарів, що підпадають під режим ліцензування, квотування. Вона вимагається з метою встановлення раціональної структури експорту та захисту внутрішнього ринку України. Даний документ видається Мінекономіки України та представляється митним органам під час декларування товарів, що підлягають ліцензуванню.

Лист-погодження Мінекономіки представляється до митних органів, якщо ціна, обумовлена у зовнішньоекономічній угоді, відрізняється від індикативної ціни.

Картка реєстрації (обліку) зовнішньоекономічного договору (контракту) є документом встановлено зразка, який надається у випадках, коли зовнішньоекономічний договір (контракт) підлягає реєстрації та обліку. Документ потрібен при експорті окремих видів товарів.

Наряд-замовлення є підтвердженням проведеного обліку експортно-імпорتنих операцій суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України всіх форм власності, які здійснюються відповідно до міжнародних договорів України про торговельно-економічне співробітництво, укладених від імені Уряду та центральних органів державної виконавчої влади України. Видається Мінекономіки та його уповноваженими підрозділами.

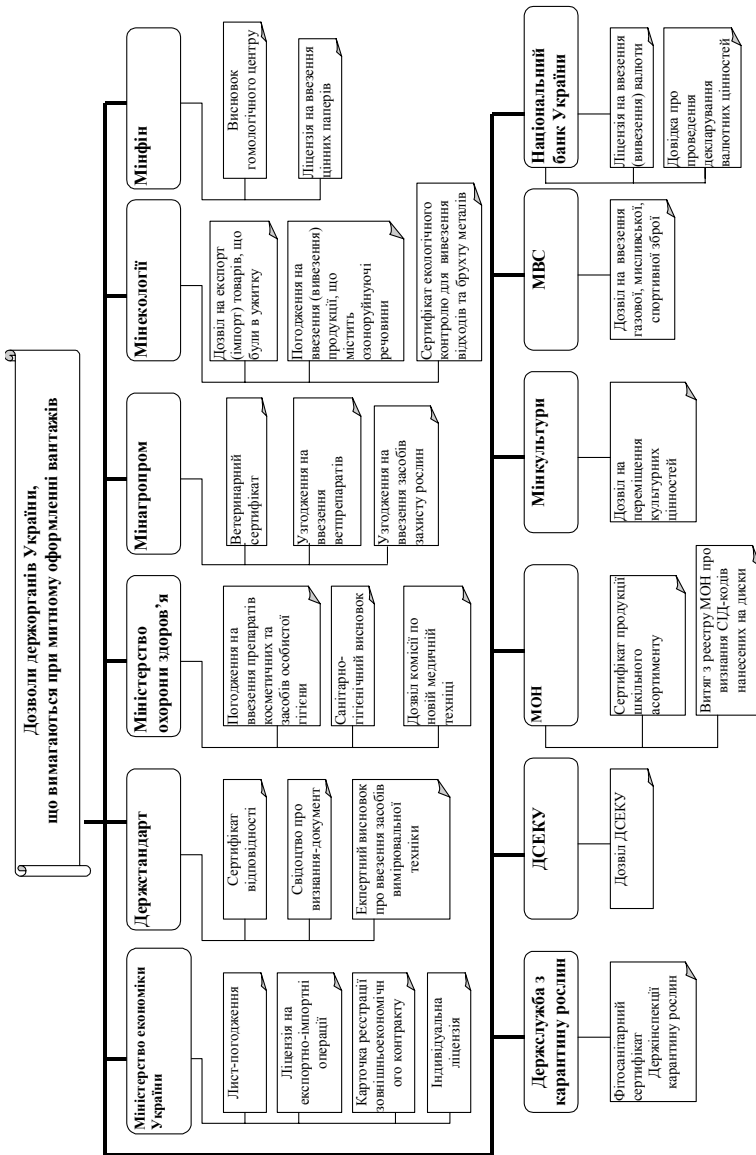

Схема 7.3.2 Класифікація дозволів при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності

Разова (індивідуальна ліцензія на здійснення зовнішньоекономічної операції) видається Мінекономіки для здійснення кожної зовнішньоекономічної операції суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності, до якого згідно зі ст. 37 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» застосовані спеціальні санкції.

До дозволів органів Держстандарту відносяться наступні документи:

- сертифікат відповідності — документ, що видається органами Державного комітету України із стандартизації, метрології та сертифікації або уповноваженим (акредитованим) ним органом та підтверджує відповідність продукції (товару), яка ввозиться і реалізується на території України, обов'язковим вимогам норм і стандартів, що діють в Україні. При ввезенні товарів груп 01-24 згідно з УКТ ЗЕД представлення сертифіката відповідності (свідоцтва про визнання) є обов'язковою умовою для перевезення таких товарів через митний кордон.

- свідоцтво про визнання — документ, що видається Держстандартом України або уповноваженим (акредитованим) ним органом на підставі іноземного сертифіката та підтверджує відповідність продукції (товару), яка ввозиться і реалізується на території України, обов'язковим вимогам норм і стандартів, що діють в Україні.

- висновок територіального органу Держстандарту на ввезення засобів виміральної техніки (ЗВТ) — підтверджує відповідність ЗВТ вимогам статті Закону України «Про метрологію та метрологічну діяльність». Видається територіальними органами Держстандарту за результатами експертизи документів.

До дозволів, які видаються закладами Міністерства охорони здоров'я України відносяться:

- Погодження на ввезення препаратів косметичних та засоби особистої гігієни яке використовується як підстава для отримання імпортової ліцензії у Мінекономіки, якщо товар підлягає ліцензуванню. Надається до митного органу при здійсненні митного оформлення імпорту таких товарів.

- Гігієнічний висновок державної санітарно-гігієнічної експертизи на імпортовану продукцію. Це офіційний документ, який засвідчує, що продукція відповідає санітарно-гігієнічним вимогам, нормам та правилам, і є дозволом на виробництво, імпорт та використання продукції в Україні. Державній санітарно-гігієнічній експертизі підлягає продукція, напівфабрикати, матеріали та небезпечні фактори, використання, передача або реалізація яких може нанести шкоду здоров'ю людей;

- Ввезення на митну територію виробів медичного призначення, медичної техніки та імунобіологічних препаратів в медичній практиці в Україні дозволяється при наявності дозвільного документа Державного департаменту з контролю за якістю, безпекою та виробництвом лікарських засобів і виробів медичного призначення: при ввезенні в Україну виробів медичного призначення, медичної техніки; підтвер-

дження про державну реєстрацію для зареєстрованої в Україні продукції; одноразовий дозвіл для незареєстрованої в Україні продукції; висновок про можливість застосування в медичній практиці для незареєстрованої в Україні продукції; при ввезенні в Україну імунобіологічних препаратів; підтвердження про державну реєстрацію для зареєстрованої в Україні продукції; одноразовий дозвіл для незареєстрованої в Україні продукції.

- Сільськогосподарська продукція, яка ввозиться на митну територію України, у тому числі на митні(консигнаційні) склади, підлягає санітарно-епідеміологічному контролю (санітарно-епідеміологічний санітарно-гігієнічний висновок).

- Для ввезення харчових добавок надається Гігієнічний висновок державної санітарно-гігієнічної експертизи.

— сертифікат Комітету по контролю за наркотиками є підставою для здійснення переміщення речовин, які включено в Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Сертифікат якості органів Держзлібінспекції видається Мінагропромом та є підставою для митного оформлення експорту зерна та продуктів його переробки.

Висновок Державного гомологічного центру є підставою для митного оформлення дорогоцінного, напівдорогоцінного та декоративного каміння.

Дозвіл/висновок ДСЕСКУ представляється митним органам під час здійснення декларування товарів, що підлягають експортному контролю. Оформлюється і видається Державною службою експортного контролю України. В основному даний дозвіл надається на переміщення через митний кордон зброї, боєприпасів, вибухових, сильнодіючих та отруйних речовин.

З метою врегулювання діяльності у сфері друкованої продукції шкільного асортименту з дотриманням вимог Законів України «Про охорону дитинства» та «Про захист суспільної моралі» з 1 листопада 2009 року зошити шкільні, зошити загальні, щоденники шкільні, зошити для нот, альбоми для малювання, папки для зошитів шкільних, папки для праці, фарби, клей та інше учнівське приладдя, що використовується під час навчально-виховного процесу підлягає обов'язковій сертифікації Міністерства освіти і науки України.

Крім цього, обов'язковою умовою здійснення митного контролю та митного при вивезенні з України носіїв, для запису звуку (платівок, стрічок, дисків) чи імпорту аналогічних товарів в Україну є витяг з реєстру Міністерства освіти і науки України про визнання СІД-кодів нанесених на диски чи матрицю, який видається Державним департаментом інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України.

Дозволи, які видаються Міністерства культури України, є підставою для переміщення через митний кордон України культурних цін-

ностей і подаються митному органу під час ввезення в Україну, якщо це передбачено законодавством держави, звідки ввозяться культурні цінності. За відсутності такого свідоцтва ввезені цінності підлягають затримання митними органами України до встановлення їх власника та одержання його доручення щодо подальшого переміщення або використання цих цінностей. Таке доручення має бути підтверджене дипломатичним представництвом або консульською установою країни, громадянином якої є власник культурних цінностей.

Обов'язковим документом при здійсненні зовнішньоекономічної операції є довідка про декларування валютних цінностей, доходів та майна, що належать резидентові України і перебувають за її межами. Вона необхідна з метою контролю за вчасним надходженням на територію України валютних коштів за експортними контрактами. Видається регіональними управліннями Національного банку України та органами податкової інспекції.

Довідка про декларування валютних цінностей використовується у якості підтвердження відсутності незаконного знаходження валютних цінностей, доходів та майна, що належать резиденту України і знаходяться за її межами. У разі відсутності таких цінностей, надається довідка про відсутність валютних цінностей, доходів та майна, що належать резиденту України і знаходяться за межами України. Щоквартально поновлюється у ДПАУ та НБУ до 15 числа місяця наступного кварталу (для спільних підприємств до 20 числа). Завжди вимагається при здійсненні декларування товарів (предметів) митним органам.

Ліцензія на операції з валютними цінностями видається у випадку переміщення через митний кордон України та оформлення валюти і валютних цінностей. НБУ також видає погодження для отримання імпорتنих ліцензій на ввезення цінних паперів, непогашених поштових марок, марок держмита тощо.

Висновок експертизи з енергозбереження це — документ, що підтверджує проведення відповідної експертизи з метою запобігання впровадженню неефективних технологій, виготовленню неефективної техніки, обладнання приладів, побутової техніки, пов'язаних з видобуванням, переробкою, виробництвом, транспортуванням, зберіганням та використанням усіх видів паливно-енергетичних ресурсів. Висновок видається Державним комітетом з енергозбереження та вимагається митними органами при здійсненні митного оформлення імпорту контрольованих товарів.

Висновок (дозвіл) Держкомтаємниці є підставою для вивезення інформації, яка охороняється Законами України «Про державну таємницю», іншої інформації, віднесеної до державної таємниці на підставі рішення Державних експертів з питань таємниці.

Дозвіл Укрчастотнагляду надається на ввезення радіоелектронних засобів зв'язку, які призначені для використання цивільними користу-

вачами у смугах частот цивільного використання і не підлягають державному експортному контролю. Видається центром Укрчастотнагляд.

Ліцензія СБУ на право реалізації спеціальних технічних засобів негласного контролю вимагається при переміщенні таких товарів через митний кордон України. У разі відсутності даного документа товар затримується, про що повідомляється Службі безпеки України. При виникненні спірних питань щодо належності конкретних технічних засобів до СТЗ, з метою одержання експертної оцінки необхідно звертатися до відповідних регіональних структур СБУ.

Митні документи оформлюються й засвідчуються посадовими особами митних органів, тобто це документи які необхідні для оформлення переміщення товарів через митний кордон держави. Систематизацію митних документів подано в схемі 7.3.3.

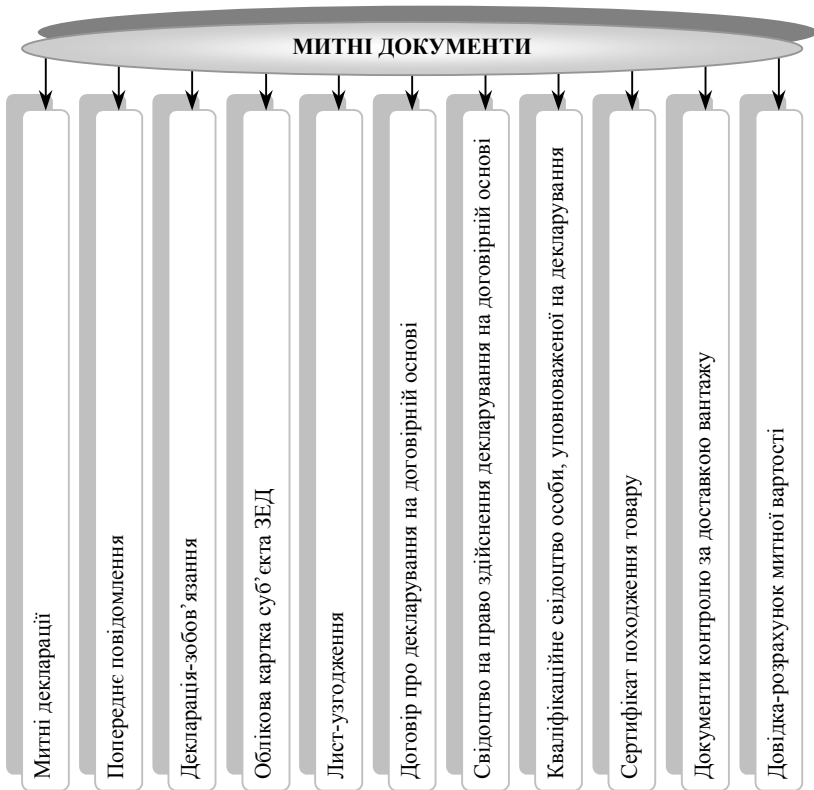

Схема 7.3.3. Систематизація митних документів

До митних документів відносяться: митні декларації; декларація зобов'язання; облікова картка суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності; лист-узгодження; договір про декларування на договірній основі; свідоцтво на право здійснення декларування на договірній основі; кваліфікаційне свідоцтво особи, уповноваженої на декларування; попередня декларація; попереднє повідомлення; довідка-розрахунок митної вартості; документ з контрольною доставки вантажу; документа, що підтверджують пільги по сплаті митних платежів та податків, сертифікати походження товарів.

Декларація зобов'язання використовується при здійсненні імпорتنних операцій. Вивантаження товарів відбувається з дозволу митного органу за попередньою заявою суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності з застосуванням Акта прийому-передачі товарів та декларації-зобов'язання.

Облікова картка суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності — це документ, що підтверджує реєстрацію суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності в митних органах України. Вимагається при здійсненні будь-яких операцій, що передбачають переміщення товарів через митний кордон.

Лист-узгодження є підставою для здійснення декларування товарів та митного оформлення поза місцем державної реєстрації суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності.

Договір про декларування на договірній основі вимагається при зверненні до митного органу підприємства, що здійснює декларування на договірній основі.

Свідоцтво на право здійснення декларування на договірній основі підтверджує повноваження підприємства, що здійснює декларування на договірній основі.

Кваліфікаційне свідоцтво особи, уповноваженої на декларування, у разі декларування на договірній підтверджує повноваження особи, яка безпосередньо декларує товари митному органу.

Попереднє повідомлення — це документ, який використовується для здійснення контролю за доставкою товарів, що ввозяться на митну територію України та на які не складається акцизна або попередня декларація. Оформляється на аркушах А4. При оформленні попереднього повідомлення митні та інші обов'язкові платежі не нараховуються і не сплачуються.

Довідка-розрахунок митної вартості — це документ, що надається митним органам при митному оформленні товарів, що входять до переліку, зазначеного в додатку 3 до наказу ДМСУ від 02.12.99 № 782, та використовується для перевірки правильності заявленої митної вартості й формування бази даних цінової інформації Держмитслужби. Подається декларантом одночасно з вантажною митною декларацією щодо кожного найменування (виду, марки) товару. Заповнюється декларантом та завіряється печаткою організації-декларанта.

Погодження на експорт спирту через авіаційні пункти пропуску видається Державною митною службою України та є підставою для здійснення митного оформлення та пропуску за межі митної території України експортних відправлень спирту етилового, що вивозиться через пункти пропуску для повітряного сполучення.

Одним із основних документів при нарахуванні митного тарифу є сертифікат походження товару. Він необхідний для визначення країни походження товару, що імпортується, та відповідного надання пільг, якщо в конкретному випадку такі пільги передбачені.

У сертифікаті походження товару мають бути обов'язково вказані такі відомості про товар, на який він видається, — найменування і адреса експортера; найменування і адреса імпортера; засоби транспортування і маршрут проходження вантажу; кількість місць і вид упаковки, опис товару, який повинен вміщувати всі необхідні для ідентифікації товару відомості; маса брутто і нетто.

Сертифікат про походження повинен однозначно засвідчувати факт того, що даний товар походить із відповідної країни, тобто він має містити: письмову декларацію експортера, що товар задовольняє відповідний критерій походження; письмове посвідчення компетентного органу, який видав сертифікат, — що надані експортером у сертифікаті відомості відповідають дійсності.

У разі виникнення сумніву відносно сертифіката про походження або відомостей, які в ньому містяться, митні органи можуть звернутися до уповноважених організацій країни походження товару з мотивуванням надати додаткові відомості або уточнюючі дані.

Походження товарів з України засвідчуються різними формами сертифікатів залежно від певних умов та імпортерів зокрема, а саме: форма «А»; текстильний; форма СТ-1; загальної форми; ESCS; EUR 1; сертифікат товарів власного виробництва.

Сертифікат походження форми «А» є єдиною формою сертифіката походження, що використовується в рамках Гармонізованої системи преференцій (ГСП) всіма країнами-донорами преференцій. Оформляється він на українські товари, які підпадають під преференційний (пільговий) тариф. Пільги на деякі українські товари надають 18 країн: країни Європейської Співдружності (Бельгія, Данія, Франція, Німеччина, Греція, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Іспанія, Велика Британія, Австрія, Фінляндія, Швеція), а також країни, з якими Україна має двосторонні угоди; — Канада, США та Японія.

Для видачі сертифіката форми «А» Торгово-Промислова палата має з'ясувати, чи користується пільгами товар, що експортується на територію країни-донора, при нарахуванні мита. З цією метою визначається код за ТН ЗЕД, перевіряється його наявність у переліку преференційних товарів, підтверджується походження товару з урахуванням вимог, викладених у правилах країни-донора. При цьому мають вико-

нуватися умови, викладені в цих правилах, наприклад, умова прямої поставки при експорті в країни ЄС. Тобто пункт відправки — Україна, місце одержання — країни ЄС. Можливий транзит товару через треті країни за умови, що він буде перебувати під митним контролем органів країни-транзиту. Потрібно враховувати, що кожна країна-донор визначає свою індивідуальну схему пільг та умови, за яких вони можуть одержуватись.

Текстильний сертифікат походження підтверджує походження українських текстильних товарів у рамках Угоди між ЄС та Україною про торгівлю текстильною продукцією та видається тільки на текстильні товари, які експортуються до країн Європейської Співдружності.

Визначення походження даної продукції впливає з вимог, передбачених угодою, передусім, з'ясовується код продукції, встановлюється, до якої категорії належить товар, перевіряється необхідність оформлення експортної ліцензії. При цьому важливим моментом є наявність для цього товару преференцій або попереднього дозволу на ввезення готової текстильної продукції в країни ЄС, який видається компетентними органами країни-донора. Якщо має місце обробка давальницької сировини, її походження устанавлюється згідно з сертифікатом. Воно впливає на виконання умов угоди.

Сертифікат походження СТ-1 видається на українські товари, які експортуються до країн СНД згідно з Угодою «Про зону вільної торгівлі», підписаною 15.04.95 року главами держав Співдружності, в тому числі й України. При оформленні даного сертифіката необхідно визначити походження з урахуванням вимог відповідних Правил, затверджених рішенням Ради голів урядів Співдружності Незалежних Держав 24.09.93 року. Відповідно до даних Правил, товар вважається таким, що походить з митної території країни Угоди «Про створення зони вільної торгівлі», якщо він відповідає встановленим Правилами критеріям походження та направляється резидентом однієї з держав — учасників Угоди, яка також передбачає тарифні пільги.

Сертифікат загальної форми оформляється при експорті українських товарів до всіх країн. За допомогою даного документа класифікуються товари для будь-якого виду преференційної (пільгової) угоди.

Сертифікат походження ESCS видається на українську металопродукцію в рамках Угоди про торгівлю сталеварними товарами між Україною та країнами ЄС. Щодо сталеварної продукції необхідно виконувати вимоги Угоди «Про торгівлю сталеварними товарами» між Україною та Комісією ЄС з питань вугілля та сталі. У даному разі необхідно визначити код і групу товару, з'ясувати необхідність оформлення експортної ліцензії. Сертифікат видається лише палатами, які розташовані в регіоні виготовлення такої продукції.

З 1996 р. по 2004 р. було використовувався ще один сертифікат EUR-1 у рамках угод між Україною та країнами Балтії.

Сертифікат товарів власного виробництва видається тільки підприємствам з іноземною інвестицією. Використовується цей сертифікат для вирішення внутрішніх питань з банком, митницею, податковою інспекцією. Даний сертифікат обов'язковий для підприємств з іноземним капіталом для отримання пільг при експорті товарів, що підпали під режим ліцензування й квотування.

Усі перелічені вище сертифікати походження видаються Торгово-Промисловою палатою України. Для одержання будь-якого з цих сертифікатів зацікавлена організація (замовник) подає до палати заявку — декларацію. Письмове звернення (заявка) має містити інформацію щодо походження товару, а також підтвердження чинності поданих разом із заявкою документів. Замовник подає документи тільки в оригіналі. Експерт у процесі перевірки ознайомлюється з документами, що підтверджують отримання вихідної сировини (комплектуючих), уточнює основні етапи технологічного процесу виробництва. За необхідності експерт має право запитати додаткові відомості щодо походження вказаного у заявці товару, а також перевірити виробництво.

Разом із заявкою про засвідчення сертифіката походження подаються:

- документи, що підтверджують факт експорту (контракт, рахунок-фактура, транспортні документи)

- документи, що підтверджують походження товару:

- а) для виробника — довідка про порядок його виготовлення;

- б) для посередника — документи про придбання товару (договори, транспортні документи, платіжні документи тощо) та підтвердження виробника (сертифікати якості, паспорти, маркування на товарі або тарі).

Неподання митному органу належним чином оформленого сертифіката походження або відомостей про походження не може бути підставою для не пропуску вантажу.

До товарів, походження яких достовірно не встановлено може бути застосовано (поновлено) режим найбільшого сприяння чи преференційний режим за умови отримання належного підтвердження їх походження не пізніше, ніж через рік після поставки (випуску товару).

Визначення країни походження у разі ввезення товарів з країн, що розвиваються, які користуються преференціями, відбувається на підставі Угоди «Про уніфіковані правила, які визначають походження товарів із країн, що розвиваються, при наданні тарифних преференцій у рамках Генеральної системи преференцій», 1980 р.

До групи інших документів які потрібні при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності відносяться документи особисті, що необхідні при переміщенні фізичної особи та документи необхідні для юридичних осіб.

До особистих документів громадян відносяться паспорта, посвідчення, проїзний документ дитини та інші документи, що посвідчують

особу, громадянство. Ці документи дозволяють ідентифікувати особу, а також одержати відомості про неї, необхідні для митного контролю та митного оформлення у передбачених законодавством випадках (наприклад, для визначення категорій осіб, що користуються пільгами).

До інших документів, необхідних для проведення митного контролю та митного оформлення вантажів юридичних осіб можна віднести реєстраційні документи, установчі документи, документи на підтвердження певних видів діяльності, які не потребують ліцензування, сертифікати якості, документи на право власності (наприклад: свідоцтво на право власності приміщенням митного ліцензійного складу, технічні паспорти транспортних засобів індивідуального користування), акти (у т.ч. складені підприємствами), а також заява-розрахунок на придбання марок акцизного збору; письмове зобов'язання суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності; свідоцтво платника податку на додану вартість, аркуш про пакування.

Заява-розрахунок на придбання марок акцизного збору з відміткою Державної податкової адміністрації України про сплату акцизного збору є підставою для наступного ввезення алкогольних напоїв та тютюнових виробів.

Письмове зобов'язання суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності може застосовуватись у якості гарантійного документа суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності при вивезенні товарів та інших предметів у окремих митних режимах.

Свідоцтво платника податку на додану вартість є документом, що має надаватися згідно з вимогами Закону України «Про податок на додану вартість».

Аркуш про пакування — це документ встановленої форми, що містить інформацію про тару (упаковку), в якій переміщується товар. Він є підставою для цілей нарахування сум сплати за послуги із збирання, сортування, транспортування, переробки та утилізації використаної тари (упаковки).

Усю сукупність документів, які потрібно для проходження процедури митного оформлення, можна систематизувати на дві групи: обов'язкові та додаткові.

Обов'язкові це ті документи відсутність яких не дозволить суб'єкту господарювання здійснити конкретну зовнішньоекономічну операцію. Вони, в свою чергу, класифікуються на документи, які не залежать від виду, суб'єкта чи об'єкта угоди, та документи, які потрібно надавати при здійсненні зовнішньоторговельних операцій з конкретної товарної групи.

До першого виду документів відносяться: зовнішньоекономічний контракт, вантажна митна декларація, рахунок-фактура, транспортні документи, довідка про декларування валютних цінностей, платіжні документи.

До групи документів, які класифікуються за об'єктом угоди відносяться, в першу чергу, документи, які необхідні для здійснення зовнішньоторговельної операції з конкретного виду товару — це різного виду дозволи профільних органів державного регулювання та документи, які засвідчують проходження процедури нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

До додаткових документів при здійсненні процедури митного оформлення в першу чергу відносяться юридичні документи, які підтверджують отримання певних митних пільг в залежності від об'єкта угоди чи суб'єкта здійснення зовнішньоекономічної операції.

До додаткових документів, які дозволяють суб'єктам господарювання отримати пільги з певних товарних позицій відносяться:

- лист-підтвердження галузевого міністерства чи комітету про призначення товарів, що постачаються за держзамовленням або держконтрактом. Таке підтвердження необхідне, оскільки товари, що надходять в Україну за держзамовленням або держконтрактами, звільняються від обкладення митом;

- довідка обласного управління сільського господарства і продовольства. Необхідна для товарів, що імпортуються сільськогосподарськими товаровиробниками і звільняються від обкладення митом;

- підтвердження Кабінету Міністрів України, що товар надходить як гуманітарна чи технічна допомога, оскільки такі товари за поданням Кабінету Міністрів можуть звільнитися від обкладення митом;

- підтвердження про закупівлю товару за рахунок коштів Державного валютного фонду України, республіканського (Республіки Крим), місцевих валютних фондів, іноземних кредитів, що надаються під гарантію Кабінету Міністрів, оскільки ці товари звільняються від обкладення митом. Надається Кабінетом Міністрів України або Міністерством фінансів;

- підтвердження Агентства міжнародного співробітництва та інвестицій про надходження товарів та обладнання з країн ЄС для виконання проектів за програмою TACIS. Такі товари за поданням Агентства звільняються від обкладення митом;

- дозвіл Державного комітету з науки і техніки про звільнення від обкладення митом приладів, обладнання, науково-технічної літератури тощо.

Прикладом додаткового документа, який свідчить про надання суб'єкту господарювання конкретної митної пільги може бути — інвестиційне повідомлення, необхідне для підтвердження факту, що предмети надходять в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями. Воно, як правило, видається місцевими органами влади.

Слід зауважити, що в залежності від виду транспортування вантажу поділ документів на обов'язкові та додаткові може змінюватись.

Так, типовою технологічною схемою здійснення митного контролю автомобільних транспортних засобів перевізників у пунктах пропуску через державний кордон України передбачене, що підставою для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів є подання перевізником, експедитором чи вповноваженою особою оригіналів таких документів:

- примірників оформлених вантажних митних декларацій (у встановлених випадках) на перемішувани товари й транспортні засоби;
- міжнародної автомобільної накладної (CMR);
- рахунку-фактури (інвойс);
- пакувального листа (специфікація);
- книжки міжнародного дорожнього перевізника (Carnet TIR) (у разі потреби);
- ватажної відомості (каргоманіфесту) (у разі потреби);
- авіаційної ватажної накладної (Air Waybill) (у разі потреби);
- коносаменту (Bill of Lading) (у разі потреби);
- свідоцтва про допущення дорожнього транспортного засобу до перевезення товарів під митними печатками й пломбами;
- визначених законодавством України дозвільних документів (у разі потреби) органів державної влади, що здійснюють контроль під час переміщення товарів через митний кордон України.

Відповідно до Типової технологічної схеми здійснення митного контролю водних транспортних засобів перевізників у пунктах пропуску через державний кордон України адміністрацією судна для здійснення митного контролю подаються такі документи та відомості: генеральна декларація; декларація про вантаж; суднова роль; список пасажирів; декларація про особисті речі екіпажу судна; митні декларації (українських членів екіпажу судна); список запасів споживання; довідка капітана судна про наявність на борту судна наркотичних засобів, зброї та боеприпасів; довідка про наявність у судновій касі валюти; зобов'язання капітана українського судна про не знесення із судна запасів споживання, що були закуплені за кордоном; інші документи, потрібні при здійсненні митних процедур (наприклад, до початку навантаження на судно закордонного плавання транспортних засобів та товарів декларант або вповноважена ним особа подає митному органу доручення на навантаження транспортних засобів і товарів).

Подані документи мають бути засвідчені судновою печаткою та підписом капітана судна, за винятком митних декларацій українських членів екіпажу.

Генеральна декларація, вантажна декларація, суднова роль, список пасажирів, вантажні документи (коносаменти, їхні переліки — маніфести), митні декларації членів екіпажу, список суднових запасів подаються на бланках форми Міжурядової морської консультативної організації (Intergovernmental Maritime Consultative Organization — IMCO).

При проведенні митного контролю транспортних засобів та товарів, що вивантажуються із судна, митні органи мають право використовувати додаткові документи, передбачені правилами роботи портів.

При митному контролі повітряних суден, порядок якого регламентовано Типовою технологічною схемою здійснення митного контролю повітряних транспортних засобів перевізників у пунктах пропуску через державний кордон України передбачене подання посадовим особам митного органу наступних документів: генеральна декларація; списки запасів споживання; каргоманіфести; авіаційні вантажні та поштові накладні; товаросупровідні документи.

Зазначені документи подаються командиром повітряного судна. При потребі посадовій особі митного органу можуть подаватися інші документи в порядку, визначеному Держмитслужбою. Наприклад, у відповідності до статті 16 Конвенції про міжнародну цивільну авіацію (Чикаго, 1947) компетентна влада кожної держави-учасниці має право перевіряти посвідчення й інші документи, передбачені справжньою Конвенцією. До таких документів згідно статті 29 цієї Конвенції, відносяться:

- свідоцтва на кожного члена екіпажу;
- список прізвищ пасажирів із зазначенням пунктів відправлення й призначення;
- маніфест та докладні декларації на вантаж;
- бортовий журнал;
- дозвіл на бортову радіостанцію.

Додатком 9 до Конвенції Чикаго, 1947, схваленим Міжнародною організацією цивільної авіації (ІКАО) встановлені єдині форми генеральної декларації, вантажної відомості, картки посадки-висадки пасажирів, свідоцтва члена екіпажу повітряного судна.

При перевезеннях залізничним транспортом, згідно Типової технологічної схеми здійснення митного контролю залізничного транспорту перевізників у пунктах пропуску через державний кордон України посадові особи прикордонної передавальної станції зобов'язані подати для здійснення митного контролю та митного оформлення: передатну відомість (багажний список); залізничні накладні; перевізні документи; супровідні документи.

До основних супровідних документів належать рахунок-фактура, специфікація, пакувальний лист та інші документи, потрібні для здійснення митних процедур.

У разі повернення в Україну залізницею або митним органом суміжної держави товарів (вантажів), внаслідок заборони пропуску на територію цієї держави, разом з зазначеними документами подається ще акт митниці суміжної держави про причину повернення.

При переміщенні товарів в міжнародних експрес-відправленнях (МЕВ) експрес-перевізник подає посадовим особам митних органів єдиний транспортний документ та митну декларацію М 16.

Для документального контролю енергоносіїв, що переміщуються через митний кордон України трубопровідним транспортом та лініями електропередачі подаються акти прийому-передачі, а також використовуються акти про: зняття і накладення пломб; фіксування показників лічильників; обсяги переміщуваного товару.

Необхідно зазначити, що всі документи, які надаються митним органам для проходження процедури митного оформлення, повинні бути не копіями, а оригіналами. Крім цього, товаросупровідні документи повинні бути проштамповані на зовнішній митниці, тобто на тій, де вантаж перетинає кордон. Винятком є ситуація, коли вантаж є збірним. У такому випадку «інвойс» може надсилатись поштою.

Як зазначалось попередньо, процедура митного оформлення може стати значною перешкодою на шляху реалізації суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності власних економічних інтересів при здійсненні як експортних, так і імпорتنих операцій, у випадках коли документам не приділяється належної уваги і навпаки, значно скоротиться період митного оформлення вантажів і спроститься його процедура при попередній, кваліфікованій підготовці пакету документів для проходження вантажопотоку через митний кордон.

7.4. РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ТОВАРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Перехід до нових принципів регулювання зовнішньоекономічної діяльності (тарифне регулювання, ліцензування, квотування і под.) відповідно до світової практики вимагає змін організації митного контролю за товарами, які знаходяться у зовнішньоторговельному обороті.

Ефективне використання тарифних методів регулювання залежить не тільки від системи оподаткування товарів при переміщенні через митний кордон, але й від застосування процедур митного контролю та їх оформлення. Правильна класифікація кодування товарів є важливим складовим елементом системи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, оскільки від неї залежить встановлення їхньої вартості за об'єктивними критеріями і, відповідно, обґрунтоване нарахування і стягнення митних платежів. Крім цього, правильна класифікація товарів має велике значення й для підвищення об'єктивності митної статистики зовнішньоекономічної діяльності, оскільки остання використовується для вироблення оптимальної митної політики країни.

Сучасні митні тарифи включають десятки тисяч найменувань товарів. Загальна кількість товарних позицій досягає п'яти тисяч. Крім того кожна товарна позиція включає цілий ряд підпозицій, що є наслідком тенденції до збільшення кількості товарів, які оподатковуються митним тарифом.

Слід зауважити, що проблема класифікації товарів з митною метою має, насамперед, економічний характер. Класифікуючи товари в окремі товарні позиції, митні органи можуть створювати додаткові протекціоністські перешкоди для імпорту або навпаки стимулювати товаропотік до країни. Зокрема, зміна структури митного тарифу (в напрямку підсилення її деталізації — виділення певних товарів в окремі товарні позиції та підпозиції) дозволяє, залишаючи незмінним або навіть знижуючи середній рівень митного оподаткування шляхом зменшення тарифних ставок, які втратили свою торговельно-політичну та економічну ефективність, або ставок на товари, імпорт яких припинено, підвищувати тарифні ставки на продукцію окремих галузей економіки, які потребують більш високого рівня тарифного захисту. Тобто, чим більше роздрібненою є структура митного тарифу, тим ефективніше він може бути використаний з протекціоністською метою, тобто підгрунтя запровадження товарної номенклатури митного тарифу складають економічні взаємовідносини, а не процедурні питання митного контролю. Під поняттям номенклатури (лат. *nomenclatura* — перелік) розуміють систему (сукупність) найменувань назв, термінів, що використовуються в будь-якій галузі суспільних взаємовідносин, тобто це система абстрактних та умовних символів, яка має створити максимальні зручності, з практичної точки зору, для характеристики предметів.

Товарна номенклатура — це сукупність найменувань товарів, з якими у своїй професійній діяльності працюють митні служби і суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. При цьому слід акцентувати увагу на понятті «товарна», тому що термін «товар» є одним із ключових понять у системі митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Це пояснюється тим, що товар є предметом будь-якої зовнішньоторговельної операції, яка реєструється митними органами. Якщо раніше режим і процедура пропуску товарів визначались, виходячи з того, що є суб'єктом зовнішньоторговельної угоди, то нині головний критерій — об'єкт такої угоди, тобто конкретний товар. Це спонукало до розробки Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності (ТН ЗЕД).

Під товарами потрібно розуміти будь-яку переміщувану через митний кордон продукцію, в тому числі продукцію, на яку поширюються права інтелектуальної власності, послуги, роботи, які є об'єктом купівлі, продажу або обміну.

Дане визначення включає суттєві характерні ознаки переміщеного товару, тобто його матеріально-речову форму і транспортабельність. Дані якості товару відображаються в його визначенні як однієї із

головних категорій, яка використовується у Митному кодексі України. Оскільки товар є основою зовнішньоторговельної операції, то вся сукупність відносин у сфері митного оподаткування реалізується через дану економічну категорію.

Дану взаємозалежність можна простежити на прикладі поняття «митні платежі», у якому дефініція «товар» відсутня. Водночас, механізм митного регулювання, усі митні платежі пов'язані з переміщенням товарів через митний кордон або безпосередньо (при оподаткуванні митними платежами зовнішньоторговельних операцій при переміщенні товарів — мито, митні збори, акциз, податок на додану вартість), або опосередковано (при нарахуванні митних платежів, пов'язаних з наданням митними органами ліцензій на здійснення митних брокерських операцій, митне декларування власником митного ліцензійного складу або магазину безмитної торгівлі).

Цей зв'язок існує не тільки на мікрорівні, він виявляється і на макрорівні. Так, торговельний баланс розглядається як операції, що пов'язані з торгівлею товарів незалежно від форми здійснення — експорт, імпорт, бартер та ін. А відтак, щоб провести дослідження кожного товару, необхідно його систематизувати, тобто включити до певної множини, елементи якої поділено на окремі підмножини у вигляді розділів, груп або позицій.

Отже, класифікація товарів є одним із головних напрямів митного регулювання товаропотоків між державами.

Залежно від завдань систему класифікації товарів можна згрупувати за різними критеріями: галузі виробництва, матеріали, ступінь обробки, за функціональною ознакою тощо.

Відповідно до прийнятої системи класифікації всі товарні розділи, групи і підгрупи отримали спеціальні шифри. Після того як множина будь-яких об'єктів розподілена на підмножину відповідно до певної системи класифікації, приведена до системи множини може розглядатися як класифікатор відповідних об'єктів.

Таким чином, класифікатор — це систематизований перелік будь-яких об'єктів, який дає змогу знаходити кожному з них своє місце і певне цифрове позначення, тобто який послідовно складається з цифр, літер або цифрово-літерних комбінацій.

У системі митного регулювання міжнародних економічних відносин більш поширеним є поняття товарної номенклатури яке, за своєю суттю, співпадає з терміном класифікатор товарів. Під товарною номенклатурою розуміють детальний перелік товарів, розподілених відповідно до системи класифікації. Кодова система класифікатора товарів створюється для того, щоб інформація, що надається до митного органу мала зручну форму для її збирання, перевірки, передачі, обробки, видачі, а також для проведення економічного аналізу.

При роботі з інформацією, яка надається на електронних носіях (наприклад, електронна версія вантажної митної декларації), кодова система класифікаційних даних дає змогу обробити інформаційний масив за допомогою обчислювальної техніки. Таким чином, класифікація товарів за допомогою товарної номенклатури дає можливість:

- кодувати товари;
- проводити митні економічні операції (нараховувати митні платежі, визначати митну вартість, вести звітність, планувати роботу митних органів та ін.);
- досліджувати товарну структуру зовнішньої торгівлі.

До 1999 р. в Україні використовувалась Товарна номенклатура зовнішньоекономічної діяльності (ТН ЗЕД) країн-учасниць СНД. Рішенням голів урядів країн СНД 03.11.95 р. її було прийнято як міждержавний класифікатор. Сьогодні в Україні використовується українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), основу якої становить Гармонізована система опису та кодування товарів.

Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності це — систематизований перелік товарів, який включає в себе код товару, його найменування, одиницю виміру та обліку (ОВО). В УКТЗЕД товари систематизовано за розділами, групами, товарними позиціями, товарними підпозиціями, найменування і цифрові коди яких уніфіковано з Гармонізованою системою опису та кодування товарів. Товарна номенклатура зовнішньоекономічної діяльності затверджується Кабінетом Міністрів України.

В українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності 21 розділ, який нумерується римськими цифрами. На цьому рівні товари згруповані відповідно до галузі господарства за сукупністю різних ознак товарів:

- походження товарів (розділи 1, 2, 5);
- функціональне призначення (розділи 4, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 20, 21);
- хімічний склад (розділи 3, 6, 7);
- по матеріалу з якого виготовлено товар (розділи 8, 9, 10, 13, 14, 15).

Наприклад, у розділі I систематизовані живі тварини та продукція тваринництва, у II — продукти рослинного походження, у V — мінеральні продукти, у VII — полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них. Таким чином, при визначенні коду товару спочатку необхідно визначити, до якої галузі можливо віднести даний товар. Порядковий номер розділу не використовується в цифровому коді, але служить для зручної орієнтації в УКТЗЕД.

Структура десятизнакового цифрового кодового позначення товарів в УКТЗЕД представлена в таблиці 7.4.1

Таблиця 7.4.1

КЛАСИФІКАЦІЙНІ РІВНІ ПОЗНАЧЕННЯ ТОВАРІВ В УКТЗЕД

XX	XX	XX	XX	XX
Група				
Товарна позиція				
Товарна під позиція				
Товарна категорія				
Товарна під категорія				

Як видно з даної таблиці, українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності має п'ять рівнів класифікації, що побудовані за ступенем зростання деталізації і відповідної кількості цифрових знаків кодування.

Перший рівень — групи, що мають двозначну арабську нумерацію, але яка немає зв'язку з нумерацією розділів. Цьому рівню відповідають цифрові позначення з двома знаками від 01 до 97 і вони і є першими двома цифрами у десятизначному коді товару.

На першому рівні товари згруповані згідно:

- з матеріалом, з якого вони виготовлені;
- з функціями, які вони виконують;
- зі ступенем обробки.

При утворенні груп у ГС використовується принцип послідовності обробки товарів — від сировини до отримання напівфабрикатів і готових виробів. Наприклад, живі корови класифікуються в товарній позиції 0102, їх м'ясо в товарній позиції 0201, а продукти, виготовлені з м'яса, в товарних позиціях 0601-0602.

Другий рівень — товарні позиції. Деталізація товарів на цьому рівні здійснюється за більш різноманітними і специфічними ознаками. Товарні позиції — це чотиризначні коди, перші два знаки в яких є номером групи, яка включає дану позицію.

Третій рівень — підпозиція. На цьому рівні використовуються додаткові ознаки деталізації товарів на доповнення до вищезазначених. Товарні підпозиції — це шестизначні коди, перші два знаки в яких є номером групи, а наступні два — номером позиції. Тобто це є найнижчий рівень деталізації товару, на якому код товару та його текстовий опис відповідають ГС.

Четвертий рівень — товарна категорія. Восьмизначний код відповідає рівню Комбінованої номенклатури Європейського Союзу.

П'ятий рівень — товарна підкатегорія. На цьому рівні вводяться додаткові критерії товару.

Кожний конкретний товар повинен бути однозначно визначений тільки одним кодом української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності і зазначений у графі 33 вантажної митної декларації. Для забезпечення визначення коду товару тільки одним кодом в УКТЗЕД:

- групи товарів не повторюються по змісту;
- перелічені всі товари, що можуть перетинати кордон;
- для виключення можливості присвоєння декількох кодів товару в залежності від застосування критерію матеріалу, з якого він виготовлений, або призначення, класифікація товарів здійснюється відповідно до вимог «Основних правил інтерпретації класифікації товарів».

Таким чином, система кодування забезпечує високий ступінь деталізації номенклатури товарів. Це має особливе значення для її застосування в національних товарних номенклатурах: держави, не порушуючи відповідних міжнародно-правових норм, що закріплюють основи системи кодування, одержують можливість у відомих межах змінювати рівень деталізації, виходячи з національних інтересів. Розроблена система кодування дозволяє при необхідності провести подальше розширення номенклатури товарів без порушення системи класифікації. Вона передбачає резерв для включення нових чи специфічних товарів.

Десятизначний цифровий код УКТЗЕД складається з таких елементів: перші шість цифр означають код товару за ГС, ті самі шість цифр плюс сьомий і восьмий знаки утворюють код товару за КН ЄС, дев'ята та десята цифри (поки що в усіх випадках «0») призначена для можливої деталізації в майбутньому тих чи інших товарних позицій з урахуванням інтересів України.

Таким чином структура десятизначного цифрового кодового позначення товарів в УКТЗЕД включає код групи (перші два знаки), товарної позиції (перші чотири знаки), товарної підпозиції (перші шість знаків), товарної категорії (перші вісім знаків), товарної підкатегорії (десять знаків). Для докладнішої товарної класифікації використовується сьомий, восьмий, дев'ятий та десятий знаки цифрового коду.

Митні органи класифікують товари, тобто відносять товари до класифікаційних груп, зазначених в УКТЗЕД. Рішення митних органів щодо класифікації товарів для митних цілей є обов'язковими для підприємств і громадян.

Декларування товарів здійснюється митним брокером, який використовує право класифікації заявленого товару по представленим документам. При здійсненні митного оформлення та догляду товарів інспектор митниці перевіряє правильність класифікації товарів. У випадку виникнення сумнівів посадова особа митних органів може здійснити класифікацію товарів у відповідності з УКТЗЕД. Для вирішення особливо складних та спірних випадків класифікації товарів згідно УКТЗЕД у митних органах створені відповідні підрозділи — відділи тарифів та митної вартості.

З метою встановлення достовірних відомостей про товари та їх відповідності опису класифікаційних групувань УКТЗЕД митні органи можуть вимагати від суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та громадян зразки товарів та достовірні документи на такі товари для прийняття рішення по класифікації.

До достовірних документів відносяться: оригінали або завірені відправником (одержувачем) копії відомостей про фізико-хімічні властивості, основні стадії технології виробництва та призначення (використання) товарів. Достовірними документами вважаються офіційно видані книги, державні стандарти, технічні умови, каталоги фірм-виробників, креслення виробів з підписами виконавців та посадових осіб, які їх перевірили.

Техніко-технологічна документація необхідна для скорочення часу лабораторної експертизи, зменшення фінансових витрат і безпомилкового встановлення відомостей про товари та їх відповідність опису класифікаційних групувань УКТЗЕД. Ненадання матеріалів та товарознавчої інформації може бути причиною затримки митного оформлення товару. У випадку відмови суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності надати інформацію про товар митний орган має право відмовити йому у митному оформленні цього товару.

Підрозділом може бути ініційоване проведення повторного огляду товару для уточнення наявності ознак товару, що є визначальними для їх класифікації згідно УКТЗЕД. За потреби уточнення хімічних, фізичних характеристик товару, що не визначаються візуально та потребують інших методів дослідження цим підрозділом готується звернення та ініціюється взяття проб і зразків для проведення експертизи в митній лабораторії. Взяття проб та зразків проводиться відповідно до порядку, визначеного Кабінетом Міністрів України.

В запитах до митної лабораторії зазначаються питання, при отриманні відповіді на які можливо буде провести однозначну класифікацію товарів. У випадку відсутності технічних чи інших можливостей проведення досліджень в митній лабораторії за місцем знаходження митних органів може бути звернення до центральної митної лабораторії та спеціалізованих акредитованих лабораторій.

Після проведення необхідних досліджень їх результати оформлюються у вигляді висновків. Ці висновки є підставою для прийняття остаточного рішення по класифікації товару. При цьому слід зауважити що, Держмитслужбою встановлюються певні терміни на проведення лабораторних досліджень та на проведення класифікації товарів.

З технічної точки зору класифікація товарів, проведена митними органами, здійснюється відповідно до загальних принципів ведення Гармонізованої системи опису і кодування товарів, правилами її тлумачення, прийнятими вимогами й умовами класифікації. Рішення по класифікації товарів оформлюється за встановленою формою і є обов'язковими для підприємств і громадян при митному оформленні товарів.

Розгляд класифікаційних питань, розв'язати які через їх складність не може підрозділ митниці нижчого рівня, передається митному органу вищого рівня з пропозицією по встановленню коду товару та наданням наявних документів. Митний орган вищого рівня має право скасувати або змінити класифікаційне рішення, винесене підпорядкованим йому митним органом, якщо таке рішення прийнято на основі неповної або недостовірної інформації, а також у разі встановлення порушення правил класифікації товарів згідно з УКТЗЕД.

Митне оформлення товарів, проби і зразки яких бралися на дослідження, може бути закінчене тільки після отримання митним органом, де зберігаються ці товари, результатів дослідження. Рішення, прийняте митним органом на підставі результатів проведеного лабораторного дослідження, доводиться до відома власників вантажу і є обов'язковими для підприємств і громадян при митному оформленні товарів. Але слід зауважити, що рішення митних органів про класифікацію товарів використовуються лише для митних цілей і не призначені для використання іншими органами.

Порядок надання зразків товарів та техніко-технологічної документації на них, строки і порядок проведення експертизи, а також порядок розпорядження зразками та документацією визначаються Кабінетом Міністрів України.

Збільшення обсягів та зміни в структурі міжнародної торгівлі обумовлюють необхідність внесення доповнень, змін та уточнень УКТЗЕД. Необхідне також здійснення відстеження змін та доповнень до міжнародної основи УКТЗЕД, пояснень та інших рішень по тлумаченню цієї основи, що приймаються Всесвітньою митною організацією.

Ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності є одним з основних завдань митних органів по реалізації митної політики України. Тому ведення УКТЗЕД передбачає:

- відстежування змін та доповнень до міжнародної основи УКТЗЕД, пояснень та інших рішень з тлумачення цієї основи, що приймаються Всесвітньою митною організацією;
- деталізацію УКТЗЕД на національному рівні та введення додаткових одиниць виміру;
- розроблення пояснень та рекомендацій з метою забезпечення однакового тлумачення і застосування УКТЗЕД;
- прийняття рішень щодо класифікації та кодування товарів в УКТЗЕД;
- поширення інформації про застосування УКТЗЕД;
- ведення та зберігання еталонного примірника УКТЗЕД (у паперовому та електронному вигляді);
- організацію роботи з видання і поширення УКТЗЕД та пояснень до УКТЗЕД;
- здійснення інших функцій, необхідних для ведення УКТЗЕД.

Ведення УКТЗЕД здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі митної справи в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. При цьому Держмитслужбою України здійснюється розроблення пояснень та рекомендацій для застосування УКТЗЕД, як невід'ємний допоміжний інструмент, за сприянням якого створюються умови для класифікації товарів лише в одній товарній підкатегорії. В Україні ще триває розроблення національних Пояснень до УКТЗЕД, а до його розробки в якості допоміжного матеріалу застосовуються Пояснення до Товарної Номенклатури зовнішньоекономічної діяльності Співдружності Незалежних Держав.

За поданням центральних органів виконавчої влади або з власної ініціативи за погодженням із зацікавленими центральними органами виконавчої влади Держмитслужба приймає рішення про проведення деталізації товарів в УКТЗЕД на національному рівні з урахуванням загальноприйнятих правил класифікації товарів у Гармонізованій системі опису та кодування товарів. Така деталізація здійснюється до десятого знака коду (товарна підкатегорія) з метою забезпечення захисту національного товаровиробника шляхом застосування заходів тарифного й нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та вдосконалення статистичного обліку.

Застосування десятизначного коду дало змогу не порушуючи міжнародної основи УКТЗЕД враховувати національні інтереси розвитку та захисту внутрішнього ринку. Наприклад, для забезпечення умов контролю зовнішньоекономічних операцій з товарами, що мають суттєвий вплив на захист природного середовища, шляхом застосування різного дев'ятого та десятого знаків коду товару класифікувати пряжу з різним коефіцієнтом скрученості у різних підкатегоріях (5205 15 10 10, 5205 15 10 90).

Пропозиції про внесення змін і доповнень до Митного тарифу України у зв'язку зі змінами міжнародних основ УКТЗЕД надсилаються Держмитслужбою Митно-тарифній раді для врахування при підготовці пропозицій про внесення змін і доповнень до Митного тарифу України відповідно до чинного законодавства. Ці зміни затверджуються Законом України.

Відсутність чіткої класифікації визначення товару приводить до значних втрат бюджету країни. Прикладом цього може служити ситуація, яка склалася на ринку охоронних пристроїв для автомобілів в Україні. В УКТЗЕД України відсутній товарний код для класифікації охоронних автомобільних систем. Тому як правило, електронні засоби охорони для автомобілів імпортуються під кодом 853180900 «Пристрої сигналізації інші», а механічні — 830120000 «Замки для установки в транспортні засоби».

Обсяги імпорту за даними кодами становлять всього декілька десятків тисяч доларів США. Разом з тим, проведені нами дослідження на

ринку автомобільних сигналізацій в Україні показали, що загальні обсяги продажу систем автосигналізації щорічно становлять не менше 12-15 млн. дол. США., в залежності від обсягів продажу нових автомобілів. При цьому на 95 % попит задовільняється за рахунок імпорту, а тільки 5 % за рахунок національного виробника.

Зрозуміло, що значна частина ввезеної охоронної сигналізації імпортується або через систему заниження митної вартості, або під іншими товарними кодами, які дозволяють мінімізувати митні платежі. Значна розбіжність між обсягами реалізації імпорту та митними надходженнями, на наш погляд, свідчить про застосування обох схем одночасно.

ТЕСТИ

1. Декларант несе юридичну відповідальність за відомості вказані в вантажній митній декларації:

1. Після надання реєстраційного номера ВМД і проставлення на всіх листах ВМД штампу «Під митним контролем».
2. Після проставлення на всіх листах ВМД штампу «Під митним контролем».
3. Після проставлення на всіх листах ВМД особистої митної печатки.
- 4/ Після проставлення на всіх листах ВМД підпису і печатки декларанта.

2. Чи потрібна акредитація суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності на митниці при здійсненні експортно-імпортних операцій?

1. Так, на митниці, за місцем реєстрації суб'єкта
2. Так, на митниці за місцем отримання вантажу.
3. Ні, не потрібна.
4. Так, на митниці за місцем перетинання товаром кордону.

3. Назвіть обов'язкову умову для підприємства, що здійснює декларування вантажів:

1. Повинно бути зареєстроване на території України.
2. Наявність митного посту на його території.
3. Повинно мати у своєму штаті особу з роботи з митницею.
4. **Хто несе відповідальність за сплату митних платежів під час митного оформлення?**

1. Підприємство-декларант.
2. Власник вантажу.
3. Як власник вантажу, так і підприємство-декларант.

5. Фітосанітарний сертифікат обов'язковий при проходженні:

1. Екологічного контролю.
2. Ветеринарного контролю.
3. Карантинного контролю.

6. Який сертифікат є єдиною формою сертифіката походження, що використовується в рамках Гармонізованої системи преференцій?

1. Форма СТ-1.
2. Форми «А»
3. Загальної форми.

7. Засвідчення відомостей, одержаних під час митного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, та оформлення результатів такого контролю, а також статистичного обліку ввезення на митну територію України, вивезення за її межі і транзиту через її територію товарів і транспортних засобів є:

1. Метою митного оформлення.
2. Метою митного контролю.
3. Метою митного декларування.

8. Письмова заява встановленої форми, яка подається митному органу і містить відомості щодо товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України, необхідні для їх митного оформлення або переоформлення, це:

1. Митна декларація.
2. Вантажна митна декларація.
3. Декларація митної вартості.

9. Виконання митним органом дій (процедур), які пов'язані із закріпленням результатів митного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, і мають юридичне значення для подальшого використання цих товарів і транспортних засобів, це:

1. Митне оформлення.
2. Митний контроль.
3. Митні процедури.

10. Що означають перші шість цифр української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності?

1. Код товару за Гармонізованою системою опису і кодування товару.
2. Код товару за комбінованою тарифно-статистичною номенклатурою товару.
3. Деталізована товарна позиція в товарній галузі.

ЗАВДАННЯ

Завдання № 1

Класифікуйте до рівня підкатегорії, тобто визначте код відповідно до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності фрукти, що ввозяться на територію України. Товарна номенклатура наступна: папайя, абрикоси, персики, банани, ківі, інжир, тамаринд, мандарини, лимони, авокадо.

Завдання № 2

Класифікуйте до рівня підкатегорії, тобто визначте код відповідно до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності кондитерські вироби, що ввозяться на територію України. Товарна номенклатура наступна: жувальна гумка в пластинах, фруктова пастила, шоколад білий, шоколадні батончики, вафлі.

РОЗДІЛ 8

ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ МИТНИХ РЕЖИМІВ

Сутність та систематизація митних режимів при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Особливості застосування митних режимів завершених комерційних операцій. Використання митних режимів при наданні митними органами послуг у сфері митно-тарифних відносин. Специфіка митного регулювання операцій з давальницькою сировиною. Характеристика спеціальних митних режимів. Режими припинення операцій у сфері митних відносин.

8.1. СУТНІСТЬ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ МИТНИХ РЕЖИМІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Закономірністю розвитку світового господарства є не тільки тенденція до стійкого зростання обсягів світової торгівлі, але й до розширення загального спектра різнобічних форм здійснення зовнішньоекономічних операцій. Перехід від таких звичних форм, як експорт або імпорт товарів до широкого використання нових форм (угоди на компенсаційній основі, франчайзинг, зустрічні закупівлі, угоди типу «світч», «офсет») є особливістю розвитку міжнародних економічних відносин на сучасному етапі функціонування світової системи господарювання.

Дана тенденція значно ускладнює процедуру митного урегулювання зовнішньоекономічних зв'язків, тому з метою забезпечення диференційованого підходу до переміщення предметів через митний кордон законодавством України передбачено, відповідно до світової практики, деталізовану класифікацію видів митних режимів.

Слово режим означає — систему заходів, правил запроваджуваних для досягнення певної мети. Під правовим режимом розуміють певні умови, необхідні для забезпечення роботи, функціонування та існування чого-небудь.

Особлива роль інституції «митний режим» в системі митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності обумовлена тим, що всі товари і транспортні засоби переміщуються через митний кордон України відповідно до заявлених митних режимів (Розділ 5 Митного

кодексу України). Тобто застосування механізму митних режимів забезпечує комплексне використання інструментів митного регулювання, за допомогою яких здійснюється державний вплив на розвиток зовнішньоекономічних відносин.

Під митним режимом розуміють встановлену (залежно від характеру та мети переміщення предмета через митний кордон України) сукупність положень або митних процедур, що застосовуються до цих предметів. Дана сукупність положень визначає правовий статус товару та транспортних засобів, що переміщуються через митну територію держави або по ній для митного оформлення.

Під системою митних процедур розуміють здійснення контролю за дотриманням порядку переміщення товарів, речей, майна та інших предметів, огляд предметів, оформлення митних документів, накладання митного забезпечення, перевірка вірності заповнення вантажної митної декларації, нарахування сум, що підлягають сплаті, передача статистичних даних в органи Держстатистики України та інші дії, що здійснюються митними органами України з метою виконання законодавства щодо митної справи.

При цьому, митні процедури, які здійснюються під час митного контролю та митного оформлення транспортних засобів, якими переміщуються громадяни та товари через митний кордон України, мають уніфікований характер, тобто не залежать від країни реєстрації або країни — власника транспортного засобу, країни, з якої прибув цей транспортний засіб, або країни, куди він прямує, крім випадків, передбачених міжнародними актами в частині застосування санкцій та обмежень у торгівлі з окремими країнами.

Вибраний митний режим впливає на можливість переміщення окремих категорій товарів, на порядок митного оформлення та митний контроль, на розмір митних платежів, які нараховуються по відношенню до товарів та транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон, а також визначає коло дій, які можуть бути здійсненні відносно останніх.

Митні режими виконують наступні функції:

- встановлюють порядок переміщення товару через митний кордон країни залежно від призначення товару;
- визначають умови перебування на/поза митною територією;
- встановлюють рамки, в яких може використовуватись товар;
- регламентують права та обов'язки особи, що переміщує товар;
- визначають вимоги до товару, який розміщується у даний конкретний режим.

Основними принципами механізму застосування митних режимів є: обов'язковість заявлення митного режиму; свобода вибору і зміни митного режиму; принцип підлеглості митному режиму.

Обов'язковість заявлення митного режиму проявляється в тому, що механізм застосування митного режиму є центральним елементом системи митного регулювання і без визначення митного режиму, товар не може бути переміщено через митний кордон країни.

Свобода вибору і зміни митного режиму. Згідно з ст.71 Митного кодексу України, при декларуванні товарів та майна декларант самостійно обирає митний режим, у якому він здійснює ввезення товарів чи майна на митну територію України, і вказує його у вантажній митній декларації. При цьому митний режим для кожного конкретного товару визначається, насамперед, його призначенням. Цей режим передбачає обов'язкове виконання низки митних формальностей, у тому числі пов'язаних з митними платежами.

Зміни митного режиму ґрунтуються на економічних відносинах — за перебуванням під митним контролем і різними митними режимами встановлено різні розміри і види митних податків та зборів. Зміна митного режиму допускається за умови виконання всіх належних процедур щодо заявленого режиму, дотримання вимог законодавства щодо тарифних і нетарифних заходів регулювання та подання митному органу для здійснення митного контролю та митного оформлення відповідних документів, що підтверджують заявлений режим.

Принцип підлеглості митному режиму реалізується в обов'язковому виконанні власником товару певного комплексу дій необхідних для переміщення через митний кордон відповідно до законодавчих норм країни. З моменту розміщення товарів та транспортних засобів під митним режимом використання та розпорядження ними здійснюється у відповідності з заявленим митним режимом.

Кожний митний режим, в якому перебуває на митній території України товар, має свої особливості, але загальним є правило, що за суворе дотримання режиму несе відповідальність власник товару. Він повинен своєчасно повідомити митний орган, в якому він акредитований чи який визначив, документально оформив конкретний митний режим, щодо змін, які він сам бажає зробити або які відбулися з його товаром поза його бажанням (лихо, непереборна сила пошкодила або знищила товар).

Митний режим заявляється митному органу при декларуванні в проставленні у графі 1 вантажної митної декларації спеціального цифрового коду відповідно вибраного режиму.

Основу системи митного режиму становлять такі складові підсистеми: нормативно-регулятивна; організаційна; матеріально-технічна. Кожен митний режим має свою внутрішню структуру, основними складовими якої є: умови, обмеження та вимоги даного митного режиму. Під умовами митного режиму розуміють обставини які обумовлюють можливість розміщення в ньому товарів та транспортних засобів, під обмеженнями — прямі або непрямі заборони на здійснення

певних дій, а під вимогами — дії, здійснення яких пов'язане з можливою завершенням дії митного режиму.

Слід зазначити, що кількість класифікованих митних режимів не є сталою величиною. В залежності від потреби кожна країна може застосовувати різні митні режими при регулюванні зовнішньоекономічних відносин. В Україні до 2003 року їх було 15, відповідно до Митного кодексу України 2002 року 13, а при запровадженні нового Митного кодексу України 2012 року задекларовано 14. В Російській Федерації взагалі 17, до п'ятнадцяти класичних режимів окремими постановами уряду запроваджено додаткові митні режими «вивозу товарів до представництв Російської Федерації за кордоном» (діє з 1993 р.) та «вивіз окремих товарів в держави — колишні республіки СРСР» (діє з 1994 р.). Тобто уряди країн можуть запроваджувати додаткові митні режими.

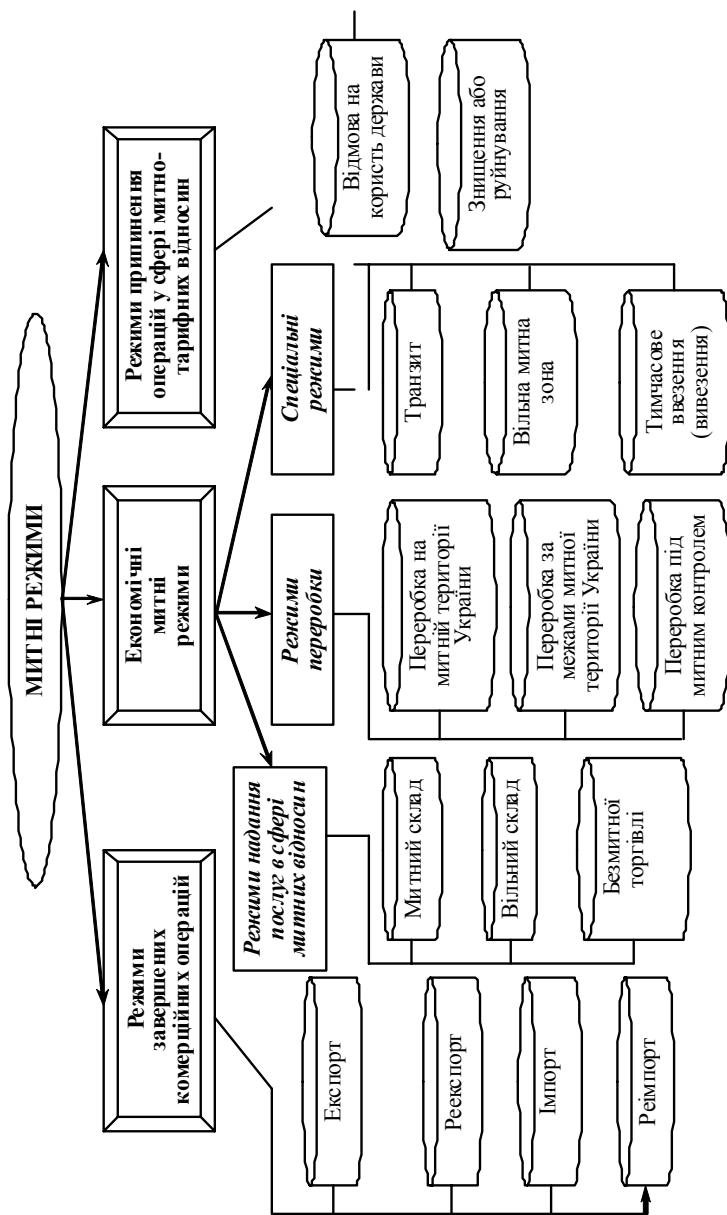
Залежно від ролі та місця митних режимів в загальному процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності митні режими доцільно систематизувати на три групи. При цьому в основі поділу митних режимів є цілий ряд режимоутворюючих ознак:

- походження товару (він є вироблений українським чи іноземним виробником);
- напрям переміщення;
- сплата мита та інших податків, а також надання податкових пільг;
- розміщення в даному митному режимі здійснюється відповідно до митного кодексу України чи виключно з дозволу митного органу;
- строки перебування товару в даному митному режимі;
- статус товару після завершення митного оформлення (повністю, або умовно випущений товар);
- та інші ознаки.

До першої варто віднести режими, для яких характерний загальний, без будь-яких вилучень та обмежень порядок використання митних заходів та методів регулювання. Вони використовуються при здійсненні основного обсягу зовнішньоторговельних операцій, що пов'язані з проданими українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності товарами до інших країн і закупівлею товарів для потреб вітчизняного споживача товарів іноземного виробництва. З економічної точки зору, митні режими даної групи є відносно самостійними і завершеними комерційними операціями: експорт (остаточне вивезення), реекспорт, імпорт (випуск у (для) вільний обіг), реімпорт.

До другої групи варто включити митні режими, які мають за мету вирішення конкретних економічних задач і прямо чи опосередковано зв'язані з комерційною діяльністю. Це так звані економічні режими особливості яких є гнучке використання митних регуляторів з метою адаптації системи державного регулювання до різнобічних потреб учасників зовнішньоекономічних відносин.

Схема 8.1.1

Митні режими даної групи надають певні економічні переваги, але допускають використання товару тільки в конкретних цілях. Дозвіл на використання таких режимів видається за наявності економічного обґрунтування проведення даних операцій. Таким чином, надання економічних митних режимів носить цільовий та індивідуальний характер.

З точки зору мети використання товарів, що розміщуються в економічних режимах їх можна систематизувати на режими відповідно до яких надаються послуги в сфері митних відносин, режими переробки та спеціальні митні режими.

До митних режимів, за яких переміщення товарів через кордон, поєднується зі здійсненням митними органами конкретних операцій в інтересах відповідних організацій або осіб з наданням для них певних послуг відносяться режими митного складу, безмитної торгівлі та вільного складу, який на даний момент в Україні не діє.

До групи режимів переробки доцільно віднести митні режими, в рамках яких товари переміщуються через кордон у зв'язку з їх переробкою в іншій країні. До даної групи варто віднести режими: переробка на митній території, переробка за межами митної території. Товари в даних митних режимах можуть споживатися при дотриманні зарані встановлених умов та вимог, і тільки в окремих операціях з метою повної чи часткової зміни стану даних товарів.

До прийняття нового Митного кодексу України в загальній класифікації митних режимів існував режим «переробка під митним контролем», який також можна віднести до даної групи, але так як даний режим практично не використовувався, то він не був включений в існуючу нормативно-правову базу функціонування митно-тарифних відносин.

До спеціальних митних режимів відносяться режими, зміст яких зводиться до надання певних преференцій при переміщенні через митний кордон, як правило, ввезення іноземних товарів відбувається без сплати митних податків, а також без застосування до даних товарів заходів нетарифного регулювання (квотування, ліцензування). Це митні режими тимчасове ввезення, тимчасове вивезення, транзит, вільна митна зона.

Третя група об'єднує режими, які використовуються при припиненні зовнішньоекономічних операцій (у зв'язку з неможливістю або неефективністю реалізації інших митних режимів на території України). Це такі, як відмова на користь держави та знищення або руйнування.

Таким чином, запровадження митних режимів обумовлено в першу чергу необхідністю надання переміщенню товарів та транспортних засобів певного статусу з метою недопущення їх хаотичного ввезення та вивезення, а також з метою забезпечення можливості здійснення митного контролю. Крім цього, застосування митних режимів дає можли-

вість, в залежності від мети, терміну ввезення чи вивезення товарів, або інших обставин, застосовувати до них різні заходи правового регулювання, що дозволяє більш повніше враховувати потреби та інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності для розвитку зовнішньоторговельного обміну.

8.2. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МИТНИХ РЕЖИМІВ ЗАВЕРШЕНИХ КОМЕРЦІЙНИХ ОПЕРАЦІЙ

Найбільш поширеними митними режимами є експорт та імпорт товарів, вони є не тільки складовими зовнішньоторговельного балансу, але й основними статтями доходів і видатків платіжного балансу. Оскільки дані складові докорінно впливають на стан зовнішньоторговельних відносин, то від вироблення оптимальних умов пропуску товарів через кордон при режимах «експорту» й «імпорту» товарів залежить не тільки ефективне функціонування митних органів, а й стан зовнішньоторговельного обороту України.

Так як експорт товарів — це продаж товарів вітчизняного виробництва іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення їх за межі території України без подальшого ввезення, то відповідно режим «експорт» — це митний режим, відповідно до якого товари вивозяться за межі митної території України для вільного обігу без зобов'язання про їх повернення на цю територію та без встановлення умов їх використання за межами митної території України.

Як правило, від реалізації експортного потенціалу країни на світовому ринку залежить не тільки стан платіжного балансу, а й економічна ситуація загалом. Тому практично всі країни світу здійснюють політику стимулювання експорту своїх товарів на зарубіжні ринки. Це виявляється у наданні конкретних пільг підприємствам, які випускають експортну продукцію, видачі експортних субсидій, кредитуванні експортних операцій.

Вивезення товарів за межі митної території України в режимі експорту передбачає: подання митному органу документів, що засвідчують підстави та умови вивезення товарів за межі митної території України; сплату податків і зборів, встановлених на експорт товарів; дотримання експортером вимог, передбачених законодавством України.

Суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності для експорту товарів повинен надати митним органам відповідні документи (контракт, вантажну митну декларацію, рахунок-фактуру, картку суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, сертифікати встановленої форми), при цьому

сплатити існуючі митні платежі (мито, митні збори, акциз, податок на подану вартість), а за необхідності надати ліцензію на вивіз товару.

Під вимогами, передбаченими законодавством слід розуміти — заходи та засоби державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, тобто: тарифне регулювання; нетарифне регулювання; валютний контроль; спеціальні вимоги до переміщення певних товарів або операцій з цими товарами.

В Україні ціла низка товарів при експорті має проходити, крім зазначених умов, експертизу експортного контролю. Такому контролю підлягають товари воєнного та спеціального призначення і товари подвійного використання. До першої групи належать озброєння, боєприпаси, вибухові речовини, воєнна техніка та її частини, технології, що використовуються у воєнній техніці або для її виробництва (що є державною таємницею). До другої — окремі види виробів, обладнання, матеріали, програмне забезпечення, які можуть бути використані для створення зброї масового знищення і її доставки чи для створення звичайних видів зброї і воєнної техніки.

Основними завданнями експертизи є:

- забезпечення інтересів національної безпеки України та дотримання нею міжнародних угод про нерозповсюдження зброї масового знищення та обмеження передачі звичайних озброєнь;
- оцінка можливостей країни-імпортера щодо здатності використання закуплених товарів, налагодження виробництва зброї масового знищення чи інших видів озброєння;
- оцінка ступеня секретності товарів, що підлягають експортному контролю;
- встановлення доцільності експорту підприємницькою структурою того чи іншого товару;
- надання рекомендацій щодо видачі суб'єктам підприємницької діяльності дозволів на експорт, імпорт і транзит товарів, що підлягають контролю;
- перевірка походження постачання і використання товарів, що підлягають експортному контролю.

Експертизу можуть проводити, як державні, так і недержавні експерти. Державну експертизу проводять органи Держекспортконтролю, а також інші органи державної влади на запит Держекспортконтролю або Урядової комісії з політики експортного контролю. Висновок державної експертизи є обов'язковим для Держекспортконтролю й органів державної влади. Висновок недержавної експертизи має рекомендаційний характер і може братися до уваги органами виконавчої влади нарівні з висновками державної експертизи для прийняття відповідних рішень. Недержавну експертизу проводять юридичні особи, що мають на це відповідні повноваження з ініціативи суб'єктів підприємницької діяльності, зацікавлених в одержанні експортних висновків.

Порушенням правил експертизи в галузі експертного контролю вважаються видача явно неправдивого висновку; створення перешкод у проведенні експертизи чи відмова надати експертним установам необхідні документи; змушування експертів до видачі неправдивого висновку; дискредитація або переслідування експертів за підготовлені ними об'єктивні висновки; залучення до експертизи осіб, безпосередньо зацікавлених в її висновках.

Похідним від режиму «експорт товарів» є «реекспорт». Під реекспортом розуміють продаж іноземним суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності та вивезення за межі митної території України товарів, що раніше були імпортовані на територію України. Таким чином, відповідно до митного режиму «реекспорт» товари, що походять з інших країн, не пізніше ніж у встановлений законодавством строк з моменту їх ввезення на митну територію України, вивозяться з цієї території в режимі експорту.

Специфікою режиму реекспорту є те, що:

— він складається з двох самостійних операцій по ввезенню товарів і вивозу товарів. Кожна з цих операцій підлягає митному оформленню окремо як імпорт при ввозі на митну територію України та як експорт при вивезенні товарів з митної території України. Таким чином дві самостійні операції по ввозу і вивозу об'єднує товар, який переміщується через митну територію України;

— товари повинні походити з інших країн. Це означає, що товари виготовлені, або перероблені (повністю, частково) в інших країнах і раніше не використовувалися на території України з метою одержання прибутку;

— товари повинні бути вивезені не пізніше ніж у встановлений законодавством строк з моменту їх ввезення на митну територію України. Такий строк складає один рік з дня їх ввезення на митну територію України.

Слід зауважити, що режим реекспорту — є зворотнім відображенням режиму реімпорту, але правовий режим їх використання має принципові відзнаки. Регламентація режиму реекспорту виходить з присутності реекспортуємих товарів на митній території України, що дає можливість митним органам здійснювати митний контроль, прийняття додаткових заходів по забезпеченню виконання умов застосування зазначеного режиму. А у правовій регламентації реімпорту товарів значне місце займають процедурні питання, головний акцент переноситься на документальні форми контролю.

Товари, що походять з інших країн, можуть вивозитися за межі митної території України у режимі реекспорту, якщо:

- митному органу подано дозвіл уповноваженого Кабінетом Міністрів України органу чи органу, визначеного міжнародним договором України, укладеним в установленому законом порядку, на реекспорт товарів;

- товари, що реекспортуються, перебувають у тому ж стані, в якому вони перебували на момент ввезення на митну територію України, крім змін внаслідок природного зношення або втрат за нормальних умов транспортування та зберігання;

- товари, що реекспортуються, не використовувалися на території України з метою одержання прибутку;

- товари, що реекспортуються, вивозяться не пізніше, ніж через один рік з дня їх ввезення на митну територію України.

Даний вид митного режиму практично в Україні не застосовується. На нашу думку, одна із причин цього — неправомірне застосування державними органами норм діючого законодавства, наприклад, стосовно оподаткування товарів, які тимчасово ввозяться в Україну з метою подальшого їх реекспорту в незмінному стані, що фактично ліквідувало даний вид зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Маючи таке вигідне географічне положення і зважаючи на те, що реекспортні операції потребують мінімального технічного і технологічного супроводження, Україна зобов'язана створити на своїй території сприятливі умови для даного виду підприємництва, що дасть можливість зміцнити фінансове становище суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України, а також сприятиме додатковим надходженням до Державного бюджету коштів у вигляді податку на прибуток, враховуючи різницю закупівельних цін та цін реалізації товарів, що реекспортуються. Приклад Польщі підтверджує вищевикладене.

При імпорті товарів використовується митний режим «імпорт», до прийняття Митного кодексу України 2002 року він класифікувався як «випуск до (для) вільного обігу», під яким розуміють ввезення товарів на митну територію України для вільного обігу без обмеження строку їх перебування на цій території та можуть використовуватися без будь-яких митних обмежень. Даний режим є одним із найбільш регульованих як з точки зору митного контролю, так і з точки зору митного оформлення.

Ввезення товарів на митну територію України в режимі імпорту передбачає:

- ♦ подання митному органу документів, що засвідчують підстави та умови ввезення товарів на митну територію України;

- ♦ сплату податків і зборів, якими обкладаються товари під час ввезення на митну територію України відповідно до законів України;

- ♦ дотримання вимог, передбачених законодавством, щодо заходів нетарифного регулювання та інших обмежень.

Для проходження процедури розмитнення вантажу при імпорті товарів суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності повинен надати відповідні документи (контракт, вантажну митну декларацію, рахунок-фактуру, транспортні документи, картку суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, сертифікати встановленої форми), а також здійснити

обов'язкові платежі при імпорті товарів (мито, митні збори, акциз, податок на додану вартість).

Слід зазначити, що при оформленні товарів у даному митному режимі досить суттєвим моментом є перехід права власності на товар, тобто виконання всього комплексу митних формальностей: сплата митних платежів, оформлення вантажної митної декларації, проходження процедури митного контролю і под. Якщо дане явище має місце, то досить проблематичним для покупця є повернення недоброякісної імпортованої продукції, тому що у даному випадку відправлення можливе тільки за умови проходження митних процедур у митному режимі «експорт», що для суб'єкта господарювання є ще більш збитковим.

Похідним від режиму «імпорт» є митний режим «реімпорт». Реімпорт — митний режим, відповідно до якого товари, що походять з України та вивезені за межі митної території України згідно з митним режимом експорту, не пізніше, ніж у встановлений законодавством строк, ввозяться на митну територію України для вільного обігу на цій території. Оформлення митним органом товарів у режимі реімпорту можливе лише за умови, що товари, заявлені у режим реімпорту, можуть бути ідентифіковані як такі, що були раніше експортованими товарами.

Загальна схема дії митного режиму «реімпорт» подана у схемі 8.2.1.

Товари можуть переміщуватися через митний кордон України у митному режимі реімпорту, якщо вони: походять з митної території України; ввозяться на митну територію України не пізніше, ніж через один рік після їх вивезення (експорту) за межі митної території України; не використовувалися за межами України з метою одержання прибутку; ввозяться у тому ж стані, в якому вони перебували на момент вивезення (експорту), крім змін внаслідок природного зношення або втрат за нормальних умов транспортування та зберігання, а також інших випадків, що визначаються Кабінетом Міністрів України.

Критеріями незмінності стану товарів повинні бути :

а) відповідність коду по УКТЗЕД товарів, які розміщуються у митному режимі реімпорту, та їх найменування кодам і найменуванням товарів, які були вивезені з митної території України в режимі експорту;

б) незмінність технічних характеристик та інших параметрів таких товарів, встановлених у відношенні їх нормативними актами, віднесених до даної категорії товарів (ДСТ, ГСТ, технічні умови тощо).

Оформлення митним органом товарів у режимі реімпорту можливе лише за умови, що товари, заявлені у режим реімпорту, можуть бути ідентифіковані як такі, що були раніше експортованими товарами. Таким чином, у ході митного контролю повинна підтверджуватись ідентичність товарів, які розміщуються під митним режимом реімпорту, товарам, що були вивезені у митному режимі експорту, факт і момент їх вивозу, а також те, що товари походять з України.

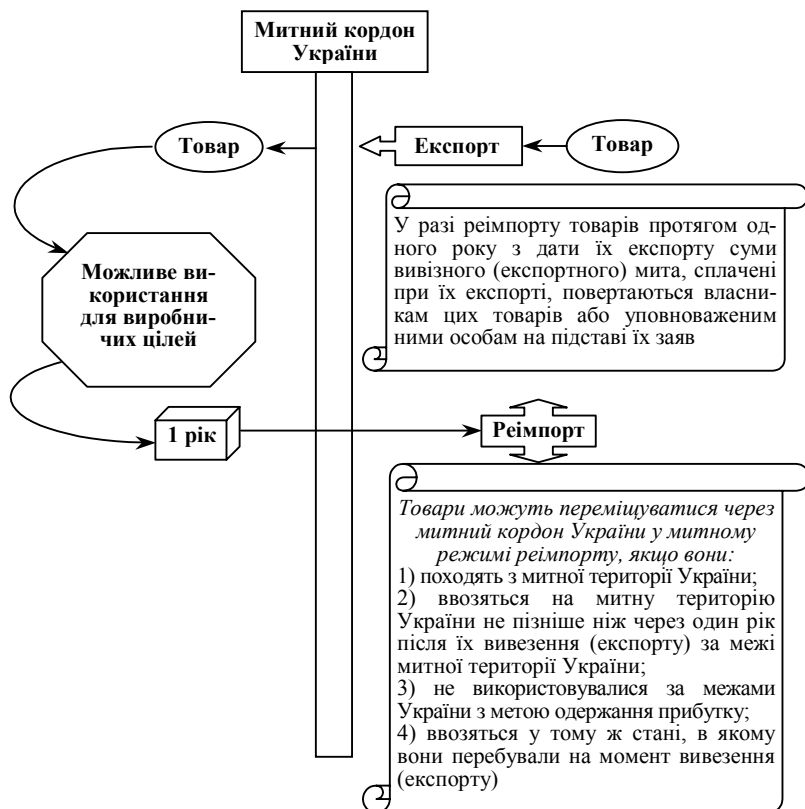

Схема 8.2.1

Таке підтвердження повинно здійснюватись способом, який не викликає сумніву у посадових осіб митних органів у справжності та достовірності. Таким способом можуть бути: пред'явлення в митний орган сертифікатів, протоколів іспитів, висновків відповідних експертів та інших подібних документів державних органів.

Підтвердженням факту та моменту вивезення товарів служить вантажна митна декларація. При її відсутності та при непідтвердженні дати вивезення моментом вивезення товарів українського походження можливо вважати проведення експертизи відповідної установою (ГПП, митна лабораторія, тощо).

Обов'язковість доказу всіх перелічених обставин покладається на особу, що переміщує товари, а не на митний орган. При відсутності

достовірних та підтверджених відповідними документами відомостей або у випадку виникнення сумніву у посадових осіб митного органу у їх справжності та достовірності розміщення товарів у митний режим реімпорту не допускається.

При даному митному режимі товари ввозяться без сплати митних платежів і застосування заходів нетарифного регулювання. У разі реімпорту товарів протягом одного року з дати їх експорту суми вивізного (експортного) мита, сплачені при їх експорті, повертаються власникам цих товарів або уповноваженим ними особам на підставі їх заяв. Повернення зазначених сум здійснюється за рахунок Державного бюджету України органами Державного казначейства України за поданням відповідних митних органів при виконанні одночасно наступних умов:

1) зворотнє ввезення реімпорттованих товарів в Україну здійснюється протягом року з дати їх експорту;

2) власником цих товарів або уповноваженим ним особами подається заява на повернення сум цього мита;

3) подається в митний орган примірник вантажної митної декларації в режимі експорту, по якій нараховувалось та сплачувалось вивізне (експортне) мито;

4) письмове підтвердження митного органу, якому сплачувалось це мито (або його правонаступнику), про його фактичне надходження на рахунок митного органу чи безпосередньо до бюджету.

Особа, що переміщує товари в режимі реімпорту, сплачує суми, одержані експортером як виплати або за рахунок інших пільг, наданих під час вивезення (експорту) цих товарів, а також проценти з цих сум, нараховані за обліковою ставкою Національного банку України. Забезпечення повернення вказаних сум покладається на Державне казначейство за поданням відповідних митних органів і повернення сум мита здійснюється в валюті України. В кожному конкретному випадку це подання є безпосередньою обов'язковістю відповідного митного органу, який проводив митне оформлення товарів, що переміщуються в режимі реімпорту.

В Україні практично відсутній механізм функціонування даного митного режиму, що, безперечно, звужує можливість суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності щодо використання системи митних режимів.

8.3. ВИКОРИСТАННЯ МИТНИХ РЕЖИМІВ ПРИ НАДАННІ МИТНИМИ ОРГАНАМИ ПОСЛУГ У СФЕРІ МИТНО-ТАРИФНИХ ВІДНОСИН

Функціонування суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності в умовах нестабільності економічної ситуації в країні перебування, пов'язане з цілою низкою факторів-ризиків: інфляція, коливання валютного курсу, су-

перечність законодавства, заплутаність системи оподаткування, не відпрацьованість різних аспектів зовнішньоекономічної діяльності і под.

У такій ситуації власникові вантажу досить важко визначитись з кінцевою метою ввезення товарів. Це означає, що протягом певного періоду вантаж буде зберігатися на території країни ввезення. Якщо виникне бажання вивезення товарів, то в інтересах власника розмістити товар в такому митному режимі, який безперешкодно надасть можливість реалізувати дане бажання. Тому однією із форм страхування при імпорті товарів може бути розмитнення вантажу через митний ліцензійний склад.

В режимах зберігання (митний склад, вільний склад) — товари зберігаються в незмінному вигляді без будь-якого використання, крім здійснення деяких операцій, які дозволяють забезпечити зберігання товару (переупаковка, сортування та под.).

Слід зауважити, що поняття «митний склад» та «склад митниці» не еквівалентні. Під складами митних органів розуміють приміщення, які належать митним органам або використовуються ними і спеціально обладнані для зберігання товарів. Товари, які зберігаються на складі митного органу, можна класифікувати, на дві групи: товари, які зберігаються виключно митним органом, та товари, які можуть зберігатися на складах митниці.

До першої групи належать: не пропущені під час ввезення на митну територію товари, внаслідок установлених заборон чи обмежень на їх ввезення; товари, які ввозяться громадянами і підлягають обкладенню митними платежами, якщо зазначені платежі не сплачено; товари, які до закінчення строків тимчасового зберігання підприємствами не були задекларовані власником або уповноваженою ним особою до відповідного митного режиму; товари, які заявлені у режимі відмови на користь держави.

Другу групу складають: товари, що знаходяться на тимчасовому зберіганні під митним контролем, товари, що вивозяться за межі митної території України та після закінчення митного оформлення зберігаються під митним контролем до фактичного їх вивезення, товари і транспортні засоби, які перебувають у митних режимах (транзиту та митного складу), зразки товарів та техніко-технологічна документація, взяті митними органами для проведення класифікації товарів або здійснення верифікації сертифікатів, проби та зразки товарів, необхідні для проведення експертизи у справах порушення митних правил.

Ввезення товарів на склад митниці не означає визначення митного режиму, в якому буде регламентовано використання товару (імпорт, експорт, транзит, переробка під митним контролем, реекспорт і под.) Завезення ж товару в режимі «Митний склад» чітко передбачає не тільки мету його ввезення, а й процедуру застосування системи митного оподаткування та контролю.

Митний склад — це митний режим, за якого ввезені імпорتنі товари зберігаються під митним контролем без стягування мита та інших податків та без застосування до них заходів нетарифного регулювання та інших обмежень у період зберігання, а товари, що вивозяться, зберігаються під митним контролем з моменту початку їх митного оформлення до фактичного вивезення за межі митної території України.

Регламентация діяльності у даному митному режимі відбувається відповідно до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур 1973 р. (Конвенція Кіото).

Зберігання товарів у режимі «Митний склад» забезпечується шляхом використання спеціально призначеного та обладнаного приміщення або іншого місця — митного ліцензійного складу.

Основні завдання митних ліцензійних складів полягають у:

- сприяння розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні і її зближення з існуючою світовою практикою;
- створення умов для підготовки імпорتنих товарів для їхнього використання на території України;
- зниження витрат, пов'язаних з переміщенням товарів через митний кордон України;
- зменшення часу простою транспортних засобів з вантажами що знаходяться під митним контролем.

Територія складів є зоною митного контролю і становить невід'ємну складову митної території України, на якій діє законодавство України.

Власниками митних ліцензійних складів є суб'єкти підприємницької діяльності, які отримали ліцензію на право відкриття та експлуатацію митного складу. Для отримання ліцензії на право відкриття митного ліцензійного складу суб'єкт господарської діяльності має подати такі документи:

- ◆ заяву на отримання ліцензії;
- ◆ копії установчих і реєстраційних документів установи, яка подала заяву (статут, установчий договір, свідоцтво про реєстрацію тощо);
- ◆ документи, що підтверджують право володіння або користування приміщенням;
- ◆ економічне обґрунтування доцільності відкриття митного ліцензійного складу;
- ◆ плани приміщення призначеного митного ліцензійного складу з позначенням приміщень для працівників митниці;
- ◆ плани (схеми) охоронної та протипожежної сигналізації, погоджені з уповноваженими службами;
- ◆ договір охорони з органами МВС;
- ◆ дозволи санітарного та екологічного контролю;
- ◆ технологічна схема із зазначенням засобів контролю та обліку;
- ◆ перелік товарів, які будуть зберігатися на складі, — для митних ліцензійних складів закритого типу.

Заява розглядається митницею протягом 30 днів з дня її надходження. Митниця перевіряє відомості, зазначені у поданих документах, та стан складських приміщень на відповідність до вимог. У разі прийняття начальником митниці рішення про можливість відкриття митного ліцензійного складу митниця встановлює процедуру організації митного режиму — «Митний склад» залежно від конструкції митного ліцензійного складу, видів товарів, які зберігатимуться на ньому, товарообігу та інших факторів функціонування конкретного складу, а в разі відмови — митниця повідомляє про це заявника письмово із зазначенням причин.

За видачу ліцензії на право відкриття та експлуатації митного ліцензійного складу справляється збір у розмірі 2500 дол. США. Митні ліцензійні склади підлягають щорічній перереєстрації. Перереєстрація проводиться з 1 до 20 грудня. Сума збору за перереєстрацію складає еквівалент 1500 дол. США. Ліцензія на право відкриття та експлуатацію митного ліцензійного складу не може бути передана іншій особі.

Власники митних ліцензійних складів сплачують на депозитні рахунки митних установ, у зоні діяльності яких вони знаходяться, збір за здійснення працівниками митниць митного оформлення товарів у зонах митного контролю на територіях і в приміщеннях митних ліцензійних складів.

Митні ліцензійні склади бувають:

- а) відкриті;
- б) закриті.

Митний ліцензійний склад відкритого типу — це митний склад, який може використовувати для зберігання товарів або предметів будь-яка особа. Для забезпечення декларування товарів на митному ліцензійному складі відкритого типу власник складу має отримати свідоцтво про визнання його як декларанта. При цьому декларування товарів (при розміщенні на митному ліцензійному складі відкритого типу) має право здійснювати винятково власник складу. Декларування товарів при їх випуску з даного складу може здійснювати як власник складу, так і власник товару. При цьому відповідальність за сплату всіх належних митних платежів несе особа, що здійснює декларування товарів.

Митний ліцензійний склад закритого типу — це митний ліцензійний склад, який використовується для зберігання товарів, що належать власникові складу. Тому декларування товарів на митних ліцензійних складах закритого типу здійснює власник складу, який і несе відповідальність за сплату всіх митних платежів. Митниця може встановити для даного типу складу спрощений порядок митного оформлення товарів. Процедура затверджується начальником митниці за письмовим погодженням власника складу.

На митних ліцензійних складах дозволяється зберігати будь-які товари, за винятком товарів, заборонених до ввезення в Україну, виве-

знення з України та транзиту через територію України, а також товарів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України. Забороняється розміщувати на митних ліцензійних складах товари, що заборонені до ввезення і вивезення з митної території України, а також товари гуманітарної допомоги.

Окремі види товарів та інших предметів, зберігання яких вимагає дотримання певних умов з огляду на їх токсичність, вогнебезпечність тощо, можуть зберігатись тільки на спеціально обладнаних для зберігання таких товарів місцях митного ліцензійного складу.

Строк зберігання товарів, ввезених із-за меж митної території України, в режимі митного складу не може перевищувати трьох років з дати поміщення цих товарів у зазначений режим. При цьому строк зберігання в режимі митного складу підакцизних товарів, ввезених із-за меж митної території України, не може перевищувати трьох місяців з дати поміщення їх у цей режим.

Товари, ввезені із-за меж митної території України, що зберігаються у режимі митного складу, до закінчення строків зберігання, установлених частинами першою та другою цієї статті, повинні бути задекларовані власником або уповноваженою ним особою до іншого митного режиму.

Товари, що вивозяться за межі митної території України, можуть зберігатися в режимі митного складу протягом трьох місяців з дати поміщення їх у цей режим. До закінчення зазначеного строку такі товари мають бути вивезені за межі митної території України.

З товарами, які перебувають у режимі митного складу, можуть проводитися такі операції:

1) операції, необхідні для забезпечення збереження цих товарів: переміщення товарів у межах складу з метою раціонального розміщення; чищення; провітрювання; створення оптимального температурного режиму зберігання; сушіння (у тому числі із створенням потоку тепла); фарбування; захист від корозії; боротьба із шкідниками; інвентаризація;

2) підготовка товарів за дозволом митного органу до продажу (відчуження) та транспортування: подрібнення партій, формування відправлень, сортування, пакування, перепакування, маркування, навантаження, вивантаження, перевантаження, тестування та інші подібні операції.

Конкретний перелік та порядок здійснення таких операцій встановлюються Кабінетом Міністрів України або уповноваженим ним органом.

Товари та інші предмети зберігаються на митному складі та під митним контролем з обов'язковим накладенням митного забезпечення митного органу. При цьому нарівні з митним забезпеченням обов'язкова наявність пломби власника митного ліцензійного складу.

Товари надходять до митного ліцензійного складу та випускаються з нього у присутності уповноважених службових осіб митного органу. Всі операції на даному складі здійснюються з дозволу митного органу та за рахунок власника складу.

Постановою Кабінету Міністрів України від 12.12.02 р. № 1867 встановлений перелік товарів, які не можуть поміщатися у режим митного складу:

- товари, заборонені до ввезення в Україну, вивезення з України та транзиту через територію України;
- товари, термін зберігання або використання яких закінчився;
- транзитні підакцизні товари;
- товари, що надходять в Україну як гуманітарна допомога;
- живі тварини;
- електроенергія та газ;
- товари, що надходять на адресу приватних осіб;
- спирт та алкогольні напої за кодами згідно з УКТЗЕД 2203 00, 2204 — 2208;
- тютюнові вироби за кодами згідно з УКТЗЕД 2402 10 00 00, 2402 20 10 00, 2402 20 90, 2403 10 10 00, 2403 10 90 00, 2403 99 10 00;
- давальницька сировина, закуплена на митній території України.

Існують деякі особливості митного оформлення та переміщення вантажів з МЛС під митним контролем, а саме:

1. Митне оформлення вантажів в разі їх випуску з МЛС, розташованого не за місцем акредитації власника цих вантажів, проводиться за умови подання власником вантажу митному органу, що обслуговує даний склад, листа-узгодження між митницями на проведення митного оформлення, копії облікової картки суб'єкта ЗЕД, яка завірена митницею, де він зареєстрований та інших документів, необхідних для митного оформлення у відповідний режим.

2. Для перевезення в інші митні органи, за місцем державної реєстрації суб'єкта ЗЕД за умови подання наступних документів: листа-узгодження між митницями на перевезення вантажу (крім МЛС ТЕО); копія облікової картки суб'єкта ЗЕД; довіреність від одержувача на право перевезення вантажу видана громадянину України або договір перевезення (рахунок-фактура) та доручення на представника перевізника, при здійсненні перевезень транспортною організацією; рахунок-фактура (інвойс); внутрішній товаросупровідний документ з відмітками відправника (МЛС) та перевізника.

Вантаж направляється в зону діяльності іншої митниці під митним забезпеченням за документом контролю доставки..

3. Випуск зі складу у вільне використання товарів, що надходили на МЛС за різними транспортними документами, в разі формування партії на МЛС може здійснюватись з оформленням однієї ВМД, в разі, якщо випуск проводиться за одним зовнішньоекономічним договором (контрактом).

Під формуванням партії розуміється як подрібнення попередньої партії (попередніх партій) так і збільшення (складання). При випуску зі складу сформованої партії товарів власником вантажу надається документ (рахунок-фактура (інвойс), накладна, специфікація і т. ін.) на сформовану партію товарів, які оформлюються у вільне використання, де вказується кількість місць, вага та вартість сформованої партії, а також, по кожній позиції робиться посилення на попередні документи, по яких вантаж надходив на МЛС..

4. Тимчасовий випуск вантажу з МЛС здійснюється з дозволу митного органу за умови подання листа-зобов'язання про повернення товару на МЛС із зазначенням терміну повернення. Лист-звернення подає відповідальна особа — керуючий МЛС.

При вивезенні товарів для демонстраційних цілей, в разі необхідності, митниця може додатково вимагати надання документів, які підтверджують індивідуальні ознаки (опис, фотографії та ін.) завірених особою, яка зверталася до митного органу з листом — зобов'язанням.

При неповерненні товару у строк, встановлений у письмовому дозволі митного органу, власник складу несе відповідальність відповідно до діючого законодавства.

Після закінчення терміну зберігання товарів на МЛС, вони мають бути: передані на зберігання митниці; заявлені до іншого митного режиму; передані на користь держави.

В окремих випадках суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності можуть зберігати товари з моменту пред'явлення митному органу і до їх випуску відповідно до обраного режиму на тимчасовому зберіганні під митним контролем. Такі товари до завершення митного оформлення можуть, з дозволу відповідного митного органу, розміщуватись на складах тимчасового митного зберігання. Митний режим щодо зазначених товарів обирається під час передачі цих товарів на тимчасове зберігання і не може змінюватися їх власником або уповноваженою ним особою без погодження з відповідним митним органом до закінчення строку тимчасового зберігання. Власниками складів тимчасового зберігання можуть бути транспортно-експедиційні організації, які переміщують товари через митний кордон України, або інші підприємства зі створенням зони митного контролю в межах таких складів. При цьому дозвіл на використання складу як складу тимчасового зберігання надається митним органом.

Склади тимчасового зберігання можуть бути як відкритого, так і закритого типу.

Іншим видом митного режиму, який використовується при наданні митними органами послуг у сфері митно-тарифних відносин є функціонування магазинів безмитної торгівлі. Безмитна торгівля — це митний режим, за якого товари, а також супутні товарам роботи, не призначені для споживання на митній території України, знаходяться та

реалізуються під митним контролем у пунктах пропуску на митному кордоні України, відкритих для міжнародного сполучення, інших зонах митного контролю, визначених митними органами України, без справляння мита, податків, установлених на експорт та імпорт таких товарів, та без застосування заходів нетарифного регулювання.

Потенційних покупців в магазинах безмитної торгівлі приваблюють в першу чергу, ціни запропоновані на товар, до яких не включаються мито та податки, так як останні набагато збільшують вартість товару у порівнянні з аналогічними товарами вітчизняного виробництва (особливо це стосується підакцизних товарів), та значно впливають на конкурентоспроможність товарів, що підлягають продажу. Таким чином, застосування режиму «Магазина безмитної торгівлі» дозволяє продати іноземний товар на митній території цієї країни під митним контролем без стягнення мита, податків та без застосування методів нетарифного регулювання.

У якості об'єкта відповідного митного режиму можуть виступати як товари іноземного походження, так і вітчизняного виробництва, що призначаються для продажу тільки фізичним особам, які прямують за межі митної території України, або знаходяться у транзитних залах міжнародних пунктів пропуску на державному кордоні. Таким чином, вивіз товарів, придбаних в магазинах безмитної торгівлі, за межі митної території України є невід'ємною умовою застосування цього режиму.

Знаходження та продаж товарів у даному митному режимі забезпечується шляхом використання спеціально призначеного та обладнаного приміщення — магазину безмитної торгівлі. Приміщення магазину безмитної торгівлі є складовою зони митного контролю і є невід'ємною частиною митної території України, на якій діють Митний кодекс України, нормативні акти Держмитслужби, а також нормативні акти інших відомств, що регулюють роботу суб'єктів підприємницької діяльності у сфері торгівлі та встановлюють вимоги до товарів, що продаються в роздріб на території України.

Магазин безмитної торгівлі — це одне або декілька спеціально виділених і обладнаних приміщень, призначених для зберігання та продажу в роздріб товарів, згідно з режимом магазину безмитної торгівлі, розташованих у зоні митного контролю одного пункту пропуску. Тому, як правило, магазини безмитної торгівлі відкриваються в залах очікування для пасажирів закордонного та транзитного прямування крупних аеропортів і морських портів, що відкриті для міжнародного сполучення у пунктах пропуску через державний кордон України.

Магазин безмитної торгівлі складається з: торговельної зали, допоміжних приміщень, складу, магазину. Приміщення має відповідати всім вимогам, що встановлені щодо роздрібною торгівлі відповідними товарами на території України, а також спеціальним вимогам, наявність засобів, що дають можливість накласти митне забезпечення на

всі приміщення магазину безмитної торгівлі та виключають можливість надходження (виключення) товарів поза митним контролем; надійне функціонування охоронної пожежної сигналізації; наявність обладнаних засобами зв'язку службових місць, призначених для митних службовців, які здійснюють митний контроль у цьому магазині.

Власниками магазину безмитної торгівлі можуть бути тільки українські суб'єкти підприємницької діяльності (юридичні особи, які отримали в Держмитслужбі ліцензію на право відкриття такого магазину в зоні митного контролю).

Для отримання ліцензії на право відкриття безмитного магазину суб'єкт підприємницької діяльності має подати в митницю, в зоні дії якої планується відкрити безмитний магазин, заяву на отримання дозволу, а також відповідні документи:

- копії свідоцтва про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності і статутні документи;
- довідку банку про відкриття розрахункового і валютного рахунків;
- план пункту пропуску через державний кордон України з визначенням місця планованого відкриття безмитного магазину;
- план приміщення, яке передбачається для безмитного магазину.

Дозвіл діє безстроково за умови дотримання власником магазину безмитної торгівлі норм митного законодавства. Категорично заборонено передачу дозволу іншому суб'єктові підприємницької діяльності.

Власник магазину безмитної торгівлі зобов'язаний:

- 1) своєчасно декларувати митному органу товари, що надходять до магазину чи вибувають з магазину, та подавати всі документи, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення;
- 2) виключити можливість надходження до магазину та вилучення з магазину товарів поза митним контролем;
- 3) дотримуватися положень законодавства України щодо умов діяльності магазинів безмитної торгівлі;
- 4) вести облік товарів, що надходять до магазину безмитної торгівлі та реалізуються ним, і подавати митним органам, в зоні діяльності яких знаходиться магазин безмитної торгівлі, звіт про рух товарів у магазині за формою, встановленою спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи.

Основна мета функціонування магазину безмитної торгівлі — це роздрібний продаж товарів за національну та іноземну (за наявності ліцензії Національного банку) валюту винятково фізичним особам, які від'їжджають за межі митної території України. У даних магазинах дозволяється здійснювати роздрібну торгівлю всіма видами продовольчих та непродовольчих товарів українського та іноземного походження за наявності відповідних дозволів (ліцензій), за винятком:

- а) товарів, заборонених до ввезення, вивезення і транзиту через територію України;

б) предметів, які не можуть знаходитися у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій, юридичних осіб, інших держав на території України, і окремі види предметів, на які право власності громадянам надається в порядку, визначеному Верховною Радою України;

в) товарів за кодами ТН ЗЕД 27.01-2716 (кам'яне вугілля, нафта, газ, електроенергія).

До 1998 р. обмеження щодо роздрібно́ї торгівлі в магазинах безмитної торгівлі поширювались на:

- товари та інші предмети, на які встановлено державну монополію, згідно зі статтею 20 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»;

- товари, масою понад 20 кг, та предмети, сума розмірів яких перевищує 2 метри;

- товари, ввезення (вивезення) яких та торгівля якими на території України підлягає контролю іншими державними органами (за відсутності дозволу цих органів).

У магазині безмитної торгівлі можуть зберігатися тільки товари, що заявлені та оформлені у даному митному режимі. Товари розміщуються в магазині (у торговельних залах та на складі) в присутності уповноважених осіб митного органу. Товари, а також супутні товарам роботи, в режимі магазину безмитної торгівлі реалізуються лише у спеціальних торговельних закладах (магазинах безмитної торгівлі). Розташування магазинів безмитної торгівлі та умови реалізації в них товарів повинні виключати можливість безпосереднього ввезення цих товарів для споживання на митній території України.

Товари можуть знаходитися у магазині безмитної торгівлі протягом 6 місяців, крім товарів з обмеженим строком зберігання. Цей строк може бути обмежений Держмитслужбою для окремих видів товарів. Після закінчення вищезазначеного терміну товари мають бути передані до іншого митного режиму, а саме:

- ◆ заявлені до вільного обігу на території України;
- ◆ заявлені до вільного обігу за межами митної території України;
- ◆ для розміщення в режимі митний склад — з перевезенням на митні ліцензійні склади, які знаходяться в зоні діяльності однієї і тієї ж митниці;

- ◆ для знищення під митним контролем.

Митне оформлення таких товарів здійснюється згідно із заявленим режимом (митне оформлення у режимі вільного обігу українських товарів здійснюється без стягування мита, податків та митних зборів).

Суб'єкти, які поставили свої товари до магазину митної торгівлі, не звільняються від сплати до бюджету всіх видів податків та митних зборів, а також від сплати до бюджету податків, визначених для цих товарів. При цьому власники магазинів сплачують на депозитні рахун-

ки митних установ, у зоні діяльності яких вони знаходяться, збір за виклик працівників митниці для здійснення митного оформлення товарів у розмірах, визначених чинним законодавством України.

Декларування товарів, що переміщуються через магазин безмитної торгівлі, здійснює власник, який несе відповідальність за сплату всіх митних і податкових платежів.

Робота магазинів безмитної торгівлі організовується таким чином, щоб надходження та продаж товарів здійснювались відповідно до вимог чинного законодавства, а порядок зберігання та продажу гарантував їх постійне перебування під митним контролем у режимі «Магазин безмитної торгівлі» та виключав можливість надходження (вилучення) товарів поза митним контролем.

Схема 8.3.1. Механізм функціонування магазинів безмитної торгівлі

Для оперативного керівництва діяльністю магазину безмитної торгівлі власник може призначити відповідальну особу — директора. При цьому, власник несе відповідальність за знання директором митного та податкового законодавства України, оскільки митний орган або Державна податкова інспекція мають право подати вимогу про усунення директора від справ при порушенні ним вимог чинного законодавства.

При надходженні до магазину безмитної торгівлі товари незалежно від їх вартості та попереднього митного режиму підлягають декларуванню шляхом заповнення вантажної митної декларації. Разом з вантажною митною декларацією до митних органів подаються зовнішньоекономічний контракт, накладні, специфікації, коносаменти, рахунки-фактури та ін.

Ввезення вітчизняних товарів в магазини безмитної торгівлі прирівнюються до експорту таких товарів з використанням нульової ставки податку на додану вартість для експортерів — резидентів на основі оформленої вивізної вантажної митної декларації.

Таблиця 8.3.1

**МЕХАНІЗМ НАРАХУВАННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ
ПРИ ФУНКЦІОНУВАННІ МИТНОГО РЕЖИМУ
«МАГАЗИН БЕЗМИТНОЇ ТОРГІВЛІ»**

Вид митного платежу	Мито	Митні збори	Акцизний збір	ПДВ
Сплата митного платежу	–	+	–	–

Власник безмитного магазину завчасно інформує відповідну посадову особу митниці про запланований час надходження товарів. У випадках, коли між переліком товарів у супровідних документах і кількістю товарів, що фактично надійшли на склад магазину, виявлено розбіжність, керівник безмитного магазину повинен:

- повідомити про це власника безмитного магазину і відповідну особу митниці;
- разом з відповідною особою митниці провести опис товарів, яких не вистачає або кількість яких перевищує зазначену в супровідних документах;
- скласти відповідний акт;
- виконати інші дії, передбачені митним законодавством.

Відповідальність за те, щоб кількість отриманого товару повністю відповідала зазначеній у супровідних документах, несе власник магазину.

Місцем проведення митного оформлення товарів, що розміщуються в режимі «Безмитної торгівлі», є склад магазину. На складі дозволяється здійснювати розпакування, пакування, перепакування і подібні операції, а також операції, пов'язані з забезпеченням зберігання товарів та їх передпродажної підготовки. Товари мають зберігатися на складі таким чином, щоб службова особа митниці могла здійснювати перевірку їх запасів.

Роздрібний продаж товарів у магазині безмитної торгівлі здійснюється за готівку, за чеками або за кредитними картками, дозволяється продаж товарів як за національну, так і іноземну валюту, віднесену Національним банком до категорії «вільноконвертована валюта». Забороняється оптовий та дрібнооптовий продаж товарів як у магазині, так і в допоміжних приміщеннях, а також використання торговельних залів та допоміжних приміщень для реалізації або зберігання товарів, не оформлених у даному митному режимі.

У магазинах безмитної торгівлі не дозволяється продаж товарів за зразками, за попередніми замовленнями, з розстрочкою, а також надання додаткових послуг (крім передпродажної підготовки).

Товари, що реалізуються в даних магазинах, мають мати спеціальне маркування, погоджене з митним органом, і бути попередньо упакованими для роздрібного продажу; алкогольні напої та тютюнові вироби українського походження мають бути обклеєні марками акцизного збору встановленого зразка.

Факт продажу товару підтверджується касовим чеком з послідовною нумерацією (в двох примірниках), в яких мають бути зазначені: номер рейсу, ідентифікаційний код товару і його вартість. Оригінал чека видається пасажирові, який здійснює покупку, а копія зберігається в магазині не менше трьох років. Заміна та обмін товарів, закуплених фізичною особою в безмитному магазині, здійснюється відповідно до законодавства України. Якщо товар не вивозиться за митну територію України, то він обкладається митом та податками згідно з чинним законодавством (за винятком українських товарів). Власник безмитного магазину зобов'язаний проводити декларування проданих товарів шляхом оформлення вантажної митної декларації.

Відповідальність за правильність та своєчасність перерахування та сплату належних сум усіх митних платежів, за вилучення поза митним контролем товарів, які знаходяться у режимі «Безмитної торгівлі», несе власник магазину.

При втраті товарів, що розміщені у даному режимі, якщо тільки товари не виявилися знищеними або такими, що безповоротно втрачені внаслідок дій непереборної сили чи природного зношування, власник магазину повинен внести обов'язкові платежі на товари, яких не вистачає, за повною ставкою.

У разі набрання чинності рішенням про ліквідацію магазину безмитної торгівлі розміщення нових партій товарів, а також реалізація товарів у магазині не дозволяються. Товари, що знаходяться в магазині безмитної торгівлі, підлягають негайному переміщенню на склад магазину та декларуванню власником магазину до іншого митного режиму.

8.4. СПЕЦИФІКА МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З ДАВАЛЬНИЦЬКОЮ СИРОВИНОЮ

Транзитивність економічної системи, як правило, обумовлена цілою низкою негативних чинників: це, насамперед, слаба конвертованість національної валюти, дефіцит валютних коштів, загальна розбалансованість фінансів. За таких умов одним із виходів для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності є пошук нових форм взаємодосин

з іноземними партнерами. Як правило, це операції, які не потребують значних фінансових коштів для їх здійснення.

Прикладом даного виду взаємовідносин у сфері зовнішньоекономічних зв'язків є зустрічна торгівля. Зустрічна торгівля охоплює широкий діапазон зовнішньоекономічних відносин, які можна класифікувати за трьома групами:

- операції натурального обміну;
- операції, що передбачають участь продавця у реалізації товарів, запропонованих покупцем;
- операції в рамках промислового співробітництва.

Процедура митного регулювання операцій зустрічної торгівлі, як правило, пов'язана із застосуванням митних режимів, коли право власності переходить від продавця до покупця при перетині митного кордону. Відповідно до митних режимів «експорт» або «імпорт» здійснюються бартерні операції, угоди із зустрічної чи авансової закупівлі та под.

Операції в рамках промислового співробітництва не можуть бути класифіковані за даними митними режимами з цілої низки причин: предмети переміщення через кордон не є товарами; право власності при переміщенні через кордон не переходить до іншої сторони угоди; необхідною умовою здійснення даних угод є обов'язковий зворотний вивіз готової продукції та под.

Тому, як правило, при проведенні даних операцій процедура митного регулювання зовнішньоекономічних відносин передбачає класифікацію операцій промислового співробітництва у таких митних режимах, як «Переробка на митній території», «Переробка за межами митної території», «Переробка під митним контролем». Слід зауважити, що митні режими переробки відносяться до економічних режимів і від інших режимів відрізняються більш гнучким використанням митно-правових інструментів регулювання і виступають свого роду результатом їх адаптації до різного виду потреб учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Прикладом даного виду угод можуть слугувати операції з давальницькою сировиною. Операція з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах — це операція з перероблення (оброблення, збагачення чи використання давальницької сировини) незалежно від кількості замовників та виконавців, а також етапів (операцій з перероблення цієї сировини), ввезеної на митну територію України (чи закупленої іноземним замовником за іноземну валюту в Україні) або вивезеної за її межі з метою отримання готової продукції за відповідну плату. До операцій з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах належать операції, у яких сировина замовника на конкретному етапі її переробки складає не менше 20 відсотків загальної вартості готової продукції.

Давальницькою сировиною вважається сировина, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі, енергоносії, ввезені на митну територію України іноземним замовником (чи закуплені іноземним замовником за іноземну валюту в Україні) або вивезені за її межі українським замовником для використання для виробництва готової продукції з наступним поверненням усієї продукції або її частини до країни власника (чи реалізації в країні виконавця замовником або за його дорученням виконавцем) або вивезенням до іншої країни. Готова продукція може бути реалізована в Україні, якщо давальницька сировина, з використанням якої вироблено цю продукцію, ввезена іноземним замовником на митну територію України чи закуплена іноземним замовником за іноземну валюту в Україні. Право власності на імпортовану давальницьку сировину та вироблену з неї готову продукцію належить іноземному замовнику.

В угодах суб'єкт господарської діяльності, який надає давальницьку сировину, є замовником, а суб'єкт господарської діяльності, який здійснює переробку, обробку, збагачення чи використання давальницької сировини, — виконавцем. Під готовою продукцією розуміють продукцію або товар, який вироблений з використанням давальницької сировини (крім тієї частини, що використовується для проведення розрахунків за її переробку). Операції здійснюються у режимах «Переробка на митній території» та «Переробка за межами митної території».

Переробка на митній території України — митний режим, відповідно до якого ввезені на митну територію України товари, що походять з інших країн, піддаються у встановленому законодавством порядку переробці без застосування до них заходів нетарифного регулювання, за умови вивезення за межі митної території України продуктів переробки відповідно до митного режиму експорту.

В процедурі застосування митного режиму переробки умовно можна виділити три етапи — надання режиму, безпосереднє використання і завершення його дії. При розміщенні товарів під зазначений режим має бути виконано ряд умов та вимог і відповідно до їх виконання вирішується питання про можливість надання режиму переробки в кожній конкретній ситуації.

Операції щодо переробки товарів можуть включати: власне переробку товарів; обробку товарів — монтаж, збирання, монтування та налагодження, внаслідок чого одержуються інші товари; ремонт товарів, у тому числі відновлення та регулювання; використання окремих товарів, що не є продуктами переробки, але які сприяють чи полегшують процес виготовлення продуктів переробки, якщо самі вони при цьому повністю витрачаються.

Ввезення та переробка на митній території України товарів, що походять з інших країн, здійснюються з дозволу митного органу. Дозвіл на застосування зазначених митних режимів може бути наданий мит-

ним органом на підставі письмової заяви суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, поданої в митницю за місцем державної реєстрації суб'єкта. В заяві мають бути викладені відомості, необхідні для прийняття рішення митним органом стосовно можливості розміщення товару в даний режим (про заявника, товар, який ввозиться, термін переробки, підприємство — виробник та ін.).

Для прийняття рішення про можливість розміщення товарів у режим переробки митними органами розглядаються економічні (захист інтересів українського товаровиробника, збільшення експорту готових виробів), технічні (можливість ідентифікувати перероблені товари в продуктах переробки, вимоги до технологічного процесу переробки) і адміністративні критерії (дотримання режиму переробки).

При цьому дозвіл на переробку товарів на митній території України може бути скасовано митним органом, якщо його видано на підставі недостовірних даних, що мали істотне значення для прийняття рішення, або у разі коли підприємство-резидент, якому видано такий дозвіл, не дотримується положень законодавства України.

Обмеження на окремі операції щодо переробки товарів, порядок виконання операцій щодо переробки товарів, включаючи можливість та умови використання українських товарів у процесі переробки, визначаються законодавством України.

Окремі операції з переробки товарів за дорученням підприємства-резидента, якому видано дозвіл на переробку товарів на митній території України, та з дозволу митного органу можуть здійснюватися іншим підприємством. При цьому відповідальність перед митними органами за дотримання визначеного порядку переробки товарів несе підприємство, якому видано дозвіл на проведення операцій щодо переробки товарів на митній території України.

Якщо за умовами переробки товарів на митній території України передбачається виконання кількох операцій щодо їх переробки кількома підприємствами, кожне з підприємств, яке бере участь у процесі переробки, повинне одержати дозвіл митного органу на переробку товарів на митній території України. Переміщення товарів між підприємствами, що беруть участь у їх переробці, здійснюється з дозволу і під контролем митних органів.

Давальницька сировина, що ввозиться на митну територію України іноземним замовником, обкладається ввізним митом за ставками Закону України «Про митний тариф», податками та зборами, що стягуються у разі ввезення товарів.

Сплата ввізного мита, податків та зборів (крім митних зборів) провадиться українським виконавцем шляхом видачі простого векселя Державній податковій інспекції за місцезнаходженням виконавця з терміном платежу, що дорівнює термінові здійснення операції з давальницькою сировиною, але не більше як на 90 календарних днів з моменту оформ-

лення ввізної вантажної митної декларації. Сума, обумовлена векселем, визначається у валюті контракту на переробку давальницької сировини.

Таблиця 8.4.1

**ОПОДАТКУВАННЯ МИТНИМИ ПЛАТЕЖАМИ
ДАВАЛЬНИЦЬКОЇ СИРОВИНИ ТА ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ
В МИТНОМУ РЕЖИМІ «ПЕРЕРОБКА НА МИТНІЙ ТЕРИТОРІЇ»**

№	Найменування операції	Митні збори	Мито	ПДВ
1	Ввезення давальницької сировини іноземного замовника			
	Гр. 1-24	+	+	Вексель (письмове зобов'язання)
	Гр. 25-97	+	Вексель (письмове зобов'язання)	Вексель (письмове зобов'язання)
2	Ввезення частини давальницької сировини іноземного замовника зі взаєморозрахунками за виготовлення готової продукції	+	+	+
3	Продаж іноземним замовником готової продукції на митній території України без її фактичного ввезення	+	+	+
4	Вивезення іноземним замовником готової продукції за межі митної території України	+	-	-

Строк переробки товарів на митній території України обчислюється, починаючи з дня завершення митного оформлення митним органом товарів, що ввозяться для переробки. Строк переробки товарів на митній території України встановлюється митним органом під час надання дозволу підприємству-резиденту, виходячи з тривалості процесу переробки товарів та розпорядження продукцією їх переробки, але, як правило, не може бути більшим ніж 90 днів. Виходячи з технологічних особливостей переробки, Кабінет Міністрів України за поданням відповідного міністерства або іншого центрального органу виконавчої влади може встановлювати інші строки переробки товарів, ніж ті, що зазначені у частині другій цієї статті.

Митні органи можуть проводити перевірку товарів, ввезених для переробки на митній території України, а також продуктів їх переробки у будь-якої особи, яка здійснює операції щодо переробки таких товарів. При цьому вони здійснюють контроль за обов'язковим обсягом виходу продуктів переробки, що утворюються в результаті переробки товарів на митній території України. Дані про обов'язковий обсяг ви-

ходу продуктів переробки зазначаються в договорі (контракті) на переробку товарів на митній території України.

У випадку вивезення готової продукції в повному обсязі, передбаченому в контракті, за межі митної території України у період, обумовлений законодавством, вексель погашається, і ввізне мито, податки та збори (крім митних зборів) не стягуються. Вексель погашається також у разі часткового вивезення готової продукції, передбаченого умовами контракту, за межі митної території України, якщо український виконавець документально підтвердить оплату ввізного мита, податків та зборів, які мали бути сплачені при ввезенні в Україну частини сировини, з якої вироблено не вивезену в Україну готову продукцію. Для визначення суми платежу мита, податків та митних зборів вартість давальницької сировини перераховується на валюту України за офіційним валютним курсом Національного банку України на день платежу за векселем. Облік векселів ведеться Державною податковою інспекцією за місцем знаходження виконавця.

У випадках не вивезення обумовленого у письмовому зобов'язанні обсягу готової продукції з виконавця до бюджету, до якого він сплачує податок на прибуток, стягується пеня у валюті України за кожний день прострочення у розмірі 0,3 відсотка митної вартості давальницької сировини, але не більше контрактної вартості невивезеної готової продукції. Пеня сплачується у валюті України за офіційним валютним курсом Національного банку України на день платежу після фактичного відвантаження продукції іноземному замовнику.

Суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах, мають право на отримання дозволу на відстрочення оплати векселів на підставі кредитної угоди, укладеної українським виконавцем з податковою інспекцією за його місцезнаходженням до дня фактичного відвантаження готової продукції іноземному замовникові. За користування кредитом суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності вносять до бюджету, до якого виконавець сплачує податок на прибуток, плату у розмірі 0,5 облікової ставки Національного банку України, що застосовується на день продовження строку платежу за векселем або погашення письмового зобов'язання.

Підставою для митного оформлення давальницької сировини, що ввозиться на митну територію України, є подання українським виконавцем органів митного контролю копії зазначеного векселя, авізованого (взятого на облік) Державною податковою інспекцією за місцем знаходження виконавця. Підставою для митного оформлення готової продукції, що вироблена з використанням давальницької сировини, ввезеної на митну територію України, і тієї, що вивозиться з цієї території, є подання українським виконавцем органів митного контролю копії векселя та копії ввізної вантажної митної декларації. Підставою

для погашення векселя є подання українським виконавцем Державній податковій інспекції копії вивізної вантажної митної декларації.

Готова продукція, що вироблена з давальницької сировини, ввезеної іноземним замовником на митну територію України, і вивозиться з неї, не обкладається вивізним (експортним) митом та іншими податками і зборами (крім митних зборів), які стягуються при експорті товарів, і не підпадає під режим ліцензування та квотування. На готову продукцію, яка вироблена з використанням давальницької сировини, ввезеної на митну територію України іноземним замовником, і належить йому, не поширюється спеціальний режим експорту товарів, за винятком спеціального призначення.

Вивезення тих видів готової продукції, щодо яких міжнародними договорами України передбачено добровільне обмеження експорту, а також продукції походженням з України, імпорт якої до інших держав квотується, контингентується або ліцензується відповідно до законодавства цих держав або нормативних актів економічних угруповань, митних союзів, здійснюється у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, за поданням Міністерства економіки України.

Готова продукція, виготовлена з давальницької сировини, ввезеної іноземним замовником, може реалізуватися на загальних підставах на митній території України шляхом укладення іноземним замовником контракту з покупцем готової продукції. Підставою для погашення векселя у разі реалізації готової продукції або її частини на митній території України є подання українським виконавцем Державній податковій інспекції ввізної вантажної митної декларації на готову продукцію (без фактичного ввезення її в Україну), копії зазначеного контракту та копії актів здачі-приймання готової продукції, взятих на облік Державною податковою інспекцією за місцем знаходження покупця готової продукції, довідки про сплату ввізного мита, інших податків та зборів, якщо такі запроваджено щодо аналогічних імпортованих товарів.

Розрахунки за переробку, обробку, збагачення чи використання давальницької сировини можуть відбуватися у грошовій формі шляхом виділення частини давальницької сировини чи готової продукції, або з використанням трьох форм одночасно за згодою замовника та виконавця.

У разі вивезення за межі митної території України товарів, ввезених для переробки на митній території України, чи продуктів їх переробки такі товари підлягають декларуванню митним органам з поданням окремого документа — митної декларації, в якій зазначаються кількість та вартість українських товарів, витрачених на здійснення операцій щодо переробки товарів, що ввозилися для переробки. Митне оформлення українських товарів, використаних під час переробки товарів, що походять з інших країн, здійснюється у порядку, встановленому законодавством України для митного оформлення експорту товарів українського походження.

Якщо умовами переробки на митній території України товарів, що походять з інших країн, передбачено проведення розрахунків частиною продуктів їх переробки, такі продукти мають бути оформлені як ввезені на митну територію України в режимі імпорту зі стягуванням усіх належних податків і зборів та застосуванням відповідних заходів нетарифного регулювання відповідно до законодавства.

Переробка за межами митної території означає вивіз товарів українського походження з метою їх переробки для подальшої реалізації на території України.

Відповідно «переробка за межами митної території України», це митний режим, відповідно до якого товари, що перебувають у вільному обігу на митній території України, вивозяться без застосування заходів тарифного та нетарифного регулювання з метою їх переробки за межами митної території України та наступного повернення в Україну. Тобто механізм проходження вантажів через митний кордон ідентичний попередньому, але діє у зворотному напрямі, якщо взяти до уваги місце проведення операцій і товари які дозволяється розміщувати в зазначений режим.

В окремих країн, зокрема Європейському Союзі, в міжнародних митних угодах (наприклад, Кіотській конвенції, спеціально присвяченій питанням уніфікації та гармонізації правил застосування митних режимів) в залежності від місця проведення операцій по переробці та країни походження товарів, які переробляються, режими переробки ділять на два типи — активної і пасивної переробки. До першого типу (активної переробки) відноситься режим переробки на митній території України, а до другого (пасивної переробки) — режим переробки за межами митної території України.

Регламентация переробки товарів в цьому режимі здебільшого вміщує положення, аналогічні встановленим у відношенні до режиму переробки на митній території України, тому в основі використання митних режимів переробки в значній мірі закладені єдині базові принципи.

В рамках режиму переробки за межами митної території України ті ж операції, що й при використанні у режимі переробки на митній території України, а саме: власне переробка товарів; обробка товарів — монтаж, збирання, монтування та налагодження, внаслідок чого одержуються інші товари; ремонт товарів, у тому числі відновлення та регулювання; використання окремих товарів, що не є продуктами переробки, але які сприяють чи полегшують процес виготовлення продуктів переробки, якщо самі вони при цьому повністю витрачаються.

Вивезення товарів для переробки за межами митної території України здійснюється з дозволу митного органу. При цьому дозвіл на вивезення товарів для переробки за межами митної території України може бути скасовано митним органом у разі, якщо його видано на підставі недостовірних даних, що мали істотне значення для прийняття рішен-

ня, або якщо підприємство-резидент, якому видано такий дозвіл, не дотримується положень законодавства України.

Строк переробки товарів за межами митної території України обчислюється, починаючи з дня завершення митного оформлення митним органом товарів, що вивозяться для переробки. Строк переробки товарів за межами митної території України встановлюється митним органом під час видачі дозволу підприємству-резиденту виходячи з тривалості процесу переробки товарів, але, як правило, не може бути більшим ніж 90 днів. Виходячи з технологічних особливостей переробки Кабінет Міністрів України за поданням відповідного міністерства або іншого центрального органу виконавчої влади може встановлювати інші строки переробки товарів.

Специфікою даного виду операцій є те, що митні органи здійснюють контроль за обов'язковим обсягом виходу продуктів переробки, що утворюються в результаті переробки товарів за межами митної території України. Дані про обов'язковий обсяг виходу продуктів переробки зазначаються в договорі (контракті) на переробку продукції за межами митної території України.

При переробці товарів за межами митної території України дія режиму завершується при поверненні продуктів переробки в Україну.

Таблиця 8.4.2

**ОПОДАТКУВАННЯ МИТНИМИ ПЛАТЕЖАМИ
ДАВАЛЬНИЦЬКОЇ СИРОВИНИ ТА ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ
В МИТНОМУ РЕЖИМІ « ПЕРЕРОБКА ЗА МЕЖАМИ МИТНОЇ ТЕРИТОРІЇ»**

№	Найменування операції	Митні збори	Мито	ПДВ
1	Вивезення давальницької сировини українського замовника.			
	Гр. 1-24	+	+	-
	Гр. 25-97	+	Вексель (письмове зобов'язання)	—
2	Повернення готової продукції на митну територію України			
3	Гр. 1-24	+	+	+
4	Гр. 25-97	+	-	+

При ввезенні на митну територію України товарів переробки, вироблених із використанням українських товарів до митного органу має бути подана копія вантажної митної декларації на українські товари, що вивозились з України для переробки та вантажна митна декларація на іноземні

товари, які були використані в процесі переробки. При цьому митне оформлення іноземних товарів, що були використані в процесі переробки здійснюється в режимі імпорту на загальних підставах.

Переробка під митним контролем означає, що іноземні товари ввозяться на митну територію України без нарахування мита і податків, без застосування заходів нетарифного регулювання, перероблюється під митним контролем і випускаються для вільного обігу або підпорядковуються під інший митний режим. Але відповідно до законодавства України даний митний режим не використовується.

8.5. ХАРАКТЕРИСТИКА СПЕЦІАЛЬНИХ МИТНИХ РЕЖИМІВ

Як було зазначено вище, до спеціальних митних режимів відносяться: тимчасове ввезення, тимчасове вивезення, транзит, вільна митна зона.

Крім прямих експортних й імпортних операцій, які здійснюються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, зі зміною права власності з моменту розмитнення, зовнішньоекономічна діяльність передбачає операції з тимчасового ввезення та вивезення за межі митної території України предметів, майна. Тобто операції мають зворотний характер і відбуваються без зміни права власності з обов'язковим наступним вивезенням чи ввезенням вантажів.

Під тимчасовим ввезенням (вивезенням) розуміють митний режим, відповідно до якого товари можуть ввозитися на митну територію України чи вивозитися за межі митної території України з обов'язковим наступним поверненням цих товарів без будь-яких змін, крім природного зношення чи втрат за нормальних умов транспортування.

Під природним зношенням розуміють фізичне старіння, зношення основних засобів — об'єктів тимчасового ввезення (вивезення) в процесі їх використання за призначенням. Фізичне зношення характеризується зношенням матеріалів, з яких створені основні засоби — об'єкти тимчасового ввезення (вивезення), втратою їх первісних якостей, поступовим зруйнуванням конструкцій. Відповідно, під природною втратою розуміють повну фізичну втрату первісних якостей основних засобів — об'єктів тимчасового ввезення (вивезення) в процесі їх використання за призначенням.

Застосування митного режиму «Тимчасове ввезення (вивезення)» має цілий ряд переваг, у порівнянні з іншими митними режимами, особливо це стосується операцій не з товаром, а майном. При цьому під майном вважаються будь-які переміщені предмети, які належать суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності і не призначені для купівлі-продажу або обміну (платної передачі).

Так, застосування даного митного режиму може значно мінімізувати витрати з отримання підприємствами необхідного обладнання. Це не тільки економія коштів за рахунок мінімізації митних платежів (імпортне мито на обладнання складає, як правило, не менше 10 % митної вартості товару), але й ефективне використання фінансових ресурсів за рахунок відстрочки платежів з отриманого і, головне, функціонуючого обладнання.

Використання митного режиму «Тимчасове ввезення (вивезення)» має переваги не тільки для конкретних суб'єктів господарювання, але й для держави в цілому. Досвід багатьох країн свідчить, що оптимальна організація та регулювання режиму тимчасового ввезення товарів та предметів може стати досить суттєвим каналом поповнення доходної частини Державного бюджету.

Прикладом цього може слугувати використання системи митного оподаткування тимчасового ввезення предметів на митну територію Росії. Так, відповідно до ст.72 Митного кодексу Російської Федерації встановлено, що випадки повного звільнення від сплати мита та податків стосовно товарів, що тимчасово ввозяться, визначається Урядом Російської Федерації. В інших випадках, а також при недотриманні особою, яка переміщує товари через митний кордон Росії, умов, які передбачають повне звільнення від здійснення відповідних платежів, може застосовуватись часткове звільнення, яке визначається Державним митним комітетом за погодженням з Міністерством фінансів Росії.

При частковому звільненні від сплати мит, податків за кожний повний та неповний місяць сплачується три відсотки від суми, яка б підлягала сплаті, якби товари були випущені для вільного обігу. Загальна сума мита, податків, стягнених при тимчасовому ввезенні з частковим звільненням від сплати мита, податків, не повинна перевищувати суми мита, податків, які підлягали б сплаті на момент ввезення, якби товари були випущені для вільного обігу. Але, якщо вказані суми дорівнюватимуть одна одній, то товар вважається випущеним у вільний обіг.

Відповідно до Конвенції про тимчасове ввезення товарів та інших предметів, що тимчасово ввозяться (Стамбул, 1990 р.), звільнення від сплати ввізних податків та зборів передбачено:

- для предметів, призначених для демонстрації або використання на ярмарках, виставках, конференціях або подібних заходах, за умов, що кількість ввезених виробів кожного типу не повинна перевищувати потреби в них з урахуванням їх призначення;

- для професійного обладнання, запасних частин і допоміжних пристроїв до нього за умов, що такі предмети належать і ввозяться особою, яка перебуває або проживає за межами території тимчасового ввезення, а також використовується тільки особою, яка направляється на територію тимчасового ввезення або під її безпосереднім контролем;

- для упаковок за умови, що упаковки повинні зворотно вивозитися тільки користувачем права тимчасового ввезення (їх заборонено навіть тимчасово використовувати для внутрішніх перевезень);
- для контейнерів за умови їх належного маркування (причому перед вивезенням контейнери можна використовувати у внутрішніх перевезеннях тільки один раз при доставці їх за прямим маршрутом до того місця або, можливо, ближче, де вони повинні завантажуватися експортним товаром, або звідки вони повинні бути вивезені порожніми);
- для піддонів;
- для зразків та рекламних фільмів за умови, що вони повинні належати особі, яка перебуває або проживає за межами території тимчасового ввезення, і ввозитися тільки з метою їх демонстрації на території тимчасового ввезення у пошуках замовлень на товари, які будуть ввозитися на ту саму територію. Зразки і рекламні фільми під час перебування на території тимчасового ввезення не підлягають продажу і не повинні, крім показу, застосовуватися за їх звичайним призначенням або використовуватися шляхом передачі в оренду або за винагороду;
- для предметів, що ввозяться і використовуються під час досліджень, перевірок, проведення дослідів або показів, за умови, що використання таких предметів не спрямоване на одержання доходів, і ввезення їх само собою не є комерційною операцією;
- для відзнятих і проявлених кінематографічних плівок, позитивних та інших записаних носіїв зображення, призначених для показу перед їх комерційним використанням, ввезення яких само собою не є комерційною операцією;
- для плівок, магнітних стрічок та інших носіїв звуку чи зображення, призначених для озвучення, дублювання чи відтворення, ввезення яких само собою не є комерційною операцією;
- для записаних носіїв інформації, відправлених безкоштовно і призначених для автоматичної обробки даних за умови, що ввезення таких носіїв само собою не є комерційною операцією;
- для виробів (включаючи транспортні засоби), які за своїм характером можуть бути використані тільки для реклами окремих виробів або їх пропагування з відповідною метою, за умови, що ввезення таких предметів само собою не є комерційною операцією;
- для предметів, що ввозяться для наукових або освітніх цілей за умови, що такі предмети повинні належати особі, яка перебуває або проживає за межами території тимчасового ввезення, і ввозяться уповноваженими підприємствами в помірній кількості з урахуванням їх призначення. Вони не повинні використовуватися в комерційних цілях.

У правових нормах Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція 1973 р. додаток

Е.5) вказано, що митний режим, за якого передбачається умовне (тобто при виконанні певних умов) звільнення від сплати мита та податків на імпорт стосовно товарів, що ввозяться з певною метою і призначені для повторного вивезення в ту саму країну, є режимом тимчасового користування. Стосовно товарів, призначених для тимчасового користування з такою метою, як виробництво, робочі проекти або внутрішній транспорт, Конвенцією рекомендується встановлювати режим тимчасового користування з частковим умовним звільненням від сплати мита та податків на імпорт. Причому національне законодавство може передбачити положення, за яким розмір мита та податків, що стягуються за ці товари, визначається залежно від тривалості їх перебування на митній території, амортизації таких товарів у результаті використання або суми, сплаченої за їх прокат.

Отже, аналіз міжнародного законодавства дає підстави зробити висновок, що міжнародними нормами передбачається стягнення ввізних податків стосовно предметів, що тимчасово ввозяться на митну територію відповідної країни для комерційного використання (тобто отримання доходу) та змінюють при цьому свій стан на даній території. На нашу думку, в Україні доцільно було б використовувати систему митного оподаткування при тимчасовому ввезенні з обов'язковим урахуванням критеріїв тривалості перебування предметів в Україні, їх амортизації в результаті використання або суми, сплаченої за їх прокат.

Порядок пропуску предметів в Україну з метою тимчасового ввезення або тимчасового вивезення регламентується ст.103-120 Митного кодексу України. Під пропуском розуміється дозвіл митниці на використання товарів та інших предметів на митній території України або за межами цієї території з метою, заявленою митницею. Механізм дії митного режиму тимчасового ввезення або тимчасового вивезення подано у схемі 8.5.1.

Переміщення товарів у режимі тимчасового ввезення (вивезення) передбачає: подання митному органу документів на такі товари з обґрунтуванням підстав їх тимчасового ввезення на митну територію України (вивезення за межі митної території України); надання митному органу, що здійснює митне оформлення товарів, які тимчасово ввозяться (вивозяться), зобов'язання про їх зворотне вивезення (вивезення) у строки, що обумовлені метою тимчасового ввезення (вивезення), але не перевищують строків, встановлених законодавством; подання митному органу, що здійснює митне оформлення товарів, які тимчасово ввозяться (вивозяться), дозволу відповідного компетентного органу на тимчасове ввезення (вивезення) товарів, якщо отримання такого дозволу передбачено законодавством.

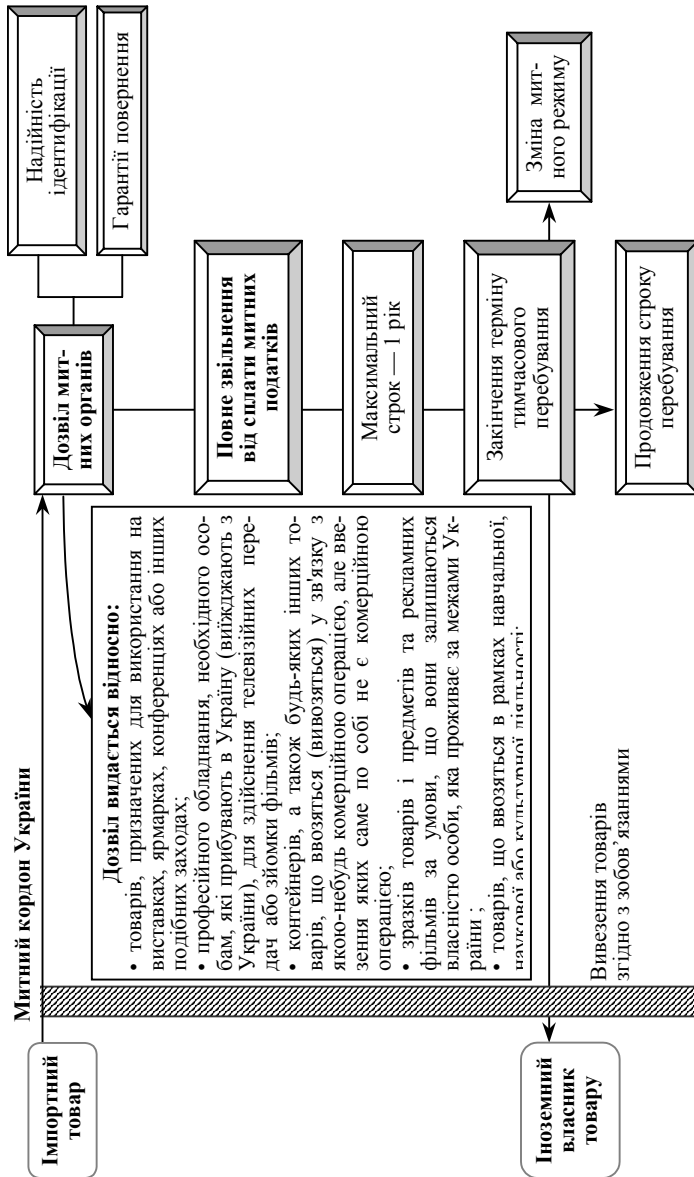

Схема 8.5.1. Схема дії митного режиму «тимчасове ввезення (вивезення)»

Дозвіл на тимчасове ввезення на митну територію України (тимчасове вивезення за межі митної території України) під зобов'язання про зворотне вивезення допускається щодо:

- товарів, призначених для демонстрації або використання на виставках, ярмарках, конференціях або інших подібних заходах;
- професійного обладнання, необхідного особам, які прибувають в Україну (виїжджають з України), для підготовки репортажів, здійснення записів або передач для засобів масової інформації або зйомки фільмів;
- контейнерів, піддонів, упаковки, а також будь-яких інших товарів, що ввозяться (вивозяться) у зв'язку з якою-небудь комерційною операцією, але ввезення яких саме собою не є комерційною операцією;
- зразків товарів і предметів та рекламних фільмів за умови, що вони залишаються власністю особи, яка перебуває або проживає за межами території тимчасового ввезення, і їх використання на території України не має комерційного характеру;
- товарів, що ввозяться з освітніми, науковими чи культурними цілями, тобто наукового та навчального обладнання, обладнання для поліпшення дозвілля моряків, а також будь-яких інших товарів, що ввозяться в рамках навчальної, наукової або культурної діяльності;
- особистих речей пасажирів та товарів, що ввозяться для спортивних цілей;
- матеріалів для реклами та туризму;
- транспортних засобів, що використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України.

Рішення про допущення товарів до переміщення через митний кордон України в режимі тимчасового ввезення (вивезення) приймається митним органом у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України. При цьому митні органи не допускають товари до переміщення в режимі тимчасового ввезення (вивезення), якщо немає можливості встановити надійність їх ідентифікації, а також у разі відсутності гарантій їх повернення.

У разі тимчасового ввезення (вивезення) окремих видів товарів, які визначаються Кабінетом Міністрів України, митне оформлення товарів у режимі тимчасового ввезення (вивезення) здійснюється митними органами за умови гарантування відповідно до закону додержання режиму тимчасового ввезення (вивезення).

Обов'язковою умовою переміщення майна у даному митному режимі є акредитування його власника на митниці у загальному порядку шляхом подання статутних документів та іншої необхідної інформації. Подання ліцензії у випадках, коли предмети підлягають квотуванню і ліцензуванню, не вимагається.

Декларування майна здійснюється підприємствами, що ввозять в Україну або вивозять з її території дане майно самостійно або на дого-

вірній основі через організації, які визнані митницями як митні брокери. Майно, вартість якого перевищує 100 доларів, декларується на митниці шляхом подання відомостей про нього у вантажній митній декларації. Якщо вартість майна менша 100 дол. США, вантажна митна декларація не заповнюється. Декларування такого майна здійснюється шляхом подання відомостей про нього в супровідних та інших документах.

В окремих випадках, якщо предмети підлягають контролю інших органів, для митного оформлення майна, крім вантажної митної декларації та вказаних в ній документів (ТТН, ТСН, контракту), необхідно пред'явити дозволи даних державних органів. Так, наприклад, за дозволом Міністерства культури вивозяться (пересилаються) видання, які мають довідковий характер: енциклопедії, довідники (крім шкільних), багатотомні словники, мовні спеціалізовані словники, які були надруковані після 1923 р., і твори прикладного і декоративного мистецтва, в тому числі сучасних авторів.

При тимчасовому ввезенні в Україну чи тимчасовому вивезенні з України орендованого майна строком до одного року у вантажній митній декларації зазначаються номер і дата договору оренди. Але майно, що ввозиться на митну територію України і вивозиться за її межі за умови довгострокової оренди (лізингу) понад один рік, підлягає митному оформленню як товар і відповідно попадає під систему митного оподаткування.

Якщо іноземний інвестор ввозить майно, яке класифікується як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями (крім товарів для реалізації або власного споживання), то дане майно звільняється від обкладення митом за таких умов:

1) підприємство має статус підприємства з іноземними інвестиціями, тобто іноземна інвестиція в статутному фонді складає не менше 10 %;

2) у встановленому порядку оформлено інформаційне повідомлення щодо державної реєстрації іноземної інвестиції, яка надходить в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями.

Митні органи здійснюють пропуск такого майна на територію України на підставі виданого підприємством простого векселя на суму мита з відстроченням платежу не більше як на 30 календарних днів з дня оформлення вантажної митної декларації.

Вексель погашається, і ввізне мито не стягується, якщо у період, на який дається відстрочення платежу, зазначене майно зараховане на баланс підприємства, і податковою інспекцією за місцезнаходженням підприємства зроблена відповідна відмітка на примірнику векселя. Порядок видачі, обліку і погашення векселів встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Якщо протягом трьох років з часу зарахування іноземної інвестиції на баланс підприємства з іноземними інвестиціями майно, що було ввезене в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду зазначеного підприємства, відчужується, у тому числі у зв'язку з припиненням діяльності цього підприємства (крім вивезення іноземної інвестиції за кордон), підприємство з іноземними інвестиціями сплачує ввізне мито, яке обчислюється, виходячи з митної вартості цього майна, перерахованої на валюту України за офіційним курсом валюти України, визначеним Національним банком України на день здійснення відчуження майна.

Предмети, призначені для офіційного (службового) користування представництв іноземних держав та міжнародних, міжурядових організацій, що користуються митними пільгами, а також представництв інофірм, підлягають декларуванню шляхом подання митним органам вантажної митної декларації. При цьому предмети офіційного користування представництв іноземних держав та міжнародних, міжурядових організацій звільняються від сплати мита та митних зборів.

Дані предмети пропускають в Україну під зобов'язання про зворотне вивезення за кордон. Разом з тим, за згодою митного органу, строк ввезення в Україну таких предметів може перевищувати один рік, але відчуженню в Україні вони не мають підлягати. Тобто вони мають бути вивезені за кордон у вказаний у зобов'язанні строк. У разі не вивезення такі предмети, відповідно до діючого митного законодавства, переоформляються як товар.

Предмети, призначені для витрат у зв'язку з діяльністю представництва інофірми, включаючи будівельні матеріали, та призначені для представницьких цілей продукти харчування, лікєро-горілчані вироби, пиво, тютюнові вироби пропускаються в Україну після сплати мита. Звільняються від сплати мита рекламні матеріали та сувеніри, що призначаються для стимулювання діяльності представництва інофірми.

Необхідно зазначити, що існує досить суттєва класифікаційна ознака застосування даного митного режиму, а саме: термін його використання, який обмежується одним роком. Тобто все, що ввозиться чи вивозиться в даному митному режимі, може знаходитись тільки один рік, а при перевищенні даного строку автоматично переходить в інший митний режим з відповідними наслідками. Але з урахуванням мети ввезення (вивезення) товарів та інших обставин строк може бути продовжений відповідним митним органом.

До закінчення строків тимчасового ввезення (вивезення) особа, яка надала зобов'язання про зворотне вивезення (ввезення) товарів, що перебувають у режимі тимчасового ввезення (вивезення), повинна або вивезти (ввезти) ці товари згідно із зобов'язанням, наданим митному органу, або заявити про зміну митного режиму, що допускається щодо таких товарів з додержанням вимог законодавства України.

Якщо майно ввозилось на територію України в митному режимі «Тимчасове ввезення (вивезення)», то після закінчення обов'язкового строку вивезення і невиконання даної дії, його ввезення буде класифікуватися як імпорт товару з відповідними процедурами митного оподаткування, митного контролю та оформлення. Водночас, слід зазначити, що митний орган, у зоні діяльності якого знаходиться організація, що користується в Україні митними пільгами, може продовжити строк, вказаний у зобов'язанні, але суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності повинен подати територіальному митному управлінню такі документи:

1. Мотивовану заяву (із зазначенням переліку усіх документів, що додаються) про продовження термінів ввезення (вивезення), завізовану начальником митниці або його заступником з питань оперативної роботи в митному органі, який санкціонував пропуск майна через митний кордон України. Не завізовані звернення Територіальним митним управлінням до розгляду не приймаються.

2. Копію вантажної митної декларації на тимчасове ввезення (вивезення) майна, про яке йдеться в листі.

3. Інші документи, зазначені в графі 44 вантажної митної декларації (копії контрактів, копії договорів на випробування технічних засобів, мотивовані телеграми і звернення іноземних фірм з приводу продовження зазначених термінів тощо), які беруться до уваги митними органами при прийнятті належного рішення.

Відповідно до Митного кодексу України, строк тимчасового ввезення (вивезення) обмежений в один рік з дня пропуску через митний кордон України. Цей термін, як правило, встановлюється начальником митниці або його заступником з урахуванням представника суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності та практичної необхідності.

Тимчасове ввезення чи тимчасове вивезення товарів та інших предметів здійснюється під зобов'язання про зворотне вивезення (ввезення). Тобто товари та інші предмети, що пропускаються через митний кордон України, в даних випадках мають бути повернуті на митну територію України або вивезені за її межі без будь-яких змін, крім природних.

Товари та інші предмети, тимчасово ввезені на митну територію України, до закінчення строків, зазначених у зобов'язанні, мають бути:

- вивезені за межі цієї території;
- або заявлені митниці з метою вільного обігу;
- або передані митниці з метою передачі у власність державі;
- або передані митниці для зберігання;
- або знищені під контролем митниці, якщо такі товари та інші предмети не можуть бути використані як вироби або матеріал.

Товари, інші предмети, тимчасово вивезені за межі митної території України до закінчення строків, зазначених у зобов'язанні, мають бути:

- ◆ ввезені на митну територію України;
- ◆ або заявлені митниці з метою вільного обігу за межами цієї території;
- ◆ або заявлені митниці як такі, що пропали або знищені за межами митної території України, якщо факт пропажі або знищення підтверджується в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Митний режим тимчасового ввезення (вивезення) завершується після закінчення встановлених митним органом термінів. При належному виконанні процедур, що позначають завершення дії режиму, особа, що тимчасово ввезла (вивезла) товари, звільняється від зобов'язань, покладених на нього. У протилежному випадку ця особа несе відповідальність за порушення встановлених правил надання і користування митним режимом.

1. До закінчення терміну тимчасового ввезення товари мають бути:
 - вивезені за межі митної території України (дозволяється вивезення товарів кількома партіями);
 - заявлені митниці для вільного обігу;
 - відмова на користь держави (ст. 183-185 МКУ);
 - передані для зберігання митниці;
 - знищені під контролем митниці, якщо такі товари не можуть бути використані як вироби чи матеріали (ст. 175-182 МКУ).

2. До закінчення терміну тимчасового вивезення товари мають бути:
 - ◆ увезені на митну територію України (дозволяється ввезення товарів кількома партіями);
 - ◆ заявлені митниці відповідно до митного режиму експорту;
 - ◆ заявлені митниці як такі, що загинули або були знищені за межами митної території України, якщо факт загибелі або знищення підтверджується у порядку, визначеному чинним законодавством.

Документи (акти, довідки тощо) про факт загибелі або знищення тимчасово вивезених товарів та інших предметів за межі митної території України мають готуватись та засвідчуватись виключно на території країни місцезнаходження цих товарів та інших предметів у відповідності до вимог законодавства цієї країни. Згадані документи мають бути легалізовані консульською установою України за кордоном, після чого вони набувають юридичної сили в Україні, якщо інше не встановлено міжнародними договорами України.

Україна має договори про правову допомогу з рядом країн, якими передбачена відмова від легалізації документів. Документи, складені або засвідчені компетентними установами цих країн (митними органами, Торгово-промисловою палатою тощо) приймаються до розгляду митними органами без легалізації у консульських установах України.

Консульська легалізація полягає у встановленні та засвідченні справжності підписів на документах. Консул легалізує документи і акти, складені за участю властей консульського округу, або такі, що виходять від

цих властей. У разі відсутності у країні походження документів консульської установи України, документи можуть бути засвідчені у найближчій консульській установі України, повноваження якої офіційно розповсюджуються на територію країни походження документів.

Коли ж консульська установа України, яка представляє інтереси України в країні походження документів, відсутня та неможливо легалізувати документи за схемою, вказаною в попередньому абзаці, документи засвідчуються консульською установою країни їх походження в тій країні, де одночасно присутня консульська установа України. Лише після цього документи можуть бути легалізовані консульською установою України, після чого вони набувають юридичної сили в Україні.

У виключних випадках, у разі неможливості з об'єктивних причин легалізувати документи в одній із консульських установ України за кордоном, документи можуть бути легалізовані в Консульському управлінні МЗС України за умови їх засвідчення в МЗС країни походження документів (або іншому уповноваженому органі) та консульській установі цієї країни в Україні. При цьому присутність такої установи в Україні є обов'язковою.

Відповідно до статті 481 Митного кодексу України не вивезення за кордон предметів, ввезених на митну територію України під зобов'язання про зворотне вивезення, або неповернення на митну територію предметів, ввезених за кордон під зобов'язання про зворотнє вивезення в строки, встановлені цими зобов'язаннями, — тягнуть за собою накладення штрафу на громадян у розмірі до одного офіційно встановленого на день вчинення порушення митних правил мінімального розміру заробітної плати з конфіскацією цих предметів.

У разі неможливості конфіскації предметів, що є безпосередніми об'єктами порушення митних правил, з осіб, які вчинили таке порушення, стягується вартість зазначених предметів. При цьому витрати митного органу зі зберігання предметів, щодо яких прийнято постанову про конфіскацію, відшкодовуються особою, яка вчинила порушення митних правил. Якщо порушення митних правил вчинено юридичною особою, то відповідальності підлягають службові особи — керівники цих підприємств.

Найбільш поширеним майном тимчасового ввезення (вивезення) є:

- автотранспорт, що переміщується через митний кордон України;
- предмети, що вивозяться (ввозяться) з метою проведення виставок;
- гуманітарна та технічна допомога.

Якщо автотранспорт переміщується через митний кордон як тимчасово ввезене (вивезене) майно, то він підлягає декларуванню під зобов'язання про зворотнє вивезення (ввезення) із заповненням окремої вантажної митної декларації.

У випадку тимчасового ввезення транспортного засобу дозволом на право його відчуження є нова вантажна митна декларація, оформ-

лена на імпорт (везення для постійного користування) транспортного засобу, в якій у графі 47 мають бути зазначені відомості про сплату мита та митних зборів. В інших випадках дозволом на право відчуження є відмітки митниці в графі Д вантажної митної декларації, оформленої при везенні цього транспортного засобу, про зняття митних обмежень, завірені особистою номерною печаткою інспектора митниці та гербовою печаткою митниці.

Транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон України і належать суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, перебувають під митним контролем. При цьому транспортний засіб, ввезений для тимчасового користування до закінчення строків, зазначених у вантажній митній декларації, або в автомобільній декларації, має бути або вивезений за межі цієї території, або заявлятися в іншому митному режимі.

Одним із найбільш поширених прикладів тимчасового ввезення є проведення міжнародних виставок як виду зовнішньоекономічної діяльності. Виставкове майно, за винятком предметів, які не підлягають пропусканню, тобто заборонені до ввезення-вивезення або транзиту, пропускається за межі України або в Україну за умови виконання таких вимог:

- обов'язкове декларування майна, згідно з УАД (Уніфікованим адміністративним документом) — вантажною митною декларацією МД-2, МД-3 під зобов'язання про зворотне ввезення або вивезення;

- надання специфікацій, накладних, пакувальних листів, рахунків-фактур;

- надання договору з іншими державними органами у разі, якщо майно підлягає контролю цих органів;

- внесення у встановленому порядку митних платежів.

Виставкове майно має оформитись на митниці, в зоні обслуговування якої знаходиться суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності. Митниця, що оподатковує митом майно, веде його облік і здійснює контроль за його зворотним ввезенням в Україну згідно з вказаним у вантажній митній декларації зобов'язанням.

Виставковий вантаж рекомендується заявляти і упакувати за такими ознаками:

- ◆ невитратне майно: виставкові експонати та стендове обладнання.

- ◆ витратне майно: рекламні матеріали та представницьке майно (подарунки і т. ін.).

У разі, коли виставкове майно, тимчасово вивезене з України, залишається за її межами з метою вільного обігу, крім вантажів, що підлягають ліцензуванню або обмеженням, воно підлягає повторному декларуванню в митниці, що оформила їх вивезення, шляхом подання нової вантажної декларації та інших документів, що тягне за собою необхідність сплати зборів та митних платежів.

При здійсненні операцій з гуманітарною допомогою чітко визначаються предмети першої необхідності, які передаються на безоплатній основі згідно з товаросупровідними документами. До них належать:

- ◆ продукти харчування;
- ◆ медикаменти та медичне обладнання;
- ◆ транспортні засоби медичного призначення (за підтвердженням обласних податкових інспекцій);
- ◆ взуття, одяг, спідня білизна, постільні речі;
- ◆ предмети санітарії та гігієни;
- ◆ друкована продукція, що передається на безоплатній основі держбюджетним бібліотекам і науковим установам, а також громадським організаціям і не призначена для відчуження на платній основі.

Не можуть належати до предметів, що надходять у вигляді гуманітарної допомоги, підакцизні товари. Гуманітарна допомога декларується без заповнення вантажної митної декларації, без сплати митних зборів, податку на додану вартість та мита.

Предмети гуманітарної допомоги, що не увійшли до зазначеного вище переліку, звільняються від митних зборів за поданням Комісії з питань координації приймання, транспортування, охорони та розподілу гуманітарної допомоги, що надходить із зарубіжних країн, при Кабінеті Міністрів України.

У випадку транзиту товари не купуються і не реалізуються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України, а переміщуються через територію України з метою доставки з однієї іноземної країни до іншої.

Слід зауважити, що тривалий час товари, які провозилися транзитом через митну територію країн, обкладались митом, що суперечило економічним інтересами держави. Тільки у XVII столітті більшість держав спростили умови транзиту та звільнили товари, переміщувани транзитом по митній території від сплати більшості зборів та мита.

Розвитку режиму транзиту сприяла розробка різних міжнародно-правових документів, які направлені на уніфікацію регулювання та спрощення умов транзиту товарів. На національному рівні використання режиму транзиту, різність його форм заснована на специфічних внутрішніх факторах (наприклад, розвиток на території держави транспортної інфраструктури).

Одночасно з розвитком комунікацій, засобів транспорту та збільшенням об'єму міжнародних товаропотоків почав будуватися митний режим транзиту який відповідав інтересам держави та інтересам перевізників.

Економічний характер транзиту визначається його значенням для:

- розвитку та спрощення міжнародних перевезень (зовнішній аспект);
- стимулювання діяльності у сфері послуг по транспортуванню та обробці вантажів (внутрішній аспект).

Під режимом «транзит» розуміють, — митний режим, відповідного до якого товари і транспортні засоби переміщуються під митним конт-

Транзитні перевезення здійснюються як прохідний та внутрішній митний транзит. Під прохідним митним транзитом розуміють переміщення товарів і транспортних засобів під митним контролем від одного пункту пропуску, розташованого на митному кордоні України, — пункту ввезення на митну територію України — до іншого — пункту пропуску, розташованого на митному кордоні України, — пункту вивезення за межі митної території України.

Внутрішнім митним транзитом вважається переміщення товарів і транспортних засобів під митним контролем:

- від пункту пропуску, розташованого на митному кордоні України, — пункту ввезення на митну територію України — до митного органу, розташованого на митній території України;
- від митного органу, розташованого на митній території України, до пункту пропуску, розташованого на митному кордоні України, — пункту вивезення за межі митної території України;
- від одного митного органу, розташованого на митній території України, до іншого митного органу, розташованого на митній території України.

Товари і транспортні засоби, що переміщуються транзитом мають залишатись у незмінному стані, крім природних втрат; вони не можуть використовуватись з іншою метою, крім транзити; у випадках, визначених законодавством України, переміщуватися за наявності дозволу на транзит через митну територію країни, який видається відповідними уповноваженими органами; бути доставленими до митного органу призначення у строк, визначений митним органом відправлення.

Перераховані умови функціонування режиму транзити можна систематизувати на дві групи:

- 1) зобов'язання, які приймає беніфіціар або які накладаються на нього як умови надання йому дозволу на використання режиму;
- 2) засоби здійснення контролю, які використовуються митними органами для забезпечення дотримання регламентації митного режиму.

Під час митного транзити товарів на митній території України з дозволу та під контролем митного органу можуть здійснюватись окремі операції (перевантаження, вивантаження, навантаження, перепакування) з такими товарами без зміни їхніх властивостей та товарного вигляду. В залежності від того перевантажується транзитний товар або ні транзит може бути прямий або змішаний.

До товарів, що перебувають під митним контролем і переміщуються транзитом, може застосовуватися один із перелічених заходів гарантування доставки цих товарів до митного органу призначення: надання власником товарів (уповноваженою ним особою) гарантії митним органам; охорона та супроводження товарів митними органами; перевезення товарів митним перевізником; перевезення на умовах Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП 1975 року (Конвенції МДП 1975 року).

Власники товарів (уповноважені ними особи) можуть надавати митним органам гарантії щодо обов'язкової доставки товарів до митного органу призначення. Види, умови та порядок застосування гарантій визначаються чинним законодавством.

Охорона і супроводження товарів митними органами здійснюється як при внутрішньому, так і при прохідному митному транзиті. Форма та методи охорони і супроводження товарів до митного органу призначення, а також умови і порядок їх застосування визначаються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи. Перевізники або власники товарів, переміщуваних транзитом через митну територію України на умовах Конвенції МДП, мають право на власний розсуд обирати охорону і супроводження, виходячи з міркувань безпеки та збереження товарів. Але у виняткових випадках митні органи вправі вимагати обов'язковості охорони супроводжуваного товару підрозділами митної варті в залежності від ступеня ризику. Це необхідно для отримання більшої гарантії дотримання умов транзиту.

Під митним перевізником розуміють підприємство, яке здійснює перевезення між митними органами товарів, що перебувають під митним контролем, без застосування заходів гарантування доставки товарів до митного органу призначення і має відповідну ліцензію. При цьому, перевізник вправі здійснювати оформлення фінансових гарантій при транзитних перевезеннях підакцизних товарів, які надаються митним органам і здійснюються незалежними посередниками.

Рішення про застосування заходів гарантування доставки товарів до митних органів призначення приймається у кожному конкретному випадку митними органами, розташованими у місцях, де розпочинається транзит таких товарів, за наявності підстав для застосування зазначених заходів. При цьому заходи гарантування доставки застосовуються в обов'язковому порядку до підакцизних товарів.

Вид заходу гарантування доставки товарів, що перебувають під митним контролем, до митного органу призначення обирається власником товарів чи уповноваженою ним особою, якщо інше не передбачено законодавством України.

Заходи гарантування доставки товарів, що перебувають під митним контролем і перевозяться між митними органами, застосовуються за рахунок власника цих товарів або уповноваженої ним особи. Витрати на їх застосування митними та іншими органами державної влади України не відшкодовуються.

Якщо митний орган має підстави для підозрівання перевізника у тому, що він не гарантує цих вимог, то митний орган допускає вантаж до транзиту тільки після перевірки транспортного засобу за умови перевезення з митним супроводженням або виконання перевезення митним перевізником.

Витрати на переоснащення транспортного засобу та інші несе перевізник (власник), і держава їх не відшкодовує. Якщо умови транзиту порушено, перевізник повинен сплатити штраф у розмірі таких митних платежів, за яких би товар був випущений у вільний оборот. Митні платежі та збори не сплачуються, якщо при транзиті товар знищено внаслідок аварії чи дії непереборної сили.

Охорона і супроводження товарів митними органами здійснюються як при внутрішньому, так і при прохідному митному транзиті. Форми та методи охорони і супроводження товарів до митного органу призначення, а також умови і порядок їх застосування визначаються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи. За охорону і супроводження товарів митними органами стягується відповідна плата в розмірі, що не перевищує фактичних затрат митних органів.

Законодавство України чітко регламентує права та обов'язки перевізника, у тому числі й після аварії. Якщо транспортний засіб при здійсненні транзитного перевезення внаслідок аварії або дії непереборної сили не зміг прибути до митного органу призначення, допускається вивантаження товарів в іншому місці. При цьому перевізник зобов'язаний:

- вжити всіх необхідних заходів для забезпечення збереження товарів та недопущення будь-якого їх використання;
- терміново повідомити найближчий митний орган про обставини події, місцезнаходження товарів та транспортних засобів;
- забезпечити перевезення товарів до найближчого митного органу або доставку посадових осіб митного органу до місцезнаходження зазначених товарів.

Митні органи не відшкодовують перевізнику витрати, понесені у зв'язку із вжиттям даних заходів.

Таким чином, митний транзит товарів транспортних засобів через територію України може здійснюватись за маршрутами, які визначаються перевізником на власний розсуд, виходячи з міркувань економічної доцільності. Але в окремих випадках можуть встановлюватись обмеження щодо використання певних шляхів та напрямків транзиту на територію України, визначатися шляхи чи напрямки руху для певних видів транспорту чи товарів, що переміщуються транзитом через територію України, пункти пропуску для ввезення та вивезення окремих видів товарів.

Строк доставки товарів до митного органу призначення повинен визначатися митним органом відправлення відповідно до нормативного законодавства та нормативів на перевезення вантажів, виходячи з виду транспорту, маршруту, відстані до кінцевого пункту та інших умов перевезення. До цього строку не включається час зберігання товарів на складах у разі перевантаження з одного виду транспорту на

інший, а також час, необхідний для здійснення інших операцій з товарами, дозволених митними органами.

Митне оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України резидентами (крім громадян), крім випадків переміщення товарів і транспортних засобів через територію України у режимі транзиту, здійснюється митними органами, у зонах діяльності яких розташовані ці резиденти. У випадках, визначених Кабінетом Міністрів України, митне оформлення в іншому митному органі може здійснюватися за письмовим погодженням між цим митним органом і митним органом, у зоні діяльності якого розташований відповідний резидент.

Місце здійснення митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України нерезидентами (крім громадян), визначається Кабінетом Міністрів України. Митне оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через територію України у режимі транзиту, здійснюється митним органом за місцем ввезення цих товарів і транспортних засобів на митну територію України.

Товари, які при ввезенні на митну територію України були оформлені у режим митного складу, у подальшому можуть бути переоформлені у режим транзиту митним органом за місцем розташування митного ліцензійного складу, на якому зберігаються зазначені товари.

Досвід використання даного митного режиму в Україні засвідчує, що при невідпрацюванні всієї сукупності митно-тарифних відносин при транзиті товарів через митну територію України даний митний режим стає одним із найбільш поширених для здійснення контрабандних операцій. Отже, система митного контролю за здійсненням таких операцій потребує удосконалення.

Насамперед, вона має містити весь комплекс регулятивних заходів як економічного, так і адміністративного характеру, головною метою якого має бути система гарантування доставки вантажів, задекларованих при митному оформленні, до кінцевого місця призначення.

Економічним регулятором може бути використання системи надання власником товарів і транспортних засобів або уповноваженою ним особою фінансових гарантій митним органам. Види цієї гарантії можуть мати самі різнобічні форми: грошова застава, гарантійний лист уповноваженого банку, страхування фінансової відповідальності перевізника, гарантія незалежного фінансового посередника.

Система адміністративного регулювання товаропотоків через митну територію України повинна базуватися на перевезенні транзитних товарів митним перевізником чи жорсткому визначенні маршрутів руху з охороною та супроводженням товарів і транспортних засобів митними органами. Застосування даних заходів не тільки дасть змогу побудувати ефективну систему митного контролю за транзитними ванта-

жами, але й використовувати додаткові джерела надходження коштів у сфері митно-тарифних відносин.

В окремих випадках критерієм використання того чи іншого митного режиму є певна територія, на якій визначено застосування особливого митного клімату. Прикладом такої території може бути функціонування спеціальних економічних зон у світовому економічному просторі.

Спеціальні економічні зони, з досвіду їх впровадження, розглядаються як невеликі територіальні анклавні з особливо сприятливим режимом щодо залучення іноземного капіталу, які незначно пов'язані з національним ринком і переважно зорієнтовані на розвиток експорту. В матеріалах Конференції ООН з торгівлі і розвитку 1975 року дається наступна дефініція вільної зони: «Це анклав в національній митній території, як правило, розміщений поблизу від міжнародного морського порту чи аеропорту, в який без митних формальностей поступає обладнання чи інші товари іноземного надходження. Дана імпортована продукція переробляється в зоні, а потім експортується поза нею без втручання митної влади країни зони».

Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 року № 2673-ХІІ визначені наступні функціональні типи СЕЗ: вільні митні зони й порти, експортні, транзитні зони, митні склади, технологічні парки, технополіси, комплексні виробничі зони, туристсько-рекреаційні, страхові, банківські, зони, які поєднують функції різних типів СЕЗ тощо.

На території України законодавчо визначено існування наступних спеціальних (вільних) економічних зон: «Сиваш», «Донецьк», «Азов», «Закарпаття», «Яворів», «Славутич», «Курортполіс Трускавець», «Рені», «Порт Крим». Слід зауважити, що цілі при створенні даних економічних зон були різні. Так, створення першої в Україні експериментальної спеціальної митної зони «Сиваш» було викликано потребою вироблення нових підходів до здійснення економічних реформ в Україні та впровадження нових форм підприємницької діяльності. Запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності в Донецькій області та у спеціальній зоні «Славутич» передбачає створення робочих місць і працевлаштування працівників, що вивільнюються у зв'язку із закриттям нерентабельних шахт та Чорнобильської АЕС. Зону «Яворів» створено з метою забезпечення працевлаштування працівників Яворівського гірничо-хімічного підприємства «Сірка», вирішення екологічних проблем використання потенційних можливостей економіки регіону завдяки вигідному прикордонному розміщенню (автопорт «Краловець»).

Під кутом зору специфіки митного регулювання господарської діяльності підприємств доцільно класифікувати СЕЗ на такі, які мають статус спеціальних (вільних) митних зон і такі, які не мають такого

статусу. До перших належать «Сиваш», «Донецьк», «Азов», «Закарпаття», «Кралоовець», «Технопарк» (останні дві митні зони входять до СЕЗ «Яворів»). До зон, які не мають статусу ВМЗ, входять «Славутич», «Курортполіс Трускавець» та комплексно-виробнича зона «Яворів», без структурної частини «Технопарк».

Під поняттям вільної митної зони розуміють частину території України, на якій встановлюється спеціальний правовий режим економічної діяльності та пільговий митний режим щодо оподаткування ввезених товарів, що створюється відповідно до законодавства України про спеціальні (вільні) економічні зони шляхом прийняття окремого закону для кожної спеціальної митної зони з визначенням її статусу, території, строку, на який вона створюється, та особливостей застосування законодавства України на її території. Законом встановлюються вимоги щодо створення спеціальної митної зони, види товарів, дозволених до ввезення у таку зону, та характер операцій, що здійснюються з товарами у межах зони. У законі також визначаються вимоги щодо організації роботи спеціальної митної зони та обов'язки органів управління зони з виконання вимог митного законодавства під час здійснення митного контролю.

Вільна митна зона — це митний режим, відповідно до якого до товарів, які ввозяться на території відповідних типів спеціальних (вільних) економічних зон із-за меж митної території України, а також до товарів, які вивозяться з територій зазначених зон за межі митної території України, не застосовуються заходи тарифного і нетарифного регулювання, якщо інше не передбачено законодавством.

Таким чином вільними митними зонами є частини території України, на яких запроваджено митний режим спеціальної митної зони. Для цілей оподаткування товари, ввезені на території спеціальних митних зон, розглядаються як такі, що знаходяться за межами митної території України.

Митний орган, у зоні діяльності якого знаходиться вільна митна зона, з метою належної організації митного контролю може вимагати від органів управління цієї зони вжиття таких заходів: спорудження огорожі по периметру зони; встановлення обмежень щодо порядку доступу в зону у певні години роботи; застосування інших заходів, що не перешкоджають нормальному функціонуванню зони відповідно до закону про таку зону. Забороняється будь-яке будівництво в межах спеціальних митних зон без попереднього погодження з митним органом, у зоні діяльності якого знаходиться спеціальна митна зона.

З метою забезпечення належного митного контролю у вільних митних зонах митні органи мають право:

- здійснювати постійний контроль та нагляд за кордонами вільних митних зон, а також за доступом до них;

- вимагати від осіб, які переміщують товари через кордон вільної митної зони, ведення обліку руху таких товарів з метою їх контролю;
- проводити перевірку товарів, що переміщуються через кордон вільної митної зони, з метою забезпечення здійснення передбачених цим Кодексом операцій та недопущення переміщення заборонених товарів;
- здійснювати перевірки товарів, що знаходяться у вільних митних зонах;
- здійснювати інші передбачені законом заходи, спрямовані на забезпечення надійності митного контролю.

Особи, які здійснюють операції з товарами у вільних митних зонах, ведуть облік товарів, що ввозяться, вивозяться, зберігаються, виробляються, переробляються, закупаються та реалізуються, і подають митним органам звітність про такі операції у порядку, що встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи. Будь-які зміни, що відбуваються з товарами в межах спеціальних митних зон, мають відображатися в облікових документах.

Режим вільних митної зони застосовується до товарів, що розміщуються та використовуються у межах територій спеціальних (вільних) економічних зон, і законодавчі акти встановлюють вимоги щодо створення режиму вільної митної зони, визначають види товарів, дозволених до ввезення до такої зони, та характер операцій, що здійснюються з товарами у межах зон.

Як правило, у межах вільних митних зон допускається здійснення виробничих та інших комерційних операцій з товарами, інколи забороняються створення казино, ігровий бізнес, торгівля у роздріб. Такі заборони та обмеження стосовно спеціальних митних зон встановлюються законодавством України. При цьому Кабінет Міністрів України може обмежувати або забороняти ввезення окремих товарів у спеціальні митні зони. Тому конкретний перелік видів товарів та операцій, що з ними здійснюються, визначається у Законі про конкретну спеціальну економічну зону.

З метою забезпечення дотримання законодавства та з урахуванням характеру товарів можуть запроваджуватися окремі заборони та обмеження щодо здійснення операцій з товарами у спеціальній митній зоні. Наприклад, митні органи можуть заборонити окремим особам здійснення операцій з товарами у вільних митних зонах, якщо такі особи порушують відповідне законодавство, а також відмовити таким особам у доступі до вільних митних зон. Строк перебування товарів та інших предметів на території спеціальних митних зон не обмежується, крім випадків перебування товарів та інших предметів з обмеженим строком зберігання. При цьому дозволяється передача права власності на товари, що знаходяться у вільних митних зонах.

Механізм оподаткування товарів у спеціальних митних зонах має свої особливості. Якщо товари, що походять з інших країн, ввозяться до такої

зони з-за меж митної території України для кінцевого споживання, то мито та інші податки при імпорті не стягуються, і до таких товарів не застосовуються заходи нетарифного регулювання. Товари, що ввозяться до спеціальних митних зон з митної території України, вивозяться з цієї території у режимі експорту із застосуванням відповідних заходів тарифного і нетарифного регулювання. У разі ввезення таких товарів до вільної митної зони мито та податки, встановлені на імпорт не стягуються, і до них не застосовуються заходи нетарифного регулювання.

З товарів, що вивозяться з вільних митних зон на митну територію України і походять з інших країн, стягуються мито, податки та збори, що встановлені для митного режиму, «імпорт». Якщо такі товари походять з цих зон, то у разі ввезення на митну територію України мито та податки, встановлені на імпорт товарів, з них не стягуються. Тому у випадку ввозу товарів та інших предметів, що повністю або достатньо перероблені у вільній митній зоні, на митну територію України податок на додану вартість і акцизний збір стягуються як з товарів для внутрішнього споживання в Україні.

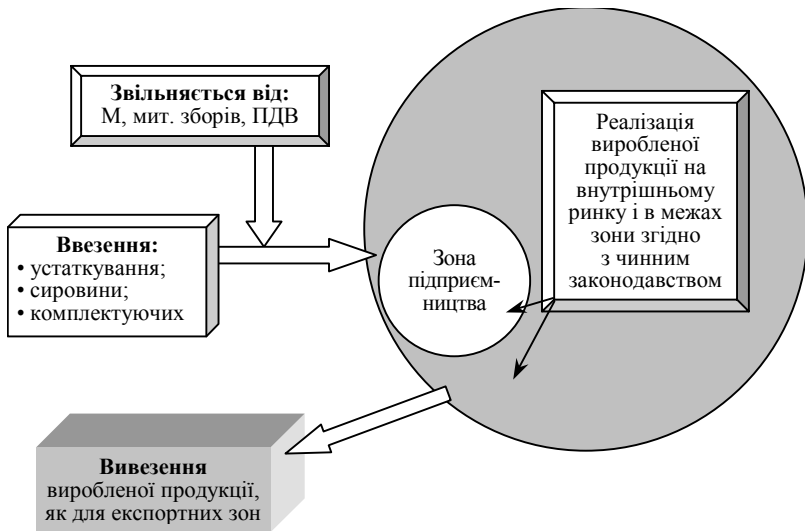

Рис. 8.5.3. Специфіка оподаткування товарів при функціонуванні митного режиму «Вільна митна зона»

У разі вивозу товарів та інших предметів, що повністю вироблені або достатньо перероблені у вільних митних зонах, з території даних зон за межі митної території України вивізне мито і акцизний збір з цих товарів не стягуються.

Якщо вивозяться товари або інші предмети, попередньо ввезені з-за меж митної території України на територію спеціальної економічної зони, за межі даної зони, експортне мито, податок на додану вартість і акцизний збір не стягуються.

При ввезенні товарів на територію вільної митної зони з метою транзиту оподаткування здійснюється відповідно до законодавства України, тобто нараховуються тільки митні збори.

Повністю виробленими або достатньо переробленими у вільних митних зонах вважаються товари, які відповідають критеріям, викладеним у ст. 18. Закону України «Про Єдиний митний тариф». При цьому, до митної вартості товарів та інших предметів не включається вартість послуг на зберігання товарів, їх доопрацювання, сортування, пакування та ін., що здійснюються на території вільних митних зон. Вказані послуги не обкладаються податком на додану вартість. Разом з тим розглянутий механізм оподаткування не поширюється на товарообмінні (бартерні) операції.

Митний контроль за переміщенням товарів та інших предметів через кордони спеціальних економічних зон здійснюється з метою забезпечення державними органами, підприємствами, організаціями та іншими службовими особами, а також громадянами порядку переміщення товарів через митну територію України. Для попередження несанкціонованого і неконтрольованого проникнення на територію спеціальної митної зони або за її межі територія облаштовується по периметру зони.

Територія зон митного контролю для кожної спеціальної економічної зони, їх кордони і режим переміщення товарів, транспортних засобів, громадян встановлюються Державною митною службою України. Режим спеціальних митних зон вводиться після затвердження Державною митною службою України акта здачі-приймання в експлуатацію об'єктів митної інфраструктури.

Крім загальних засад митного регулювання господарської діяльності у спеціальних митних зонах можуть існувати і свої особливості відносно комплексної зони.

Як було зазначено вище, вперше в Україні даний вид територіальних формувань почав функціонувати з 1996 р., коли було створено Північнокримську експериментальну економічну зону «Сиваш». Серед пільг, які були надані суб'єктам підприємства, що бажали працювати на даній території, були й конкретні митні пільги. При ввезенні до економічної зони сировина, матеріали та обладнання (крім підакцизних товарів) для потреб власного виробництва підприємств ПЕЕЗ «Сиваш» не оподатковувались митом та податком на додану вартість.

Підставою для звільнення сировини, матеріалів, устаткування та обладнання, крім підакцизних товарів, що ввозяться в Україну суб'єктами господарювання зони для потреб власного виробництва, від об-

кладання ввізним митом і податком на додану вартість, є письмове декларування їх на митниці, тобто здійснюється їх митне оформлення як таких, що ввозяться виключно для потреб власного виробництва з метою реалізації у межах цієї зони затвердженого в установленому порядку інвестиційного проекту. Цільове призначення вантажів, що ввозяться суб'єктами зони «Сиваш», має бути письмово підтверджене адміністрацією цієї зони.

Крім даної митної пільги, існує й інша. Режим ліцензування і квотування стосовно експорту товарів власного виробництва, перелік яких затверджений Кабінетом Міністрів України, не застосовується.

Оскільки зони «Донецьк» та «Азов» мають статус спеціальних режимів інвестиційної діяльності, то митний контроль за переміщенням товарів та інших предметів через дані зони здійснюється у порядку, передбаченому для вантажів, що перетинають митний кордон України.

Додатковою пільгою в спеціальній економічній зоні «Закарпаття» є те, що при ввезенні звільняються від обкладання митом товари (крім підакцизних), що призначені для потреб власного виробництва, пов'язаного з реалізацією інвестиційного проекту. Кабінет Міністрів України має право на встановлення обмежень щодо ввезення чи вивезення окремих видів товарів.

Специфікою спеціальної економічної зони «Яворів» є те, що структурно зона складається з автопорту «Краловець» та комплексної виробничої зони, до якої входить технопарк. Технопарк та автопорт працюватимуть у режимі спеціальної митної зони. Тому обкладення митними платежами товарів (предметів), що переміщуються на територію технопарку та автопорту, провадиться, виходячи з особливостей їхнього статусу, а від сплати мита та податку на додану вартість звільнено операції щодо ввезення устаткування, обладнання, деталей та комплектуючих, які переміщуються на територію зони з метою реалізації інвестиційного проекту.

Податок на додану вартість і мито з товарів (крім підакцизних), що ввозяться для потреб власного виробництва до вільної економічної зони «Славутич» з метою реалізації інвестиційного проекту, також не стягуються.

Особливість митного регулювання в «Курортіполісі Трускавець» полягає в специфіці мети створення даної зони, залучення інвестицій до лікувально-оздоровчої інфраструктури регіону. Тому митні пільги стосуються насамперед реалізації даної цілі. Не стягуються податок на додану вартість та мито при ввезенні на територію зони зареєстрованих в Україні лікарняних засобів, затверджених Кабінетом Міністрів України, а також не оподатковуються устаткування, обладнання, комплектуючі, програмне забезпечення об'єктів інтелектуальної власності для потреб власного виробництва, пов'язаного з реалізацією інвестиційного проекту.

У разі ліквідації спеціальної митної зони зацікавленим особам надається достатній час для розпорядження товарами, які перебувають на території даної зони. Товари можуть перебувати у спеціальних митних зонах протягом усього часу функціонування таких зон. Якщо до моменту остаточного вирішення усіх питань, пов'язаних з ліквідацією спеціальної митної зони, власник товарів, що перебувають у цій зоні, або уповноважена ним особа не розпорядиться зазначеними товарами, такі товари підлягають декларуванню до іншого митного режиму.

Таким чином, при створенні ефективного механізму регулювання економічних взаємовідносин у межах дії вільної економічної зони митно-тарифні регулятори стають одним із найбільш дієвих інструментів впливу держави на економічні процеси.

8.6. РЕЖИМИ ПРИПИНЕННЯ ОПЕРАЦІЙ У СФЕРІ МИТНИХ ВІДНОСИН

Режими, які використовуються при припиненні зовнішньоекономічної діяльності, мають певні особливості. Так, відмова на користь держави не передбачає нарахування митних платежів і податків, застосування нетарифних методів регулювання, а вартість товарів визначається згідно з актом опису, оцінки та передачі товарів.

Обов'язковою умовою даного митного режиму є те, що власник відмовляється від товарів, що перебувають під митним контролем, без будь-яких умов на свою користь. Таким чином, відмова від товару це — добровільна заява власника (декларанта) про передачу товару який перебуває під митним контролем на користь держави, без будь-яких умов на свою користь.

Відмова від товарів на користь держави допускається з дозволу митного органу, який видається у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Зрозуміло, що суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності який затратив кошти на ввезення товару на митну територію України, просто так відмовитись від нього на користь держави не вигідно. Але слід зауважити, що в митній практиці даний режим застосовується достатньо часто, і як правило під його дію попадають виставочне майно, рекламна продукція та інші товари, в тому числі тимчасово ввезені на митну територію України.

Власника (декларанта) спонукає відмовитись від свого товару на-самперед:

- неможливість або невигідність розміщення товару в митний режим імпорт, так як виникає ряд видатків та додаткових зусиль для рішення питань пов'язаних з тарифним та нетарифним регулюванням;

- транспортування, перевезення завантаження, розвантаження та виконання інших робіт;
- зменшення матеріальних збитків до мінімуму і звільнення від митних процедур;
- збереження іміджу та ділової репутації на ринку.

Крім цього Кабінет Міністрів України визначає перелік товарів, що не можуть бути поміщені у митний режим відмови на користь держави. Це такі:

- ◆ товари (предмети) які заборонені до ввезення в Україну;
- ◆ товари, які не знаходяться на митній території України;
- ◆ товари, які не можуть бути пред'явлені та фактично передані митним органам при декларуванні;
- ◆ товари, які не є власністю особи, яка відмовляється від товарів на користь держави та якщо немає згоди власника;
- ◆ товари, щодо яких не проведено встановлених законодавством України видів контролю;
- ◆ товари, які потребують особливих умов зберігання, у випадках коли митний орган не має можливості їх забезпечити;
- ◆ товари (предмети) які перебувають під митним контролем в режимі: знищення або руйнування; реімпорт; випущені у вільний обіг; тимчасово ввезені на митну територію України.
- ◆ відходи та залишки після знищення або руйнування;
- ◆ товари неліквідні або неякісні, щодо яких закінчився термін використання (споживання);
- ◆ радіоактивні та іонізуючі матеріали;
- ◆ збиткові товари які можуть завдати державі витрат;
- ◆ товари які можуть спричинити шкоду здоров'ю людей, загрожувати їх життю, а також тваринному та рослинному світу;
- ◆ інші товари перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Переданими на користь держави можуть бути також товари, майно, валюта, цінності та інші предмети, за якими не звернувся власник до кінця строку зберігання їх під митним контролем встановленого Митним Кодексом України. Процедура передачі таких товарів визначається порядком, який затверджується центральним органом виконавчої влади з питань митної справи.

До товарів які в силу об'єктивних або суб'єктивних причин втратили свої якісні властивості, термін використання, споживання, чи за інших обставин, і не можуть бути поміщеними у інший митний режим застосовується митний режим знищення або руйнування. Знищивши або зруйнувавши неякісний та небезпечний товар під митним контролем, власник таким чином звільняється від витрат на транспортування його за межі митної території України, а також від сплати податків та митних зборів.

Знищенню або руйнуванню під митним контролем підлягають товари:

- які не відповідають вимогам чинних в Україні нормативно-правових актів, нормативних документів стосовно відповідних видів товарів щодо їх споживчих властивостей, безпеки для життя і здоров'я людини, майна і довкілля;

- на які строк придатності до споживання або використання закінчився;

- яким з метою збуту, виробником (продавцем) навмисно надано зовнішнього вигляду, або окремих властивостей певного вигляду, і неможливо ідентифікувати їх як товар, за який він видається;

- на які немає передбачених законодавством відповідних документів, що підтверджують їх якість та безпеку;

- у інших випадках, передбачених законодавством України.

Таким чином, знищення або руйнування це — митний режим, відповідно до якого товари, ввезені на митну територію України, знищуються під митним контролем чи приводяться у стан, який виключає їх використання, без справляння податків, установлених на імпорт, а також без застосування заходів нетарифного регулювання до товарів, що знищуються або руйнуються.

Під знищенням розуміють, — механічну, фізико-хімічну, біологічну або іншу обробку та розміщення (захоронення, спалювання, тощо) у спеціально визначених місцях. Під руйнуванням — будь-які технологічні дії, пов'язані із зміною фізичних, хімічних чи біологічних властивостей, демонтаж, механічні пошкодження, тобто приведення у стан, який виключає використання їх у початковому вигляді, підготовка до переробки, утилізації, або подальшого використання за умови приведення їх у відповідність з вимогами, встановленими нормативно-правовими актами і нормативними документами.

Знищення або руйнування товарів допускається з письмового дозволу митного органу, який надається за умови наявності дозволів інших органів державної влади, що здійснюють відповідно до їхньої компетенції контроль під час переміщення товарів через митний кордон України. Такий дозвіл митним органом не видається, якщо знищення товарів може завдати істотної шкоди навколишньому природному середовищу, а також в інших випадках, що визначаються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи спільно з іншими органами державної влади, що здійснюють контроль під час переміщення товарів через митний кордон.

Знищення або руйнування проводиться в присутності власника товару або особи, уповноваженої ним (брокер, декларант). Після чого складається акт про знищення або руйнування, який підписується всіма членами комісії, власником товару або особою, уповноваженою ним (брокером, декларантом) та завіряється печатками.

Слід зауважити, що знищенню або руйнуванню підлягають тільки фактично ввезені в Україну товари, які знаходяться під митним контролем та заявлені у відповідний митний режим незалежно від мети їх переміщення через митний кордон України.

Не підлягають розміщенню у митний режим «Знищення або руйнування» товари:

- заборонені до ввезення в Україну;
- заборонені до транзиту через митну територію України;
- при ввезенні яких не надано дозволу уповноваженими органами державної влади, що виконують відповідні контрольні функції;
- розміщені в режимах імпорту, експорту, тимчасового вивезення і транзиту;
 - вилучені або затримані митними органами як предмети порушення митних правил на підставі статей Митного кодексу України, якими передбачена конфіскація таких предметів;
 - електроенергія;
 - ядерні матеріали;
 - радіоактивні відходи;
 - особливо небезпечні хімічні речовини;
 - отруйні речовини;
 - небезпечні відходи;
 - в результаті знищення або руйнування яких утворюються особливо небезпечні хімічні та отруйні речовини, небезпечні і радіоактивні відходи;
 - неякісні або непридатні до споживання товари гуманітарної допомоги;
 - неякісна та небезпечна продукція, яка класифікується у 1-24 групах згідно з УКТЗЕД;
 - культурні цінності;
 - представники тваринного та рослинного світу, які відповідно до законів України та міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку, охороняються державою.

Всі витрати, пов'язані із розміщенням товару у митний режим «Знищення або руйнування», оплата робіт щодо зберігання, транспортування, пакування, розвантаження, навантаження та інші роботи здійснюються за кошти власника цього товару (які підпадають під даний режим) чи іншої зацікавленої особи.

Під зацікавленою особою розуміють — ініціатора заяви на розміщення товару у митний режим «Знищення або руйнування», а під витратами — будь-які видатки, пов'язані із організаційними процедурами підготовки та проведення знищення або руйнування товару.

Іншою зацікавленою особою може бути любий спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, в компетенцію якого входять контролюючі функції за ввезенням на митну територію України

товарів та інших предметів, а також місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. У даному випадку знищення або руйнування неякісного та небезпечного товару (продукції) (в тому числі на який немає власника або власник невідомий) забезпечується за рахунок коштів місцевих бюджетів у встановленому законом порядку.

Відходи (залишки), що утворилися в результаті знищення або руйнування товарів, мають бути поміщені у відповідний митний режим як іноземний товар, що ввезений на митну територію України і перебуває під митним контролем. При цьому під відходами (залишками) розуміють — будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворюються у процесі знищення або руйнування під митним контролем.

Вибір митного режиму є прерогативою власника (декларанта), однак митний орган схвалює рішення про можливість розміщення відходів (залишків) у певний режим і надає відповідний дозвіл. При цьому податки та інші митні збори можуть нараховуватись, не нараховуватись або нараховуватись умовно за митне оформлення відходів (залишків) у залежності від заявленого митного режиму.

Податки та інші митні збори за митне оформлення відходів (залишків) не нараховуються: якщо відходи (залишки) знищені повністю (захороненні, спалені і т.д.) і даліше їх використання неможливе; якщо митна вартість відходів (залишків) не перевищує суми 100 доларів США або еквівалент цієї суми; в інших випадках, встановлених законодавством України.

Відповідно у всіх вищезазначених випадках декларування здійснюється без подання вантажної митної декларації, а відомості про відходи (залишки) зазначаються у заявах та актах про знищення або руйнування товару (продукції).

ТЕСТИ

1. Що розуміють під поняттям «ввезення в Україну та вивезення з України»?

1. Ввезення на митну територію України за умови зворотного вивезення за її межі.
2. Фактичне переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів.
3. Ввезення на митну територію України, вивезення з цієї території товарів та інших предметів.

2. В залежності від чого встановлюється митний режим:

1. В залежності від об'єкта зовнішньоекономічної угоди.
2. В залежності від мети та характеру переміщення товару через кордон.
3. В залежності від суб'єкта зовнішньоекономічної угоди.

3. Чи обов'язково спеціалізовані митні склади повинні мати самостійні рахунки?

1. Обов'язково.
2. Ні, не обов'язково.
3. Залежно від виду діяльності.

4. Чи нараховується імпортне мито на товари, вироблені з давальницької сировини українського замовника?

1. Не нараховується, якщо вони ввезені не пізніше 30 календарних днів з моменту оформлення вантажної митної декларації.
2. Ні, не нараховується, якщо вони ввезені не пізніше 90 календарних днів з моменту оформлення вантажної митної декларації.
3. Нарховується.

5. Хто є власником митних ліцензійних складів?

1. Суб'єкти підприємницької діяльності, які отримали ліцензію.
2. Митні органи.
3. Державні суб'єкти господарської діяльності, які отримали ліцензію.

6. Митний ліцензійний склад закритого типу це:

1. Митний ліцензійний склад, який використовується для зберігання товарів, що належать власникові складу.
2. Митний ліцензійний склад, який використовується для зберігання підакцизних товарів.
3. Митний ліцензійний склад, який використовується для зберігання товарів митниці.

7. Який з митних режимів застосовується на визначеній відповідно до рішень уряду території України:

1. Спеціальна економічна зона.
2. Вільна митна зона.
3. Спеціальна митна зона.

8. Чи можна розмитнити гуманітарну допомогу через митний ліцензійний склад?

1. Тільки через митний ліцензійний склад закритого типу.
2. Ні, не можна.
3. Тільки через митний ліцензійний склад відкритого типу.

9. Які з перерахованих товарів не обкладаються митом?

1. Дитячі товари
2. Товари у межах товарних груп 1 — 24.
3. Майно, яке внесено іноземними інвесторами до статутного фонду спільного підприємства.

10. Який митний режим використовується при ввезенні товарів на ви- ставку?

1. Тимчасовий ввіз.
2. Реімпорт.
3. Реекспорт.

ЗАДАЧІ

Задача № 1

Визначити суму платежів, які необхідно сплатити при ввозі в Україну продукції, яка визначена як давальницька сировина у випадках:

- 1) ввозу готової продукції протягом 90 календарних днів;
- 2) вивозу готової продукції протягом 120 календарних днів;
- 3) реалізації 50 % готової продукції в Україні.

Таблиця 1

ВИХІДНІ УМОВИ ДО РОЗРАХУНКУ

	Найменування товару	Трикотажне полотно
1	Код товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності	60.01
2	Країна експортер	Італія
3	Ціна за одиницю	0,36 дол. США/м
4	Загальна кількість	4000 м
5	Умови постачання	СІФ
6	Готова продукція	пальто чоловічі
7	Загальна кількість готової продукції	1000 шт.
8	Курс НБУ, що діє на момент пред'явлення векселя до оплати	8,4 грн/дол. США

Таблиця 2

СТРУКТУРА ВИТРАТ ДО ЦІНИ КОНТРАКТУ

№ п/п	Витрати	Питома вага витрат до ціни контракту
1	Ціна контракту на умовах постачання СІФ	100 %
2	Витрати в порту навантаження	3 %
3	Витрати на навантаження судна	5 %
4	Морський фрахт	14 %
5	Експортні платежі	1 %
6	Страховання FRA (морське)	7 %
7	Послуга експедитора	4 %
8	Витрати на розвантаження в порту призначення	5 %

Додаток: Ставки митних платежів у відповідності до нормативних документів.

Задача № 2

Спільне підприємство з кваліфікаційною іноземною інвестицією ввозить в рахунок статутного фонду устаткування друкарське, частина якого (50 %) було реалізовано на внутрішньому ринку. Визначити суму платежів, які необхідно сплатити при ввозі в Україну товарів до бюджету.

Таблиця 1

ВИХІДНІ УМОВИ ДО РОЗРАХУНКУ

Країна-експортер	Код товару згідно з ЗГС	Найменування товару	Ціна за одиницю виміру	Загальна кількість, шт.	Умови постачання	Курс НБУ на момент реалізації товару
Австрія	84.43	друкарське устаткування	50 000 дол. США	4 шт.	CIP	8,4 дол. США

Таблиця 2

СТРУКТУРА ВИТРАТ ДО ЦІНИ КОНТРАКТУ

№ п/п	Витрати	Питома вага витрат до ціни контракту
1	Ціна контракту на умовах постачання СІУ	100 %
2	Витрати на транспортування в порту призначення	4 %
3	Витрати на навантаження судна	2 %
4	Морський фрахт	17 %
5	Експортні платежі	1 %
6	Страховання FRA	7 %
7	Послуга експедитора	3 %
8	Витрати на розвантаження в порту призначення	3 %

Додаток: Ставки митних платежів у відповідності до нормативних документів.

Задача № 3

Розрахуйте загальну та середню вартість охорони та супроводження транзитних товарів по території України.

ВИХІДНІ ДАНІ ДО РОЗРАХУНКУ

1	Транспортні засоби	-4 одиниці (автотранспортні засоби, що заявлені для транзиту)
2	Відстань транзиту	-(S) = 1000 км (відстань маршруту, що визначила митниця відправлення)
3	Кількість осіб супроводження	-(H) = 5 чол.
4	Собівартість супроводження	-(C) = 7,15 грн. (згідно з калькуляцією Держмиткому)

Закінчення табл.

5	Собівартість одного кілометра руху	$-(A) = 0,63$ грн. (км) згідно з калькуляцією Держмиткому)
6	Курс дол. США (для розрахунку)	$-8,4$ грн. (дол. США за станом на 1.01.04 р.
7	Кількість машин супроводження	$-(Wa) = 2$ одиниці (визначає митниця відправлення)

ПОПЕРЕДНІ ДАНІ ДЛЯ РОЗРАХУНКУ

1	(V) 50 км/год.	Середня швидкість руху колони автотранспорту, що супроводжується митною охороною
2	10 год.	Дозволений сумарний час пресування колони транзитного автотранспорту на добу
3	4,019 дол. США/год.	Собівартість охорони та супроводження 1 інспектором митної охорони
4	0,35 дол. США/год.	Собівартість витрат одного кілометра пробігу автотransпортних засобів зі супроводженням митної охорони
5	2	Коефіцієнт, що враховує зворотний шлях до місця дислокації групи супроводження

РОЗДІЛ 9

ІНТЕГРУВАННЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО СВІТОВОЇ СИСТЕМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Світові міжнародні організації як організаційно-інституційно-підґрунтя розвитку митно-тарифної системи. Митно-тарифні аспекти економічної інтеграції. Реалізація економічних інтересів країни за умов участі у митному союзі.

9.1. СВІТОВІ МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ПІДґРУНТЯ РОЗВИТКУ МИТНО-ТАРИФНОЇ СИСТЕМИ

Найважливішим напрямом інтегрування України до світового економічного простору є співробітництво з міжнародними організаціями у сфері митно-тарифного регулювання. Одним із основних регуляторів міжнародних економічних відносин на мегарівні є Генеральна угода з тарифів і торгівлі, з 1995 року Світова організація торгівлі, до якої входить більше 150 країн світу. З 2008 р. Україна є членом Світової організації торгівлі.

Спочатку ГАТТ була винятково митно-тарифною угодою, до якої з метою недопущення впливу на торгівлю нетарифних норм і правил було включено ряд положень, пов'язаних з іншими формами регулювання зовнішньої торгівлі (кількісні обмеження, субсидії, демпінг і под.). Наприклад, у статті XI ГАТТ обумовлено, що «жодна з країн-учасниць не повинна встановлювати на ввезення будь-якого товару з території іншої країни-учасниці або на ввезення, або на продаж для експорту будь-якого товару, що призначається для території іншої країни-учасниці, ніяких обмежень чи заборон, будь це у формі квот, імпорتنих чи експортних ліцензій або інших заходів, крім митних зборів, податків або інших зборів».

Практично всі основні принципи СОТ митного характеру: це принцип найбільшого сприяння в торговельних відносинах; захист внутрішнього ринку країн-учасниць за допомогою тільки митних тарифів, рівень яких необхідно поступово знижувати; проведення переговорів у рамках Угоди з врахуванням взаємного зниження мита і зняття інших перешкод у сфері торгівлі, полегшення митних формальностей.

З моменту підписання Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), протягом восьми раундів багатосторонніх торговельних переговорів, проведених з того часу під егідою ГАТТ, митні тарифи завжди були основним предметом переговорів країн-учасниць. Слід зауважити, що відповідно до ГАТТ митні тарифи є, по суті, єдиним визнаним легітимним засобом захисту національного ринку від імпорту.

У 1947-1948 роках у рамках Підготовчого комітету Конференції ООН з торгівлі та занятості відбувся перший раунд багатосторонніх переговорів (Женева). Формально перші чотири раунди називалися тарифними конференціями. У результаті переговорів країни-учасниці узгодили між собою 45 тис. тарифних поступок. Другий раунд відбувся у 1949 році (Аннесі). Основна ціль цього раунду полягала в сприянні приєднанню до ГАТТ 10 країн: Гаїті, Греції, Данії, Домініканської Республіки, Італії, Ліберії, Нікарагуа, Фінляндії, Швеції та Уругваю, які не брали участі у першому раунді переговорів.

З 1950 по 1951 р.р. було проведено третій раунд багатосторонніх переговорів (Торнкей), у ході якого відбулися як тарифні переговори, так і переговори щодо приєднання 6 країн, а саме: Австрії, Республіки Кореї, Перу, ФРН, Філіппін і Туреччини.

Четвертий раунд переговорів відбувся у 1956 році (Женева) і через обмежені повноваження делегації США не приніс вагомих результатів. Скромними були і результати п'ятого раунду (раунд Діллона), який відбувся у 1960-1961 р.р (Женева). В ході переговорів було узгоджено 4400 тарифних поступок. Крім того, були проведені тарифні переговори у зв'язку з утворенням Європейського економічного співтовариства і введенням ним спільного зовнішнього митного тарифу.

У 1963-1967 роках проходив шостий раунд переговорів (Кеннеді раунд, Женева). Починаючи з Кеннеді раунду до порядку денного багатосторонніх переговорів були включені питання застосування нетарифних заходів у торгівлі. У ході переговорів вперше був застосований принцип лінійного зниження тарифів. Результатом раунду стало зниження тарифів на промислові товари у середньому на 35 %, за виключенням текстильних виробів, хімічних і деяких інших чутливих товарів, а на сільськогосподарські та продовольчі товари — на 15-18 %.

З 1973 по 1979 рік проходив сьомий (Токійський раунд), в результаті якого імпорнтні тарифи на промислові товари в розвинених країнах були знижені в середньому на 35 %. Тарифні переговори проводились на основі швейцарської формули. Крім того, було підписано 9 окремих угод, шість з яких були названі «Кодексами» і чотири угоди щодо цілей і діяльності ГАТТ. Результатом проведення семи раундів переговорів стало скорочення середніх рівнів тарифів у розвинених країнах з 40 % до 10 %.

Восьмий, Уругвайський раунд багатосторонніх торговельних переговорів проходив у 1986-1994 р.р.. Після цього раунду розвинені краї-

ни взяли на себе зобов'язання скоротити свої митні тарифи у середньому на 40 %, а країни, що розвиваються — на 30 %. Крім того були підписані Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС) і Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС).

Після Уругвайського раунду були підписані Угода про торгівлю товарами для інформаційних технологій, про основні телекомунікаційні послуги і про фінансові послуги, в яких містяться зобов'язання країн-членів щодо лібералізації відповідних секторів. Результатом діяльності СОТ за останні 10 років стала тенденція до зниження всіх імпортних тарифів на 50 %, що вплинуло на збільшення світового товарообігу на 250 млрд. дол. США.

Визначивши стратегію розвитку країни через інтеграцію до світової системи господарювання Україна з перших днів існування декларувала намір про входження держави до основних міжнародних інституцій. Так, відповідно до Указу Президента України №255/96 було прийнято Концепцію трансформації митного тарифу України на 1996-2005 роки відповідно до системи ГАТТ/СОТ. Вона була розроблена з метою проведення переговорів щодо гарантованого взаємного доступу до товарних ринків, створення умов для приєднання України до Генеральної угоди з тарифів і торгівлі та вступу до Світової організації торгівлі.

Вінцем даного руху стало приєднання України до Світової організації торгівлі 16 травня 2008 року. Україна зобов'язалась будувати свою торговельну політику на основі міжнародних норм та правил і, водночас, отримала доступ до тих можливостей, які витікають із членства в СОТ. Слід зазначити, що членство України у СОТ стало потужним стимулом реформування торговельного режиму, формування прозорості та передбачуваної державної регуляторної політики, спрямованої на розвиток вітчизняного підприємництва, у тому числі через вихід на зовнішні ринки.

Зі вступом до СОТ було зв'язано дуже багато сподівань та надій, але, на наш погляд, фінансова криза в кінці року фактично похоронила більшість з них. Крім цього, входження країни до СОТ мало не тільки позитивні, але й негативні наслідки, Україна не змогла застосувати під час економічного спаду більшість заходів по захисту національного ринку, при цьому максимально знявши митно-тарифне навантаження на імпорту.

Важливим напрямом багатостороннього регулювання митно-тарифної практики є створення міжнародних об'єднань і організацій, які ставлять за мету уніфікацію та стандартизацію системи митного регулювання зовнішньоекономічних операцій. Рух у даному напрямі, насамперед, диктувався розвитком кризових тенденцій, які охопили більшу частину економічно розвинутих країн наприкінці 20-х на початку 30-х років. «Велика депресія» 1929–1933 рр. довела необхідність

координації багатьох питань макроекономічної політики на багатосторонньому рівні.

Відсутність у передвоєнні роки міжнародних інституцій, які визначали б «правила гри» в міжнародних економічних відносинах на мега-рівні з метою протидії економічній кризі, призвела до сепаратних дій окремих країн, що значно поглибило економічну кризу. За умов спаду, що наближався в США для захисту від конкуруючого імпорту і стабілізації економіки був прийнятий Закон Холі-Смута, за яким середній рівень митних зборів був спочатку піднятий до 44,7 %, а в 1932 р. досяг 59,1 %. Після цього відбулося значне підвищення ставок у тарифах більшості західних країн, що мало пагубні наслідки для світової економіки: за 1922–1932 рр. обсяги світової торгівлі скоротилися майже на 60 %.

Новий імпульс у розвитку даного процесу відбувся у зв'язку зі змінами структури міжнародного товарообміну. Оскільки щорічно його номенклатура поповнюється новими і ускладненими товарами, суттєво розширюється і коло суб'єктів зовнішньоекономічних зв'язків, які виходять на світовий ринок з метою реалізації своїх економічних інтересів. Тому вироблення «єдиних правил гри» для усіх країн світу у сфері митної політики є нагальною потребою не тільки для розвитку світової системи господарювання, але й для реалізації економічного потенціалу окремих країн через зовнішньоекономічні зв'язки. Система міжнародного співробітництва в митній справі пройшла декілька еволюційних етапів.

Першу міжнародну митну організацію було створено в 1890 р. Вона мала назву Міжнародний союз для публікації митних тарифів (Брюссель) і виконувала швидше інформаційні, ніж організаційні функції. Тому окремі питання в сфері митного законодавства (спрощення митних формальностей, зведення до мінімуму заборон та обмежень в зовнішній торгівлі, співробітництво в боротьбі з контрабандою та ін.) вирішувались на Женевських конференціях 1923 та 1928 рр. В 30-ті роки ХХ століття Лігою Націй, коли було підписано угоду «Про спрощення митних процедур та інших формальностей». Після другої світової війни співробітництво в цьому напрямі продовжувалося: положення щодо митних процедур було включено до установчих документів Міжнародної торгової організації.

У 1948 р. за ініціативою 13 західноєвропейських держав за допомогою Постійного бюро тарифів було організовано Економічну і Митну комісію, основні функції яких полягали в запровадженні загальної товарної номенклатури та розробці принципів оцінки товарів з митними цілями. Комісія також вивчала способи уніфікації митних процедур. 15 грудня 1950 р. члени робочої групи цієї комісії підписали Брюссельську конвенцію, на якій було проголошено про створення Ради Митного Співробітництва (PMC) (Customs Cooperation Council), як по-

стійно діючого самостійного міжнародного органу. Конвенція про створення РМС набула чинності 4 листопада 1952 р. З жовтня 1994 р. РМС було перейменовано на Всесвітню митну організацію (ВМО).

Діяльність Ради почалася з роботи I сесії 26 січня 1953 р. в Брюсселі. На першому засіданні були присутні представники 17 держав-членів Ради: Австрії, Бельгії, Франції, Німеччини, Греції, Іспанії, Швеції, Швейцарії, Туреччини, Великої Британії, Північної Ірландії.

У 1961 р. в Раді налічувалося 29 держав, у 1971- 66, 1981 — 93, 1986 — 97, 1987 — 103, 1997р. — 132, 2004р. — 142 держави. Радянський Союз став членом РМС у 1991 р. 19 червня 1992 р. Україна стала повноправним членом Ради Митного Співробітництва. В 1997 р. Україна вибрана до Фінансового комітету, а в 1998 р. в Політичну комісію.

Провідними функціями даної структури є: організація обміну інформацією щодо митного законодавства і митних процедур; врегулювання суперечок, пов'язаних з тлумаченням діючих митних конвенцій; забезпечення більш високого ступеня нормалізації і уніфікації митних систем. На цей час Всесвітньою митною організацією розроблено і ведеться самостійно або спільно з іншими міжнародними організаціями 18 конвенцій з різних аспектів діяльності митної служби.

Засідання ВМО відбувається один раз на рік у червні в Брюсселі (Бельгія). Засідання можуть також проводитися у державах, які є членами Ради. Делегації країн-учасниць, як правило, представлені головами національних митних служб. Кожна держава-учасниця має один голос і представлена відповідно одним делегатом. Рішення Сесії приймаються 2/3 голосів присутніх членів ВМО. Щорічно на сесії вибирається Президент, Віце-президент і Генеральний секретар. Офіційна мова — англійська, французька.

Бюджет Всесвітньої митної організації (500 млн. бельгійських франків на рік) формується із внесків держав-учасниць. Розмір внесків відповідає системі внесків в ООН. Внески держав-учасниць складають: США — 25 %, Японія — 17, Німеччина — 8, Італія — 5, Франція — 5, Велика Британія — 4, Канада — 3, Іспанія — 2, Україна — 1,72 %.

Рада Митного Співробітництва у 1984 р. прийняла рішення щодо використання системи регіонального представництва за такою структурою регіонів: Північна Африка, Близький та Середній Схід; Південь Сахари (англійськомовні країни); Північ Сахари (франко-, іспано- та португаломовні країни); Далекий Схід, Південна та Південно-Східна Азія, Австралія та Тихоокеанські острови; Північна Америка, Південна Америка, Центральна Америка та Карибський басейн; Європа (40 країн).

У бюджеті, прийнятому ВМО на 1993-1994 рр., 6 млн. бельгійських франків виділено на розвиток регіоналізації, половина з цих коштів витрачена на боротьбу з порушеннями митних правил, решта — на навчання. Було створено 18 регіональних центрів з боротьби з порушеннями митних правил.

Організаційна структура сформована відповідно до статей 5 і 6 Конвенції і має такий вигляд: Генеральний секретаріат; Фінансовий комітет; Політичний комітет; Комітет з номенклатури; Комітет щодо системи гармонізації; Комітет з цін; Комітет з оцінки товарів з митними цілями; Комітет з навчання і оцінки; Постійні технічні комітети.

Основна функція роботи Генерального секретаріату — це координація дій Ради Митного Співробітництва. Генеральний секретаріат складається із 100 осіб. Держави-учасниці забезпечують секретаріатові необхідний штат для виконання проектів.

Основними завданнями ВМО є дослідження можливостей митного співробітництва і уніфікації митної практики держав-учасниць, підготовка проектів міжнародних митних угод і рекомендацій з питань міжнародних митних відносин.

За більше ніж 50 років її існування було прийнято 17 конвенцій та 51 рекомендація. Базовими конвенціями є: Конвенцію щодо митної номенклатури, Конвенцію про оцінку товарів з митними цілями, Конвенцію про не преференційне визначення товарів та Кіотська конвенція про уніфікацію митних процедур.

Разом з Конвенцією про створення РМС було підписано Конвенцію щодо митної номенклатури і Конвенцію про оцінку товарів з митними цілями.

З 1978 р. використовується основна Брюссельська митна номенклатура, яка стала підґрунтям побудови національних митних тарифів у сфері зовнішньоторговельних відносин близько 150 держав. Використання Брюссельської номенклатури значно спростило і здешевило облік зовнішньоторговельних операцій на національному рівні і надало можливість співставлення митних тарифів окремих країн.

У 1988 р. розпочався новий етап уніфікації митних правил на базі досконалішої Гармонізованої системи опису і кодування товарів, розробленої Радою Митного Співробітництва за участю експертів багатьох країн і міжнародних економічних організацій. Постійно діючим виконавчим органом ВМО є Секретаріат.

Вироблення Брюссельської номенклатури, а отже й Гармонізованої системи опису і кодування товарів безпосередньо здійснювалося двома спеціалізованими органами — Комітетом з номенклатури і Комітетом з оцінки товарів з митними цілями (з 1973 р. Комітетом з Гармонізованої системи), а також Постійним технічним комітетом, який виконував обов'язки щодо розробки міжнародних митних норм та підготовки глосарію, який забезпечуватиме однозначність у тлумаченні міжнародних митних термінів.

Основне завдання Комітету з номенклатури, що розпочав свою діяльність з 1960 р., — це розробка загальних принципів класифікації товарів в національних митних тарифах, спрощення співставлення мита, ведення переговорів щодо тарифів, забезпечення однозначності

класифікації товарів у національних митних тарифах. Комітет виробляє рішення з питань, що виникають внаслідок суперечностей між національними органами і міжнародними організаціями, узгоджує позиції митних органів, прагне забезпечити однозначність у тлумаченні та використанні номенклатури.

Комітет з оцінки товарів з митними цілями також почав свою роботу в 1960 р. і основна його діяльність спрямована на досягнення максимальної однозначності при оцінці товарів, спрощення ведення переговорів щодо митних тарифів і спрощення співставлення зовнішньоторговельної статистики шляхом уніфікації бази для оцінки товарів. Комітет видає інформаційні збірники, в яких дає рекомендації з митної оцінки товарів. До функцій комітету входять порівняння і розповсюдження інформації відносно оцінки товарів у різних країнах, вивчення національних правил, процедур і практики окремих держав щодо використання Брюссельських принципів, вироблення рекомендацій РМС і країн-учасниць щодо збереження однозначності в тлумаченні і використанні принципів і єдиних стандартних процедур.

Постійний технічний комітет вирішує в основному питання, які стосуються безпосередньо митних процедур. Ним розроблено понад 30 рекомендацій, у тому числі щодо налагодження співробітництва між митними адміністраціями, забезпечення однаманітності в практиці дозволів на безмитний імпорт, відшкодування або зменшення мита, полегшення міжнародного транспортування вантажів і туризму, використання рішень конвенцій, спрощення і узгодження митної документації і т. ін. Одним із найважливіших документів, підготовлених Постійним технічним комітетом, є Міжнародна конвенція спрощення і гармонізації митних процедур, яку було прийнято в Кіото у 1973 р.

У 1995 р. ВМО прийняла стратегічний план розвитку світової митної організації, що реалізується в таких конкретних напрямках як гармонізація правил визначення походження товарів, уніфікація використання системи HS-кодифікація товарів, впровадження Кодексу митної оцінки WTO, верифікація Конвенції КІОТО, що стосується спрощення, гармонізації митних процедур, прийняття програми боротьби з порушеннями положень митного законодавства, допомога і співпраця з країнами, які щойно організують митну службу або здійснюють її реформування.

Для визначення стратегії розвитку митних служб у світі та їх завдань велике значення мала декларація, прийнята на форумі UNCTAD у місті Колумбусі (Огайо, США). Текст цієї декларації було підготовлено попередньо на форумі Всесвітньої митної організації і схвалено представниками кількох десятків митних служб на Симпозіумі ООН щодо проблем ефективності міжнародної торгівлі в 1994 р. Декларація містить такі основні рекомендації:

- мати власні стратегічні плани, погоджені з зацікавленими сторонами на урядовому і неурядовому рівнях;

- здійснювати контроль існуючих митних процедур щодо їх ефективності й актуальності. Внести зміни відповідно до міжнародних норм;
- максимально збільшувати застосування інформаційних технологій;
- забезпечити ефективне використання фахових можливостей працівників за допомогою аналізу ризику, профілювання і застосування техніки вибіркової перевірки і скерування на ідентифікацію пересилань з високим ризиком;
- впроваджувати нові інформаційні технології для полегшення роботи митниць, зокрема для підготовки митних процедур перед прибуттям товару;
- вивчати можливість розмитнення товару на підставі мінімуму інформації;
- вдосконалювати процес митного оформлення товарів поза митними службами за допомогою різноманітних урядових служб з погодженням дій цих служб;
- спростити процедуру визначення митної вартості товару, застосовуючи Кодекс митної оцінки (WTO);
- забезпечити застосування раціонального митного тарифу, що сприяло б зменшенню контрабанди;
- схвалити програми співпраці з іншими прикордонними службами, що ґрунтуються на взаємопорозумінні (програма MOU);
- забезпечити дотримання працівниками митниці етичних норм і правил службової поведінки;
- обмежувати застосування так званого контролю перед пересиланням (PSI), який здійснюють приватні фірми;
- застосовувати мінімальні стандарти щодо перевізників та митних агентів і вимагати від них професіоналізму;
- забезпечити прозорість і швидкий перебіг митного огляду, надаючи усім зацікавленим інформацію про формальності, яких слід дотримуватися при перетинанні митного кордону;
- підвищувати рівень митного контролю і спростити процедуру митних відправлень, використовуючи електронні засоби зв'язку між країнами експорту та імпорту;
- забезпечувати вірогідність статистичних даних;
- забезпечувати митні служби відповідним обладнанням;
- надавати можливість навчатися і вдосконалювати фахові навички працівникам митниць країн, що розвиваються, в розвинутих країнах, а також через міжнародні організації;
- забезпечувати належну діяльність Всесвітньої митної організації.

Неможливо уявити розвиток митної системи України без імплементації положень найважливіших митних конвенцій, які укладено в рамках діяльності Всесвітньої митної організації, предметом яких є найбільш важливі сфери митного регулювання — а саме: Конвенція про створення Ради митного співробітництва 1950 р. (Україна підписала

дану конвенцію у 1992 р. і фактично стала членом даної організації); Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства (Найробійська конвенція 2000 р.) приєднання України відбулося згідно з Указом Президента України від 23.05.2000 № 699/2000; Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів 1988 р. (зі змінами) (приєднання відбулося згідно з Указом Президента України від 17 травня 2002 року № 616/2002); Стамбульська митна конвенція про тимчасове ввезення 1990 р., в якій Україна бере участь з 2004р.

Україна укладає угоди і з регіональними об'єднаннями. Так, 16 червня 1994 р. було підписано «Угоду про партнерство та співробітництво» з Європейським співтовариством, де в статті 76 «Митниця» було зафіксовано, що метою співробітництва є забезпечення виконання усіх положень, що мають бути прийняті щодо торгівлі на основі взаємної вигоди та досягнення зближення української митної системи з митною системою Співтовариства.

Співробітництво, зокрема, передбачає: обмін інформацією; удосконалення методів роботи; запровадження об'єднаної номенклатури та єдиного адміністративного документа; взаємозв'язок між транзитними системами Співтовариства та України; спрощення перевірки та оформлення, які стосуються перевезення товарів; підтримку введення сучасних митних систем; організацію семінарів і навчальних циклів.

9.2. МИТНО-ТАРИФНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Розвиток міжнародних економічних відносин засвідчує, що інтернаціоналізація господарського життя є об'єктивним процесом функціонування світової системи господарювання. Процес інтернаціоналізації реалізується в двох формах: міжнародному економічному співробітництві і міжнародній економічній інтеграції. Співробітництво у сфері міжнародних економічних відносин є початковою стадією інтернаціоналізації і реалізується у найпростіших формах, основними серед яких є експорт та імпорт товарів і послуг.

Інтеграція — це вища форма інтернаціоналізації, оскільки вона охоплює не тільки економічні взаємовідносини, але й сферу політики. Виходячи з міждержавних відносин, багатосторонніх зв'язків, уряди країн погоджують спільні дії, спрямовані на розвиток міжнародних економічних відносин.

Сучасний економічний розвиток характеризується чіткою тенденцією інтеграції національних економік до світового економічного простору. Це

диктується як закономірністю розвитку світової економічної системи в цілому, так і національних економік як її складових. Але на відміну від інтернаціоналізації, інтеграція базується на суб'єктивній основі.

Еволюція інтеграційних процесів проходить декілька основних етапів, кожен з яких свідчить про певний ступінь зрілості інтеграції як закономірності розвитку світової системи господарювання, це, насамперед: преференційна торговельна угода; зона вільної торгівлі; митний союз; спільний ринок; повний економічний союз; політичний союз.

На кожному з цих етапів система митно-тарифного регулювання має свою специфіку застосування, але загальною закономірністю є те, що митні відносини стають домінантою інтеграційних процесів. Вони є тим індикатором, який характеризує рівень реальної готовності країн до інтеграції або свідчить про декларативність заяв країн щодо інтернаціоналізації господарського життя. Особливо це відчувається на перших етапах формування інтеграційних об'єднань (див. табл. 9.3.1).

На практиці досить важко визначити, на якому рівні інтеграційного розвитку перебуває певне об'єднання. Це пояснюється не тільки відсутністю аналітичної інформації, але й наявністю великих розбіжностей між задекларованими цілями і реальними досягненнями. За такої ситуації наявність митних регуляторів або їх відсутність свідчать про рівень розвитку країни в системі інтеграційних процесів. Угрупування може декларувати себе як «економічний союз», тобто як об'єднання четвертого рівня, але, якщо воно перебуває тільки на стадії ліквідації митних тарифів стосовно країн-учасниць, то тут не може йтись мова навіть про другий рівень — «зона вільної торгівлі».

Такі явища спричинені здебільшого політичними, ніж економічними взаємовідносинами. Тому інтеграційні об'єднання в міжнародній економіці періодично то виникають, то зникають. Фактичним поштовхом до зростання інтеграційних об'єднань став процес інтеграції у Західній Європі. Так, у 70-х роках ХХ століття у світі було заявлено про створення близько 20 угруповань, у 80-х роках з них фактично функціонували 5–6, а в середині 90-х років, за оцінками ГАТТ/СОТ, їх кількість досягла 30.

Якщо розглядати інтеграційні угруповання з огляду на митно-тарифні регулятори, то слід акцентувати увагу на тому, що більшість угруповань знаходяться на початкових рівнях, хоча декларують себе як спільні ринки або економічні союзи. Про декларативність свідчить: і відсутність застосування загального зовнішнього митного тарифу стосовно третіх країн в більшості країн Організації Східно-Карибських держав; і угода про «вільну торгівлю» між країнами СНД; і суперечності в межах Західноафриканського Економічного Союзу. Тобто, незважаючи на оголошення мети і назви, більшість угруповань перебувають або на рівні преференційних угод, або на рівні створення зон вільної торгівлі.

Вважаємо, що, визначаючи угруповання, слід враховувати, що при функціонуванні країни у певному інтеграційному об'єднанні співіснує двовекторність зовнішньоекономічної політики держави, а саме політика вільної торгівлі у відносинах з членами інтеграційного об'єднання, і політика явного протекціонізму стосовно інших країн. Митно-тарифні регулятори і є тим інструментарієм, який дає можливість країнам розв'язувати дану суперечність у сфері зовнішньоекономічних відносин.

Рух країни в напрямі інтегрування до світового економічного простору на першому етапі передбачає укладання преференційних торговельних угод. Такі угоди, як правило, підписуються або на двосторонній основі між окремими державами, або між існуючим інтеграційним об'єднанням і окремою країною чи групою країн.

Відповідно до даних угод країни надають сприятливіший режим одна одній порівняно з тим, що надається третім країнам. Механізм тарифного регулювання функціонує за такою схемою — значне зменшення митних тарифів та послаблення захисних бар'єрів на шляху імпорту товарів з однієї країни до іншої, за умов збереження за кожною із країн можливості оподаткування іншими ставками мита та встановлення обмежень щодо імпорту з країн, які не є учасниками угоди.

Варто зауважити, що це певною мірою є відходом від принципу найбільшого сприяння, що санкціонований СОТ у рамках так званих тимчасових угод, які ведуть до створення митного союзу. Оскільки преференційні угоди передбачають збереження національних митних тарифів кожного із підписаних, то даний етап слід розглядати не як початковий, а як підготовчий до інтеграційного процесу, який трансформуватиметься в початковий тільки за умови набуття більш розвинутих форм.

Наступним етапом інтегрування країни є створення зони вільної торгівлі. Під зоною вільної торгівлі розуміють групу з двох чи більше митних територій, на яких мито та інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі скасовуються відносно основної частини торгівлі між складовими територіями щодо товарів, які походять із таких територій.

Правила СОТ встановлюють принципи, якими повинні керуватись країни-учасниці, створюючи митні союзи й зони вільної торгівлі (стаття XXIV). Стаття визначає митний союз як заміну кількох митних територій однією з повною відміною мита всередині митного союзу і створенні єдиного зовнішнього митного бар'єра. Зона вільної торгівлі — це група країн, які взаємно відмінили мито на всі або частину товарів. При цьому відзначається, що створення митного союзу або зони вільної торгівлі має сприяти торгівлі між їхніми територіями, а не створювати бар'єри в торгівлі між іншими країнами-учасницями і даною територією. Щодо країн-аутсайдерів, то на них дане положення не поширюється.

Таким чином, зона вільної торгівлі передбачає не просте скорочення, а повну відміну митних тарифів у взаємній торгівлі при збереженні національних митних тарифів стосовно товарів третіх країн.

Зона вільної торгівлі може координуватися міждержавним секретаріатом, який знаходиться в одній із країн-учасниць, або розв'язувати проблеми, що виникають, на регулярних зустрічах на рівні керівників відповідних відомств. Дана форма інтеграційних об'єднань набула поширення в економічному співробітництві між країнами.

Країни-члени погоджуються усунути класичні торговельні бар'єри — митні тарифи (тобто податки на імпорт) і зменшити квоти (обмеження на обсяг імпорту) між собою. Однак держави залишають за собою право вирішувати власні конкретні торговельні домовленості з країнами, які не входять до даного союзу. Визначаючи режим вільної торгівлі, наприклад, промисловими продуктами, вони можуть окремо домовитись щодо імпорту з третіх країн, саме в цьому полягає основна проблема функціонування даного інтеграційного об'єднання. Ця проблема отримала назву проблеми транзиту. Суть її пояснимо на такому прикладі.

Держава А може встановити десятивідсотковий тариф на промислові товари з країни, що не входить до союзу, тоді як держава С може ще більше захистити своїх виробників, застосувавши двадцятивідсотковий бар'єр. І навпаки, держава В може більше імпортувати дешевих товарів для своїх споживачів і взагалі не встановлювати тарифного бар'єра чи квотних обмежень на імпорт.

Зрозуміло, що у разі, коли не дотримуються домовленості, створюється значна загроза процесу вільної торгівлі, а саме: дешевий імпорт до держави В може потрапити з неї до інших учасників вільної торгівлі. Це підірве зусилля держав А і С захистити своїх виробників і призведе до протестів проти «недобросовісної конкуренції». Для протидії розробляється комплекс «правил джерела», однак закономірним є сумнів щодо спроможності митних службовців ефективно контролювати величезну кількість торговельних операцій. Якщо «правила джерела» ефективно працюють, то фактично споживачі в державі В будуть мати дешевші товари. Теоретично це може надати промисловості держави В можливості платити нижчу заробітну плату робітникам, що також є потенційним джерелом конфліктів у зоні вільної торгівлі.

Україна підписала Угоду про створення зони вільної торгівлі між усіма країнами СНД від 15.04.1994 р., ст. 21 якої розглядає зони вільної торгівлі як перехідний етап до формування митного союзу. Основними цілями Міжурядових угод про вільну торгівлю є: розширення товарного ринку, розвиток торговельно-економічного співробітництва між Україною та країнами колишнього Союзу РСР на основі рівності, взаємної вигоди та принципів міжнародного права; сприяння зростанню економічної активності, забезпеченню повної зайнятості, підви-

щенню продуктивності та раціональному використанню ресурсів; сприяння гармонійному розвитку і зростанню світової торгівлі, усуненню перешкод на шляху її розвитку згідно з основними принципами СОТ.

Суттєво важливим фактором угод про вільну торгівлю є те, що договірні сторони не застосовують мито і/або імпортне мито, а також податки та збори, що мають з митом еквівалентну дію, до товарів, які походять з митної території однієї з договірних сторін і призначені для митної території іншої договірної сторони. Оскільки тут йдеться про прямі податки (акцизний збір та податок на додану вартість, які, відомо, належать до непрямих податків), то, виходячи з вищезазначеного, товари, що ввозяться на митну територію України та походять з митної території іншої договірної сторони, не обкладаються ввізним митом за умови дотримання правил «прямого відвантаження» та «безпосередньої закупівлі», а також відповідного підтвердження походження товарів (як правило, це надання сертифіката походження встановленої форми). Зазвичай правила визначення країни походження товарів погоджуються сторонами в окремому документі, який є невід'ємною частиною Угоди про вільну торгівлю.

Товар розглядається як безпосередньо закуплений у разі, якщо імпортер закупив його у фірм, зареєстрованих в країні, що розвивається, на яку поширюється тарифний преференційний режим.

Товари, що походять з країн, що розвиваються, на які не поширюється тарифний преференційний режим, підлягають прямому відвантаженню в країну, що надає тарифні преференції. Правилам прямого відвантаження відповідають також товари, що транспортуються через територію однієї або декількох країн внаслідок географічних, транспортних або економічних причин та при тимчасовому складуванні їх на території цих країн за умови, що товари весь час перебувають під митним контролем країн транзиту. Правилам прямого відвантаження відповідають товари, закуплені імпортером на виставках чи ярмарках, за умов, що ці товари не використовувалися з іншими, крім виставкових, цілями після відправлення на виставку чи ярмарок і залишалися під митним контролем під час виставки чи ярмарку.

Податок на додану вартість, акцизний збір та митні збори при ввезенні в Україну товарів, що походять з митної території іншої договірної сторони, справляються на загальних засадах.

Виключення товарів з режиму вільної торгівлі за погодженою номенклатурою товарів оформляється окремим Протоколом або Угодою, що є невід'ємною частиною Угоди про вільну торгівлю.

Таким чином, завдяки міжурядовим угодам розв'язуються проблеми взаємовідносин між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності країн, що співробітничать. Залишаються проблеми загального характеру — більш активна участь України в кодифікації і прогресивному

розвитку норм міжнародного митного права, основна з яких — пошук шляхів досягнення оптимального компромісу між необхідністю послідовності концепції прийняття міжнародного права і таким самим правом кожної суверенної держави співвідносити свої рішення з чинним у даній країні законодавством.

Третій рівень інтеграції — це створення митного союзу, що передбачає відміну між країнами-учасницями національних митних тарифів з одночасним створенням загальної єдиної системи тарифного та нетарифного регулювання відносин щодо третіх країн. Митний союз забезпечує безмитну внутрішньоінтеграційну торгівлю товарами і послугами та повну свободу їх переміщення в рамках регіонального об'єднання.

Як правило, митний союз потребує створення більш розвинутої системи міждержавних органів, які координують проведення узгодженої зовнішньоторговельної політики. Найчастіше вони приймають форму періодичних зібрань міністрів відповідних відомств. Країни митного союзу не відмовляються від державного суверенітету, але домовленість накладає на держави зобов'язання працювати разом для вироблення спільних рішень щодо обов'язків і квотних обмежень на імпорт з третіх країн. Країни добровільно відмовляються від певної частки політичної свободи дій у сфері зовнішньої торгівлі. Більш детально механізм функціонування митного союзу буде розглянуто в наступному параграфі.

Досить суттєвим є положення міжнародного законодавства, відповідно до якого створення зони вільної торгівлі чи митного союзу має полегшувати торгівлю між їхніми територіями, а не створювати перешкоди у торгівлі між іншими країнами-учасницями і даними територіями.

За умови досягнення четвертого рівня інтегрування — спільного ринку — країни домовляються про свободу руху не тільки товарів та послуг, але й чинників виробництва (міграція робочої сили і капіталу). Свобода міждержавного переміщення (під захистом єдиного зовнішнього митного тарифу) чинників виробництва потребує вищого рівня міждержавної координації економічної політики. Така координація передбачає регулярні зустрічі керівників держав і урядів, значно частіші зустрічі керівників економічних інституцій держави, в тому числі й керівників митних установ.

Механізм створення спільного ринку країнами-членами передбачає певну поступовість. Наднаціональний характер діяльності також узгоджується поступово, при цьому на кожному етапі інтеграції країни-члени зменшують митні тарифи на певний відсоток. Спільне зовнішнє мито визначається на підставі середньоарифметичної чинних національних тарифів. Водночас поступово відкриваються кордони для внутрішнього переміщення капіталів та робочої сили.

П'ятий рівень інтеграції — повний економічний союз — передбачає, нарівні із загальним митним тарифом, свободою руху товарів і чинників

виробництва, обов'язкову координацію макроекономічної політики з уніфікацією законодавства в ключових сферах економічної політики. Насамперед, це зближення нетарифного законодавства (акцизу, податку з обороту і под.) цих країн необхідною мірою для функціонування союзу.

На даному рівні виникає потреба у створенні конкретних органів управління, які мають право не тільки координувати дії і наглядати за економічним розвитком, але й приймати оперативні рішення щодо проблем інтеграційного об'єднання в цілому. Уряди відмовляються від частини своїх функцій, передаючи частину повноважень державного суверенітету наддержавним органам. Дані наддержавні органи приймають рішення щодо економічних проблем без узгодження з країнами-членами. У митних відносинах ці рішення підлягають однаковому виконанню всіма існуючими митними службами країн-учасниць.

Деякі дослідники виокремлюють і шостий рівень інтеграції — політичний союз, який передбачає передачу національними урядами більшої частини своїх функцій стосовно третіх країн наддержавним органам. Це фактично означає створення міжнародної конфедерації і втрату суверенності окремими державами. Зрозуміло, що даний рівень інтеграційного об'єднання є чисто гіпотетичним, оскільки на практиці жодне з інтеграційних об'єднань не ставить таких цілей, а країни не зацікавлені у втраті національного суверенітету.

Підсумовуючи викладене, доходимо висновку, що специфіка митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічних зв'язків залежить від ступеня розвитку інтеграційного процесу в конкретній країні. Залежно від рівня входження країни до світової економічної інтеграції активність держави при застосуванні митних регуляторів послаблюється. Це пов'язано з тим, що кожний наступний крок країни в бік економічної інтеграції призводить до певної свідомої втрати суверенності держави при прийнятті рішень не тільки у сфері митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а й всієї системи державного регулювання економіки в цілому.

9.3. РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ КРАЇНИ ЗА УМОВ УЧАСТІ У МИТНОМУ СОЮЗІ

Одним із напрямів розвитку митно-тарифних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності є координація митної політики між країнами шляхом створення митних союзів. При цьому, митний союз передбачає не тільки безмитну торгівлю між країнами-учасниками союзу, але й встановлення єдиного зовнішнього митного тарифу, який на практиці ліквідує проблему транзиту, що існує при створенні зон вільної торгівлі. Стаття XXIV СОТ визначає митний союз як заміну

декількох митних територій однією при повному скасуванні мита всередині митного союзу і створенні єдиного зовнішнього бар'єра.

Таким чином, під митним союзом розуміють політично-економічне об'єднання, яке створюється з метою координації зовнішньоекономічної політики держав, регламентації обсягів, структури та умов здійснення експорту, імпорту та транзиту товарів чи інших предметів. У ст. XXIV СОТ митний союз визначається як заміна двох чи більше митних територій на одну митну територію у такий спосіб, що:

- мито та інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі (за винятком деяких дозволів у разі необхідності) скасовуються відносно основної частини торгівлі між складовими територіями союзу чи, принаймні, відносно основної частини торгівлі товарами, які походять із таких територій;

- в основному таке саме мито та інші засоби регулювання торгівлі застосовуються кожним з членів союзу до торгівлі з територіями, які не входять до даного союзу.

Викладене дає змогу дійти висновку, що при визначенні митного союзу слід акцентувати увагу на двох аспектах: зовнішньому і внутрішньому. Зовнішній — це прийняття загального митного тарифу та узгодження митного законодавства з метою застосування даного митного тарифу. Внутрішній — це усунення обмежувальних регламентуючих заходів відносно товарообміну в самому митному союзі.

Всебічне дослідження митних союзів як форми інтеграційних об'єднань почалося з роботи Дж. Вайнера «Проблеми митного союзу», виданої у 1950 р. У ній він стверджує, що регіональне угруповання, створене для ведення вільної торгівлі, має два протилежні наслідки — позитивний, оскільки воно сприяє розширенню торгівлі між членами угруповання, і негативний, оскільки відвертає торгівлю від ефективніших зовнішніх джерел. На думку Вайнера, оцінка даних процесів залежить від того, чи сприяють, врешті-решт, митні союзи розширенню торгівлі в межах регіону, чи слугують переорієнтацією на зовнішні ринки.

Деякі економісти вважають, що нібито західноєвропейський «Спільний ринок» виявився успішним саме тому, що тенденція до розширення торгівлі в межах регіону набагато переважала тенденцію до переорієнтації на зовнішні ринки, тоді як у Латинській Америці та Африці інтеграційні об'єднання, як вважають, не виправдали себе, оскільки орієнтація на зовнішні ринки переважала тенденцію до розширення торгівлі в межах регіону.

Результати дослідження цієї проблеми засвідчують, що крім економічних передумов, які сприяли ефективному функціонуванню даного інтеграційного об'єднання, були й історичні. Це пов'язано з тим, що процес інтеграції в Європі має не спонтанний, а еволюційний характер, що підтверджується історично. Одним із перших митних союзів,

який почав функціонувати як форма інтеграційного об'єднання, став Німецький митний союз, що формувався поетапно з 1818 р. після відміни Пруссією внутрішнього мита та прийняття зовнішнього митного тарифу. Цей приклад наслідували Баварія, В'юнтерберг та інші самостійні князівства. На підставі цих угод між ними було створено послідовно Північний, Південний та Центральний митні союзи, на підґрунті яких сформовано у 1833 р. Німецький митний союз. За базис загальноного мита було взято пруський митний тариф 1818 р. Слід зауважити, що причини створення даного митного союзу були не тільки фінансово-економічні, але й політичні — об'єднання Німеччини.

На сьогоднішній день у світі існує понад 30 різних інтеграційних об'єднань, абсолютна більшість з яких тією чи іншою мірою координують митно-тарифну політику, серед яких можна виділити близько десяти, що класифікуються як митні союзи. Найбільш розвинуте інтеграційне об'єднання — Європейське Співтовариство, одним із перших етапів якого стало створення митного союзу, що задекларовано в ст.9 Римського (засновницького) договору 1957 року.

Приєднання країни до митного союзу доцільно аналізувати з урахуванням впливу динамічної ефективності, порівнюючи дві моделі тарифної політики, наявність у держави власної митної політики і використання митного тарифу відповідно до економічних інтересів країни та усунення митного тарифу у взаємній торгівлі між учасниками митного союзу. Західні дослідники даних моделей виокремлюють два типи ефектів, які виникають у результаті створення митного союзу, — статичні та динамічні.

Під статичними ефектами розуміють економічні наслідки, які виявляються відразу після створення митного союзу як його безпосередній результат, а під динамічними ефектами — економічні наслідки, що виявляються на більш пізніх фазах функціонування митного союзу.

Дослідження статичних ефектів викристалізувало домінуючі ефекти, що діють на першій фазі після створення митного союзу, — ефект розширення торгівлі й ефект згортання торгівлі. Інколи в економічній літературі дані ефекти трапляються під назвами: ефект створення торгівлі та ефект відхилення торгівлі. Вважаємо, що це не зовсім адекватно визначає сутність явища, оскільки йдеться не про виникнення або відсутність торгівлі взагалі, а про наслідки застосування системи митного регулювання з метою розширення чи згортання торгівлі між певними державами.

Проілюструємо це на прикладі. Припустимо, що дві країни утворили між собою митний союз, а третя країна знаходиться поза даним інтеграційним об'єднанням і являє собою світовий ринок. Кожна з країн має відносні переваги при виробництві певного товару. Для країни 1 — це товар В, для країни 2 — товар С, а для третьої країни — товар А (див. табл. 9.3.1).

Таблиця 9.3.1

ЕФЕКТИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ СТВОРЕННІ МИТНОГО СОЮЗУ

Товар	Вартість	Країна 2	Країна 1	Країна 3	Ефекти
А	Вартість	12	14	10	Ефект згор- тання торгівлі
	Вартість + тариф до союзу	15.6	14	13	
	Вартість + тариф після створення союзу	12	14	13	
В	Вартість	14	11	15	Ефекти від створення митного союзу відсутні
	Вартість + тариф до союзу	18.2	11	19.5	
	Вартість + тариф після створення союзу	14	11	19.5	
С	Вартість	12	15	13	Ефект розши- рення торгівлі
	Вартість + тариф до союзу	15.6	15	16.9	
	Вартість + тариф після створення союзу	12	15	16.9	

Стрілками в табл. 9.3.1 показується напрям товаропотоків, відсутність стрілки означає, що торгівля між країнами не відбувається.

До створення митного союзу країни оподатковували 30 % ставкою адвалорного мита увесь імпорт товарів незалежно від країни походження.

Проаналізуємо ситуацію, за якої після створення митного союзу країна 1 залишила митний тариф відносно імпорту з країни 3 і скасувала мито відносно товару з країни 2. До створення митного союзу країна 1 імпортувала товар А з країни 3, тому що його виробництво в даній країні було найефективнішим. Це виявилось у тому що, вартість виробництва даного товару в країні 3 найнижча, і навіть запровадження імпортного мита суттєво не вплинуло на ввезення, оскільки ціна імпорту нижча, ніж внутрішня (13 замість 14).

Після створення митного союзу країна 1 почала імпортувати товар А з країни 2, оскільки його ціна 12 нижча, ніж 13. Таким чином, менш ефективне виробництво країни 2, у порівнянні з ефективним виробництвом країни 3, отримало можливість реалізації додаткової продукції за рахунок експорту до країни 1. Отже, ми можемо констатувати дію ефекту згортання торгівлі, наслідком якого є неефективний розподіл наявних ресурсів.

Створення митного союзу суттєво не вплине на виробництво й імпорт товару В до країни 1. Це пов'язано з тим, що його виробництво в даній країні є найбільш ефективним, виходячи з витрат (11) через що імпорт з інших країн відсутній. На експорт створення митного союзу також суттєво не вплине. Навіть зняття імпортного мита країною 2 не

привабить експортерів з країни 1 тому, що існує спокуса реалізувати даний товар на світовому ринку за вищими цінами.

У випадку з товаром С наявність протекціоністського мита є стримуючим фактором імпорту даного товару до країни 1. Створення митного союзу для виробництва даного товару в країні 2 є сприятливим, тому що фактично надає можливість для експорту до країни 1. Тобто, починає діяти ефект розширення торгівлі, який впливає на ефективне розміщення ресурсів.

У наведеному прикладі аналізувався вплив функціонування митного союзу на виробництво певних товарів. Для проведення всебічного аналізу наслідків участі країни в митному союзі доцільно розглядати не тільки сферу виробництва, але й усю сукупність економічних взаємовідносин, тобто виробництво, обмін та споживання. Вбачається доцільним змодельовати ситуації участі країни у митному союзі, тим більше, що в економічній літературі, з певною періодичністю, дискутується питання участі України у митному союзі країн СНД. Тому з метою дослідження всієї сукупності взаємовідносин, що виникають у даному процесі, графічно змодельуємо створення митного союзу для двох країн — України та Росії.

На рис 9.3.1.а віддзеркалено вітчизняний попит і пропозицію на певний товар в Україні, а рис.9.3.1.б — криві внутрішнього попиту і пропозиції на цей самий товар у Росії.

Підрахуємо для будь-якої заданої ціни надлишок пропозиції S_2 — D_2 , це і буде пропозиція України на експорт, який, у випадку коли Україна і Росія сформулюють митний союз, буде додано до внутрішньої пропозиції Росії, що зумовить зсув кривої S_1 до $S_1 + m$ мал.9.3.1 б. Ця крива починатиметься з кривої S_1 в точці рівноважної ціни OP_2 в Україні.

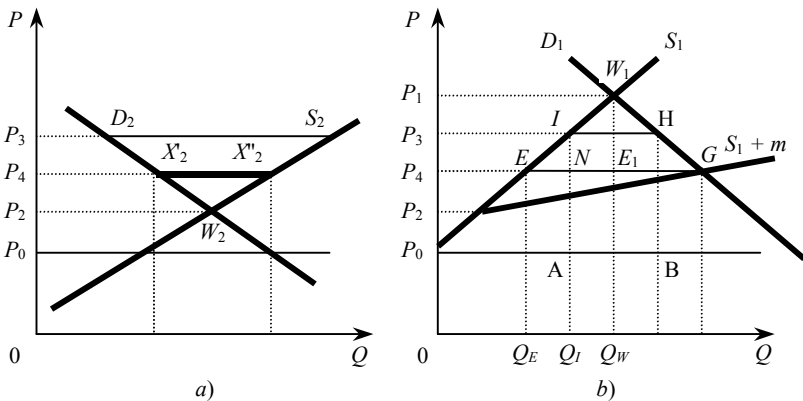

Рис. 9.3.1. Ефекти створення митного союзу (графічна модель)

Для спрощення світову ціну пропозиції даного товару приймемо за постійну величину, яка дорівнюватиме — за відсутності митного тарифу — OP_0 . Досліджуючи наслідки створення митного союзу змоделюємо послідовно дві ситуації — у першій митний тариф використували обидві країни, у другій — тільки одна.

Так, якщо до створення союзу Україна і Росія використовували митний тариф, то внутрішні ціни відповідно становили величини OP_1 і OP_2 . Після створення митного союзу вони відмінили застосування заборонного мита відносно власних товарів та встановили імпортне мито на однаковому рівні (для прикладу на рівні середньої ставки), щодо несоюзних країн. Отже, в обох країнах внутрішня ціна встановиться на однаковому рівні, середньому між OP_1 та OP_2 , наприклад, на рівні OP_3 . Проте, ця ціна не є рівноважною, оскільки надлишок пропозиції в Україні більший, ніж надлишок споживання в Росії, тому ціна знизиться до рівня OP_4 , де $X'2X \gg 2 = EG$, і сумарна пропозиція $S1 + m$ дорівнюватиме попиту $D1$.

Щоб перевірити ефекти від створення митного союзу, застосуємо концепцію виробничого і споживчого надлишку. Як результат, в Росії відбулося зниження внутрішньої ціни з OP_1 до OP_4 , надлишок споживання зріс (на рис. 9.3.1 — це площа P_4P1W1G , у той час як надлишок виробництва зменшується до площини P_4P1W1E (вітчизняні виробники скорочують виробництво з OQ_w до OQ_E у відповідь на зниження внутрішньої ціни). Чистий дохід представлений площею EW_1G , яку можна поділити на дві частини. Площина $EW1E1$ являє собою зменшення вартості за рахунок імпорту Q_EQ_w товару за ціною нижчою, ніж вартість вітчизняного виробництва, — це є *виробнича частина ефекту розширення торгівлі*. Площина E_1W1G — це *споживча частина ефекту розширення торгівлі*. Сума двох складових це й є ефект розширення торгівлі від створення митного союзу.

Внутрішня ціна в Україні зростає з OP_2 до OP_4 , отже, скорочення споживчого надлишку дорівнюватиме площі $P2P_4X'2W_2$. Має місце збільшення надлишку виробництва (площа $P2P_4X \gg 2W2$), отже, чистий ефект від створення митного союзу буде сприятливий для України. Для решти країн світу дана ситуація не буде мати суттєвих наслідків, оскільки торгівля з обома країнами дорівнює нулю як до створення митного союзу, так і після його формування.

Таким чином, доходимо висновку, що в даному випадку створення митного союзу буде прибутковим.

Змоделюємо наступну ситуацію, коли до створення союзу тільки Україна встановила заборонний тариф. Припустимо, що в Росії мито до союзу було таким, що дорівнювало P_0P_3 , отже, вітчизняне виробництво було на рівні OQ_3 й імпорт(з інших країн світу) становив IH . Ефект доходу становив P_0P_3 х IH , що дорівнює площині $A1HB$.

Оскільки митний союз функціонує між Україною та Росією, то зовнішній митний тариф щодо всіх інших країн світу буде проміжним між досоюзними тарифними ставками двох країн, для прикладу такий, що дає абсолютну одиницю, рівну P_0P_4 , отже, внутрішня ціна в обох країнах зміниться до OP_4 . Росія тепер імпортує EG товару понад імпорту з України і виробляє QE самостійно. Споживчий надлишок збільшується на площину P_4P_3HG , виробничий надлишок зменшується на площину P_4P_3IE , дохід держави від введення тарифу (ефект доходу) зникає через зменшення (площина $AHNB$), яка може бути розділена на дві частини, тобто $AHNB=NIHL+ANLB$. Баланс між прибутками і втратами визначається порівнянням площин EIN і LHG , з одного боку, і площиною $ANLB$ — з іншого.

Площа EIN — це захисна частина ефекту розширення торгівлі, яка заощаджує виробничі ресурси, що випливає з того факту, що кількість QE замість того, щоб вироблятися в країні, імпортується за нижчою ціною (ніж в Україні). Площа LHG — споживча частина ефекту розширення торгівлі. Площа $ANLB$, навпаки, являє собою ефект згортання торгівлі з боку виробництва, через те, що кількість імпорту $IH = AB$, яка раніше здебільшого надходила до союзу з інших країн, тепер надходить з України, додаткові витрати ресурсів дорівнюють різниці між OP_4 (ціна пропозиції, гранична вартість товару в Україні) і OP_0 (ціна пропозиції, гранична вартість товару в інших країнах світу); ця різниця описана рівнянням $P_0P_4=AN$.

Як бачимо, баланс доходів і витрат в Росії — несприятливий, проте в цілому можливий прибуток з боку України.

Щодо України виникають ті ж самі ефекти, що й у першому випадку. Проте для неї створення митного союзу матиме сприятливий вплив. Якщо ми визначимо в грошовому виразі значення різних ефектів (що виникли в результаті створення митного союзу) за сумою $EIN+LHG-ANLB+X'2X \gg 2W2$, ми зможемо точно визначити прибутковий чи збитковий союз загалом. Зауважимо, що ми не включили до калькуляції ефекти, що створює союз, щодо решти країн світу, під якими розуміється зменшення їх чистого експорту на IH . Однак, як було визначено, крива світової пропозиції є нескінченно еластичною, і цей ефект можна проігнорувати.

Внаслідок створення митного союзу реалізація принципу взаємної вільної торгівлі зумовлює зростання товаропотоків між його учасниками. Але може виникнути ситуація, коли товари, які традиційно закуповувалися на внутрішньому ринку, стають значно дорожчими, ніж імпортовані товари. Це пов'язано з тим, що до участі країни в митному союзі національні товари були під захистом імпортного мита, яке зняли з огляду на дії підписаної угоди, що призвело до переорієнтації споживачів на дешевий імпортований товар.

Таким чином, ефект розширення торгівлі — це переорієнтація споживачів з менш ефективного джерела поставки товарів на більш ефективне зовнішнє джерело (імпорт).

Створення митного союзу означає, що країни-члени надають один одному преференції у сфері зовнішньої торгівлі, застосовуючи зовнішній митний тариф відносно країн, що не входять до даного союзу. У результаті усунення імпортного мита може виникнути як ефект розширення торгівлі, так і ефект згортання торгівлі, який, за своєю суттю, є антиподом ефекту розширення. Це пов'язано з тим, що джерело поставки товарів із країн, які беруть участь в інтеграції не завжди є оптимальним, тому що інші країни, які залишились за межами митного союзу, можуть виробляти товари за значно нижчими цінами. Тобто під згортанням торгівлі розуміють переорієнтацію місцевих споживачів із закупівлі товарів з більш ефективного позаінтеграційного джерела постачання на менш ефективне внутрішньоінтеграційне джерело, яка відбулась за рахунок усунення імпортного тарифу у межах митного союзу.

Якщо в результаті утворення митного союзу виникає ефект згортання торгівлі, то добробут країн, які не беруть участі у митному союзі, також погіршується, оскільки обмежувальні ресурси використовуються менш ефективно, ніж могли б бути використані за умов вільної торгівлі. З іншого боку, добробут країн-учасниць може або погіршитись, якщо ефект згортання торгівлі за своїми вартісними розмірами буде менший ефекту розширення торгівлі.

Аналіз статистичних даних свідчить, що здебільшого ефект згортання торгівлі має місце, але він перекривається ефектом розширення, в результаті чого інтеграція загалом зумовлює зростання добробуту.

Виявлено й певні закономірності:

- чим вищий рівень імпортного мита до інтеграції, тим вища вірогідність того, що його відміна зумовить домінування ефекту розширення торгівлі над ефектом згортання торгівлі. І навпаки, чим нижчий рівень імпортного мита існував до приєднання країни до митного союзу, тим більша вірогідність, що ефект згортання торгівлі буде домінувати над ефектом розширення у даному конкретному випадку;

- чим нижчий рівень загального митного тарифу встановлюється країнами-учасниками митного союзу стосовно третіх країн, тим більша вірогідність домінування ефекту розширення торгівлі;

- чим менше країн беруть участь при створенні митного союзу і чим менші самі країни, тим більша вірогідність домінування ефекту згортання торгівлі. Тобто у випадку, коли до митного союзу входять практично всі країни світу (використання моделі вільної торгівлі), ефект згортання торгівлі зникає за відсутності альтернативного джерела надходження товарів;

- чим ближчі країни за рівнем економічного розвитку і чим сильніша конкуренція між ними, тим більша вірогідність домінування ефекту

кту розширення торгівлі. У даному разі кожна із країн починає спеціалізуватися на тих товарах, які вона може виробляти з меншими витратами і які зможе експортувати;

- чим більші обсяги торгівлі між країнами, що інтегруються, існували до створення митного союзу, тим більша вірогідність домінування ефекту розширення торгівлі.

Слід зауважити, що може виникнути ситуація, коли ціни на товари з неінтегрованих країн, навіть з урахуванням імпортного мита, будуть нижчими від цін у межах митного союзу. Аналіз такої ситуації свідчить, що в даному конкретному випадку будуть взагалі відсутні як ефект розширення, так і ефект згортання торгівлі, тому що споживачі будуть віддавати перевагу товарам, що реалізуються за нижчими цінами.

Окрім того, існує ще декілька ефектів статичного характеру від участі країни у митному союзі. Насамперед, це виявляється в тому, що кожна країна-учасниця має певну економію на зменшенні частини адміністративних витрат, оскільки усунення торговельних бар'єрів, спрощення процедури митного оформлення і митного контролю вантажів зумовлює не тільки скорочення кількості працюючих у митних органах, а й спрощення складної системи безперервного контролю при переміщенні через кордон.

Масштаби і глибина інтеграційних процесів сприятимуть також поліпшенню сукупних умов торгівлі країн, що беруть участь у митному союзі, з третіми країнами, порівняно з умовами торгівлі окремих країн.

Але крім статичних ефектів, існує ціла низка динамічних ефектів, а саме фактор посилення конкуренції між виробниками різних країн, наслідками якої є покращання якості товарів, фіксація ціни на певному рівні, стимулювання створення нових технологій і под. Усунення торговельних бар'єрів стосовно товарів країн-учасниць зумовить значне зростання конкуренції між виробниками подібної продукції. А чим більший рівень конкуренції між виробниками країн-членів союзу, тим більшим буде позитивний ефект від створення митного союзу. У даному випадку різниця в перевагах виробництва спричинить те, що кожна країна посилить свою конкурентоспроможність у більш ефективних галузях виробництва і скоротить виробництво менш ефективних галузей. Таким чином, матиме місце торговельне розширення без значного скорочення торгівлі з іншими країнами.

У результаті участі у митному союзі країни експортоорієнтовані підприємства починають використовувати переваги економії масштабу, які надають їм можливість не тільки збільшити масштаби виробництва, але й скоротити витрати виробництва. Таким чином, розширення розмірів ринку збуту за рахунок створення митного союзу дає змогу передовсім галузям, які спеціалізуються на виробництві даних товарів користуватися результатами економії на масштабах.

Інтегрування країни також зумовлює приплив іноземних інвестицій, оскільки фірми із країн, що не входять до митного союзу, прагнуть зберегти певний сегмент ринку, який закритий кордонами митного союзу, за собою шляхом заснування підприємств з іноземним капіталом на території інтеграційного об'єднання.

Крім цього, країни-учасниці митного союзу отримують певні можливості торговельного договору, в даному випадку картельної угоди, від встановлення не національного імпортного тарифу, а єдиного зовнішнього мита.

Водночас, слід зауважити, що, крім економічних передумов існують не менш важливі передумови політичного характеру, які впливають на створення чи вступ до вже існуючого митного союзу. Таким чином, крім економічних, країна може мати політичні дивіденди.

З огляду на ці обставини, доходимо висновку, що як модель торговельної політики митний союз не є однозначно позитивним чи негативним явищем у світовій системі господарювання. Усе залежить від сукупності втрат чи переваг, які отримає держава при участі в цьому інтеграційному об'єднанні.

ТЕСТИ

1. На якому рівні інтегрування з країнами СНД перебуває Україна?

1. Зона вільної торгівлі.
2. Митний союз.
3. Преференційна торговельна угода.

2. Преференційна торговельна угода підписується:

1. Між групами країн.
2. На багатосторонній основі між інтеграційними угрупованнями.
3. На двосторонній основі між окремими державами.

3. Яку назву має інтеграційне об'єднання, у рамках якого відмінюються митні тарифи відносно країн-учасниць, але діють відносно «третіх країн»?

1. Митний союз.
2. Вільна економічна зона.
3. Зона вільної торгівлі.

4. Назвіть інтеграційне об'єднання, яке передбачає створення наддержавних органів управління:

1. Митний союз.
2. Спільний ринок.
3. Зона вільної торгівлі.

5. Відповідно до угоди «Про вільну торгівлю» застосовуються:

1. Преференційні митні ставки.
2. Пільгові митні ставки.
3. Не застосовується мито взагалі.

6. Ефективність створення митного союзу між країнами залежить від співвідношення абсолютних розмірів:

1. Ефекту розширення торгівлі та ефекту згортання торгівлі.
2. Ефекту доходу й ефекту згортання торгівлі.
3. Ефекту розширення торгівлі й ефекту захисту.

7. В наслідок утворення митного союзу ефект доходу:

1. Зменшиться.
2. Збільшиться.
3. Дорівнює нулю.
4. Не зміниться.

8. Ефекти розширення і згортання торгівлі це:

1. Статичні ефекти.
2. Динамічні ефекти.
3. Ефекти доходу.

9. Переорієнтація споживачів з менш ефективного внутрішнього джерела поставки товарів на більш ефективне зовнішнє джерело — це:

1. Ефект споживання.
2. Ефект згортання торгівлі.
3. Ефект розширення торгівлі.

10. Переорієнтація місцевих споживачів із закупівлі товарів з більш ефективного позаінтеграційного джерела постачання на менш ефективне внутрішньоінтеграційне — це:

1. Ефект розширення торгівлі.
2. Ефект згортання торгівлі.
3. Ефект перерозподілу.

ЗАДАЧІ

Задача 1

Тона цукру коштує в Україні 500 дол. США., у Білорусії — 470 дол. США., у Росії 450 дол. США. Відповідно до теорії рівноваги Україна є малою

країною. Проаналізуйте наступні ситуації які стосуються взаємовідносин між даними державами:

1) В Україні вводиться 50 %-відсотковий адвалорний митний тариф на ввезення цукру з Білорусії та Росії. Яким чином введення митного тарифу вплине на імпорт цукру?

2) Якщо Україна утворить з Росією митний союз, чи буде вона виробляти цукор або імпортувати?

3) Який ефект — створення чи згортання торгівлі — виникає при заснуванні митного союзу між Україною та Росією?

4) Припустимо, що в Україні вводиться 25 %, а не 50 % адвалорне мито на ввезення цукру з Росії та Білорусії. Яким чином це вплине на імпорт цукру?

5) Проаналізуйте наслідки утворення митного союзу України з Білорусією?

6) Який ефект — створення чи згортання торгівлі — виникає при заснуванні митного союзу між Україною та Білорусією?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Митний кодекс України . – «Голос України» №73-74.21.04. 2012. – С.21-62 .
2. Про митний тариф України: Закон України № 2371 від 05.04.01р.
3. Про митну справу в Україні: Закон України від 25.06.91 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 44. — 575 с.
4. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.91 р. // Укр. митниця: Довідник. — К.: Лібра, 1993. — 67 с.
5. *Авдокушин Є.Ф.* Международные экономические отношения. — М.: Юристь. — 1999. — 368 с.
6. Антидемпінговий кодекс України: практика та проблеми застосування.// *Осика С.Г., Коновалов В.В., Покрещук О.О., Осика А.С.* — К.: УАЗТ, 2001. — 378 с.
7. *Артемов Н.М.* Финансово-правовое регулирование внешнеторговой деятельности. — М.: ООО МЦУПЛ, 1999. — 479 с.
8. *Бабин Э.П.* Основы внешнеэкономической политики. — М.: ОАО Изд-во Экономика, 1997. — 86 с.
9. *Балабанов И.Т., Балабанов А.И.* Внешнеэкономические связи: Учеб. пособие. — М.: Финансы и статистика, 1998. — 512 с.
10. *Бахрамов Ю.М., Глухов В.В.* Организация внешнеэкономической деятельности. — СПб. : Лань, 2000. — 448 с.
11. *Беляшов В. А.* Таможенный энциклопедический справочник. — М.: Летописец, 1999. — 832 с.
12. *Боринець С. Я.* Міжнародні валютно-фінансові відносини: Підручник. — К: Т-во «Знання», КОО, 1999. — 305 с.
13. *Борисов К.Г.* Международное таможенное право. — М.: Изд-во РУДН, 1997. — 224 с.
14. *Бураковський І.* Теорія міжнародної торгівлі. — К.: Основи, 1996. — 241 с.
15. *Владимиров К.Н., Бардачова В.Ю.* Митне регулювання: навчальний посібник. — 2-ге вид. — Херсон: Олді-плюс, 2002. — 336 с.
16. Внешнеэкономическая деятельность предприятия/ Под ред. А. Е. Стровского. — М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1996.
17. Внешнеэкономический толковый словарь. — М.: Инфра, 2000. — 512 с.
18. *Водянов А.* Тарифное регулирование импорта в предверии присоединения России к ВТО. — Российский экономический журнал.№ 9 — 2002. — С. 55.
19. *Гамидулаев С.Н., Кулешов А.В.* Пособие для декларанта. Таможенные процедуры / Под общ. Ред. А.Н.Мячина. — СПбю: Питер, 2003. — 443с.
20. *Горбатовский Н.* Таможенное оформление и контроль: Рос. Федерация // Закон. — 1993. — 312 с.

21. *Грачев Ю.Н.* Внешнеэкономическая деятельность. Организация и техника внешнеэкономических операций. — М.: ЗАО «Бизнес — школа, Интел-Синтез», 2000. — 544 с.
22. *Гребельник О.П.* Митно-тарифна політика за умов трансформації економічної системи: Монографія. — К.: Київ. нац. торг.-екон.ун-т, 2001. — 488 с.
23. *Гребельник О.П.* Основи митної справи: Навч. посіб. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 600 с.
24. *Гребельник О.П.* Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Підручник. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 696 с.
25. *Гребельник О.П.* Митна справа Підручник. — К.: Центр учбової літератури. — 2010. — 472с.
26. *Гребельник О.П.* Основи зовнішньоекономічної діяльностію 4-те видання, перероблене та доповнене: Підручник. — Київ: 2013. — 430 с.
27. *Данильцев А.* Международная торговля: инструменты регулирования. — М.: Дел. лит, 1999. — 302 с.
28. *Демиденко Л.М.* Мито і митна політика в умовах глобалізації // Фінанси України № 1, 2004. — С. 66.
29. *Дудчак В.І., Мартинюк О.В.* Митна справа: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2002. — 310 с.
30. *Дюмулен И.И.* Возможные направления использования в России зарубежного опыта таможенно-тарифного регулирования// Внешнеэкономический бюллетень № 1, 2001, с.26.
31. *Еришов А.Д.* Основы управления и организации в таможенном деле. — СПб, 1999. — 213 с.
32. *Еришов А.Д.* Международные таможенные отношения. — СПб, 2000. — 207 с.
33. *Єгоров А.Б., Шейко А.П.* Энциклопедия таможенного дела: В 2 т. — Львов: МЕТА, 1996.
34. *Жорін Ф.Л.* Правові основи митної справи в Україні: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2001. — 248 с.
35. *Зельниченко О.І., Михайлов В.І., Тихонова Н.П.* Митна справа. — К.: Київ. держ. торг.- екон. ун-т. — 2000. — с.8
36. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: Підручник для вузів / І.В.Багрова, Н.І.Редіна, В.Є.Власюк, О.О.Гетьман. — Дніпропетровськ, ДДФЕІ, 2002 — 580 с.
37. *Киреев А.П.* Международная экономика: В 2 ч. — Ч.1. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства: Учеб. пособие для вузов. — М.: Междунар. отношения, 1998. — 416 с.
38. *Козырин А.* Таможенные режимы. — М.: «Статут», 2000. — 247 с.
39. *Козырин А. Н.* Таможенное право России. Общая часть. — М.: Наука, 1995. — 234с.
40. *Кругман П.Р., Обстфельд М.* Международная экономика. Теория и политика. — М.: ЮНИТИ, 1997. — 799 с.
41. *Линдерт П.Х.* Экономика мирохозяйственных связей. — М.: Прогресс, 1992. — 520 с.
42. *Мартинюк В.П.* Митна система та економічна безпека держави: теорія і методологія / Монографія. — Астон, 2010. — 256 с.

43. *Мартинюк В.П.* Фінансові аспекти розбудови митної системи в інтересах економічної безпеки України: монографія / В.П. Мартинюк – К. «Кондор», 2011. – 326 с.
44. Митна безпека. Монографія / Пашко П.В. — Одеса: АТ «ПЛАСКЕ», 2009. — 628 с.
45. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти. Монографія / Бережнюк І. Г. — Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. — 543 с.
46. Основы таможенного дела: Учебник / Под общ. ред. В. Г. Драганова; Рос. тамож. акад. ГТК РФ. — М.: ОАО «Изд-во «Экономика», 1998. — 687 с.
47. Основы таможенного дела в Украине // Под ред. Н.Н.Каленского, П.В. Пашко. — К.: О-во «Знание», КОО, 2003. — 493 с.
48. *Поляков В.В.* Прогнозирование мирового товарного рынка: теория и практика. — М.: Экзамен, 2002. — 288 с.
49. *Прокушев Е.Ф.* Внешнеэкономическая деятельность: Учеб.- практ. пособие. — М.: ИВЦ «Маркетинг», 1998. — 208 с.
50. Право и практика. Таможенное законодательство Украины. — К.: Юрид. компания «Бест и К». — 1998. — № 24.
51. Правове регулювання імпорту: антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи. //Осика С.Г., Коновалов В.В., Покрещук О.О. — К.: УАЗТ, 2001. — 639 с.
52. Результаты Уругвайского раунда многосторонних торговых переговоров: Тексты официальных документов. Секретариат Мировой торговой комиссии з вступление Украины до СОТ. — К.: Вимір, 1998. — 520 с.
53. *Рокоча В.В.* Міжнародна економіка. — К.: Таксон, 2000. — Кн. I Міжнародна торгівля: теорія та політика. — 320 с.
54. *Рут Френклін Р., Філіпенко А.* Міжнародна торгівля та інвестиції. — К.: Основи, 1998. — 743 с.
55. *Сальваторе Д.* Международная экономика. — М.: Ин-т внеш. экон. связей и управления, 1998. — 714 с.
56. *Сандровський К.К.* Таможенное право в Украине. — К.: Вентури., 2000. — 208 с.
57. *Сберегаев Н.А.* Справочник по внешнеэкономической деятельности предприятий // Калининград: Истра, 1999. — 227 с.
58. Світова економіка: Підручник / А.С.Філіпенко, О.І.Рогач, О.І.Шнирков та ін. — К.: Либідь, 2000. — 582 с.
59. Система світової торгівлі ГАТТ/СОТ в документах. — К.: УАЗТ, 2000. — 598 с.
60. *Сиденко В.Р.* Внешнеэкономическая деятельность: проблемы системной трансформации при переходе к рынку. — К.: АО «ОКО», 1998. — 305 с.
61. Современные международные отношения / Под ред. А.В. Торкунова. — М.: Рос. полит. энциклопедия, 1999. — 584 с.
62. Таможенное дело: Словарь-справочник. — СПб.: Логос, 1994. — 319 с.
63. Таможенное оформление морских грузов // О.М. Ганжин, В.Г.Деркач, П.В.Пашко // — К.: О-во «Знання» КОО, 2003. — 195 с.
64. Тарифні переговори в рамках Світової організації торгівлі / За загальною ред. В.Т.Пятницького — К.: УАЗТ, 2001. — 92 с.

65. *Терещенко О.О.* Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. Посібник. — К.: КНЕУ, 2003. — 554 с.
66. *Терещенко С.* Основи митного законодавства України: Питання теорії та практики зовнішньоекономічної діяльності. — К.: АТ «Август», 2001. — 422 с.
67. Украинская таможня: Справочник. — К.: Либра, 1993. — 240 с.
68. Украинская таможня: Справочник / Сост. М.С. Муравьев. — К.: Либра. — 1995. — 504 с.
69. Управление внешнеэкономической деятельностью/ А. И. Кредисов, С.Н.Березовенко, В.В. Волошин и др. — К.: Феникс, 1996. — 420 с.
70. *Фомін І.* До питання вдосконалення системи тарифного регулювання імпорту в Україні // Економіка України № 10, 2005. — С.25-33.
71. *Чарлз В.Л. Гіл.* Міжнародний бізнес. Конкуренція на глобальному ринку. — К.: Основи. — 2001 — 854 с.
72. *Чмель Г.Н.* Малая таможенная энциклопедия. — М.: АОЗТ «Центр экономики и маркетинга»; АОЗТ «Терминал А.Г.», 1997. — 280 с.
73. *Balassa, Bela.* Tariff Protection in Industrial Countries an Evaluation. *J urnal of Political Economy* 73, no. 6 (Decembre 1965), pp. 573–594.
74. *Corden W.M.* Protection and Liberalization: A Review of Analytical Issues: Occasional Paper № 54. — Washington, D.C.: IMF, August 1987
75. *Dixit A., Norman V.* Theory of International Trade. — Cambridge: Cambridge University Press, 1980.
76. *Fernandez R., Portes J.* Return to Regionalism: An Analysis of Non-Traditional Gains from Regional Trade Arrangements. — *The World Bank Economic Review*, 1998, vol. 12, № 2.
77. *Krugman P.R., Obstfeld M.* International Economics: Theory and Policy. — 2nd ed. — New York: Harper Collins Publishers, 1991.
78. *Meade, James E.* The Theory of Customs Unions. Amsterdam. North Holland. 1955.
79. *Peter Robson* The economics of international integration. London. Routledge. 1998. P.333.
80. *Viner, Jacob.* The Customs Unions Issue. New York. Carnegie Endowment for International Peace, 1950.
81. *Vousden N.T.* The Economics of Trade Protection. — Cambridge: Cambridge University Press. — 1990.

Для нотаток

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ГРЕБЕЛЬНИК Олександр Петрович

МИТНА СПРАВА

4-те видання, оновлене та доповнене

ПІДРУЧНИК

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 12.07.2013 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 32,85.

ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4162 від 21.09.2011 р.